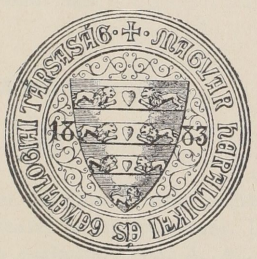
TURUL

A Magyar Heraldikai és Genealogiai Társaság Közlönye

AZ IGAZGATÓ-VÁLASZTMÁNY MEGBIZÁSÁBÓL SZERKESZTI

FEJÉRPATAKY LÁSZLÓ
TITKÁR

TIZENNEGYEDIK KÖTET

1896-DIK ÉVI FOLYAM

BUDAPEST
KIADJA A MAGYAR HERALDIKAI ÉS GENEALOGIAI TÁRSASÁG.
MDCCCXCVI.

Franklin-Társulat nyomdája

TARTALOM.

1. Értekezések és önálló czikkek.

		Lap
Dr. Baróti Lajos	A pannonhalmi apátság kiváltságlevele hitelességének kérdéséhez. *(Három pecsétrajzzal)*	61
Csoma József	Zsigmond király czímerlevelei. *(Egy czímerrajzzal)*	9
— —	Zsigmond király német birodalmi czímerleveleiről	94
Fejérpataky László	Titkári jelentés a Magyar Heraldikai és Genealogiai Társaság működéséről az 1895/96. évben	190
Kollányi Ferencz	A Késmárki Frey család	41
Dr. Komáromy András	Nádasdy Ferencz országbiró mint genealogus	39
Kropf Lajos	Ágota királyleány származása	49
— —	A magyar czímer II. András arany pecsétjén	134
Kubinyi Miklós	A Várady-Szatmáry család nemzedékrendje. *(Két közlemény, három czímerrajzzal)*	85, 110
Makay Dezső	A Csanád nemzetség Waffa és Bogyoszló vonala. *(Négy közlemény, egy tábla melléklettel)*	27, 75, 124, 178
Meliórisz Béla	A Meliórisz család. *(Egy czímerrajzzal)*	121
Nagy Imre	A Kisfaludy család leszármazása. *(Két közlemény, egy tábla melléklettel)*	1, 54
Petrovay György	Az Ilosvay család története. *(Négy közlemény, 25 czímerrajzzal)*	19, 66, 97, 157
Ifj. Dr. Reissig Ede	Hassághi Farkas Márton czímerlevele 1418-ból. *(Szines czímerképpel)*	92
Schönherr Gyula	A Kölkedi család czímereslevele 1429-ből. *(Szines czímerképpel)*	36
— —	Hradnai Holy Pál czímeres nemeslevele 1488-ból. *(Szines czímerképpel)*	135
Varju Elemér	Czímertani és sphragistikai emlékek az ezredéves országos kiállításon. *(Két tábla melléklettel)*	145
Dr. Wertner Mór	A Csák nemzetség hont-esztergomi ága	136
— —	A Csák nemzetség szlavóniai ága	188

2. Kisebb rovatok.

TÁRCZA.	A Magyar Heraldikai és Genealogiai társaság ülései	44, 95, 192
	† Melczer István (1810—1896)	46
Szakirodalom:	Dr. Bojničić Iván, Series nobilium, quorum litteræ armales in gen. congregationibus regn. Croatiæ, Slavoniæ, Dalmatiæ publicatæ et acceptæ sunt. Ism. —Y.—S.	47
	Lendvai Miklós, Temesvármegye nemes családjai. Ism. Á. A.	47
	Sziklóssi Szabó Lajos, A győrmegyei Sziklósi Szabó család története. Ism. E—r.	96
	Az erdélyi nemesség czímereskönyve. Ism. Sch. Gy.	96
	J. Siebmacher's grosses und allgemeines Wappenbuch. Der Adel von Kroatien und Slavonien, bearbeitet von dr. Ivan v. Bojničić. Ism. Varju Elemér	139
	Temesváry János, A magyar-örmény nemes családok czímerlevelei. Ism. Dr. E. L.	139
	A Vargyasi Daniel család. Ism. K. B.	194
	Felhívás. Oroszlányi László-tól	194

Melléklet:

A Magyar Heraldikai és Genealogiai Társaság 1896-ban. (Alapszabályok. Igazgatóság. A társaság tagjai.) I—VIII.

A KISFALUDY CSALÁD LESZÁRMAZÁSA.

(Első közlemény.)

Hazánkban nincs család, mely biztosabban hivatkozhatnék honfoglaló őseire, mint a Csák nemzetségből származó Kisfaludy család; tanúsítják ezt a krónikák, de arra több oklevél is bizonyítékot szolgáltat.

Béla király névtelen jegyzője megírta, hogy a «Saac» nemzetség a honfoglaló hét vezér egyikének, Előd nak fiától, Szabolcstól származott s hogy akkor, midőn Árpád vezér a dunántúli vidék elfoglalására indúlt és Bodoctu hegyéhez ért, a nyugati részen Előd fiának Szabolcsnak a Vértes erdejét adományozta, mely erdő-alján később Szabolcsnak unokája Sac vagy Chac egy várat épített.

Túróczi krónikája IV. fejezetében a föntebbieket azzal a különbséggel adja elő, hogy Szabolcs vezér, kitől a Chak nemzetség ered, azon a helyen szállott meg, hol az utóbb elpusztult Csákvára állott; a várat Szabolcs vezér alapította, kinek elhaltával utódja Csák elrendelte, hogy családja és rokonai a várat az ő nevéről hívják; hozzáteszi még a krónikás, hogy a vár már Szár-László fiainak, András, Béla és Levente herczegeknek idejében szétromboltatott.

Alább látni fogjuk, hogy a Vértesalja és Csákvár vidékének egy része, egész a XV. század elejéig, a Csák nemzetség azon ágának birtokában maradt meg, melyből a Kisfaludyak, Ugrinok és Miháli Csákok származtak.

A honfoglalást követő két században történetünk emlékeit majdnem egyedül krónikáink tartották fönt s az események felől ezek is csak gyéren szolgáltatnak adatot; írott emlékeink a X. századból teljesen hiányoznak, a XI. századból is csak néhányat ismerünk, de a XII. századból sem bővelkedünk oklevelekkel.

A honfoglalást követő első századokról történetíróink munkáit olvasva, sajnosan tapasztaljuk, hogy azok megírásánál mily kevés forrással rendelkeznek; a mi csekély kútfőink vannak, azok is sokban ellenkeznek egymással. Egyik hazai kútforrásunk Béla király névtelen jegyzőjének krónikája s ez is hézagos és annak van alávetve, kivált az ujabbi időben, hogy történetíróink majdnem versenyeznek abban, hogy hitelét megrontsák és csak némi részben fogadják el annak adatait. Így nem marad egyéb hátra, mint a külföldi krónikákból megírni hazánk régi multjának történetét; pedig a jelenből is tudhatjuk, hogy a külföld még most sem ismeri hazánkat, sokszor a legfélszegebben itélik meg még most is viszonyainkat; a honfoglalás idejében s az ezt követő századokban írt külföldi krónikáknak mi okból adhatnánk mégis több hitelt, úgy, hogy a mit azokban megírva találunk, azt fogadjuk el föltétlenül, ha ez saját forrásainkkal, hagyományainkkal ellenkeznék? Kívülünk talán nincs nemzet, mely saját múltjának történetét annyira alárendelné a külföldi krónikákban feltalált ellenkező adatoknak.

Midőn a Kisfaludy család történetének megírásánál, a család eredetére nézve, saját krónikáinkra hivatkoztam, azt, hogy eme hivatkozásom a kritikát megállja, be is bizonyíthatom.

Mert a Kisfaludyaknak a Csák nemzetségből való származása az alább felsorolt oklevelekből kellőleg kiderül, valamint az is, hogy a Csák nemzetség ez az ága, egész a XV. század elejéig, birtokában volt a Vértesaljának és Csákvár vidékének. Kell-e ennél nyomósabb bizonyíték krónikáink hitelessége mellett, midőn azokban azt olvassuk, hogy Előd fia Szabolcs és utódai a Csákok voltak azok, kik a Vértesalján megtelepedtek; s ezzel bizonyítva van az is, hogy a Csák nemzetségbeli Kisfaludyak ezen honfoglalóktól származtak.

Előd fia Szabolcs volt tehát a törzs feje s ennek unokájától Sac vagy Csáktól nyerte a nemzetség nevét.

Szabolcs fiát nem ismerjük, mert csak unokáját Csákot nevezik meg krónikáink, ki a X. század végén és a XI. század elején élhetett. Ennek fiairól ismét nem birunk tudomással; az ő birtoklásuk alatt pusztították el a pogánysággal tartó herczegek, Szár-László fiai: András, Béla és Levente Csákvárt, hihetőleg azért, mert a Csákok a keresztény valláshoz szítottak.[1]

Annak, hogy a Csák nemzetség többi ágára is kiterjeszkedjem, itt nincs helye, ezekről a Turul 1885—86. évi folyamaiban Nagy Iványtól elég bő tanulmányt olvashatunk; e helyen csak a nemzetség azon ágára szorítkozom, melyből a Kisfaludyak származtak.

Ennek az ágnak első okleveles őseül Ugrin comest tekinthetjük, kit Forcos nevű jövevénynek 1146. évi végrendeletében megnevezve találunk, melyben a most nevezett végrendelkező Ugrin comes Vérteshegy melletti monostorának egy rétet és szántóföldet hagyományoz.[1]

A benczések vértes-keresztúri apátságáról Czinárnál olvassuk, hogy az Kisbér és Csákvár mezővárosok között feküdt és hogy a monostor maradványai még most is láthatók; ugyancsak Czinár szerint a monostor alapítója eddigelé ismeretlen volt.

A föntidézett oklevél alapján alig lehet kétségünk, hogy e monostort vagy Ugrin comes, avagy egyik őse alapította. A Csák nemzetségnél az Ugrin név dívott. Világosan mondja az oklevél, hogy a végrendelkező a rétet és földet Ugrin comes Vértes melletti monostorának hagyományozta. Vértes vidéke pedig, mint föntebb láttuk, a Csák nemzetség tulajdona volt; különösen Vértes-Keresztúr a nemzetség azon ágának képezte tulajdonát, melyből a Kisfaludiak származtak, a mint ezt a család ismeretes ősének, Miklós comesnek alább idézett végrendeleteiben olvashatjuk.

Valószínűnek tartom továbbá, hogy Ugrin érsek ennek az Ugrin comesnek volt fia; őt több XIII. században kelt okleveleinkben megnevezve találjuk, neve mint győri püspöké először 1188-ban fordúl elő.[2]

Ugrin a győri püspöki székben egész az 1204-ik évig ült s ekkor hazánkban az egyház legmagasabb polczára fölemelkedve, esztergomi érseknek választatott, azonban csak rövid időig viselhette e fényes állást, mert még ugyanezen 1204. évben meghalt.

[1] Pór Antal Csák Máté életrajzában (Magyar Tört. Életrajzok IV. évf.) a 7. és 8. lapon azt írja, hogy Szár-László fiai azért rontották le Csákvárt, mert a pogánysággal tartottak; ez még nem volna elég ok a lerontásra; az egyedüli ok éppen ellenkezőleg az lehetett, hogy a vár tulajdonosai, a Csákok nem tartottak a pogánysággal. Ugyan ott Pór Antal azt állítja, hogy a Csákok a vereség után, melyre váruk lerombolása következett, szétoszlottak s a megoszlás és birtokaik megosztása következtében egyre-egyre kevesebb jutott a közösből. Mind ebből azt a következtetést vonja le, hogy a Csák nemzetségnek soproni ágát Ugrin érsek emelte gazdagságra és tekintélyre. Ezt ily általánosságban nem mondhatjuk, mert Ugrin érsek idejében a Csákoknak soproni ága nem létezett s arra sem volt szükség, hogy Ugrin érsek tegye a nemzetséget gazdaggá; az Imre király által 1198-ban Ugrin érseknek adományozott Mihali nevű sopronvármegyei birtok nem is oly nagy vagyon, hogy valamely kiváló gazdagodást vonhatna maga után. A család gazdagságát a vértesaljai ősi birtokok képezték, ők nem oszoltak szét e vidékről s a Vértes alatti birtokok egész a XV. század elejéig megmaradtak kezükön. Miklós comes, az érsek öcscse, mint alább látni fogjuk, 1231-ben kelt végrendeletében vértesaljai tetemes mennyiségű javairól, mint ősiekről rendelkezett, ezekhez mérten az ugyane végrendeletben felsorolt s Ugrin érsek által hátrahagyott birtokok száma sokkal csekélyebb.

[1] Wenzel, Árpádk. új okmánytár, I. k. 58. l.

[2] Lásd Fejér György, Codex Dipl. II. k. 245. l. és Knauz Nándor, Monum. Eccl. Strigon. I. k. 125. 126. 169. ll. Hogy a Fejérnél (II. k. 188. l.) megnevezett Ugrinus zágrábi püspök azonos-e a Csák nemzetségbeli Ugrin püspökkel, biztosan meg nem határozható. Knauz különben (id. h. 169. l.) kifejti, hogy a Fejérnél II. k. 188. lapon közölt oklevél évszáma nem 1175, hanem helyesebben 1185.

Ugrin érsek, mint őseiről reászállott nagy vagyon ura, azt még más javakkal is szaporította.

Az első okleveles bizonyíték erre Imre királynak 1198-ban kelt adománylevele, melyben a király a trón irányában tanúsított hűségét megjutalmazandó, Pál nevű hűtlen soproni várjobbágynak azt a birtokát, mely Mihályé volt, «terram, quo esset terra Michaelis,» Ugrin győri püspöknek adományozza.[1]

Ezen adománylevélben találjuk első nyomát a mai sopronvármegyei Miháli nevű helységnek s a Csák nemzetségnek ez az első birtokszerzése Sopron vármegyében, hol a Miháli Ugrinok és Csákok a későbbi századokban végleg megtelepedtek.

A IV. Béla király neje által kiküldött biráknak 1262. év körül kelt itéletében még egyszer történik hivatkozás Imre király adománylevelére.[2]

Imre királynak még egy másik, szintén Ugrin győri püspök részére szóló adománylevele is fönmaradt 1201. évből, mely — igen hiányos állapotban — a család levéltárában őriztetik s melyben a király «villam Samto ad Bodoht iuxta cruciferos» 16 mansioval Gut és Igar nevű faluk szomszédságában Ugrinnak adományozza. A szomszéd birtokok után itélve, az adományozott birtok nyomai a Vértes vidékén keresendők.[1]

Ezekben foglalhattuk össze a család fényének megalkotójára, Ugrin érsekre vonatkozó adatokat s midőn még fölemlítjük, hogy ő mint győri püspök, különösen Imre királyunk kegyeiben részesült, annak is kifejezést kell adnunk, hogy a midőn a Kisfaludyak levelestárukban Imre királynak 1198-ban és 1201-ben kelt okleveleit megőrizték, ily időből származásának eredeti oklevelekkel való bizonyítására nézve a hazánkban jelenleg élő régi családok közül alig van egy, mely velük versenyezhet.

Ugrin érsek elhaltával következik annak öcscse, Miklós comes: «Nicolaus frater Ugrini archiepiscopi», így nevezik őt az oklevelek. A «frater» szó okleveleinkben nem mindig jelent testvért. Ugrin és Miklós közt a korban is volt különbség; Ugrint, midőn az érseki széket elnyerte, már idősebb embernek tarthatjuk, Miklós pedig, mint alább látni fogjuk, 1239 körül halt el s így ő Ugrinnak unokatestvére vagy öcscse is lehetett. Adatok hiányában azonban őt mégis Ugrin testvérének kell elfogadnunk.

Miklós mindig comes czímmel fordúl elő; elég jelző arra, hogy nagybirtokos volt, mert főispáni tisztséget is viselt. Róla 1223-ból van az első okleveles emlékezet, midőn II. Endre király neki, mint Csanádmegye főispánjának

[1] Ennek az oklevélnek eredetijét a Kisfaludyak egész az újabb időkig híven megőrizték; azonban a család a kir. itélőtábla előtt bizonyos pert folytatván, számos más eredetivel együtt ezt a ritka értékű oklevelet is Mansperger táblai ügyvédjüknek adták át. Midőn az ősiségi pereket az 1848-iki törvények megszüntették s ez által a Kisfaludyak táblai pere is megszűnt, a család megbízásából 1868-ban a kuria levéltárából az eredeti okleveleket átvettem, azonban a levéltárnok az 1198. évi adománylevelet nem adhatta át, mert Mansperger táblai ügyvéd elhaltával az nem tétetett le a kuriai levéltárba s ezen 1198. évi oklevél helyett a levéltárnok Walther László elismervényét adta át, mely szerint ő, mint Horvát István végrendeletének végrehajtója, bizonyítja, hogy az oklevél meg volt ugyan Horvát Istvánnál, ez közölte annak hasonmását a Tudományos Gyüjtemény 1834. évi folyamának III. kötete 97—99. lapján, azonban Horvát István iratainak leltározása alkalmával az oklevél többé feltalálható nem volt. A család levéltára jelenleg a Nemzeti Muzeumban van letéve, ott mindjárt az 1-ső szám alatt olvasható Walther László nyilatkozata. Imre király 1198. évi adománylevelét közli Fejér, i. h. II. k. 344. l. és Horvát István a Tud. Gyüjteményben föntírt helyen. — Ez érdekes oklevél valahol, talán Budapesten lappang; kivánatos volna, ha birlalója a Magyar Nemz. Múzeumnak átszolgáltatná. (A boldogult szerző ez óhajtása, hogy e nevezetes oklevél a Magyar Nemz. Múzeum birtokába kerüljön, teljesedésbe ment. Az oklevelet a Magyar Nemz. Múzeum könyvtárának levéltári osztálya 1892-ben ajándék útján megszerezte és középkori oklevelei sorába elhelyezte. *Szerk.*)

[2] Ezt az itéletet Fejér Gy. (id. h. VII/I. k. 338. l.) 1266. évről, Wenzel pedig (id. h. II. k. 167. l.) 1244. évről közlik. ez utóbbi az évszámra nézve tévesen, mert az itéletben említett «Farcasius Albensis et vice cancellarius» 1262—1268 években viselte hivatalát (V. ö. Fejérpataky László, Királyi kanczellária, 108. l.) Knauz Nándor is közzé tette az itéletet (Mon. Strig. I. k. 171. l.) s azon nézetben van, hogy az itéletben említett Imre király adománya 1204-ben kelt, gondolom azon alapon, hogy az itéletben az 1262 körül élt birák Ugrint esztergomi érseknek nevezik. Ez azonban, tekintettel az 1198-ban kelt adománylevélre, úgy értendő, hogy Ugrin érsek az adományt még mint győri püspök nyerte.

[1] Az oklevelet a Hazai okmánytár V. k. 4. lapján közöltem; érdekes, hogy Béla király névtelen jegyzőjének krónikájában föntebb említett «mons Bodoktu» neve hasonló az ezen 1201. évi oklevélben előforduló «ad Bodoht» helynévhez.

megengedi, hogy Miháli nevű birtokát a külföldről vendégnépekkel — «hospitibus de exteris regnis» — telepíthesse meg.[1]

Miklós comes 1226-ban ismét királyi kegyelemben részesült, midőn Yiner nevű földet («in parochia Albensi ad comitatum de Bana pertinens») nyerte adományul.[2]

Miklós comes tetemes birtokoknak volt ura, miről számos oklevelek nyujtanak bizonyítékot.

Az első oklevél, melyben a birtokok egy részét felsorolva találjuk, 1230-ban kelt. Ebben II. Endre király megsokalva azt a sok és határtalan birtokadományozást, melyet a várispánságok[3] kárára, hivei számára tett, visszavonja azokat s fiát, ifjabb Béla királyt megbízza, hogy az adományokról szóló privilegiumokat az illetőktől kivánja be; ennek következtében Miklós comes, Ugrin néhai esztergomi érsek öcscse felmutatván privilegiumait, Béla ifjabb király testvérének Kálmán királynak s az országnagyoknak tanácsával Miklós comestől az ujabban adományozott birtokok egy részét elveszi, másik részét azonban birtokában továbbra is meghagyja.

Az elvett birtokok ezek valának:

Csanád vármegyében: Besseneu falu s Pony, Yeneu, Teluki, Chunei nevű birtokok.

Arad vármegyében: Anha s Zehund faluk és Hudi nevű birtok.

Temes vármegyében: Zanad falu.

Zaránd vármegyében: Alba, Cracou és Scerheth nevű birtokok.

Fehér vármegyében: Timad, Soboca, Boinka, Zuld és Dod nevű birtokok.

A Miklós comes birtokában meghagyottak pedig így soroltatnak fel:

Csanád vármegyében: Ekud nevű föld és Inad, Sceuleus, Hujfalu s Batut nevű birtokok.

Krassó vármegyében: Woyla nevű birtok.

Zaránd vármegyében: Waroct és Wary nevű birtokok.

Fehér vármegyében: Bodoct és Welg.

Sopron vármegyében: Petlend nevű birtok; mindezekben II. Endre király Miklós comest újabban is megerősítette.

Azonban Miklós comes nem sokáig nélkülözte a fentebb tőle elvett birtokokat, mert azokat II. Endre király 1232-ben neki ismét visszaadja.[1] Sok tekintetben érdekes ez oklevél, abból ugyanis bizonyossá válik, hogy a visszaadott birtokok várföldek voltak; világosan mondja a király: «terras quasdam castrorum videlicet Albensis, Cenadiensis, Orodiensis et de Szarand».[2]

II. Endre király ezen 1232-ben kelt levelében a visszaadott birtokokat, az azokkal határos birtokokkal együtt, így sorolja fel: A fehérvári várhoz tartozott földek: Zuld, Timar, Zabaca.[3] (Elmaradtak a Boinca és Dod nevű földek.)

A csanádi várföldek: Befeneu, Pon, Teluhi. (Jeneu és Chunei nevű földek szintén nincsenek említve, azonban Sceleus, Laba és Beu nevű birtokai Miklós comesnek felsoroltatnak.)[4]

Az aradi várföld: Ana és Cehund.[5]

A zarándi várföldek: Zerhet. Craco, Alba. (A Temesvárhoz tartozott Zanad nevű föld nincs említve.)

Úgy látszik, hogy Miklós comes a II. Endre király fönt ismertetett s 1230 és 1232-ben kiadott okleveleiben felsorolt várföldek birtokába nem lépett, vagy nem nagy súlyt helyezett azok birtoklására, mert Boyanca, Warud, Voyla és Peslend nevű birtokokat kivéve, az 1231. évi végrendeletben a föntemlített többi birtokokról

[1] Sopron vármegyében a külföldről való megtelepítésnek első ismeretes esete. Hazai okmánytár, V. k. 11. l.

[2] Közölve Győri Tört. és Rég. füzetek, III. k., 297 l. s ezután Wenzel, id. h. VI. k., 432 l. V. ö. Pesty Frigyes, A magyarországi várIspánságok tört. 164. l.

[3] «Jura comitatuum» mondja a Fejérnél (id. h. III/II. k. 204. l. és a Hazai okmánytárban (VI. k. 24. l.) közölt oklevél. Itt a «comitatus» szó alatt, azt vélem, nem vármegyét, hanem várispánságot kell értenünk, mint alább kimutatjuk.

[1] Hazai okmtár, I. k. 11. l.

[2] Pesty Frigyes, midőn a várispánságok történetét megírta, munkája 305. lapján e kérdésben még nem mond határozott véleményt, azonban az 573. lapon már határozottan említi, hogy II. Endre királynak föntidézett 1230. évi oklevelében felsorolt birtokok várföldek voltak.

[3] Az 1230. évi oklevélben Timad és Soboca.

[4] Érdekes Pon nevű birtok határának felsorolásánál e kifejezés: «tenet metam cum populis Roancensis ecclesie;» itt a rohonczai egyházat kell értenünk, melynek egyetlen ismeretes kiadványa, ugyancsak a család levéltárából közölve, M. Sion, III. k. 267. l. olvasható, mire alább visszatérünk.

[5] Pesty szerint, id. m. 165. l., a mai Szionda puszta Arad vármegyében. A többi helynek egynémelyikét az alábbiak szerint sikerült megfejteni, a további nyomozás szorosan nem tartozván munkám köréhez, mind ez iránt az illető vármegyék monografusai, kik a helyi viszonyokkal jobban ismeretesek, nyujthatnak felvilágosítást.

nem rendelkezett; az 1237. évben kelt végrendeletében pedig a föntebbiek közül csak Petlend birtokot említi föl.

Lássuk már most ezeket a végrendeleteket.

Az első II. Endre királynak 1231-ben kelt megerősítő privilegiumában van kiadva.[1] E nevezetes oklevelet eddigelé senki sem méltatta bármi csekély ismertetésre, pedig az ritkítja párját nemcsak régiségét, terjedelmét és a birtokok mennyiségét tekintve, hanem jogi és családtani szempontból is. Nem tartom azért mellőzhetőnek, hogy e nevezetes végrendelet bővebb kivonatát, sőt az érdekesebb helyek fordítását ne adjam. Miklós comes végrendeletét így kezdi:

«Én Miklós comes néhai Ugrin esztergomi érsek öcscse, atyai vagyonomról (de rebus patrimonialibus) következőleg végrendelkezem: Először a Vértes erdejében levő föld, mely atyámfiaival közös (a többi Csák nemzetségbelieket érti), azután Bucud (Bokod), Kereki, Csákvára, Thuboyd (Tabajd), Kér, Voya, Celum, Scekosou, Vinga, Suous, ezeket fiaimnak hagyom, hogy birják közösen, míg meg nem osztoznak.»

Echur birtokot, melyet Ugrin bátyja egy préposttól nyert per útján, szintén fiainak hagyja.

Voltak még pusztái, melyeket Ugrin érsek hagyott reá, ki őt fiává fogadta. Ezen puszták elseje Szentkereszt, hol az érsek házat építtetett; ez a birtok közös legyen az első és születendő fiúk között, mert ez a hely különleges, melyet köznyelven udvarhelynek hívnak, de az épületek, a mint ez Magyarországon szokás, a kisebbik fiué legyenek.

A második pusztát, Mihálit Sopron vármegyében az idősbik fiú Izsák örökölje, harmincz telekkel, nyolcz szolgával, négy ekére való ökörrel, tíz malommal, háromszáz ménesbeli lóval, hatszáz birkával, kétszáz sertéssel.

A harmadik pusztát Kázmért, Sopron vármegyében, tartozékaival együtt, szintén Izsák fiának hagyja.

Bodvet pusztának két részét két alsó malommal együtt szintén Izsák örökölje, három részét pedig, négy felsőmalommal, ifjabb fia Lőrincz, a zamárdi szőlőkkel együtt.

Az ötödik pusztát, Gendust, melyet érsek bátyja Farkas comes nejétől vett meg, az érsek pusztái közül Lőrincz, ifjabbik fia egyedül örökölje.

Szerzeménye és adományúl nyert birtokai közül Pethlend birtok Sopron vármegyében és egy másik Boyanca nevű Fehér vármegyében, melyet Moys nádortól vásárolt, Izsákéi legyenek.

Ezután következik a végrendelet egyik érdekesebb része, midőn így folytatja: «Ezeken kívül atyai jóságomtól vezéreltetve s megelőzendő azt, hogy halálom után fiaim között, kiknek egyike anyai részről a görögök nemes nemzetségéből, a másik pedig a frankok kegyes neméből származott, egyenetlenség támadjon, Izsák fiamnak anyai hitbér fejében adom Velg nevű földet, és ha bármikor vita támadna köztük, hogy egyiknek anyja után több jutott, mint a másiknak, nem kell csodálkozni második nőm hitbérének nagyságán, mert őt akkor vettem el, midőn már a méltóságok és vagyonok bőségét élveztem, az előbbinek idejében azonban nekem, mint ifjúnak, az időleges dolgok kevésbé virítottak.

Vannak még más pusztáim is és pedig Vama, Putlend rokonaim szomszédságában s Vinár, ezeket tartozékaikkal együtt hasonlóképen Lőrincznek hagyom, valamint a Tisza és Maros között, innét és túl, azok a puszták, melyeket bírok, úgy mint Cupanch, Sceuleus révvel együtt, Wyloc, Truman, Niclous, Scenad, Sagu, Waruct és Wary tartozékaikkal, ingatlanaikkal és ingóikkal együtt Lőrincz ifjabbik fiaméi legyenek. Ne csodálkozzék senki, ha ifjabbik fiamat nagyobb örökrészszel gazdagítom, mivel kétség támadt bennem, hogy ha Isten több fiat ad, bármennyien legyenek is, kisebbik fiam része minden ellenmondás nélkül mindannyi között közös legyen.

Izsák fiamnak, azt hiszem, eleget tettem, neveltetéséhez költséget, választott lovakat, minden készlettel szolgáltattam, egyszersmind őt nejével való háztartásában s házában atyai gondoskodással elláttam, úgy, hogy ha tetszik neki, Isten segitségével magáról kellőleg gondoskodhatik; azért minden hadiszert, mely elhunytamkor hátra-

[1] Közli Fejér Gy. id. h. III/II. k. 227. l., eredetije meg van a család levéltárában. Fejér az oklevelet, kivált a helyneveknél, hiányosan közli, ez okból a helyneveket az eredetiből írtuk ki. Nem hagyhatom itt sem említetlenül, hogy Szécsenyi Frank országbirónak alább bővebben ismertetett 1398-iki itéletében e végrendelet, illetve II. Endre király privilegiuma 1228-ban keltnek mondatik.

marad, Lőrincz nyerjen el, hasonlóképen szőlőimet is, melyeket a Mátrában bírok. Woyla nevű pusztámat pedig nőmnek hagytam hitbérül, úgy, hogy ha fiaira nem akarja hagyni, azzal szabadon rendelkezhessék, a mint akarja.

E végrendeletben Miklós comes csak két fiáról, Izsákról[1] és Lőrinczről tesz említést, e szerint János fia akkor még nem volt a világon.

Miklós comes 1231. évi végrendelkezése után még tovább élt s ezután róla még a következő oklevelek emlékeznek:

II. Endre király 1234-ben a kamara hasznát tárgyazó adózás alól, «in villis suis, que Mihali et Kazmer nuncupantur,» Miklós comest Ugrin érsek öcscsét fölmenti.[2]

Ugyancsak II. Endre király 1235-ben beleegyezését adja, hogy Salter nevű lovag Turda nevü pusztáját Miklós comesnek, Ugrin érsek öcscsének eladhassa.[3]

Ezután Miklós comes 1237-ben a fejérvári káptalan előtt ujabb végrendeletet alkot; e szintén nevezetes oklevél a család levéltárában két eredeti példányban van meg.[4]

Ekkor már a végrendelkezőnek harmadik fia, János is megszületett és az újabbi végrendelkezést ez okból tarthatta szükségesnek. Az 1231-ben kelt végrendeletben közösre hagyott birtokokat az újabbi végrendeletben is felsorolva találjuk s azokból többeket három fia között feloszt.

Az újabbi végrendeletben a fejérvári káptalan arról tanuskodik, hogy «illustris comes Nicolaus frater Ugrini archiepiscopi quondam Strigoniensis de genere Chac» Izsák nevű elsőszülött fiával a káptalan előtt megjelenvén, hogy jövőre fiai között a czivakodást megelőzze, köztük birtokait és egyéb javait végrendeletileg a következőképen osztotta fel:

A Szentkereszt (a mai Vértes-Keresztúr) melletti földek az elsőszülött Izsák, úgy Lőrincz és János között továbbra is közösek legyenek, azonban úgy, hogy azokon mindegyik építkezhessen, mindazáltal a meglévő épületeket a kisebbik fiú tartsa meg.

A Vértes erdőből a maga részét, valamint az Ecur nevű földet közösre hagyta; az Ecur nevű faluban lakó hat erdőpásztor közül kettő Izsáknak, négy pedig Lőrincznek és Jánosnak jussanak.

Ezeken kívül az 1231. évi végrendeletben felsorolt ősi birtokokból Kerehi, Celum, Urund, Tubogd és Kér nevű birtokokat, továbbá Vrse nevű birtokot Izsák nevű fiának hagyta, huszonhat szolgával, valamint Miháli és Kázmér nevű, Ugrin érsek által ajándékozott szerzeményjavakkal együtt. Izsák e szerint nyolcz faluhoz tartozó földet és harminczöt szolgát nyerend osztályrészül. Ehez még Houd nevű birtokból három szolgát és Berén faluból egy hirnököt is Izsák fiának hagyott.

A két kisebbik fiúnak, Lőrincznek és Jánosnak az ősi javakból a következők jutottak: Bukud nevű birtok huszonöt szolgával, a csákvári föld, Vaya nevű birtok tizennégy szolgával, Berén nevű föld két hírnökkel, Cheztreg négy szolgával. Ezeken kívül Zymand, Zanad, Zuos, Scekozov és Vinga nevű birtokok, Houdon öt szolga és Szentkereszten két szolga.

Továbbá a szerzeményjavakból Gueduch nevű birtokát is a két kisebbik fiúnak hagyta, melyet az érsek ajándékozott Miklós comesnek, valamint Petlend nevű birtokát s a zamárdi szőlőt és Celum faluból hat szolgáját is nekik hagyta.

A Houd nevű birtokot a végrendelkező élte fogytáig magának tartotta fönt, úgy hogy halála után fiai között közösre maradjon, ezenkívül Vinga faluban hat szolga, Zekzon faluban tizennégy szolga, Gueduch birtokban kilencz szolga és Berén faluban egy hirnök haláláig az ő rendelkezésére álljanak.

[1] Izsák felől Fejér György az id. m. III/II. k. 226. lapon közölt oklevél jegyzetében ezeket írja: «Mihi videtur nomen Isaach erronee legi, legendumque esse Gach vel Chaach, fuit enim hic primogenitus Nicolai comitis fratris Ugrini archiepiscopi Strigoniensis, qui generationis de Chak auctor est.» Itt nagyban téved Fejér, mert Miklós comes első szülött fia számos oklevélben mindég Izsáknak iratik; e nevet görög származású anyjától nyerhette. Az sem áll, hogy közülök egyik vagy másik volt volna alapítója a Csák nemzetségnek; a Csák nemzetség már őket megelőzte, több ágra szakadt s így azok is, kik nem Miklós comestől, Ugrin érsek testvérétől származtak, a Csák nemzetség ivadékai valának, mint például a XIII. század végén élt Csák Péter nádor és ennek fia Trencséni Csák Máté.

[2] L. Fejér Gy. id. m. VII/V. k. 245. l. Az oklevél eredetijét jelenleg Kisfaludy Árpád őrzi.

[3] Hazai okmánytár, I. k. 14. l.

[4] L. Fejér Gy. id. m. IV/I. k. 78. l. és Hazai okmánytár, I. k. 16. l.

Végre az általa vásárolt Guth, Trucman és Miklous nevű három falut magának szintén visszatartotta, úgy hogy azokat utolsó végrendeletében fiai vagy leányai közül annak, ki neki tetszeni fog, avagy kegyes czélra is hagyhassa. Miklós comes leányairól itt szól elsőben, a nélkül azonban, hogy neveiket említené.

Azután, hogy Miklós comes a fejérvári káptalan előtt másodszor végrendelkezett, neje és első szülött fia megjelentek a rohonczai monostorban, hol Ugrin kalocsai érsek rendeletéből Pál bán, az egresi konvent két kiküldött tagja és több nemes személyek előtt alkotott végrendeletére vonatkozólag a Szent-Mihály oltáránál megesküdtek, hogy azt megtartandják, Izsák részéről kiköttetvén, hogy neki a szentkereszti és echuri földekből, valamint a Vértes erdejéből is egy harmadrész jusson, azonban a szolgákból és ménesekből ne részesüljön.

A rohonczai konvent ez érdekes oklevelének nincs ugyan évszáma, azonban tartalmából következtethetjük, hogy Miklós comes még életében kívánhatta, hogy neje és idősebbik fia eskü alatt köteleztessenek végrendeletének megtartására s így az oklevél még Miklós comes életében s csakhamar a fehérvári káptalan előtt 1237-ben tett végrendelet után kelhetett, tehát vagy még 1237-ben, avagy az 1238. év elején, és így az oklevél kelte 1239—1240-re nem tehető. Eredetije a család levéltárában őriztetik.[1]

Ezután még két Miklós comest érdeklő oklevéllel találkozunk. Egyik 1237-ben kelt, mely szerint ő bizonyos szőlő birtoka dolgában a hvinári udvarnokok ellen a fejérvári káptalan előtt esküjét letette.[1] A másik, 1238-ban kelt oklevél szerint pedig IV. Béla király a Csanád vármegyében fekvő Fegel nevű birtokból egy ekére való földet Miklós comesnek adományoz, hol neki temploma és háza volt.[2]

Az 1238. éven túl Miklós comest már nem találjuk az élők sorában; vagy az 1238. év végén, vagy az 1239. év elején halt el; azonban, minthogy időközben egy negyedik fia is született, ennek érdekében még életében tett legutolsó végrendeletéről szól az egresi konventnek már Miklós comes halála után kiállított két oklevele 1239. évről. Ebben olvassuk, hogy a midőn a boldog emlékezetű Miklós guedechi comes, Ugrin esztergomi érsek öcscse, végperczeit közeledni érezte, a konventből a priort és még két rendtársát magához kérette, és előttük II. Endre s IV. Béla királyok, valamint a fejérvári káptalan okleveleit felmutatván, oda nyilatkozott, hogy a midőn birtokait és pusztáit négyfelé osztotta, három fiának Izsáknak, Lőrincznek és Jánosnak osztályrészét kiadta s csak a Houd nevű birtokot hagyta közösre, a negyedik részt pedig, ú. m. a Guedech, Gut, Miklous, Trucman, Nadayg és Ujfalu nevű birtokokat összes tartozékaikkal és a cselédséggel együtt magának visszatartotta, úgy, hogy azokról tetszése szerint rendelkezhessen; minthogy azonban idő multával az Isten őt egy negyedik fiúval is megajándékozta, ujabban azt rendeli, hogy Lőrincz és János fiai a nekik jutott javakból a legifjabb fiúnak osztályrészét kiadni tartozzanak és hogy Guedech, Gut, Trucman és Nadayg nevű faluk nejét illessék meg s ha a három ifjabb fiú közül egyik vagy másik elhalna, utána az életben maradtak örökösödjenek s mind ebbe Izsák

[1] Ráth Károly azt még 1865-ben közölte a M. Sion III. k. 267. lapján, bővebben ismertetvén annak tartalmát. A rohonczai konvent székhelyét ő sem bírta meghatározni, de kifejezte azt az alapos nézetét, hogy a rohonczai monostort az egresi konvent közelében kell keresnünk. Arra nézve, hogy a rohonczai konvent Temes vagy Torontál vármegyékben fekhetett, némi adatot szolgáltathat a Hazai okmánytár I. k. 12. l. közölt 1232. évi oklevél, hol a Csanád várához tartozott s Miklós comesnek visszaadott Pon vagy Pony nevű birtok határának felsorolásánál olvassuk: «item tenet metam cum populis Roancensis ecclesie, scilicet cum villa Sceplok, Zoth et Suran». Alig szenvedhet kétséget, hogy itt a rohonczai egyház birtokait kell értenünk. A Temes vármegyei Vinga várostól nyugatra és így Egreshez is közel fekvő, ma is Monostornak nevezett faluról Fényes szótárában olvassuk, hogy a határban ma is szemlélhetők egy körülsánczolt vár vagy monostor romjai. A helység neve is valamelyik monostor székhelyét jelzi. E kérdésben azonban döntsenek azok, kik a helyszínét is ismerik; megjegyzem még, hogy Torontál vármegyében, közel a Tiszához, egy másik Monostor nevű falu is van. Azóta, hogy a föntebbieket megírtam, olvastam az Arch. Értesítő 1892. folyama 269. lapján, hogy dr. Karácsonyi János a Történelmi és Régészeti Értesítőben I. füz. 1892. a rohonczai monostorról értekezik s annak fekvését Temes és Torontál vármegyék határán Nagyfalu mellé helyezi; ez engem kiválóan érdeklő füzethez azonban nem birtam hozzájutni.

[1] Hazai okmánytár, I. k. 19. l.

[2] Győri Tört. és Rég. füzetek, III. k. 299. l.

fiának beleszólása, illetve része ne legyen, kivéve a Hand nevű birtokot, mely közös legyen a négy fiú között. Leányainak mitsem hagy, hanem őket anyjuk s a három testvér, Lőrincz, János és Márk tisztességesen kiházasítani tartozzanak.[1]

Ezzel befejeztük a Miklós comes életét tárgyazó adatok felsorolását. Őt, mint láttuk, II. Endre és IV. Béla királyok számos adománynyal tüntették ki. II. Endre király föntidézett 1232. évi oklevelében mondja, hogy a Miklós comestől elvett birtokokat azért adta neki ismét vissza, mert arra magát mind itthon, mind külföldön szolgálatai által érdemessé tette. Főbb hivatalokat is viselt, nevezetesen 1223-ban csanádi, 1228—1232 körül pedig pozsonyi főispán volt.[2] A mi korát illeti, születési évét 1170 körül tehetjük, azon az alapon, hogy Izsák fiának már a XIII. század első éveiben életben kellett lennie; Béla ifjabb király ugyanis, mint alább látni fogjuk, Izsákot már 1228—1232-ben adományban részesítette s így már ekkor nagykorúnak kellett lennie, mert nem tételezhető fel, hogy kiskorúságában s atyja életében jogokkal ruháztatott volna fel.

Miklós comes 1231-iki végrendeletében olvassuk, hogy első neje görög származású volt. Tudjuk, hogy III. Béla király a görög császár leányát bírta nőül; ez időben ismerkedhetett meg Miklós comes a királyné környezetében első nejével; míg második nejével, a franczia nővel külföldi kiküldetéseiben találkozhatott. Ettől született az 1231. év előtt Lőrincz fia, a későbbi Kisfaludyak törzsatyja, utána János az 1231—1237. évek között, végre Márk az 1238. évben; a mint ezt föntidézett végrendeletei nyomán állíthatjuk.

A föntidézett oklevelekben hatvanhat birtok fordúl elő, melyek Miklós comes tulajdonát képezték; ezek különböző vármegyékben feküdtek s gazdagságára elég tanúságot szolgáltatnak. Nem vélném, hogy érdek nélküli munkát teszek, ha az évszámok megemlítésével s néhány ismeretlen helynévnek megfejtésével, valamint a menynyire tudható, a vármegyéknek is felemlítésével, a birtokokat betűsorban közlöm:

1. Anha Zehund, Anas Zehund, aradi várföld. 1230, 1232. Ma Szionda puszta Arad vármegyében.
2. Alba, aradi várföld, talán a mai Fejéregyháza, mondja Karácsonyi.
3. Batur, csanádi várföld. 1230.
4. Beren. 1237.
5. Beseneu. 1230, 1232. A mai Ó-Besenyő Torontál vármegyében; csanádi várföld volt.
6. Beu. 1232. A régi Csanád vármegyében.
7. Bodoct. 1230, 1231. Ma Bodajk Fejér vármegyében.
8. Boyanca, Boinca. 1230, 1231. Fejérvári várföld.
9. Bucud. 1231, 1237. Ősi birtok Fejér vármegyében.
10. Celum. 1231, 1237. Ugyanaz, ugyanott.
11. Chunei. 1230. Csanádi várföld.
12. Craco. 1230, 1232. Zarándi várföld, Márki Sándor közlése szerint Gyula külvárosa.
13. Csákvár. 1231. Ősi birtok Fejér vármegyében.
14. Cseszstreg (utóbb Kendertó és Capplar). 1231, 1232. Ősi birtok.
15. Cupanch. 1231. A Tisza és Maros közt.
16. Dod. 1230. Fejérvári várföld.
17. Echur, Ekur. 1231, 1237. A Vértes hegységben, ősi birtok.
18. Ekud. 1230. Csanádi várföld volt.
19. Fegel. 1238.
20. Gueduch, Guedus. 1231, 1237, 1239. A Maros és Tisza vidékén, Márki S. szóbeli közlése szerint ma Felgedus Pécska mellett. Itt lakott utoljára Miklós comes és ide hívta meg az egresi konvent kiküldöttjeit végrendeletének meghallgatására.
21. Guth. 1231, 1237, 1239.
22. Houd, Houdu. 1231, 1237, 1239. Ősi birtok; azt, hogy ennek nyomait a mai Hódmezővásárhely körül kereshetjük-e? biztosan meg nem határozhatjuk.
23. Hudi. 1230. Aradi várföld.
24. Huyfalu, Villa-Nova. 1230, 1239. Csanádi várföld.
25. Inad. 1230. Csanádi várföld.
26. Jenő. 1230. Csanádi várföld.
27. Kazmer. 1231, 1234, 1237. A kisfaludi határban, Sopron vármegyében, a ma is ismeretes Kázmérdomb tartotta fön régi nevét.
28. Kér. 1231, 1237. Ősi birtok.
29. Kerehi. 1231, 1237. Ősi birtok.
30. Laba. 1232.
31. Mátrai szőlők. 1231.
32. Miclous. 1231, 1237, 1239. A mai Nagy-Szent-Miklós.
33. Miháli, 1198, 1223, 1228, 1231, 1234, 1237. Sopron vármegyében.

[1] Az egresi konventnek eme két oklevele majdnem hasonló tartalmú. Egyiket közli Fejér Gy. id. m. IV/I. k. 162. l., a másik a Hazai okmtár I. k. 21. l. tétetett közzé, az eredetiek a család ltárában őriztetnek.

[2] Fejér Gy. id. m. III/II. k. 254. l.

34. Niner. Yiner, 1226. Banai várföld Fejér vármegyében.
35. Petlend. 1230, 1233, 1237. Sopron vármegyében.
36. Pon, Pony. 1230, 1232. Csanádi várföld.
37. Sagu. 1231. A Maros és Tisza közt, Márki Sándor közlése szerint a mai Segentauf.
38. Scekosou, Skekozov, Zekzou. 1231, 1237. Ősi birtok.
39. Scenad. 1231. A Maros és Tisza közt.
40. Sceuleus. 1230, 1231, 1232. Csanádi várföld.
41. Scerhet, Zerheth. 1230, 1232. Zarándi várföld; ma Szeregyház, Karácsonyi szerint.
42. Soboca, Zabaca. 1230, 1232. Fejérvári várföld.
43. Suous, Zuos. 1231, 1237. Ősi birtok.
44. Szántó (Samtov). 1201. Fejér vármegyében.
45. Szentkereszt (Sancta crux), a mai Vértes-Keresztúr.
46. Teluki. 1230. Csanádi várföld.
47. Thuboyd. 1231, 1237. A mai Tabajd falu Fejér vármegyében.
48. Timad. Timat, 1230, 1232. Fejérvári várföld.
49. Trucman. 1231, 1237, 1239. A Maros és Tisza közt.
50. Turda. 1235.
51. Vama Putlend. 1231.
52. Wary. 1230, 1231. Zarándi várföld, ma Gyula vára.
53. Waroct. 1230, 1231. Zarándi várföld, ma Varajd, Gyula-Varsánd határában.
54. Welg. 1230, 1231. Zarándi várföld.
55. Vértes erdő. 1231, 1237. Fejér vármegyében.
56. Wyloc. 1231. Maros és Tisza közt.
57. Vinar, Hiunar. 1231, 1237.
58. Vynga. 1231, 1237. Ősi birtok Temesvármegyében.
59. Voya. 1231, 1237. Ősi birtok
60. Voyla. 1230, 1231. Krassói birtok. Pesty Frigyes nem bírta meghatározni mai helyét. IV. Béla király a keresztes lovagoknak adta.
61. Vrse. 1237.
62. Vrund. 1231, 1237. Ősi birtok.
63. Zamard. 1231, 1237. Az 1230-iki végrendeletben a zamárdi szőlőkről is van szó.
64. Zanad. 1230, 1237. Temesi várföld, a Béga folyó mellett.
65. Zyman. 1231, 1237. Ősi birtok.
66. Zuld. 1230, 1232. Fejérvári várföld.

NAGY IMRE.

ZSIGMOND KIRÁLY CZÍMERLEVELEI.

(Egy czímerrajzzal.)

A heraldikában kétségtelenül korszakot alkot azon momentum, midőn egyes uralkodók s koronás fők festett czímerrel díszített oklevelekben adományoztak híveiknek czímereket.

Ezen kort megelőzőleg a heraldika kútforrásait a pecsétek és czímerkönyvek képezték. Azok hitelesek voltak ugyan, de nem teljesek, — hiányozván rajtuk a czímer színei; — ezek teljesek voltak, de nem feltétlen hitelesek. Az armálisokba festett czímerek a teljességet a hitelességgel egyesítették magukban s ezáltal a heraldika elsőrangú kútfőivé váltak. A festett czímerekkel ellátott armálisok kora a XV. század megnyiltával kezdődik. Németországban Rupprecht, Magyarországban Zsigmond király volt első, ki festett czímereket adományozott.

Ezen Zsigmond korabeli armálisok hazai heraldikánk elsőrangú érdekességei. Fölismerte azok fontosságát társulatunk mindjárt megalakulása alkalmával, a midőn folyóirata első füzetében ezeknek közlését kezdette meg a Mohorai Vid czímerével s ez idő óta 13 év alatt azok hosszú sorozatát adta szakszerű leírások kiséretében.[1]

* * *

Zsigmond királytól aránylag nagy számmal maradtak fenn czímerlevelek s ezek nagyrészének adományozása utazásai tartama alatt történt, annyira, hogy eddig ismert czímerlevelei közül csak 5-öt adományozott itthon, a többi 59 külföldön állíttatott ki.

Ezen tömeges czímeradományozás indító oka nem a gyakran üres állampénztár segélyezésében, sem híveinek olcsószerű megjutalmazási módjában keresendő. Ennek oka korábbi nyomokra vezethető vissza.

[1] Ezen közlemények folytán folyóiratunk, a «Turul», heraldikai érdekesség tekintetében messze túlhaladja a német szakfolyóiratokat, melyek a régibb eredeti armálisokat csaknem teljesen ignorálják. Megmagyarázhatatlan különösen a «Deutsche Herold»-ban követett amaz eljárás, mely szerint az mellékleteit minden heraldikai észszerűség ellen következetesen fénynyomatban adja, melyek a színeket nem tüntethetik fel.

Magyarország nem volt hűbéri állam. Itt az ebből folyó lovagintézmények s a czímerek fontosságának tudata sem verhettek mély gyökeret. Azonban részben a szomszédság folytán, részben a bevándorlott idegen lovagok befolyása következtében nem zárkózhatott el teljesen a nyugati áramlatok befolyása elől. Már Árpádházi királyaink alatt megemlékeznek krónikásaink a székesfejérvári tornáról, melyben első nemzeti hősünk, Szent-László, még mint ifjú herczeg, az idegen származású Videt legyőzte.[1] Más helyen[2] egy pozsonyi tornáról tesznek említést, melyet II. Endre király az 1220-ik évben rendeztetett, talán az ekkor betelepült Johanniták hatása alatt.

A lovagkor szellemétől áthatott Anjou királyaink alatt ébredt fel nálunk is a lovagi szellem. E fény s pompakedvelő királyaink fényes udvartartása, mely maga köré gyűjté az ország főurainak színe-javát, külföldi lovagok nagy számát, megteremté nálunk is azon lovagintézményeket, melyek a fény és pompa kifejtésében, személyes erő és bátorság kitüntetésében s harczjátékok rendezésében nyilatkoztak, a nélkül azonban, hogy ez utóbbiak a külföldön dívó tornaszabályokhoz hasonlóan szerveztettek vagy szabályoztattak volna. Anjou királyaink uralkodása, különösen a valódi lovag: I. Lajos királyunk alatt több harczjátékról adnak tudomást írott emlékeink, a nélkül, hogy tornakönyvekről, vagy tornanemesekről említés tétetnék. Hazánkban nem voltak élesen kiváló nemesi fokozatok, itt minden nemes joggal szállhatott sorompóba, ha akart s ha élete s viselete ellen az erkölcs szempontjából kifogás nem tétetett.

Nagy-Lajos királyunk elhunytával letűnt egyidőre a lovagintézmények iránti érdeklődés is. Hazánk Lajos halálától, az 1382-ik évtől 1410-ig pártvillongások és belviszályok színtere volt. A harczjátékok szüneteltek s nagyrészt feledékenységbe mentek.

Említenek ugyan ez időszakban is egy harczjátékot 1396-ból, a midőn II. Mánuel császár felsegélésére a török ellen nagyobb keresztes-had indult, melyben több mint 10,000 franczia lovag vett részt, János neversi gróf, Fülöp és Henrik Berry herczegei s Jakab lamarchei gróf vezérlete alatt. E seregben német, angol, olasz, cseh és lengyel lovagok is nagy számban voltak. Az idegen lovagok tiszteletére a magyar király Budán nagy és fényes lovagjátékot rendezett.[1] E díszes hadsereg a magyar hadakkal egyesülve volt az, mely a nikápolyi ütközetben a török hadak ellenében vereséget szenvedett.

Így érkezett el az 1414-ik év s vele a konstanczi zsinat megnyitásának ideje. A bodeni tó partján fekvő kicsiny városkában oly nagy s oly fényes nép gyülekezett, minő talán együtt sehol soha sem volt. A zsinaton megjelentek Zsigmond király, a birodalom feje, a fejedelmek, főurak és grófok, a főpapok s ezek némelyike egész hadcsapatot kitevő kiséretet hozott magával Az egyházi férfiak száma 18,000 volt, az összes idegeneké másfélszázezer, melyek nemzetek s nemzetiségek szerint egymást akarták felülmúlni fényben és pompában, köztük a magyar főurak s nemesek fényes kíséreteikkel. Garai Miklós nádornak 300 főből álló kísérete volt, az esztergomi érseknek, Ozorai Pipónak egyenként 160.

A fényes gyülekezet, mely négy évig ülésezett a keresztény egyház ügyeinek rendezésében, a pihenés napjait az odagyűlt színészek, szemfényvesztők nézésével, játékokkal, fényes díszmenetek s harczjátékok rendezésével töltötte el.[2]

S ezzel elértünk annak okához, miért találkozunk Zsigmond királynak oly tömeges czímeradományozásaival külföldi útjaiban, különösen Konstanczban?

A mi magyar nemes uraink itthon, a haza határain belül, büszkék voltak ugyan nemesi voltukra, féltékenyek nemesi birtokaikra, kiváltságaikra, az ősiségi törvényekre való tekintetből gondos evidentiában tartották családfájukat, de nem levén fogékonyságuk a czímerek iránt, nem is sokat gondoltak azzal, hiszen adományleveleiket a király, perpatvaros irataikat a nádor, országbiró, káptalan vagy vármegye úgyis megpecsételte. Sok olyan régi nemes úr vett részt Zsigmond

[1] Zsindely, Lovagintézmény, 128. l.

[2] Scriptores Rer. Germ. ed. Mencken, II. k. 2062. l.

[1] Boucicaut marsal viselt dolgainak könyve.

[2] Egy ilyen harczjáték alkalmával szökött meg XXIII. János pápa ausztriai Frigyes segélyével futárnak öltözködve.

király kiséretében, kinek czímere nem volt, köztük a király allovászmestere, Halmai Bor Mihály, ki máskülönben régi jó nemes családból származott.

De midőn ezek Konstanczban időztek, meglátták, hogy a díszmeneteknél, harczjátékoknál a czímer nem nélkülözhető, hogy különösen a ki ez utóbbiban részt akar venni, okvetetlen czímerrel kell birnia, nemcsak azért, hogy azzal pajzsát, lova köpenyét díszítse, de hogy sisakdíszét a harczjátékokat megelőző birálatnak alávethesse.

Ezen hiány gyors pótlásának következményéül tekintjük mi a Konstanczban kelt czímerlevelek nagy számát, melyek ezen nagy szám mellett még többnyire közös czímerek is, a mennyiben nemcsak az egy közös törzsből származóknak, hanem ezek rokonai, ismerősei, sőt barátaiknak is adományoztattak. A Konstanczban rendezett fényes ünnepségekre vezethető vissza a Soósok, Nagymihályiak azon kérelme is a királyhoz, hogy meglevő czímereiket nemességük fényének emelésére aranykoronával ékesíthessék.

Ezen feltevés mellett bizonyít az is, hogy a konstanczi zsinatot megelőzőleg az első ismert czímerlevél kiadásától, 1405-től 1414-ig számított kilencz évi időszakból csakis egy czímeradományozást ösmerünk: a Garázda Miklósét, a konstanczi zsinat megnyiltával azonban nagy számban sorakoznak egymásután az adományozott czímerlevelek.

* * *

A Zsigmondkori armálisokba festett czímerek — a legrégibb Tétényi-féle czímert sem véve ki — késő-gót modorban készültek, noha még akkor a pecséteket nagyrészt kora-gót modorban vésték. A csupor és csöbör-sisakot a csőrsisakok váltják fel s ezt alkalmazzák is mindvégig következetesen. A takarók is veszteni kezdik eredeti rendeltetésüket, csakis a Tétényi czímernél szolgálnak azok a sisak takarójául, a többinél meghosszabbodnak s a sisakkal együtt a pajzs oldalait is keretelik.

Legnagyobb változatosságot találunk a pajzs idomainál. Találunk ezen czímerfestményeknél háromszög-pajzsokat, de ezek nem a kora-gót háromszög-pajzsok többé s nem az uralkodó stíl kifolyásainak, hanem csak mintegy az azokra való reminiscentiának tekintendők, nem is átmenetileg, hanem szórványosan fordulnak elő, a legrégibb Tétényi-czímertől Paczali Peres András 1431. évi czímeréig.

Gyakori idom az alúl kerek pajzs, mely az ezen korban mindgyakrabban feltűnő komplikált pajzsalakok befogadására alkalmasabb volt s alkalmazása mintegy szükséggé vált a háromszögű pajzsban el nem helyezhető czímerképeknél.

A harmadik s leggyakrabban előforduló pajzsidom az alúl kerek pajzsokból fejlődő tárcsa volt. Ez eleintén csak a pajzs egyik oldalvonalának csekély behajlásában nyilatkozott, később a tárcsa-alak mindjobban fejlődik, a nélkül azonban, hogy a tárcsát később annyira jellemző bevágást, mely a gyakorlati életben és harczi küzdelmekben a dárda nyelének befogadására szolgált, bármelyikénél is észlelnők.

Az egyetlen czímerpajzs a Krisztalóczi Tarkasics Józsáé, melyen a dárda befogadására bevágást találunk, még pedig a pajzs felső karimáján.

A czímernek egyik — ha nem is feltétlenül szükséges — kiegészítő alkatrésze a sisak-korona.

A XV. század elején a sisakkoronát, mely később a nemesi czímerek általános kelléke és ismertető jele lett a polgári czímerekkel szemben, még kiváló kitűntetés jelének tekintették, azt egyes, már előbb is czímerrel biró nemesek, mint jutalmat kérték az uralkodótól, nemességük fényének emelésére.[1]

Kevésbbé fontos az aranysisak.

Ez nemcsak a Zsigmondkori czímerleveleknél, de az egész magyar heraldikában jelentéktelen. Csak a véletlen művének, vagy a czímerfestő szeszélyének tekinthető, épen úgy, mint az ezüstkorona, melyet itt-ott kedvező színbeosztás elérése végett alkalmaztak. E feltevés mellett bizonyít az, hogy az egyetlen Hunyadi Jánost kivéve — ki 1453-ban kap aranysisakos czímert, noha ez is csak a véletlen művének tekinthető — Básznay János, Nagymihályi Albert, Bajnai Both kiknek armálisán szintén ott díszlik az aranysisak, egyáltalán nem voltak oly állásban s az

[1] L. a Garai (1416), Soós (1418), Nagymihályi (1418) czímereket. Nálunk az első sisak-koronát a Vadkerti czímeren látjuk.

érdemek oly magaslatán, hogy ezen — külföldön csak fejedelmi személyeket illető — kitűntetésben részesülhettek volna. De ha ez valóban kitüntetésnek volna tekinthető, úgy az bizonyosan külön felemlíttetnék az okirat szövegében, mint annak idejében a korona, melyet a címerkérők nemességük nagyobb dicsőségére[1] kértek és nyertek.

* * *

E címerlevelek némelyikét a király önszántából, «proprio motu» adományozta egyik-másik hívének, kiemelvén, hogy az adományozás nemessége nagyobb dicsőségére történik, másokat befolyásosabb egyének ajánlatára. Ez jelezve is van az oklevél szövegében, de viszont az «ad maiorem nobilitatis gloriam» formula kimarad. Az előbbi esetben előkelőbb, az utóbbiban szerényebb sorsú egyéneket ért a címeradományozás. De Zsigmond korában mind azok, kik címeradományozást nyertek, már előzőleg is nemesek voltak. Kivételt ez alól csak a Vadkerti Benedek adományos társa, Pataki Nagy János s Zágrábi Dabi Mihály képeztek, kiket az armális egyszersmind nemesi rangra is emelt.

Két címerlevél van az eddig ismertek között, mely magyar embernek adományoztatott ugyan, de a római császári birodalmi pecséttel van megerősítve: a Kölkedi és Azzyvelghy Benedeké. Ez utóbbinál a kanczellár vagy más főméltóság nevének felemlítése is hiányzik. E két oklevél magyar királyi adományozásnak nem tekinthető.

A Zsigmondkori armálisok között vannak teljes és nem teljes szövegűek, a szerint a mint azok az adományozott címert le is írják, vagy csak az oklevelek elejére festett címerre utalnak. Az armálisok ezen nem teljes szövegét épen az oklevélre festett címerek hozták használatba. A megelőző időkben nem lévén festett armálisok, az adományozott címert feltétlenül szükség volt a szövegben leírni. Míg a festett címerrel ellátott armálisoknál azok leírását feleslegesnek tartották.

Sajnos, ez utóbbi alakja volt az oklevélnek általánosan szokásban, az előbbi csak kivételt képezett s ez az oka, hogy több olyan e korból származó armális hiteles szövegét ösmerjük részint kiadott codexeinkben, részint káptalanok, megyék s egyesek levéltáraiban, melyeknél az adományozott címer ismerete az eredeti oklevéllel együtt örökre elveszett.

* * *

A címer a Tétényi, Chapy és Kölkedi armálisoknál az oklevél közepére van festve, a többinél kivétel nélkül annak jobb felső sarkára, vagyis kezdetére.

Ez utóbbi elhelyezés hátrányosabb, mint az első, mely Franczia-, Angol-, Németországban s Németalföldön dívott, hol a pajzsalak szabadon követi azon irányt, melyet akar, mely a heraldika természete folytán többnyire a jobb oldal, és nincs kötve azon udvariassági formulákhoz, melyek a heraldikában kötelezők.

A pajzsalak, ha eredetileg jobbra álló helyzete van, szembe fordul a feleség címerének, az összetett címereknél a következő pajzsalaknak, ha sisakdíszül alkalmazzák, a társsisakdísznek, ha sírkőre van vésve, az oltárnak, az armális elejére festett címer: az adományozó koronás fő nevének.

Zsigmondkori címereink közül csak kevés vét az udvariasság ezen törvénye ellen s épen azért, mivel legtöbbje az oklevél elejére van festve, nagyon kevés azok között, mely a «*jobb*» irányt követi.

Ezen címerek kivitele, technikája, műbecse nagyon különböző. Vannak közöttük — különösen az olasz földön s Nürnbergben adományozottak, — melyek valóságos miniature műremekek, de viszont vannak olyanok, melyek a heraldikai szabályok és formák alapos ismerete mellett durván s kezdetlegesnek látszó technikával vannak a pergamenre vetve. Ez kétségtelenül arra enged következtetnünk, hogy ezen címereket Zsigmond király hosszas utazásai alatt itt-ott helyi címerfestők festették. E feltevés annyival inkább helyes lehet, mert ő volt az első, ki festett armálisokat adományozott s bár a címerek megfestését mindig ahoz értő, a heraldikai szabályokban jártas egyénekre bízta, de a királyi kanczelláriában még nem volt szervezve a

[1] «Ad maiorem nobilitatis gloriam«. — «Ad maiorem minencioris nobilitatis gloriam».

rendes czímerfestők állása, mint már utódainál. Zsigmond király czímerlevelei közül 2—4 czímernél biztosan állíthatjuk ugyan, hogy az egy és ugyanazon festő műve, de az adományozott czímerek technikája és szerkezete városok szerint változott.

Jeles heraldikusunk Csergheő Géza alaposan kimutatta ezen czímerek egyrészénél a festők által elkövetett technikai hibákat.[1] Ezek ismétlésébe nem bocsátkozom, csak annyit jegyzek meg, hogy ettől az újabban publikáltak és felfedezettek sem mentesek s mindjárt legrégibb festett czímerünk is, Tétényi Andrásé, egy nagy technikai hibát mutat fel, hol a pajzsalak — a daru — állása nem egyezik a pajzshoz tengelyével.[2]

A heraldika egyik főszabálya az, hogy «*színre fém, fémre szín alkalmazandó*» s azon czímerek, melyeknél ezen szabály ellen vétenek, gáncsos czímereknek neveztetnek. E szabályt a XIV. század végéig úgy nálunk, mint külföldön folytonosan szem előtt tartották a czímerek szerkesztésénél, de mihelyt — a XV. században — szokásba jött a czímerállatokat természetes színükben festeni, gyakrabban vétettek ellene külföldön is, legkivált nálunk pedig oly kevéssé vették figyelembe, hogy Zsigmondkori czímereink nagyrésze gáncsos s nagyon könnyű azok elősorolása, melyeknél ezen szabály ellen nem vétettek. Ennek oka egyrészt az volt, hogy hazánkban pajzsszínűl nem igen alkalmazták az érczszíneket, — összes heraldikánk pajzsszínét a veres, de főképen a kék szín képviseli, más színűek csak kivételnek tekinthetők; — másrészt azon szintén nemzeti jelleg, hogy heraldikánkban a czímerállatokat s alakokat már nagyon korán természetes színeikben festették. Hiszen veres vagy kék pajzsban is csak azért találkozunk oly gyakran az arany griffel és oroszlánnal s ezüst egyszarvúval, mert czímerfestőink a griff s oroszlán természetes színének a sárgát, az egyszarvúnál a fehéret tartották. Ezen naturalista irány mellett könnyű volt a vétség a tiszta heraldika említett főszabálya ellen.

[1] «Kritikai megjegyzések a folyóiratokban közölt XV. századi czímerekre.» (Turul, IV. évf., 173. l.) és «Nehány XV. századi czímerlevél.» U. ott, VI. évf., 136. l.

[2] Színes hasonmását közli b. Nyáry Albert, A heraldika vezérfonalában.

Különben a mázok elleni vétség — más tekintetben is sokkal szembeötlőbb alakban — már nagyon korán nyilatkozik. Példa erre a Vadkerti czímer (1415), hol a pajzs kék, pajzsalakja veres, ezzel szemben a takaró kívül baraczkvirágszín, belül sárga; vagy a Harsági Farkas Mártoné, melyben a kék pajzsban növekvő természetes színű medvét ábrázoló czímer takarója kívül zöld, belül sárga.

* * *

A czímeradományozások korával a czímeralakok komplikált szerkezete, mint korai heraldikai hanyatlás, nálunk csakhamar bekövetkezett. XIV. század végéig heraldikánk, mint azt e korból származó sphragistikai emlékeink mutatják, lépést tartott a nyugati heraldika nemes egyszerűségével. Ha nálunk nem is volt soha kedvelt a heroldalak s ilyeneket csakis leginkább külföldről származott nemzetségeink czímereiben találunk, de e heroldalakok mellőzésével megelégedtek valamely egyszerű czímeralakkal: egy sassal, oroszlánnal, griffel, szarvassal. A czímeradományozások kezdetén mindjárt előtűnnek az összetett czímerek. A Vadkerti czímer még csak 1415-ből származik s már is nagyon elüt az előző korszak nemes egyszerűségétől.

Némelyik czímerlevél szövegében külön is meg van említve, hogy a kérelmező már kész czímertervet nyújtott be adományozás végett. Ezen czímertervek már nemzeti sajátságunknál fogva sem igen lehetnek egyszerűek, s mintegy elkerülhetetlen következményűl tekintendő azok naturalisztikus ábrázolása. A Tarkasics czímer első pillanatra hibásnak látszik,[1] úgy tűnik fel, mintha pajzsában a természetes alakjában festett czímerállat: a sas, nem volna a tengely irányában rajzolva. A sas e helyzete a naturalisztikus ábrázolásban leli magyarázatát, a mennyiben az nyakán nyíltól találva, eldőlni készül. E momentumot stilizált sassal ábrázolni alig lett volna lehetséges.

* * *

A valódi heraldikus csak úgy tekinti s látja a czímereket, a mint vannak s nem igyekszik

[1] Turul, 1884. évf. 156. l.

azok jelentését kutatni, vagy értelmét magyarázni. Mindennek daczára el kell ösmernünk, hogy a czímerképek egy részénél bizonyos szimbolika a legrégibb idő óta, még azon korból észlelhető, midőn a czímereket még önként vették fel s nem uralkodók adományozták.

Sajnos, hogy nemzeti irodalmunk a heraldikát, egész múltján át, folyton mostoha gyermekének tekintette. A nyugat históriás énekei még a german mythologia hőseit is czímerekkel ékesítik fel, egy-egy troubadour éneke czímerkönyv módjára ontja a czímerleírásokat, czímer s tornakönyvek, czímertanok nagy száma áll rendelkezésükre s későbbi is, a XVI—XVIII. század krónikásai folyton a heraldikát léptetik előtérbe, képes ábrázolataik a csataképek s hősök arczképei mellett, főképen czímereket ábrázolnak. Nálunk históriás énekeink, krónikáink — kivéve talán a képes krónikát — a czímerekről mélyen hallgatnak, czímerkönyveink és czímertanaink nincsenek s daczára annak, hogy nemességünk folyvást használta pecsétein czímerét, azzal nem sokat gondolt, czímerbitorlásért soha szót nem tett. Innen van az, hogy a ki nálunk kutatásai alapján valamely heraldikai elvet vagy tételt felállít, annak helyességét s valódiságát külföldi kútfőkből kell bizonyítania és azután alkalmazni hazai heraldikai viszonyainkra.

Német hősmondákban már a XIII. század legelején találunk a czímerszimbolika nyomaira. A «Vigalois»-ban 1212 évből Wirnt von Gravenberch czímerére vonatkozólag ezt olvassuk:

«Uf ir schilde waren geslagen
Bare von rotem golde
Da bi man sehen solde
Daz ir herre was erslagen.»[1]

Az 1300-ik évből származó Veronai Detrének (Dietrich von Bern) mondája[2] egész sorát adja a szimbolikus czímerleírásoknak, a hol Detre királynak s fegyvertársainak czímereit írja le. Ezekből idézek nehány példát:

«Dietrich király pajzsa következő volt: veresre volt mázolva, belé arany oroszlán festve. Mióta Dietrich berni király lett, megbővítette azzal, hogy az oroszlán fejére aranykoronát illesztett. Ezen czímert viselte zászlóján, nyergén, hadi öltönyén, erről ismertek reá, bármerre lovagolt. Ezen czímert azért viselte, mert miként az oroszlán a legnemesebb állat méltóságára és bátorságára nézve s a világ minden állatai félnek tőle, úgy volt Dietrich király is rettenthetetlen s minden emberek között leghatalmasabb és mindenki félt tőle és fegyverétől. És régi szokás szerint oroszlánt senki sem viselhetett pajzsán, ki valaha megfutott.»

«A gőgös Heime pajzsa kék volt, rajta egy ló, világos színben, ez volt látható összes fegyverzetén. A kék szín hideg keblét és áldász szívét jelentette, a ló rokonai foglalkozását (lótenyésztők s idomítók voltak) s azt, hogy ő volt a legjobb lovas.»

«Witignek pajzsa fehér volt, benne a veres kalapács és harapófogó atyja mesterségét, a három karbunkulus kő anyját jelentette. Sisakján veres aranyból mérget okádó sárkányt hordott, hogy mindenki tudja, ki véle találkozik vagy mérkőzni akar, hogy minő félelmes az ő ereje s haragja.»

«Hornboge pajzsa barna volt, benne arany ölyv, mely előtt két madár repült. A barna szín lovagi voltát jelentette, s a mint gyakran egy ölyv előtt két madár repül, úgy lovagolt Hornboge az ő ménlován, gyorsan és bátran ellenségei után.»

«A büszke Fasold s testvére Ecke pajzsa olyan volt, mint az arany és reá veres oroszlán volt festve, mint Dietrich királynál, csakhogy ez széltében feküdt a pajzson és nem volt koronája. Az oroszlán azt jelentette, hogy ők inkább meghalnának, mint megfutamodjanak.»

«Dietrichnek pajzsa azért volt aranyos, mert anyja nemes volt. Gunther király pajzsa fehér volt, benne sas, fején koronával. A sas fején azért volt korona, mert ő király volt s azért viselte ezt a jelvényt, mert a sast minden állatok királyának nevezik. Testvére Hagen pajzsán a sas nem volt koronás, mert ő nem király» stb.

Ezen példákból meggyőződünk, hogy a czímer-szimbolika nem egyedül a czopf-heraldika vívmánya, virágzott az már a heraldika fénykorában is, miről a minden nemzeteknél előforduló nagyszámú s igen régi korból származó beszélő czímerek is tanúskodnak.

[1] Seyler, Gesch. der Heraldik.

[2] Wilkina und Niflunga Saga, oder Dietrich von Bern und die Niebelungen. Uebers. von F. H. v. der Hagen. II. k. 7—25. ll.

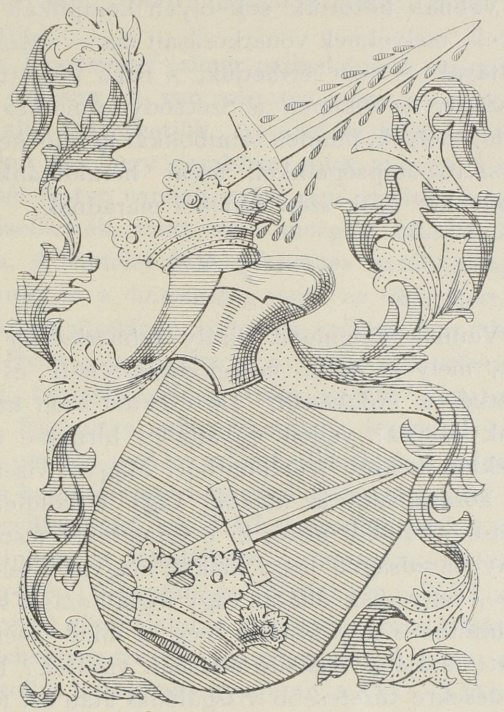
Hazai heraldikánknak a czímer-szimbolikára vonatkozó legrégibb írott emléke, ha nem csalódom, a Desewffyek 1525-ben II. Lajos király által adományozott czímerlevele, melyben a czímerleírás közben az egyik pajzsalaknak, a buzogányt tartó jobb karnak szimbolikus jelentősége is le van írva az oklevél szövegében.[1]

Ezen első írott emléket századokkal megelőzőleg érezzük a szimbolikát a magyar heraldikában. A Divék nemzetség medvéje, a Berzeviczyek és Zsegrai Poochok kőszáli kecskéje csak a Kárpátok tövében, az Ilosvayak[2] és Kállayak[3] hala ezen családok legrégibb czímereiben, csakis a halakban gazdag Tisza partján teremhettek meg. E példák megfordítva alig képzelhetők. Egy olyan család czímerében, mely az alföldi síkon élt, alig képzelhetünk olyan állatot, mely a felvidék rengetegeiben tanyázott.

A szimbolika a századok fejlődésével mind nagyobb tért hódított a heraldikában, annyira, hogy Zsigmondkori czímereink legnagyobb részénél kisebb-nagyobb mértékben megtaláljuk a szimbolikus hátteret s ritka közöttük a heraldika őseredeti rendeltetésének megfelelő egyszerű czímer.

Miként fentebb láttuk, az oroszlán a heraldikában a régi lovagiság legkifejezőbb jelképe volt; az erős, a bátor, a nagyszívű, az áldz oroszlán, legjobban kifejezte a középkori lovag eszményét. Ezért találkozunk vele általában, de különösen hazai czímereinkben oly gyakran, hogy a magyar heraldikát, — a németek sas-heraldikájának s a francziák liliom-heraldikájának mintájára — bízvást az oroszlán heraldikájának nevezhetjük.[4] Ennek jelképét látjuk a Chapyak czímerében is, hol a jobb szemén nyíllal megsebesített oroszlán maga Chapy András, kinek érdemeit az oklevél felsorolván, megemlíti a morva Osztró vára alatt vívott ütközetben tanúsított vitézségét, hol a csata hevében félszemét kilőtték.[1] Valószínűleg ilyen szimbolikus arczképe Lászlókarcsai Török Pálnak azon oroszlánfő, melyen e czímerpajzsba bevett széles pallos oly mély sebet vágott.[2]

Vannak a czímerek között olyanok, melyek a czímerkérő életének egy-egy emlékezetes momentumát örökítik meg. Ilyen a Csontos család czímere, mely miként azt más alkalommal jelez-

tem, egész hadtörténelmi epizódot állít elénk; a Szlopnayéké, mely egy vár hősies védelmét példázza; a Kis-Tárkányié, mely az illetőnek egy farkassal való küzdelmét örökíti meg, mely őt éjjel hihetőleg álmában támadta meg; a Harsági Farkas dárdával átszúrt koronás medvéje, a Petneházyak nyilazó oroszlána, a Recskyek torkon karddal átszúrt farkasa, a Sye Mihály

[1] «Cujus vera denotatio est, quod prædecessor progenitorum vestrorum, non perhorrens horrida bella Tartarorum adire, subireque amputationem manus suæ dextræ et alia vulnera mortalia ab eisdem hostibus suscepta, banderium regni, quod tenuerit, salvum de medio cruentarum cædium reduxerit.» Palma, Heraldicæ Hungariæ specimen, 98. l. Hiteles másolata a jászói konvent levéltárában.

[2] Siebmacher, Suppl. 45. tábla.

[3] U. ott. 49. tb.

[4] Az oroszlán eleintén nagyon előkelő czímerállat volt, de az különösen nálunk annyira általános és közönséges lett, hogy minden jobbágy, ki czímerlevelet váltatott magának, felvehette czímerébe s fel is vette azt a legtöbbször, karmaiban kardot tartva. Sőt nálunk sok olyan család, ki ősi czímerét elfelejtette, hamar helyettesítette azt a kardot tartó oroszlánnal.

[1] Turul, 1883. évf. 116. l.

[2] Turul, 1895. évf. 38. l.

koronára illesztett véres pallosa,[1] a Leszteméryek nyíllal átlőtt lába, az Ábrámfalvyak nyíllal megsebzett medvéje, mind egy-egy ilyen hadászati, vagy vadászati momentumot örökít meg.

Az Eresztvényi Ferencz nyárson sülő hala király szakácsának foglalkozását példázza, a Daby Mátyás czímerében az arany szarúfa köré illesztett három odvas fog szintén a czimerszerző udvari chirurgusnak mesterségére vonatkozik, Kőszegi László czímerében a koronából növekvő két kar (a jobbikban kard, a balban kalászok) mutatja, hogy ő a háborúban vitéz katona, a békében nyugodalmas gazdálkodó ember volt.

Vannak közöttük sok olyan komplikált czímerek, melyeknek vonatkozásait ma — századok múltával — nem érthetjük, s ritka közöttük a Básznay, de főképen a Szecsődy czímerhez hasonló, melyek, minden szimbolikát kerülő nemes egyszerű szépségeikkel, hazai heraldikánknak mindenkor örök szép emlékei maradnak.

* * *

Vannak Zsigmond király czímerlevelei között, melyek mint művelődéstörténeti és viseletképek érdekesek.[2] De ezeknél azon kétségünk támad: vajjon egyáltalán birnak-e ezek értékkel nemzeti szempontból? Magyar viseleteket ábrázolnak-e az alakok, vagy külföldieket? Vett-e a külföldi festő, ki e czímereket festette, annyi fáradságot, hogy alakját magyar viseletbe fesse, vagy csak állását vagy foglalkozását vette tekintetbe s úgy festette meg, a minő viseletet saját hazájába hasonló állásban viseltek? Ezen kérdésekre tüzetesebb vizsgálódás után azt felelhetjük, hogy ezen művelődéstörténeti motivumok hazai szempontból fontossággal nem bírnak.

Az eddig ösmert viseletképek közül megemlítjük a következőket:

Herenchényi János czímerében (1432) egy térdelő szűz, veres ruhában, fején rózsakoszorúval, kezében olvasót tart. E czímert — mivel hasonmásban nincs publikálva — nem ismerjük s így mint viseletképhez nem is szólhatunk, de annál csakis a ruha szabása képezhetné megbeszélés tárgyát.

Korra nézve legidősebb costume-czímer a Mohorai Vid czímere, mely egy mameluk vagy beduinhoz hasonló torzalakot ábrázol erős, horgas orral, félelmes nagy szájjal. Valószínűleg szimbolikus czímerkép, azt példázván, hogy a czímerszerző ezen alakot a harczban minden félelmessége daczára legyőzte. Hasonló ehhez az Olsvay czímer[1] sisakdísze, mely egy előkelő török vezér mellképét ábrázolja veres kaftánban, hosszú ősz szakállal, magas tollas süveggel, homlokán átkötött, hosszan lecsüngő fehér fátyollal, jobbjában aranymarkolatú széles, rövid, görbe keleti kardot tartva. Ez valóságos remeke a miniature-festészetnek, s bár mint viseletkép keleti tárgyánál fogva nem fontos, de érdekes, mint fényes czáfolat azokra nézve, kik a heraldikában arczképírást keresnek. E két alakon oly erős az egyénítés az arczokon, minő az arczképírás bizonyítására felhozott példák egyikén sem, pedig a holt mameluk s az élő, vagy szintén holt nagyvezér nem jöhettek el Konstanczba, ülni a művésznek, hogy mellképeikkel a Moharay és Olsvay sisakját díszítsék.

Moghy Mátyás czímerének pajzsalakja egy szarvason lovagló kék ruhás, sárga föveges leány, ki jobbjában korbácsot tart. Már a gondolat sem volt szerencsés, de kivitele még szerencsétlenebb. Jeles heraldikusunk Csergheő Géza a czímeralakról írva, találóan jegyzi meg, hogy az «egy játékkereskedés kirakatába illenék.» Costumetani szempontból felette érdekes, azért is, mert legrégibb czímerünk, mely teljes emberi alakot ábrázol, de nem hazai szempontból. A ruháról nem sok megjegyezni valónk van. Sarkig érő az, mint általában minden nyugat-európai öltözék e korban. Hogy derekán övvel van leszorítva, ezt a lovaglás feltételezi. Hogy magyarnak tartsuk, arra nézve nincsen semmi jellegzetes ismertetője. Jellegzetesebb a fejét takaró föveg. Ez a XIV. században általában s a XV. században is dívott a németeknél s valószínűleg csak a hajadonokat illette, mert viselőjének hajzata min-

[1] Ezen 1418-ban Sye másként Dömötör Mihálynak s rokonainak adományozott czímer hasonmását a Mesterházy Bálintéval (Buda, 1436) együtt Balogh Gyula úrnak, a «Vasmegye nemes családjai» t. írójának lekötelező szivességéből birom, kinek e helyen is kifejezem köszönetemet.

[2] Egynémelyikét Dr. Szendrei János ismertette Magyar viseletképek czímerleveleinkben cz. művében.

[1] Eredetije a jászói káptalan levéltárában.

dig szabadon omlott vállaira. Az előkelőbbeknél felső koronáján koronás csipkézet volt, az alsóbb rangúaknál síma s mindkét esetben béléséhez varrt szalaggal volt az állhoz erősítve. A Manesse-codex női alakjai legnagyobbrészt ilyen fejdíszszel vannak ábrázolva.[1] A XV. században e fejdísz eléri azon magasságot, mely a Moghy-féle címeralakon látható, ekkor azonban a föveg felül van fátyollal az állon megerősítve, mely azt s a szájat is takarja.[2] E XV. századi föveget, mint báró Nyáry e címer ismertetésénél megjegyzi, az erdélyi szász nők mai napig is viselik. A női alak kezében a korbácsot, báró Nyáry az orosz birodalom fél vad népeinél dívó lovagló eszköznek tartja, dr. Szendreyt ez szintén az északi népek szokására emlékezteti. Utóbbi az egész alakot, úgy, a mint az a pajzsba foglalva szarvason lovagol, jelmezalaknak tartja, s ez valószínű megfejtése is e csodálatos címeralaknak, melynek mását a címerszerző a konstanczi fényes farsangi jelmezes menetekben könnyen megtalálhatta.

Viseletképet ábrázol a Bárczay család címeralakja is, a koronából növekvő vadászlegény. Az ezen alakon látható két öltönydarab, a gallértalan testhez álló, szűk újjú öltöny s a lapos puha lecsüngő fekete sapka ismét oly öltözék, melynek mását e korban megtaláljuk általában a nagyobb urak szolgaszemélyzeténél: a vadászoknál, sáfároknál, a bor, sör, dézsma-szedőknél, s az ú. n. «Blutvogt»-oknál.[3] Ezen öltönyre hidegebb időben egy másik, szintén testhezállót húztak fel, melynek gallérja volt ugyan, hogy a nyakát védje, de ujja nem, hogy a szabad mozgást ne akadályozza.

A Bárczay címer alakja, mint a jobb kart helyettesítő szarvasagancs mutatja, vadász legény volt. E motivum ugyan sem esztetikai, sem heraldikai szempontból nem mondható szerencsés gondolatnak.

* * *

A harczi viseleteket ábrázoló czímerképek sem igen tűntetnek fel specialis magyar motivumokat.

A Szlopnay czímer pajzsalakjának: a várfokán harczoló vitéznek fején vaskalap van, mely franczia eredetű s onnan származott át Németországba, de nálunk soha sem volt használatban. Emelt jobbjában hosszú, széles, egyenes pallost tart, melynek kerek alakú markolat végtagjánál anachronismust látunk, a mennyiben ezen XII—XIII. századi typus a XV. században már seholsem fordul elő, csak a markolat keresztvasa tűntet fel analogiát a XV. századbeli német pallosokkal. A testét fedő pánczélinget a már teljes vértezet mellett e korban általában egész nyugati Európában viselték s felette nem ritkán ujjatlan köpenyt, mely azt takarta.[1]

A Lesztemeri czímer pajzsalakja, a pánczélos láb, teljesen el van rajzolva s azt viseletképnek alig tekinthetjük. Az alsó és felső lábszárvasakat úgy, egy darabban, mint a hogy e czímernél festve vannak, soha sem viselték s nem is viselhették, mert ez a mozgást akadályozta volna. A lábfejet fedő pikkelyes sarúk tömpeségének is a háromszög-pajzs az oka, mert ez időtájban általában a hosszú csőr-sarúkat viselték. Ilyen a buzogány is a Jersay czímerben.

A buzogány Nagy Géza szerint[2] nem magyar fegyver s műemlékeinken legrégibb magyar emléke a XV. század első feléből származik, a homoród-szent-mártoni falfestményen.[3] Ez ott csillagalakú. A XVI. századból alakos sírköveinken is feltalálható a buzogány, de ez a Telegdyén (1514 után) és Chetnekyén (a XVI. század vége) gömbalakú, a szepességi szászok között élő Schvaboroszkyén (1592) tagozott. A Jersay czímer tollas buzogánya nyugaton (a XIV—XV. században volt elterjedve, míg nálunk ugyanakkor a nem ritkán præhistoricusnak tartott, nagyszámban előforduló bronz és vas, csillagos buzogány volt használatban. A törökökkel vívott folytonos harczokban később azoknak gömbalakú buzogány alakját vették át s a tollas buzogány nálunk a XVI—XVII. századokban, a német befolyás növekedtével lehetett használatban.

[1] Manesse-Liederhandschrift, XVII., XXI., XLVIII. tábla.

[2] V. ö. Schultz Alwin, Deutsches Leben im Mittelalter, 384. l.

[3] A dvorniki templom XV. századbeli üvegfestményén. Kleinpaul, Mittelalter. II. k. 521. l.

[1] V. ö. Henne am Rhyn, Kulturgesch. des deutschen Volkes, I. k. 269. l. Klempaul id. m. I. k. 17. l. Manesse-Liederhandschrift, XVII. és LXXXVII. tábla.

[2] Arch. Értesítő, 1890. évf. 403. l.

[3] Arch. Ért. 1885. évf. 215. l.

Vadászat köréből vett motivumokat a Bárczay címeren kívül más Zsigmondkori címereinknél is találunk. A Hotvafői címer arany leopárdjának karikával ellátott veres nyakörve mutatja, hogy szelidítve van és vadászati célokra használják. A vadászat ezen neme, noha nagyon ritkán, tényleg dívott a XV. és XVI. században, a midőn a lovas vadász a szelidített leopárdot háta megé, a lóra ültette, nyakörvének karikáján áthúzott kötelen tartotta s csak akkor bocsátotta el, ha a lovas előtt az üldözendő vad felugrott.[1]

A Zemléni Dávid címerének heraldikai leírása következő: Ezüst pajzs, a pajzsfőnél három növekvő balra fordúlt sólyom, hátralebbenő arany zsinóros veres sapkával, a pajzs alsó része feketével haránt rostélyozott. A valóságban e címer nem egyéb, mint a sólyomketrecz rostélykerítése, melynek tetején a három sólyom sort képezve áll. A sólymokkal való vadászatról bőven emlékeznek a középkori művelődéstörténetet tárgyazó művek. Báró Radvánszky Béla is, ki e címert ismerteti,[2] röviden megemlíti, hogy a sólymok szemeit elfedő sapkák karmazsin bőrből készültek s azért voltak szükségesek, hogy a sólymok ne legyenek szórakozottak s hogy a felugrott, vagy felreppent vad után — a midőn a zsinór segélyével a sapkát fejükről lerántották — nagyobb vadászkedvvel repüljenek. Ez alkalommal csak egy heraldikai szempontból érdekes mozzanatra terjeszkedem ki. A vadászsólyom tulajdonosának nagyon becses jószága volt; úgy a külföldi, mint a hazai krónikák mesés összegeket jegyeztek fel, melyeket egyes kiválóbb példányokért fizettek. II. Lajos királyunk állítólag 40,000 aranyat fizetett az akkori egri püspöknek egy vadász-sólyomért. A sólyomvadászatok fénykorában, társas összejöveteleknél, a becses vadász-sólymoknak is egész csapata került egyűvé. Hogy tehát tulajdonosaik saját sólymaikat másokétól megkülönböztessék, egy bronzgyűrűvel kisded, saját címerükkel ellátott címerpajzsot illesztettek a sólyom lábaira. A németek, kik ezen 18—20 mm. hosszú címerpajzsok eredeti rendeltetését elsők ösmerték fel, több ilyennek leírását közlik szaklapjaikban[1] a trieri püspök, a Salm grófok, Montmorency grófok stb. címereivel. Ezen kis pajzsok mind a XIII—XIV. századból származnak.

Hátra volna még ezen címerek *hátteréről* is szólani. Elhúnyt heraldikusunk, báró Nyáry Albert felhívta már erre a textil-ipar tanúlmányozásával foglalkozó szakférfiak figyelmét, és méltán, mert ezek legtöbbje keretmezejének ügyes damaszkolását, egynémelyike klasszikus szépségű virág és szőnyegdíszítéseket tüntet fel.

Ezek szakszerű méltatását — értekezésem így is hosszúra nyúlván — ezúttal én is mellőzöm, annyival inkább, mert ezt külön tanulmány tárgyává tenni, az összes fenmaradt Zsigmondkori címerlevelek hasonmásban publikálását megelőzőleg, időelőtti volna. Most csak az armálisok címerei megett látható díszítések helyes magyar heraldikai elnevezésére szorítkozom. Jeles tudósunk, Nagy Iván ezt «szőnyegnek» nevezi, mi, kik újabban heraldikával foglalkozunk: «háttérnek». Amaz elnevezés speciálisabb, ez általánosabb. Ha csak a Zsigmondkori címerlevelekre kellene ezt alkalmaznunk, úgy a szőnyegnél, kárpitnál, találóbb kifejezést alig találhatnánk, mert ezen armálisok címereinek hátterei mind szőnyegeket ábrázolnak, melyekre a közelmúlt élő heraldika korában a fegyvernök a béke és nyugalom napjaiban a vár lovagtermében a nemes úr címeres pajzsát és sisakját függesztette. De a heraldikai műnyelv, műkifejezés szabatos megállapításánál minden kor szokását és divatját tekintetbe kell vennünk. Nem lehet figyelmen kívül hagynunk a XVI—XVII. századból származó armálisokat sem, a címer megett s mellett álló alakokkal, díszkapuzatokkal, melyekre már a «szőnyeg» kifejezés nem alkalmazható, sem a XVIII. századból származottakat, hol díszes függönydraperiák közül előtűnő idillikus tájképek, várromok, kastélyok, erdőszélén, patakpartján álló vizimalmok képezik a címer hátterét. S ha mindezeket tekintetbe veszszük, a «*háttér*» kifejezés az, mely armálisok címereit környező díszítéseknek legjobban megfelel.

Ezzel befejeztem a Zsigmondkori címerleve-

[1] Egy ilyen jelenetet örökít meg van der Straet János festőnek († 1695-ben Flórenczben) a XVI. századból származó rézmetszete. Kleinpaul, id. m. I. k. 245. l.

[2] Turul, 1892. évf. 14. l.

[1] Der Deutsche Herold, 1892. évf. 106. l., 1894. évf., 122. l.

lek jellemzésére vonatkozó megjegyzéseimet. Talán hosszasan is elidőztem azok szemléleténél, de a heraldikus sohasem tarthatja elégnek azok tanúlmányozását, mert azok mindenkor örökszép emlékei maradnak a magyar heraldikának.

CSOMA JÓZSEF.

AZ ILOSVAY CSALÁD LESZÁRMAZÁSA.

(Első közlemény.)

Az Ilosvayak családi hagyománya azt tartja, hogy őseik már Könyves-Kálmán királytól kaptak volt új adományt (nova donatiót) *Ilosvára* s hogy ők első foglalású birtokosok és pedig utódai azon kievi orosz herczegnek, a ki a honkereső magyarokhoz csatlakozván, Munkács vidékén telepedett le.

Az új adományt tartalmazó s állítólag Ilosván néhai *Ilosvay Lőrincz* levéltárában meglévő oklevélhez azonban minden igyekezet mellett sem juthattunk hozzá s ez igen természetes is, mert az a bizonyos oklevél soha sem is létezett, hanem meg van ma is az Ilosvayak nyir-megyesi levéltárában Erzsébet királyné 1264-ben kelt levele, mellyel megerősített valami Lev nevű egyént a beregmegyei Bród birtokában. Lehet, hogy Bródra már *Kálmán halicsi királytól* is kapott volt Lev adománylevelet s hogy ez az okmány van meg Ilosvay Lőrincz levéltárában és hogy ezt nézte valaki *Könyves-Kálmán* új adományának. Különben ez a Bród Iványi mellett feküdt, ma már nyoma sincs,[1] nincs is semmi köze az Ilosvayak szintén Bród nevű birtokához, valamint Levnek sincs az Ilosvayakhoz. Kálmán király még nem osztogatott új adományokat, de nem is volt arra semmi szükség, mert abban a korban az első foglalású birtokok még köztudomásúak voltak. A mai Beregmegye pedig akkor még nem volt megalakúlva, sőt II. András király idejében is csak királyi erdőség volt.

Az *Ilosvay* s a belőle kiágazott, már kihalt *Kisfalusy* család első ismert őse *Tatamér* volt, a ki valószinűleg egy személy a hires oláh vajda *Bazaráb* atyjával *Tatamérral.*[2]

Bazaráb vajda a Károly király által ellene 1330-ban indított hadjárat előtt békét kért s annak biztosítására ajánlotta, hogy egyik fiát a király udvarába küldi, de ezt Károly király nem fogadta el akkor s csak a szerencsétlen háború után telepítette át Bogdán vajdát, Bazaráb fiát vagy unokaöcscsét Máramarosba, *Tatamér* fiait *Miklóst* és *Maximot* pedig Beregmegyébe.

Állításunkat, hogy az *Ilosvay* család ősei a havaseli földről, Kúnországból, vagyis a mai Oláhországból telepedtek át 1330 és 1334 között Beregmegyébe, minden családi hagyomány ellenében határozottan fentartjuk mindaddig, míg valaki annak ellenkezőjét hiteles adatokkal be nem igazolja.

Hogy *Tatamér* fiai és a többi főrendű beköltözöttek oláh népek felett vajdáskodtak, oláh népek között viselték a kenézi[1] hivatalt, az tény, de hogy ők maguk is oláh nemzetiségűek lettek volna, ha ugyan beszélhetünk abban a korban oláh nemzetiségről, az annál kétségesebb, mert daczára annak, hogy a királyi adománylevelekben oláhoknak neveztettek, az derül ki az újabb kutatásokból, hogy az oláhok vajdái és kenézei részben délszláv, részben pedig *kún eredetűek* voltak, de elsajátították alattvalóik nyelvét, sőt szokásait is, mint a magyarokkal rokonfajú bolgárok az általuk leigázott szlávokét; így aztán, ha *Tatamér* csakugyan kún származású volt, a mi igen valószínű, az sem lehetetlen, hogy az *Ilosvayak* s a vele törzsrokon családok egyenesen Attila hún király véréből eredtek.

Magáról *Tatamérről* nem ólnak okleveleink, de nem is szólhatnak, mert ő kint maradt Kúnországban, illetve már nem is élt akkor, midőn fiai Beregmegyébe áttelepedtek,[2] megszállva

[1] Lehoczky Tivadar, Beregvármegye monografiája, III. k. 813. l.

[2] Fejér, Cod. Dipl. VIII. III. k. 625. l.

[1] Kenéz annyi mint knéz, azaz fejedelem.

[2] Felvilágosításúl megjegyezzük, hogy az alább felhozandó 1342-iki határjáró levél ezen kitételéből: «Maxim filius Tatamerii olahi de Ilosva» nem az következik,

mintegy 24,000 hold területet az *Ilosva* folyó partján,[1] melyen megtelepítették elsőben is *Nagy-Ilosvát* s arról felvették családi- és később előnevüket is, azután *Maximfalvát*[2] és *Kis-Ilosvát*,[3] utóbb pedig *Ilonczát*, *Révet*,[4] *Oláh-Csertészt*, *Ilosva mezejét*[5] és *Négyforrást*,[6] utódaik pedig a lefolyt hatodfél évszázad sokféle viszontagságai daczára ma is élnek és bírják egy részét az ősi örökségnek.

Miklósról csak annyit tudunk, hogy két fia maradt: *Simon* és *István*.

Simont 1370-ben, *Istvánt* pedig 1380-ban említi egy-egy oklevél unokatestvéreikkel *Maxim* fiaival együtt. Utódaikat nem ismerjük.

Maxim 1341 deczember 10-én járatta be Károly királynak Visegrádon ugyanazon év október 10-én kelt parancsa mellett Maximfalva határát az egri káptalan hiteles tanúsága jelenlétében s az erről kiadott bizonyságlevelet a király 1342 július 6-án átíratta és meg is erősítette.[7] Négy fia maradt: *Kelemen*, *János*, *István*, másképp *Nán* és *I. György*.

Kelemen, testvére *János* és a Bilkeyek kérelmére elrendelte Erzsébet királyné 1366-ban, hogy a beregmegyei városok polgárai a szükségleteik beszerzése végett közöttük időző oláhok és azok jobbágyai felett, a bűnügyeket kivéve, itélni és javaikat lefoglalni ne merészeljék, — hanem ha valakinek keresete van ellenük, azt azok urai előtt szorgalmazzák.[8] *Kelemen* testvére *János*, Hosszúmezey János és a Bilkeyek kérelmére teljesen egyező tartalmú rendeletet adott ki Mária királyné is 1383-ban,[1] 1370-ben pedig azt rendelte el Erzsébet királyné *Kelemen*, *János*, *István*, Miklós fia *Simon* és Bilkey Bálint kérelmére, hogy azon birtokok felett, melyekben laknak s a melyeket tőle kaptak volt, az ő nevében a beregmegyei főispán, kisebb ügyekben pedig a beregi oláhok vajdája hozhasson csak ítéletet, eltiltván a nádorispánt, az országbirót és azok helyetteseit a biráskodástól[2] s ezen rendeletét Erzsébet királyné 1380-ban *István*, *János*, Miklós fia *István* és a Bilkeyek kérelmére újból is kiadta.[3]

Ezentúl nem halljuk többé *Kelemen* nevét említeni, fiait és unokáit sem ismerjük s csak száz év múlva találkozunk kisunokáival *Kelemenffy Kelemennel* és *Istvánnal*, mint a *Kisfalusyak* ilosvai *jobbágyaival*.[4]

Miként történt, hogy míg *Ilosvay Maxim* három fia *János*, *István* és *György* utóbb magyar nemesekké és földesurakká lettek, addig negyedik fiának *Kelemennek* utódai jobbágyságra jutottak, még pedig a nagyatyjuk *Maxim* által telepített Ilosván, saját unokatestvéreik urasága alatt, azt nem lesz nehéz megmagyarázni. Az oláhok ugyanis Beregmegyébe való letelepülésükkor királyi birtokokat szállottak meg s feléjük egy vagy több községre kiterjedő hatáskörrel kenézeket nevezett ki a király a vajda családtagjai közül. A máskülönben szabad oláh nép mindösszé is évi terményének és állatai szaporodásának ötvenedik részét tartozott a királyi birtokok használatának fejében adóképen beszolgáltatni s ezen ötvened felerésze volt jutalma a kenézeknek a községek benépesítése s az adó beszédése körül kifejtett fáradozásaikért. Ilyen kenéz volt *Ilosvay Maxim* is Ilosván és a hozzátartozó falukban, fiai azonban már örökös apáról fiúra szálló adományt szereztek kenézségükre a két Erzsébet és Mária királynéktól s bár a nemesekhez számíttattak, továbbra is kötelesek voltak az ötvened felét beadni és hadi szolgálatot teljesíteni. Ilyen kenézi jogú adományokat még Hunyadi János kormányzó is osztogatott. Utóbb

mintha már Tatamér is Ilosvay nevet viselt volna, hanem csak az, hogy Ilosvay Maximnak Oláh Tatamér volt az atyja. Helyesebben «Maxim de Ilosva filius Tatamerii olahi»-t kellett volna irni, de az volt a gyakorlat, hogy a vezetéknevet, még ha három-négy nemzedéket felsoroltak is, mindég az utolsó keresztnév után tették ki, holott az csak a legelsőbben megnevezett egyénre vonatkozott.

[1] Sőt Ilosvay László azt állította 1463-ban, hogy őseinek birtoka egész a rutén határig nyúlt fel.

[2] Ma már nem létezik, Ilosva nyugati határrészén terült el.

[3] Utóbb Kisfalunak neveztetett.

[4] Most Bródnak hívják, a mi szlávúl révet jelent.

[5] Ma Karaszló a neve.

[6] Jelenben Polyánka.

[7] Hiteles másolat az országos levéltárból az Ilosvay család levéltárában.

[8] Kelt Budán, 1366 október 28-án. Eredetije a Gorzó család levéltárában.

[1] Kelt Budán, 1383 február 27-én. U. ott.

[2] Kelt Budán, 1370 szeptember 25-én. U. ott.

[3] Kelt Lumpertszászon, 1380 szept. 17-én. U. ott.

[4] Báthory István országbíró levele. Kelt Budán, 1483 márczius 13-án. Ilosvay cs. levéltára.

Maxim unokái s a többi rokoncsaládok ősei is újabb adományleveleket eszközöltek ki, melyekből azonban már kihagyatott a kenézi jog felemlítése s így valóságos földesurak lettek s ettől fogva a maguk részére szedették az egész ötvenedet; lassanként aztán egyéb a ruthén jobbágyok által teljesíteni szokott adózásokra és szolgálmányokra is rákényszerítették a különben is számban igen megfogyott szabad oláhokat. *Kelemen* fiai igen valószínűleg zsenge korukban maradtak árván, nagybátyjaik nem iratták be nevüket az adománylevelekbe s így közsorsú oláhok maradtak továbbra is, az unokák pedig már egészen jobbágyi állapotra jutottak. Így járhattak *Miklós* fiának *Simonnak* és *Istvánnak* utódai is, ha csak valamely más falu kenézségét s utóbb tulajdonjogát is meg nem szerezvén, egy eddig előttünk ismeretlen család őseivé nem lettek.

Maxim fia, *János* Kis-Ilosván lakott, mely ekkor már Kisfalunak neveztetett s innen állandóan *Kisfalusynak* iratott. Testvérével, *Istvánnal*, a Hosszúmezeyekkel és Bilkeyekkel együtt felmentette Zsigmond király 1405-ben a polgári ügyekre nézve a megyei hatóság bíráskodása alól,[1] 1406-ban pedig azon pereket szüntette be a király, melyeket nápolyi László több volt párthíve indított *János*, testvére *Nán* (István) a Dolhayak, Bilkeyek és Dávidházy Gáspár ellen a nem rég múlt háborús időkben elkövetett különbféle hatalmaskodások miatt, megtiltván keményen minden egyházi és világi birónak, hogy őket e tárgyban bárkinek is a panaszára megidézni, felettük ítélni és őket elmarasztalni ne merészeljék.[2] Látjuk ezen perszüntető parancsból, hogy *Maxim* két fia hűségesen kitartott Zsigmond király mellett akkor is, midőn a nápolyi László érdekében kitört zavargások már egész Beregmegyéig terjedve, lángba és vérbe borították az országot, s hogy az *Ilosvayak* és rokonaik igen tevékeny részt vettek a trónkövetelő párthíveinek üldözésében. A megyei hatóság bíráskodása alól való felmentés is a hűség jutalma volt. *János* fiával, *Györgygyel*, testvérével *Nánnal*, ennek fiával *Mikkel* és *György* fiával *Karácsonnal* a Kisfalu határában fekvő Karaszló-, másképp Ilosva-mezőt és Négyforrást Dolhay Szaniszló, János, György és Bogdánnak vallotta be 1412-ben a leleszi konvent előtt.[1] Mint királyi ember 1398,[2] 1401, 1408, 1410,[3] 1411,[4] 1412, 1418[5] és 1419-ben szerepelt. Egy fia maradt: *György* és egy névleg ismeretlen leánya: *Dávidházy Gáspárné*.

György szintén *Kisfalusynak* neveztetett, 1410, 1411,[6] 1414,[7] 1416 és 1417-ben[8] működött mint királyi ember. 1421-ben unokatestvéreivel, Nán fia *Miklóssal* és György fia *Karácsonnal* együtt felégette és elfoglalta Dolhay Szaniszló és Sándor fia Péter Négyforrás nevű birtokát, melyet azelőtt kilencz évvel adtak volt el a Dolhayaknak, Atyay János fiai László, György és János salánki jobbágyait pedig véresre verték és malmukat felégették, miért is aztán Perényi Péter országbiró 1422 január 28-án Ardón kelt parancsára vizsgálat tartatott ellenük,[9] de az eredményt nem ismerjük. 1433-ban a Bilkeyek panaszolják, hogy *György*, Nán fia *Miklós* és *Karácson* valami birtokukat elfoglalván, Ilosvához és Kisfaluhoz csatolták.[10] Palóczi Máté nádorispán ellen is vétethetett valamit, mert 1435-ben arra kötelezte magát Dávidházy Gáspár fia Mózessel együtt, hogy ha a jövő évi április 1-én 40 kiválasztott ökröt és 2 lovat át nem adnának, a nádorispán összes birtokaikat elfoglalhatja.[11] Mint tekintélyes ember, Dolhay Szaniszló, Iváskó és Bogdán egyességénél 1427-ben egyike volt a hat fogott biráknak.[12] Állandóan Kisfaluban lakott, melynek, valamint Iloncza, Ilosva és Révnek is egyharmadát bírta. 1450-ben még életben volt, de az 1458-at már nem érte meg. Nejétől *Komlósy Ilonától* gyermekei nem maradtak. Özvegyét

[1] Eredeti a gróf Teleki cs. levéltárában, Gyömrőn, I. k. 41. l.

[2] Kelt Budán, 1406 márczius 17. Eredeti a báró Perényi cs. levéltárában, Nagy-Szőllősön.

[1] Eredeti Gyömrőn, I. k. 42. l.

[2] Eredeti Gyömrőn, I. k. 12. 13. l.

[3] Lelesz, Statutor. Litt D. nr. 251.

[4] Gyömrőn, I. k. 33. l.

[5] Lelesz, Actor. nr. 17. anni 1418.

[6] Gyömrői levéltár, I. k. 33. l.

[7] Lelesz, Actor. nr. 57. anni 1414.

[8] U. ott, Statutor. Litt. D. nr. 48.

[9] U. ott, Actor. nr. 56. anni 1422.

[10] Eredeti a Gorzó cs. levéltárában. Az oklevélnek egy negyedrésze hiányzik.

[11] Lelesz, Actor. nr. 35. anni 1435.

[12] Leleszi kiadvány 1667-ből Szilágyi István úrnál, Máramaros-Szigeten.

Lehoczky szerint[1] 1457-ben elégítette ki *Ilosvay László* az ilosvai, ilonczai, kisfalusi és révi birtokokból, de ez téves, mert 1458-ban éppen arról panaszkodnak a Komlósyak, hogy *Ilosvay László*, *András*, *György* és társaik a Bilkeyek minden kielégítés nélkül űzték ki az özvegyet férje birtokaiból, őket magukat pedig megrohanván, mindenükből kifosztották[2] s csak 1460-ban nyugtatják *Ilosvay Lászlót* arról, hogy *Komlósy Ilonát* hozománya és hitbérére nézve 200 tiszta arany forinttal kielégítette.[3]

Maxim fia *István*, más néven *Nán*, állandóan *Ilosvay* nevet viselt. Róla azon kívül, a miket már testvéreinél elmondottunk, csak annyit tudunk, hogy 1410,[4] 1412 és 1417-ben[5] volt királyi ember és hogy egy fia maradt: *Miklós*, máskép *Mik*, a ki 1417,[6] 1418[7] és 1419-ben említtetik a királyi emberek között. 1422-ben a Dolhayak és Atyayak, 1433-ban pedig a Bilkeyek kérelmére tartatott ellene és unokatestvérei *György* és *Karácson* ellen vizsgálat erőszakoskodások miatt, de ezt már el is beszéltük. *Kisfalusy György* halála után *Maxim* utódai közül csak *Miklós* és unokatestvérének *Karácsonnak* fiai voltak életben, nem számítva a *Kelemenffyeket*, a kik jobbágyi állapotban maradtak; így *Miklós* Ilosva, Iloncza, Kisfalu, Rév és Négyforrás fele részét birta, mert Négyforrást visszaváltották volt a Dolhayaktól, azonban 1460-ban fiának *Jakabnak* beleegyezésével összes birtokait eladta 1000 arany forintért unokaöcscsének, *Karácsonfia Lászlónak*.[8] Két fia ismeretes: *Demeter* s a már említett *Jakab*.

Demeter nevét csak egyszer olvassuk: 1454-ben, a midőn ellene, testvére *Jakab* és atyjuk *Miklós* ellen Palóczi László országbíró *Ilosvay* Karácson fiai *László*, *András* és *György* kérelmére vizsgálatot rendelt el Ilosva, Iloncza, Kisfalu, Rév, Karaszló és Puszta-Négyforrás egyharmad részének elfoglalása miatt.[9] A panasz helyes okát nem értjük, mert a birtokok egyharmada jogosan illette őket. 1460-ban már bizonyosan nem élt *Demeter*, a mikor atyja és testvére *Jakab* összes birtokaikat eladták.

Jakabról ezentúl már semmit sem hallunk; valószínüleg elköltözött és más vidéken szerzett birtokot s minthogy a vezetéknevek akkor még nem voltak teljesen megállapodva, elhagyva az *Ilosvayt*, más, eddig ismeretlen név alatt alapíthatott egy újabb családot.

Ezekben elmondottuk mindazt, a mit *Ilosvay Maxim* három idősb fiáról és azok utódairól a rendelkezésünkre álló adatokból tanultunk s most visszatérünk *Maxim* legifjabb fiához, *I. Györgyhöz*, a ki Ilosván lakván, onnét állandóan *Ilosvaynak* neveztetett, 1408-ban királyi ember volt, de azután nem sokáig élhetett, mert neve többé nem fordúl elő, 1412-ben pedig már egyetlen fia, *Karácson* szerepelt, úgyszintén 1422 és 1433-ban is unokatestvéreivel együtt, a mint ezt már fentebb el is beszéltük. 1418-ban[1] Zsigmond király vizsgálatot rendelt el ellene, mivel Bilkey Illés és fia Stefko, János fia Sándor és Gorzó fia Drágos társaságában Bilkey Balicza Sándor és Péter fiainak bilkei és miszticzei birtokait megrohanván, azokat elpusztította s onnan 200 forintnál többet érő ingóságot elvitetett. 1417-ben királyi ember,[2] 1427-ben pedig egyike volt a fogott bíráknak Dolhay Szaniszló, Iváskó és Bogdán egyességénél.[3] Lehoczky Tivadar azt írja,[4] hogy 1418-ban, tehát *Ilosvay Karácson* idejében, czímerlevelet kaptak a Komlósy és *Ilosvay* családok Hassághi Farkas, Kakas János, Mocsolay István és Uszfalvy Pállal együtt, de ez alaptalan állítás, a mit már más helyen[5] meg is czáfoltunk. *Karácsonnak* három fia és egy leánya maradt: *I. László*, *I. András*, *II. György* és *Margit Leordinay Orda János* felesége, 1470-ben pedig már özvegye.

Szirmay szerint[6] 1412-ben élt volna egy *Ilosvay István* egri kanonok és prépost, de ez téves adat, mert *Ilosvay István* nem 1412-ben, hanem

[1] Id. m. III. k. 315. l.
[2] Lelesz, Actor nr. 30. anni 1458.
[3] U. ott, Actor nr. 20. anni 1460.
[4] U. ott, Statutor Litt. D. nr. 251. anni 1410.
[5] U. ott, Statutor Litt. D. nr. 48. anni 1417.
[6] U. ott, Statutor Litt. D. nr. 48. anni 1417.
[7] U. ott, Actor nr. 17. anni 1418.
[8] Eredeti az Ilosvay cs. levéltárában. Kelt 1460 június 20-án.
[9] Eredeti u. ott. Kelt Helmeczen, 1454 november 3-án.

[1] Zsigmond király levele. Kelt 1418 július 26-án.
[2] Lelesz, Statutor. Litt. D. nr. 48. anni 1417.
[3] Leleszi hiteles kiadvány 1667-ből, Szilágyi Istvánnál M.-Szigeten.
[4] Id. m., III. k. 367. l.
[5] Turul, 1895. évf. 34. l.
[6] Notitia Hist. Com. Zemplén, 24. l.

a mint Bunyitay nagy munkájában[1] olvassuk, 1524-ben volt egri prépost, utóbb 1547-ben ymeri püspökké szenteltetett fel és Frater György váradi püspök helynökévé neveztetett ki; 1559-ben esztergomi prépost lett, de már két hónap múlva Nagyszombatban elhalálozott.[2] Ezen *Ilosvay István* nem is tartozott a beregmegyei *Ilosvayak* közé, ámbár Nagy Iván is[3] oda számítja, sőt a család is, — melynek pedig ősei akkor már a reformált hitet vallották — szereti emlegetni a nagytudományú püspök prépostot, a ki az ő hagyományuk szerint hazai törvényeinket összeírta és Verbőczyvel közölte, — ezt a gyüjteményt mutatta be Verbőczy az országgyűlésnek, utóbb aztán ki is nyomatta. A hagyomány e része azonban valótlan, mert *Ilosvay* törvénygyüjteményét nem Verbőczy, hanem Thelegdy Miklós és Mossóczy Zakár püspökök adták ki Nagyszombatban 1583-ban.[4] Kár, hogy a nagyszombati Szent-Miklós-templom hajójában a szentély lépcsője előtt *Ilosvay István* püspök sírboltját fedő fehér kőlap a templom újításakor eltávolíttatott,[5] mert a bizonyosan rávésett czímerrel nagyobb erősséget adhattunk volna abbeli meggyőződésünknek, hogy az *ymeri püspök* a krasznamegyei Ilosváról vette a nevét. Utánna a Thelegdy család örökölt,[6] a mi szintén azt bizonyítja, hogy nem volt a beregmegyei *Ilosvay* család sarjadéka. Szintén a krasznamegyei *Ilosvayak* közé számítjuk *Ilosvay Gelberth Lászlót*, a ki 1466-ban királyi embernek jelöltetett, *Ilosvay Jeromost*, a ki 1493-ban lett zálog czímen beiktatva közép-szolnokmegyei Girolt és Puszta-Kedtelek felének birtokába, 1505-ben pedig Krasznamegye követe volt a rákosi országgyűlésre.[7] *Ilosvay Andrást*, a ki 1529-ben Buda ostrománál vitézkedett és végre *Farkast*, a kinek egy hadi paripája is odaveszett.[8]

Nem tartozott az általunk ismertetett családhoz azon *Ilosvay Péter*, a ki elébb Debreczenben, azután pedig Wittenbergben tanúlt s utóbb a praedestinatio feletti mély elmélkedése következtében megzavarodva, magát Csaholyban 1562-ben felakasztotta,[1] valamint az a másik *Ilosvay Selymes Péter* sem, a ki «Az híres, nevezetes Tholdi Miklósnak jeles tselekedeteiről és bajnokoskodásáról való Historiá»-t irta 1574-ben[2] és: «A nagy Szent Pál Apostolnak életéről és haláláról való Historiá»-t versekben szerzette.[3] Ezen két Péter valamelyikének utóda lehetett az az *Ilosvay János* deák, a ki Murány várában 1639-ben Meissner Boldizsár latin nyelvű munkáját ily czím alatt: «Élek, halok oh úr Jézus te benned, azért te benned bízom. Krisztus urunk születéséről való hét Elmélkedések»[4] fordította magyarra. A most említett *Ilosvayak* családjához tartozhatott *Ilosvay Benedek* gyulafehérvári református esperes, a ki tanulmányait Kalvin és Beza keze alatt Genfben folytatta, sőt 1557-ben Wittenbergben is tartózkodott, szorgalmával és tehetségével a szabad művészetek tudori oklevelét nyerte el, haza jövén pedig a külföldi egyetemekről, elébb Gyulafehérváron tanító lett, de rövid időn az ottani reformált eklézsia lelkészének választatott, utóbb ugyanott esperes lett. Ő állította helyre a gyulafehérvári oskolát, miután az elvétetvén az antitrinitáriusoktól, a reformatusoknak adatott által.[5]

Ilosvay István deákot azonban, a ki 1466-ban lett ellentmondás nélkül Bákay László szabolcsmegyei Báka nevű birtokába beiktatva, már inkább sorolhatnánk a beregmegyei *Ilosvay*-család tagjai közé, ha nevét a családfán el tudnók helyezni.

Ilosvay Karácson fiaival egyidőben élt *Ilosvay Tivadar István* is; a ki 1447-ben lett bizonyos bilkei, dobrókai, rákóczi, miszticzei, lukovai és szunyogmezei részbirtokokba bevezetve,[6] de ezen *István* helyét sem tudjuk a leszármazási táblán kimutatni s azt hisszük, hogy inkább a *Bilkey*-családhoz tartozott, mert 1448-ban határozottan *Bilkeynek* neveztetett, a midőn Bilkey Péter fia János keresetet indított ellene, társai

[1] A váradi püspökség története, II. k. 55—57. l.
[2] Memoria Basilicæ Strigoniensis, 1856. évf. 143. l.
[3] Magyarország családai, V. k., 230 l.
[4] Bunyitay, id. m., II. k. 55—57. l.
[5] Esztergomi káptalan. Liber Ruber, 26. 102. l.
[6] Történelmi Tár, 1887. évf. 366. l.
[7] Nagy Iván, id. mű, V. k., 230. l.
[8] Történelmi Tár, 1888. évf. 799. 801. l., hol tévesen áll 1531 helyett 1529.

[1] Nagy Iván, id. m. V. k. 233. l.
[2] Bod Péter, Magyar Athenás, 119. 120. l.
[3] U. ott.
[4] U. ott, 119. 120. l.
[5] U. ott.
[6] Lehoczky, id. m. III. k. 156. l.

Lipcsey Gorzó és fia János, valamint Bilkey Gergely és fiai István, Péter és Hodor ellen lukovai és miszticzei birtokainak elfoglalása miatt;[1] nevét azonban adataink hiányossága miatt a Bilkeyek családfáján sem tudjuk elhelyezni.

Most már e hosszas, de talán nem felesleges kitérés után visszatérünk a beregmegyei *Ilosvay*-család történetéhez.

Ilosvay Karácson fia, *II. György* 1447-ben jelen volt, mint szomszéd birtokos, Bilkey Péternek Rákóczon és Miszticzén két jobbágy telek birtokába történt beiktatásánál;[2] utóbb együtt említtetik testvéreivel. 1464-ben még élt, de utódait nem ismerjük, valószínű, hogy nem is maradtak.

Karácson másik fia *András Kisfalusy* nevet vett fel és egy új családot alapított; róla és utódairól más alkalommal fogunk megemlékezni.

Karácson harmadik fia *I. László* 1451, 1452, 1457[3] és 1459-ben volt királyi embernek kijelölve, 1470-ben pedig mint ügyvéd működött.[4] Őseitől öröklött birtokaiban gyakran háborgatták Hunyadi János kormányzó munkácsi várnagyjai és uradalmi tisztjei; hogy tehát ezek ellenében békés birtoklását biztosíthassa, ünnepélyes beiktatás által akarta magát, testvéreit *Andrást* és *Györgyöt* valamint osztályos atyjukfiát *Sándort* is[5] Ilosva, Kisfalu, Iloncza, Rév, Karaszló és Puszta-Négyforrás birtokáhan megerősíteni, de úgy látszik, hogy ebben az időben még nem voltak földesurai a nevezett faluknak, hanem csak kenézi jogon bírták azokat s így némi szolgálmányokkal tartoztak Munkács várához; ez lehetett oka, hogy Kenderes és Szokoly Péter várnagyok tisztjei a beiktatásnak ellentmondottak, s állítólag a király képét és a leleszi konvent hiteles tanúját meg is akarták ölni; ez azonban talán nem volt egészen igaz s csak az *Ilosvayak* adták így elő nagyítva a beiktatás fegyveres megakadályozását, mire aztán Garay László nádorispán 1454-ben vizsgálatot rendelt el a várnagyok és uruk Hunyadi János ellen.[6] Miként és meddig folyt ez a per, nem tudjuk, de szerencsésen végződött az *Ilosvayakra* nézve, mert utóbb már nem háborgatták őket a munkácsi várnagyok. A mint birtokaiban megszilárdult, *Ilosvay László* igyekezett azokat szerzeményekkel gyarapítani. 1456-ban adománylevelet vitt Hassághi Farkas Albert, Imre, László és Lóránddal együtt a munkácsi várhoz foglalt kajdanói, a munkácsi lakosok által használt puszta-közfalvi, a beregszászi lakosok által elfoglalt puszta-longodári, valamint a kovászói és kigyósi birtokokban rejlő királyi jogokra s V. László király a beiktatást is elrendelte ugyanazon év május 5-én Budán kelt levelében,[1] de hogy az meg is történt volna, s hogy *Ilosvay László* tényleg birta volna is a nevezett birtokokat, arról nincsenek adataink.

Az ilosvai uradalomnak *László* és testvérei egyharmadát birták, a másik harmadrész *Kisfalusy Györgyé*, a harmadik pedig *Ilosvay* Nán fia, *Miklósé* volt, de csakhamar *Karácson* fiai kezébe került az egész uradalom. *Kisfalusy György* ugyanis rövid időn magtalanúl halt el, birtokait azonnal el is foglalták az *Ilosvayak* s az özvegyet, *Komlósy Ilonát* kielégítés nélkül űzték ki belőle 1458-ban,[2] de utóbb 1460-ban 200 arany forintot fizettek hozománya és jegyajándékáért.[3] Még ugyanazon évben megvette *László* 1000 arany forintért *Nán fia Miklós* összes birtokait, vagyis az uradalom felerészét s megszerezvén Mátyás király beleegyezését is,[4] magát a birtokba ünnepélyesen bevezettette.[5] Szintén 1460-ban vette zálogba nejével Bilkey Annával és annak nővérével Bilkey Veronnal, Veresmarthy Palkó fia Iváskó jegyesével, apósa Bilkey Sándor összes birtokait Bilkén, Dobrókán, Lukován, Puszta-Komáron, Rákóczon, Miszticzén, Lipcsén, Hernicsén, Keselyűmezőn, Ökörmezőn, Kelecsényben, Ripinyén, Vízközön, Bereznán és Kalocsán; a beiktatásnak ugyan a Bilkey család ellentmondott,[6] sőt 1469-ben újra is tiltakozott ezen vétel ellen,[7] de eredmény nélkül, mert csak

[1] Lelesz, Actor. nr. 1. anni 1448.

[2] Eredeti leleszi kiadvány. Kelt 1447 május 8-án. Gorzó cs. levéltára.

[3] Lelesz, Statutor. Litt. B. nr. 292. anni 1457.

[4] U. ott, Actor nr. 4. anni 1470.

[5] Ezen Sándort sem tudjuk a családfán elhelyezni.

[6] Lelesz, Actor. nr. 33. anni 1454.

[1] U. ott, Statutor. Litt. F. nr. 18. anni 1456.

[2] Lelesz, Actor. nr. 30. anni 1458.

[3] U. ott, Actor. nr. 20. anni 1460.

[4] Kelt Patha vára alatt, 1460 június 20-án.

[5] Eredeti az Ilosvay cs. levéltárában.

[6] U. ott.

[7] Lelesz, Actor. nr. 24. anni 1469.

száz év múlva nyerhette azokat vissza Bilkey Máté.

Örökség és vétel útján szerzett s immár szélesen kiterjedt birtokait Szilágyi Erzsébet munkácsi uradalmának rovására is szaporítani akarván 1462-ben őszszel, midőn a lampertszászi, beregi, vári, ujfalusi, dédai és jánosi jobbágyok sertései már jól felhíztak a makkon, azokat egy éjjel Ilosvára hajtatta és ott megtizedeltette, állítván, hogy azok az erdők, a melyekben a sertések makkoltak, az ő birtokaihoz tartoznak, fel egész a rutén határig és a Sugópatakig. Szilágyi Erzsébet 1200 arany forintra becsülte kárát s panaszára Mátyás király 1463-ban három biztost és a négy szolgabirót küldötte ki az ügy megvizsgálására és Szilágyi Erzsébet visszahelyezésére. A kihallgatott szomszéd birtokosok mind úgy nyilatkoztak, hogy *Ilosvay Karácson László* jogtalanúl tizedelte meg a sertéseket, mert az erdők egészen a rutén határig a munkácsi várhoz tartoznak, csak Gulácsy Pelbárt, István és Szerémi Gulácsy Andrásnak nem volt arról tudomása, hogy valóban odáig terjed-e a munkácsi uradalom határa s így lehetett *Ilosvay Lászlónak* legalább annyi igaza, hogy Ilosva határa a megtelepítéskor 1334 táján a rutén határig és a Súgópatakig nyúlt fel. A bizottság kivetette *Ilosvayt* az erdők birtokából s a király személye elé is megidézte,[1] de hogy a per miként és meddig folyt, azt már nem tudjuk, csak az bizonyos, hogy a vitás erdők ma is Munkácshoz tartoznak. Erre aztán megjárták Ilosva és tartozékai határát, de a kiadott bizonyságlevél pecsétje és hártyája valahogy megrongálódott, — lehet, hogy maga *Ilosvay László* tépte össze bosszúságában — miért is Palóczi László országbíróhoz folyamodott, hogy párját adassa ki neki a leleszi konventből.[2]

1467-ben megszerezte Bilkey Miklós, István fiai Mihály és János, Rákóczy István és Lipcsey Istvántól azoknak bilkei, dobrókai, lukovai, rákóczi és miszticzei birtokait, de hogy mi árért, azt nem lehet a megrongált levélből kiolvasni,[3] 1471-ben pedig Szirmay Fórissal együtt 600 arany forintért zálogba vette Petrovay Mihály dolhai udvarházát, a hozzá tartozó birtokokkal: Dolha, Zádnya és Bronka egy negyedrészével, valamint Leordinay Mihály jószágait is, melyek a nevezett három falu másik negyedrészéből állottak.[1] Ezek szerint birta *Ilosvay László* az ilosvai uradalom háromnegyedrészét, Dolha, Zádnya és Bronka negyedrészét, Bilke, Dobróka, Lukova, Puszta-Komár, Miszticze, Rákócz, Lipcse, Herincse, Keselyűmező, Ökörmező, Kelecsény, Ripinye, Vízköz, Berezna és Kalocsa részben bereg-, részben pedig máramaros-megyei faluk mintegy tizenötöd részét s így vagy 30,000 hold ura lévén, Munkács vára birtokosa után ő volt a leggazdagabb Bereg vármegyében; hanem erőszakos ember volt s folytonos viszályban állott szomszédai és rokonaival, a Komlósyakkal, Bilkeyekkel és a Dolhayakkal, ezért aztán pere is volt bőven. Legelsőbben a munkácsi uradalommal volt baja, a mint már elmondottuk, azután a Komlósyakkal törvénykezett valami földterület miatt, ezen ügyet azonban egyezséggel végezte be 1457-ben;[2] de a béke nem volt állandó közöttük, mert *Kisfalusy György* halála után annak özvegyét *Komlósy Ilonát* kiűzte férje birtokaiból a nélkül, hogy jogos követeléseit kielégítette volna; így aztán ismét perre került a dolog a Komlósyakkal, a kiknek időközben, 1458-ban még valami lábas jószágukat is elhajtatott kövesdi birtokukról[3] s csak 1460-ban egyeztek meg, a midőn *Komlósy Ilonát* 200 arany forinttal elégítette ki. Ez időtájban keveredett viszályba a Bilkeyekkel is, a kik valószínűleg megtorlásképen követtek el ellene 1457-ben valami nagyobb hatalmaskodást; az ebből keletkezett per igen hosszan nyúlt el s csak tíz év mulva, 1467-ben olvassuk, hogy Mátyás király tisztító esküre itélte a Bilkeyeket, melyet 84-ed magukkal tartoztak letenni a leleszi konvent előtt.[4] 1458-ban Dolhay Ambrust, nejét Margitot és fiait Demetert, Jánost és Lászlót idézte perbe, a kik az előtt tíz évvel Ilosvát, Kisfalut, Ilonczát, Révet és Négyforrást elfoglalták, később ilosvai udvarházát felgyújtották és udvarbíróját elfogván, mindkét szemére megvakították, Bil-

[1] Gróf Teleki, Hunyadyak kora, XI. k. 37. l.
[2] Lelesz, Actor. nr. 47. anni 1464.
[3] Eredeti az Ilosvay cs. levéltárában.

[1] Lelesz, Actor. nr. 12. anni 1471.
[2] U. ott, Actor nr. 20. anni 1457.
[3] U. ott, Actor. nr. 30. anni 1458.
[4] U. ott, Actor. nr. 18. anni 1458.

kéről 16 ökröt elhajtattak, testvérét *Ilosvay Andrást* pedig Nagy-Szőllősön előtalálván, keményen megverték.[1] A per kimenetelét nem ismerjük. Dolhay Ambrus neje igen valószínűleg *Ilosvay* leány volt s az erőszakoskodásoknak csak az lehetett az oka, hogy az *Ilosvayak* nem akarták osztályrészét kiadni. A Bilkeyekkel való viszálya, úgy látszik, apósa, Bilkey Sándor birtokainak megvételéből támadt, a mibe a Bilkeyek sehogy sem akartak belenyugodni s bizonyosan azért rohanták meg Dobrókai Palkó János, Palkó Péter és ennek fiai Mihály, János, Ferencz és László *Ilosvay Lászlót*, a midőn 1475-ben egy jobbágyot Dobrókáról, a vett birtokról Ilonczára át akart költöztetni, mely alkalommal 24 ökröt, 12 tehenet és egy eszközökkel megrakott szekeret is elvettek, egy másik ilonczai jobbágyát pedig megöltek;[2] de *Ilosvay László* nagyon is keményen torolta vissza a rajta esett sérelmet, mert tisztje, nemes Dabóczy Máté és egy Orosz Pál nevű jobbágya által megölette Dobrókai Palkó Pétert.[3] Erre aztán kölcsönösen panaszt emeltek egymás ellen s a király *Ilosvay Lászlót* el is itélte és birtokait elkobozván, Endrédi Fitza Demeter királyi udvarnoknak és testvérének Ferencznek adományozta,[4] de a beiktatásnak *Ilosvay László* és fia *ifjabb László* ellentmondottak és birtokaikat továbbra is megtartották, mert ellenfelei valószínűleg nem tudták bebizonyítani, hogy Palkó Pétert az ő parancsára ölték meg, vagy pedig fogott birák tettek közöttük egyezséget; 1476-ban ugyanis azt olvassuk, hogy Bilkey András, Rákóczy István, Bilkey Gorzó István és Lipcsey Mihálylyal megbékülvén, minden eddigi pereiket kölcsönösen beszüntették,[5] a vitás Ligeterdő nevű területen pedig a Bilkey, Rákóczy, Zékán, Vak és Palkó családok tagjaival megosztozván a nekik jutott részt határhalmok emelése által ketté választva, részben Ilosva és Ilonczához, részben pedig Bilke és Dobrókához csatolták.[6] A szép egyezséget azonban alig élte túl *Ilosvay László*, még abban az évben elhalálozott.

[1] U. ott, Actor. nr. 21. anni 1458.
[2] U. ott, Actor. nr. 6. anni 1475.
[3] U. ott, Actor. nr. 14. anni 1475.
[4] U. ott, Statutor. Litt. F. nr. 14. anni 1475.
[5] Eredeti az Ilosvay cs. levéltárában
[6] Eredeti a Gorzó cs. levéltárában.

Hogy milyen hadjáratokban vett részt, azt nem tudjuk elsorolni, de a Pata vára alatti táborban kelt királyi beleegyezés a mellett bizonyít, hogy ott volt Mátyás király seregében a cseh rablók várainak megvívásánál s az 1500 arany forintot is, melyen birtokokat szerzett, leginkább hadi zsákmányból gyüjthette. A pallosjogot is, melyet utódai folyton gyakoroltak, bizonyosan ő eszközölte ki családjának.

Eleinte *Ilosvaynak*, utóbb *Kisfalusy György* halála után Kisfaluba telepedvén *Kisfalusynak*, végre ismét *Ilosvaynak* neveztetett, hasonnevű fiától való megkülönböztetésül pedig *Nagy* vagy *Major*, de mindég *Karácson* vagy *Karácsonffy* melléknevet is viselt. Kétszer nősült; első nejének nevét nem ismerjük, a *Hassághi Farkas* családból származhatott, a második *Bilkey Sándor* leánya *Anna* volt. Az elsőtől két fia: *II. László* és *I. János*, a másodiktól pedig egy fia és egy leánya maradt: *I. Miklós* és *Ilona*, *Komlósy Mihályné*.

I. Jánosról és utódairól később fogunk szólani, a *II. László* és *I. Miklós* ágának előadása után.[1]

II. László 1458 óta együtt szerepelt atyjával, 1470-ben mint ügyvéd szerepelt.[2] 1471-ben vizsgálatot kért Dolhay Ambrus ellen ilosvai erdejének megrohanása és jobbágyai lábas jószágának elhajtása miatt.[3] Atyjának 1476-ban történt halála után azonnal perbe idézte Szirmay Fórissal együtt Petrovay Mihályt és fiát Demetert, néhai Leordinay Mihály leányát Katát és Dolhay Ambrus fiait Demetert, Györgyöt, Lászlót, Jánost és Pétert, a kik őket a zálogba vett Dolha, Zádnya és Bronka felerészéből kirekesztették; erre azt az itéletet hozta Mátyás király, hogy vagy adják át az alperesek a birtokokat, vagy pedig fizessék vissza a zálogösszeget,[4] a mit aztán *Ilosvay László* és Szirmay Fóris meg is kaptak. 1478-ban testvérével, *Miklóssal* kártalanítási keresetet indított Medgyesi Móricz István és László ellen, a kik bábaszéki, bikszádi és túrvékonyai jobbágyaikkal négy izben Ilosvára rohanván, pajtájukat, lóistállójukat és egy nagy szarvasmarhaistállót felgyujtottak és azonfelül még tíz különféle gabonaasztagot is felégettek,

[1] Lelesz, Actor. nr. 4. anni 1470.
[2] U. ott.
[3] U. ott, Vetustor. Actor. fasc. 9. nr. 16.
[4] U. ott, Actor. nr. 13. anni 1476.

egy nagy szénakazallal együtt, mi által 500 arany forint kárt okoztak,[1] 1479-ben pedig az iránt tartatott vizsgálat, ha vajjon Dobrókai Palkó Péter fia Mihály csakugyan megölte-e az *Ilosvayak* András nevü jobbágyát, de viszont Palkó Péter özvegye Bilkey Margit is vizsgálatot kért *Ilosvay László* ellen, a ki őt hat évvel azelőtt megverte, a közelebb elmúlt esztendőben pedig dobrókai birtokáról több sertést és szarvasmarhát erőszakosan elhajtatott.[2] 1481-ben Palkó János és Mihály kezdettek pert ellene, mert öt esztendő előtt dobrókai birtokukról bizonyos lábas jószágot elhajtatott, 1480-ban pedig magát Palkó Jánost, Perényi János udvarnokát, testvére *Ilosvay Miklós*, valamint Vajnághy Pál, Dávid és Mircse segélyével megverte és tőle valami irományokat is elvett.[3] 1483-ban a *Kisfalusyakkal* törvénykezett *Ilosvay László* s panaszára vizsgálatot rendelt el Báthory István országbiró *Kisfalusy Demeter*, *János* és *Mihály* ellen, a kik édes anyjuk *Margit* beleegyezésével még 1480-ban elfoglalták az *Ilosvay Nán Miklós*-féle birtokokat Kisfaluban, Ilonczán, Réven, Négyforráson és Borsován, a mely birtokokat pedig *Ilosvay László* és *Miklós* atyja örök áron szerzett volt meg; azután 1482-ben Bilkey István fiai István, János és György, Bilkey András, Lipcsey Lázár és György, valamint Rákóczy István társaságában, jobbágyaik Kelemenffy Kelemen és István s több mások segélyével felverték a *Kisfalusyak Ilosvay László* és testvére *Miklós* bilkei udvarházát s onnét minden ingóságot elvitetvén, a lábas jószágot is elhajtatván, 1000 arany forint kárt okoztak.[1] Az ebből keletkezett per jó hosszan húzódott el s még 1489-ben is folyamatban volt, a midőn Báthory István országbíró, erdélyi vajda és székely ispán *Kisfalusy Demetert*, *Jánost* és *Mihályt*, Bilkey Jánost és Györgyöt, valamint Rákóczy Istvánt is egy-egy márka birságban marasztalta el, mert *Ilosvay László* és *Miklós* ellen megidéztetvén, a kitüzött határidőn nem jelentek meg az országbiró itélőszéke előtt.[2]

Okleveleink ezentúl már nem említik *Lászlót*, a ki állandóan viselte az *Ilosvay* nevet, de a mellett atyja életében még *Kis* vagy *Minornak* is neveztetett s úgy, mint atyja, *Karácson* vagy *Karácsonffy Lászlónak* is iratott. Utódai, valamint testvérének *Miklósnak* leszármazói is kevés kivétellel megtartották a *Karácson* nevet az *Ilosvay* mellett s a lefolyt háromszáz esztendő alatt feledésbe menvén a közös leszármazás, a más ágon álló *Ilosvayak* már rokonoknak sem akarták ismerni a *Karácsonokat* s azt állították, hogy úgy, miként az Ilosvai Mezők, Ilosvai Borbélyok és Ilosvai Bornemiszák, csak valamely ősanyjuk után jutottak az Ilosvay névhez, sőt maguk az *Ilosvay Karácsonok* is, bár már régebb idő óta egyedül csak az *Ilosvay* nevet viselik, azt hitték, hogy őket tulajdonképen *Karácsonoknak* kellene nevezni.

PETROVAY GYÖRGY.

[1] Lelesz, Actor. nr. 27. anni 1478.
[2] U. ott, Actor. nr. 44. anni 1479.
[3] U. ott, Actor. nr. 20. anni 1481.

[1] Eredeti az Ilosvay cs. levéltárában.
[2] U. ott, kelt Budán, 1489 október 27-én.

A CSANÁD NEMZETSÉG WAFFA ÉS BOGYOSZLÓ VONALA.

(Első közlemény.)

Csanád vezér dédunokájának, az 1160—1190. év körül élt Belenyk (Belényes) bánnak két fia volt: Kelemenös bán, előbb aradi várispán és Waffa (Jeromos) comes, a ki Béla királynak 1256. év deczember 17-én kelt s a Csanád-nemzetség birtok megosztását tárgyazó nagy oklevelében már mint néhai fordul elő,[1] s kiről egy 1247. évben kelt oklevél szerint[1] tudjuk, hogy csanádmegyei Kewkenyer faluban, mely máskép *Waffa-Illeyse* nevet is viselt, lakott volt.

Belenyk bán idősb fiától, Kelemenös bántól származott le a *Thelegdy* család.

Waffa comes fiairól, sőt unokáiról is IV. Bélának említett oklevéléből értesülünk.

[1] Wenzel, Árpádk. új okmt. VIII. k. 429. l.

[1] U. ott, VII. k. 221. l.

Három fia volt: Csanád, I. Barnabás és I. Fülöp.

Csanád is *comes* czímet viselt és mint ilyen fordúl elő már egy 1233. évbeli oklevélben;[1] Erdélyben *Karakó* és *Igen* határában is említtetik birtoka, IV. Béla királynak ama 1238 febr. 12-én kelt oklevelében, melyben az oda települt szász vendég-népek kiváltságait felsorolja. Itt *Waffa fia Csanád comes* birtoka jelöltetett meg egyik határ vonal gyanánt.[2] Csanád, miként egy alább érintendő 1329-iki oklevél feltünteti, «de Ladan» jelzővel élt s így valószínűen a csanádmegyei Ladán volt lakóhelye.

A három testvér a Csanád nemzetségi roppant terjedelmű birtokokon a Kelemenös-fiakkal és Belenyk bán testvérének Bogyoszlónak unokáival 1256-ban osztozkodnak meg Béla király előtt; midőn is jelen volt Csanád comes Dénes és Gergely fiaival, Barnabás pedig Mihály, Barnabás és Domonkos nevű fiaival, nemkülönben Fülöp is, Zuna s Benedek nevű fiaival együtt.

A Waffa-fiak ez osztozkodásnál 22 falut kaptak, négy monostort is megosztottak maguk közt, de az ötödik — a tömpösi — egészen az övék lett.

1274-ben a három testvér fiai az aradi káptalan előtt birtokaikat maguk közt megint megosztják.[3] Zuna — Fülöp fia — nem szerepel ez osztálynál, nyilván ekkor már mag nélkül elhalt volt.

1285-ben a Kelemenös-ági Tamás comes — az első Thelegdy — IV. László király előtt birtokaihoz való jogczímét igazolván, tanúbizonyságúl nemzetsége tagjait hivta fel s ez alkalommal meghallgatták a rokonok között Csanád fiait: *Dénest* és *Gergelyt*, Barnabás comes fiait: *Domokost*, *Barnabást* és *Mihályt*, valamint Fülöp fiát *Benedeket* is.[4]

Jelen vannak még 1296-ban Gergely, úgy Barnabás fia Barnabás, Fülöp fia Benedek, a csanádi káptalan előtt is, midőn Thelegdy Tamás ezek beleegyezésével Palota nevű birtokát elidegeníti; de jelen volt akkor Csanád comes egy unokája, *Dénesnek* fia *István* is, s ez is beleegyezését adja a birtok átadásához.[5]

[1] Fejér, Codex Dipl. VII/IV. k. 86. l.
[2] Gróf Teleki cs. okltára, I. k. 5. l.
[3] A br. Wesselényi család görcsöni ltárából.
[4] Wenzel, IX. k. 419. l.
[5] Orsz. lt. Dipl. 30588.

III. Endre királynak 1299 október 19-én kelt amaz oklevelében, mely az erdélyi káptalan birtokainak határjárását rendelte el, Bocsárd község határa leirásánál az *igeni* határban felemlíttetik *Csanád fiainak* birtoka is.[1]

De átvettek 1299-ben, gondozásra s egyúttal használatúl is, Tamás comestől több birtokot a Waffa-fiak, midőn Tamás elköltözék Biharba lakni, többek közt Felwölnököt is, mely az időben már *Makó bán* után *Makófalva* nevet vett fel. Tamás is erősen kikötötte magának a váradi káptalan előtt e birtokok tulajdonjogát.[2] Ámde alig néhány évtized múlva Makófalvát csaknem egészen a magukénak nyerték meg a Waffafiak; s alig hogy belehelyezkedtek, már is felvették e birtok után a *Makófalvy* családnevet is.

Eme 1299-iki káptalani felvallásnál Csanád fia Dénesnek mindkét fia: *István* és *Pál* is jelen voltak.

1290-ben az aradi káptalan előtt Csanád fia Dénes és ennek fiai István és Pál, eladják aradmegyei *Simánd* nevű birtokukat Moka fiának Zallas comesnek és többeknek 36 ezüst márkáért; mely jogügylet aztán a XIV. században per tárgyát képezte, mint később majd reátérünk.[3]

De maga Pál, az egyik fiú is nyomban tiltakozott már az eladás ellen, mint kiskorú is helytelennek találván azt. Elvezettette azért magát az aradi káptalanba s ott felvétette óvását az egész ügylet ellen.

A Waffa-fi Csanádnak is volt *Dénes* és *Gergely* fiain kívül *István* egy nevű fia. Valószínűleg a nemzetség erdélyi birtokain lakott s azért nem is vett részt személyesen a csanádmegyei osztozkodásnál és bevallásoknál.

Ugyanis 1329-ben a káptalan előtt eladják Csanádnak fiai és pedig az oklevél szerint: «Gregorius et Dionysius filii Chanad *de Ladan*, necnon Benedictus filius Stephani filius ejusdem Chanad» csanádmegyei Bez (Beez) nevű falujok felét Péter csanádi nagyprépostnak és István temesi főesperesnek.[4]

E szerint a harmadik fiúnak, Istvánnak is

[1] Gr. Teleki cs. okltára, I. k. 28. l.
[2] Esztergomi kápt. lt. Capsa 44. fasc. 8. nr. 22.
[3] Orsz. lt. Dipl. 31056. Közölve: Hazai okmt. VIII. k. 293. l. és Zichy okmt. I. k. 528. sz.
[4] A br. Wesselényi család görcsöni ltárában.

már nagykorú Benedek nevű fia volt akkor. — Nyilván ez az István — Csanád fia — volt Hunyadmegyében szolgabiró, miként azt Miklós fia László mester, hunyadmegyei várispán, egy 1295. évi április 19-én kiadott osztálylevelében feltünteti.[1] Utódairól nincs tudomásunk.

Első sorban is I. Dénes ágánál maradva, lássuk a leszármazást.

I. Dénes ága.

I. Dénes idősb fia István is valószínűleg mag nélkül halt el. Róla csak annyit mondhatunk még, hogy 1299-ben testvérével I. Pállal együtt a váradi káptalan előtt ő is kezességet vállal I. (Thelegdy) Tamásnak makófalvi, szentlőrinczi és ladányi birtokai megőrzése iránt.[2]

Károly király 1323 október 23-án a Magyar Pál gymesi várnagynak adományozott krassómegyei Noghermen és Kyusermen falvak beiktatásával a csanádi káptalant bízván meg s az iktatáshoz királyi emberül «Paulus filius Dionisy de genere Chanád»-ot nevezvén ki, ez végzi az egész eljárást a káptalan emberével együtt.[3]

I. Pálnak három fia volt: II. Dénes, II. Pál és I. Péter.

1323-ban Pál már fiaival van jelen, midőn a Csanád-nembeli Fülöp fia Benedek s ennek fia Fülöp *Fülöplaka* birtokukat a Budafiaknak eladták.[4]

Pál országbirónak Csanád-nembeli Dénes fia Pál mester részére 1332-ben kiadott itélő-levele s iktató-parancsából pedig azt értjük meg, hogy Csanád-nembeli *Tivadar* fia Miklós és János elfoglalván Kemeche helységet Pál mestertől, ezt az országbiró visszaitéli Pálnak, valamint Csanád érseknek s fivérének és iktatást is teljesíttet. Tivadar fiainak 12 márkát kellett fizetniök.[5]

Pál mester — filius Dionisii de genere Chanád — Tarnuk királyi possessio határait a maga birtoka mellett megbontotta és megsemmisítette. Ez ügyben a csanádi káptalan 1332-ben a vizsgálat teljesítésével megbizatván, annak eredménye felől jelentést tesz.[1]

Ezentúl I. Pál mester már nem fordul elő oklevélben.

1337 június 11-én megint osztozkodnak a nemzetség tagjai és pedig Csanád érsek és testvérei fiai egyrészről, és II. Dénes mester s két fivére II. Pál és I. Péter, (Pál fiai, I. Dénes unokái). Az osztályt a Thelegdy családnál részletesen ismertettük, midőn is Makófalva helységnek kétharmada Dénesnek s testvéreinek jutott s ekkor vették fel családnévül a «Makófalvy» nevet is.[2]

Ekkor kapják a Waffa-fiak Aradmegyében Almazeget és Caprevárát is nagy részben.

Látjuk, hogy a Waffa-ágról csak a Csanád fia, I. Dénes leszármazottjai vannak jelen, holott még 3—4 család élt a Waffákból, s ime ezek mit sem kaptak s legfelebb azt birták, a mit az 1256-iki osztozkodás nagyapáiknak juttatott. Megjegyeztetett ugyan, hogy Makófalván ezek is birnak egy kis részt.

Lehet, hogy ekkor már javaik nagy részét elörökítették I. Dénes leszármazottjai javára s így nem lehetett joguk részt követelni.

1338-ban II. Dénes, Pál fia, és Csanád érsek a nádor előtt pert indítottak a *simándi* nemesek ellen, kik még 1290-ben megszerezték e falut Csanád fia Dénestől.

A pert azon az alapon indították, hogy Dénes fia Pál az eladás idejében még kiskorú volt s így az eladás érvénytelen. A nádor, Drugeth Vilmos bizottságot küldött ki Aradmegyébe, hogy öreg emberekkel, asszonyokkal s egyházi férfiakkal állapítsák meg ott a helyszinén, hány éves lehetett akkor Dénes fia, Pál, midőn 1290-ben Simánd eladása ellen tiltakozott. A simándiak kénytelenek voltak elvégre beismerni, hogy Pál bizony akkor még kiskorú volt. Mire a nádor 1339-ben kelt itéletével akképp döntötte el az ügyet, hogy a Csanádok, jóllehet nem is kötelezhetők reá, visszafizetik a simándiaknak a 36 márka vételdijat, sőt kegyelemképp megfizetik azon 20 márkát is, mit, mint perköltséget, egyébként a simándiak tartoznának viselni.

[1] Közli Téglás Gábor a «Budapesti Hirlap» 1895. évi 19. számában.

[2] Knauz, Monum. eccl. Strigoniensis, II. k. 468. l.

[3] Kisfaludy cs. ltára a Magyar Nemzeti Múzeumban.

[4] Anjoukori okmt. II. k. 108. l.

[5] Orsz. lt. Dipl. 322. 22. §.

[1] Hg. Esterházy cs. kismartoni lt. Rep. 47. fasc. C. nr. 4.

[2] Anjoukori okmt. III. k. 364—371. és 383. l.

Ehhez képest Pál mester fiai: Dénes, Pál és Péter ismét visszakapták Simánd falunak felerészét.[1]

1340-ben a három testvér a szépapjuk Waffa-fia Csanád két testvére: Barnabás és I. Fülöpnek (kikről majd később) maradékival osztozkodnak a javaikon, midőn is Dénes a maga igazai bizonyítására fel is mutatott egy 1274. évbeli osztálylevelet.[2]

1344-ben perbe keveredett a két ág: a Kelemenösé és a Waffáé, a nemességi birtokok iránt. A Waffa-vonalon látjuk, hogy még Dénes, Pál és Péter (Pál fiai) a peres felek. Pál országbiró Chókát és Zanáthot (Csanádmegyében) a Waffa-vonalnak itélte meg.[3]

Dénes még 1361-ben is él és birtokot szerez; mert Vilmos pécsi püspök ez évben Visegrádon október 21-én kelt oklevelében tanúsítja, hogy Magyar Margit kevevármegyei Baka helységét eladta Makófalvy Dénesnek (Pál fiának) 200 frtért.[4]

Makófalvy Dénes (Pál fia) csanádmegyei *Kisfalu* és *Kemeche* részeit már Csanád érseknek s testvéreinek zálogba vetette volt, a mint ezt a váradi káptalannak 1366-iki okleveléből olvassuk.[5]

Ezekben II. Dénes ága megszakad. Hogy maradtak-e leszármazottjai, adatok hiányában nem tudjuk.

Mindkét fivérének: II. Pálnak és I. Péternek utódjairól azonban van emlékezés.

Csáki Miklós temesi főispán és György mester visegrádi várnagynak a csanádmegyei *Révkanizsába* 1401-ben történt beiktatásuknál[6] királyi emberekül látjuk szerepelni Makófalvy Pál fiát *Pétert*, úgy Péter fiát *Tamást*, valamint a másik Péter fiát, Makófalvy *Miklóst*.

Annak semmi sem mond ellent, hogy e *Miklós* (filius alterius Petri de Makófalva) a másik, illetve az előbb megnevezettnek (t. i. II. Pál fia, Péternek) a fia lehetett, mert e két Péteren kívül több, a családban *akkor* nem volt.

A váradi káptalannak Zsigmond királyhoz 1406 szeptember 14-én kelt jelentéséből az is kitünik, hogy volt II. Péternek is *Dénes* nevű fia; mert az ezen jelentésben foglalt iktatási eljárásnál mint egyik kiküldött királyi ember fordul elő: «Dionysius filius Petri, filii Pauli de Makófalva».[1] Makófalvy II. Pál fia II. Péter és I. Pál fia, valamint I. Péternek fiai: Tamás, András és Jánosnak a Thelegdy családtagokkal tett együttes kérelmére Zsigmond király 1419 január 18-án átirja Pál országbirónak 1344-ben kelt itélő-levelét, mely a nemzetség két ága közötti perben — a birtokok tekintetében — hozatott.[2]

Ez időtájt a családtagok a Makófalvi nevet már csak *előnév* gyanánt kezdik viselni; s a «Makó» vagy «Makay» vezetéknevet használják.

Hogy Makófalvi Makó István, ki csanádmegyei Szanádot Csáky Ferenczczel 1469-ben közösen birta; továbbá Makófalvi Makó Gergely, ki Istvánnal együtt ez évben jelen volt, midőn a Bánffyakat az erdélyi káptalan Tótváragya és Zadya kastélyok birtokába beiktatta,[3] I. Dénesnek II. Pál unokájától származott le, bár a családfa e részben hézagos, abból véljük állíthatni, mert csak ez ágnak a kezein maradtak tetemes birtokok s e birtokokat nagy részben még a most nevezett Gergely unokája *László* kezén találjuk.

Ez Istvánnak egyik jobbágya — ugyancsak 1469-ben — a budai káptalannak a temerkényi jószágba történt beiktatásánál jelen van;[4] sőt még 1479-ben, úgy maga István, valamint Makófalvi Makó Gergely a fehérvári káptalannak iktató levelében Aradmegye több községét illetően, mint törvényesen meghivottak szerepelnek.[5]

Hasonlókép nem helyezhetők el a családfán Makófalvy Gergely, a ki 1510-ben, és Makófalvi Makay Imre, a ki 1516-ban a krakkói egyetemen tanult s kik 1520-ban aradi kanonokok voltak,[6] nemkülönben Makófalvi Makó Mihály esztergomi

[1] Zichy okmt. I. k. 550—556. ll.

[2] A br. Wesselényi cs. görcsöni ltárában.

[3] Orsz. lt. Dipl. 322. 14. §.

[4] Gyulafehérvári orsz. lt. Cista I. Divers Comit. fasc. V. nr. 38.

[5] Orsz. lt. Dipl. 322.

[6] Fejér, Codex Dipl. X/IV. k. 69—70. ll.

[1] Gr. Károlyi okltár, I. k. 332. okl.

[2] Orsz. lt. Dipl. 322. §. 14.

[3] Régészeti és tört. értesítő (Temesvár, 1885) I. évf. 27. és 66. ll.

[4] M. Tört. Tár 1863. XII. k. 26. l.

[5] Pesty Fr., Krassó vármegye tört., III. k. 453. l.

[6] Márki S., Arad vármegye 321. l. és Frankl V., Hazai és külföldi iskolázás, 263. l.

kanonok, a ki néhai magvaszakadt Kopasz Mihálynak bernezei és baráthi kuriáját s részbirtokát II. Lajos királytól 1521-ben adományba kapta és abba be is iktattatott[1] s a kit 1523 augusztus 30-án a csanádi káptalan panaszára Nagylaki Jaxith Márk ellen a csanádmegyei Koppants helységben eszközlendő megintés teljesítésére II. Lajos király parancsából az aradi káptalan kiküld s ki a megintést teljesítette is.[2]

A fent említett Makófalvi Makó Gergely 1505-ben a rákosi országgyűlésen Csanádmegye követe volt.[3]

E Gergelynek fia volt *Miklós*, a ki Albisi Zólyomi János és Pestyéni Katalinnak leányát, Klárát vevén feleségül, ettől született neki két fia: *Miklós* és *László* s egy leánya Ilona, Zokoly Jánosné.[4]

Miklós, az apa nem lehetett még öreg ember, mikor meghalt, mert özvegye, Zólyomi Klára még kétszer ment férjhez, ú. m. Pakosi Paxy Ferenczhez s aztán még Nopsitzi Varkócs Tamáshoz s ennek már második felesége lett, mert Varkócs első neje Thelegdy Katalin volt.[5]

Közbevetőleg megjegyezve, Varkócsnak e házasságai felette előnyösnek bizonyultak. Ez által a Varkócs család nem sokkal utóbb már sok Thelegdy-vagyonhoz jutott, de a Makayféle birtokok legnagyobb részét is megszerezték.

A két fiú Miklós és László felváltva Makófalvi Makó, Machay és Makay névvel szerepel az oklevelekben.

A mohácsi csata után beállott politikai viszonyok két táborba sodorták a testvéreket. Miklós, az idősebb fiú,eleinte Ferdinánd hűségén volt, a ki hű szolgálataiért neki: Machay (így!) Miklósnak 1558. évi október 22-én a csanádmegyei *Feyeregyház* birtokban új adományt ád s egyszersmind a Balyka, Ravazdy, Farnossy, Vyzes és Szeghy családok megszakadása nyomán Battonya, Vyzess, Bachornya, Fyperek, Sékegyház, Háromffylo és Zentpál falvakban birtokokat adományoz.[1]

Ámde alig két év múlva már Miklós hűtlenségbe esvén. Ferdinánd 1561. évi márczius 27-én elveszi tőle minden javait, melyeket Bihar- és Csanádmegyékben birt, s mindezeket fivérének, Makay Lászlónak s mindkétnemű leszármazottjainak adományozza.[2]

László úr hű volt és maradt is Ferdinándhoz, de nem sokáig élvezhette nagy terjedelmű birtokait. A leleszi konvent előtt ugyanis már 1563-ban végrendeletét véteti fel,[3] melynek értelme szerint Csanádmegyében fekvő Makó városának kétharmadát, egész Férged falut, Thempes, Rabel, Beb, Csoka, Monostor, Feyeregyháza, Oroszlános, Vasanthó és Zanád helységekbeni részbirtokait, Vél és Szentmiklós pusztáit, pordáni részbirtokát és egész Szentmiklós falut, továbbá Biharmegyében fekvő székelyhidi várkastélyát tartozékaival, a székelyhidi uradalomhoz tartozó Tulyók, Diószegh, Jankafalva, Koty, Albes, Sárfé, Vámos-Pérch és Samson nevű birtokaival; végül aradmegyei Caprevárát az ahhoz tartozó javakkal együtt Ilona nővérének s ennek fia Zokoly Györgynek hagyja és hagyományozza. Ellenben Dedénszeget, melyben 19½ portát birt és otthmanni (biharmegyei) rész-birtokát hű szolgájának, Bessenyődy Andrásnak vallja be.

Kevéssel utóbb meg is halt. Végrendeletét azonban II. János király nem vette figyelembe, mert e javakat, melyek néhai Makó Lászlónak, néhai Makó Miklós fiának, Makó Gergely unokájának birtokai valának, s melyek nevezett Makó László magszakadtával, de különben is «a némethez való ragaszkodása» miatt a koronára visszaszállottak, még ez évben, 1563 augusztus 10-én Nopsitzi Varkócs Tamásnak adományozta; s e birtokokba Varkócsot a várad-előhegyi káptalan kiküldöttje, Babolcsay György kanonok és Megykereki Haranghy György királyembere be is iktatták.[4]

Rudolf király azonban e beiktatást nem véve

[1] Esztergomi kápt. Capsa 16. fasc. 4. nr. 11.

[2] Orsz. lt. Dipl. 29650.

[3] U. ott, 22559. — És Jászai, A magyar nemzet napjai a mohácsi vész után, 158. l.

[4] Becsky cs. ltára a M. Nemz. Muzeumban, fasc. 3. nr. 67.

[5] Orsz. lt. Táblai osztály, nr. 478. Gyulafehérvári lt. Bihar, I k. 12. l. M. Nemz. Múzeum, Quart. lat. 2030/*b* jelzetű kézirat.

[1] Orsz. lt. Liber. Donationum, II. k. 371. l.

[2] U. ott, Liber. Donat., II. k. 489. l.

[3] Becsky cs. ltára a M. Nemz. Múzeumban. Lelesz, Act. nr. 3; Quart. lat. 2030/*b* jelzetű kézirat a múzeumi könyvtárban. Orsz. ltár. Dicalis conscriptiók 1560—64. LXIV. k.

[4] Bunyitay V., A váradi püspökség III. k. 315. l.

figyelembe, Makó városának legnagyobb részét, több csanádmegyei községet s a székelyhidi uradalom egy részét egyenesen «Makay László megszakadása» jogczímén — per defectum seminis nobilis Ladislai Makay — 1582. évi április 15-én Boynichich-Horváth János hívének, a komáromi lovasok kapitányának adományozta.[1]

* * *

Makófalvy I. Dénes ága ezzel kihalván, vissza kell térnünk a Waffa-fi Csanád comes más két fia vonalára.

Csanád comes második fiáról *Istvánról* s ennek fiáról *Benedekről* már fentebb előadtuk a róluk tudható adatot. Ennek vonala sem vezethető tovább.

Gergely ága.

Waffa-fi Csanád comes harmadik fiának Gergelynek *András* nevű fia volt. Említi ezt az 1337. évi osztálylevél, mondván, hogy Gergely fia Andrásnak makófalvi birtokrésze osztály alá nem kerül.

Pál országbirónak többször idézett 1344. évi itélő-levele szerint Gergely fia, András, mint peres fél szerepel.[2]

De 1344-ben már Gergely fia András is, fiaival: *Gergely*, *Balázs*, *Dénes* és *László*val vesz részt a birtok-osztályban, mely köztük s a Waffa-vonalon álló I. Barnabás és I. Fülöp unokái közt ment végbe.[3]

Gergely, Balázs és László felől az oklevelek többé nem beszélnek s utódjai felől sem tudunk semmit.

Ellenben Dénesnek maradt fia, *Péter*, a ki Csanád nemzetség biharmegyei birtokai egyikén lakott s a ki a váradi káptalan előtt 1410 február 28-án bevallotta, hogy Pérchy Miklós nékie okozott károk fejében 20 márkát megfizetett.[4]

Ugyanő ellene indít Putnoky Miklós hatalmaskodás miatt pert, melyet Zsigmond király 1414-ben átküldetni rendelt.[5]

E Péternek három fia volt: Péter, András és László, kik 1450-ben a csanádi prépost részére eszközlött vizsgálatnál, a csanádmegyei haltartók és a halak elfoglalása iránt indított ügyben[1] mint királyi emberek szerepelnek s kik ellen 1451-ben Varjassy Sebestyén özvegyének *Telek* nevű birtokán okozott károk miatt Hunyadi János kormányzó parancsára vizsgálat tartatott.[2]

1450-ben Hunyadi János kormányzót és fiát Makóffalvy Péter és Lászlónak tisztjei iktatták be Hód-Mező-Vásárhelybe.[3]

Igen tekintélyes nemesek lehettek; mert kivételesen a többi felsorolt nemesektől «egregius»-oknak neveztetnek s csak Férgeden három tisztjük, illetve udvarbirájuk — judices — volt.

Péter után két fiú maradt: *Péter* és *Albert*, kik ismét *Makay* vezetéknévvel élnek.

A váradi káptalan előtt a két fivér 1520-ban megjelenve, Widy Miklós részére wásári birtokukból két elhagyott telket zálogkép bevallanak.[4]

Mielőtt Péter és Albert utódjairól szólanánk, fel kell említenünk, hogy 1498-ban három Makay családtag kap Ulászló királytól czímeres levelet, és pedig nemes Makay Lestár s általa ennek fia, nemes Makay Tamás, valamint nemes Makay Péter s mindkétnemű leszármazottjaik.

E Péternek, Lestárhoz és Tamáshoz való rokonsági fokát az oklevél nem tünteti fel.[5]

A fent említett Péteren, Albert testvérén kivül *e korból* más Pétert nem ismerek.

Lehet, hogy ép ez volt a megadományozott is. Előfordul ugyan a még később tárgyalandó kruchói (sárosmegyei) Makayak között is 1467-ben egy *Péter* nevű. A kettő közül hogy

[1] Orsz. lt. Liber Regius, IV. k. 321. l. Liber Donat. (1575—1588.) III. k. 234. l.

[2] Orsz. lt. Dipl. 322.

[3] Br. Wesselényi cs. görcsöni ltára.

[4] A Mike-pércsi Pércsy család levelei közt Pérchy Árpád birtokában.

[5] Fejér, id. m. X/V. k. 465. l.

[1] Orsz. lt. Dipl. 29489.

[2] U. ott. Dipl. 14443.

[3] Gróf Teleki, Hunyadiak kora, X. k. 256. és 261. ll.

[4] A váradi kápt. 1565 április 17-iki átiratából. Becsky cs. ltára a M. Nemz. Múzeumban.

[5] Eredetben Makói Makay József herheji (Sárosm.) birtokos levéltárában. Ez oklevélben a czímer nincs leirva, csak a jobb felső sarkon látható az lefestve. Leírását a következőkben adjuk: Kék mezőben, természetes szinében festett jobb felé forduló, növő szarvas, négyleveles arany koronából emelkedik ki. Szarvai közt négylevelű, piros, közepén sárgás virág (rózsa) van elhelyezve. Sisak, sisak-oromdísz nincs, hanem a gömbölyded pajzs aranyszegélyű szőnyegre van helyezve, mely cseresnyepirosra van festve.

melyik kapta e czímert, eldönteni nem tudom. Bizonyos csupán az, hogy e czimert használja négy század óta a család sárosi ága.

Ugyancsak a most említett czímeradományos nemes Makóffalvy Tamás deák és testvére Bálint, ki «Zabó»-nak neveztetik, — lehet, hogy ezt a mesterséget űzte — II. Lajos királytól 1525 október 16-án Szerencsés Imre ajánlata folytán abban a kiváltságban részesíttettek, hogy az egész magyar korona területén, bárhol is legyenek, maguk, valamint mindkét nemű örököseikkel egyetemben, bármilyen census, taxák és a kamara hasznát képező fizetésektől mindenkorra mentesek maradjanak.[1]

E Tamás egyházi rendbe lépett, s egyszersmind a kamaránál viselt szolgálatot.[2] E korban ugyanis a kamaráknál papi egyénekre bőven akadunk.

Utóbb mármarosi kamara-ispáni állásban találjuk Makay Tamást, miről egy hátrahagyott vaskos könyve is tanúskodik.[3]

Az erőszakosságáról ismert Perényi Ferencz, Izabella hive s utóbb fő-tárnokmester, Tamás urat, — akkoron a szepesi káptalan tagját — elfogatta s hosszabb ideig fogságban tartotta; csak hosszas alkudozások, rokonok s jó barátok közbenjárására bocsátotta ki a fogságból; még pedig Berthólty Márton szepesi alispánnak, Kapy Györgynek, Radváni Keczer Ferencznek, Polyánkai Bornemisza Miklósnak, Sóvári Soós Györgynek, Berzevitzy Kristófnak, Palóchai Horváth Kristófnak, Szinnyei-Merse Istvánnak, Chepanfalvi Therek Lenárdnak, Kellemesi Kellemessy Menyhértnek, Ipolthfalvi Ipolthffy Miklósnak, a szepesi káptalan előtt 1545 márczius 15-én két ezer forint lekötése mellett kezességet kellett vállalni, hogy ha Makay Tamás kibocsáttatik, azért Perényi Ferenczen Tamás rokonai vagy sógorai soha semminemű boszút nem állanak s ha e miatt Perényinek mégis bajt okoznának, a két ezer forint vinculum odavész. E feltételt nevezettek a káptalan előtt elvállalván, Makay Tamás megszabadult.[1]

Tamás 1552—53 körül halt meg s végrendeletében a királynak 3000 frtot hagyományozott.

E tárgyban ír 1555. évi július 4-én Miksa főherczeg és cseh király Gödény várkapitányának Wernernek, megparancsolván, hogy a néhai Makay Tamás által a felségnek hagyományozott 3000 forintból vegyen át 100 frtot.[2]

A királytól e tárgyban több utasítás is ment a kamarához, így 1555. évi augusztus 16-án felhivatik a kamara, győződjék meg arról, hogy a kérdéses végrendeletnek végrehajtása elrendelhető-e, vajjon a pénz, miről a végrendelet szól, tényleg meg van-e még, vagy nincs?[3]

Ez az összeg abban a korban elég nagy volt arra nézve, hogy azt Makay Tamás nővérei és vér-rokonai megszerezni iparkodjanak. Folyamodtak is a királyhoz, hogy ez engedje át nekik a hagyományt, mire Ferdinánd 1556. évi július 31-én Augsburgból kelt levelében felhívja a kamarát, hogy miután a folyamodóknak közszolgálatai előtte nem ismeretesek, állapítsa meg ezt a kamara s tegyen azután erről a felségnek sürgős jelentést.[4]

* * *

E kitérés után, visszatérve Makay Péter fiaihoz: Péter és Alberthez, lássuk előbb Péternek ágazatát.

Péternek fia volt *Illés*, ki nemcsak tudományos készültségű (literatus), hanem kardforgató, vitéz ember is volt.

A Csanád nemzetség egyes tagjai Krasznamegyében is ősi jogon birtak; s a Thelegdyek 1553-ban is még birtokosok ott.[5]

Lehet, hogy ily alapon birt Illés deák is a Biharmegye széléhez közel eső krasznamegyei Kéméren, a hol őt 1549-ben találjuk. Rokonságban állván — talán anyja révén — a Kémery családdal is, 1550-ben Középlaki Kémery László

[1] Hártyán, jól fentartott függő pecséttel, Makói Makay József herheji birtokos (Sárosm.) levelei között. Fasc. 2. 8. nr.

[2] Orsz. lt. Kamarai levelezések 1546-ból.

[3] M. Nemz. Múzeum. Fol. lat. 910. «Extractus rationum magistri Thomae Makay comitis camerarum salium Marmarosiensium, undecima Februarii usque ultimam Decembris anni 1549, intra menses decem cum medio confectarum.»

[1] Orsz. lt. N. R. A. fasc. 930. nr. 38.

[2] Orsz. lt. Benigne Resolutiones et Mandata, anno 1555. fol. 43.

[3] U. ott, Benigne Resol. anno 1555. fol. 98.

[4] U. ott, Benigne Resol. anno 1556. fol. 56.

[5] Acsády, A m. nemesség és birtokviszonyai a mohácsi vész után, 27. l.

vele «az vytezlew fyrfyuval Makay Illyes deakkal tett olyan szerzest es aruth,» hogy Kémerben levő Hid-domja nevű portióját neki negyven magyar forintért eladja, kijelentvén, hogy ezt a káptalanban is tartozik majd bevallani.[1]

A váradi káptalan előtt 1551-ben Kémery László e birtokot neki csakugyan be is vallatta.[2]

Kémery János is eladta neki 1552-ben 2000 aranyért a káptalan előtt kémeri, somosi, domoszlói és dohi (krasznamegyei) birtokrészeit.[3]

1553-ban már azt találjuk, hogy Keczeli Zele Magdolna — Zele Márk leánya, Márton unokája — a felesége. Ez évben kerültek felosztás alá a Zele örökösök krasznamegyei birtokai, midőn is Makay Illés felesége révén tetemes javakhoz jutott.[4]

Kémery János 1553-ban a kolosmonostori konvent előtt fentemlített birtokai fejében megint 300 arany forintot vesz fel Illéstől.[5]

1559-ben Illés úr a Zele-féle javak osztálya kérdésében egyik érdekelt féllel, Majos Mátéval perbe keveredik; panaszára november 16-án Majost a kuriára idézi.[6]

A Kémery családtagok a jelek szerint meglehetős pénzes Illés deáknak minden oldalról zálogbevallásokat tesznek.

Így látjuk, hogy Izabella királyné 1559. évi május 29-én kegyelemből megerősíti azt a zálogos szerződést, melynek értelmében Kémery Tamás, István és János, nemkülönben Valkay Miklós is domoszloi, somosi, ohteleki birtokaikat rokonuk, nemes Makay Illés deáknak elzálogosították.[7]

Illés úr nejének, Zele Magdolnának egyik nővére, Klára apácza, Magyar-Ketzelen, Oláh-Ketzelen, Seredinben, Horváthin és Sylitzen bírt összes javait elidegeníteni óhajtván, az érdekelt atyafiság, ú. m. Somlyai Szaniszlóffy Báthory András, Kristóf és István, Makay Illés deák és Peérchy Gáspár II. János király előtt 1560. évi január 5-én ez ügyben.[8]

[1] Becsky cs. ltára.
[2] U. ott.
[3] U. ott.
[4] U. ott.
[5] U. ott.
[6] Makay cs. levelei közt, teljesen ép királyi pecséttel.
[7] A váradi kápt. átirata a Becsky cs. ltárában.
[8] Becsky cs. ltára.

Ez ügyben tiltakozott Klára nővére, Zele Anna is, ugyancsak János király előtt 1560-ban, kijelentvén, hogy eme ingatlanokra csakis neki és vérrokonainak Szaniszlóffy-Báthory András, Kristóf és Istvánnak, Makay Illésnek és Peérchy Gáspárnak van joga.[1]

Makay Illés sok oldalú ember volt, többször kitüntette magát a hadi téren, jó szolgálatokat tett János királynak és Izabellának, de kellett a jogtudományhoz is értenie, mert az atyafiság ügyes-bajos dolgaikban rendszerint az ő tanácsát vette igénybe.

Sógora, Peérchy Gáspár ezt nehéz szívvel vette, mert úgy látszik, ennek hátrányára ütött ki Illés úrnak tudákossága; e miatt harag, ellenségeskedés fejlődött ki közöttük s a hatalmaskodásoknak egész sorozata merült fel kölcsönösen.

A viszálynak a rokon Báthory Kristóf előtt történt kiegyezés vetett véget 1560-ban, midőn «Beyth elew chyvterteken az nagysagos Bathory Kristóf eleut és ew kegyelme zolgay elewt Cyeky Janos elevt és Tamas deak előt Almas varaban — Peércs Gáspár és Illyes dyak kozeot illyen valo vegezes lewth:»[2] rendbehozatván Gáspár és Illés közt bizonyos jobbágyok elfoglalása miatt fenforgott viszályok, kijelentetik, hogy a minek Illés deáknak a *sylysi* jószágban jussa vagyon, abban neki Peerchy Gáspár békességet hagyna, de illő conditioval, hogy t. i. Illés deák «az nobilis atyafiakkal ezentúl semmiben se éljen, ne segítse ezeket *se tanácsával, se pénzével, semmi segítségével.*»

«Az golwasy és paliskay jószág felől, kyt Illyes deak weöt Peércs Jánostól masfelszaz forintért», melyek jobbágyait Peércs Gáspár elfoglalta, az határoztatott, hogy Illés deák azt békén birhassa.

1564-ben Illés úr már mint *castellanus arcis Varadiensis*, Váradon egy kőházat vesz Zentes Lászlótól.[3] 1565-ben pedig a váradi apáczáknak biharmegyei *Apácza-Somogyi* nevű faluját két malommal együtt neki veti zálogba a váradi káptalan előtt Orsolya fejedelemasszony.[4]

1567-ben Peérchy Gáspár özvegyével kötött

[1] Becsky cs. ltára.
[2] U. ott.
[3] U. ott.
[4] U. ott.

egyezséget s mint az írás mutatja: «ez levél költ Gyulafehérvárott mynd szent napján ezer eöt száz hatvan het esztendőben.» — Fehér viaszba nyomott gyűrüs pecsétjén látható a czímere is: a paizsban széles szablyával jobbra vágó pánczélos kar; a pajzs felett E. M. betűk.[1]

Ugyancsak ez évben János király Beregszói Hagymás Kristóf bihari főispán és váradi főkapitányhoz oly értelmű parancsot bocsát ki, hogy jóllehet híve Makay Illés, törvény ellenére, az ő jóváhagyása kikérése nélkül vásárolt meg a Szent-Anna apáczáktól egy malmot a Pecze folyó mentében, mégis ő — Somlyai Báthory István tanácsosának különös közbenjárására — megengedi, hogy ezt a malmot és épületet Makay Illés birhassa s abban meg is fog erősíttetni, ha esküt teend arra, hogy a vételárat 200 frtot már kifizette volt.

Az esküt Makay Illés az apát úr előtt, több váradi polgár s köztük Makay András, valamint a váradi városi jegyző jelenlétében még azon évben le is tette.[2]

Utolsó emlékezést Illésről 1572-ben találunk, midőn is Pallagi György őt és Solymossy János özvegyét szabolcsmegyei szentmiklósi jószága iránt meginteti.[3]

1574-ben már nincs az élők sorában, mert ez évben már özvegye — generosa domina Magdalena Zele relicta egr. *condam* Helie Literati de Makó *alias vice-capitanei arcis Varadiensis* — panasza következtében intéz parancsot Báthory István erdélyi vajda Krasznamegye alispánjához és szolgabiráihoz, hogy tartassék vizsgálat Majos János ellen a Ketzel községben elkövetett hatalmaskodása miatt.[4]

A vármegye ugyancsak még az évben meg is hozta *egészen magyar nyelven írt* terjedelmes sententiáját ez ügyben.[5]

Illés úr nejével, Zele Magdolnával három gyermeket nemzett: *Imrét*, *Ágostont* és *Erzsébetet*.

E három gyermeket édes anyjukkal együtt találjuk, midőn 1574-ben akadályozó óvást (inhibitoria protestatio) tesznek az iránt, hogy Zele Orsolya rész-birtokait Horváth Mártonnak el ne idegeníthesse.[1]

Imrével ezentúl nem is találkozunk többé, a jelek szerint mag nélkül halt meg.

Illés úrnak ősi birtoka volt biharmegyei *Illiehaza* és *Mihelev* falvakban; kitünik ez onnan, hogy midőn Báthory Kristóf erdélyi vajda elrendelte, hogy kiküldött biztosai a birtok-jogokat és okleveleket a zilált viszonyok következtében megvizsgálják, a biztosok 1578-ban megállapították, hogy Makay Illés a nevezett birtokokban, valamint a karándi portióban és ottani házban, — melyeket ez időszerint más nemesek birtokolnak — már Báthory István lengyel király által is megerősíttetett s így Makay Ágoston, Illés fia azt jogosan igényli.[5]

Mihez képest Báthory Kristóf 1578 márczius 7-én Makay Ágostont e birtokokban megerősíti.[2]

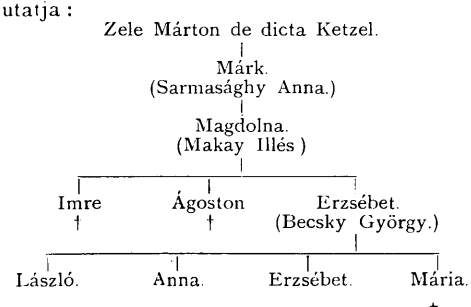
Makay Ágoston ugyanez évben a fejedelem által apjának Felső-Seredénben létező birtokában is megerősíttetik.[3]

1583-ban már Ágoston sem élt, mert Báthory Zsigmond ez évben azokat a birtokrészeket melyeket biharmegyei Kis-Somogyi és Apácza-Somogyi községekben birt, Apanagyfalvi Apaffy Istvánnak donálja s a váradi káptalan Apaffyt be is iktatja, azzal a fenntartással, hogy Illés özvegye, Zele Magdolna e birtokokat életfogytáig haszonélvezhesse.[4]

Utóbb azonban Makay Erzsébet, Illés úrnak és Zele Magdolnának egyetlen megmaradt leánya a birtokokat visszakapta.[5]

[1] U. ott.
[2] U. ott.
[3] Nagy Iván, id. mon. X. k. 267. l.
[4] Becsky cs. ltára és a Magy. Nemz. Múzeum 2038/*a*. Quart. Lat. jelzetű kézirata.
[5] U. ott.

[1] Becsky cs. ltára.
[2] U. ott.
[3] U. ott.
[4] Orsz. ltár. A. N. R. fasc. 1684. nr. 32.
[5] Becsky cs. ltára. — Makay Erzsébetnek a *Zele* családból anyai ágon való leszármazását a következő táblázat mutatja:

Erzsébet Tasnád-szántói Becsky György felesége lett; de már 1605-ben mint Becsky özvegyével találkozunk vele, midőn is Szabó-Somogyi Ferencz és Becsky Sebestyén az özvegygyel különböző dolgok felől megállapodásra jutnak.[1]

Erzsébet Kéméri Danch Györgygyel, Krasznamegye alispánjával, mint Zele ágon osztályosával 1609-ben osztozik a magyar- és oláh-ketzeli és seredini stb. birtokokon.

[1] Becsky cs. ltára.

Danch György a ketzeli birtok iránt utóbb, 1615-ben pert folytatott Makay Erzsébetnek gyermekei Becsky László, Anna, Erzsébet és Mária ellen, mert ezek nem akarták jogait elismerni.[1]

Makay Erzsébet volt ez ágnak utolsó hajtása s vele Makay Péter egyik fiának, Péternek ága kihalt.[2]

MAKAY DEZSŐ.

[1] U. ott.
[2] U. ott.

VEGYES.

A Kölkedi család czímeres levele 1429-ből.

(Színes czímerképpel.)

Kiváló heraldikusunk, *Csoma József* «Zsigmond király czímerlevelei» czímű dolgozatában, melyet e sorok irója volt szerencsés a Magyar Heraldikai és Genealogiai Társaság egyik választmányi ülésén felolvasni, s mely a jelen füzetben lát napvilágot, azokat a czímeres leveket, a melyeket Zsigmond, mint római király — illetőleg császár — adományozott magyarországi alattvalóinak, kizárja a magyar heraldika alkotásai közül és nem is bocsátkozik tárgyalásukba. Czímerjogi tekintetből teljesen igaza van, de ha általános szempontokból tekintjük e kérdést, annyi összekötő kapcsot találunk a czímeradományozások e csoportja és a hazai heraldika között, hogy azok teljes ignorálását épen nem tartjuk kellőleg megokoltnak.

Zsigmond birodalmi czímeres levelei közül eddig csupán négyet ismerünk, a mely magyar nemes részére állíttatott ki. Ezek a kiállítás sorrendje szerint: a Somkereki Erdélyi család armálisa 1415 január 26-ról, a Bossányiaké 1415 márczius 12-éről, a Kölkedi családé 1429 május 12-éről és Asszuvölgyi Benedeké 1437 április 27-éről. Az elsőnek és az utolsónak színes hasonmását a megfelelő magyarázat kiséretében e folyóirat közölte;[1] a Bossányi armálisról a Magyar Könyvszemle 1895. évi folyamában találunk először említést, abból az alkalomból, hogy az vásárlás útján a Magyar Nemzeti Múzeum levéltárának birtokába került;[2] s mint kuriózum, a melynél a czímer festett képe hiányzik és a leírás sem ad róla semmi felvilágosítást, társulatunk igazgató választmányi ülésén is bemutattatott.[3] A Kölkedi család czímeres leveléről, a keltezés és a czimer leírása nélkül Csoma József idézett dolgozatában történt először nyilvánosan megemlékezés.[1]

Abban a kedvező helyzetben vagyok, hogy ez utóbbit teljes szövegében és az eredeti czímerkép hü hasonmásának kiséretében mutathatom be tisztelt olvasóinknak.

A Kölkedi család czímeres levele, melyben Zsigmond király Kölkedi István fiainak Jánosnak, Mátéának, Andrásnak és Péternek római szent birodalmi nemesi czímert adományoz, a Meggyesi gróf Somogyi család levéltárában, Pápa-Kovácsiban őriztetik, és *Thaly Kálmán* ig. választmányi tagtársunk szives közbenjárásának köszönhetjük, hogy a grófi család utolsó sarja, gróf Wallis Gyuláné szül. Somogyi Ilona grófnő azt szives volt társulatunknak közlés végett rendelkezésre bocsátani.

Szövege a következő:

Sigismundus dei gratia Romanorum rex semper augustus ac Hungarie, Bohemie, Dalmatie, Croatie etc. rex; nobilibus Johanni, Matheo, Andree et Petro filiis Stephani de Kewlked, fidelibus nostris dilectis, gratiam regiam et omne bonum. Nobiles fideles dilecti. Quamquam regiam Romanam munificentiam cum sole deceat cottidie relucere et iugiter aliquid agere, quomodo regalis nominis gloria possit attolli, illud tamen thezauris eius signanter apponitur, per quod personis providis circumspectionis industria et morum honestate preditis honor impenditur et digna meritorum premia tribuuntur. Sane attendentes multiplicia probitatis merita, quibus nos et sacrum Romanum imperium ac regnum nostrum Hungarie diligentibus studiis honorastis necnon sincere fidelitatis obsequia nobis et sacro imperio ac corone Hungarie exhibita et futuris temporibus per nos et heredes vestros ferventius exhibenda, idcirco animo deliberato, sano principum, comitum, procerum, baronum et nobilium

[1] Turul, 1885. évf. 166. és 1892. évf. 106. l.
[2] Magyar Könyvszemle, 1895. évf. 273. l.
[3] Turul, 1895. évf. 137. l.

[1] Turul, 1896. évf. 12. l. Csoma e helyen csak az Asszuvölgyi és Kölkedi armálisokat sorolja fel; a másik kettő, úgy látszik, elkerülte figyelmét.

NYOMT. ULLMANN J. BUDAPEST.

A KÖLKEDI CSALÁD CZÍMERES LEVELE

1429-ből.

nostrorum et imperii sacri accedente consilio et de certa nostra scientia vobis predictis Johanni, Matheo, Andree et Petro et vestris heredibus et cuilibet vestrum arma seu nobilitatis insignia, que vos et parentes vestri per multa annorum curricula habuistis et portare consuevistis, confirmamus et ea de novo damus, concedimus et auctoritate Romana regia vigore presentium gratiosius elargimur; videlicet ut in campo bipartiti coloris, superius glauci, inferius vero nigri femur cum pede et ungula aquile similiter bipartiti, superius nigri, inferius glauci coloris cum sagitta transfixo gestare valeatis atque possitis, misterialiter representantem, quod ex inferiori parte pedis quidquid ungula humilitatis et virtutis apprehenderitis, constanter teneatis et . . .[1] sagitta temptationis et adversitatis percussi, aliqua ratione deficientes desperatione frangamini, sed magis ca[rita]tis (?) soliditate firmati ex glauci campi robore immutabiles perseveretis, et ex galea alarum duplicitate splendidi nigri inferius et glauci coloris superius ad superna desideria quadam contemplatione subvecti evehamini ampliori virtutum eminentia fulciendi, more aliorum militantium nobilium gestare et deferre possitis et [gaudere] ac frui in preliis, torneamentis, hastiludiis et generaliter in omni exercitio militari et alias ubique locorum iuxta animi vestri beneplacitum, prout hec in presentibus pictoris magisterio per figuras et species congruas distinctius sunt depicta, impedimentis quibuslibet prorsus procul motis. Nolumus tamen, ut per presentem armorum concessionem alicui hominum quantum ad arma sua preiudicium aliquid generetur. Gaudeatis igitur favore regio et de tanto pietatis munere etiam proles, posteritas et heredes vestri exultent et tanto fideliori studio ad nostrum et imperii sacri honorem vestra et heredum vestrorum semper solidetur intentio, quanto ampliori preventos vos conspicitis munere gratiarum. Presentium sub nostre maiestatis sigillo testimonio litterarum. Datum Posonii, anno domini millesimo quadragintesimo vigesimo nono, die duodecima mensis Maii, regnorum nostrorum anno Hungarie etc. quadragesimo tertio, Romanorum decimo nono et Bohemie nono.

Az oklevél függő pecsétje hiányzik. Alsó hajtásának jobb oldalán, kívül a kanczelláriai ellenjegyzés: «Ad mandatum domini regis Franciscus de Gavicz», hátán a regestrálás jegye: *Rta* olvasható.

A czímerkép az oklevél közepét foglalja el, ezzel az elhelyezéssel is dokumentálva, hogy nem magyarországi, hanem német birodalmi czímeres levéllel van dolgunk. Fölösleges ugyanis e helyütt ismételni, hogy a magyar czímeradományozásnál a czímerkép az oklevél élén áll, s ha a legrégibb kifestett czímeres levélnél, a Kapy család armálisánál a középett találjuk a czímert, ez csak a kezdetnél könnyen megmagyarázható külföldi befolyásra vezethető vissza; viszont a birodalmi czímeradományozások között a Somkereki és Asszuvölgyi armálisok festői csupán azért térnek el az elhelyezésben a rendes szabálytól, hogy a czímert az általuk annyira kedvelt nagy arányokban festhessék meg.[1] A Kölkedi czímer festőjét ez a tekintet nem kötötte. Minden túlzást kerülő, egyszerű méretekben rajzolta meg a czímert, mely balra dőlt pajzs osztott, fent halványsárga, alant fekete mezejében a czombtőnél elvágott és közepén nyillal átlőtt vérző saslábat ábrázol, kettős — a mezőknek váltakozólag megfelelő — színezéssel, vagyis akként, hogy a felső része barnára, az alsó halványsárgára van festve. A pajzsot sisak fedi, melynek oromdíszét két kiterjesztett sasszárny képezi, hasonlóképen váltakozva halványsárgával és feketével színezve. A pajzstakarók színe fekete, halványsárgával bélelve. A teljes czímer háttere — itt még bátran mondhatjuk szőnyegnek — ultramarin kékre van színezve, minden diszítés nélkül, még a szokásos keret is hiányzik.

Ez a rajz — a szinezés némi változatától eltekintve,[2] — megegyezik a czímer leírásával, melyet teljes pontossággal megtalálunk az armális szövegében, s melynek a hozzá fűzött jelképes magyarázat kölcsönöz kiváló érdeket. Épen Csoma József mutatja ki idézett dolgozatában, mily nagy jelentősége van a czímertani szimbolikának még a tiszta heraldika fénykorában is.[3] A jelképes heraldika terminologiáját igen becses adalékokkal egészíti ki ez a czímermagyarázat, a melynek meglehetős homályos szövege szerint a sasláb azt példázza, hogy a mit a czimerszerzők «az alázatosság és vitézség körmével megragadnak, állhatatosan meg is tartják;» a nyil a kisértéseket és szerencsétlenségeket jelenti, melyek csapásai alatt megfogyva, de meg nem törve, a pajzs sárga szine által jelképezett szeretet szilárdságából merítve erőt, állhatatosak maradtak.

Csoma József tévesen állítja szóban forgó czikkében, hogy a czímerek jelentőségének ily magyarázata csak II. Lajos uralkodásának utolsó éveiben talált utat a magyar heraldikába; e kérdésben elég a Hunyadi czímer általánosan ismert 1453-iki kibővítésére hivatkozunk.[4] Mindazonáltal lehet vitatkozni a felett, hogy czímeres levelünk szövegének fentebb ismertetett szimbolisztikus részleteit szabad-e a hazai heraldika szellemének alkotásai közé sorolnunk? De magyar szempontból kétségbevonhatatlan jelentőséggel bír reánk nézve az armális szövegének az a kijelentése, hogy az ez alkalommal ado-

[1] A hártya itt ki van szakadva.

[1] V. ö. Turul, 1885. évf. 166. és 1892. évf. 106. l.

[2] A sasláb felső része, illetőleg tollazata nem feketére, hanem a sas természetes színét utánozva barnára van festve. Figyelemre méltó, hogy a *glaucus* szó, (egyike a középkori latinság legritkább szavainak), mely eredetileg kékesszürkét jelent, itt halványsárga értelemben van használva; emlékeztet ez a *flaveus* kettős jelentőségének esetére, melyre heraldikánkban oly gyakran találunk példát.

[3] Id. h. 14—16. ll.

[4] Báró Nyáry Albert, a Heraldika vezérfonala. 120—121. l.

mányozott címer azonos azzal a címerrel, melyet az adományosak és elődeik hosszú időn keresztül használtak. És itt lehetetlen vissza nem térnünk Csoma Józsefnek többször idézett kijelentésére, melylyel szemben az ellenkező vélemény épen e körülményben találja egyik legerősebb érvét. Ha a Kölkediek már régebben használt címerüket kapják német birodalmi címer gyanánt, az nem lehetett más, mint az ő magyar nemesi címerük. Az eset nem áll magában. A Bossányiak említett birodalmi címeradományában Zsigmond azt mondja: «*a te címeredet*... adományozzuk» stb.[1] Ugyanezt a formulát találjuk a Somkereki armális szövegében,[2] és a Somkereki Erdélyi család tagjai tényleg ezzel a címerrel éltek kiadványaik megpecsételésénél.[3] Az Asszuvölgyi címer is annyira magán hordja a magyar heraldika jellegét, hogy ugyanezt az esetet kell itt is föltételeznünk. A magyarázat majdnem kézzel fogható. A külföldi nemesség- és címeradományozás tényét magyar nemeseknél nem tekinthetjük másnak, mint hogy — a mai terminologia szerint — a kitüntetettnek magyar nemessége az illető ország területére kiterjesztetik. Ez magával vonhatja esetleg a címer kibővitését, egyes motivumának megváltoztatását, de nem szolgáltatott okot arra, hogy egy nemesi család meglevő címere helyett merőben új címert igtasson az illető ország címeres albumába vagy épen egészen fölcserélje azzal ősi czimerét. Ahogy Garai Miklós, a nádor 1416-ban ősi címerét foglaltatja a franczia király nemesi levelébe, ép úgy ragaszkodtak a kisebb nemesek is a maguk családi címereihez. S a külföldi nemesség megszerzésének csakis az lehetett a czélja, hogy az illető, a kit a közügyek szolgálata gyakran hivott külföldre, ott is érvényt szerezhessen a maga nemességének és minden ahhoz tartozó attributumainak.

Ha pedig így áll a dolog, akkor tényleg nincs okunk mereven kizárni az ilynemű címeres leveleket a hazai heraldika emlékei közül s elzárkózni azoktól az adatoktól, melyekkel ezek gyarapítják a középkori magyar címertan amúgy is gyér anyagkészletét.

A Kölkedi család címeres levelének magyar vonatkozásait egyébként még az a körülmény is növeli, hogy azt Zsigmond király Pozsonyban állította ki. Ha áll az, hogy Zsigmond eddig ismert címeres levelei közül csak ötöt adományozott itthon, a többit, 59-et, külföldön állította ki,[1] annál érdekesebb, hogy épen külföldi címeradományozásai között találunk olyanra, a mely magyar földön került ki a királyi kanczellárióból. Magyarázatul különben elég az 1429-ik év eseményeire utalnunk; épen ez az esztendő az, mikor Zsigmond magyarországi tartózkodása alatt legsűrűbben foglalkozott a német birodalom ügyeivel. A törökök részéről fenyegető veszély nem engedte, hogy a király elhagyja az országot, bárha jelenlétét a német birodalomban a huszita mozgalmak és a fejedelmeknek egymás közt való versengése úgyszólván elodázhatatlanná tette. Zsigmond ez évi márczius elején a római szent birodalom fejedelmeit és urait Pozsonyba hívta értekezletre, s ugyanide gyültek deczember első napjaiban a német rendek birodalmi gyűlésbe, miután a király köszvénye miatt nem mehetett Bécsbe, a hol azt eredetileg tartani akarták. E két időpont közé esik Kölkedi István fiainak a birodalmi nemességgel való kitüntetése, s valószinű, hogy az adományos testvérek egyikének, talán az első helyen említett Jánosnak valami diplomatiai küldetése a birodalomba szolgáltatott arra alkalmat.

Magáról a Kölkedi családról adatok hiányában semmit se mondhatok. Kölked néven ma négy falut ismerünk: egyet Baranyában, egyet Somogyban, továbbá Kis- és Nagy-Kölkedet, mind a kettőt Vas vármegyében. Középkori oklevéltárainkban a somogyi és vasmegyei Kölkedről találunk Kölkedi nevet viselő nemeseket, de ezeket is gyér számmal.[2] Idő és név összetalálkozása folytán a vasvári káptalan 1439 április 14-én kelt oklevele ad némi alapot a kombináczióra, melyben jelenti, hogy néhai Kölkedi János gyermekeit: Katalint — férjezett Himodi Lukácsnét — Bálintot és Dorottyát a vasmegyei kölkedi birtokban megosztoztatta s a két utóbbinak, mint kiskorúaknak birtokrészeit nagyatyjuk, Rádóczi János gondviselésére bizza.[3]

Azonos-e az itt néhainak említett KölkediJános a czímerszerzők élén megnevezett Jánossal, ennek megállapítására további kutatások volnának hivatva. Úgy látszik, hogy a czímerszerző Kölkedi család rövid idő alatt kihalt; a czímeres levél hátán ugyanis a XVI. század derekára valló irással a következő feljegyzést találjuk: *Clemens Sos habuit in uxorem filiam Joannis Kewlkedy, ex illa nata est domina Susko filia videlicet Clementis Sos, quae nupta est Davidi Krady, ex qua nata est domina Affra mater Josae, Thomae,*

[1] «Arma tua seu nobilitatis insignia virtute presentium concedimus.»

[2] Turul, 1892. 105. l.

[3] Somkereki Erdélyi István erdélyi alvajda kiadványa 1463-ból a gróf Bethlen család levéltárában, a Magyar Nemzeti Múzeumban.

[1] Turul, 1896. évf. 9. l.

[2] Fejér, Codex Dipl. IX/V. k. 215. l., X/VI. k. 840. l., X/VII. k. 124. l. Wenzel, Árpádkori új okmtár, IX. k. 44. l. Hazai okmtár. I. k. 75—77. l., III. k. 16. l., IV. k. 314—316. és 318—320. l., V. k. 293. l.

[3] Hazai okmtár, IV. k. 318—320. l.

Georgii et Joannis Ormani. Ez a genealogiai feljegyzés egyuttal a czímeres levél vándorlásának történetét is látszik elmondani, a melynek pedig mindaddig, a míg a család fiága él, természetszerűleg ennél kellett volna őriztetni. Említettem, hogy az érdekes oklevél a Somogyi grófok levéltárában őriztetik. A grófi család ma már csupán egyetlen női tagjában, a fentebb már nevezett gróf Wallis Gyulánéban él, kinek Thaly Kálmán előtt tett nyilatkozatából jogot merítünk a reményre, hogy a magvaszakadt főúri család levéltára a Magyar Nemzeti Múzeumban fog elhelyeztetni. Ha ez megtörténik s a levéltár a kutatás számára megnyílik, remélhető, hogy a Kölkedi család leszármazására is meg fogjuk benne találni az óhajtott felvilágosítást.

SCHÖNHERR GYULA.

Nádasdy Ferencz országbiró mint genealogus.

Zrinyi Miklós a költő és hadvezér följegyezte, hogy «*egy nemzet sem pattog úgy s nem kevélykedik nemesség titulusával, mint a magyar*».[1] Annyi bizonyos, hogy főuraink örömest eldicsekedtek fényes származásukkal és alkalomadtán hánytorgatták őseiknek nagy vitézi voltát, nemzetségüknek régiségét, hires, nevezetes családokkal való vérségüket stb., de még a kurta nemes is büszkén emlegette *armális-szerző* ősapját, kinek szabadságát, jószágát, kiváltságait köszönheté. Ebből is látszik, hogy az az általános emberi érzés, mely már a legrégibb népeket arra ösztönözte, hogy az ősök emlékezetét a maradék előtt *örökössé* tegyék, nálunk nagy mértékben ki volt fejlődve, és szűkebb körben, mint családi hiúság, a genealogia iránt való különös érdeklődésben nyilvánult.

Tapasztalhatjuk is, hogy még a legegyszerűbb család leveles ládájából sem igen hiányzott a *genealogia*, mely, a mellett, hogy az ősök emléke iránt való kegyeletről tanúskodott, egyúttal gyakorlati czélokra és nagyfontosságú anyagi érdekek védelmére szolgált. Mert a nemes embernek ugyancsak nyilván kellett tartani a genealogiáját, hogy a sok körmös prókátor, hamis lelkű atyafi, vagy plane esküdt ellensége a *fiskus* ki ne forgassa a maga igazságából. Mivelhogy a szent korona képviselője örökösen résen állott, hogy *az urafogyott* vagyont vagy egyedül *fiú-ágat* illető jószágokat a körme közé keríthesse. Akár volt igazsága, akár nem, csak előállott a maga követelőzéseivel, arra számítván, hogy a szegény ügyefogyott nemes embert valami úton-módon sarokba szoríthatja. Gyakran megtörtént, hogy a közös törzsökből eredő, de különböző nevet viselő s egymásra nézve már szinte idegen családoknak ilyenkor 4—500 esztendőre is vissza kellett vinni a genealogiájukat, hogy a magszakadást vitató fiskussal, vagy az ősadományos birtok természetéhez képest a leányági utódokkal szemben örökösödési joguknak érvényt szerezhessenek.

És bizony, ha nincs rendben a genealogiájuk, hiába vitatják p. o. hogy másokat ne említsek, a *Kapjon* nemzetségből származó *Sztárayak*, hogy a Nagymihályi Tibay, Ödönffy vagy Bánffy családoknak vérség és leszármazás szerint ők az ökökösei; hasztalanul hivatkoznak a gr. *Károlyiak* arra, hogy a Wethéssyekkel nemcsak egy nemzetségből, de egy és ugyanazon őstül is származnak; hiába bizonyítgatja az *Ujhelyi* család, hogy a Hunt-Pázmán genusból eredő *Zowárdffyak* jószágában ő a *fiú-ág:* a törvény a fiskus pártjára áll és a sok szép őstől maradt vagyontól örökre elesnek.

Hát még mikor a *Rosályi Kun* nemzetség utolsó férfitagja is sírba szállott s a leányági utódok seregestől állottak elő, hogy örököljenek utána, ki tudott volna eligazodni a csaknem 100 esztendeig tartó pörben, mely idő alatt három új nemzedék nevekedett, a genealogia nélkül? mikor Kun János, László és Gáspár ágán a *Gyulaffy, Rhédey, Pogány, Ujhelyi, Maróthy, Bicskey, Megyery, Bay, Perneszy, Szentpáli, Bethlen, Vay, Ibrányi, Pongrácz, Desewffy, Sennyey, Barkóczy, Károlyi* stb. család és ezeknek minden *ija-fia* just formált a fejedelmi vagyonhoz.

Vagy mikor a Káta genusból származó Csarnavodai *Surányi* nemzetségnek magva szakadt, hogy lett volna képes igazságot tenni a biró a *Telegdy, Prépostváry, Alaghy, Bornemissza, Kállay, Perényi, Gyulaffy, Lónyay, Ilosvay, Csomaközy* stb. családok, meg a Kusali *Jakcsy, Matuznay, Büdy, Perneczy, Salgay, Sulyok, Tegzes, Derencsényi, Szepessy, Árthándy* stb. örökösök között, hacsak rendről-rendre, izről-izre ki nem mutatják a genealogiájukat?

És gondoljunk csak arra a híres *Bossányi*-pörre, mely egymagában is jókora kötet családtani munkához szolgáltatna anyagot s melyből hosszú időn keresztül egész sereg prókátor élősködött!

Látnivaló tehát, hogy valamint a tengeri hajósokat a mindennapi élet parancsoló szüksége *csillagászokká*, azonképen a magyar nemes embert az örökös perlekedés professzionátus *genealogussá* tette.

Mindazonáltal családtani iróinknak sohasem győzünk elegendő óvatosságot és szigorú kritikát ajánlani a perbeli genealogiák használatánál, mivelhogy azokat jobbára prókátorok készítették, a kikről pedig már Zrinyi Miklós följegyezte, hogy «*nem az igazságnak szeretetiből*»

[1] Rónai Horváth Jenő, Gr. Zrinyi Miklós hadtudományi munkái. 94 l.

tanulják a mesterségüket, hanem azért, hogy másokat megnyomorítsanak.[1]

És valóban ha a régi örökösödési, vagy általában az u. n. *joggyökös* pereket tüzetesen tanulmányozzuk, azt tapasztaljuk, hogy furfangos prókátorok, a kik még a kákán is csomót kerestek, gyakran a legalaposabb genealogiát is összetörték, vagy mindenféle ravasz cselfogásokkal és sophismákkal olyannyira zavarba hozták a hitelesség felett döntő bíróságot, hogy ennek következtében az illető fél, nyilvánvaló igazsága daczára is pervesztes lőn.

Viszont az is előfordult — sajnos elég gyakran — a királyi tábla praxisában, hogy hamis genealogiával állottak elő, és ha az *adversa pars* nem tudta kimutatni a csalárdságot, a mi bizony csak elvétve sikerült, a bíróság hitelesnek fogadta el a leszármazási táblát, mely igen sok családtani tévedésnek és bonyodalomnak vetette meg alapját.

Ha valaki a genealogia fejlődésének történetét megirná, ezt az időt *a prókátori befolyás korszakának* nevezhetné, mely körülbelől a mult század végeig tartott, a mikor már a megindult levéltári kutatások s az annak előtte jóformán ismeretlen *historiai kritika* következtében az irodalmi férfiak figyelme a történetirásnak e parlagon heverő segédtudománya felé kezdett fordulni, melyet a prókátorok fejlődésének természetes útjáról letérítve, egészen alárendelt, sőt gyakran dicstelen szerepre kárhoztattak.

De hosszú idő telt el addig, a míg szakavatott, tudós emberek fáradhatatlan munkássága a komoly számot tevő tudományok sorába emelte s bizony a régibb századokból alig van rá példa, hogy valaki a genealogiát *önállóan* művelte volna. Mert azok a tányérnyaló *iródeákok*, a kik nehány huszasért, vagy bármely adományért, borravalóért, otromba hizelkedéssel az *ó-testamentomig* vagy legalább is a régi szittya kapitányokig fölvitték gazdájuk vagy mæcenásuk családfáját, a kik máskülönben a tudományra nézve korántsem voltak oly veszedelmesek, mint a prókátorok — sem az irodalmi, sem a tudományos czélt nem tartották szemük előtt, és a genealogia művelői közé tulajdonképen nem is számíthatók.

Magasabb intelligentiát, több tudást és hasonlíthatatlanul józanabb felfogást találunk azokban a halotti beszédekben és bucsúztatókban, melyek — legnagyobbrészt a XVII. és XVIII. századból — nyomtatásban és kéziratban maradtak reánk. Ezeknek szerzői többnyire papok vagy iskolamesterek, tehát bizonyos műveltséggel biró, sőt néha határozottan tudós emberek voltak, s bár a genealogiát ők sem tartották tulajdonképi *czélnak*, de munkájukból már kiérezhető, hogy igazmondásra törekesznek, és konstatálható, hogy eredeti okleveleket, olykor pedig önálló forrásműveket, historikusokat is használnak.

Minden tudományszaknak és irodalmi ágnak akadt művelője hazánkban s a *lőcsei kalendarium* mellett még a *Csiziő* is nagy népszerűségnek örvendett, de olyan ember, a ki egy már kipusztult vagy még virágzó híres nemzetségről *könyvet irjon*, széles Magyarországon nem találkozott. Ugyan kinek is jutott volna eszébe ilyesmi, mikor minden ember könyv nélkül tudta a maga genealogiáját és elszámolta az őseit, ha kellett, akár hetediziglen? Arról pedig, hogy a *genealogia* valaha még tudományszámba menjen, bizony senki sem álmodott.

Annál meglepőbb tehát, hogy *Nádasdy Ferencz* országbiró, a ki fiatal korában mint hitvitázó, később pedig mint politikai iró ügyesen forgatta a tollat s az irodalomnak és tudománynak buzgó pártfogója volt, e tekintetben is kiválott kortársai közül és[1] nagy, országos gondjai mellett azt forgatta elméjében, hogy a Báthoryak genealogiájáról «*igen szép emlékezetre való munkát*» csináltasson.

Nádasdy, a mint nehány fenmaradt leveléből látjuk, szenvedélyes genealogus volt, és természetes, hogy elsősorban saját családja iránt érdeklődött. Szorgalmasan gyűjtötte a leszármazásra vonatkozó adatokat, és igen jó néven vette *Bálintffy János* füzéri tiszttartójától, ha jártában, keltében genealogiák után tudakozódott. A maga egyenes ágon való leszármazása persze tökéletesen rendben volt, — mert a főurak mindig különös gondot fordítottak arra, hogy genealogiájukat ahhoz értő emberek által az «*ok és perfolyta levelek*»-ből összeállíttassák, hogy szükség esetén kéznél legyen, és most a Nádasdyaknak más családokkal való vérséges összeköttetését akarta tisztába hozni. Erről tanuskodik 1663 márczius 19-én Bálintffy Jánoshoz intézett levelének következő passusa: «*Az Zólyomi és Gyulai familiák genealogiákat* (így), *ha szerezhetné kgd, kedves dolgot cselekszik, mind az kettő bemegyen genealogiánkban. Zólyomy familia Báthory familia után és Gyulay familia Révay familia után*».[2]

Az országbiró édes anyja ugyanis *Révay Judit*, Révay Ferencz nádori helytartó és *Gyulay Borbála* kisunokája volt,[3] nagyanyja pedig a manapság is sokat emlegetett, gyászos hirű *Báthory Erzsébet* vala, Nádasdy Ferencznek, a vitéz «*Fekete bég*»-nek hitvestársa.[4]

[1] Gr. Zrínyi Miklós hadtudományi munkái. 95. l.

[1] L. Pauler Gyula, Wesselényi Ferencz nádor és társainak összeesküvése, I. k 30. és 183—192. ll.

[2] Országos levéltár. Lymbus, Missilisek.

[3] L. Nagy Iván, Magyarország családai, IX. k. 696. l.

[4] A Zólyomy-családnak a Báthoryakkal más nexusát nem ösmerjük, mint hogy Somlyai Báthory István erdélyi vajda, *István* lengyel király atyja, *Zólyomy Lászlóval* sógorságban volt, amaz *Telegdy Katát*, ez pedig *Fruzsinát* birván nőül. A Nádasdy és Zólyomy-család között, tudtunkkal legalább, közelebbi vérség nincsen.

A következő esztendőben, mikor már a *Báthoryak* leszármazásaira vonatkozó adatokat nagy fáradsággal csaknem teljesen összegyűjtötte, Bálintffy János útján arról értesült, hogy a keresve keresett genealogia *Kemény János* fejedelem özvegyénél van. Ahhoz fordult tehát kérésével, és hogy a dolog annál bizonyosabban sikerüljön, *Bocskay István*, Zemplén vármegye főispánja közbenjárását is igénybe vette, 1664 deczember 15-én az alább következő levelet intézvén hozzá:

«Spectabilis ac magnifice domine, observandissime salutem etc.

Elérkezvén Bálintfy János uram, jelenté kgd hozzám való több jó affectioi között, hogy az Báthory familiának genealogiája valamikor kgd kezénél is lett volna, és most, mint kgd gondolja, Kemény Jánosné asszonyomnál ő kglménél volna, melynek megszerzésiben én immár annyira fáradoztam (nem egyebért, hanem nemzetem és annak az méltóságos régi familiával dicsösségeért, melyben sok nevezetes főrendek részesek), hogy az mi kevés héjával volnék, ha összve szerezhetném, *igen szép emlékezetre való munkát csináltathatnék.*

Minek okáért bizodalmasan kérem kgdet és igen szeretettel, mutassa megszerzésiben tellyes informatióval jó akarattyát, kirül hogy efficatiusbban requirálhassa Kemény Jánosné asszonyomat is kglmed, noha nem kétlem meghitt elmével lenni kgdhez ő kglmét, irtam én is ő kglmének, azt kgdhez his annexis dirigáltam. Ebben kgd fáradozván, oly jó akaratot mutat hozzám, mely által minden alkalmatossággal kötelez maga szolgálattyára. Kivánván in reliquo, Isten sokáig éltesse kgdet jó egességben. Pottendorff die 15 decembris 1664. — Spectabilis ac magn. dom. vestræ

servitor paratissimus
Comes F. de Nádasd mp.[1]

A Báthory család genealogiája úgy került a Kemény Jánosné birtokába, hogy a fejedelem első felesége *Kállay Zsuzsánna* halála után, a mint tudjuk, Lónyay Zsigmondnak Varkocs Margittól született *Anna* leányát, Wesselényi István özvegyét vette nőül, a ki Lónyay István és szaniszlóffi *Báthory Kata* unokája volt, viszont Bocskay István felesége Lónyay Zsuzsánna jussán került a Báthoryak atyafiságába. Összeköttetésüket a következő tábla mutatja:[2]

Szaniszlóffi Báthory Elek
Kusali Jakcsy Anna
|
Báthory Kata
Lónyay Istvánné
|
Lónyay Zsigmond
Varkocs Margit
|
Lónyay Anna
1. Wesselényi István
2. Kemény János fejedelem

Lónyay Zsuzsánna
Bocskay Istvánné

[1] *Külczim*: Spectabili ac magnifico domino Stephano Bocskay de eadem, Comitatus Zempleniensis supremo Comiti. S. C. R. majestatis consiliario, domino observandissimo. (Országos levéltár, Lymbus, Missilisek).

[2] L. bővebben Doby Antalnak a Lónyay-családról irott érdemes munkájában.

Nem valószinű, hogy akár Bocskay, akár Kemény János özvegye megtagadta volna az országbiró kérését, a ki azonban, sajnos, a *szép emlékezetre való munkát* sohasem fejezhette be. A következő 1665. év február 20-án olaszországi zarándok útjára indult, hogy régi óhajtását teljesítvén, Szent-Péter és Szent-Pál sírján imádkozhassék,[1] s mire visszakerült hazájába, már nagy dolgok voltak készülőben s a forrongó politikai élet, a nemzet fölszabadítása nagy lelkesedéssel és magyar szokás szerint nagy zajjal szőtt Wesselényi-féle összeesküvés végkép elvonta őt a csendes irodalmi munkásság teréről. Hű embere Bálintffy János még mindig szorgalmasan gyűjté számára a genealogiákat s a főúr — mint 1666 július 12-én kelt levelében olvassuk — igen kedvesen vette a küldött adatokat és kérte, hogy csak fáradozzon tovább,[2] maga azonban nem törődött most már családjának régi dicsőségével, de a hazáját fenyegető veszedelem láttára tollat ragadván, rámutatott az ország sebeire, irgalmatlanul ostorozta az egész társadalom, kiváltképen pedig a clerus romlottságát, és lángoló gyűlölettel festette a zsarnoki uralmat, mely a nemzetet a gyalázatos vasvári békekötéssel a végromlás szélére juttatta. Úgy írt, úgy gondolkodott, úgy érzett, mintha csak Zrínyi Miklós lelke támadt volna föl benne.

A *Báthoryak* genealogiája tehát nem készült el, mi azonban az elmondottak után jogos büszkeséggel számíthatjuk Nádasdy Ferencz országbirót a genealogia úttörő munkásai közé.

Dr. KOMÁROMY ANDRÁS.

A Késmárki Frey család.

A minden valószínűség szerint Németországból beszármazott Frey család tagjaival legelőször Késmárk város évlapjain találkozunk, a XVII. század kezdetén. A város annáleseiben az 1607. évről feljegyezve találjuk, hogy Frey Mihály kereskedőtől Jászón, a város szabadalmainak megsértésével, elvették vám fejében posztóáruit. Ennek folytán a város kárpótolta őt a szenvedett veszteségekért.[3]

Hogy azonban Frey Mihálynak neve nem ezen ügygyel kapcsolatosan, és nem most először került a nagyobb nyilvánosság elé, és hogy a család már régebbi idő óta adott hazánknak okos, munkás, derék polgárokat, mutatja azon körülmény, hogy II. Mátyás király 1614 július 29-én Frey Mihályt és nejét Annát, úgyszintén fiait: Ágostont, Györgyöt, Mihályt

[1] Velenczéből és Rómából irott levelei az orsz. levéltárban, id. h.

[2] U. ott.

[3] Genersich, Merkwürdigkeiten der königlichen Freystadt Kesmark, (Kassa, 1804.) I. k. 442. l.

és leányait: Évát, Katalint és Annát, valamint összes utódaikat, tekintettel a családfő azon «hűséges szolgálataira, a melyeket különböző időben és helyeken tanusított», polgári állásukból kiemelve, az ország nemesei közé iktatta. Az adományozó oklevél «az igazi és kétségtelen nemesség jelét, a királyi kegy és hajlandóság tanuságát» a czímert, a következőképen írja le:

«Scutum videlicet militare erectum flavi coloris sive aurei, ex fundo illius viridi campo accrescente, in quo integer miles cathaphractus capite etiam galea tecto, manuum dextra, ictum inferre volenti similis, strictam frameam vibrare, sinistra autem habenas equi rubri, cui insidet regere, inque dextram scuti partem colutim incedendo tendere cernitur. Scuto incumbentem galeam militarem craticulatam sive apertam, regio diademate alterum equum spadiceum, inguine tenus eminentem proferente ornatam. A summitate vero sive cono galeæ laciniis seu lemniscis hinc aureis et nigris illinc vero argenteis et rubris in scuti extremitates sese diffundentibus, scutumque ipsum decenter exornantibus.»

A mint mindez az oklevél elején hű festésben szemlélhető.

Megengedvén egyúttal, hogy úgy Frey Mihály, mint összes örökösei és leszármazottjai, ezen czímert minden előjogokkal és kiváltságokkal együtt, bárhol a csatákban, harczijátékokon, fegyvergyakorlatokon, lobogókon, pajzsokon, sátrakon, pecséteken, edényeken stb. hordozhassák és viselhessék.[1]

A nemességi levelet Frey Mihály kérésére, Szepesvármegye gyűlésén hirdették ki Lőcsén 1615-ben.[2] 1630-ban pedig a szepesi káptalan bevezette jegyzőkönyvébe.[3]

Miután Frey Mihály elnyerte a magyar nemességet, természetesen még előkelőbb helyet foglalt el városának polgárai közt, és még szélesebb körben szolgálta a város érdekeit. 1618-ban őt és Fuhrmann Tóbiást küldik ki Kassára, hogy Hoffmann György szepesi kamarai gróffal, a Késmárk városa által még 1604-ben adott 2000 frtnyi kölcsön visszafizetése ügyében, megállapodásra jussanak.[4] 1623—25-ig pedig már mint Késmárk polgármestere szerepel. Hogy működésével polgártársai bizalmának nemcsak megfelelt, hanem azt még fokozta is, ennek legfényesebb bizonyítéka az, hogy 1630—31-ben ismét megválasztják. Pedig épen ebben az időben súlyos idők nehezedtek Késmárk polgáraira. Nemcsak nagy pénzbeli veszteségek érik a várost és népét,[5] hanem Thököly István gróftól is a legkiméletlenebb támadásoknak voltak folytonosan kitéve.

A gróf pl. a többi közt nem egy ízben úgy nyilatkozott, hogy a város polgárai az ő rabszolgái, az ő javaik az ő tulajdonát képezik, s hogy ő inkább óhajtaná a késmárki házakat szalmával, mint zsindelylyel fedve látni. Az erélyes polgármester nem mulasztotta el a szepesi káptalan előtt önérzetes hangon óvást emelni a város kiváltságai ellen intézett minden ily merénylet ellen, és egyébként is mindent elkövetett a város jogainak megvédelmezésére.[1]

A Frey Mihálytól közvetlenül leszármazottak sorsáról, életviszonyairól alig maradt valami tudósítás reánk. Mindössze annyit tudunk, hogy Ágoston 1648-ban Eperjesen lakik, és ugyanekkor a Thököly által elkövetett hatalmaskodások tárgyában megtartott vizsgálatban mint tanú szerepel.[2] Katalin pedig 1620 táján férjhez ment Serpilius leibiczi lutheránus prédikátorhoz, a kit apósa befolyása 1624-ben késmárki lelkészszé választat meg. E házasságból származott 1623 január 30-án Serpilius János, a ki elvégezvén a németországi egyetemeken tanulmányait, haza jött és előbb Szepesmegyében, később pedig Sopronmegyében működött mint ügyvéd, s nevét különösen a jogtudomány terén kifejtett irodalmi munkásságával tette országszerte ismertté.[3]

Hihetőleg ebből a családból származott Frey Menyhért is, a ki 1655-ben Szepesvárának parancsnoka volt, bár ennek leszármazását nem tudjuk kimutatni.[4]

Ezen kívül a Szepesvármegyére vonatkozó XVII. századbeli oklevelekben is többször találkozunk Frey és Fray nevezetű egyénekkel. Így pl. 1675-ben kiállítanak Fray János részére egy bizonylatot valamely tartozás ügyében.[5] 1676-ban Fray János és Ágoston számára adtak ki ily bizonyítványt.[6] 1688-ban pedig találunk ugyancsak a Szepességben egy Frey Ferdinand nevezetű hadi biztost.[7]

Nem lehetetlen, hogy ezek is a késmárki polgármester családjából származtak, bár megvalljuk, hogy ily állítás koczkáztatására nem tudunk semmiféle támponttal szolgálni.

A Frey Mihály egyenes leszármazottjainak hiteles sorozatát, Pozsonyvármegyének 1742 július 13-áról keltezett oklevelében találjuk meg, a melyben a megye bizonyítja, hogy az ugyanazon napon megtartott közgyűlésen Frey János és Jakab, fiai Józsefnek, János fiának, a ki fia volt egy másik Józsefnek, György fiának, ez pe-

[1] A nagyobb pecséttel ellátott hártyán írt nemesi levél eredetije a család birtokában.
[2] Az erről kiállított okirat ugyanott.
[3] U. ott.
[4] Genersich, id. m. I. k. 363. l.
[5] U. ott, I. k. 447. l.

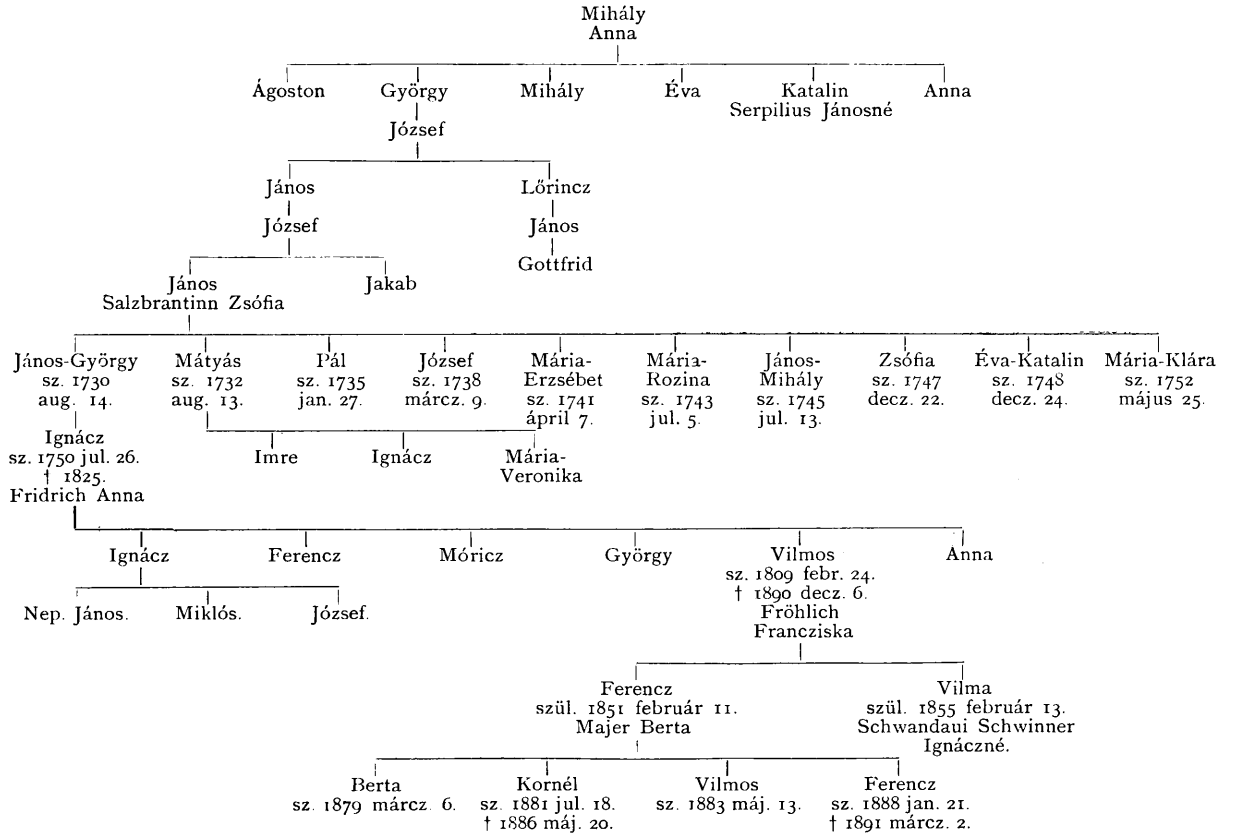
[1] Genersich, id. m. I. k. 376. l.
[2] U. ott, I. k. 405. l.
[3] U. ott, II. k. 178. l.
[4] Orsz. lt. A szepesi káptalan jegyzőkönyvének mutatója. Instrumenta comitum Csáky. Scrinium 13. Fasc. 4. nr. 34.
[5] U. ott. Scrinium 16. Fasc. I. nr. 7.
[6] U. ott. Capsa X. Fasc. 5. nr. 8.
[7] Orsz. lt. Benignæ Resolutiones 1688. 28. Julii.

dig *Mihálynak* és Frey Gottfried, Jánosnak, Lőrincz fiának gyermeke, a ki fia volt a már említett Józsefnek, György fiának, a ki Frey Mihálytól származott, — mindhárman Pozsony városának lakosai, megjelenvén a gyűlés színe előtt, azt kérelmezték, hogy a megye az ő kétségtelen nemesi jogaikról állítson ki bizonyságlevelet. A megye, miután a kérelmezők felmutatták a Frey Mihály részére kiadott címeres oklevelet, és egyúttal Frey Mihálytól való leszármazásukat hiteles okmányokkal igazolták, teljesítette kérésüket.[1]

1742 július 16-án Frey (Fraj) János, Jakab és Gottfried, a Pozsony vármegye által meghatározott taksa értelmében, száz rajnai forintot fizetnek le az országos felkelés számára.[2] 1744 november 16-án pedig Frey János és Jakab kiállítják az országos nemesi felkeléshez, a vármegye által reájuk kivetett lovas katonát, fegyverekkel és más szükségesekkel jól felszerelve.[3]

Frey Jánosnak Salzbrantinn Zsófiával kötött házasságából tíz gyermek született. Ezek közül Józsefet (szül. 1738 márczius 9.) 1768-ban Baranya vármegyében találjuk, a hol a megye május 28-iki közgyűlésén nemesi oklevelét kihirdetteti.[4] A legidősebb gyermek pedig, az 1730 augusztus 14-én született János-György, 1750-ben mint bányász Selmeczre kerül, a hol úgy látszik szakít családjának vallási tradicióival és áttér a katholikus vallásra, vagy legalább is gyermekeit kath. vallásban nevelteti. Itt született 1750 július 26-án Ignácz nevű fia, a ki a század elején Balassa-Gyarmaton él, s a kinek Fridrich Annával kötött házasságából származott 1809 február hó 24-én Vilmos, a ki mint Esztergom városának egyik legtekintélyesebb polgára halt meg, miután 1889 április hó 20-án ő felsége által felhatalmaztatott arra, hogy ő és törvényes utódjai, régi magyar nemességük épségben tartása mellett a «késmárki» előnevet használhassák.[5]

A Frey család általunk ismert tagjainak leszármazási táblája tehát így állítható össze:

KOLLÁNYI FERENCZ.

[1] A család birtokában.
[2] U. ott.
[3] U. ott.
[4] U. ott.
[5] Budapesti Közlöny, 1889 május 4. 105. szám.

TÁRCZA.

A Magyar Heraldikai és Genealogiai Társaság f. évi február hó 27-én Báró Radvánszky Béla elnöklete alatt igazgató-választmányi ülést tartott, melyen jelen voltak: *Bánó József*, *Bárczay Oszkár*, *Boncz Ödön*, *Csánki Dezső*, *Illésy János*, *Kammerer Ernő*, *Makay Dezső*, *Nagy Gyula*, *Schönherr Gyula*, *Szinnyei József* ig. vál. tagok, *Tóth Árpád* pénztárnok és *Fejérpataky László* titkár.

Az elnök megnyitván az ülést, köszönetet mondott azon üdvözlő iratért, melyet a választmány hozzá koronaőrré történt választatása és val. belső titkos tanácsosi czimmel történt kitüntetése alkalmából intézett.

Ezután *Dr. Schönherr Gyula* felolvasta Kropf Lajosnak Ágota királyleány származása czimű értekezését, mely annak idején a Turulban fog megjelenni.

A folyóügyek tárgyalása előtt a titkár bejelentette *Melczer István* v. b. titkos tanácsosnak, a társaság pártoló és ig. vál. tagjának február hó 20-án bekövetkezett halálát, tudomásul hozván, hogy az elhunyt ravatalára a társaság nevében koszorú tétetett s hogy a temetésen a társaságot a titkár és a választmány több tagja képviselte. A választmány a veszteség felett érzett fájdalmának jegyzőkönyvileg adott kifejezést, az elnökség intézkedését a ravatalra helyezett koszorúra vonatkozólag jóváhagyta s elrendelte, hogy a Turul legközelebbi számában az elhunyt nagy érdemeit méltató nekrolog tétessék közzé.

Ezután a titkár előterjeszti a pénztárnok részletes kimutatását az 1895. év pénztári eredményéről; ezzel kapcsolatban felolvasta az előirányzat és a tényleges pénztári eredmény összehasonlítását, mely a következő adatokat tartalmazza:

A M. Heraldikai és Genealogiai Társaság 1895. évi költségvetési előirányzatának és a tényleges pénztári eredménynek egybevetése.

Bevétel.

	Előirányzat frt kr.	Eredmény frt kr.	Különbözet frt kr.
1. Pénztári maradvány az 1894. évről	282 20	282 20	— —
2. Értékpapirok kamatai	416 —	426 —	+ 10 —
3. Alapítványok kamatai	155 —	150 —	— 5 —
4. Pártoló tagdíjak	1500 —	1610 —	+110 —
5. Évdíjak	1500 —	1533 95	+ 33 95
6. A Turul, Tárgy- és Névmutató és Nemz. Zsebkönyv eladásából	150 —	82 85	— 67 15
7. Alapítvány-befizetés	500 —	800 —	+300 —
8. Rendkívüli bevétel	10 —	9 04	— — 96
Összesen	4513 20	4894 04	

A tényleges eredmény e szerint 380 frt 84 krral mulja felül az előirányzatot.

Kiadás.

	Előirányzat frt kr.	Eredmény frt kr.	Különböze frt kr.
1. Személyi járandóságok	750 —	750 —	— —
2. Irói tiszteletdíjak és szerkesztés	700 —	763 20	— 63 20
3. Nyomdai költség	1400 —	1240 —	—160 —
4. Színnyomatok készítése	350 —	339 —	— 11 —
5. Metszetek, rajzok, czinkografiák	150 —	33 —	—117 —
6. Utánvételi expeditio költségei	50 —	46 71	— 3 29
7. Irodai átalány titkárnak és pénztárnoknak	60 —	60 —	— —
8. Társulati szolga díjazása	60 —	60 —	— —
9. Ujévi ajándékok, pénzbeszedési díjak, másolások stb.	130 —	117 05	— 12 95
10. Tőkésítés	500 —	799 80	+299 80
11. A középkori czímeralbum kiadására félretett összeg	200 —	200 —	— —
12. A Nemzetségi Zsebkönyv folytatására félretett összeg	100 —	100 —	— —
13. Rendkívüli kiadás	10 —	39 42	+ 29 42
Összesen	4460 —	4548 18	

A tényleges kiadások tehát 88 frt 18 krral mulják fölül az előirányzatot.

Előirányzott maradvány	53 frt 20 kr.
Tényleges maradvány	345 « 86 «
A többlet tehát	292 frt 66 kr.

Vagyonállás 1895. decz. 31-én:

1. Értékpapirok névleges értékben (koronajáradék 21,200 korona, jelzálog-hitelb. nyer. kötvény 100 frt)	10,700 frt — kr.
2. Kötelezvényekkel biztosított alapítványok	2600 « — «
3. Kötelezvény nélküli alapítványok	500 « — «
4. A középkori czímeralbum és a Nemzetségi Zsebkönyv czéljaira a takarékpénztárban két könyvre elhelyezett összeg	300 « — «
5. Készpénz (átvitel 1896-ra)	345 « 86 «
Összesen	14,445 frt 86 kr.

A pénztári kimutatás és az itt közölt összehasonlítás felolvasása után *Nagy Gyula* vál. tag, mint a számvizsgáló bizottság előadója felolvassa a bizottság jelentését az 1895. évi számadások, a pénzkezelés és a pénztár állapotának megvizsgálásáról, úgyszintén a titkár által előterjesztett költségvetésről. A bizottság jelentése egész terjedelmében a következő:

Tekintetes Választmány!

Alulirtak a Magyar Heraldikai és Genealogiai Társaság 1895. évi pénztári számadásainak átvizsgálásával bizatván meg, e megbizatásunkat f. évi február hó 18-án teljesítettük s a számvizsgálat eredményét a következőkben van szerencsénk a t. választmánynak bejelenteni:

Mindenekelőtt átvizsgáltuk a *pénztári naplókönyvet*, s összevetvén annak 1895. évi minden egyes tételét az igazolásul szolgáló okmányokkal, és a tagdíj-befizetésekre nézve összehasonlító próbakat tévén a *tagok nyilvántartó könyvében is*, a pénztári naplókönyvet — egyetlen egy tévesen bevezetett tétel kivételével — rendben találtuk s 1895. decz. 31-ével 4894 frt 04 kr. bevétellel, 4548 frt 18 kr. kiadással és a folyó 1896. évi költség-előirányzatba felveendő 345 frt 86 kr. maradványnyal lezártuk; megjegyezvén hogy a napló 14-ik tétele alatt báró Inkeytől alapítvány fejében és a Turul régibb évfolyamaiért befolyt 200 és 50 frtból ez utóbbi 50 frtnyi összeg tévedésből be nem vezettetett, mire nézve javasoljuk, hogy ezen 50 forintnyi összeg a t. választmány ez iránt hozandó határozata alapján az 1896. évi napló bevételi tételei közzé mint külön tétel vezettessék be és egyszersmind a költségvetési előirányzatba is az 1895. évi pénztári maradvány mellé szintén mint külön tétel, azaz a föntebb kimutatott maradványnyal nem összegezve, vétessék fel. Áttérve a *kézi pénztár* megvizsgálására, összegeztük a napló 1896. évi tételeit a mult évről áthozott 345 frt 86 kron kezdve, bezárólag febr. 17-ig, mely nap g 814 frt 36 kr bevétellel szemben 264 frt 36 kr. kiadást és így 550 frt maradványt állapitottunk meg; ennek fedezetéül a kézi pénztárban 545 frtot készpénzben, 5 frtot előleg-nyugtában találván, a megállapított maradványt hiány nélkül meglevőnek jelenthetjük.

Ezután a *törzsvagyon-könyvet* vettük vizsgálat alá. Ennek adatai szerint van a társaságnak jelenleg, azaz a vizsgálat napján (febr. 18-án), 5 ötszáz forintos, 35 kétszáz forintos és 26 száz forintos alapító tagja. Ezen 12,100 frtot tevő alapítványból a számvizsgálat napjáig tényleg befizettetett 9000 frt, fizetetlen még 3100 frt. Ebből 2600 frt van kötelezvényekben, melyeket szemmel láttunk, ellenben 500 frt még nincsen kötelezvényekkel biztosítva. A föntebb kimutatott 12100 frt alapítványi tőkén kívül a társaság törzsvagyonához tartozik még, mint alapítványi természettel nem biró összeg, 1700 frt s így a társaság törzsvagyona összesen 13,800 frtot teszen és így a mult évi vagyonállapothoz képest 300 frttal gyarapodott.

A föntebbiek szerint befizetett 9000 frt alapítvány és az alapítványi természettel nem biró 1700 forint, összesen 10,700 frtból az osztrák-magyar banknál letéve van, a miről a bank 5 db. letéti jegyének megszemléltetése által győződtünk meg: 10,600 frt, 100 frt pedig 1 db. 61692 számú 4% m. koronajáradék kötvényben.

Végül a *tagok nyilvántartó könyvét* is megvizsgáltuk és rendesen vezetve találtuk.

Ezek alapján Tóth Árpád társ. pénztárnok úrnak 1895-re nézve a fölmentést, a szokott fentartással, és a föntebb emlitett 50 frtról való beszámolásnak kötelezettsége mellett, megadatni javasoljuk.

A mi az 1895. évi *zárszámadási eredményeket* illeti, örvendetesen constatálhatjuk, hogy a tényleges bevételek az előirányzott 4513 frt 20 krnyi összeget 380 frt 84 krral haladták meg, a mi részint a tagdíjaknál befolyt jelentékeny többletnek, részint az alapítványok befizetésénél mutatkozó kedvező viszonyoknak köszönhető leginkább; ezzel szemben a kiadásoknál az előirányzott 4460 frton felül mutatkozó 88 frt 18 kr. túllépés valóban csekélynek mondható. Hogy az előirányzat és a zárszámadás egyes tételei hogyan viszonylanak egymáshoz, arról a részletes kimutatás nyújt kellő felvilágositást; végeredményül csupán azt jelezzük meg, hogy az 1895 végére előirányzott 53 frt 20 kr. pénztári maradvány tényleg 292 frt 66 krral lett több az előirányzatnál és így a t. elnökség gazdálkodása a mult évben is — mint mindig — reális alapokon nyugodott.

Mindezek után rátérve az *1896. évi költségvetési előirányzatra*, miután annak egyes tételeit az eddigi eredményekkel és tapasztalatokkal összevetettük, a titkár úr által bemutatott javaslatot, mely a folyó 1896. évre 3968 frt 86 kr. bevételt, 3900 frt kiadást és 68 frt 86 kr. maradványt irányoz elő, mint reálisat és a társaság vagyoni viszonyainak megfelelőt, a a t. választmánynak elfogadásra ajánljuk.

Budapesten, 1896 február 18-án.

Szinnyei József, s. k. számv. b. tag. — *Boncz Ödön*, s. k. számv. b. tag.

Nagy Gyula, s. k. számv. b. tag.

A számvizsgáló-bizottság jelentése elfogadtatván, a választmány elhatározta, hogy a pénztári napló 14-ik tételében el nem könyvelt, de tényleg befolyt 50 frtnyi összeg a pénztárnok által megtéríttetvén, az 1896. évi napló bevételi tételei közé mint külön tétel vezettessék be s egyszersmind a költségvetési előirányzatba is az 1895. évi pénztári maradvány mellé, szintén mint külön tétel, azaz a kimutatott maradványnyal nem összegezve vétessék fel; egyébként ezen 50 frtról való beszámolás kötelezettsége mellett Tóth Árpád pénztárnoknak az 1895. évre a felmentést a szokásos fentartással megadta.

A számvizsgáló-bizottság ajánlata alapján a társaság költségvetése az 1896. évre következőkép állapittatott meg:

A M. Heraldikai és Genealogiai Társaság költségvetése az 1896. évre.

Bevétel.

1.	Pénztári maradvány az 1895. évről *a)* készpénz	345	frt 86 kr.
	b) téves könyvelés miatti megtérítés	50	« — «
2.	Értékpapirok kamatai (10,600 frt 4% koronajáradék és 100 frt 4% hitelbanki nyer. kölcsön-kötvény után)	428	« — «
3.	Alapítványok kamatai (3100 frtnyi be nem fizetett alapítván után 5%)	155	« — «
4.	161 pártoló tag után várható jövedelem	1500	« — «
5.	285 évdíjas tag után várható jövedelem	1300	« — «
6.	A Turul egyes füzeteinek, a Nemz. Zsebkönyvnek és a Tárgy- és Névmutatónak eladásából várható jövedelem	80	« — «
7.	Alapítvány-befizetés	100	« — «
8.	Rendkívüli bevétel	10	« — «
	Előirányzott bevétel	3968	frt 86 kr.

Kiadás.

1.	Személyi járandóságok (titkár 300 frt, jegyző 200 frt, pénztárnok 250 frt)	750 frt	— kr.
2.	Irói tiszteletdíjak és szerkesztés	700 «	— «
3.	Nyomda (5 füzet nyomtatása)	1600 «	— «
4.	Szinnyomatok készítése	350 «	— «
5.	Metszetek, rajzok	100 «	— «
6.	Utánvételi expeditio költségei	50 «	— «
7.	Irodai átalány (titkárnak 40 frt, pénztárnoknak 20 frt.)	60 «	— «
8.	Társulati szolga díjazása	60 «	— «
9.	Ujévi ajándékok, pénzbeszedési díjak, másolatok stb.	120 «	— «
10.	Tőkésítés	100 «	— «
11.	Rendkívüli kiadások	35 «	— «
	Előirányzott kiadás	3925 frt	— kr.
	Előirányzott maradvány	43 «	86 «

Új tagokúl megválasztattak a következők: pártoló tagúl ifjabb báró *Solymossy László* Nagy-Teremiben (ajánlja a titkár). Évdíjas tagokúl: *Dr. Dézsi Lajos* Budapesten, (ajánlja báró Radvánszky Béla), *Bosnyák László* árvaszéki elnök Kaposvárott, *Fáy Béla* Dédácson, *Markó György* állami gyógyszerész Mezőhegyesen, *Radocza János* ügyvéd Budapesten, *Viczián Antal* Váczon, a zirczi cziszterczita apátság könyvtára (ajánlja a titkár) és *Kisfaludy László* kir. fogházfelügyelő Budapesten (ajánlja Makay Dezső).

A titkár előterjesztette Toldy László székes-fővárosi főlevéltárnoknak Budapest székes-főváros levéltári hivatala részéről benyujtott megkeresést, melyben kéri a társaság elnökségét, hogy az általa készített és a székes-főváros tanácsához intézett emlékiratott, melyben a székes-főváros czímerének újból való megállapítását javasolja, ha az a társaság helyeslésével találkozik, a tanácshoz intézendő átiratban ajánlja. A választmány késznek nyilatkozott az emlékirat tárgyalásába bocsátkozni, mihelyt a véleményadás iránt, miként ezt Toldy László is contemplálja emlékiratának befejezésében, a székes-főváros által megkerestetik.

A pénztárnok jelentése szerint február 27-én a pénztár állapota a következő volt:

Bevétel	840 frt	11 kr.
Kiadás	289 «	44 «
Készpénz	487 frt	61 kr.

Vagyonállás.

1.	Értékpapirokban	10700 frt	— kr.
2.	Kötelezvényekben	2600 «	— «
3.	Alapítványok kötelezvény nélkül	500 «	— «
4.	A középkori czímeralbum és a Nemz. Zsebkönyv czéljaira félretett összeg	300 «	— «
5.	Készpénz	550 «	67 «
	Összes vagyon	14,650 frt	67 kr.

A titkár bejelentvén hogy *Csoma József* ig. vál. tag, ki a választmány határozatából felkéretett, hogy Csergheő Géza elhunyt ig. választmányi tag felett emlékbeszédet tartson, erre nagy elfoglaltságánál fogva nem vállalkozhatik, az igazgató-választmány e bejelentést tudomásúl vette és a titkár indítványára a jelenlevő *Bárczay Oszkár* ig. vál. tagot kérte fel az emlékbeszéd megtartására.

A folyó évi nagygyűlés idejére nézve a titkár indítványozta, hogy az október havában tartassék meg, esetleg a Magyar Nemz. Múzeum könyvtárában, hol heraldikai emlékekből egy sorozatot lehetne összeállítani s azt megfelelő előadás kiséretében bemutatni. Az indítvány elfogadtatván, a társaság elnöksége bizatott meg, hogy a nagygyűlés megtartásának módozatai felől az igazgató-választmány elé annak idején előterjesztést tegyen.

Végül báró *Radvánszky Béla* elnök indítványára határozatba ment, hogy az ezredévi emlékünnep alkalmából meleg hangú felszólítás intéztessék a törvényhatóságokhoz, hogy mint alapító tagok lépjenek a társaság kötelékébe, továbbá, hogy azon négy alapító, kik alapítványaikat nem fizették be s arról kötelezvényt nem állítottak ki, erre újból szóllítassanak fel.

A jegyzőkönyv hitelesítésére *Boncz Ödön* és *Nagy Gyula* ig. vál. tagok kéretvén fel, az ülés véget ért.

Melczer István.

(1810—1896.)

A Magyar Heraldikai és Genealogiai Társaságnak ismét gyásza van. Igazgató-választmányának egyik legtekintélyesebb tagját veszítette el Melczer István valóságos belső titkos tanácsos és főrendiházi tag személyében, a ki a folyó évi február hó 19-én 86 éves korában fejezte be érdemekben gazdag életét.

Kellemesi Melczer Istvánban a régi idők egy tipikus nagyúri alakja tünt le az élet szinpadáról.

A sárosvármegyei nemes család ivadéka, hosszú életén keresztül mindig a közügyet szolgálta és nagy tehetségei, rendkívüli munkássága révén fényes életpályát futott be. Ennek a pályának a kezdete a rendi alkotmány utolsó évtizedeibe nyúlik vissza. Melczer István, ki 1810-ben Pesten született, 1830-ban mint a királyi tábla jegyzője lépett közszolgálatba; az igazságszolgáltatás terén kezdve meg pályáját, e működési teréhez hű maradt mindvégig, s mint Magyarország legelső jogi kitünőségeinek egyike, gyorsan emelkedett a birói pálya fokain, míg 1861-ben a hétszemélyes tábla tagja, majd királyi személynök lett. Ő volt az utolsó, a ki a régi Magyarországnak ezt a magas állását betöltötte, melylyel a rendi alkotmányban az országgyűlés alsó táblájának elnöki tisztje volt egybekötve. Az utolsó királyi személynök, a ki e minőségben joggal tekinthette magát történelmi alaknak, 1867-ben, az állás megszüntetése után a legfőbb itélőszék első elnökévé neveztetett ki, mely állásától 1878-ban vonult vissza. Ő felsége a király a nyugalomba vonulónak érdemeit a Szent-István rend nagykeresztjével tüntette ki; a valóságos belső titkos tanácsosi méltóságot már 1863-ban adományozta neki és 1888-ban a főrendiház tagjává nevezte őt ki.

Melczer István e díszes állásokban, a közügyek terén nyujtott munkássága közepette épügy, mint a nyugalom napjaiban egyenlő érdeklődést tanusított a

hazai tudományok iránt is. A jogtudománynyal kapcsolatban alaposan buvárolta hazája multjának történetét, de legtöbb előszeretettel a történelem azon segédtudományai iránt viseltetett, melyek művelése társaságunk feladatát képezi. Megirta a báró Lopresti család történetét; 1886-ban a Turul hasábjain meleg hangú felhivást tett közzé a családi levéltárak megőrzése érdekében, és hogy maga járjon elől jó példával, családi irományait rendezés alá véve, 1890-ben igen becses kötetben bocsátotta közre annak középkori anyagát. Ezt az oklevéltárat, melyet Melczer István maga szerkesztett és saját költségén adott ki, a tudományos világ nagy elismeréssel fogadta.

Társaságunk pártoló tagjai közé Melczer István 1885-ben lépett be s az igazgató-választmány 1889 szeptember 26-án tartott ülésén választotta tagjává. Hogy e választásnál reá háramló kötelességeket mily buzgón teljesítette, arról a választmányi ülések jegyzőkönyvei tanuskodnak. Az igazgató-választmány csak azóta kezdte nélkülözni lelkes tagtársát, mióta a magas életkorral járó testi fogyatkozások lehetetlenné tették, hogy a nyilvános életben megjelenjék.

A Magyar Heraldikai és Genealogiai Társaság a legszebb kötelességét teljesíti, midőn kegyelettel örökíti meg évlapjain az elhunyt emlékét.

SZAKIRODALOM.

Dr Bojničić Iván: Series nobilium, quorum litterae armales in general. congregationibus regnorum Croatiae, Slavoniae et Dalmatiae publicatae et acceptatae sunt.

Az előttünk fekvő könyvecske három nyelvű: latin, német és horvát czímlappal jelent meg. Az előszó horvát és német nyelven van irva, maga a szöveg latin, melyet horvát jegyzetek kisérnek. Nyelv tekintetében tehát eléggé változatos. A magyar nyelvet mindazáltal szívesebben láttuk volna a német helyett, nem követelőzésből — a mihez jogunk nincs — hanem egyszerűen azért, mert a társországok nemessége mégis csak közelebbről érdekel bennünket magyarokat, mint akár Ausztria, akár a nagy német birodalom lakosait. Hiszen azt a szerző is elismeri, hogy Horvát-Szlavon-Dalmát országokban a magyar nemesség «einzig und allein gesetzlich anerkannt ist». A magyar nemességgel szemben elenyésző csekélység lehet az az «einheimischer Uradel», melyet a szerző röviden odavetőleg szembe állit, a nélkül, hogy ezzel a benszülött ősnemességgel — ha röviden is — megismertetne. Pedig szeretnők azt ismerni, mert eddigelé *külön horvát nemesség* létezéséről nincs tudomásunk sem a jelenben, sem a legrégibb multban. S ha a horvát orsz. levéltár érdemes igazgatója elismeri, hogy a birtokadományos és czímerleveles, a fő- és köznemesség közt jog szerint semmi különbség sincs: el kell ismernie, hogy nincs különbség a magyar és horvát nemesség közt se, lévén valamennyi «membra sacræ regni Hungariæ coronæ».

Ennél meglepőbb állítása Bojničić úrnak s erre maga is nagy súlyt helyez, hogy «das kroatische Indigenat war keineswegs mit dem ungarischen identisch, sondern musste separat erworben werden». Ez az állítás a specialis horvát közjognak egy eleddig ismeretlen fejezetét tartalmazza. Ujsága vonz és ingerel bennünket. Szeretnénk vele tisztában lenni. De a szerző megelégszik egy pár találomra felhozott példával s általánosságban homályban hagy. Min alapul az a horvát indigenatus, mely törvényekben gyökerezik, mik a megszerzéséhez elengedhetetlenül szükséges kellékek? A magyar indigenatust nemcsak százados gyakorlat, hanem törvények is szabályozzák, különösen pedig az 1550:77. t.-cz. A magyar indigenatus megszerzésének kellékei általánosan ismert dolgok. De vajjon ismeretesek-e a horvát indigenatusé? Az előttünk fekvő munkából annyit látunk, hogy *egyesek*, mint br. Muskon János Herbart, gr. Strasoldo János Mátyás, Porta zágrábi tanácsnok, tényleg horvát indigenák voltak, a nélkül, hogy a magyar indigenatust valaha megszerezték volna. De szórványos esetekből lehet-e határozott elvet alkotni? Nem játszhatott-e közre egy s más hatás, a miért egy kis szabálytalanságot el kellett nézni? Herberstein János József gr. például véletlenül nem azért kapta-e meg a horvát külön indigenatust, mert Horvátország és a tengerpart főkapitánya volt? S ha tényleg létezett külön horvát honfiúság: mióta létezik, ki adományozta, miben gyökerezett, mik voltak kellékei? Alig hihetjük — a mint Bojničić állítja — hogy elegendő lett volna egy rövidke száraz bejegyzés az országgyűlési naplóba, mely csak annyit mond, hogy: «dominus N. N. deposito in facie regni solito et solemni juramento, ipse suique hæredes et posteritates utriusque sexus in indigenas recepti sunt». Ilyen bejegyzés megjárta valamely nemeslevél vagy rangemelési diploma közhírré tételéről, de indigenatus érvényességéhez aligha volt elegendő. Talán nem csalódunk, mikor azt állítjuk, hogy ez az indigenatus alig egyéb, mint a honfiúsításnak az a hallgatólagos fajtája, a melyet *egyszerűnek* nevezünk.

Lehet, hogy nincs igazunk, de tévedésünket mentse ki az, hogy kellő felvilágositást Bojničić úr könyvéből nem nyertünk. Mindenesetre munkája becsét nagyban emeli a szerző, ha ezt a kérdést tisztázza vala. Addig pedig — megbocsásson — nem osztozhatunk abbeli felfogásában, hogy a társországokban élő, de azok külön indigenatusát meg nem szerzett főurak nem gyakorolhatják nemesi jogaikat, sőt jogosan még a titulusokat se használhatják.

A nemeslleveleket és rangemelési diplomákat Horvátországban — épen mint Erdélyben — jobbára az országgyűlésen szokták volt kihirdetni. A publicatio megtörténtét aztán bejegyezték az országgyűlési naplóba. Ilyen napló 1557-től 1831-ig 12 vaskos kötet őriztetik a horvát orsz. levéltárban. Az ezekből gondosan kiböngészett adatokat tartalmazza B. jelen munkája. Betűrendben adja a publikáltatók nevét, utána tevén a publikálás idejét s megjelölvén a napló kötetének a számát s lapját, a hol a bejegyzés foglaltatik. Belátjuk, hogy a szerző a maga szempontjából a közlésben más módot nem követhetett. Mindamellett kénytelenek vagyunk bevallani, hogy a használhatóságot megnehezíti az, hogy a publikálás megtörténtéből a kiváltságlevél keltét és szerzőjét meg nem álla-

píthatjuk. Növeli a jelen esetben a nehézséget még az is, hogy míg Magyarországon és Erdélyben a privilegialis levelek közhírré tétele — miként tudva van — záros határidőhöz volt kötve, minek elmulasztása azok érvényességét veszélyeztette: addig Horvátországban az oklevél keletkezése és kihirdetése közt nem esztendő, hanem olykor évtizedek is elteltek. A két dátum közti nagy különbség néha abban leli magyarázatát, hogy a kiváltságlevél tulajdonosa csak később telepedett át Magyarországból a társországokba.

A szerző maga is érezte könyvének ezen hiányosságát s azért, a hol szerét tehette jegyzetben feltüntette a kiváltságlevél expeditiójának idejét s első szerzőjének nevét; a mire nagy segítségére volt a m. kir. Orsz. Levéltárban őrzött királyi könyvekről *Illésy* és *Pettkó* által nem rég kiadott jegyzék. Persze ebből a jegyzékből is — maguk a kiadók is bevallják — sok privilegialis levél hiányzik, azért nincs mit csodálkozni azon, hogy a horvát gyűléseken publikált leveleknek kilencz tizedrésze nincs meg benne.

Különben teljességgel a Bojničić jegyzéke se dicsekedhetik. Csak egynéhányat sorolok fel azokból az armalisokból, melyek a szóban forgó munkában nem foglaltatnak, jóllehet a horvát gyűléseken publikáltattak, mint például: Bassura 1700. Bereczk 1016. Burdak 1631. Czvatonivich 1628. Gallyuf Jakabé nemcsak 1687-ben, hanem a szerzés évében, 1614-ben is publikáltatott. Gorianzki 1620. Kozich de Jerebich 1582. Krisanich 1632. A Bojničićnál levő három Kovachich közt nem találom az 1620 máj. 7-én megnemesített K. Jánost. Rovinsnyak 1627. Ligher 1637. Sztanisa, Likovich alias Gubin és Kuhtich társszerzők 1609. Variachich János nemeslevele már 1641 aug. 27-én publikáltatott, társszerzőjének Juraich Istvánnak a nevét szintén hasztalan keressük B. könyvében.

Egyébként Bojničić úr hasznos dolgot cselekedett, mikor könyvét — melynek becsét még 64 családnak, habár töredékes genealogiája is emeli — közrebocsátotta s művét, mint hézagpótlót, a szakirodalomban örömmel üdvözöljük. —y —s.

Temes vármegye nemes családjai. Irta: Lendvai Miklós. I. kötet. Budapest, 1896.

Heraldikusaink s genealogusaink egyaránt örömmel fogják üdvözölni Lendvai Miklós ezen munkáját, mely nemrég jelent meg a Délmagyarországi Történelmi és Régészeti Muzeumtársulat kiadásában. Temes vármegye nemesi családainak története most első ízben jelenik meg mint egységes, teljes munka s ép ezért szerző a legnagyobb lelkiismeretességgel iparkodott mindazt felkutatni s összegezni, mi ezen családok történetére vonatkozik. Pesty, Ortvay és Szentkláray voltak főleg azok, kik Temes vármegyével tüzetesebben foglalkoztak, s kiknek búvárkodása folytán a temesi családok történetére is nem egy iromány került napfényre. Szerzőnknek sikerült e feladatot, hogy a megye nemességének történetét lehetőleg teljesen mutassa be, a megközelíthető legnagyobb teljességgel megoldani. Összesen 430 családról szól a munka, melynek első kötete fekszik előttünk, s e családok között 200 olyan van, melyek eddigelé semmiféle családtörténeti munkában fölemlítve nincsenek.

A most megjelent I. kötet hat fejezetet foglal magában. Az első «Temes vármegye törvényhatóságánál kihirdetett nemes családok jegyzéke» czímen azon családok neveit tartalmazza, melyek nemességüket 1779-ig kihirdették. A második a nemesi családokról a vármegye visszaállításáig, 1779-ig szól, s itt ismerteti a vármegye területén szerepelt, vagy birtokos nemesi családokra vonatkozó genealogiai és heraldikai adatokat. Területi kiterjedésre nézve a mai, az újra alakított megye területét veszi szerzőnk és Csánkival szemben az egykori szörényi bánságot nem számítja, Temes vármegyéhez s azért annak birtokosaira ki nem terjeszkedik. A hatósági czímeres pecsétekről szól a harmadik fejezet, melyben Temes megye, Temesvár, Versecz és Vinga czímeres pecséteit ismerteti, szinezett rajzokban mutatva be azokat. A negyedik fejezet a Temes vármegye területén őrzött eredeti czímeres nemes leveleknek jegyzékét adja, kivéve a magán tulajdonban lévők jegyzékét, mely a második kötetben fog napvilágot látni. Az ötödik fejezet «Községek és birtokosok a XVII. századig» czímmel a régi megye területén a középkorban létezett helyneveket és a községek régi birtokosainak jegyzékét közli, míg a hatodik fejezet ennek mintegy kiegészítése gyanánt a nemesi birtokok és azok birtokosainak jegyzékét adja 1779 óta a jelen időkig.

Nem szükség fejtegetni genealogiai és heraldikai irodalmunkra nézve ezen munka fontosságát, melynek szerzője nem csak már kiadott, hanem levéltári anyagot is felhasznált annak szerkesztéséhez. A millennium alkalmából megjelent kiadványok között e munka kiváló helyet foglal el. Belső értékét emeli a munka diszes kiállítása. A már említett rajzokon kívül a szövegbe fűzve a Berekszói család és Garai Miklós nádor czímereit tartalmazza a könyv, azon felül külön melléklet gyanánt pedig 39 czímer van mellékelve, valamennyi színes hasonmásban, az eredetiek után készítve.

Vajha Temes vármegye példáját követve többi vármegyéink is iparkodnának nemesi családaik történetét kiadni. Mennyire megkönnyítené ez egy új, az összes magyar nemesi családokat felölelő nagy munka megirását.

Á. A.

Hibaigazitás. Makay Dezső «A Csanád nemzetség» czímű dolgozatának harmadik közleményében, a Turul 1895. évf. 192. lapján a 3. kikezdés («Az özvegy leányával» stb.), ugyane lap 2. hasábjának 3. kikezdése («Ezenközben mind csak» stb.) elé helyezendő. Ugyane czikkben a 193. lap 2. hasábjának 3. sorában Desewffy Orsolya helyett olv. Dersffy Orsolya, s a 197. lapon levő családfán Tamás esztergomi érsek halála éve 1375-re javítandó ki.

ÁGOTA KIRÁLYLEÁNY SZÁRMAZÁSA.

E tárgygyal régente Cornides,[1] újabban Xántus és alúlirott[2] foglalkoztunk, legújabban — még pedig bővebben — Wertner Mór,[3] de mindannyian megoldatlanúl hagytuk a kérdést, hogy Ágota, kit Eadward, Eadmund Ironside fia, állitólag a magyar király udvaránál vett nőül, tulajdonképen mely királyi házból eredt. Így például Wertner említett művének 51. lapján fölveti a kérdést, hogy «ki volt tulajdonképen Ágota?» Ezután fejtegeti, hogy Gizella királyné nővére, mint ezt némely írók állítják, nem lehetett; és Suhm combinatióját, hogy t. i. Ágota Brunónak, Gizella királyné fivérének volt volna leánya, szintén valószínűtlennek állítja. Szerző továbbá a névmutatóban Ágotát István királyunk «állítólagos» leányának említi és a szövegben is a szent király gyermekei közt sorolja föl őt. De mint helyesen megjegyzi, ha Ágota csakugyan István király leánya volt volna, úgy Imre herczeg halála után trónörökösül inkább az ő férjét, tehát vejét és nem Pétert, tehát sógorát szemelte volna ki a király.

Mint tudjuk, a régi krónikások egyetlen egynek kivételével mind azt állítják, hogy a svéd király a két gyermeket a magyar királyhoz küldte fölnevelés végett és Wertner hozzáteszi, hogy Messenius János is határozottan ezt állítja és még avval «indokolja» állítását, hogy István királyunk és a svéd fejedelem között «rokonsági kapcsot tételez föl.»[1]

Lássuk tehát, hogy az egyetlen dissidens, Brémai Ádám, mit mond e tárgyról. Mint már említettem idézett czikkemben, szerinte a svéd király a két gyermeket Oroszországba küldötte.[2] Eddig nem igen méltattuk kellő figyelemre a német krónikásnak ezen első látszatra furcsának tünő állítását, pedig szerény nézetem szerint az angol krónikások tévútra vezettek bennünket és csak Ádám jár a helyes úton.

Még 1891 június havában egy amerikai kutató, névszerint Mr. Felch, levelet intézett a magyar tudományos akadémiához, melyben útmutatást kért ettől, hogy mily úton-módon derítheti föl Ágota valódi származását és a sok egymásnak ellentmondó krónika közül melyiknek van igaza. Levelében elősorolta mindenekelőtt az Ágotának Gizella királynéval, II. Henrik német császárral és Salamon magyar király nejével való állítólagos rokonságát hirdető krónikákat s azután hozzátette, hogy más «tekintély» állítása szerint azonban Ágota szülei «Ladislaus» és neje «Enguerharde» — Oláf, «norvég» király leánya — voltak. Egy más «történetíró» pedig szerinte valami úton-módon Ágotát I. Endre magyar királylyal hozza atyafiságba, ki Anasztáziát vette nőül,

[1] Regum Hungariæ Genealogia. (Posonii, 1778.)

[2] Századok 1878. évf. 668. l. és 1887. évf. 785. l.

[3] Az Árpádok családi története czimü derék munkájában.

[1] Scandia Illustrata I. k. 79. l.

[2] «Frater vero Adelradi Edmund vir bellicosus ob gratiam victoris, veneno extinctus est: Filiique ejus in *Ruzziam* exilio sunt damnati.» M. Adami Bremensis Historia Ecclesiastica, lib. II. cap. XXXVII.

Jaroszláv orosz «király», Szent Vladimir fiának, leányát. Ime itt van a Messenius kereste rokonsági kapocs. Sokkal valószinűbb, a mit Brémai Ádám állít, t. i. hogy Oláf a két angol-szász királyfit Oroszországba küldötte vejéhez, mint az, hogy István királyhoz küldte volna őket, kinek talán hírét sem hallotta.

Miután Szily Kálmán úr, az akadémia főtitkára a Felch levelére való válasz megírásával engem bízott volt meg, én megírtam röviden az amerikainak, a mit a kérdésről tudtam s fölkértem őt, hogy közölje velem, miféle forrásban födözte föl Ágota orosz rokonságának nyomát. Feleletében egy egészen modern compilatiót, *The Tuttle Family* című amerikai genealogiai munkát nevezett meg, mely viszont egy *Royal Descents* nevű modern és hasonló irányú munkára hivatkozott, de ennek szerzője nevét vagy magát a művet még nem sikerült fölkutatnom.

Azóta egy irlandi baronet, Sir Charles S. King is látott egy szintén modern leszármazási táblát, melyet néhai Sir Bernard Burke, Ulster King-at-Arms, számos angol genealogiai munka compilatora «hitelesített.» Ágota apja gyanánt ebben a táblában is I. Jaroszláv, orosz nagyfejedelem, «más néven Ladislas vagy György» szerepel.[1] Az eredeti forrást azonban, úgy látszik, ő sem ismeri, mert az említett lapban megjelent felhivásomra még nem felelt.

A «Jaroszláv, más néven Ladislas» állítással nem kell sokat törődnünk, miután tudjuk, hogy e két nevet mily gyakran elcserélik. A György névnek is megvan az eredete. Mint tudjuk, a XIII. században alapított Dorpát város orosz neve Jurjev. Az orosz történetírók, mint pl. Karamzin és Rambaud állítása szerint, e várost illetőleg annak elődjét éppen a kérdésben forgó I. Jaroszláv alapította, talán egy még régibb földúlt, fölégetett eszth palánk helyén s a maga neve, György (Juri), után Jurjev-nek nevezte el. Szerény nézetem szerint ez azonban csak afféle «elfogadott mende-monda», *une fable convenue*, mint Voltaire nevezné.

Így pl. Nesztor krónikája a 6538. (1030.) év alatt fölemlíti, hogy Jaroszláv Jurjevet alapította a csúdok földjén, de azt nem említi, hogy miért választotta a nevét.

[1] A londoni «Notes and Queries»-ben, 8-th Series IV. 511.

Az említett történetírók szerint továbbá Jaroszláv görög művészekkel pénzeket veretett, melyeknek egyik oldalán a fejedelem «szláv» neve «szláv» betükkel, a másik oldalon pedig «keresztény» neve (*'O ΓΕΟΡΓΙΟΣ*) görög betükkel fordúl elő. Még nem volt alkalmam Tolsztoj kitünő éremtani munkájában ez állítás helyességéről meggyőződést szereznem, de egy kezem ügyénél lévő munkában[1] Jaroszlávnak több érme van közölve fametszetben és ezeknek rajzai után itélve élek a gyanúpörrel, hogy a György név körül valami tévedés van. Mert a szöveg az érmek mindkét oldalán szláv nyelven van. A hátulsó oldalon egy szigony-féle jegy van és köriratban «Jaroszláv ez az ő ezüstje» (Jaroszlav sze ego szrebro). Az érem melső oldalán pedig egy fejedelem mellképe és szláv betük; a kép jobbján ΓΓΟ, balján ΩVTIO (az ő ábrázatja?). Ebből olvasták ki az oroszok a Georgios nevet, mert roszúl olvasták el az egyes betüket s ezeket nem körben, hanem felülről lefelé függőleges irányban olvasták.

Különben *ne sutor ultra crepidam!* Nincs is szükség reá, hogy a György névvel tovább bajlódjunk. A név akár valódi vagy hamis, világos bizonyítékúl szolgál arra, hogy I. Jaroszlávot értette mind a Felch, mind a King által látott két leszármazási tábla. Már pedig történetileg megállapított tény az,[2] hogy I. Endrének neje, Anasztázia, I. Jaroszláv leánya volt. Ha tehát sikerülne Ágota orosz származását bebizonyítanunk, úgy több angol krónikás állítása helyes volna. Igy például William of Malmesbury azt állítja, hogy a két angol-szász herczeg közül «minor Agatham reginæ sororem in matrimonium accepit». Midőn az angol király 1054-ben Magyarországba követeket indított, hogy Eadwardot, Ágota férjét az angol trón örököse gyanánt haza hivassa, a magyar trónon I. Endre ült s *ennek* nejét Anasztáziát érti William of Malmesbury a «regina» alatt, nem pedig Gizella királynét.

Eadward mindenesetre még az orosz udvarnál ismerkedett meg nejével és itt vette őt el. Magyarországba azután, valószínűleg akkor tele-

[1] Dr. Ch. Schieman, Russland, Polen und Livland, I. k. 88. l.

[2] Wertner, id. m.

pedett át, midőn I. Endre ügye jobbra fordult és ez számkivetéséből haza mehetett. Talán nővérének Anasztázia királynénak kiséretéhez tartozott Ágota férjével a magyar udvarnál.

Az orosz krónikákban persze hiába keressük Jaroszláv leányainak számát vagy neveit. Történetileg megállapított tény az is,[1] hogy Anasztázián kívül Jaroszlávnak még két leánya volt, t. i. Erzsébet, kit 1043-ban III. Harold norvég király vett nőül és Anna, ki 1044-ben I. Henrik franczia királyhoz ment feleségül. De azt, hogy e három leánya volt és mik voltak neveik, magyar, skandináv és franczia forrásokból tudjuk meg, nem pedig az orosz krónikákból.[2]

Az angol krónikák egy része szerint pedig Ágota Henrik német császárnak volt rokona. Ennek csupán annyi volna az alapja, hogy Ágota nővérének fia, Salamon magyar herczeg nőül vette III. Henrik császár leányát, Juditot.

Úgy látszik, az egész zűrzavar egyes krónikások hibás következtetésein alapúl. Az angol király Magyarországból hívja vissza az angolszász herczegeket: *ergo* — így vélik az illető krónikások — Oláf Magyarországba küldötte őket. Az ilyenféle baklövést modern íróknál is bőven találunk.

Ha pedig a krónikások megnevezik a magyar királyt, úgy mindig Salamonnak hívják őt; pedig Oláf még 1018-ban halt meg és Salamon legalább is 20 évvel ezután születhetett. Wertner ezt akkép magyarázza, hogy a király teljesen kiirt neve helyett a régi krónikák és okiratok rosz szokása szerint annak csak kezdő betűje S. fordult elő az eredeti szövegben s hogy ezt «Stephanus» helyett «Salamon»-ra magyarázták a későbbkori másolók. De alkalmasint Istvánnak hírét sem hallották, Salamonét pedig igen s innen a tévedés.

Idézett czikkem megjelenése óta még pedig szintén egy általam nem említett más krónika jelent meg, az angol Master of Rolls *Series*-ében t. i. Gaimar *Lestorie des Engles* című műve ó-franczia nyelven. E versióban Cnut az angol király ír «Denemarc»-ba, hogy az ott növekedő két angol-szász herczeget csonkítsák meg, hogy soha ki ne gyógyúljanak. De Walgar, a két fiú hű őre, ki ismerőse volt a magyar királyi párnak alattomban elvitorláz velük három hajón a tengeren. Legyen szabad azt, a mi következik, a eredeti szövegben közölnöm. E szerint Walgar a két fiúval.

Od sul treis nefs se mist en mer;
Si espleita son errer,
Ken sul cinc jurs passat Susie
E vint en terre de Hungrie.
La siste jur est ariuez
De suz Gardimbre, la citez:
Li reis i ert e la raine,
A ki Hungrie estait acline.
Walgar esteit lur conissanz;
Si acesmat ses dous enfanz.

Ezután részletesen írja le a jövevények fogadtatását. Walgar a király oltalmát kéri a fiúk számára s ez nemcsak hogy szívesen fogadja őket, hanem sereget is igér nekik, hogy fegyveres hatalommal visszahelyezze őket ősapáik országába. A gyermekek azonban egyelőre udvaránál maradnak. Három év leteltével Eadgar az idősebb, ki ekkor 19. évét már meghaladta, beleszeret a király leányába s ez viszonozza szerelmét. Alig telt el ismét egy év és a királyleány — «mit mondjak? titkolni tovább nem lehetett» (ke dirraie? tant est alez, Li plaiz ne pout estre celez) — anyának érezte magát. A király nemcsak hogy nem haragudott meg, hanem egész népe előtt ünnepélyesen összeeskettette az indiskrét szerelmes párt. A leány a király legidősebb gyermeke lévén s miután nem volt trónörökös az országban, Eadgart nevezte ki annak a boldog apa. Időfolytán az angolok visszahívták a két gyermeket, «mert apjuk már nem élt».[1] Néhány további versben pedig Eadwardról az idősebb testvérről említi a lantos, hogy ez visszament Magyarhonba «cousin»-jainak segé-

[1] Ugyanott.

[2] Pray szerint (Annales Reg. Hungariæ I. k. 54. l.) «erat hæc Nastasia Jaroslai Vladimirovichii filia, a nostris deinde Agmunda dicta.» De ez tévedés. Vagy Bonfinius, vagy az ő művét kiadó «librarii» egy vesszőt félrehelyeztek s így lett a Thúróczi állításából: «Salomon in claustro Agmund, matre et uxore derelictis» Bonfiniusnál («in claustro, Agmund matre» stb.) a claustrum nevéből a királyné neve.

[1] Id. mű, 4581—4654. vers. A mű teljes címe Lestorie des Engles solum la Translacion Maistre Geffrei Gaimar; megjelent két kötetben a Rerum Britannicarum Medii Aevi Scriptores 91. sz. a.

lyére, kiknek háborújok volt, melyet «cilstet de Velecase» idéztek elő.[1]

A dolog jobb megértése végett meg kell azt is említenem, hogy a kiadó négy különféle kéziratot használt föl, a melyekben az illető ország neve majd egyszer «Susie», két izben «Russie» és egy izben «Ruissie»-nek van irva. Svédhon neve csak egyszer fordúl elő a krónikában és «Swave«-nak van irva. A királyi város neve pedig egyszer «Gardimbre», kétszer «Gard-humbre» és egyszer «Gardumbre». A bujtogató személy vagy népség (mert egyes és többes számban fordúl elő) neve pedig »Velecase, Welcase és Uelcase».

Mint láthatjuk, krónikásunknak a földrajz nem képezi erős oldalát. Hogy öt napi hajókázás után Walgar ismét partra szállt, azt még elhihetjük a krónikásnak. Hogy azonban a magyar tengerparton kötött volna ki és megérkezése utáni napon már tisztelgett volna a magyar királynál, még pedig ennek székvárosában s hogy ez késznek nyilatkozott volna a két fiút erőhatalommal visszahelyezni ősi birtokukba, no azt — *credat Judaeus Apella!* Az egész előadásból világos, hogy Walgar a két fiúval orosz parton kötött ki s hogy az egyik herczeg orosz királyleányt vett el nőül.

Vladimirnak 1015-ben bekövetkezett halála után számos fiának meg kellett volna osztozkodniok az apai örökségen. A legidősebb fiú, Szvjatopulk azonban erőszakosan elfoglalta Kievet, a fővárost, megölette két fivérét, Boriszt és Gljebet. Midőn azután egy harmadik testvért is meggyilkoltatott, Jaroszláv fegyvert fogott ellene 1019-ben, kiverte a testvérgyilkost a fővárosból, és megfosztotta őt trónjától, melyet maga foglalt el és melyen rövid megszakítással 1054-ig ült. Gaimar előadása, ámbár a királyt meg nem nevezi, nagyjában mégis megegyezik azon állítással, hogy az angol-szász herczeg Jaroszláv leányát vette el nőül. A mit azonban egy trónörökös nemlétéről stb. állít, az persze költői szépítés, mert Jaroszlávnak volt több fia.

A város neve is orosz theoriánk mellett bizonyít. A krónikás, úgy látszik, északi forrásokból merített és «Gardarike» országból «Gardimbre» várost csinált. E forrásokban mint pl. az Oddrról szóló iszlandi régi ságában, Gardarike Oroszországot jelent.[1] Szűkebb értelemben azonban Tatiscsef szerint «Gardorika» alatt Ó-Ladoga városát, Rurik székhelyét kell értenünk, melynek körfalai 1114-ben épültek s ezeknek romjai még e század elején léteztek s talán mai napság is láthatók.[2]

Walgár tehát Oláf országából elindúlva, a balti tengeren át és a finlandi öbölön végig hajózott és ennek legkeletibb zugában a Néva torkolatánál vetett horgonyt. Innen bizonyára az u. n. «varégek útján», t. i. azon ősrégi kereskedelmi úton, mely a Néva torkolatától Byzanczba vezetett, jutottak el a menekülők Kievbe.[3] Magában véve tehát ez az út ép oly kevés nehézséget, vagy talán még kevesebbet is támasztott, mint ama másik út Hamburgon át Magyarországba.

Hogy a «cil de Velecase» vagy «cels de Welcase» alatt kit, vagy mily népet kell értenünk, azt a tudósítás gyérsége miatt bajos eldönteni.[4]

Különben is Gaimar az egyedüli krónikás, ha nem csalódom, ki tud valamit erről az állítólagos segélyadásról.

Ámbár eddig még nem sikerült Ágota orosz származását teljes biztonsággal megállapítanunk, remélem, fölhozott érveim elég erővel bírnak arra, hogy meggyőzzék az olvasót, miszerint a kérdés megoldását ezen új irányban kell keresnünk s a kutatást a régi kerékvágás elhagyásával ezen új úton tovább folytatnunk. Már Ágota keresztneve is orosz-byzanczi származásra utal. Jaroszlávnak anyja Anna Porphyrogenita volt, II. Basilios és VIII. Konstantin császárok nővére. Nagyanyjának, Theophaniának neve pedig

[1] Ugyanott 4786—4790. vers.

[1] Bármely iszlandi szótárból meggyőződhetünk arról, hogy «Gardar» vagy «Garda rike» alatt Oroszországot kell értenünk. V. ö. Early Russian History by W. R. S. Ralston (London 1874.) 191. l. és The Heimskringla from the Icelandic of Snorre Sturlason by Sam. Laing (London 1889.)

[2] La Chronique de Nestor par Louis Paris. (Paris 1834.) II. k. 126. l.

[3] L. pl. Oroszország térképét 962 körül Schiemannál, id. m. I. k. 64. l., melyen — közbevetőleg említem — Erdély mint «Streitgebiet zwischen Ungarn und Patzinaciten» van megjelölve.

[4] Az angol kiadó azt a megjegyzést koczkáztatja, hogy a bolgárokat kell értenünk. De valószínűleg szintén oroszországi nép vagy város neve.

a házasság előtt Anasztázia.[1] Továbbá nagyapjának, II. Romanos császárnak volt egy Agatha nevű nővére, t. i. VII. (biborban született) Konstantinnak kedvencz leánya. Ezért fölötte valószínű, hogy Jaroszláv négy leánya közül háromnak a byzanczi rokonság emlékére és tiszteletére az Anasztázia, Anna és Agatha neveit adta. A negyediknek Harold, a Senlacnál elesett utolsó angol-szász király volt férje és neve a krónikák szerint Erzsébet volt; de még ebből, mint tudjuk, nem következik szükségképen, hogy annak keresztelték őt. Azért az sem lehetetlen, hogy az ő eredeti neve sem képezett kivételt és szintén valami byzanczi nőrokonét választották eredetileg számára s ezt csak új hazájában, férjének birodalmában cserélte el Erzsébetre.[2]

Meg kell még említenem egy modern dán iró, Steenstrup elméletét.[3] Szerinte lehetséges az, hogy «ad regem Suuavorum»[4] vagy «ad regem Swevorum»,[5] mindkettő toll- vagy olvasási hiba «ad regem Sclavorum» helyett és hogy maga Knut küldötte a két gyermeket egyenesen «Sclavoniá»-ba, nem pedig Oláf. Szerinte, továbbá, az illető «szláv» király vagy a magyar, vagy a lengyel király lehetett. A magyar király azért, mert az *Annales Hildenheimenses*[6] Imre magyar herczeget, István fiát, «dux Ruizorum»-nak czimezik és szerinte Wipo is[7] Magyarországot érti, midőn azt írja, hogy Bezprim herczeget Boleszláv lengyel király fiát «in Ruzziam (vagy Ruhhiam) provinciam» száműzték. Csakhogy itt az a kérdés támadt, hogy ha István volt az illető «rex Sclavorum», ki volt a «rex Hungarorum» vagy «rex Hunorum», kihez a «szláv« király a gyermekeket utólag elküldötte? A lengyel fejedelem pedig — nem király, mert e méltóságot csak közvetlen halála előtt (1025) vette föl — Knutnak szintén rokona volt[1] s Lengyelországnak «Sclavonia» volt a neve a régi krónikákban és azért Steenstrup szerint az sem lehetetlen, hogy az angol-szász herczegecskék Boleszlávhoz lettek küldve. Ha szerzőnk ennek az elméletnek helyességével meg van elégedve, ám ehhez való jogát tőle senki el nem fogja vitatni. Sem a történelem, sem a földrajz nem lát benne nehézséget, mert Boleszláv még 995-ben hódította volt meg Pomerániát s győzte meg a poroszokat s ezen időpont óta hajói a Visztula folyón, mely a danzigi öbölbe torkol, szabadon közlekedhettek a balti tengerrel.

A veszprémmegyei görög apáczák kolostorának István király részéről kiállított alapító levelét is belevonja Steenstrup érvelésének keretébe, de a mit ebben talál, annak aligha veszi sok hasznát szerzőnk.

KROPF LAJOS.

[1] V. ö. Dr. G. F. Herzberg, Geschichte der Byzantiner etc. 170 l.

[2] Az éjszaki krónikákban neve «Elisabeth» vagy «Elissif».

[3] Johannes C. H. R. Steenstrup, Normannerne (Kopenhága 1882.) III. k. 304—308. l.

[4] (Canutus filios Eadmundi Ferrei Lateris) parvo elapso tempore ad regem Suuauorum occidendos misit. Qui licet fœdus esset inter eos, precibus illius nullatenus voluit acquiescere sed illos ad regem Hungarorum . . . misit.» Florentius Wigornensis ad annum 1017.

[5] «(Filii) missi ad Regem Swevorum, ut perimerentur, sed miseratione ejus conservati Hunorum regem petierunt.» William of Malmesbury krónikájában.

[6] Mon. Germaniæ. Scriptores III. k. 98. l. «Heinricus Stephani Regis filius, dux Ruizorum (anno 1031.) periit.» Pauler Gyula szerint (A magyar nemzet története I. k. 530. l. 152. jegyzet) azonban ez valószínűleg valami félreértés vagy tollhiba.

[7] Ezt a nyulat legelőször Palacky zavarta föl (Geschichte Böhmens, I. k. 269. l.); követték őt a hajszában Röpel (Geschichte Polens, I. k. 165. l.) Schiemann (id. m., I. k. 405. l.) és mások. Ez utóbbi szerint «es ist das nördliche Ungarn gemeint, das von chorbatischen und ruthenischen Elementen bevölkert war.» — Mások Rügennek, ismét mások Oroszországnak értik. Ez utóbbiakhoz sorakozik — Schiemann szerint — legujabban az orosz Linnicsenko a kievi egyetem közleményeiben (Kiev, 1882—84.)

[1] Knut király rokonságát a lengyel uralkodó családdal Zeissberg igyekezett tisztázni az Archiv f. oester. Geschichte 1867-iki folyamában: XXXVIII. k. 111. l. Ő elveti Thietmár és Bremeni Ádám versióját és elfogadja Snorre azon állítását az Olaf Tryggvasson ságájában, mely szerint Knut és Haroldnak szülei Gunhilda és második férje Szvén király, Oláf szülei pedig Erich (Sejrsael = Győzelmes) király és Szigrid (Storraade = Büszke) királyné voltak. Gunhilda «Buriszlávnak, Winland királyának» volt leánya és halála után férje Szvén elvette Erich özvegyét, Szigridet. «Buriszláv» alatt Boleszlávot, «Winland» alatt «Wendland» kell értenünk. De Gunhilda Boleszlávnak (Boleslas Chrobry) nem leánya, hanem nővére volt és apjuk I. Miseco (Mieczyslav). Különben Wertner Mór kimutatta (id. m.) azt, hogy István király mostoha anyja I. Mieczyslávnak volt nővére, Judit pedig I. Boleszláv 2-dik neje. Gunhilda tehát Juditnak nagynénje volt.

A KISFALUDY CSALÁD LESZÁRMAZÁSA.

(Második és befejező közlemény, egy tábla melléklettel.)

A föntidézettekből meggyőződhetünk, hogy a tatárjárás előtti korszakból a család huszonkét oklevelet őriz levéltárában, mi ennek gazdagságát eléggé tanusítja, mert igen kevés család van hazánkban, mely e korszakból többet felmutathatna.

Miklós comes négy fia Izsák, Lőrincz, János és Márk ezután véglegesen birtokukba vették örökrészeiket; azokat a birtokokat, melyek atyjuk végrendelete értelmében nékik jutottak, föntebb egyenként felsoroltuk.

Izsák, az elsőszülött, abban a kedvezésben részesült, hogy a részére kirendelt osztályrészt kizárólagosan használhatta, míg az ifjabb fiúk a nekik jutott birtokokat közösen használták.

Már föntebb hivatkoztunk Béla ifjabb királynak 1228—1232 körül kelt oklevelére, mely szerint Izsák comes Miklós pozsonyi főispán fia ellen a soproni várjobbágyok panaszát a király elutasítja s tekintettel Imre királynak a mihálii birtokról szóló 1198-iki levelére, megengedi, hogy Izsák comes Miháliban a Rábcza folyón négy malmot építhessen.[1]

E szerint Izsák már atyja életében önállólag intézkedett birtokai felett, sőt birtokokat is szerzett, így 1231-ben II. Endre király előtt András soproni várjobbágytól Kázmér nevű birtokban tíz ekére való földet vásárolt. II. Endre királynak 1233-ban kiadott bizonyságlevelében pedig azt olvassuk, hogy a Csák nemzetségből származott Miklós fia Izsák Miklós akkori tárnokmesterrel Petlend nevű birtok iránt kiegyezett.[2]

Ugyancsak II. Endre király a magban szakadt Szamárdi Burhado Herczeg nemesnek huszonkét hold földjét s három darab szőlőjét Zamard nevű birtokban Somogy vármegyében Izsák comesnek adományozza, figyelembe véve, ennek gyermekkora óta a király irányában tanúsított hű szolgálatait.[3] Ebből láthatjuk, hogy Izsák már atyja életében a közpályán is érdemeket szerzett.

[1] Fejér Gy., id. h. III/II. k. 226. (?)
[2] L. Fejér Gy., id. h. III/II. k. 332. l.
[3] Hazai okmánytár, I. k. 10. l.

Majd 1237-ben Csák Sopron vármegyei főispán előtt Izsákot a két nemzetségből származott várjobbágyok a mihálii birtok iránt perbe vonták, mely perben Izsák a nevezett várjobbágyokkal ötven márkában kiegyezett. Csák főispán ezen egyezségről kiállított levelében egyszersmind azt is bizonyítja, hogy a Miháli mellett fekvő Kázmér nevű birtokban nyolcz ekére való föld iránt a soproni várjobbágyok Izsákot szintén beperelték s hogy a felek közt ebben a perben egyezség jött létre, mely szerint a soproni várjobbágyok földjeiket negyven márkáért Izsáknak szintén átengedték.[1]

Ily módon szerezte meg Izsák Miháli és Kázmér birtokokban a várjobbágyok földjét, melyhez ugyancsak a föntebbi 1237. évi oklevélben megnevezett várjobbágyok közül Ombud fia Jakabtól és társaitól Kázmér nevű birtokban, ezek örökrészéből, melyet Ferteudnek hívnak, Miháli birtok mellett, a Rába folyó között IV. Béla király előtt 1240-ben négy ekére való földet vásárolt.[2]

Az eddigelé ismeretes oklevelekben 1240. év után Izsák comesről nincs emlékezet; igen valószínű, hogy a tatárjárásban veszett el, s ekkor pusztulhattak el a Miklós comes fiaira szállott Maros és Tisza vidéki birtokok is. Elég feltűnőleg annak sincs nyoma, hogy azokat Miklós comes utódai a tatárjárás után is birtokukban tartották volna, avagy hogy azok minő körülmények között estek el kezeikről.

Izsáknak örökösei nem maradtak; azt, hogy nős volt, atyjának 1231. évben kelt végrendeletében olvassuk.

Halála után a Rábaközben az Izsáknak jutott Miháli és Kisfalud (Kázmér) nevű birtokain testvérei Lőrincz, János és Márk — «Laurencius, Johannes et Mark filii Nicolai de genere Chak», mondja az oklevél, — 1255-ben a székesfejérvári káptalan előtt megosztoznak. Miháli nevű birtokot János és Márk, Kázmér nevű birtokot pedig Lőrincz nyerte osztályrészül.[3]

[1] Hazai okmánytár, III. k. 2. l.
[2] Fejér, id. h. IV/I. k. 200. l.
[3] Fejér, id. h. IV/II. k. 354. l.

Kázméri birtokukhoz ugyancsak 1255-ben a győri káptalan előtt Lőrincz, János és Márk, a Tomaj nemzetségből való Kelementől és Kázmértól, ezek kázméri birtokrészét tíz márkáért megvették, Lőrincz birtoka és Endre nevű falu határa között. A megvett birtok határa az oklevélben így iratik le: a határ Endre malma mellett kezdődik, innét kelet felé haladva, hol két határjel van, hol a Perczel (a mai Tótkeresztúr) faluból jövő utat érinti és ezen irányban haladva, Miháli falu határáig terjed. A határjárás szerint e megvett birtok a mai kisfaludi határ keleti részét képezi, Tótkeresztur szomszédságában; e vidéken Endre nevű falu nyomait még nem birtam fölfedezni.

A győri káptalannak 1258-ban kelt okleveléből kitünik, hogy a Csák nemzetségből származott Miklós fia János Osl fiának Herbordnak leányát birta nőül, ki azonban az oklevél tartalma szerint gyermek nélkül halt el.[1]

Mint föntebb láttuk, Miklós comes fiai a Kázmér nevű birtokhoz a Tomaj nemzetségbeliektől, ezek birtokából bizonyos részt megvásároltak. Utóbb mégis Tyba a Tomaj nemzetségből és János fia Kelemen 1266-ban a királyné udvarbírái előtt a Csák nemzetségből származott Lőrinczet, Jánost és Márkot beperelték, hogy ezek az ő Kázmér nevű örökbirtokukat elfoglalták; a Csák nemzetségbeliek azonban ellenvetették, hogy az a föld, melyet a panaszosok Kázmérnek neveznek, Mihálihoz tartozik, melyet Imre király adománylevele erejével, néhai Ugrin esztergomi érsek nagybátyjuk jogán birnak; miről a bírák a teljesített vizsgálat után meggyőződést szerezvén, a Tomaj nemzetségbelieket keresetükkel elutasították, annyival inkább, mert a Csák nemzetségbeliek azt is bebizonyították, hogy a Tomajok birtokát még 1255-ben megvették.[2]

Ugyanezen 1266. év körül kelt IV. Béla királynak évnélküli oklevele,[3] melyben a győri káptalant utasítja, hogy a Csák fia Tiba és János fia Kelemen által Kázmér föld iránt Miklós comes fia János és testvérei ellen folytatott perben vizsgálatot teljesítsen.

[1] Hazai okmánytár, V. k. 30 l.

[2] A bírák itéletét 1266-ból közli Fejér Gy., id. h. VII/I. k. 338. l. Az eredeti hiányzik a családi levéltárból.

[3] Hazai okmánytár, V. k. 39. l.

Időközben a még életben maradt három testvér közül Márk is meghalt s a másik két fivér Lőrincz és János 1278-ban, a fehérvári káptalan előtt, Mihály és Jurk comesek mint vérrokonok közbenjöttével elhalt testvérüknek Márknak hátrahagyott vagyonán megosztoznak oly módon, hogy a közös atya Miklós comes intézkedése következtében Lőrincz, János testvérének hetven ezüst márkával tartozván, ennek kielégítésére a Miháli nevű birtok kizárólagos osztályrészül Jánosnak jusson, a kázméri két malom azonban Lőrincz öröktulajdonát képezze; ezeken kívül a Vértesben a szentkereszti monostor mellett három házat egy fedél alatt Lőrincz, Celum nevű birtokban pedig két malmot János nyerjen osztályrészül. Továbbá tizenkét szolgát és négy szabadost János Lőrincznek engedett át. Zamárd nevű faluban Pál nevű vinczellér egy szőlővel, Péter nevű vinczellér pedig két szőlővel János osztályrészébe jutottak. A többi birtokokra nézve, legyenek azok bármelyik vármegyében, általában oly módon osztoztak, hogy egyik felerész Lőrincznek, a másik felerész pedig Jánosnak osztályrészét képezze. Az, hogy ezen többi birtokok alatt a Tisza és Maros folyók melletti birtokok érthetők-e? biztosan meg nem határozható. A későbbi korból föntmaradt oklevelek a családnak csupán Fejér és Sopron vármegyei birtokairól szólnak.[1]

Az 1278. évtől 1298-ig nem maradtak fönt a családot érdeklő oklevelek. Ez időközben haltak el Miklós comes fiai Lőrincz és János, mert III. Endre királynak 1298-ban kelt oklevelében[2] már János fiairól Domokosról és Jánosról van emlékezet, a mely szerint a király tekintetbe vévén János fiának Jánosnak azt a vitézségét, melyet akkor tanúsított, midőn a király Demeter zólyomi és pozsonyi főispánt a római király elleni hadjáratban Albert osztrák és stájer herczeg segítségére küldte s a mikor János fia János dicséretreméltó szolgálatokat teljesített és meg is sebesült, — s minthogy a király irányában tanusított hűségükért saját birtokaikban is kifosztattak és véginségre jutottak, — mindezt meg-

[1] Az osztálylevelet közli Fejér Gy., id. h. VII/III. k. 81. l. A családi levéltárban csak egyszerű másolatban van meg.

[2] Hazai okmánytár, I. k. 92. l. és Fejér Gy., id. h. VII/III. k. 311. l.

jutalmazandó s illetve kárpótlásul a Rába erdejét minden adó és fizetés nélkül János fiainak s jobbágyaiknak használatára bocsátotta.

Lőrinczről s leszármazóiról ez időből semmi nyom sem maradt fönt, és csak János fiairól olvassuk a fejérvári káptalannak 1299-ben kelt bizonyságlevelében,[1] hogy Márk fia István, German comes és Corrald nemzetségbeli rokonok közbenjöttével, János fiai Domokos, Ugrin és János, megosztoztak birtokaikon; Domokosnak és Jánosnak Miháli nevű birtok és tartozékai a Rába mellett, Ugrinnak pedig a Vértesben levő birtokok jutottak osztályrészül.

Történetünkből ismeretes, hogy a XIII. század három utolsó tizedében és a XIV. század elején a dunántúl nyugati felső részét a németujvári grófok uralták. Ők foglalták el a Miháliak birtokait is; és erre okleveles bizonyítékunk is van, a székesfehérvári káptalannak 1305-ben kelt bizonyság oklevele, mely szerint a káptalan előtt a Schak (így) nemzetségből való János, testvérei Domokos és Ugrin nevében is Németújvári Iván nádort birtokaik elpusztítása s különösen a miatt is megintette, hogy őket és jobbágyaikat a III. Endre király által adományozott Rábcza erdő használatából is kizárta; bizonyosan ezen viszály miatt volt szüksége János fiának Jánosnak III. Endre király 1298. évi oklevelére, hogy annak párját is birhassa, midőn azt a fehérvári káptalan által 1305-ben átiratta.[2]

Ezután 1305-től fogva egész 1358-ig az eddig ismeretes oklevelek nemcsak Lőrincz fiairól, hanem az egész családról hallgatnak; mignem a XIV. század közepén Kont Miklós nádor ítéletével a család történetének fonalát ismét fölvehetjük. Midőn Kont Miklós nádor 1358-ban szept. 15-én Sopron vármegye részéről közgyűlést tartott, megjelent előtte Kisfaludi Lőrincz fia János, fiával Miklóssal, kik a nádor előtt előterjesztették, hogy Miklós comes harmadik fiától, Jánostól származott Ugrin fia Pál és Domokos fiai Domokos, Péter és Pál velük egy őstől származnak s ez alapon a Kisfaludiak ellenükben osztályrészeikre nézve igényeiket fentartják oly értelemben, hogyha Miklós comes János fiától származott vérrokonaik birtokaikat bizonyos előbbi osztálylevél erejével bírnák, az osztálylevelet mutassák fel a nádor előtt, ha pedig osztálylevelet felmutatni nem képesek, az esetben az osztályrészt összes javaikból adják ki. János utódai azonban a nádor előtt nem jelentek meg, miért a nádor őket megbírságolta.[1]

Ezt megelőzőleg már 1358 július 7-én Kisfaludi Miklós — «Nicolaus filius Johannis filii Laurentii de Kisfalud districtus Rabaguz», mondja az oklevél, — a győri káptalan előtt saját, úgy fiai István, Lőrincz és László nevében óvását kijelentette, hogy Nagymiháli Ugrin fia Pál a Répcze vizén az ösztörü kinyitásával a Kisfaludiak malmát elöntette.[2]

A föntebbi két ügy oly módon nyert megoldást, hogy Villermus egri püspök és királyi titkos kanczellár előtt Miháli Ugrin fia Pál, továbbá Kisfaludi János és ennek fiai Miklós, István, Lőrincz és László Visegrádon Simon Judás napján 1359. évben abban állapodtak meg, hogy összes családi irományaikat felmutatják a Szent-Györgyről nevezett miháli templomban a győri káptalan kiküldöttje előtt s az oltár előtt esküt fognak letenni arra, hogy több levelük nincs; s ugyanakkor választott biráikkal a Miháli és Kisfalud nevű birtokaikat elkülönítő határvonalat is meg fogják állapítani.[3]

Ezután a felek a miháli templomban csakugyan összegyülekeztek s a győri káptalannak 1359 decz. 20-án kelt bizonyságlevele szerint,[4] föntebbi megállapodásukhoz képest, következőleg jártak el: a jelenvolt Miháli Ugrin fia Pál, úgy Kázméri vagy Kisfaludi Lőrincz fia János és ennek fiai Miklós deák, István, Lőrincz és László s a győri káptalan kiküldöttje előtt a velük hozott okleveleket felmutatván, megesküdtek arra, hogy azokon kívül, melyeket felmutattak, több oklevél nem maradt vissza náluk. A közös

[1] Hazai okmtár, III. k. 51. l. IV. László király idejében azonban, e királynak év nélkül kelt s a Hazai okmtár I. k. 55. lapján közölt oklevele szerint úgy látszik, hogy Miklós comes fiai Lőrincz és János a németujvári grófokkal tartottak, mert a midőn őket és híveiket a király kegyelmébe visszafogadta, megnevezte Lőrinczet és Jánost is; az erről szóló oklevelet a család levéltárában őrzik.

[2] Fejér, id. h. VIII/V. k. 29. l.

[1] Sopron vármegye története. Okltár, I. k. 292. l.

[2] U. ott, I. k. 287. l.

[3] Eredetije a család levéltárában.

[4] Sopron várm. tört. Okltár, I. k. 319. l.

okleveleket a káptalan sekrestyéjében helyezték el, ilyen volt huszonhat privilegium és hét végrendelet. Ugrin fia Pál a fejérvári káptalannak Márk osztályrészéről szóló bizonyságlevelét nem helyezte el a káptalan sekrestyéjében, azért, mert az állítása szerint egyedül őt illette. A Kisfalud vagy Kázmér között a határvonal megállapítására a felek nyolcz választott bírót is megbíztak, kik azonban az ügy bonyolódott volta miatt ez alkalommal megállapodásra nem juthattak; a felek egyszersmind kijelentették, hogy osztályos dolgaikban egymást kielégítették.[1]

A Kisfalud és Mihál közt fekvő vitás terület megosztására nézve a Kisfaludiak és Miháliak közt folyt per 1363-ban aképen ért véget, hogy I. Lajos király rendeletéből a győri káptalan kiküldöttje és Péczi Tamás előtt a felek kiegyeztek úgy, hogy a peres terület egyharmad része a Kisfaludiaknak jusson a következő határok között: a határ Arnulf kertjénél kezdődjék, innét nyugat felé a Rába vizéig haladva átmegy a határvonal a Petruta nevű vízen, ettől a Gálnás és Alsó-Sugatag nevű folyókat érintve, Gyoró nevű helység határa felől a Bee-Répcze folyóig terjed, majd kelet felé haladva, Pagan nevű földhöz ér s végre Cristur (Tóth-Keresztur) nevű földdel ütközik.[2] Ezt az egyezséget a Kisfaludiakkal Miháli Domokos és testvérei 1364-ben a győri káptalan előtt is megerősítették.[3]

A föntmaradt oklevelek szerint ezekután a családra vonatkozólag valamely érdekesebb esemény nem fordult elő egész 1377. évig, a mikor Garai Miklós nádor Sopron vármegye részéről Lucza napja után való pénteken közgyűlést tartván, kihirdette, hogy I. Lajos király rendelete következtében a Rába folyót s az a mellett mindkét oldalon fekvő erdőt és szántóföldeket a király nevében elfoglalta s mindazokat, kik e birtokhoz valamely jogot tartanak, maga elé megidéztette. Erre megjelentek Kisfaludi János fiai Lőrincz, László és István, továbbá Ugrin fia Pál s János fia másik Pál, miháli nemesek, kik felmutatták II. Endre királynak föntebb már említett 1233-iki privilegiumát, mely szerint Pethlend nevű birtok a Rápcza vizével és erdejével együtt a körülírt határok között Miklós comes fiának, Izsáknak tulajdonát képezte. Ez okirat alapján azután a nádor a Kisfaludiakat és Miháliakat jogos birtokukban továbbra is meghagyta.[1]

Ezt megelőzőleg I. Lajos király 1377. évben Kisasszony napján kelt levelében elismerte a családnak a Rába erdejéhez és rétjeihez való jogát és Frank soproni és vasi főispánnak távollétében a király meghagyta kapui várnagyainak, hogy a rába-erdei birtokok elfoglalásától tartózkodjanak; a melynek következtén Éretlen Balázs és János, kapui várnagyok s rábaközi alispánok, Pásztori Antal és Vági Miklós szolgabírákkal, a vármegye nemeseivel és nem nemeseivel Bogyoszlón 1378 január 18-án közgyűlést tartván, a teljesített vizsgálat után kimondották, hogy a Kisfalud és Miháli határok mentén a kapui várhoz tartozó királyi népek a Rába folyóhoz és az a mellett elterülő birtokhoz jogot nem tarthatnak.[2]

Ez időben a család kegyúri dolgaiban érdekkel bír Mihály mosonyi főesperesnek, győri kanonoknak és Guillermus győri püspök helytartójának 1384 április 1-én kelt itélete, mely szerint Nagymiháli Domokos, Pál, Péter és viszont Kisfaludi Lőrincz egymás ellen több panaszszal éltek, különösen, hogy a Miháliak a nagymiháli templomból két harangot hat márkáért eladtak, Kisfaludi Lőrincz pedig egy misekönyvet s az egyház viaticumát egy paptól kiváltván, magánál visszatartja. Mire a püspöki helyettes elrendeli, hogy az elidegenített vagyon az egyháznak visszaadassék s hogy a misekönyv kiváltásáért Miháli János fiai Kisfaludi Lőrincznek négy denárt fizessenek.[3]

A XIV. század végén a család fejérvármegyei birtokainak egy része iránt folyt egy érdekes per Bebek Imre és Kaplai János országbirák és utódaik előtt, melyben Szécseni Frank országbíró 1398-ban végitéletet hozott.

[1] Sopron vm. tört. Okltár, I. k. 319. l.
[2] Fejér, id. h. VII/III. k. 126—128. l.
[3] Az oklevél a család ltárában őriztetik.

[1] Garai Miklós nádor 1377. évioklevele a család ltárában eredetiben van meg; a Soproni Okltár I. k. 443. l., a nádornak egy másik oklevelét is közli, mely szerint a Kisfaludiak és Miháliak a birtokhoz azért tartottak jogot, mert Izsák az ő elődjük volt, megemlítvén azt, hogy a Rapcha folyó utóbb Rábának hivatott.
[2] Hazai okmánytár, I. k, 273. l.
[3] Eredetije a család levéltárában.

E per előzményeül szükségesnek tartom a a következőket fölemlíteni.

Fejér vármegyében a Vértes hegység körül terültek el a Csák nemzetség birtokai; a nemzetség számos tagja bírt és lakott e vidéken. Miklós comes 1231. évi végrendeletében mondja, hogy birtokai a rokonok szomszédságában feküsznek, neveiket azonban nem említi; föntebb láttuk, hogy Miklós comes negyedik fiának, Márknak halála után 1278-ban testvérei a hagyatékon Mihál és Jurk comesek, mint vérrokonok közbenjöttével osztoztak meg; majd Miklós comes fia, János hagyatékán gyermekei közt az osztály 1299-ben Márk fia István, German comes és Corrald nemzetségbeli rokonok jelenlétében történt meg.

Ezek egyikétől származhatott a Csák nemzetségbeli Máté, kinek fia Miklós fiaival, Mátéval és Lászlóval egyetértve, vejének, Demeter malusi nemesnek és fejérvári polgárnak Kendertó és Zobodgunine nevű fejérvármegyei birtokok felét a fejérvári káptalan előtt 1333-ban örökbirtokul bevallotta.[1]

Később, 1366-ban a fejérvári káptalan előtt Kereszturi (vagy Miháli) Ugrin fia, Pál s ennek fiai István és János, továbbá János fiai, Domokos és Péter, végre Kereszturi (vagy Kisfaludi) Lőrincz fiának, Jánosnak fiai, Miklós és István tiltakoztak az ellen, hogy Kendertói Miklós fia László, nemzetségbeli osztályos rokonuk, Kendertó nevű birtokát és egyéb birtokait unokaöcscsének, Domokos fiának, Darabos Jánosnak elörökítette, holott azok a birtokok osztatlan nemzetségbeli ágon teljes joggal a tiltakozókat illetik meg.

Majd 1367-ben I. Lajos király Kendertói Máté fia Miklós leányát malusi, Miklós fia Demeter övegyét, atyjának Kendertó és Zabadgumnye nevű birtokaiban, minthogy atyja fiutódok nélkül halt el, præficiálja és ebbe a fehérvári káptalan előtt 1368-ban Darabos János is beleegyezett.

Utóbb pedig 1381-ben a budai káptalan előtt Vértesi János fiai, Miklós, László és ezek fiai, továbbá Vérteskereszturi (Miháli) János fia Jungher Pál és ennek fia Chak, Kereszturi (Miháli) Jánost fiai, Domokos és Péter s (Kisfaludi Lőrincz fiának, Jánosnak fia István és ennek fia Lőrincz, Kendertói Domokos fiát Darabost tiltották, hogy Kendertó, Chaplar és Celum nevű fehérvármegyei birtokait Kovácsi Chomota Mátének és Jánosnak el ne idegeníthesse.

Továbbá 1383. évben Váli Demeternek Kendertói Mátyus fia Miklós leányától, Katalintól született leánya Erzsébet, Kelemen fehérvári polgár neje Szécsi Miklós országbíró előtt Celum és Chaplar nevű birtokokat Vértesi Miklóstól és fiaitól per útján megnyerte.

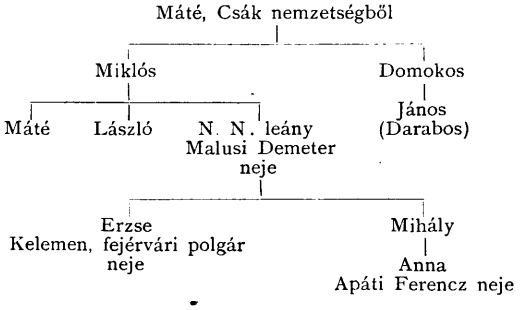
Végre ugyancsak 1383-ban a most nevezett Erzsébet, Kelemen fejérvári polgár neje, és Darabos János a fejérvári káptalan előtt akkép egyeznek ki, hogy Máté fiainak, Miklósnak és Domokosnak Celum, Chaplar és Bokod nevű birtokait maguk között két egyenlő részre felosztották.

A fönt elősorolt 1366., 1381. és 1383. évekről felhozott adatok Szécseni Frank országbíró 1398. évi itéletében olvashatók s azok kivonatát az országbiró a perben álló felek által felmutatott eredeti okiratok alapján itéletébe befoglalta.[1]

A per tárgyát az képezte, hogy a fönt többször említett Darabos János bizonyos bűntény miatt halálra itéltetvén, mint magban szakadtnak, Chaplar, Celum, Kendertó és Bokod nevű fejérvármegyei birtokait Zsigmond király

[1] Anjoukori okmánytár, IV. k. 393. l.

[1] Ide vonatkozólag megemlítendőnek tartom, hogy a család levéltárában a győri káptalannak 1390-ben kelt oklevele őriztetik, mely szerint Miháli János fia Jungher Pál és Kendertói Darabos János «tamquam fratres patrueles» egyességet kötnek, mely szerint Darabos János kendertói birtokának felét Jungher Pálnak átengedi, viszont ez Bodok nevű birtokát Darabos Jánosnak «tamquam vero heredi divisionaliter» birtokába bocsátja. E szerint Darabos János is a Csák nemzetségből származott, lehetséges azonban, hogy a Kendertó, Celum, Chaplar és Bokod nevű birtokokhoz anyai jogon is juthatott, a mint ezt az országbíró itéletében olvassuk. Leszármazását a föntírt adatok alapján következőleg kisértjük meg kimutatni:

1391-ben Nyéki György fiának Balázsnak és Zámori Miklós fiának Istvánnak adományozta, az adományozottak azonban birtokba nem léphettek, mert a beiktatáskor Csuthi János fiának Miklósnak leánya Konrád budai polgár neje, továbbá Váli Demeter leánya Erzsébet, Kelemen fejérvári polgár neje, valamint Malusi Demeter leánya Anna, Apáti Ferencz neje és végre Kwkemeni Jungher Pál[1] ellentmondtak.

Ennek az ellenmondásnak igazolására indult meg azután a per — mint már föntebb említettük — Bebek Imre országbíró előtt s 1392-ben a szentmihályi nyolczadokon a per további folyamán Kaplai országbíró előtt Nyéki Balázs fölperes, Zámori István társa nevében is, felmutatta Zsigmond királynak 1391. évi adománylevelét s felszólította Jungher Pált és társait, hogy ellenmondásuk okát adják elő. Jungher Pál helyett az országbíró előtt annak fia Jakab jelent meg, ki előadta, hogy a családnak a föntemlített Bokud, Celum és Kendertó nevű birtokokról, mely utóbbit Csesztregnek is neveznek, világos tartalmú oklevelei vannak és kész azokat előmutatni, hogy azokkal családjának jogát bebizonyítsa; mit az országbíró megengedvén, Jungher Pál nevezett fia felmutatta II. Endre királynak 1228-ban, uralkodásának huszonhatodik évében kelt privilegiumát,[2] melyben a király Miklós comesnek, Ugrin esztergomi érsek testvérének végrendeletét átírja és megerősíti. Ezen privilegiumból kitűnt, hogy a föntirt Bokud, Celum és Csesztregh nevű birtokok Miklós comes tulajdonát képezték és azon tizenöt ősi birtok közt fordulnak elő, melyeket az országbíró a végrendelet idevonatkozó tartalmának szószerinti idézésével itéletében felsorol.

Ezután Jungher Pál fia, Jakab leszármazásának bebizonyítására felmutatta 1255. évről őseinek, Miklós fiainak Lőrincznek, Jánosnak és Márknak, valamint ez utóbbinak elhaltával hagyatékán ezen Márk bátyjainak 1278-ban készült osztályleveleit, melyekről föntebb bővebben szólottunk s ezek alapján származását így adta elő: hogy ő fia Jungher Pálnak, ki Jánostól, ez Domokostól, ez pedig Jánostól, az említett Csák nemzetségbeli Miklós comes fiától származott.

Mindezekre az ellenfelek ezúttal mit sem válaszoltak, hanem újabb határnapot kértek kitűzetni, mire a tárgyalás elhalasztatván, az új határnapon már Pásztói János foglalta el az országbírói tisztet s előtte az ellenfelek tagadták, hogy a mint Jungher Pál fia Jakab a leszármazást előadta, ő ily vonalon volnaMiklós comes örököse; erre Jungher Pál és fia Jakab oda nyilatkoztak, hogy állításaikat mások levelekkel is képesek bebizonyítani.

Pásztói János országbíró erre új határnapot tűzött ki, melyen Jungher Pál és fia Jakab újabban is felmutatták II. Endre király fentidézett privilegiumát, melyből a már föntebb említett tizenöt ősi birtok felsorolása után Miklós comes végrendeletének további tartama az országbirói itéletben kivonatilag oly értelemben adatik elő, hogy Miklós comes Echwr nevű földjét fiai között közös osztály alá bocsátotta, továbbá Szentkereszt, Udvarhely, Myhal, Kazmer, Bodoház (így), Gewdoch puszták, valamint a készpénzen vett, úgy királyi adomány útján nyert Petlend Sopron vármegyében, Bayanka Fejér vármegyében, nemkülönben Varna (így), Petlen, Vinar és Guth nevű puszták s a Tisza és Maros folyók mindkét partján fekvő Kupanch, Zeleus, Ujlak, Trukman, Myklos, Zenad, Saag, Varakod és Vary nevű birtokok is Miklós comes által Izsák és Lőrincz fiai között közösökül fönthagyattak.

Mindezekre hivatkozva Jungher Pál és fia Jakab előadták, hogy ők Ugrin esztergomi érsek testvérének, Miklós comesnek egyenes leszármazói és örökösei, mert ők a fönt elősorolt

[1] Mily különböző és bizonytalan volt ez időben az egyes családtagok elnevezése, a föntebbiekből tapasztaljuk. Miklós comes leszármazói Lőrincz, a Kisfaludiak ősének és Jánosnak, a Miháliak ősének fiai, majd de Keresztúr, majd pedig de Vértes-Keresztúr előnévvel említtetnek, sőt Jungher Pál Kwkemeni előneve is előfordul; a Jungher melléknév is érdekkel bír, mi «ifjú urat» jelent; azt, hogy e kifejezésre miért használtatott éppen a német nyelv, nehéz volna megmagyarázni, ha csak úgy nem, hogy egy német ember megjelenvén Miháli János udvarában, ennek Pál fiára használta a «Jungerherr» megszólítást, mi azután rajtmaradt, megkülönböztetéseül annak, hogy mint láttuk, Miháli Ugrinnak is volt egy másik Pál nevű fia.

[2] Feltűnő, hogy az országbíró itéletében II. Endre király privilegiuma két helyen is 1231. év helyett 1228. évről idéztetik. Mint föntebb előadtuk, a király privilegiuma 1231. évben kelt s meg van eredetben a család levéltárában; mutatja a tévedést az idézett huszonhatos uralkodási év is, mi 1231-re esik. Lehetséges azonban, hogy Miklós comes év nélküli végrendelete még 1228-ban készülhetett s a király által csak 1231-ben iratott át.

birtokok közül Kwked (így), Celum, Myhal, Kazmer, Bodok, Pethlend, Cheztregh, Echer és Udvarhely nevű birtokokat, mint tulajdonukat, folyton használják; Kendertó nevű helység pedig, melyet Nyéki Balázs a királytól adományul fölkért, később egy halastóról Csesztregnek neveztetett; és hogy a nevezett Darabos János Kendertót nem valamely nemességi czímen, hanem mint egyik nemzetségbeli nőtől leszármazó fiú tartotta birtokában s ennek magtalan elhaltával a birtok örökül nem a királyra, hanem ő reájuk szállott, s minthogy Junkher Pálnak és fiának ezt az állítását az ellenfelek tagadták, mindkét fél állításaik bebizonyítására a helyszínére közös vizsgálat elrendelését kérte s ennek teljesítésére az országbíró a fejérvári káptalant küldötte ki.

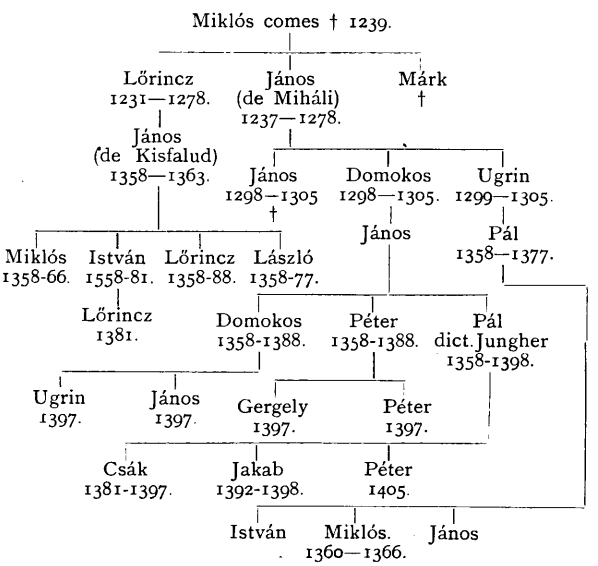
Midőn azonban Pásztói János országbíró utóda Szécseni Kónya bán fia, Frank országbíró a káptalannak a vizsgálatról szóló jelentését tárgyalás alá akarta venni, időközben Nyéki Balázs és Zámori István a török ellen a király hadjáratában Nikápoly vára alatt veszélybe kerülvén, minthogy a király mindazoknak, kiknek a föntemlített hadjáratokba nyomaveszett, abban a reményben, hogy visszatérnek, ügyes-bajos dolgaikban Szent-Benedek napjáig halasztást adott, a végső tárgyalás ezen napig ismét haladékot nyert.

Az 1398. évi Szent-Benedek napján megjelentek Szécseni Frank országbíró előtt Jungher Pál és Kelemen fehérvári polgár, neje Váli Erzsébet nevében, kik előadták, hogy Nyéki Balázs és Zámori István az említett hadjáratból mindeddig vissza nem tértek. Jungher Pál felmutatta a fejérvári káptalannak a közös vizsgálatról 1397-ben Gergely nap után való pénteken kelt jelentését, mely szerint Udvarhelyi Jungher Pál és fiai Chaak és Jakab, úgy Miháli Domokos fiai János, Ugrin, valamint Jungher Pál testvérének, Péternek fiai Gergely és Péter, Malasi Miklós fia Demeter leányával, Erzsébettel s ennek férjével, János fiával, Kelemen, fejérvári polgárral oly egyezséget kötöttek, hogy ez utóbbiak Jungher Pál és ennek rokonai javára Kendertó, máskép Csesztreg-Csaplár nevű birtokban az őket megillető jogaikról lemondtak, viszont Jungher Pál és rokonai Kelemen Pál nejének Celum birtokot engedték át kizárólagos tulajdonul.

A föntnevezettek között a birtokviszonyok ezek szerint rendeztetvén, minthogy ugyancsak a fejérvári káptalannak a teljesített vizsgálat után kelt másik leveléből az is kitűnt, hogy a Nyéki Balázsnak és Zámori Istvánnak adományozott Kendertó, Csaplár és Bokod birtokok Darabos Jánost csupán anyai jogon illették meg s ezek Darabos János magtalan elhaltával örökösödés útján Jungher Pálra és rokonaira szállottak, az országbíró az utóbb nevezett birtokokat Jungher Pálnak és fiának, Jakabnak megitélte; figyelembe véve azt is, hogy Nyéki Balázs és Zámori István a nikápolyi csatából az egy évnél hosszabb időre kitűzött határnapon nem jelentek meg, de oly rokonaik sem voltak feltalálhatók, kiket a dolog közelebbről érdekelt volna.

Az országbíró itéletének ismertetésénél abból az okból időztem hosszabb ideig, mert az nemcsak jogi szempontból bír érdekkel, hanem abból az időből a Csák nemzetség birtokviszonyaira is bő világot vet.

A család történetében elérkeztünk a XIV-ik század végéhez s e helyt idején valónak látom, hogy Miklós comesen kezdve, a család eddig élt tagjainak leszármazását könnyebb áttekinthetés végett összeállítsam:

A föntebbiekből látjuk, hogy Miklós comes két fia, Lőrincz és János leszármazói után a család két ágra szakadt: Lőrincz utódai a Kisfaludi melléknevet, János utódai pedig a Miháli vagy Linkóháti melléknevet vették fel s a XV. szá-

A Csák-nemzetségből származó Kisfaludy, Mihályi és Csáky-családok nemzedékrendje.

Előd, a hét vezérek egyike,
kitől a Csák (Saac) nemzetség származott s kinek Árpád a Vértes erdejét adományozta.

Szabolcs
***

Ennek unokája Csák (Sac), ki Csákvárt a Vértes alján építtette
***

Ugrin comes 1146.

Ugrin 1188—1201 győri püspök
1204-ben esztergomi érsek

Miklós csanádi főispán, 1223. pozsonyi főispán
Első neje görög nő nemes nemzetségből, a másik franczia nemes nő

Izsák 1228. 1231.

Lőrincz de Kázmér vel de Kisfalud 1278.
A Kisfaludyak őse.

János 1358. 1363.
neje Patyi Dominika de Kázmér.

István 1358. 1374.

Miklós 1421. 1429.

László 1358. 1374. 1360.

Lőrincz 1358. 1374
neje N. Margit.

Miklós (literatus) 1358. 1360. 1369.

Jakab 1413.

Dorottya
Kemény-egerszegi Kemén Gergely
neje

Antal 1438. (Literatus)
neje N. Veronika

Ilona
Koronczói Sebestyén neje

Ilona 1449.

Gáspár 1449
neje Vághy Orsolya
† özv. 1468.

Lőrincz 1449.

Benedek 1417. 1449 1488.
Sopron vármegye alispánja, 1. neje Mihályi Ugrin Borbála, 2. neje Vághi Borbála özv. 1515.

Imre.

György.

Miklós

Benedek
neje Hosszutóti Orsolya

Kata
Gecsei Jakabné
1524.

Mihály
1488. 1565.
neje Polónyi N.

Lőrincz 1507.

Mihály

Ferencz

Tamás

Miklós

Ilona
Niczky Ferencz
neje

Pál
neje Hahóti Krisztina

Borbála
Ujszászi Györgyné

Zsófia
Udvardy Györgyné

Balázs, Vas megye alispánja és követe 1608.
1. neje Ládonyi Zsuzsánna
2. neje Zarka Krisztina 1606.
3. neje Bánffy Zsófia

Katalin,
Széplaki Botka Ferencz neje

1. nejétől:

Miklós

Pál
1598—1640.
neje Dávódi Bakó Kata

Zsuzsánna.
Lőrincz-falvay Jánosné.

János 1648.
neje Ákosházi Sárkán Judith (utóbb Falussy Miklósné)
1654-ben osztoznak Agyagoson és Drasburgon

Ferencz
1669. 1691.
neje Bezerédy Mária

Katalin
1669.
Szegedy Bálintné

Mária
1669.
Bezerédy Pálné

Tétényi birtokukat 1697-ben eladják hg. Eszterházy Pálnak

Mihály
1598—1630.
neje Szikei Zsuzsánna
özvegy 1649.

Anna
Káldy Ferenczné

Krisztina.

Imre

István, 1642.
Vas megye alisp.
1. neje Bocskai Borbála
2. neje Grézi Anna

1. nejétől:

Ádám 1652.
Rákóczy György hive.
neje alsóbüki Horváth M.

György,
kurucz 1680—1730.
neje Szecsődy Mária

Zsuzsánna.
1. férje Jost Dániel
2. férje Desewffy Ferencz

Klára
Czabler Illés neje

Katalin
Miskei Dániel neje

Gábor,
elesett Buda ostrománál

Kata, L.-tóthi Lengyel Zsigmondné

Bóra, 1. férje Hagymási István.
2. férje Telekesi Török Imre

2. nejétől:

Éva
Chernel Istvánné

Mária
Mankóbüki Horvát Péterné

Mózes 1677
neje báró Pongrácz Zsuzsánna

István
neje Szemerey Kata

Ferencz.

György

Orsolya

Gáspár

János
neje Batthyány Judit

András

Iván 1305.

Domokos 1305.

Ugrin 1303.

János de Mihályi
vel Nagy-Mihály

Pál 1358. 1366. 1377.

Domokos
1358.

Pál dictus Jungher 1358
neje volt mergesi Pető fiának Jakab leánya Ilona

Péter dictus Jungher
1358. 1397.

István
1360.

Miklós
1363.

János 1360
de Mihályi

Péter
1397. 1405. özvegye
N. Orsolya

Péter
de Linkóhát
1421. 1423. 1429.
özvegye
N. Juska
1444.

Jakab 1397
neje
Márta, Kövesküti Dalos Miklós leánya,
özv. 1421.

Ferencz
dictus
Chak (Caak)
1397.

László 1421.

1397 János
(dictus Jenfel)
1405.

Ugrin Miklós
neje Agyagosi Zeure János leánya Zsuzsánna 1421.

János 1450.

Cháky Mihály
1464.

Geromina
consors Gane Poloni
1428. 1429.

Benedek
de Linkóhát
1428. 1446.

Miklós † 1462.

István
1446. 1425. 1421.

Ugron János
1446. 1425. 1421. 1397.

Pál 1476. 1425. 1421.

Gergely

Miklós
1421.

Borbála
Kisfaludy Benedekné
1467.

Veronika
Tardi Bálint neje 1465.

Zsuzsánna
Varbóki Nagy Györgyné
1465.

Krisztina
Sinnyeiné

Zsófia
Ládonyi Istvánné

1. nejétől:

Mózes
neje Biró Rózsa

Juli
Gömbös Miklós neje

Sándor
1. neje Biligrand Eszter
2. neje Kenessey Zsuzsánna

Ilona
Domokos Dániel neje

Bóra
Trsztyénszky János neje

1-től Kata
Kelemenfalvi Rakovszky Péter neje

1-től Juli
Tóth Bálint neje

György
alezredes

Erzse
Radó József neje

Mária
Bognár Pál neje

Sándor
1768.

Ádám
neje Sáry Judith

László

Zsuzsánna
Medveczky N. neje

György 1806.

Márton

Kristóf
neje Dukai Takács Johanna

Mihály,
neje Jákfalvi Gömbös Eszter.

Samu
neje Barcza Adél

Ludovika
Ajkay Sámuel neje

Gábor kapitány

Boldizsár.
neje Pálffy N.

Balázs 1648.

Zsigmond 1648.

Ferencz

László
1648.
† 1684.
neje Sibrik Mária

Pál 1648.

Erzse
Niczky Gáspárné
1651.

Magdolna
Sennyey Gáspárné

Judit
Rumy Györgyné

Béla
Gencsen

Jolán
Horváth Károlyné
Csöngén

Zsigmond
neje Radics Magdolna

László, kurucz, ker. táblai biró
† 1739.
neje Svastics Erzse.

Bora
1. Sibrik János
2. Talián Pál

Pál
†

Mária
1. Hajas András
2. Szita Ferencz

Ferencz
1740.

Pál
1740.

László
1749.
neje
Niczky Klára

Rozália
Botka Jánosné

Anna
Jankovits László neje.

Rozália

Mihály
Győr vm. főbirája
† 1826.
neje
Sándorffy Anna

Mária
Vajda Ferencz neje

Teréz
Arossy József neje

Katalin

Zsigmond
katona
neje
Schönberger Juliánna

Zsófia

Zsuzsánna

Ádám

Imre
neje Torkos Éva

Antal
neje Egerváry Klára

Klára
Rumi Miklós neje

Anna-Róza
1. Dőry László
2. Andor Józsefné

Gáspár

Menyhért

Boldizsár
kurucz

Balázs
neje Rátky Klára

Jusztina

Anna-Mária

Anna
Márton József neje

Franciska

Erzsébet
Meszlényi János neje

Johanna
Lefebre János neje

Magdolna
Boros Ferencz neje

József
neje br. Ulm Maximiliana

Sándor
a költő
1772—1844.
1. Szegedy Róza
2. Vajda Amália

Boldizsár

Mihály
neje
Noszlopy Franciska

János
tábornok
neje Seidler Teréz

Károly
a költő
† 1830.

Teréz
Farkas Gábor

Dániel

Anna
férj. Meyer Józsefné

János-Imre
neje Schrank Anna

Leánya Andrásy Albinné

Gábor 1669.
neje Kisfaludy Balázs kapja meg,
ki vele egy őstől származott.

Gábor
kapitány 1740.
neje Fügh Judith

Anna
Sankó Boldizsár neje

Judith
†

Kata
Somogyi Zsigmond neje

Ilona
Barcza Zsigmond neje

Zsuzsánna
br. Podmaniczky János neje

Jozefa
1. férje Skaricza András. 2. férje Ujházy Vilmos

Eleonora
Székely László kapitány neje

Ádám † 1816
neje Király Zsuzsánna

Erzse

József
1775—1803.
neje Vittnyédy Klára

Teréz
Csébi István neje

Éva

Csáky Izsák
1507.

Pál
1471.

István
de Mihályi
1471. 1507.

Benedek
1507.

Gerárd
1507.

Ferencz 1507.

Mihály 1507.

János 1507.

Dorottya 1507.

István † 1562.
neje Sibrik Borbála

Borbála

Gábor

Csáky István 1609-ben mag nélkül elhalt,— javait Balázs kapja meg,

Mihály 1562.
Szapolyai János Zsigmond választott király kanczellárja

János
neje Vas Borbálya

Kata
Gersei Pethő Tamás neje

Mihály
1579.

Miklós

Katalin
Gersei Pető Tamás neje

Elek
neje Raffel Erzse

1. Árpád egyet. tanár
2. Kálmán
3. Zoltán pap
4. Mihály tanító
5. Amalia
6. Géza

Mária

Dénes
neje Szabó Póli

1. Erzse, Zámony Adolfné
2. Ilka
3. Jolán, Sibrik Antalné
4. Sándor közjegyző Tatán

Teréz

Moricz
honvéd-ezredes

1. István
2. Rózsa
3. Flóra
4. Mariska
5. Tivadar

Dániel

1. Sándor †
2. Károly
3. Erzsébet †

Vincze
neje Babits Teréz

1. Elek
2. Károly
3. Zsófia
4. Vincze
5. Géza

Gyula
neje Kovács Anna

1. László
2. Gyula
3. Laura

Ilona
Szaák Elek neje

Kálmán Krisztina

Antal

János

József Mihályiban

János
neje Grójer Zsófia

Klára

Anna
férje Tóth Sándor.

János
kapitány
neje Gruber Amália

Gyula †

Mihály
kapitány
neje Hanovszky Amália

Atala
Szalay Károly neje

Malvin Lukinich Mihály
1848-iki képviselő neje

Sándor
† 1894 jún. 17.
neje Niczky Matild

László †
neje báró Haiden Teréz

Gusztáv †
neje Kozma Paulin

István
beledi plébános

Lajos
neje báró Haiden Franciska

Dénes †
neje Lendvay N.

Imre

Matild

Vilma

Béla †

Mária

Ákos.
neje Meskó Ilonka

Miklós

Mariska

Melanie
Ányos Tivadar neje, 1890 jul. 1. óta özvegy

Zsigmond
neje Rőt Jolán

Kálmán
ügyvéd
Temesváron
neje Róth

Gizella
Vaszary N. neje

Miklós
Pápán albiró

Pál
postatiszt

Ödön
†

Malvin

Irén
Sütő Kálmán neje

NAGY IMRE.

zadtól fogva állandóan e mellékneveket használták.

Mint ez más családnál is előfordult, a két szomszéd faluban lakó rokonok a XV. században folyton perben álltak, egymás birtokain hatalmaskodtak s majd egyik, majd másik a rokon szomszéd birtokát el is foglalta, úgy, hogy a XV. században a család története leginkább peres ügyekről szól.

NAGY IMRE.

A PANNONHALMI APÁTSÁG KIVÁLTSÁGLEVELE HITELESSÉGÉNEK KÉRDÉSÉHEZ.

(Három pecsétrajzzal.)

A pannonhalmi apátság kiváltságlevele még most is vita tárgya tudósaink között. Pedig hitelessége fölött immár másfél század óta folyik irodalmunkban a harcz. Ismételve megtámadták, ismételve védelmére keltek, mindamellett máig sincs eldöntve: hiteles-e valóban, vagy nem?

Fejérpataky, kiváló diplomatikusunk, 1878-ban egész könyvet írt róla. Közelebbi czélja volt, hogy megczáfolja Horváth Mihálynak, a nagynevű történetírónak, az oklevél ellen felhozott érveit. Voltakép azonban terjedelmes monografiát adott, a melyben leírja az oklevél külsejét, szól a különböző kiadásokról és átiratokról, közli az oklevél kritikai szövegét, ismerteti az ellene intézett támadásokat Mansi-tól (1747) kezdve Horváthig (1878), még pedig a czáfolatokkal együtt, végül a diplomatika legujabb fegyvereivel száll síkra az oklevél hitelessége mellett, kimutatván, hogy az az egykorú oklevelekkel, főleg III. Ottó császáréival egészben és részleteiben megegyezik, írása is megfelel a kornak, a melyben állítólag készült, hogy tehát «valóban Szt.-István hiteles oklevele s így legrégibb oklevelünk.»[1]

Fejérpataky meggyőző érvelése után azt lehetett volna hinni, hogy most már elnémul a kétely, annál is inkább, mert az ifjabb történetírói gárda egyik jeles tagja: *Karácsonyi János dr.* «Szent-István király oklevelei és a Szilveszter-bulla» czímű diplomatikai tanulmányában a pannonhalmi apátság kiváltságlevelét Fejérpataky idézett műve alapján szintén hitelesül ismeri el, azzal a különbséggel mégis, hogy nem 1001-ben, hanem 1030 körül keltnek mondja, a három utolsó sort pedig sokkal későbbi, csak 1137 után készült hozzátoldásnak.

S ime, mi történik? Előáll *Pauler Gyula dr.* s az Árpádokról szóló korszakos művének függelékében,[1] annak alapján, hogy Karácsonyi a kiváltságlevél záradékának koholt voltát bebizonyította, kimondja meggyőződését, hogy nemcsak az utóirat, hanem «az egész oklevél rendkivül sikerült hamisítvány a XIII. század elejéről.» Állítását psychologiai alapra, az oklevélben előkerülő téves adatokra s arra építi, hogy a XII. századi pápai bullákban egymás után tünnek fel némely kiváltságok, melyek a pannonhalmi oklevélben már mind benfoglaltatnak.

Pauler érvelésével hatalmas rést ütött a kérdéses oklevél hitelességén. E rés tágítása czélja a jelen értekezésnek, hogy végre eldőljön a hitelesség kérdése s véget érjen a másfél százados harcz.

Arra fektetem a fősúlyt, a mire eddigelé csak mellékesen vetettek ügyet: *a pecsétre.*

Tudvalevő dolog, hogy a középkorban, a mikor az aláírást még nem ismerték, a pecsét adta meg az oklevél hitelességét. Ha tehát a pecsét hamis, annak kell lennie az oklevélnek is, a melyre függesztették.

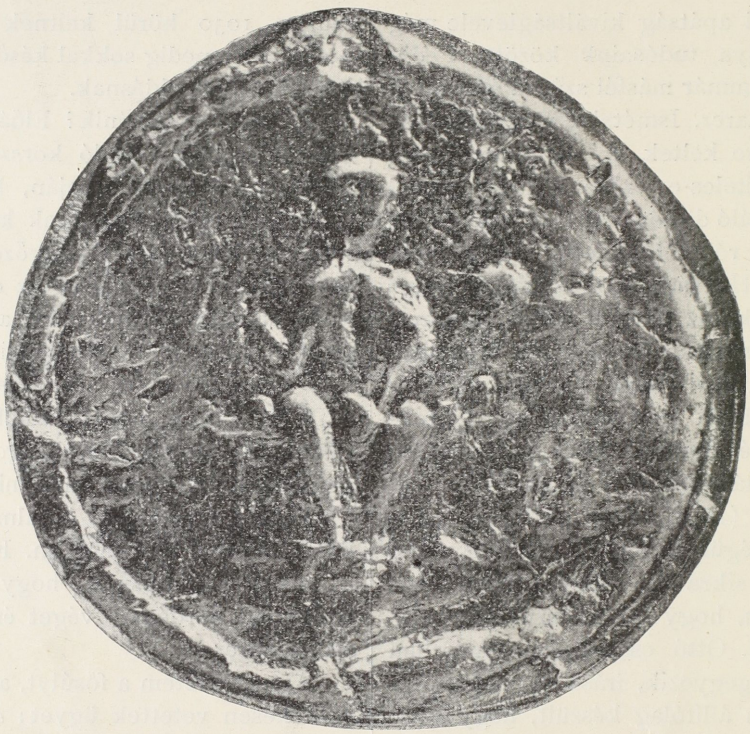
Részemről ki fogom mutatni, hogy a pannonhalmi apátság kiváltságlevelén levő pecsét nem Szent-Istvánnak, hanem Kálmán királynak a pecsétje, a miből következik, hogy maga a kiváltságlevél sem ered Szent-Istvántól, hanem későbbi hamisítvány.

[1] L. bővebben Fejérpataky: «A pannonhalmi apátság alapító oklevele» czímű művét.

[1] Pauler: A magyar nemzet története az Arpádházi királyok alatt, II. k. 752—756. ll.

Előbb azonban hadd mondjam el: mikép jöttem erre a gondolatra. 1893—94-ben Szalay Józsefnek általam sajtó alá rendezendő történetéhez a képeket gyüjtögetvén, Fehér Ipoly pannonhalmi főapát úr szíves engedélyével lefényképeztettem az apátság kiváltságlevelét is a rajta levő pecséttel együtt. Egyiknek sem bírtuk még hiteles másolatát, én pedig csak ilyent akartam bemutatni olvasóimnak.

Kezemhez vevén a fényképeket, első tekintetre feltűnt a hasonlóság Szent-István állítólagos pecsétje és Kálmán királynak általam jól

ismert pecsétje között. Azonnal elővettem utóbbinak a rajzát s a mint azt Szent-István pecsétjének fényképével gondosabban összehasonlítottam, meggyőződtem arról, hogy nem két különböző, hanem egy és ugyanazon pecséttel van dolgom, még pedig Kálmán király pecsétjével. Éreztem, hogy fölfedezésem fontos bizonyíték az oklevél hitelessége ellen, azért közölni is óhajtottam. De súlyos családi bajok és elfoglaltságom eddigelé megakadályoztak szándékom megvalósításában.

Föntebb említém, hogy Szent-István állítólagos pecsétjéről csak mellékesen emlékeztek meg azok, a kik a pannonhalmi apátság kiváltságleveléről írtak. Első volt *Cornides*, a ki Székely Sámuelhez intézett egyik levelében az oklevél ellen felhozott érvek között fölemlíti azt is, hogy Sajgó főapát tudósítása szerint az oklevél *függő* pecséttel van ellátva, pedig abban a korban, t. i. a XI. század kezdetén, a függő pecsét még ismeretlen.[1] Cornides emez ellenvetését ismétli *Benczur*, azonfelül Heineccius-ra hivatkozva, azt állítja, hogy II. Henrik császár, Szent-István sógora és kortársa volt az első, a ki 1003-ban készült pecsétjén egész alakban, trónuson ülve ábrázoltatá magát, hogy tehát István, a ki a német császárokat vette mintaképül, 1001-ben még nem használhatott az előbbihez hasonló pecsétet. Ugyanő fölveti a kérdést: vajjon a kérdéses pecsétet nem vették-e le III-ik, IV-ik vagy V-ik István valamely okleveléről és függesztették rá a pannonhalmi oklevélre? Katona István szerint a pecsét köriratából a következő betűk vehetők ki: «S . . . . NUS UNGARORUM RE.» «Ha az első betü *C* s nem *S* — folytatja Benczur — s e közé vala-

[1] Fejérpataky, id. m. 51. l.

mint a három utolsó betü közé ezeket a betüket iktatjuk: OLUMA, akkor megkapjuk Kálmán király nevét, a kinek pecsétjét hogy, hogy nem? Szegedi János tényleg összetévesztette Szent-István pecsétjével.[1]»

Látni való, hogy Benczur már gyanítá, a mit én állítok, csakhogy nem ismervén közelebbről Szent-István és Kálmán pecsétjeit, határozott ítéletet nem mert mondani.

A pecsét ellen felhozott állításait egyébiránt Batthyány, Gánóczi és Novák megczáfolták, kimutatván, hogy függő pecsétek igenis fordulnak elő a XI-ik század elején. A mit pedig Heineccius nyomán mond, azzal Fejérpataky foglalkozott behatóbban. Állítását igen fontos ellenvetésnek tartja; mert ha igaz, az oklevél pecsétjét csakugyan nem fogadhatjuk el hitelesül.

[1] (Benczur): Libelli quibus Anonymus authentiam diplomatis de anno MI. in dubium vocans adversus Ill. Agamantis Palladii Responsa; Clar. Chrys. Novák Vindicias; Rev. Ant. Ganoczi Castigationes defenditur, 87—92. ll. — L. Szegedi: Assertor libertatis ungaricæ etc. Andreas II., 83. l.

Csakhogy nem igaz. Ugyanis Foltznak a német császárpecsétekről írt dolgozatából bizonyos, hogy már III. Ottónak van olyan pecsétje, a milyen a szóbanforgó, és Szent-István ezt vehette mintául.

Mikép Fejérpataky, úgy Karácsonyi is meg van győződve arról, hogy a pannonhalmi kiváltságlevélen látható pecsét valóban Szent-István pecsétje, a minthogy szerintük maga az oklevél is tőle ered. «Az okleveleknek mindenkoron

legfontosabb, hitelességökre nézve döntő része volt a pecsét — mondja Karácsonyi. — A pannonhalmi kiváltságlevél egyik nevezetessége, hogy rajta van a királyi pecsét: Szent-István királyunknak egyetlen fenmaradt pecsétje, melynek *hitelességéhez gyanu sem férhet.*(?)»

És most lássuk: milyen Szent-István állítólagos pecsétje, milyen Kálmán királyé s aztán mindakettőt hasonlítsuk össze egymással.

A Szent-Istvánnak tulajdonított pecsét átmérője 85 millimeter. Fehér viaszba nyomták, melynek szine azonban már nagyon megbarnult. A pecséten a királyt látjuk térden alul érő

tunikában, a mely fölött bő palástot visel. Fejét kétségkívül korona ékesíté, de ennek már a nyoma sem látszik. Jobbjában pálcza, a melynek már csak az alsó vége van meg. Baljában az ország almája s ezen némi halvány nyoma a keresztnek. Mindakét kezét eltartja magától. Arczának vonásaiból immár semmi sem vehető ki. Különben alacsony trónuson ül, lábait zsámolyon nyugtatva. A trónus felső részén, jobb felől, a párna egyik csücskének a kidudorodása látszik, a sarkokon pedig díszítménynek a nyoma. A pecsét felülete nem síma, hanem tele van domborodásokkal és mélyedésekkel. Nem tévedünk talán, ha azt állítjuk, hogy mindezek erőszakos behatás, valószínűleg égetés folytán keletkeztek. Ennek tulajdonítható, hogy a pecsét köriratából, bal felől, már csak annyi betűzhető ki: VNGARO . . . REX. A név teljesen eltünt. E körülmény már magában véve is fölötte gyanússá teszi a pecsétet. A megerősítés úgy történt, hogy az oklevél közepe táján két 25—30 milliméter hosszú, párhuzamos hasítást tettek, erre egy 75 milliméter széles, vastag, pergamen-szalagot öltöttek s ennek a végére rányomták a pecsétet, úgy hogy az oklevél hátára ragadt. Idővel azonban levált onnan s ez az oka, hogy némelyek tévesen függő pecsétnek nézték.

Kálmán király pecsétje, mely a veszprémvölgyi apáczák részére 1109-ben kiállított renovationalis oklevélen, az országos levéltárban látható, az imént leírt pecsétnél sokkal épebb. Nagyságra nézve megegyezik vele: átmérője szintén 85 milliméter, csak a fészke nagyobb valamivel. A király ülő helyzetben van ábrázolva rajta. Testét hosszú, szűk tunika s bő palást födi. Az utóbbi, úgy látszik, a jobb vállon volt megerősítve, mint azt a német császárok pecsétein láthatjuk. A koronának alig van nyoma. Arczvonásokról sem lehet szó. Jobb kezében a király liliomos végű pálczát tart, bal kezében az országnak keresztes almája. Csakhogy a liliom s a kereszt jóformán egészen eltüntek már. A trón alacsony, román stilű, mindkét sarkán kiszögellő díszítménynyel, lent pedig zsámolylyal. A párna kidudorodásai jól kivehetők. A körirat betűi nagyon elkoptak már, mindazonáltal majdnem egészen elolvasható: CO . OMANNVS DEI GRA . I . VN . ARO . . M REX; azaz: *Colomannvs Dei Gracia Vngarorvm Rex.* A pecsét felülete síma, egyenletes. Megerősítése ép úgy történt, mint Szent-István állítólagos pecsétjéé.

Ha már most a két pecsétet egymás mellé állítjuk és egymással egybevetjük, lehetetlen, hogy első tekintetre fel ne tűnjék a pecsétalakok nagy hasonlósága. Egyenlő magasak, egyforma helyzetben vannak, karjuk, lábuk egyforma tartásban; egyenlők a fej körvonalai, egyforma a ruha, egyforma a trón, a melyen ülnek. Szóval: bármely részét nézzük a pecsétnek, teljes egyezést konstatálhatunk. Legyen szabad az olvasó figyelmét felhivnom különösen a fej, a váll s a kar által képezett vonalakra, valamint a lábak és karok állására. És ez az egyezés kiterjed a betükre is, a melyek nagyságra, alakra nézve nemcsak egyenlők, hanem ugyanazon szög alá is esnek.

A pecséteken eszközölt mérések is egyenlő eredményekre vezettek, mint azt a következő összeállítás mutatja, a melynél a pannonhalmi apátság kiváltságlevelén levő pecsétet I., Kálmán királyét pedig II. számmal jeleztük.

		I.	II.
Átmérő		85 mm.	85 mm.
Alak magassága	a zsámoly	60·5 «	60·5 «
Jobb lábszár magassága	alsó	28 «	28 «
Bal lábszár magassága	szélétől	27 «	27 «
A zsámoly alsó szélétől a nyakig		47 «	47 «
Távolság az ország almája s a fej között		15 «	15 «
A jobb párna közepétől a bal párna közepéig		26 «	26 «
A jobb könyöktől az ország almája közepéig		33 «	33 «
A fejtől a pecsét felső széleig		12 «	12 «
A zsámoly aljától a pecsét alsó széleig		12 «	12 »

Hogy még jobban megbizonyosodjam a két pecsét azonosságáról, diapozitiv képeket is csináltattam róluk, a melyek *egymásra téve, teljesen fedik egymást.* Ez pedig, mint tudjuk, a mértani kongruenciának netovábbja.

Mindezek után, azt hiszem, kétségtelen, hogy a *Szent-Istvánnak tulajdonított pecsét voltaképen Kálmán király pecsétje, a melyről a nevet eltüntették s a melyet oklevélre úgy erősítettek rá.*

Az oklevelet ennélfogva szintén hamisnak kell tartanunk, mert psychologiailag nem képzelhető, hogy hiteles oklevélre hamis pecsétet tegyenek. Hisz azzal aláásták volna a hitelét!

Különben, hogy a pannonhalmi kiváltságlevélen látható pecsét nem Szent-István, hanem Kálmán király pecsétje, onnan is kitetszik, hogy a német császárok pecsétjei közül leginkább egyezik V. Henrik császárnak itt közölt pecsétjével, a melyet Heffner művéből[1] vettem. A trónus jellemző sarokdísze ugyanis V. Henrik eme pecsétjén fordul elő először. Már pedig V. Henrik 1106-tól 1125-ig uralkodott és Kálmán királyunknak volt a kortársa.

Közleményemet nem fejezhetem be a nélkül, hogy fel ne hívjam tagtársaim figyelmét a történelmi kiállítás egyik kiváló érdekességű sorozatára: a magyar királyok pecsétjeiről készült galvanoplasztikai másolatok gazdag gyüjteményére. Első helyen áll e sorozatban a Szent-Istvánnak tulajdonított pecsét, a harmadikon Kálmán királyé. A ki e két pecsétet látja, még inkább meggyőződik állításom igazságáról. Szent-István pecsétjét nem létezőnek kell tekintenünk. De megvannak többi királyainkéi egy-kettő kivételével. E gazdag sorozat világosan mutatja a magyar király-pecsétek fejlődését. A figyelmes szemlélő sok érdekest tanulhat belőle: milyen volt királyaink címe a különböző korokban? milyen az ország címere? A királyok viseletére is vonhatni a pecsétekről következtetést, valamint a művészet koronként való állapotára. Bizonyára, mint a kiállítás sok egyéb tárgyát, a pecsétsorozatot is fel fogja használni hazai történettudományunk egy és más vitás kérdés tisztázására, a nemzeti mult megvilágítására. De hogy ezt tehesse, kivánatos volna, ha társulatunk a galvanoplasztikai másolatok alapján hasonmásokban, szakszerű leírás kiséretében, kiadná királyaink összes pecsétjeit.

Dr. Baróti Lajos.

[1] Heffner, Die deutschen Kaiser- und Königs-Siegel.

AZ ILOSVAY CSALÁD LESZÁRMAZÁSA.

(Második közlemény, kilencz rajzzal.)

Ilosvay II. Lászlónak csak egyetlen fia maradt: *I. István*, a kinek nevét 1470-ben olvassuk először, 1518-ban perbe idézte őt fiaival *Andrással*, *Péterrel* és *Jakabbal* együtt a más ágon leszármazó *Ilosvay János* ilosvai szántóföldei és egy malom helyének még 1505-ben történt elfoglalása miatt, de viszont ő is törvény elé hívta *Ilosvay Jánost*, különféle kártételekért. 1507-ben mint királyi ember szerepelt. Neve mint élőé, 1530-ban fordúl elő utóljára. Első nejétől, kinek azonban nevét nem ismerjük, három fia született: *II. András*, *I. Péter* és *I. Jakab*, második feleségétől, *Dolhay Hedvigtől* pedig két fia és egy leánya maradt: *I. Ferencz*, *II. István* és *Anna Arachy* vagy *Arachay Miklósné*.

I. Péter 1511-ben mint fogott biró működött Derencsényi Péter részén, annak Homonnay János elleni perében. Más adat nem maradt fel róla, valószinű hogy utódai sem maradtak.

I. Jakab eladta 1528-ban udvarházát és két jobbágyát 100 arany forintért testvérének, *Karácson Ilosvay Istvánnak*.[1] Egyéb adatot róla nem ismerünk.

II. András Beregmegye alispánja volt. Nejétől, Bégányi Dórától, kivel Nagy-Bégányt és Mászárfalvát kapta hozományúl, egy fia és egy leánya született: *V. Miklós* és *Zsófia*, *Kölcsei Kende Mártonné*.

V. Miklós anyai birtokán, Nagy-Bégányban tartván lakását, *Nagy-Bégányi Ilosvaynak* neveztetett. 1570-ben beregmegyei alispánná választották,[2] 1572-ben pedig mint királyi ember működött, de aztán rövidesen elhalálozott. Neje *Csepei Zoltán Anna* volt, de csak leányai maradtak: *Dóra* és *Anna*.

Dóráról nevén kívül egyebet nem tudunk.

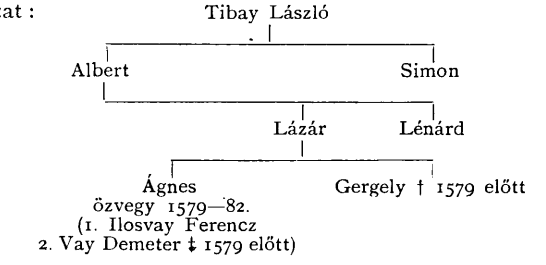
Anna 1557-ben még hajadon volt, utóbb *Simai Mező Gáspárhoz* ment nőül, a ki vele Ilosván és Nagy-Bégányban is birtokhoz jutván, felvette az *Ilosvai* és *Nagy-Bégányi* előneveket is.

Minthogy *Nagy-Bégányi Ilosvay Miklósnak* fiú-örököse nem maradt, Lónyay Ferencz, Pankotay Gergely és Zalay János kassai várnagyok siettek egész Nagy-Bégányra és Mászárfalvára adományt szerezni, de a beiktatásnak ellentmondott a Bégányi család.

Ilosvai Karácson István fiáról, *II. Istvánról* már tudjuk, hogy 1528-ban megvette 100 arany forintért anyáról mostoha testvérétől *Jakabtól* annak udvarházát és két jobbágyát. 1546-ban Bődy Mihály munkácsi uradalmi főnökkel állott perben Ilosván, Kisfaluban, Ilonczán és Bródon elkövetett valami kártételek miatt. 1547-ben még életben volt, de utóbb már nem hallunk róla semmit sem.

I. Ferencz, *Ilosvai Karácson I. István* fia, 1523-ban említtetik első ízben. 1545-ben osztályos atyafiával *Ilosvay Jánossal* együtt pert indított Bűdy Mihály munkácsi várnagy ellen a birtokaikhoz tartozó Hát nevezetű erdő végett; 1546-ban Lipcsey Eleket idéztette meg egyik napszámosának elfogatása és megverése miatt, *Kisfalusy András* özvegyét *Margitot* pedig azért perelte be, mert embereivel a kisfalusi határban fekvő több darab földjét felszántotta s végre *Ilosvay Orbánnal* azért törvénykezett, mert egy ilonczai jobbágyának valami károkat okozott; de 1547-ben már ő ellene és testvére *István* ellen emelt panaszt *Ilosvay János* az ilosvai határhoz tartozó Mocsár és Halastóhelye nevű birtokrészeinek elfoglalása miatt. A választott nemzeti király ellen Ferdinánd pártjára állott s ezért 1547-ben Lónyay Gergely rátámadt ilosvai udvarházára, őt magát rabságra hurczolta és ingóságait is elhordatta; e miatt 1551-ben keresetet indított Lónyay Gergely ellen, de hogy perét megnyerte volna, arról nem maradtak fel adatok. Neje Nagy-Mihályi Tibay Ágnes[1] volt, ki utóbb

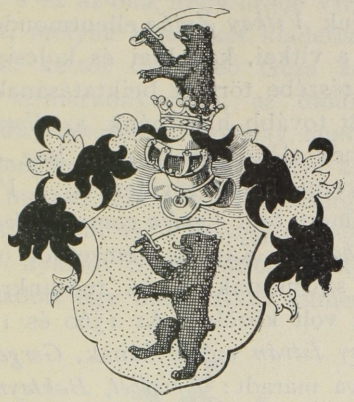
[1] Tibay Ágnes leszármazását mutatja ezen kis táblázat:

[1] Lelesz. Protocollum parvum 229. l.

[2] Beregmegyei jegyzőkönyv, 127. l.

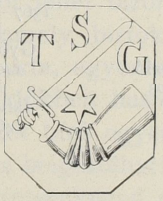
Vay Demeterhez ment férjhez, s 1579-ben már Vaytól is özvegyen maradt. *Ilosvay Ferencztől* egy fia és két leánya született: *III. István*, *Erzsébet*, *Resthei Nádasdy Miklós* Torna vára

főnökének házastársa és *Anna*, *Rákóczi Morvay Istvánné*. Minthogy ezen *Morvay* család czímerét a Siebmacher-féle czimer-könyv nem közli, bemutatjuk itt Morvay Pál pecsétjéről.[1]

III. István, nővérei *Erzsébet*, *Resthei Nádasdy Miklósné* és *Anna*, *Morvay Jánosné*, valamint édes anyjuk *Tibay Ágnes*, ekkor már *Vay Demeter* özvegye, tekintetbe véve *Nádasdy Miklósnak* Torna vára főnökének néhai Tibay Gergely jószágai visszaszerzése körül kifejtett buzgóságát, Kis-Zalacskán két egész jobbágytelket, egyet, melyen Nádasdy Miklós udvarházat épített volt magának, másikat pedig annak szomszédságában, melyen akkor Jancsák András lakott és felét azon zemplénmegyei nagy-mihályi puszta jobbágy teleknek, melyen az előbbi években egy Czinczár Bálint nevű jobbágy lakott volt s melynek másik felét Némethy Ferencz és Imre per útján nyerték el Tibay Gergelytől, — oda adományozták 1580-ban a leleszi konvent előtt a már nevezett Nádasdy Miklósnak és mindkét ágú utódainak és örököseinek, azon feltétel alatt azonban, hogy Nádasdy és utódai tartozzanak az *Ilosvayakat* a Tibay-féle birtokokban továbbra is megvédeni és megoltalmazni, ha pedig *Ilosvay Erzsébet* férje előtt halna el, akkor Nádasdy Miklós annak bármely megyében levő összes örökségét mindaddig bírhassa, míg neki 200 magyar forintot — a miket a sajátjából költött rá a Tibay javak kikeresésére, — vissza nem fizetnek, ellenben, ha Nádasdy halna meg előbb s özvegye nem menne újból férjhez, akkor az örökösök semmit sem igényelhetnek, de az özvegy halála után, vagy ha férjhez menne, mind addig az örökösök fogják élvezhetni a két és fél telek jövedelmét, míg nekik az említett 200 magyar forint s a Tibay birtokért netalán még ezután kiadott összegek meg nem téríttetnek. Ezen örökbevallást II. Rudolf császár átíratta s egyszersmind adományt is adott Nádasdy Miklósnak 1582-ben a nevezett két és fél telekben netalán lappangó királyi jogokra.[1]

Ilosvay III. István 1589-ben tiltakozott az őt anyai jogon illető Tibay Lázár és Lóránt után maradt ungmegyei s egyéb összes jószágoknak Bacskay Gáspár által szándékolt elidegenítése miatt, 1590-ben pedig ugyanazon birtokoknak Bacskay Gáspár és Mikó Ferencz által bárki részére is tett bevallása ellen emelt óvást. Felkérte az 1587-ben hűtlenségbe esett Lónyay Gergely nagy-lónyai részét, de Lónyay István, beregmegyei alispán 1591-ben ellentmondott. Nem élt már *Ilosvay István* 1602-ben, a midőn özvegye *Thernyei Bornemisza György* leánya, *Zsuzsanna* leányai *Margit* hajadon és *Kata Nagymihályi Eödönffy Györgyné* nevében megosztozott *Morvay Annával*, *Ilosvay János* nejével és Morvay Dorottyával, Semsey Ferencz özvegyével azon birtokon, melyeket Tibay Gergely után örököltek volt.[2] *Ilosvay Margit* utóbb *Tereszteni Szényi* (Ziny) *Jánoshoz* ment férjhez, unokájának

Szényi Gábornak pecsétjét, mint eddig kiadatlant, itt közöljük.[3]

Ilosvay Istvánnak fiú utóda nem maradván, vele *II. László* ága elenyészett. Birtokait két leánya és nővérének, *Annának* leánya *Morvay*

[1] 1797 május 20. Ilosvay cs. levéltára.

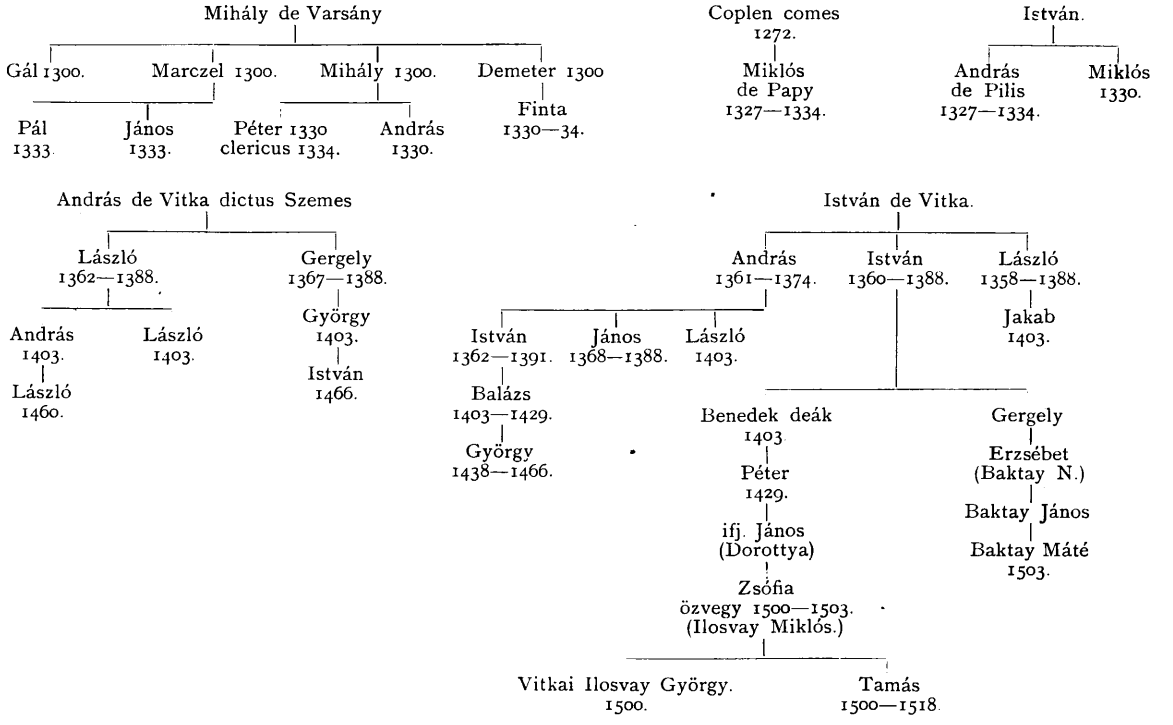
[1] Másolat az Ilosvay cs. levéltárában.
[2] Nagy Iván, id. m. V. k. 231. l.
[3] Vinna, 1666 szeptember 25. Ilosvay cs. levéltára.

Anna, Ilosvay Jánosné osztották fel maguk között, de ez ellen a fiú ágon álló *Kisfalusyak* óvást emeltek.[1]

Ilosvay Karácson I. László harmadik fiának *I. Miklósnak* neve 1471-ben említtetik először. 1480-ban kivette a leleszi konvent levéltárából valami itélet s egyéb Bilkére vonatkozó okmányok párját.[2] 1487-ben zálogba adott Hernicsén négy népes és egy elhagyott, Lipcsén pedig egy népes és egy elhagyott jobbágy-telket Huszton lakó Nagy Albertnek 24 arany forintért;[3] 1489-ben ismét elzálogosított Hernicsén öt jobbágytelket, melyből egy néptelen volt, egyen pedig valami rutén pap lakott, Lipcsén pedig két jobbágyot telkeikkel együtt, Therenny Albert deák huszti lakosnak 50 arany forintért.[4] 1493-ban perbe fogta őt fiával *Miklóssal* együtt Zovárdffy György özvegye Katalin egy bilkei jobbágya szántóföldének elfoglalása miatt. Ezután már nem sokáig élhetett; 1500-ban özvegye említtetik. Hogy tanult ember volt, mutatja fentebb említett 1487-iki sajátkezüleg irott zálogos levele. Első nejétől, kinek nevét azonban nem ismerjük, két fia született: *II. Miklós* és *I. Máté*, a másodiktól, *Vitkay Zsófiától* pedig szintén kettő: *III. György* és *I. Tamás*.

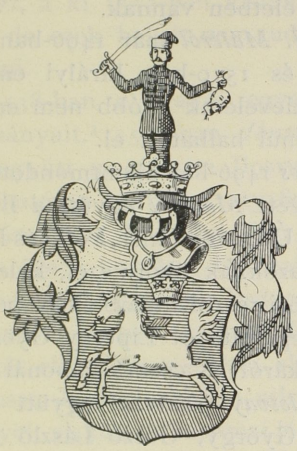
III. György és *I. Tamás* atyjuk halálakor még kiskorúak lévén, anyjukkal Szatmármegyébe, Vitkára telepedtek át, a hol is 1503-ban édes anyjuk *Vitkay Zsófia* ellentmondott Baktay Máténak a vitkai, kápolnai és kolcsi részbirtokok fele részébe történt beiktatásának.[5]

Mielőtt tovább haladnánk az *Ilosvay* család történetének előadásában, nem lesz érdektelen megemlékezni, habár röviden is, a *Vitkayakról*, kiknek ismert ősei *Coplen* comes, *István* és *Varsányi Mihály* a Kaplon nemzetből (de genere Kaplon) származtak, a mi tudtunkra eddigelé még nem volt közölve. Az 1360 és 1388 között élő *Vitkay István* egyik fiának, *Gergelynek* csak egy leánya maradt: *Erzsébet*, *Baktayné*; ennek unokája volt az a *Baktay Máté*, a ki magát a vitkai, kápolnai és kolcsi részbirtokok felerészébe be akarta iktattatni, de a mi ellen a nevezett *Vitkay István* másik fiától, *Benedek deáktól* leszármazott *Vitkay Zsófia*, *Ilosvay Miklós* özvegye 1503-ban tiltakozott. A leszármazást, habár hiányosan és töredékesen, mutatja ezen táblázat:

[1] U. ott.
[2] Lelesz. Actor nr. 21. anni 1480.
[3] Melczer cs. oklevelei 114. l.
[4] U. ott, 119. l.
[5] Lelesz. Statutor. Litt. B. nr. 111. anni 1503.

A *Vitkay* család fiúága 1560 táján kifogyott, de nevüket felvették a leányági utódok, eleinte ugyan még csak előnévül, utóbb azonban már családnévül is, hanem öröklött címereiket megtartották s ez az oka, hogy ötféle Vitkay címert ismerünk, melyek közül két kiadatlant itt be is mutatunk, kettőt Csergheő Géza közölt Siebmacher címerkönyvében, az ötödiket pedig Nagy Iván ismertette[1] Szirmay munkája, Szatmár vármegye leírása után. Erről az ágaskodó szarvast mutató címerről irta Csergheő,[2] hogy az hamis, hanem az a helyes, a melyet ő mutatott be,[3] nyakán nyillal átlőtt hattyú, később mégis kiadott egy más Vitkay címert is,[4] mely

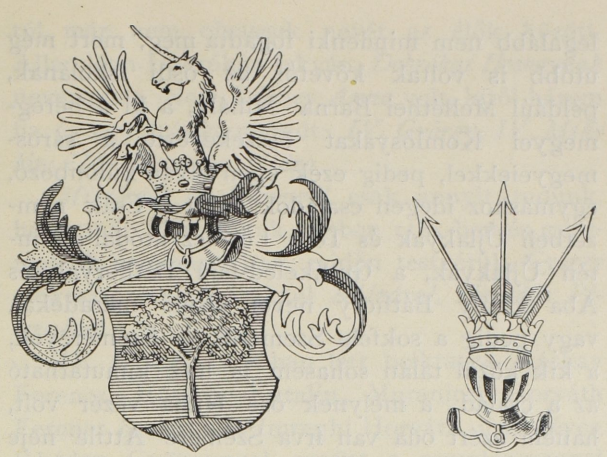
lovas vitézt ábrázol. A való pedig az lehet, hogy a Kaplon nembeli régi Vitkayak címere a karoly, karvaly madár volt, a mint azt a Csomaközy s Vetésy családok viselték, a gróf Károlyiak és a Bagosyak pedig ma is viselik, a karoly változhatott aztán gondatlanságból hattyúvá. Az itt első helyen bemutatott címernek csak ferdítése lehet *Vitkay Lászlónak* Csergheő által közlött, lovas vitézt mutató pecsétje. Ezen címerrel éltek a Szatmár és Ugocsamegyékben birtokos Vitkayak, kiknek nevét ma már csak a fiúvá

[1] Id. m. XII. k. 231. l.

[2] Siebmacher's Wappenbuch. Text, 720.

[3] U. ott. IV. köt. 493. tábla. Talán azért állította Csergheő oly határozottan, hogya Nagy Iván által közlött címer hamis, mert Szirmay hitelét vesztette történészeink előtt, de ő csak a saját családja dicsőségére hamisított okleveleket, egyebekben elhihetjük állításait, tehát azt is, hogy volt egy szarvas címerű Vitkay család is.

[4] Siebmacher's Wappenbuch. Supplementband, 102. tábla.

fogadott *Vitkay-Ujhelyi Sándor* tartja fel, de használták sisakdíszül a három nyilat is;[1] ősük valószínűleg az 1561-ben Vitkán birtokos Uray Albert volt, mert címerük a ló hasa alól hiányzó kocsikerék kivételével teljesen egyezik az Uray címerrel. A második helyen álló címert (kék mezőben zöldelő fa) azon *Vitkayak* viselik, a kik 1850 és 1860 között Szatmármegyéből Erdélybe származtak;[2] lehet, hogy ezek *Vitkay Ilosvay György* vagy *Tamás* utódai, erre látszik mutatni czimerükben az élőfa, melyet az *Ilosvayak* magában is használtak egy hal kiséretében s ma is használnak megkettőzve, mint négyelt címer-pajzsuk egyik osztályának ábráját.

A Vitkay-család fiúágának kihalása után a *Vitkay* névnek különféle leányági utódok általi felvétele és családjuknak e néven való továbbterjesztése figyelmezteti a genealogust arra, miszerint csak akkor lehet bizonyos benne, hogy valaki, a ki valamely birtok tulajdonosa volt és nevét is arról irta, egyenes fiúági utódja egy másik, a régibb időkben hason nevet viselő és ugyanazon birtokot bíró egyénnek, ha a leszármazás apáról fiúra beigazolható, nagy hiba tehát, minden hasonló vezetéknevű egyént kellő bizonyíték nélkül egy család ivadékaképen tüntetni fel. Az ilyen eljárás ellen már 30 év előtt felszólalt ujabb genealogiai tudományunk úttörő mestere, Nagy Iván, Magyarország családai című művében,[3] de szava elhangzott, vagy

[1] Vitkay Mihály szatmármegyei szolgabiró 1767. évi pecsétjéről, Doby Antal úr szíves közléséből.

[2] Thúry Gergely úr szíves közlése.

[3] Pótlék-kötet, 373. l.

legalább nem mindenki fogadta meg, mert még utóbb is voltak követői az ósdi iskolának, például Melléthei Barna Mihály, a ki a beregmegyei Komlósyakat összekeverte a sárosmegyeiekkel, pedig ezek épen olyan különböző, egymáshoz idegen családok, mint a Csák nemzetbeli Újlakyak és Tóth Lőrincz utódai a szintén Újlakyak, a Guthkeled-fajú Báthoryak és Aba király Báthory nevet viselő maradékai, vagy pedig a sokféle Szemerék és Szemereyek, a kik közül talán sohasem is lesz kimutatható az a család, a melynek őse Huba vezér volt, hanem azért oda van írva Szemere Attila neje arczképére, hogy: «Szemere de genere Huba.»[1]

Elmondottuk már, hogy *Ilosvay Miklós* fiai *III. György* és *I. Tamás* atyjuk halála után édes anyjukkal, *Vitkay Zsófiával*, mint kiskorúak Szatmármegyébe telepedtek Vitkába, a hol felserdülésök után is megmaradván, állandóan *Vitkai Ilosvayaknak* neveztettek.

Tamást, társaival Vitkay Istvánnal és Petry Mihálylyal együtt beperelte Szerémi Gulácsy István 1518-ban gulácsi udvarházának fegyveres megrohanása miatt. Más adatot nem ismerünk róla. *Györgyről* még kevesebbet tudunk s így nem mondhatjuk meg, kinek a fiai voltak *Vitkay Ilosvay Mihály*, *Imre* és *János*, a kik közül *Mihály* és *Imre* Uray Alberttel, Tomonyai Nagy Demeterrel,[2] valamint Vitkay Margit, Zsófia (Bernát leánya) és Erzsébettel együtt 1561-ben be lettek iktatva azon vitkai, puszta-kápolnai és kis-kolcsi részjószágokba, melyeket I. Ferdinánd Vitkay János, István, László és Gergely magvaszakadtán Kákonyi Péter deáknak adományozott volt, de melyeket utóbb Tomonyai Nagy Demeternek vallott be Kákonyi, a beiktatás ellen azonban *Vitkai Ilosvay János* óvást emelt. 1569-ben *Mátyóczi Ilosvay Mihály* polyánkai jobbágyát, Lukács rutén papot *Mihály* elfogatta s elébb mind a két kezét levágatván, a nyilt országúton, Dobróka határában, meg is ölette; ezért perbe fogatván, itéletileg kimondatott, hogy ha *Mátyóczi Ilosvay Mihály* több nemesekkel együtt ráesküszik *Vitkai Ilosvay Mihály* fejére, úgy ott, a hol éri, elfoghatja és mint nyilvános gonosztévőt lefejeztetheti. Mi történt azután, azt nem tudjuk, de neve utóbb már nem fordúl elé. Neje *Ugray Borbála* volt.

Vitkai Ilosvay János eladta 1587-ben ilosvai, ilonczai, bródi és kisfalusi összes birtokait 1200 magyar forintért Kúnmissey Lukács deáknak, de midőn az magát 1591-ben a vett birtokokba beiktattatni akarta volna, *Ilosvay László* fiaival *Ferenczczel*, *Istvánnal*, *Tamással* és néhai *Ilosvay Mihály* fiával, *Istvánnal* együtt ellentmondott.

Ezentúl már nem találkozunk a *Vitkai Ilosvayakkal;* igen valószinű, hogy utódaik végkép elhagyva az *Ilosvay* nevet, *Vitkay* név alatt terjesztették tovább a családot s úgy látszik, hogy még ma is életben vannak.

Ilosvay I. Mátéról már 1496-ban tétetik említés, 1507 és 1510-ben királyi embernek volt kijelölve, okleveleink utóbb nem említik nevét, gyermektelenül halhatott el.

II. Miklós 1496-ban ellentmondott testvérével, a már nevezett *Mátéval* együtt a Bilkey családbeliek néhai Úrmezey János, Péter és Lázár magvaszakadtán azoknak ökörmezei, kelecsényi, ripinyei és vizközi részbirtokaiba való beiktatásának. 1507-ben beperelte őt Lipcsey György, a kinek bilkei birtokáról 38 csomó gabonát elhordatott. 1522-ben *Ilosvay Jánossal* együtt óvást emelt a Lipcsey György, Gorzó László és Dobrókai Palkó Péter által az ilosvai határban fekvő Liget nevű erdőben önkényesen véghez vitt határhalmok emelése ellen s még ugyanazon évben törvény elé idéztette Bornemisza János munkácsi tiszttartót, valamint Szemere András és Kóródi Tamás alvárnagyokat a Kisfalu felőli Hát erdőben termett makknak a munkácsi jobbágyok sertéseivel való felétetése és új határdombok hányatása miatt, Tomory Lőrincz várnagyot pedig azért, mert bródi jobbágyai sertéseit erőszakosan elhajtatta, végre Rozsályi Kún Istvánt fogta perbe az általa Karaszlón elkövetett valami hatalmaskodás miatt. 1523-ban kiegyezett *Ilosvay János* nevében is Lipcsey Györgygyel, a ki kisebb erőszakoskodást vitt volt végbe ellenük. 1526-ban kiváltotta azon részjószágokat, melyeket Benedekffy Mihály adott volt 28 forintért zálogba Simonffy Mihálynak. 1505, 1506, 1507 és 1510-ben mint királyi ember működött, 1535-ben pedig egyik birája volt azon törvényszéknek, a mely Dolhay Tamást neje megöletéséért halálra

[1] Új Idők, 1895. évf. 21. szám.

[2] Utódai felvették a Vitkay nevet; 1570-ben már maga is Vitkai Nagy Demeternek neveztetett.

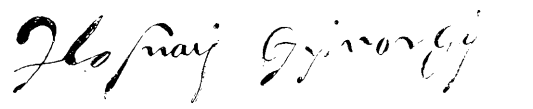
itélte. Nejétől, *Komoróczy Márton* leányától *Dorottyától*, ki mint özvegy még 1550-ban is életben volt, öt fia és egy leánya maradt: *Orbán*, *III. Miklós*, *I. Gábor*, *Egyed*, *Márton* és *Katalin*, elébb 1548-ban *Tarnóczy Lázárné*, utóbb 1550-ben egy *Korcsvaynak* özvegye.

Gábor és testvérei 1548-ban egyeztek ki nővérükkel, *Katalinnal*, annak leánynegyedi igényei iránt. *Gábor* élt még 1559-ben is, a midőn mint királyi ember szerepelt. Testvérei, *Egyed* és *Márton* 1548, 1549 és 1550-ben említtetnek; utóbb semmit sem hallunk ezen három testvérről, utódaikról sincs tudomásunk. Velük egy időben éltek *Ilosvay Katalin*, *Bégányi Miklósné*[1] és *Ilosvay Menyhért*, a ki 1552-ben kisfalusi birtokosnak iratik,[2] de ezek helyét nem tudjuk a családfán kimutatni.

Orbán 1538-ban a krakói egyetemen folytatta tanúlmányait.[3] 1548-ban *Ilosvay Karácson Ferenczczel* együtt megjáratta Ilosva határát, de a dobrókai határon a Bilkey atyafiság, Kis-Karaszló határán pedig Rozsályi Kún László, Miklós, Imre és János nevében Pál salánki plébános ellentmondott.[4] 1549-ben kedvezőtlen itéletet kapott azon perben, melyet Bilkey Péter folytatott volt ellene és testvérei ellen a bilkei, dobrókai, puszta-komári, rákóczi, miszticzei, ökörmezei, ripinyei, vizközi és bereznai jószágok iránt, a melyeket szépatyjuk, *Ilosvay Karácson Nagy László* vett meg annak idejében apósától, *Bilkey Sándortól*. Ugyanazon évben indított keresetet az *Ilosvay* testvérek ellen Komlósy Anna, Heténvi Fejes Ferencz és Margit, Szigethi Bertalan deák özvegye is, a már rég elhunyt édes anyjuk, Komlósy Mihályné, *Ilosvay Ilonának*, *Karácson Nagy László* leányának az ilosvai, kisfalusi, ilonczai, bródi, polyánai, bilkei, dobrókai, lukovai, puszta-komári, rákóczi, miszticzei, lipcsei, herincsei, keselyűmezei, bereznai, ökörmezei, vízközi, ripinyei és kelecsényi jószágokból járó leánynegyedi illetménye kiadása végett. 1551-ben egy hernicsei jobbágy-telket adott el *Orbán*, Dobrókai Palkó Györgygyel együtt Eszéky Ádámnak és feleségének, Magdolnának.[5] Ezentúl már nem olvassuk nevét az élők között. Állandóan Dobrókán lakván, *Dobrókai Ilosvaynak* neveztetett. Neje *Lipcsey Anna* volt, kitől három fia és egy leánya maradt: *IV. György*, *IV. Miklós*, *III. János* és *Klára*.

Miklósról és *Jánosról* csak annyit tudunk, hogy már nem voltak életben 1585-ben és gyermekeik sem maradtak, midőn testvérük, *György* megosztozott nővérükkel *Klárával*, *Horváth Péternével*.

IV. György 1568-ban lett beiktatva Ráskay Ferencz, Ráskay Katalin, Muraniczi Horváth Ferencz özvegye és Imreghi Horváth, más néven Rhédey Györgygyel együtt a zemplénmegyei imeghi, szürnyeghi, kisfaludi és czékei részbirtokok s a bényei és bikkesi puszták birtokába. 1574-ben ellentmondott Thernei Keszthelyi György beiktatásának azon rákóczi jószágba, melyet Zovárdffy István magvaszakadtán kért volt fel. Nővérével, mint láttuk, 1585-ben osztozott meg, 1588-ban pedig egyike volt azon bizalmi férfiaknak, a kik néhai Dolhay György gyermekeit, Pétert és Zsófiát, Bejczy Balázsnét megosztoztatták, az eredeti osztálylevelen lévő szép aláírását itt hasonmásban be is mutatjuk.

1589-ben még biztosan életben volt, azontúl azonban már nincs róla emlékezés. Neje *Kisfalusy Erzsébet* volt, kitől egy fia és két leánya maradt: *I. Pál*, *Erzsébet* és *Zsófia*.

Erzsébet 1611-ben férjnél volt *Kis- és Ó-Bégányi Bégányi András* beregmegyei szolgabirónál, a ki utóbb 1631 és 1634-ben alispánságot viselt.

Zsófia 1589-ben született, férje 1611-ben *Pósaházy János* munkácsi várnagy volt, ennek halála után *Váratkay András* neje lett, de ez is elhalván, 1649 és 1658-ban mint özvegy emlittetik.

I. Pálnak nejétől, *Kölcsei Nagy Zsófiától* gyermekei nem maradván, vele *Ilosvay Orbán* vonala elenyészett.

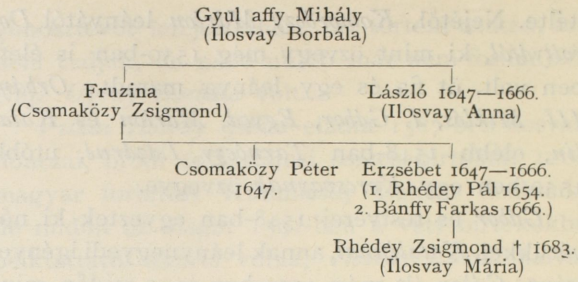
III. Miklós nevét 1546-ban olvassuk első izben; 1570-ben óvást emeltek ellene és unokaöcscse *IV. György* ellen Bilkey Máté és Ferencz

[1] Nagy Iván, id. mű. Pótlék kötet, 118. l.
[2] Lehoczky, id. m. II. k. 351. l.
[3] Nagy Iván, id. m. III. k. 230. l.
[4] Lehoczky, id. m. III. k. 318. l.
[5] Lelesz. Statut. Litt. nr. 23. anni 1551.

azon egyezség meg nem tartása miatt, melyet a közöttük és már őseik között is egy évszázad óta per tárgyát képező bilkei, dobrókai, rákóczi, lipcsei és hernicsei jószágok iránt egymással kötöttek volt. Férfi kora delén halt el. Nejétől, *Surányi Csernavoday Fruzsinától*, az ősrégi Káta nemzetség ivadékától egy leánya és egy fia maradt: *IV. János* és *Borbála, Rátóthi Gyula(f)y Mihályné*. *IV. János* 1602-ben pert indított az édes anyja jogán őt megillető egész Csernavoda, Puszta-Kis-Surány, Asztély, Fejércse, Papifalu, Surány, Balazsér, Kis-Muzsaj és Bene beregmegyei, — Tamásvárallja, Keresztur, Halmi, Pásit, Kökényesd, Bábony és Turcz ugocsamegyei, — Császló, Darócz, Lázári és Homok szatmármegyei, végre Ősi, Szigethi és Sár biharmegyei faluk felerésze iránt. 1615-ben beiktattatott azon nagy- és kis-ilosvai, kisfalusi és bródi részbirtokokba, a fancsikai udvarházba és az ugocsamegyei puszta-laápi jószágba, melyeket Kúnmissey Lukács deák leányának Erzsébetnek, Erdélyi János özvegyének magvaszakadtán kért volt fel a nádorispántól. 1588, 1589, 1591, 1595, 1599, 1612, 1614. és 1619-ben királyi embernek jelöltetett, 1613 és 1631-ben mint Beregmegye táblabírája említtetik. Neveztetett *idősebb Jánosnak* is, de a *Karácson* nevet nem viselte. Neje *Rákóczi Morvay Anna* volt, *Morvay István* és *Ilosvay Karácson Anna* leánya, kitől három fia és egy leánya maradt: *II. Péter*, *VI. János* és *Anna*, *Rátóthi Gyulaffy Lászlóné*.

VI. Jánosról keveset tudunk. 1616-ban született;[1] 1650-ben királyi ember volt, 1652-ben pedig már nem volt életben. Első nejétől, *Tibay Annától* egyetlen leánya maradt csak: *Klára*, *Szemere Lászlóné*, második — magtalan neje — *Szakadáthy Fruzina;* 1653-ban már Ujhelyi János házastársa volt. Az ezen *Ilosvay János* után öröklött ungmegyei vajnatinai részjószágot 1654-ben Gyulaffy Lászlónak adta zálogba Rhédey Pál, mint nejének, Csomaközy Erzsébetnek meghatalmazottja.[2] Ezt az örökösödést azonban nem világítják meg kellően a rendelkezésünkre álló adatok s csak annyit tudunk, hogy Gyulaffy László és Csomaközy Erzsébet atyafisága így áll:

[1] Széll Farkas úr levéltára.
[2] Nagy Iván, id. m. IX. k. 747. l.

II. Péter 1625, 1634, 1635, 1638 és 1639-ben beregmegyei esküdt volt, 1630, 1631, 1632 és 1638-ban pedig királyi embernek volt kijelölve. 1628-ban tanúvallatás tartatott kérelmére az *Ilosvay, Karacson, Kisfalusy, Simai Mező* és *Vitkay* családok rokonsági viszonyai felől.[1] 1631-ben valami felett perlekedett testvérei *Ferencz* és *János* nevében is *Ilosray Erzsébettel*, *Bégányi Andrásnéval* és *Ilosvay Zsófiával*, Váratkay András feleségével és *Kisfalusy Györgygyel*, de 1634-ben kiegyeztek.[2] Ugyanazon évben átíratta Beregmegye tisztikarával az egész *Ilosvay* család részére a Maximháza határjárásáról kiadott 1342-ik évi oklevelet.[3] 1639-ben *Kisfalusy Péterrel* együtt megjáratták Ilosva, Iloncza és Bród határát, azonban azt a munkácsi tisztek ellentmondásukkal megakadályozták. Neje, *Kellemesi Melczer Erzsébet*, 1640-ben már özvegynek iratott, utóbb *Kisfalusy Györgyhöz* ment férjhez. Két fia és két leánya maradt *Ilosvaytól: III. Péter* és *VII. János*, *Zsuzsánna* és *Anna*.

Zsuzsánna kétszer ment férjhez, előbb *Bárczay Sámuelhez*, utóbb pedig *Berzeviczy Istvánhoz*.

Anna szintén kétszer kötött házasságot, első

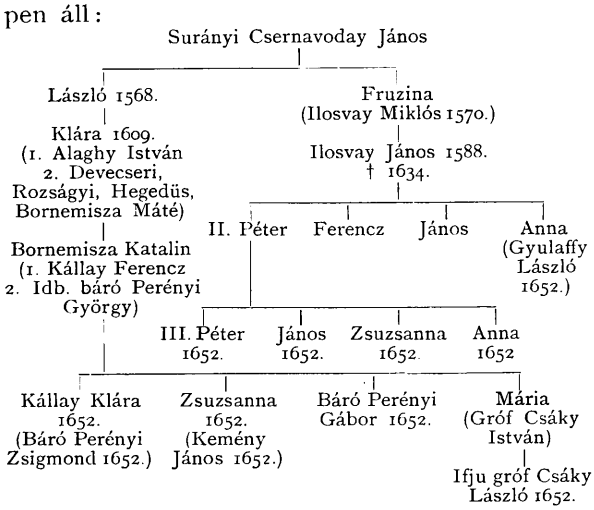
férje *Kemecsey László*, a második *Báji Patay Sámuel* volt, kinek 1675-ik évi pecsétjét, mint

[1] Lelesz. Fasc. nr. 4. anni 1628.
[2] Eredeti az Ilosvay cs. levéltárában.
[3] Hitelesített másolat az országos levéltárból az Ilosvay cs. levéltárában.

a Patay czímer eddig ismeretlen változatát, itt be is mutatjuk.

VII. János 1653-ban és 1666-ban Beregmegye táblabírája volt s élt még 1681 június 13-án is. Mint Tököly híve, jószágait vesztette. Úgy látszik, nőtlenül halt el.

III. Péter 1636-ban született. Atyja halálakor még igen kis gyermek lévén, testvéreivel együtt mostohájuknál, *Kisfalusy Györgynél* nevekedett. Édes anyja 1651-ben osztozott meg gyermekei nevében sógorával Gyulaffy Lászlóval és másik sógorának, *Ilosvay Ferencznek* özvegyével, *Vay Fruzinával.*[1] 1652-ben, 16—17 éves korában, maga kezdett már birtokaira felügyelni és legelsőbben is szépanyja, *Csernavoday Fruzina* örökségéért indított pert Kállay Klára báró Perényi Zsigmondné, Kállay Zsuzsanna Kemény Jánosné, báró Perényi Gábor és ifjú gróf Csáky László ellen.[2] A rokonság a peres felek között ekképen áll:

Ilosvay Péter, 1660-ban elhalt nejétől *Rhédey Erzsébettől* maradt gyermekei, *Ádám*, *Zsigmond* és *Éva* nevében ellentmondott néhai Komoródy Tamás magvaszakadtán, Wesselényi Ferencz nádorispánnak Tokajban 1660 julius 9-én kelt adománya czímén, Horváth István beiktatásának a szatmármegyei császlói részbirtokba.[3] 1662-ben húgával *Annával Kemecsey Lászlónéval* annak osztályrészére nézve kiegyezett,[4] 1666-ban pedig úgy a maga, mint testvére *János*, valamint unokaöcscsei *Gábor* és *Ferencz* nevében is Csomaközy Erzsébettel, Bánffy Farkasnéval egyezett ki s lefizetvén a 125 magyar forint zálog összeget, átvették a bilkei és rákóczi részjószágokat.[1] Még ugyanazon évben zálogba vette unokatestvére *Ilosvay Gábor* ilonczai birtokát 200 magyar forintért és 70 tallérért.[2] 1669-ben megvette Bilkei Gorzó László Polyánkán lévő «Duklák láz» nevű kaszállóját örökáron,[3] 1675-ben pedig zálogba vette Sztojka Zsigmondtól Máramarosban a Taraczvizén fekvő Krásznisóra havasbeli részét 25 magyar forintért, de melyet utóbb 1713-ban unokáitól a Sztojka család visszaváltott.[4]

1681-ben mindjárt *Kisfalusy György* halála után, kiben *Tataměr fia Ilosvay Maxim Kisfalusy* nevet viselő utódainak magvaszakadt, elfoglalta annak összes birtokait s még azon évben meg is osztozott rajta testvéreivel *Jánossal*, *Zsuzsánnával* és *Annával*, de nem sokáig bírhatta békével, mert mint Tököly hívétől, egyéb birtokaival együtt elkobozta a szepesi kamara s csak Rákóczy Ferencz fejedelem adatta vissza unokájának.[5] 1666-ban ő gyakorolta az *Ilosvay* család pallosjogát;[6] 1665-ben Beregmegyének országgyűlési követe, 1666-ban táblabírája, 1670-ben pedig alispánja volt.[7] 1667. és 1668-ban mint királyi ember működött, de az utóbbi évi kiküldetése majdnem végzetessé vált, mert midőn a munkácsi és szentmiklósi uradalmak között folyó perben a falukon tanúvallatásokat tartott, a más okból felzendült jobbágyság hozzá lövöldözött; szerencséjére a golyók nem érték.

Eleinte Ilosván lakott,[8] oda vitte első nejét, *Rhédey Erzsébetet*, *Bárius Ferencz* özvegyét, a nálánál pár évvel idősebb gyermekes asszonyt, kit mint 18—19 éves ifjú vett nőül s kitől *III. Zsigmond*, *I. Ádám* és *Éva* nevű gyermekei születtek. Második nejével, *Tibay Borbálával* Máramarosban a Taraczvizén és a Verhovinán elterülő Kornis-féle birtokokban Taraczközön, Kis- és Nagy-Kirván, Kökényesen, Gányán,

[1] U. ott. Eredeti.
[2] Eredeti az Ilosvay levéltárban.
[3] Lelesz. Statutor. Litt. H. nr. 98. anni 1660.
[4] Eredeti az Ilosvay cs. levéltárában.
[1] Eredetije az Ilosvay cs. levéltárában.
[2] U. ott.
[3] U. ott.
[4] U. ott.
[5] U. ott.
[6] U. ott.
[7] Beregmegyei jegyzőkönyv, 712. l. 5. sz.
[8] Eredetije az Ilosvay cs. levéltárában.

Kálinfalván, Dombón, Széles-Lonkán, Bruszturán, Tereselpatakán, Alsó- és Felső-Nerezniczén, Irholczon, Hidegpatakon, Rosztókán, Iszkán, Kelecsényben, Ökörmezőn és Imsádon is részesülvén, lakását Taraczközre tette át,[1] s már ott lakott 1679-ben, midőn neje óvást emelt a Krásznisóra nevű havas felosztása ellen, mely a fentnevezett birtokokkal együtt közösen használtatott a tulajdonosok által.[2] *Tibay Borbálától*, a ki mint özvegy, még 1702-ben is életben volt, egy fia és egy leánya maradt: *V. Péter* és *Mária*.

Mária előbb *Rhédey Zsigmondhoz*, Rhédey Pál és Csomaközy Erzsébet fiához ment nőül, férje azonban 1683-ban Szatmár alatt elesvén,[3] 1688-ban még mint özvegy említtetik, de utóbb *Sóvári Soós Jánossal* kelt egybe, de kitől 1707-ben elváltan élt, mégis 1712-ben özvegyének iratott. Fia, Soós István bírta az anyai jószágokat a Taraczvizén és a Verhovinán, de utóbb zálogba adta Szerencsy Józsefnek 1535 magyar forintért.[4]

Éva sorsáról nincs semmi tudomásunk.

III. Zsigmond 1679-ben Beregmegye táblabirája volt. Úgy látszik gyermektelenül halt el.

I. Ádám 1656-ban született, 1669-ben egy osztályban járt Tököly Imrével az eperjesi iskolában,[5] 1679-ben beregmegyei esküdt, 1688-ban országgyűlési követ, 1688-tól 1691-ig pedig alispán volt.[6] 1702-ben már nem volt életben, nejétől *Ónody Erzsébettől* gyermekei nem maradtak.

V. Péter 1685-ben beregmegyei esküdt volt, 1702-ben a felállítandó három ezred költségeiből 20 forint esett reája, ebből is látszik, hogy a megye legvagyonosabb nemesei közé tartozott, mert nálánál csak hárman fizettek többet,[7] más adat nem maradt fel róla s csak annyit tudunk, hogy kétszer nősült. Első nejétől, *Csomaközy Katalintól* egy fia és egy leánya maradt: *V. Zsigmond* és *Borbála*, második nejétől *Fráter Borbálától* pedig két leánya született: *Juliánna* és *Judit*. *Fráter Borbála* mint már özvegy 1705-ben kötött osztályos egyességet sógornéjával, *Ilosvay Máriával Soós Jánosnéval*, de már 1707-ben osztály-újítást kértek.[1]

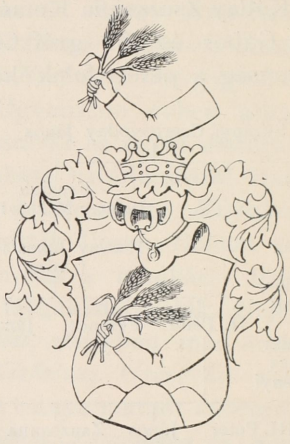
Borbála Szaplonczay Gáborhoz ment nőül. A Szaplonczay család címere még eddig ki-

adatlan lévén, itt közöljük Szarvaszói Szaplonczay László máramarosi esküdt 1695-ik évi pecsétjéről.

Judit sorsa teljesen ismeretlen előttünk.

Juliánna Horthy István házastársa lett. Mint-

hogy a Horthy címer sincs még ismertetve, azt is bemutatjuk.

V. Zsigmond 1729-ben Beregmegye táblabirája, 1747-ben pedig családjának a pallosjogot gyakorló birája volt.[2] 1754 december 16-án már nem volt az élők között. 1717 február 23-án vette nőül *Gúthy Zsuzsannát*, kitől a következő nyolcz gyermeke született:

1. *Anna*, született 1717 deczember 29-én. Férje *Várady Ádám* lett. 2. *Zsuzsánna*, született 1719 augusztus 27-én. *Nagyiday Mihályné* lett. 3. *Juliánna*, született 1722 márczius 8-án. *Komlósy László* vette nőül, 1774-ben mint özvegy említtetik. 4. *Borbála*, született 1724 augusztus 26-án, előbb *Komlósy Mihályhoz*, utóbb *Bogárdy Györgyhöz* ment férjhez. 5. *Klára*, született 1726

[1] U. ott.
[2] U. ott.
[3] Turul, 1883. évf. 125. l.
[4] Eredeti az Ilosvay cs. levéltárában.
[5] Századok, 1880. évf. 403. l.
[6] Beregmegye jegyzőkönyve.
[7] Lehoczky, id. m. I. k. 198.

[1] Eredeti az Ilosvay cs. levéltárában.
[2] Eredeti levelek az Ilosvay levéltárban.

augusztus 24-én, 1761-ben még hajadon volt. 6. *Éva*, született 1729 augusztus 19-én, 1761-ben még szintén hajadon volt. 7. *Krisztina*, született 1732 június 1-én, *Korda Györgyhöz* ment nőül. 8. *VII. Péter*, született 1736 április 25-én.[1] Nénjeivel 1761-ben osztozott meg. 1769-ben cserébe adta egy taraczközi jobbágyát Maróthy Ferencznek, annak egy konjáthii jobbágyáért.[2] 1771-ben valami birtokot szerzett Bilkén, Dobrókán és Mátyfalván Szilágyi Bálinttól és Olasz Istvántól.[3] Volt birtoka Felső-Karaszlón is.[4]

[1] U. ott.
[2] U. ott.
[3] U. ott.
[4] Szirmay, Com. Ugocsa. 88. l.

1778-ban kezdette, mint egyházi gondnok, az új ilosvai református templomot, melyet e század elején az *Ilosvay* család katholikus ága lebontatott. 1763-ban esküdt, 1772, 1775, 1779. és 1781-ben főszolgabiró, 1799-ben pedig a nemesi felkelés szervezésével megbízott helyettes alispán volt.[1] De nemcsak a tollat, hanem a kardot is tudta forgatni, 1784-ben másod kapitány volt a felkelt beregmegyei nemes lovasseregben, 1797-ben pedig a felkelt gyalogságnál viselt alezredesi rangot. 1807-ben még életben volt, de gyermekei nem maradtak s így benne *II. Péter* ágának magva szakadt.

PETROVAY GYÖRGY.

[1] Eredeti az Ilosvay cs. levéltárában.

A CSANÁD NEMZETSÉG WAFFA ÉS BOGYOSZLÓ VONALA.

(Második közlemény, egy tábla melléklettel.)

Makay Péter második fia Albert Bihar-, Csanád- és Aradmegyékben birt javakat.

Az ismert *Földváry-féle* conscriptio szerint a aradmegyei *Almaszegen* — a mely falunak egy részében az 1337-ik évi osztály-levél szerint[1] a Csanád nemzetség Waffa ága is részesült — Makay Albert birtoka még fel van jegyezve.[2]

Midőn az aradi káptalan Nyakazó Miklóst 1494-ben beiktatta a csanádmegyei Szent-Miklós egy részébe, a meghívott szomszédosok között ott találjuk *Albertet* is.[3]

Még 1544-ben is találkozunk nevével. Ugyanis Budy Mihály munkácsi præfectusnak Pethlendi Horthy Márton, Simonkeőkei Gergely, Maróthy Mihály és György, úgy Thárnok László elleni birtokiktatásánál több biharmegyei birtokban Makay Albertnek birtokhatára is fel van említve.[4]

Albertnek *János* fia volt.

Annál a megállapodásnál, melyet Kállay János 1540-ben, neje Várday leány után a Kisvárday családbeliekkel létesített, Makay *János* — Albert fia — mint tanú van jelen.[1]

János, Szepes- és Sárosmegyék dicatora, utóbb kamarai igazgató volt. Egyébként biharmegyei *asszonyvásári* birtokán lakott. Dicatori minőségében sok levele maradt fenn, főleg 1546-ból, mely leveleket adó-ügyekben írt a kamarához. Gyűrűs pecsétjén ágon ülő nagyobb madár — sólyom vagy holló — látható.[2]

Már 1546-ban kamarai igazgató minőségben találjuk őt. Ugyanis Dobó Istvánnak, Egernél történt táborozása alatt Makay János kamara igazgató biztonságára 150 lovasról kellett gondoskodnia.[3]

Még 1547-ben Tokajban fordúl meg hivatatos járatában János úr; 1548-ban pedig a sárosi és szepesi adókat szedi be a dicatoroktól.[4]

[1] Anjouk. okmt. III. k. 364—371. és 383. l.
[2] Csanádmegye ltárában.
[3] M. Tud. Akadémia Dipl. ívrét 15. szám.
[4] M. Tud. Akadémia Dipl. XIV. k. XV. k. 1570 évi átiratban. És: Gabr. Nagy. Analecta. Tom. 39.

[1] M. Tud. Akadémia Dipl. ívrét 19. szám. (Cornides, Tom. V.)
[2] Orsz. lt. Kamarai levelezések 1546-ból. Egy ugyancsak 1546 évi április 5-én kelt s a Makay család levelei közt őrzött levelén is a gyűrűs pecsétben ágon ülő madár van. Thelegdy Tamás érsek 1368-iki pecsétjétől ez abban tér el, hogy ott a madár dombon ül, itt pedig ágon.
[3] Szederkényi Nándor, Heves várm. tört. II. k. 72. l. a családfa Makay urnál van átnézés végetlt.
[4] Magyar leveles tár (Négyszáz magyar levél.) I. k. 42. és 49. ll.

Innentúl már reá vonatkozó okleveles adatot nem ismerek.

Négy gyermeket hagyott hátra: Györgyöt, Ferenczet, Jánost és Annát.

1571 május 15-én a három fitestvér a váradi káptalan előtt, kiadja Anna nővérüknek atyjuk János hagyatékából, a leánynegyed illetőségét.[1]

A Makay családnak eddig (eltekintve a fentebb említett Ulászló-féle 1498-iki czimertől, a melyre nézve újabban aggályok forognak fenn) adományozott czímere nem volt; használtak ugyan pecsétjükön eddig is czímereket, hol oroszlánt, hol kardot tartó pánczélos kart, hol pedig, mint az épp most tárgyalt János, valamint Makai György fia Miklós szolgabiró 1424-ben,[2] sólyom vagy holló alakú nagyobb madarat.

Szükségét látták tehát annak, hogy fejedelmi adomány mellett birjanak állandó czímert.

János fiai azért czímeradományozásért folyamodtak a felséghez. Ehhez képest Rudolf király mind a négyüket, valamint Györgynek már akkor élt gyermekeit: Erzsébetet és Annát, Prágában 1581 évi április 15-én, kiállított czímerlevelében őket régi nemességük elismerése mellett ujból megnemesíti és czímerrel adományozza meg:

«Eundem nobilem Georgium Makay ac per eum honestam dominam Catharinam conjugem suam et Annam ac Elisabetham Makay filias suas, necnon Franciscum ac Joannem Makay fratres suos consanguineos et Annam similiter Makay sororem suam carnalem, qui etiam antea nobilibus parentibus orti et libertate nobilitari semper gavisi esse dicuntur, denuo de regiæ nostræ potestatis plenitudine et gratia speciali in coetum . . . nobilium duximus clementer cooptandos.» stb.

Az ez alkalommal adományozott czímert az oklevél következőkép írja le:

«Scutum militare coerulei coloris, in quo pardus proprio colore pictus ore hiante, lingua exerta, cauda sursum elevata erecte stare conspicitur anteriori dextro pede gladium strictum tenens, sinistrum vero in modum rapientis extendens; scuto galea militaris clausa est apposita, corona seu regio diademate redimita, ex quo semipardus priori per omnia similis ore hianti, lingua exerta, cauda sursum elevata, anteriori dextro pede jaculam seu sagittam tenere, sinistrum vero in modum rapientis extendere cernitur, laciniis sive lemniscis hinc crocei et coerulei, illinc vero rubei et albi coloris defluentibus et scutum ipsum undique decenter exornantibus.»

A czímer tehát e leírás szerint a pajzs kék mezejében természetes színű ágaskodó párduczot ábrázol, mely jobb karmai közt meztelen szablyát villogtat, bal előlábát ragadozásra nyújtja. A sisakkoronán hasonló növő párducz jobb karmában nyilat szorít, bal előlába ugyancsak ragadozásra előre mered. A takarók színei jobbról kék-arany, balról ezüst-veres.[1]

Makay György biharmegyei *Asszonyvásáron* lakott ezidőtájt,[2] mely birtok Csanád nemzetségi vagyon lévén, abban a Thelegdyek is birtokosok; így ép ezidőtájt Thelegdy Balázs is birt ott, kinek leánya Erzsébet azt Varkucs Tamásnak adta el.[3]

Az armalist György úr kihirdetteté Biharmegyében Váradon is 1586. évi november 12-én; azonban a török-tatár dúlásnak Asszonyvására is áldozatul esvén,[4] György kénytelen volt *atyai lakóhelyéről*, — a mint ezt a Zemplénmegyének Zemplén mezővárosában 1606 évi november 21-én tartott közgyűléséből kiadott jegyzőkönyv tanusítja — az ellenségtől való menekülése következtében eltávozni s Zemplén megyébe jött tartózkodásra, hol «*nemzetségéből való rokonai laknak*», miért is az oklevél szavai szerint «nem annyira szükségességből, mint inkább, hogy ő magát itt a mi megyénkben is nemesi előjogaival ékítve levőnek bizonyíthassa,» Rudolfnak eme 1581. évi czímerlevelét publikáltatta.[5]

Midőn a csanádmegyei Makay László magszakadása következtében az ennek kezein volt csanádmegyei birtokok a koronára visszaszállván, mint fentebb említettük, Rudolf király által másoknak — lehet mondani idegeneknek — adományoztattak, György úr is folyamodott a felséghez s a néhai Makay Lászlóhoz való nemzetségi kapcsolatából kifolyóan ő is kért magának a vérség jogán e javakból adományt.

Csakis igen kis mérvben teljesült óhajtása, mert 1582 évi április 15-én kelt oklevelével a király néhai Makay László javai legnagyobb részét Bojnichich-Horváth Jánosnak adományozta;

[1] Családi ltár, VII. nr. 8.

[2] Gr. Zichy okmtár VIII. köt. 172. l.

[1] Zemplénmegye ltárában, fasc. 5. nr. 655.

[2] Orsz. ltár, Biharmegyei Dicalis összeírások 1599-ből 665. l.

[3] Orsz. lt. N. R. A. fasc. 957. nr. 44.

[4] Orsz. lt. Biharm. Dicalis 665. l.

[5] Zemplénmegye 1606 október 17-én tartott közgyűlésének jkve. Eredeti a családi ltárban.

ugyanaz nap kelt másik oklevelében pedig Makay Györgynek s mindkét nemű törvényes utódainak Makó városában csak egy kúriát és két pár jobbágy-telket (in oppido Makó unam curiam et duo paria colonorum) adományozott.[1]

Ama zavaros időkben a beiktatás a helyszínén csak hosszabb idő múlva történt meg. A beiktatás után György úr Makóra költözék, ott lakott kuriáján, Kis György uram szomszédságában, miként ez a megye szolgabírája és esküdttársa által Makón 1636. évi június 5-én felvett tanúvallatási jegyzőkönyvből kitűnik.[2]

E tanúvallatás azért volt szükséges, mert a Zokoly családnak kihaltával, — melynek mint alább reá térünk, Makó *újabban* adományoztatott — és mert a török a szegény makóiaknak a nyakán ülvén, megint a kincstár tette reá kezét a Csanád-javakra, az adományos Makay Györgynek halála után annak fia, ugyancsak *György*, e birtokából kiüttetett.

Ifjabb Makay György kérelmére — ki az időben (1636) Zemplénmegyei Szerencs mezővárosában lakott — eszközölték tehát a nyomozást a makói kúria örökjoga felől.

Idősb Makói Makay György, különben 1593-ban is két ízben szerepel még mint birtokszerző, zemplénmegyei Zomboron Bornemissza László és neje Ibrányi Annától 300 frtért egy szőllőt vesz meg; Szatmármegyében pedig *Majthis* faluban Tury Andrástól több telekből álló birtokot, ennek azonban Sövénházi Móricz Vitalis ellent mondott.[3]

Az adományos Györgynek ifjabb testvére *Janos* biharmegyei *Magyargyepes* faluban lakott, de ez a falu is elpusztíttatott az ellenségtől.[4]

Midőn Zokoly Péter Rudolf király adományából 1602-ben csanádmegyei Makó, Ferged, Wassanto, Dedenszegh, Szent-Miklós és Tempes helységekbe — Váradon — beiktattatott, ennél az eljárásnál jelen volt nemesek közt Makay Jánost is ott találjuk.[5]

[1] Hiteles másolat a családi ltárban. Beiktatva Zemplénmegye ltárában a 109. számú jkv. 815. és köv. lapjain.

[2] Az egri főkáptalannak 1727. évi ápril 19-én kelt hiteles átiratában. Eredetben Zemplénmegye ltárában, fasc. 5. nr. 656. Hit. másolatban a családi ltárban.

[3] Leleszi konvent. IV. k. Prot. 39. 8. és 62. l.

[4] Orsz. lt. Biharm. dicalis conscript. 808. l.

[5] Esztergomi főkápt. lt. Capsa 6. fasc. 12. nr. 5. és fasc. 1. nr. 5.

Érdekes, hogy a Zokoly család minő módon jutott a Csanád nemzetségi birtokokhoz. Fentebb érintők, hogy Makay Miklós leányát Ilonát, László nővérét Zokoly János birta nőül s Makay László 1563-ban végrendeletében e nővérének s ennek fia Zokoly Györgynek hagyta őstől maradt javainak legjavát, királyi consensust azonban erre már nem szerezhetett. Közbe esett az is, hogy II. János király Warkucs Tamásnak, utóbb pedig Rudolf király Bojnichich-Horváth Jánosnak adományozta e birtokok legnagyobb részét s némi birtokot kapott Makón Makay György is mint vérrokon.

A töröktől megszállott eme területeken amúgy sem ülhettek bele a jószágokba az új adományosok, az adomány tehát, ha a *távolból* a jelképi beiktatás meg is történt, a tényleges birtoklás hiánya okából 10—15 év alatt is már feledésbe ment. Ily körülmények közt kérte fel Zokoly Péter (György fia, Zokoly János és Makay Ilona unokája) magának a Makay László-féle javakat adományba, előadván, hogy e birtokoknak békés birtokában az ő (Zokoly Péter) ősei voltak mindig (!) de e birtokok a törökök által elfoglaltattak, ősei onnan kiűzettettek s *bizonyítékaik, leveleik is elvesztek*, a melyekkel eme jogaikat most már bizonyíthatnák; kéri tehát Zokoly Péter, hogy kegyelemből engedtessék el neki a bővebb bizonyítás s adományoztassanak neki ezek az *ősi* birtokok újból.

Rudolf király Prágában 1600. évi október 14-én kelt oklevelében, a fentebb előadottaknak kiemelésével, e birtokokat valóban újból (!) a Zokolyaknak, illetve Péternek adja.[1]

A Csanád nemzetség történetéből bőven láttuk, tudjuk, hogy a Zokoly családnak ősei *eme* Csanád-javakat soha sem bírták s ha Péter apja György, Makó László végrendelete nyomán, birtokolta is egy ideig, ez még nem lehetett ősi jogczím; de hát elég volt akkor is a befolyás, a protekczió s mindjárt fontossá vált az az argumentum, hogy «a levelek elvesztek» s így a bizonyítékok *ezért* nem mutathatók fel.[2]

[1] Orsz. lt. N. R. A. fasc. 938. nr. 23.

[2] Meg kell említenem Makó város történetének kiegészítéseül (minthogy ezt eddig senki nem közölte s Reizner János «Makó város története»-ben sincs róla szó), hogy a pozsonyi kamarának 1672 márczius 5-ről kelt véleményes jelentésében Makó város földesurairól elég bő

Makay János is kihírdetteté Rudolf király czímeres levelét Zemplénmegyében 1603-ban.[1]

János utóbb Biharmegye alispánja lett és Bethlennek is kedvelt embere s többször kényes diplomácziai ügyekben követe és megbizottja volt. János vajdánál is volt követségben s általa küldött János vajda levelet Bethlennek. Ily levelezést fogott fel egy ízben Thurzó György nádor, miként ez a nádornak 1616 évi május 28-án kelt felterjesztéséből kitünik, melyben előadja, hogy hozzá jutottak az ezennel felküldött levelek, melyeket Makay János követ vitt Bethlen Gábornak János vajdától, s azok a levelek is, melyeket Erdély karai és rendei intéztek Bethlenhez s viszont Bethlennek ezekhez intézett válasziratai is.[2]

A nevezetes nagykárolyi tractatusnál, mely II. Ferdinánd és Bethlen Gábor követei közt ment végbe, az 1619 márczius 26-án létrejött megállapodásokat, mint Bethlen részéről kiküldött egyik biztos, Makay János, Biharmegye alispánja is aláírta.[3]

János közvetlen utódjairól tudomásom nincs, valószínű, hogy ágazata kihalt a XVIII. század első felében, mert a *Makay család biharmegyei ágának magszakadása* következtében gróf Pálffy János nádor a biharmegyei Régen és Vajda helységekben levő birtokrészeket, úgy a csatári területen levő Cservölgy nevű erdőséget, mint a koronára visszaszállottakat, 1744-ben többeknek eladományozta.[4]

Lehetséges, hogy éppen e Jánosnak volt fia vagy rokona az a nemes Makói Makay *Lukács*, kinek Báthory Gábor fejedelem hadi érdemei jutalmazásául biharmegyei *Kápolnás falut*, máskép *Giantát* 1608 évi június 13-án adományozta.[1] E részben azonban elfogadható adatom nincs.

Az a körülmény azonban, hogy még az 1755. évi nemesi vizsgálatok alkalmával Biharmegyében két Makay István, két János, úgy Makay Pál, Zsigmond és András igazoltatott,[2] oda mutat, hogy egy előttem ismeretlen ág még ezután is fenmaradt Biharban.

A czímerszerző Györgynek idősb fivérével *Ferenczczel*, valamint leányával *Erzsébettel*, Földes Bernát nejével találkozunk egy 1590. évi oklevélben, midőn is mindketten protestálnak Drugeth István ellen Konczháza, Homok, Vajkócz, Eőr községekben levő birtokok iránt.[3]

Györgynek a Rudolf-féle czímeres-levélben említett Anna és Erzsébet leányain kívül Zombori Fekésházy Katalin feleségétől még György és János nevű fiai s Katalin leánya születtek.[4]

Ifjabb Makay Györgyről már fentebb említettük, hogy kizavartatván makói kúriájáról, e miatt pert folytatott. Neje Szilágyi Erzsébet volt.

Katalin Nagy István nevű nemeshez ment férjhez. Lekchei Sulyok István 1618 január 1-én bevallotta neki: «Makay Cata asszonynak az néhai vitézlő Nagy István uram megh hagyott özvegyének,» zemplénmegyei Sárospatak határában fekvő király-hegyi szőllejét 380 magyar forintért; ez összeget Kata asszony nyomban le is fizette.[5]

A czímerszerző György említett György és János fiainak vonalán származott le a maig élő Makay család.

És pedig Györgynek két fia, ú. m. ugyancsak György és András közül az *első* alapítá meg a *sárosi* és *zempléni* élő ágakat. András

képet kaphatunk. Ugyanis a jelentésben előadatik, hogy Makót előbb Makay László, majd Szokoly, Telegdy István és Palatitz János bírván, ezután idősb Rákóczy György azt Bornemissza Pálnak adta, majd ifj. Rákóczy György a maga kapitánysága alá vetvén e várost, birta is életfogytáig; ezután Rákóczy Ferencz birta, mire Balassa Imrének adatott, ennek hűtlensége folytán a királyi kincstár azután magának tartotta meg, most pedig özv. Rákóczy Györgyné Báthory Zsófia kéri azt magának adatni; minthogy azonban a Rákóczyak azt csak usurpálták, a kamara a kérelem elutasítását véleményezi. (Orsz. lt. N. R. A. fasc. 992. nr. 32.)

[1] Prot. A. nr. 6. pag. 1.

[2] Orsz. lt. Act. Publ. comit. Georg. Thursoianorum. fasc. 2. §. 15.

[3] Magyar Tört. Tár, IV. k. 186. l.

[4] Orsz. lt. Prot. Donat. Palat. Joannis Pálffy, XV. k. 240. l.

[1] Orsz. lt. Liber Reg. V. Gabr. Báthory fol. 212.

[2] Orsz. lt. Nemesi összeírások 1755-ből.

[3] Leleszi konvent, Lib. 11. fol. 91.

[4] Zemplénmegyének 1791. évi július 1-én S.-A.-Ujhelyben tartott közgyűléséből 109. jk. sz. a. kiadott tanúsítványa, melyet Makay János Heves és K.-Szolnok vmegyék főpénztárnoka és testvérei József és Ferencz kérelmére állítottak ki s melyben a filiatio Makay Györgytől (1581) szakadatlan lánczolatban egész Makay Jánosig fel van tüntetve. Hit. kiadványa családi levéltáramban.

[5] Orsz. lt. N. R. A. fasc. 825. nr. 15.

pedig a *gömöri* ágat, mely ág a *gelej*i előnevet is felvette, borsodmegyei Gelej helységben kapott adomány alapján.

A czímerszerző Györgynek másik fia *János* pedig alapította az ugyancsak maig élő *hevesi* ágazatot.

A mellékelt leszármazási tábla, mely főleg Györgytől kezdve kiválóan a családi levéltár adataiból van egybeállítva, szakadatlan lánczolatban tűnteti fel az összes utódokat.

Ezekről immár csak röviden s csakis egynémelyikükről fogunk egyes adatok felsorolásával foglalkozni.

A sárosi ágon *György* Libercsey Mihálylyal együtt donatióban részesült soltmegyei Várszög Bonér, Oroszi és Kas nevű helységekben; azonban a saját részét 1661-ben örökbe vallotta nevezett adományos társának Libercseynek.[1]

Kedvelt embere volt s bizalmasa Wesselényi Ferencz nádornak, kinek udvarában lakott is Murányban. A hírneves nádor és neje Széchy Mária — a murányi Vénus — udvara, tudjuk, hogy előkelő társas élet központja volt. A nádor s neje rendkívül nagy és sűrű összeköttetésben állottak az országnak és Bécsnek is intéző köreivel s e részben is György sok szolgálatot, fáradozást tett a palatinusnak. Már nádorsága első évében — 1655 deczember 14-én — neki: nemes Makay Györgynek, mint bizalmas emberének és Szirmay Péter kir. táblai birónak teljhatalmazást ad Wesselényi arra, hogy a mely osztályt tettek vala Homonnai Drugeth János nejével Borbálával a Hadadi Wesselényi Ádám ügyében a zempléni, abauji és borsodi javak, továbbá Varranó és a csicsvai vár tekintetében, folytassa azt és intézze el teljes meghatalmazással s tökéletesen gróf Homonnai Györgygyel is.[2]

Ilyféle szolgálataiért részesült nyilván a már érintett soltmegyei donatióban is 1661-ben. De 1662-ben megint adományban részesíti őt a nádor, a hűtlenségbe esett lovasberényi Bárson András birtokrészeit, ú. m. Kis-Sztankóczot, Roszvácsot, Lieszkót (Trencsén m.), továbbá Potváracsot, Beregh-Szeghet, Kopcsánt, valamint Eghbellőt (Nyitra m.) adományozván neki és Egresdy Balázsnak. 1663-ban e birtokokba a bevezettetést rendeli el Wesselényi.[1]

Ez időtájt — 1663-ban — valamelyik Makaynak birtokát bizonyos Bálintffy Ferencz hatalmasúl elfoglalta. György a nádor közbenjárását kérve ki rokona érdekében, ez meg is parancsolta Szentpétery Istvánnak, hogy tegyen «satisfactiot» Makay suplicatiója dolgában, a tőle gonoszúl elvett javak iránt. Szentpétery erre jelenti, hogy szolgabiróval jelent meg Bálintffynál, de ez «becstelen választ adott». Egyébként — mondja Szentpétery — Makay György uram bizonyos dolgokat bővebben elmondhat még e részben a kegyelmes úrnak.[2]

A nádor halála után özvegyének is hű embere — titkára — maradt. A nádor aranygyapjas rendjelét: «az arany bárányt Makay uramtól felküldöttem», írja Széchy Mária 1667-ben Nádasdy Ferencz országbírónak Bécsbe.[3]

A Wesselényi-féle nota-perben ő is vád alá vonatott. 1670-ben Spork a bűnösök közé sorozta őt is, ki az özvegy nádornéval Murányban volt. E miatt ír a beteg nádorné Sporknak, azt mondva, hogy «Makay György semmi bűnben nem érzi magát részesnek; itt van és itt marad nálam a murányi várban, érte jót állok a felségnek és excellentiádnak».[4]

Spork azonban 1670 augusztus 15-én Széchy Máriával György uramat is elzáratta. Hat nap múlva azonban gróf Volkra a nádorné szavára megengedte mégis neki, hogy a várban szabadon járhasson.[5] 1671-ben mégis hosszas vizsgálatnak volt ő is alávetve, de sikerült magát kitisztáznia s felmentetett.[6] Hosszú életű lehetett, mert unokáinak a gyermekeit is megérte.

Fia: *Pál* Szabó Annát bírta feleségül s még Zemplénben lakott. 1652-ben ellentmond az egri főkáptalan előtt a Berzeviczy Boldizsár által a zemplénmegyei Tállya helységben levő ingatlant illetően tett bevallásnak.[7]

[1] Egri főkápt. Elench. IV. fol. 144. nr. 78.

[2] Orsz. lt. Prot. Donat. Palatinal. Franc. Wesselényi V. k. 383—385. ll.

[1] Esztergomi főkápt. lt. Capsa 7. fasc. 2. nr. 23. és Capsa 1. fasc. 9. nr. 8.

[2] Orsz. lt. N. R. A. fasc. 982. nr. 64.

[3] Acsády Ignácz, Széchy Mária. 238. l.

[4] Pauler Gyula, Wesselényi Ferencz nádor s társai összeesküvése. II. k. 123. l.

[5] U. ott. II. k. 130., 132. ll.

[6] Orsz. lt. N. R. A. fasc. 517. nr. 8, 13, 19; fasc. 518. nr. 4; fasc. 678. nr. 8.

[7] Egri főkápt. Elench. IV. k. fol. 224. nr. 158.

Pál három gyermeket: Andrást, Jánost és Katát hagyott hátra. Kata, Kazinczy Péter Zemplénmegye híres főjegyzőjének lett hitvese. Lipót király 1669 január 27-én erősítette meg Kazinczy Péter s neje nemes Makay Katalinnak a Rákóczy László s neje Nagymihályi Bánffy Erzsébet abaujmegyei *alsó-redmeczi* kúriája és tartozékainak 700 m. forintért történt megvétele tárgyában kötött szerződését.[1] Az iktatás ugyanaz évben meg is történt.[2] Ezt megelőzőleg már mindketten 1661-ben a solyvai szőllőkbe,[3] 1666-ban pedig az újhelyi kúriába iktattatnak be.[4] Megvette még Kata asszony férjével együtt Segnyey Péter sógorától ennek *kurimai* nemesi kúriáját 1674-ben 2800 m. forintért.[5] Ellenben a *demethei* kastélyukat, tartozékaival együtt eladták Szemere Lászlónak.[6]

Makay Katának Kazinczy Pétertől három gyermeke maradt: Erzsébet (Cserneki és Lyubotini idősb Dessewffy Ádám felesége), továbbá András fia s még Anna leánya. Dessewffyné, Kazinczy Erzsébet, anyja Makay Katalin jogán többször protestál a káptalanokban egyesek ingatlanai elidegenítése ellen; így 1698-ban is Splényi Illés ellen. 1702-ben pedig *szülőinek végrendelete* ellen emel óvást férjével együtt, testvérei András és Anna ama tényei miatt, hogy ezek a homoróczi, bártfai, sárosi ingatlanaikat elidegenítik, az ő tolcsvai, újhelyi és alsó-redmeczi szőllőjüket pedig elfoglalták.[7]

Pál fia, János Eperjesen lakott; erősen katholikus érzelmeinek nagy kárát vallotta. Turcsányi, Nagymihályi István és Cseróczyval együtt egyike volt ő is azoknak a sárosmegyei uraknak, kikre nézve némelyek ebben a korban úgy találták, hogy a *magyarok* nem boldogulnak dolgukban, míg a nevezetteket «meg nem lövöldözik». Cseróczyt így meg is ölték 1672-ben. «Magyarok» alatt itt a protestánsok értendők; ellentétben a nevezettekkel, kik, mert buzgó katholikusok voltak, «németek»-nek tartattak.

[1] Orsz. lt. Liber Reg. XIV. k. 281. l.
[2] Leleszi konvent, Lib. R. nr. 155.
[3] Leleszi konv. Lib. R. nr. 302.
[4] U. ott. Lib. R. nr. 304.
[5] Orsz. lt. N. R. A. fasc. 739. nr. 51.
[6] U. ott. N. R. A. fasc. 1188. nr. 9.; fasc. 1189. nr. 6.
[7] Egri főkápt. Elenchus 823. l. és Becsky cs. ltára Extract. Docum. fam. Dessewffy.

A czél nyilván a szabadság helyreállítása volt. Azoban a protestáns urak a katholikusok üldözését találták a czél elérésére szükséges eszköznek, mondja erre nézve Pauler Gyula «A bujdosók támadása 1672-ben» című értekezésében.[1]

János kétszer nősült s mindkét házasságával szaporítá vagyonát. Első neje Bodonyi és Kakasfalvi Csuda András és Szinyei Merse Ilona leánya *Anna*,[2] második neje, kitől gyermekei nem születtek, «nagyságos» Lapirpataki Segnyey Péter leánya *Anna* volt.[3]

Seghnyey Annának jegyajándokúl a kellemesi birtokrészét s a liszkai szőllőket 3000 frt értékben kötötte le.

Mindamellett, hogy a «némethez» ragaszkodónak tartatott, mégis *nóta-perbe* esett és «tömlöczbe» is vettetett s a fiskus lefoglalta összes jószágait.

A lefoglalt javakból gyermekei egyes részeket hosszas utánjárásra s leginkább csak zálogczímen tudtak nagysokára a kamarától tetemes összegeknek lefizetése mellett visszaszerezni.[4] A konfiskált javak legnagyobb részét azonban a család többé soha nem kapta vissza, hanem a Reviczky, Vay s egyéb családok kapták meg.[5]

A mely javai mégis megmaradtak, azokban gyermekeivel még életében egyezkedik és Eperjesen 1681. évi márczius 17-én kelt transactiójában közöttük javait felosztja. E szerint «idősb Makay János egyrészről, másrészről penigh említett Makay János úrnak *elébbeni* feleségétől néhai nemzetes Csuda Anna asszonytól származott gyermekei, ú. m. Makay Ádám, János és András fiai és Éva leánya, mostan nemzetes Schram Ferencz úr házastársa, annak felette Gyurikovits Zsófia néhai nemzetes Makay Mihály úrnak nevezett idősb Makay János úr fiának meghmaradott özvegye, azon édes uramtól való Makay László és György fiaimnak r. és l. tutrixa» egymással a javak iránt megegyeznek.[6]

János 1686-ban még él, mert Fejérpataky Ádám sárosmegyei szolgabíró és esküdttársa

[1] Századok, 1869. évf. 97. l.
[2] Orsz. lt. N. R. A. fasc. 1754. nr. 10
[3] U. ott. N. R. A. fasc. 1583. nr. 76.
[4] U. ott. N. R. A. fasc. 1105. nr. 19, 20, 23; fasc. 1293. nr. 23; fasc. 1718. nr. 6.
[5] U. ott. N. R. A. fasc. 66. nr. 18.
[6] Orsz. lt. N. R. A. fasc. 1293. nr. 28.

Kükemezey János tanusítványt adnak azon évi február 28-án arról, hogy a Kendy János-féle adósságot nemes, vitézlő idősb Makay János úrnak megitélték.[1]

Legidősb fiával Ádámmal már kis diák korában találkozunk, midőn is az eperjesi kollegiumban 1669 október 4-én az iskolai vizsgálatok szerencsés befejezése alkalmából tartott ünnepélyen «Papinianus Tetragonos» című színdarabban Thököly Imrével együtt fellépett. Ekkor még kis parvista deák volt.

Az élet színpadán is együtt működött Ádámunk a szabadsághősökkel, mert belőle Rákóczy Ferencznek gazdasági kormányzója lett.[2]

Ádám tetemes birtoknak volt ura. Neje az ősrégi családból eredő Csiba Ágnes is sok vagyont hozott hozzá.

1686-ban óvást emel Ádám a maga, valamint testvérei János, András, György és Éva nevében atyjának, Jánosnak ama bevallása ellen, a mely szerint ez Mádon és Bodrog-Keresztúron több szőllő-birtokot és mádi házát elidegenítette volt, még abban az időben, midőn ők gyermekkorban voltak.[3]

1700. évi június 6-án Eperjesen kelt és gyűrűs pecsétjével erősített oklevele szerint Sárosmegyében Kakasfalván lakó Iván nevű jobbágyának árván maradt két fiát Andrást és Istvánt helyestől «nemzetes Makay Éva húgom asszonynak és maradékinak száz m. forinton» eladja. Vörös viaszba nyomott gyűrűs pecsétjén a címer mezejében *koronából növő szarvas* látható. Felül jobbról A. M., balról D. V. betűk.[4]

E pecsét is azt az 1498. évi címert tünteti elő, melyet általában a sárosi ág századokon át egész a mai napig használ.

Ádám úr leginkább ungmegyei birtokán lakott, majd pedig Ungvárott is, hol a Tabódy-féle házat szerezte meg.[5]

[1] Orsz. lt. N. R. A. fasc. 1293. nr. 22. Fejérpataky Ádám szolgabírónak névaláírása mellé nyomva van gyűrűs pecsétje is, a melynek címerében, egymásnak forduló ágaskodó oroszlán és egyszarvú látható; sisakoromdíszként növő oroszlán jobb karmai között liliomot (vagy rózsát) tart.

[2] Thaly Kálmán, Thököly Imre és iskolatársai mint színjátszók. Századok, 1880. évf. 411—417. ll.

[3] Egri főkápt, Litera T. sign. nr. 129.

[4] Orsz. lt. N. R. A. fasc. 1105. nr. 24.

[5] Orsz. lt. N. R. A. fasc. 886. nr. 49.

A Rákóczy-szabadságharcnak vége felé, 1712 január havában, gróf Bercsényi László jelentése szerint: «Makay Adám uram nemes személy» is az ungvári várban «bészorult» népek között vonta meg magát.[1]

Csakhamar be is fejezte ezután pályafutását, 1713-ban már nem él.

Nejének s azidőben már özvegyének Csiba Ágnesnek 1713 márczius 6-án Bottfalván kelt végrendelete nagyon tekintélyes vagyonról tesz tanúságot.

Legtöbb jószágát komájának vitézlő Mokcsay Istvánnak, az ungvári Krajnán lévő *Rosztoka* nevű faluját pedig az ungvári jezsuitáknak hagyta. Egy szőllőt az ungvári ispotályra, a zemplénmegyei liszkai hegyen levő *Danczka* nevű szőllejét, «melyet szegény néhai édes uram nekem tizenkétszáz német forintokban kötött,» a lőcsei legszegényebb szerzeten levő barátoknak hagyta. Nagy számmal felsorolt gyöngyeit, aranyait pedig a homonnai barátoknak. Csicseri Orosz Farkas öcscseurának s ennek mostoha leánya Kádas Máriának sok ingóságot, végül botfalvi kuriáját több pusztával s összes fundus instructussal együtt a kassai apáczáknak adatni rendelte.[2]

Ádám testvére *András*, kinek neje nemestacskándi Csergheő Anna volt, zemplénmegyei Mádon lakott. Igyekezett a Csuda család ősi birtokát Kakasfalvát az egyes birtokosoktól megszerezni s e részben több birtokrészt részint csere, részint vétel útján magáévá is tett. Hasonlókép a csontosfalvi kúriát, a Sárközyektől, kik ugyancsak a Csuda család jogán birták azt, szintén megszerezte.[3]

1694-ben visszavonja az egri káptalan előtt azt a bevallást, melyet még atyja János Demeczky Mihálylyal kötött volt a mádi szőllők tekintetében.[4]

A hűtlenségbe esett Czeglédy Istvánnak kassai javait is még megszerezvén,[5] Eperjesen

[1] Thaly Kálmán, II. Rákóczy Ferencz ltára I/8. k. 418. l.

[2] Orsz. lt. N. R. A. fasc. 892. nr. 39; fasc. 1118. nr. 29; fasc. 1159 nr. 3.

[3] Orsz. lt. N. R. A. fasc. 1156. nr. 57; fasc. 1185. nr. 26, 27, 35; fasc. 1293. nr. 23, 25. Egri főkápt, Lit. X. sign. nr. 164.

[4] Egri főkápt. Lit. X. sign. nr. 135.

[5] Orsz. lt. N. R. A. fasc. 1158. nr. 4. fasc. 1718. nr. 6.

1698. évi július 28-án kelt végrendeletében ő is tetemes vagyont hagyott utódjaira. Szőllőket és pénzt hagy még testvéreinek és *fratruelisának* (Mihály testvére fiának) Györgynek is.[1]

Mihály is zemplénmegyei Sztankóczon, Párnón birt kúriákkal s több faluban részbirtokkal. Neje Jurikovics Zsófia azonban 1697-ben Harsányi Istvánnak s nejének a parnói kúriát, bezniczai, morvai és rákóczi pusztákat s tartozékait, úgy a sztankóczi, albini, széchi, tehnai, kmetei határokban lévő földjeit hat évre zálogba vetette.[2]

Épp ez évben — 1697 május 5-én — kap *Makói Makay Mihály* Lipót királytól a Csanád nemzetség ősi czímerének megfelelő új czímert: a pajzs kék mezejében a prédára lecsapó *sólymot*. A Thelegdy czímertől ez csak annyiban tér el, hogy a sólyom *kacsa* helyett *galambot* ragad meg és vagdalja azt a csőrével.[3]

Azt azonban, hogy e czímerszerző Makói Makay Mihály azonos volna a most érintett János fia Mihálylyal, éppenséggel nem állíthatjuk.

Az 1755. évi nemesi vizsgálatoknál Sárosmegyében, a családfán előforduló Makay Antal, Márton és Zsigmond birtokosok igazoltattak.[4]

* * *

Visszatérve most a sárosi ágat alapító Györgynek testvére *András* ágához, néhány adatot itt is felemlítendőnek tartunk.

András fia *János* volt az, a ki borsodmegyei *Nagy- és Kis-Gelej* helység nagy részét megszerezte. Azóta e birtok után a «geleji» előnévvel is élnek utódjai.

Ugyanis 1722-ben egyrészt Kövecsesi Dancs Györgytől és Nagy Györgytől vette meg Makói Makay János többed magával a nevezetteknek geleji részbirtokát, másrészt Széchenyi Borbély Erzsébettől ennek ottani birtokát, az eladó csak egy kúriát tartván meg abból magának. Pálffy Miklós nádor 1723 május 20-án megerősíti e vételt, ünnepélyes oklevélben hagyván azt jóvá.[1]

Az iktatásnak 1724-ben Horváth Jánosné Bodó Mária, továbbá Petneházy János és az Almássy családbeliek ellentmondottak, de később az ellentmondást mindnyájan visszavonták.[2]

Fia *Ferencz* már 1723-ban pesti kir. táblai jurátus volt s mint ilyen vezette gróf Pálffy Miklós parancsára a néhai Vay Adám örökösei részére eszközölt tanúkihallgatásokat a tekintetben, hogy midőn néhai Vay Ádám második nejét báró Zay Annát elvette, ez hozott-e és mily értékeket a házhoz?[3]

Ferencz kétszer nősült; másodszor Gömörmegyéből Szkárosi Nagy Máriát vevén nőül, e megyében lakott is. Az innen vett testimoniales alapján hirdettette ki nemességét Zemplénmegyében is már 1727-ben s később fiai részére 1773-ban.[4]

1774-ben már özvegye Szkárosi Nagy Mária protestál gömörmegyei *jánosii* helységben lévő ingatlanokat illető jogai tekintetében.[5]

A geleji birtok iránt a birtokszerző János Lőrincz testvérének fia Lőrincz is (Laurentius filii Laurentii, fili Andreæ fili seniori Georgii Makay de Makó) igényt támasztott s tiltakozott 1778-ban az ellen, hogy azok elidegeníttessenek.[6]

Ferencz fiai közül, a második nejétől született *Antal* volt ez ágnak kiváló tagja.

Ez egyházi pályára lépvén, egri főegyházi kanonok, majd makariai felsz. püspök, gágyi apát s a bold. szűzről nevezett egervári prépost volt, 1792-től 1818-ig;[7] közben kir. táblai főpap, utóbb hétszemélynök. 1818 augusztus 7-én besz-

[1] Orsz. lt. N. R. A fasc. 918. nr. 10.

[2] U. ott. N. R. A. fasc. 1043. nr. 37.

[3] Orsz. lt. Erd. Liber Reg. I. pag. 151. A czímer leírása a következő: «Scutum videlicet militare erectum coelestini coloris, in cujus campo sive area *falco* naturali suo colore depictus, columbamque unguibus fortiter constringere rostro vero eandem lacerare conspicitur. Supra scutum galea militaris clausa est posita, quam contigit diadema regium gemmis unionibusque variegatum; ex cono autem galeæ lacynii seu lemnisci a dextra aurei et cœlestini a sinistra vero partibus rubri et albi coloris utrinque defluentes oras seu margines ipsius scuti pulcherrime ambiunt et exornant.»

[4] Orsz. lt. Nemesi összeírások 1755-ből.

[1] Egri főkápt. Lit. A. M. fol. 285; Lit. A. L. fol. 302. Orsz. lt. Prot. Donat. Palat. Nicol. Pálffy XIII. k. 44—47. ll. A nádori consensus hit. másolata a családi ltárban.

[2] Egri főkápt. Lit. A. L. fol. 302; Lit. A. M. fol. 262; Lit. E. E. nr. 105, 106.

[3] Vay Kázmér ltárában Budapesten nr. 151. sz. a.

[4] Zemplénmegye ltára fasc. 17. nr. 145.

[5] Jászói konvent, Proth. 11. nr. 471.

[6] Egri főkápt. Lit. M. M. fol. 487.

[7] Schematizmus Cleri Arch. Diœcesis Agriensis anni 1861. 33. l.

terczebányai püspökké neveztetvén ki,[1] alig hogy egyházmegyéje zilált viszonyait jó rendbe tudta hozni, már négy év múlva — 1823 márczius 3-án — a veszprémi püspökséggel ruháztatott fel, egész váratlanúl, miként azt Makay Jánoshoz 1823 június 6-án írt egyik levelében mondja: «én a veszprémi püspökséget sem nem kerestem, sem nem kivántam, hanem az Isten fejedelmem szívét arra hajtotta, hogy engemet minden keresés vagy csak ajánlás nélkül Veszprémbe által tenne».[2]

Alig egy évre reá azonban, rövid betegeskedés után mint a czímeres gyászjelentés, (a Rudolf-féle 1581. évi párduczos czímerrel) mondja: «Makói és Geleji Makay Antal úr, veszprémi m. püspök, a felséges magyar királyné udvari cancellariusa, cs. k. titkos tanácsos, elhúnyt 1825. évi január 8-án Sümeghen.»[3]

* * *

Az 1581. évi czímerrel adományozott Györgylegifjabb fiának *Jánosnak* Dudkay Máriától született *János, Ferencz* és *István* fiai közül[4] *István* alapította meg a *hevesi* ágat. Ez hevesmegyei *pásztói* birtokán lakott s feleségétől Gáchy Erzsébettől született gyermekei közül *László* (szül. 1722-ben) Bessenyő helységből Csomortányi Imre és Bessenyei Szabó Erzsébet leányát *Annát*, néhai nemes Tóth Gergely özvegyét vevén feleségül, szép birtokhoz jutott Bessenyőn és a tepélyi pusztán. 1758-tól 1760-ig több ingatlant, különböző szőlőket vásárolt össze nejével, miről az egri káptalan 1760 október 23-án állítja ki a tanusítványt;[5] mihez járult még, hogy a Dudvary család is zálogba vetette Lászlónak s nejének a bessenyői és tepélyi birtokrészeit 1751-ben és 1763-ban.[6] Ugyancsak hevesmegyei *Recsk* községben Berze Mátyástól s nejétől megszerzik 1764-ben ezeknek nemesi birtokát is.[4]

László 1770-ben másodszor is nősülvén, 1779-ben halt meg s ez évben osztozkodnak hagyatékán első nejétől származott *József, János* és *Ferencz* fiai.[2]

Közülök *János* 1783-ban még mint nőtlen, egy gróf Esterházy Károly egri püspök által kiállított oklevél szerint a *Csik-hegyen* egy szőllőt vásárolt meg a gróftól.[3]

1791-ben Zemplénmegye előtt igazolta testvéreivel együtt ősi nemességét, midőn is *a zempléni Makayakkal egy közös őstől való* eredetüket és osztályos rokonságukat előterjesztett okleveleikkel bebizonyítván és a filiatiot teljes mértékben kimutatván s egyszersmind ugyanők a makói donatióról is 1582. évi oklevelüket előterjesztvén, a megye erről a három testvérnek 1791. évi július 1-én a testimonialist kiszolgáltatta.[4]

1792-ben Abauj, Heves s Külső-Szolnok megyékben vétettek fel a testvérek a kétségtelen nemesek sorába.

János feleségül vette magának sárosmegyei Lubotinból Dessewffy Rozáliát, Cserneki és Tarkeői Dessewffy János és Péchujfalusi Péchy Bora leányát. Heves és K.-Szolnok t. e. vmegyék 1810. évi január 10-én tartott közgyűlésükből adják ki tanúsítványukat Jánosnak, Dessewffy Rozáliától született fiai: Bertalan, Ágoston, Antal és Lajosnak a megye kétségtelen nemesei sorába történt iktatása felől.[5]

János úr felesége jogán a Dessewffy és Péchy vagyonból Lubotinban 1796 november 5-én történt osztály szerint sógoraival, ú. m. a Dessewffy fiúkkal, Berthóty József, Korponay Zsigmond és Roskoványi Kristóffal együtt, a felvett becsléshez képest tetemes pénzösszegben vette ki részét a lubotini, héthársi, pusztamezői, szegedovszkai, csircsi, jesztrebi birtokokból, Péchujfaluból s a hejczei szőlőkből is.[6]

[1] Ferencz király kinevezési decretuma, s a pápai megerősítő okirat Perlaky Kálmán ügyvéd úrnál Budapesten.

[2] Makay Jánoshoz írt levelei 1816—1823-ból a családi ltárban.

[3] Cs. ltárban. Magyar Kurir 1825. évf. IV. sz. 24. l. Tudom. Gyüjtemény 1825. évf. IV. k. 123. l.

[4] Esztergomi főkápt. Lib. 18. fol. 790. És Zemplénmegye 1791 július 1-én kelt h. kiadványa 109. jegyzőkönyvi sz. alatt, melyben a leszármazás 1581-től szakadatlan lánczolatban fel van tüntetve, a családi ltárban.

[5] Családi ltárban.

[6] U. ott.

[1] Egri főkápt. L. L. fol. 50. A családi ltárban a káptalan hit. kiadványa az iktatásról.

[2] A családi ltárban.

[3] U. ott.

[4] Zemplénmegye ltárában 109. sz. jkv. 1791. évről.

[5] Heves és K.-Szolnok t. e. vmegyék hit. kiadványa a családi ltárban.

[6] Az Asguthi Körtvélyessy Sándor szolgabiró és Berzeviczy Antal esküdttársa mint legale testimonium előtt létrejött osztálylevél családi ltáramban.

Ebben az évben megint bessenyei és tepélyi ingatlanokat szerez Szalay Imrétől, a Csomortányi család jogán.[1]

1806-ban már Heves és K.-Szolnok megyéknek főpénztárosa (generalis perceptor).[2] 1818 körül Klobusitzky Péter szatmári püspöknek jogi és jószágkormányzója lett.[3]

1806-ban Szabó Jánostól ennek borsodmegyei monosbéli birtokát veszi zálogba.[4] 1818-ban pedig Lucskai Bánó Éva s ennek férje Cserneki Dessewffy András kamarástól Heves mezővárosban szerzett meg szép birtokot s az e birtokon épített házában élt azután egészen 1824 januárban bekövetkezett haláláig.[5]

Végrendelete nyomán gyermekei birtokain felül tetemes készpénz és sok arany-, ezüstneműek fölött osztozkodnak 1824-ben.[6]

Fiai közül, Agoston p.-vezekényi birtokos 1831-ben hevesmegyei szolgabíró; Lajos megyei jegyző és táblabíró, majd 1844-től főpénztáros, hevesi birtokos, meghalt 1859-ben.[7]

Az újabb nemzedékből Lajos fiai közül Gyula katona, mint hadapród rendkívüli vitézséget tanúsított az olasz hadjáratban Solferinonál és Magentánál, miért is vitézségi éremmel lett kitüntetve s nyomban tisztté kinevezve.[8]

—

A Waffa fia: Csanád comesnek leszármazottjaival ezekben végeztünk. (L. a mellékelt családfát.)

[1] A családi ltárban.
[2] U. ott.
[3] U. ott.
[4] U. ott.
[5] U. ott.
[6] U. ott.
[7] U. ott.
[8] «Geschichte des k. k. 60. Linien-Infanterie Regimentes, gegenwärtig Gustav Prinz von Wasa. Von Coloman Rupprecht von Virtsolog. Wien 1871.» A 458. lapon áll: «Cadet Julius von Makay der 3. Feld-Compagnie, hatte schon in der Schlacht von Magenta am 4. Juni schöne Beweise der Unerschrockenheit und des persönlichen Muthes, in den wiederholt unternommenen Stürmen gegen den von französischen Grenadieren besetzten Eisenbahndammen an den Tag gelegt. In der Schlacht bei Solferino vertheidigte er mit mehreren Leuten seiner Compagnie ein unter den Castell gelegenes Haus mit Ausdauer und Entschlossenheit und ermuthigte seine Leute durch wirksame Ansprachen zum Aushalten. Als später der Fahnenführer des I. Bataillons verwundet wurde, übergab man ihm die Fahne, welche er während des Sturmes rühmlich trug.»

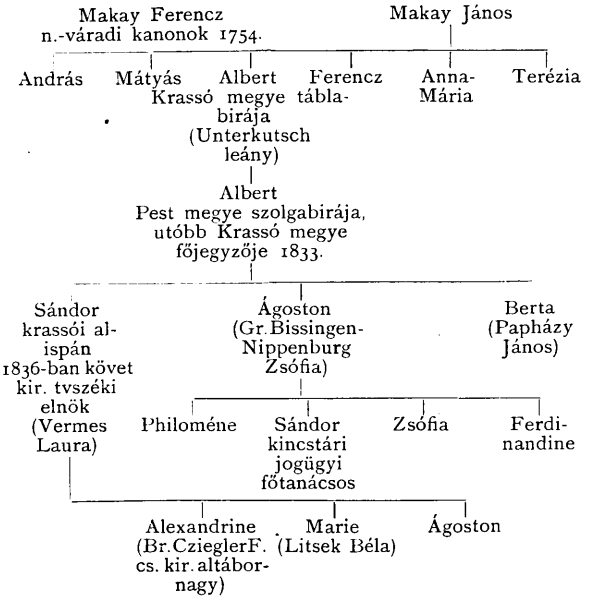
Meg kell említenünk még, hogy a XVIII-ik század második felében Mária Terézia királynétól két Makay-testvér kap címeres-levelet.

Habár semmi adatot sem ismerünk arra nézve, hogy a most tárgyalt családtagokkal kapcsolatba hozhatók vagy a nemzetségből leszármazónak megállapíthatók volnának, mégis, minthogy az egyik Biharmegyéből származott át Pestmegyébe, a másik pedig tényleg Biharban lakott is, szükségesnek tartom ezekről és utódjaikról röviden megemlékezni.

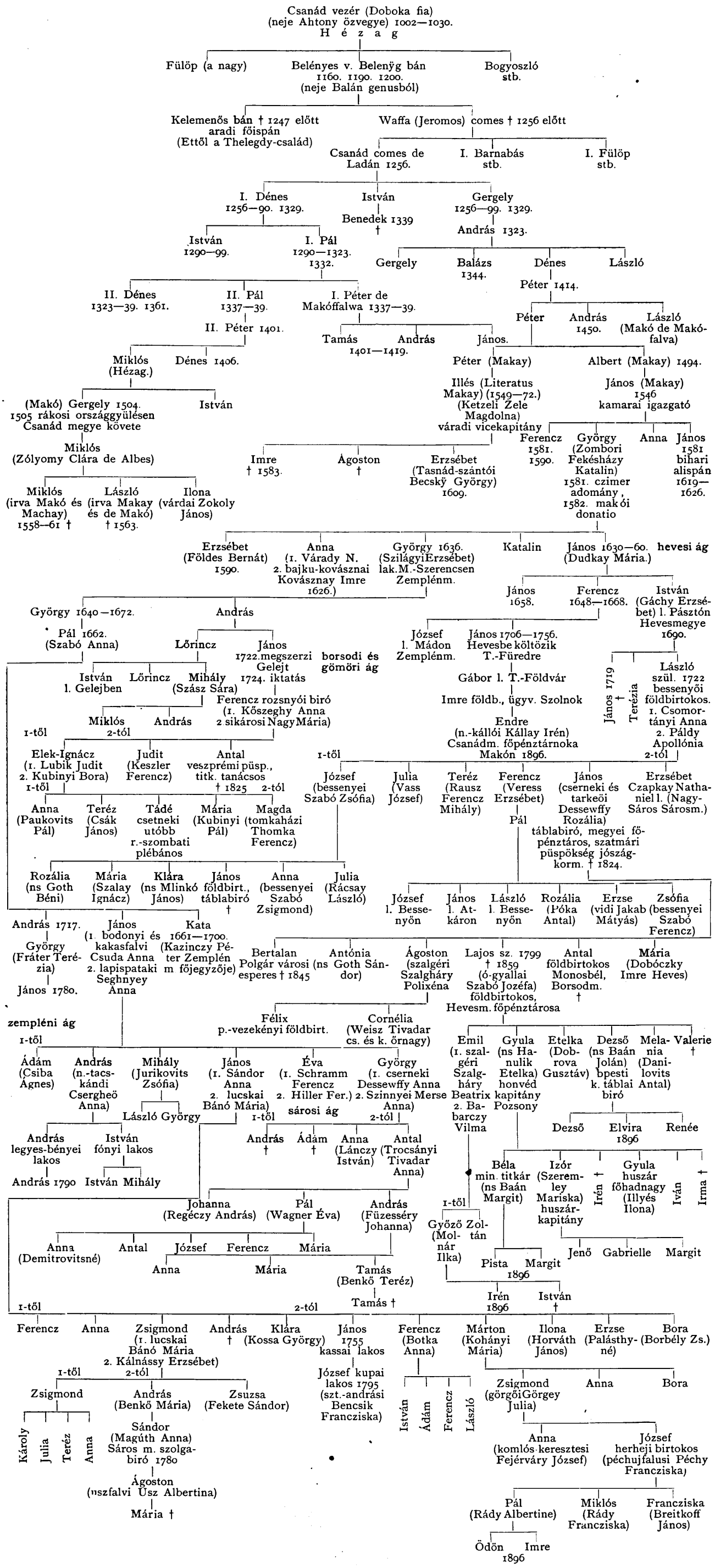
Az 1754. évi nemesi vizsgálatoknál az alább nevezendő két Makay, bizonyító okleveleiknek hijával lévén, hamarosan armalisért folyamodtak. Mihez képest 1754 május 27-én Makay Ferencz nagyváradi kanonok és testvére János, ki akkor már Budán lakott s utóbbinak gyermekei: András, Mátyás, Albert (Béla), Anna Mária és Terézia, Mária Teréziától címeres-levelet kapnak.[1]

Ez armalis Pestmegyében 1754 november 20-án kihirdettetvén, Albertnek Krassómegye táblabírájának fia Albert, ki pestmegyei szolgabiró s utóbb Krassómegye főjegyzője volt, erről 1798-ban testimonialist vett ki s azt Krassómegyében kihirdettette.[2]

A leszármazást a következő táblázat mutatja:

[1] Liber Regius XLIII. k. 385. l. A czímer leírva Nagy Ivánnál, VII. k. 258. l.
[2] Krassómegye 1833 január 8-án tartott közgyűléséből kiadott bizonyítvány.

Csanád vezér (Doboka fia)
(neje Ahtony özvegye) 1002—1030.
H é z a g
Fülöp (a nagy)
Belényes v. Belenÿg bán
1160. 1190. 1200.
(neje Balán genusból)
Bogyoszló
stb.
Kelemenős bán † 1247 előtt
aradi főispán
(Ettől a Thelegdy-család)
Waffa (Jeromos) comes † 1256 előtt
Csanád comes de
Ladán 1256.
I. Barnabás
stb.
I. Fülöp
stb.
I. Dénes
1256—90. 1329.
István
Benedek 1339
†
Gergely
1256—99. 1329.
István
1290—99.
I. Pál
1290—1323.
1332.
András 1323.
Gergely
Balázs
1344.
Dénes
László
Péter 1414.
II. Dénes
1323—39. 1361.
II. Pál
1337—39.
I. Péter de
Makóffalwa 1337—39.
II. Péter 1401.
Tamás
1401—1419.
András
János.
Péter
András
1450.
László
(Makó de Makófalva)
Miklós
(Hézag.)
Dénes 1406.
Péter (Makay)
Albert (Makay) 1494.
(Makó) Gergely 1504.
1505 rákosi országgyülésen
Csanád megye követe
István
Illés (Literatus
Makay) (1549—72.)
(Ketzeli Zele
Magdolna)
váradi vicekapitány
János (Makay)
1546
kamarai igazgató
Miklós
(Zólyomy Clára de Albes)
Imre
† 1583.
Ágoston
†
Erzsébet
(Tasnád-szántói
Becskÿ György)
1609.
Ferencz
1581.
1590.
György
(Zombori
Fekésházy
Katalin)
1581. czimer
adomány,
1582. makói
donatio
Anna
János
1581
bihari
alispán
1619—
1626.
Miklós
(irva Makó és
Machay)
1558—61 †
László
(irva Makay
és de Makó)
† 1563.
Ilona
(várdai Zokoly
János)
Erzsébet
(Földes Bernát)
1590.
Anna
(1. Várady N.
2. bajku-kovásznai
Kovásznay Imre
1626.)
György 1636.
(SzilágyiErzsébet)
lak.M.-Szerencsen
Zemplénm.
Katalin
János 1630—60.
hevesi ág
(Dudkay Mária.)
György 1640—1672.
András
János
1658.
Ferencz
1648—1668.
István
(Gáchy Erzsébet) l. Pásztón
Hevesmegye
1690.
Pál 1662.
(Szabó Anna)
Lőrincz
János
1722. megszerzi
Gelejt
borsodi és
gömöri ág
1724. iktatás
József
l. Mádon
Zemplénm.
János 1706—1756.
Hevesbe költözik
T.-Füredre
István
l. Gelejben
Lőrincz
Mihály
(Szász Sára)
Ferencz rozsnyói biró
(1. Kőszeghy Anna
2 sikárosi Nagy Mária)
Gábor l. T.-Földvár
János 1719 †
Terézia
László
szül. 1722
bessenyői
földbirtokos.
1. Csomortányi Anna
2. Páldy
Apollónia
Miklós
1-től
András
2-től
Imre földb., ügyv. Szolnok
Endre
(n.-kállói Kállay Irén)
Csanádm. főpénztárnoka
Makón 1896.
Elek-Ignácz
(1. Lubik Judit
2. Kubinyi Bora)
Judit
(Keszler
Ferencz)
Antal
veszprémi püsp.,
titk. tanácsos
† 1825
1-től
2-től
1-től
2-től
József
(bessenyei
Szabó Zsófia)
Julia
(Vass
József)
Teréz
(Rausz
Ferencz
Mihály)
Ferencz
(Veress
Erzsébet)
János
(cserneki és
tarkeöi
Dessewffy
Rozália)
Erzsébet
Czapkay Nathaniel l. (Nagy-Sáros Sárosm.)
Anna
(Paukovits
Pál)
Teréz
(Csák
János)
Tádé
csetneki
utóbb
r.-szombati
plébános
Mária
(Kubinyi
Pál)
Magda
(tomkaházi
Thomka
Ferencz)
Pál
táblabiró, megyei főpénztáros, szatmári
püspökség jószág-
korm. † 1824.
Rozália
(ns Goth
Béni)
Mária
(Szalay
Ignácz)
Klára
(ns Mlinkó
János)
János
földbirt.,
táblabiró
†
Anna
(bessenyei
Szabó
Zsigmond)
Julia
(Rácsay
László)
József
l. Bessenyőn
János
l. Atkáron
László
l. Bessenyőn
Rozália
(Póka
Antal)
Erzse
(vidi Jakab
Mátyás)
Zsófia
(bessenyei
Szabó
Ferencz)
András 1717.
János
(1. bodonyi és
kakasfalvi
Csuda Anna
2. lapispataki
Seghnyey
Anna
Kata
1661—1700.
(Kazinczy Péter Zemplén
m főjegyzője)
Bertalan
Polgár városi
esperes † 1845
Antónia
(ns Goth
Sándor)
Ágoston
(szalgéri
Szalgháry
Polixéna
Lajos sz. 1799
† 1859
(ó-gyallai
Szabó Jozéfa)
földbirtokos,
Hevesm. főpénztárosa
Antal
földbirtokos
Monosbél,
Borsodm.
†
Mária
(Dobóczky
Imre Heves)
György
(Fráter Terézia)
János 1780.
Anna
Félix
p.-vezekényi földbirt.
Cornélia
(Weisz Tivadar
cs. és k. őrnagy)
Emil
(1. szalgéri
Szalgháry
Beatrix
2. Babarczy
Vilma
Gyula
(ns Hanulik
Etelka)
honvéd
kapitány
Pozsony
Etelka
(Dobrova
Gusztáv)
Dezső
(ns Baán
Jolán)
bpesti
k. táblai
biró
Melania
(Danilovits
Antal)
Valerie
†
zempléni ág
1-től
Ádám
(Csiba
Ágnes)
András
(n.-tacskándi
Csergheö
Anna)
Mihály
(Jurikovits
Zsófia)
János
(1. Sándor
Anna
2. lucskai
Bánó Mária)
Éva
(1. Schramm
Ferencz
2. Hiller Fer.)
György
(1. cserneki
Dessewffy Anna
2. Szinnyei Merse
Anna)
sárosi ág
1-től
2-től
László György
Dezső
Elvira
1896
Renée
András
legyes-bényei
lakos
István
fónyi lakos
András 1790
István Mihály
András
†
Ádám
†
Anna
(Lánczy
István)
Antal
(Trocsányi
Tivadar
Anna)
Béla
min. titkár
(ns Baán
Margit)
Izór
(Szeremley
Mariska)
huszárkapitány
Irén †
Gyula
huszár
főhadnagy
(Illyés
Ilona)
Iván
Irma †
Johanna
(Regéczy András)
Pál
(Wagner Éva)
András
(Füzesséry
Johanna)
1-től
Győző Zoltán
(Molnár
Ilka)
Jenő
Gabrielle
Margit
Anna
(Demitrovitsné)
Antal
József
Ferencz
Mária
Anna
Mária
Tamás
(Benkő Teréz)
Pista
Margit
1896
Tamás †
Irén
1896
István
†
1-től
2-től
Ferencz
Anna
Zsigmond
(1. lucskai
Bánó Mária
2. Kálnássy Erzsébet)
András
†
Klára
(Kossa György)
János
1755
kassai lakos
Ferencz
(Botka
Anna)
Márton
(Kohányi
Mária)
Ilona
(Horváth
János)
Erzse
(Palásthyné)
Bora
(Borbély Zs.)
József kupai
lakos 1795
(szt.-andrási
Bencsik
Francziska)
István
Ádám
Ferencz
László
Zsigmond
(görgői Görgey
Julia)
Anna
Bora
1-től
2-től
Zsigmond
András
(Benkő Mária)
Zsuzsa
(Fekete Sándor)
Károly
Julia
Teréz
Anna
Sándor
(Magúth Anna)
Sáros m. szolgabiró 1780
Ágoston
(iszfalvi Úsz Albertina)
Mária †
Anna
(komlós-keresztesi
Fejérváry József)
József
herheji birtokos
(péchujfalusi Péchy
Francziska)
Pál
(Rády Albertine)
Miklós
(Rády
Francziska)
Francziska
(Breitkoff
János)
Ödön
1896
Imre
1896

Fiai közül Sándor, Krassómegye táblabírája, később e megyének országgyűlési követe, majd alispánja, végül a lugosi kir. törvényszéknek elnöke volt.

* * *

Ezek után most már Waffa comes másik két fia: *I. Barnabásnak* és *I. Fülöpnek* maradékiról, s végül a *Bogyoszló* utódjairól kell még megszólaltatnunk történeti forrásainkat.

MAKAY DEZSŐ.

A VÁRADY-SZAKMÁRY CSALÁD NEMZEDÉKRENDJE.

(Első közlemény, két címerrajzzal)

A Várady-Szakmáry család Szepesmegye régibb adományos nemesi családjaihoz tartozik. Eredetéről, melylyel a család ma élő tagjai sem törődtek, eddig jóformán semmit sem tudtunk. Hazánkban annyi a «Várady» és «Szakmáry» család, hogy nem csoda, ha e nevek útvesztőjében maga a genealogus is eltéved s hogy kis számú családtani műveinkben a Várady-Szakmáry család nevével, — ebben az összeköttetésben — alig találkozunk.[1] Régi címere is a legújabb időig ismeretlen volt s a most megjelent Siebmacher-féle nagy címertani műben is csak felszólalásomra utólag közöltetett, azon kis számú történeti adatokkal, melyeket hirtelen összegyüjthettem.[2] Pedig a Várady-Szakmáry család fi- és leányágon ma is virágzik, tagjai kiválóbb polgári állásokat foglalnak el s számos előkelőbb családdal rokonságban állanak, a kikre nézve szintén nem lehet közönyös a család eredetével, leszármazásával megismerkedniök.

Nagyhírű államférfiakat, hadvezéreket a Várady-Szakmáry család tagjai között, igaz, nem találtam; de találtam nagy számban hasznos polgárokat, kik mint hazafiak is, gyakran súlyos körülmények között híven teljesítették kötelességeiket. S azért, ha sokan csalódva teszik le e füzetet, sőt talán a neheztelés egy nemével azon részletesség miatt, melylyel rendszerint csak nagyobb fontosságú, köztörténeti érdekű eseményeket szokás tárgyalni, lesznek, kik méltányolni fogják fáradságomat s a tanulmányomban elszórtan előforduló családtörténeti és kulturhistóriai adatokat.

Tanulmányom azon kis számú eredeti kútfőn alapul, melyet a család két tagja volt szíves rendelkezésemre bocsátani, a mellékelt leszármazási táblák ezen kívül a kézsmárki evang. egyház anyakönyveinek kivonatain, melyeket főtisztelendő Linberger István lelkész úrnak köszönhetek.

A családi iratok közül, különösen egy a XVII. század második felében élt családtag emlékiratát[1] kell kiemelnem, melyben a kiválóan érdekes «historia domus» szerzője, önnön családjának az unokákig terjedő történetén kívül, híven jegyzi fel mindazt, a mit családja eredetére, leszármazására nézve szülei- és nagyszüleitől hallott. Az emlékirat írója nyilván nem volt a régi címeres nemeslevél és az adománylevelek birtokában. De az általa feljegyzett adatok többnyire egyezők az okiratokban foglalt adatokkal, sőt — némi kis eltérésektől eltekintve, — az anyakönyvi kivonatokkal is,[2] a mi elegendő bizonyságúl szolgál arra nézve, hogy jól volt értesülve s hogy a család eredetének és leszármazásának története híven élt szülei és nagyszülei emlékezetében.

A német nyelven szerkesztett emlékiratot, melyre még ismételve visszatérek, keresetlen egyszerűség, íróját tiszta felfogás s mély vallásos érzés jellemzik. Önnön magát meg nem nevezi, de az emlékirat szövegéből világosan kitűnik, hogy szerzője a leszármazási táblán előforduló III. András volt. Feljegyzéseit bízvást teljes hitelűeknek fogadhatjuk el s addig, a meddig ezek terjednek, a családfa is olyanul vehető. Azontúl a rendelkezésemre álló adatok segítségével csupán három ág leszármazását vihettem le egészen a mai napig. Teljességre tehát a leszármazási táblák nem tarthatnak igényt.

[1] Nagy Iván, Magy. Csal.

[2] Der Adel v. Ungarn. Supplementband, 33. és 122. l.

[1] Eredeti és másolat, Várady-Szakmáry Donáth lucsivnai levéltárában. El nem hallgathatom már e helyütt abbeli véleményemet, hogy az emlékirat állítólagos eredeti példánya is csak egykorú másolat.

[2] A lényegesebb eltéréseket a maguk helyén jelezzük.

A család számos, az anyakönyvekben előforduló tagja a családfán nem volt elhelyezhető. Ezeknek ma élő unokáin fog állani a nemzedékrend esetleges hibáit helyreigazítani s a hézagokat hiteles adataikkal pótolni.

Ezeket előrebocsátva, áttérek a család történetére.

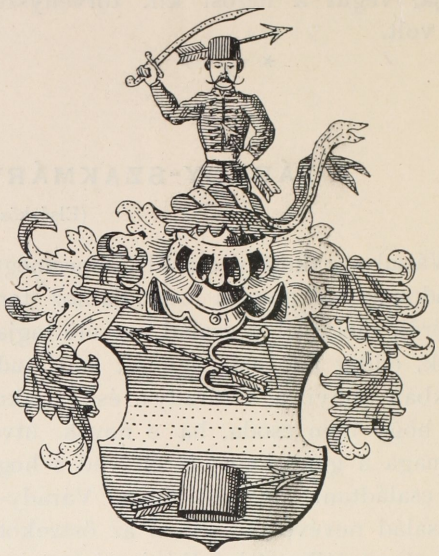
A Várady-Szakmáry család első ismert őse *Várady Márton*. Származásáról nem birunk biztos adatokkal, hacsak némelyek azon állítását nem fogadjuk el ilyenül, hogy erdélyi származású volt.[1] Bizonyos csak annyi, hogy nemes anyától származott;[2] a név hangzása után itélve pedig az iránt sem lehet kétségünk, hogy *magyar* volt.

Mint Laszky Albert, szirádi palatinus, Kézsmárk és Dunajecz örökös urának főember-szolgája, *Várady I. Márton* már 1567 január 11-én kapja urától hív szolgálatai jutalmául adományképen a Szepesmegyében fekvő *Kis-Szalók* nevű nemesi kúriát,minden tartozmányaival együtt. Ezen adományt 1567 szeptember 20-án Miksa császár és király is megerősítette s Várady Márton a szepesi káptalan által, márkusfalvi *Máriássy Pál* királyi ember közbenjöttével, a birtokba még ugyan azon évben ellentmondás nélkül beiktattatott.[3]

A megadományozott innentúl csak még inkább igyekezett ura nagylelkűségét hív szolgálataival meghálálni. Mint Laszky Albert követe, ismételve fontos küldetésekben járt Bécsben s szolgálatai az udvarnál is méltánylásra találtak. Ennek köszönheté, hogy 1572-ben Miksa császár és király által nejével, *Sennay Zsófiával* együtt, a magyar nemesi rendbe felvétetvén, családi czímerrel is megadományoztatott.[4]

A czímer, mint az alábbi metszvény is mutatja, következő:

Széles arany pólyával osztott paizs, felső kék mezejében jobbfelé kifeszített íj, rajta nyugvó arany nyílvesszővel. Az alsó, kék mezőben hasonló nyílvesszővel, rézsút keresztüllőtt piros süveg. — Sisakdísz: piros hajtókás, ezüst zsinóros kék

zubbonyba öltözött vitéz, fején nyíllal keresztüllőtt piros süveggel. Derekát széles ezüst öv keríti; felemelt jobb kezében kivont görbe kard; leeresztett bal kezében arany nyílvessző. Foszladék: kék-arany.

A hártyára irott, igen díszesen kiállított czímeres nemeslevél Szepes vármegye közgyűlésén, 1573 február 16-án hirdettetett ki.

Innentúl csak egyszer találkozunk még *Várady I. Mártonnal*, 1578-ban, a midőn *Rudolf* császár és király új adománylevele és iktató parancsa következtében a szepesi káptalan által, nemes *Dobraviczky György* királyi ember közbenjöttével, a kis-szalóki birtokba újabban is ellentmondás nélkül beiktattatik.[1]

Halála után özvegye, Sennay Zsófia másodízben nemes Tiliczky Kristófhoz ment férjhez. Mint ennek özvegye, 1599-ben, magára vállalván leányától, *Judithtól* származó unokájának *Jánosnak*, *Várady-Zabó Boldizsár* fiának és a többi rokonoknak terhét, a kisszalóki birtokot életfogytiglani tartás fejében Choltói *Bassó Péternek* és ennek neje Horváth Zsófiának adja zálogba.[2]

Minthogy az emlékirat írója Várady I. Mártonnak Sennay Zsófiától származó gyermekeiül

[1] Jakob Melzer Biographien berühmter Zipser. 144. l.

[2] Ez tűnik ki Miksa királynak Várady Márton részére később kiadott czímeres nemesi leveléből, melyben a megadományozott «agilis»-nek neveztetik.

[3] Mindkét okmány a szepesi káptalan levéltárában.

[4] Az eredeti czímeres nemesi levél Várady-Szakmáry Géza, Sáros vm. szolgabirája levéltárában. V. ö. Pettkó Béla közleményét, Turul, 1888. évf. mellékl. 8. l.

[1] Mindkét okmány hiteles másolata a szepesi káptalan levéltárában.

[2] Az ered. zálogos levél ugyanott. Másolatban meg van Szakmáry Donáth lucsivnai levéltárában.

csak *I. Pétert* és *II. Mártont* említi, valóban zavarba jöhetnénk, hogy a család fentnevezett három tagját mikép helyezzük el a családfán. E tekintetben azonban kielégítő felvilágosítást ad egy másik okmány, melyből kitűnik, hogy Wárady I. Mártonnak, a címerszerzőnek, két fián kívül csakugyan még egy leánya is volt, *Judith*, ki *Wárady-*, másképp *Zabó Boldizsárhoz* ment férjhez. Ennek a fia volt tehát ama *János*, kiről fentebb megemlékeztünk s ki e szerint a családfára nem is tartozik. Egyébiránt ugyanezen okmány alapján már itt megjegyezhetjük, hogy ezen Wárady Zabó János ugyanazon évben, midőn nagyanyja Sennay Zsófia a kisszalóki birtokot zálogba vetette, még kis korában meghalt, mit a királyi fiskus alkalmas ürügyül használt arra, hogy Kis-Szalókot magvaszakadás címén lefoglalja.[1]

De térjünk vissza Wárady Mártonhoz.

1579-ben Kézsmárk vára zálogképen a hét évvel azelőtt nemesített Thököly család birtokába jutván, Wárady Márton is a vár dúsgazdag új urának, Thököly Sebestyénnek szolgálatába állott.

Thököly, ki mint nagykereskedő s nevezetesen mint lószállító szerezte nagy vagyonát, Wárady Mártont örömest fogadta szolgálatába s az ügyes férfiút, ki már Laszky Albertnél is mint tiszttartó volt alkalmazva, sikeresen használta fel közvetítőül az annyira jövedelmező lószállítmányok beszerzésénél.[2] Ily megbizatásokban eljárva, Wárady Márton igen gyakran fordúlt meg Szatmártt, sőt később állandó lakását is családjával együtt ide tette át.

Fiai közül az idősbik *I. Péter*, midőn serdülő korát elérte, ismét Kézsmárkra küldetett, Thököly István udvarához, hol, mert Szatmárból jött, «Szathmáry»-nak vagy «Szakmáry»-nak[3] is neveztetett. S így ragadt a családra a Szakmáry név, mely később a család tagjai által is felvétetett s majd a «Wárady» névvel összekötve, majd csak egyszerűen is családnév gyanánt használtatott, sőt még ma is így használtatik.

Várady-Szakmáry Péter innentúl állandóan Kézsmárkon telepedett le s mint id. Thököly István tiszttartója, halála napjáig urának kedves és hív szolgája volt. Nejétől *Günther Borbálától*, vitézlő és nemes Lielienfeldi Günther András[1] mester leányától öt fia és két leánya született, úgy mint: *II. Péter*, *III. Márton*, *I. András*, *I. Dávid*, *I. Zsigmond*, *II. Judith* és *Spes*.

A nevezettek közül csupán *I. Andrásról* bírnak közelebbi adatokat, saját fiától *III. Andrástól*, a családi emlékírat szerzőjétől.

Várady, vagy a mint nevezték Szakmáry *I. András*,[2] ki már ifjú korában s alig hogy a

[1] Contradictio Sophiæ Sennay propter confiscationem possessionis Slavko et defectu seminis Joanni Wárady. 1599. Ered. Szakmáry Donáth lucsivnai levéltárában.

[2] Ebből is látható, hogy Thököly Sebestyén mint várúr sem tartotta méltósága alatt valónak a lókereskedést. V. ö. Károlyi Árpád «Thököly Sebestyén» című tanulmányát. Századok, 1878. évf. 68. és kk. l.

[3] Szatmárt sok helyütt még ma is «Szakmár»-nak ejtik. A múlt században általában így nevezték s így írja Bél Mátyás is.

[1] A Günther és Várady-Szakmáry családnak a kézsmárki r. kath. nagy templomban lévő közös sírboltját fedő kettős márványlapon, mind a két család címere látható. A Günther cs. jól fentartott címere alatt következő felírás olvasható: «Mort. Parent. et Aquator. Suorum Honori et Memoria, Hoc monument. Poni curavit, Georgius Günther, Tricesimæ Lublovien. Perceptor, Aulæ Cæs. Regiæq. Majestat. Familiar. Az évszámot (1651) egy az orgona-karzaton olvasható chronostychon örökítette meg.

[2] Melzer Jakab Biographien berühmter Zipser című könyvében (144. és k. l.) ezen Szakmáry András történetét s a «Szakmáry»név felvételét következőleg adja elő:

«András kora árvaságra jutván, midőn atyja, anyja elhaltak, már csak nagyatyja, az erdélyi származású Várady Márton volt életben. Ez egy Kézsmárk városától nem messze fekvő faluban, Kis-Szalókon, egy nemesi jószágot birt tulajdonúl, melyet Rudolf császártól hadi szolgálatai jutalmául nyert adományul. Márton meghalt s javait unokája András örökölte. Azonban a birtok zálogban volt a hatalmas Thököly Istvánnál. Ez a birtokot mindenképen meg akarta szerezni s abban fáradozott, hogy azt az örököstől, Andrástól csalfa módon magához ragadja. Elhatározta tehát, hogy Andrást zárdába adja. Ez meg is történt s a gyermek Szathmárra vitetett. De a tüzes ifjú sehogy sem tudott a zárdai élettel megbarátkozni s azért néhány év múlva onnan meg is szökött s Kézsmárkra visszajött. Midőn Thököly belátta, hogy a törvényes örököst ősi birtokától semmikép sem képes megfosztani, akkor Andrást, hogy mindent ismét jóvá tegyen, tisztviselőül udvarához fogadta s azontúl többé nem is bántotta. Várady András pedig, a szathmári kolostorból történt szabadulása következtében a «Szakmáry» vagy tulajdonképen «Szathmáry» előnevet megtartotta.»

Azok után, a miket fentebb a család eredetéről az emlékirat nyomán előadtunk, szükségtelen megjegyeznünk,

polgárjogot megszerezte, Kézsmárk város tanácsurává választatott, később különféle hivatalokat viselt s végül polgármesterré is megválasztatott.

A mily kitüntető volt Szakmáry I. Andrásra nézve polgártársainak bizalma, ép oly súlyosan nehezedett vállaira a hivatal ezen háborús időben, főleg mikor Thököly Imre, a kurucz vezér szerencsecsillaga már halványulni kezdett s a fejedelem párthívei mindinkább átlátták, hogy ha Leopold pártjára nem térnek, a császár büntető karját ki nem kerülhetik. Sokan ezek közül csakugyan meghódoltak s a szepesi királyi városok is sorban Lipót pártjára állottak. De követhette-e ezek példáját Kézsmárk s annak polgársága, akkor, midőn a polgármesteri hivatalt Várady-Szakmáry András viselte, kinek atyja, nagyatyja s jóformán egész nemzetsége a Thököly család szolgálatában állott s védpajzsa alatt növekedett? Lelkes polgármesterével élén tehát Kézsmárk, jóllehet a Thököly család ellen zsarnok túlkapásai miatt nem egy méltó panasza lehetett, hű maradt mindaddig, míg azt a császári hadak erőhatalommal nem hajlíták az engedelmességre.

Ekkor történt, hogy Várady-Szakmáry *I. András* a császári hadak vezére, gróf *Zedtvitz* által fogságba vettetett, sőt birtoka is elkoboztatott. A családi emlékirat szerzője édes atyja bebörtönöztetésének okául csak a polgártársai iránti szeretetet hozza fel; de nekünk nem lehet kétségünk az iránt, hogy elfogatásának oka főleg a fejedelemhez való hű ragaszkodása és kitartása volt.

A nagy tiszteletben álló férfiút a kemény s méltatlan büntetés rendkívül elkeserítette s oka lőn 1684 január 6-án bekövetkezett halálának.

Ez időtájt történhetett, hogy a Várady-Szakmáry család kisszalóki birtokával az arra vonatkozó gyökeres okiratok, valamint a czímeres nemeslevél is elkoboztattak. Erről ugyan az emlékirat szerzője magában az emlékiratban semmit sem szól, de igenis említést tesz róla ugyanő egy általa magán pecsét alatt kiállított bizonyítványban.[1]

hogy Melzer Jakab előadása, mely az általunk idézett eredeti okiratokkal sem egyeztethető, egyszerűen mese.

[1] Az 1732 február 2-án kiadott bizonyítvány erre vonatkozó 4-ik pontja szó szerint így hangzik: «Dass diese Armales so sind in Sequestro geblieben, ist erstlich die Emerici Tökölysche Rebelion, und so vielerley Aufsitzens eine, und nachdeme die so mancherlei Revolutiones und Anstöss der Armalisten, die andere Schuld.» Ered. Szakmáry Géza birtokában.

Várady-Szakmáry *I. András* neje — a családi emlékirat szerint — *Petróczy Kata*[1] volt, kitől négy fiú és egy leány származott, úgymint *I. János*, *II. András*, ki gyermekkorában halt meg, *II. Dávid*, *III. András* (az emlékirat szerzője) és *Katalin*. Mindezekről igen kimerítő adatokat találunk az emlékíratban. Minket azonban ezúttal főleg ennek írója, III. András érdekel s azért legyen szabad életrajzát, az emlékirat nyomán, a következőkben előadnunk.

III. András született Kézsmárkon, 1669 márczius 19-én. Mint orthodox ágostai evangelikus szülők gyermeke, ő is kora ifjúságától fogva szigorúan vallásos és igen gondos nevelésben részesült. Iskoláztatása, főleg serdültebb korában, a megindult felekezeti üldözések miatt némi nehézségekkel járt ugyan; de szülei ezeket is le tudták küzdeni s hogy kiképeztetése saját hitvallásában és az idegen nyelvekben semmi csorbát ne szenvedjen, magán oktatásban is részesítették.

Szüleinek korán bekövetkezett halála miatt azonban András úrfinak is már korán kellett tanulmányait abbanhagynia s a kis gazdaság után látnia. Így kívánták ezt testvérei, ezt tanácsolták rokonai; minélfogva már 1696-ban, alig 21 éves korában megnősült. Hitvestársúl «érett megfontolás után,» ismét a rokonok tanácsa szerint, *Mauksch Annát*, nemzetes és vitézlő Mauksch Donáth[2] és Eisdorfer Zsuzsánnának még csak 14 éves leányát választotta.

[1] A kézsmárki ág. ev. egyház születési anyakönyveiben 1659-től 1669-ig «Szakmáry András» nejéül két esetben Scholtz Évát, két más esetben Scholtz Katát találjuk irva; a miből, ha I. András nejéül a fentebbi Petróczy Katát fogadjuk el, azt kellene következtetnünk, hogy akkor egyidejűleg három Szakmáry András nevű egyén élt Kézsmárkon. Ez magában véve nem lehetetlen ugyan; minthogy azonban Petróczy Kata neve az anyakönyvekben egyátaljában elő nem fordul, részünkről az adatok szigorú egybevetése után nem átaljuk azon nézetünknek kifejezést adni: hogy I. András neje Scholtz leány volt s hogy a «Petróczy» név csak a «Scholtzin» helytelen olvasása következtében a másoló hibájából került az emlékiratba.

[2] Nagy Ivánnál Magyarország Családai, VII. k. 376. l. III. Donáth néven fordúl elő, a nélkül, hogy egyszersmind neje és gyermekei is említtetnének.

Mint szegény, fiatal, elhagyatott s minden oldalról üldözött árvák, így kezdték meg a gazdálkodást. Úgy látszik, hogy ez kezdetben csakis azon kis városi birtokra szorítkozott, mely édes atyja végrendelete szerint a házzal együtt nem is tehermentesen szállott reá. De kitartó szorgalom, következetes takarékosság mellett a kis gazdaság évről-évre szépen gyarapodott s alapját képezé azon igen tekintélyes vagyonnak, melyet Szakmáry András hosszú, boldog házassága alatt nejével együtt — részben ennek révén — szerzett. Kezdetben csak 2—3 hold szántóföldet, rétet, kertet, nemsokára azonban már egy majort is szerez szülővárosában; majd ismételve szép szőllőkerteket a miskolczi *Magashegyen* és a *Csermeken*. Jövedelmei szaporultával később zálogba veszi *Dessewffy János* kis-lomniczi, *Klein* krompachi és felső-lapsi birtokrészeit s örök áron megszerzi Kézsmárk városától ennek *Folwark* nevű falusi birtokát, hol vendéglőt, majort építtet, úgy nemkülönben a Scholtz-féle sörházat és malmot is.

Szerzeményeinek legkiválóbb alkatrészeiül azonban a *farkasfalvi*, *pikóczi* és *rókuszi* birtokokat kell említenünk. Ezen birtokokat *Horánszky János* magvaszakadtával, ennek özvegye *Filko Bóra* (előbb Mauksch II. Donátné) révén, még 1690-ben a Mauksch örökösök váltották magukhoz s miután azokra I. Leopold királytól adományt nyertek, 1692-ben a birtokba be is iktattattak. Történt ugyan, hogy néhány évvel később ugyanezen birtokokra egy korábbi — Zsigmond király által kiadott — adománylevél alapján a Punyai Soldos család is igényt támasztott; de a folyamatba tett pör elvégre is egyezségileg a Mauksch testvérek javára dőlt el. Szakmáry András a nejére esett részbirtokokért egymaga 20,050 frtot fizetett a Soldos családnak. Nagy összeg volt ez abban az időben; de a teher korántsem volt elviselhetetlen Szakmáry Andrásra. Gondosan kezelt szőllőkertei dúsan jövedelmeztek s ő, ki 1709-ben — saját feljegyzése szerint — 9364 frtot vett be boraiért, midőn a «portiót» átvette, azon kedvező helyzetben volt, hogy a tetemes váltságösszegen fölül még igen költséges beruházásokat is tehetett.

Évről évre így látjuk gyarapodni vagyonilag a családot, mely időközben számra nézve is szaporodott.

Szakmáry III. András házasságából négy gyermek származott, úgymint: *Katalin* (előbb Paulinyi Mátyásné, majd Platthy Pálné), *I. Donáth*, *IV András* és *I. Anna Mária* (Szontagh Pálné).[1]

Mint gyakorlati ember, ki szerény kezdetből kiindúlva, szép vagyonát kiváltképen önszorgalmának köszönheté, Szakmáry III. András gyermekeit is akkép neveltette, hogy megfelelő társadalmi műveltség mellett a gyakorlati életben is megállhassanak. Nagy súlyt fektetett különösen a vallásra és az idegen nyelvekre, melyekben még leányait is oktattatta. A háztartás vitelén kívül azon időben a különféle kézi munkák még a főrendűeknél is a női műveltség egyik kiváló alkatrészét képezvén, Szakmáry András gondoskodott róla, hogy leányai e tekintetben is minden kívánalomnak megfeleljenek. Idősb leányát, Katalint, hogy az aranyhorgolást (goldklöppeln) megtanulja, Szirmay Miklósné úrnő házához adta. Ugyanezen kézimunkára taníttatta később ifjabb leányát is, ki azt — mint András úr megjegyzi — nem mindennapi tökélyre vitte.

Fiai közül *I. Donáth* házi neveltetése befejeztével aranyművessé lett, majd Bécsbe küldetett, hol a címervésés és gyémántcsiszolás mesterségét is megtanúlta. Ez később, mint híres mester, szülővárosában telepedett le s nőül vevén *Roxer Juditht*, nemes Roxer Pál leányát, törzsatyja lett a Várady-Szakmáry család máig is virágzó *lucsivnai* ágának.

III. András a jogi pályát választotta, de közhivatalt, úgy látszik, nem viselt. 1736 január 31-én megnősülvén, Farkasfalvát vette át, hol már egy mulva (1737 február 22-én) bekövetkezett haláláig gazdálkodással foglalkozott. Nejétől, *Dráveczky Erzsébettől*, nemzetes és vitézlő Dráveczky Imre leányától egy fia maradt: *V. András*.

De térjünk vissza III. Andrásra.

A Thököly-féle lázadás elnyomásával a béke rövid időre helyreállott ugyan az országban, de nem a nyugalom; nem különösen a Szepességben, melynek protestáns lakossága a felekezeti üldözések, a templomok és iskolák elvétele

[1] Érdekesnek találjuk e helyütt megjegyezni, hogy a családi emlékirat, melyből adatainkat merítjük, a Szontagh cs. levéltárából jutott Szakmáry Donáth birtokába.

miatt folytonosan lázas izgalomban volt. Ily körülmények között tehát csak természetes, hogy midőn nemsokára *II. Rákóczi Ferencz* újra kibontotta a szabadság zászlaját, diadalmas csapatai előtt önként megnyíltak a szepességi királyi városok kapui s a hazafias lakosság teljes odaadással állott a fejedelem pártjára.

De a rövid időre helyreállított nemzeti és vallásszabadságot nagy áron kellett megvásárolniok. A változó szerencsével folytatott szabadságharcz hovatovább nagyobb áldozatokat igényelt. Súlyos adókat róttak a népre, különösen a városi polgárságra; a harminczadot megkétszerezték. Ehhez járult, hogy a nagymennyiségben vert rézpénz (libertás) is mind értéktelenebbé vált, mi által ismét főleg a kereskedelemmel, iparral foglalkozó polgárság szenvedte a legnagyobb kárt.

Mindez könnyen megfoghatólag elégületlenséget szült, annyira, hogy midőn 1708 május havában a császári hadsereg *Rabutin* tábornok alatt *Kassát* megszállotta s számos körülfekvő helységet felpörzsöltetett, a szepességi kir. városok is ingadozni kezdettek. Ezek közé tartozott Kézsmárk is.

A két Váradi-Szakmáry testvér, *II. Dávid* és *III. András*, az előbbi mint polgármester, az utóbbi mint tanács úr, Rákóczi rendíthetetlen hívei, csak nehezen tudták az ellenséges áramlatot ellensúlyozni; a miért azután a kurucz hadak is boszút forraltak és csak kevésbe múlt, hogy a várost fel nem pörzsölték. A veszélyt ezúttal Várady András hárította el. Ő ugyanis, mint a város követe, a Kassa vidékén állomásozó Károlyi Sándor generálishoz kiküldetvén, ez utóbbinál kieszközlé, hogy szülővárosa megkiméltetett. Minthogy útját a császári hadak által megszállott vidéken át kellett vennie, mint ő maga mondja, csak egy hajszálon múlt, hogy visszatértében az ellenség kezébe nem került és életét nem veszté.

És a szerencse, mely András urat ez alkalommal kisérte, azontúl sem hagyta el. 1709-ben a pestis, mely az ország némely vidékén már a nyár folytán szedte áldozatait, ősz felé Miskolcz városában oly nagy mértékben ütött ki, hogy rövid időn 5500 ember esett a ragadós nyavalya áldozatául. Mindez azonban nem volt képes a gondos Szakmáry Andrást visszariasztani, hogy nagykiterjedésű szőllőkertjeiben a szüretet személyes felügyelete alatt ne végezze. A betegség szerencsésen megkímélte; midőn azonban szüret után Donáth nevű fiával visszatérőben volt, Iglónál 14 rabló támadta meg. Az utasok az erdőbe hurczoltattak s már-már életükkel lakoltak. Szerencséjükre azonban — írja András úr — ott is «protectoruk» akadt, kinek közbenjárására azután 360 frt váltságdíj lefizetése mellett szabadon bocsáttattak.

E közben a háborúskodás is egyre folyt. Újra vészfelhők tornyosúltak a szepesi királyi városok felett, melyeknek konok maguktartását már hosszabb idő óta nem jó szemmel nézték a császári hadak vezérei. Szálka volt szemükben különösen *Lőcse* városa, melyet *Heiszter* táborszernagy már a tél elején ostromzár alá vett. De a jól megerősített város vitéz ellentállásán minden támadás hajótörést szenvedett, minélfogva a bőszült Heiszter *Kézsmárk* alá vezette seregét. Deczember közepe táján (1709) egy ezred a másik után szállott a város falai alá s nemsokára megindult az ostrom. A tüzes lövegek rendkívüli pusztítást okoztak a városban, mely kigyúladván, 54 háznál több hamvadt el. Az ostromlottak mindinkább átlátták, hogy a várost meg nem tarthatják. Alkudozásba bocsátkoztak tehát a császáriakkal, azonban még mielőtt az alkudozások forma szerint megindíttattak volna, Kézsmárk elesett, a kurucz őrség lefegyvereztetett s fogságba vettetett.

Ugyanezen sors várt a város főtisztviselőire s mindazokra, kik mint Rákóczy párthívei a fejedelem ügyét szolgálták. Ezek közé tartozott a két Várady-Szakmáry testvér is, *II. Dávid* és *III. András*, kik *Kray Jakabbal*, a város hős védelmezőjével, *Lányi Mártonnal*, *Toperczer Sebestyénnel*, *Mudrony Dániellel* és *Lányi Jánossal* elfogattak s külön-külön bebörtönöztettek. Kray, Lányi Márton és Toperczer öt nap múlva életükkel lakoltak s egy félreértés következtében már-már Szakmáry Andrásnak is fejét veszik vala, «ha Isten, jó barátok közbenjárására — írja az istenfélő ember — ezen veszélyt is el nem hárítja tőle».

Nemsokára ezután a forradalom országszerte elnyomatván, a béke itt is helyreállott; de a háború következményei súlyosan nehezedtek a Szepességre. A pestis, mely a körülfekvő me-

gyékben már 1708-ban szedte áldozatait, két évvel később Szepesmegyében is kiütött és oly kegyetlenül pusztított, hogy csupán Lőcsén — a várost megszállva tartó katonaság között előfordúlt haláleseteken kívül — 1800 személy esett a ragadós nyavalyának áldozatúl.

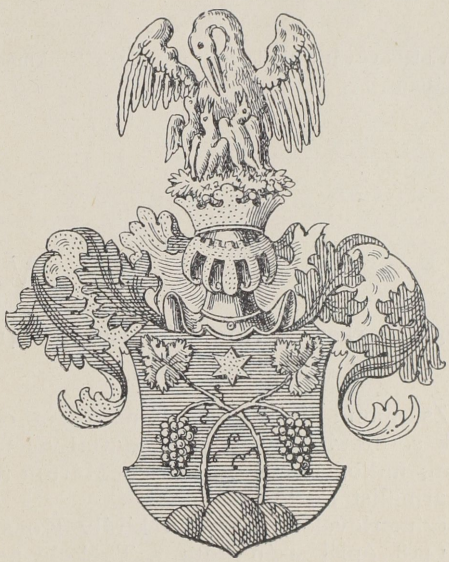
Szakmáry András, midőn látta, hogy a veszély már szülővárosát is fenyegeti, Szepes-Szombatba menekült. Egyelőre csak egy csűrben a városon kívül üthette fel tanyáját, míg végre négy heti kínos vesztegzár után magába a városba is bebocsátották.[1] Azonban nemsokára itt is kiütött a betegség, minélfogva András úr is kereket oldott s Michelsdorfba ment, hol az egész telet Fábry János házánál töltötte. A veszedelmet ekkép családjával együtt szerencsésen elkerülte, otthon visszamaradt háznépéből azonban időközben kilencz személy esett a pestisnek áldozatúl.

Annyi veszély és izgalom után az 1712. év tavaszán végül Szakmáry András is bízvást térhetett vissza családjával házi tűzhelyéhez s láthatott hozzá oly hosszú időn át elhanyagolt gazdaságai rendezéséhez. Ez időtájt egyebek között családi ügyei is nem kis mértékben vették igénybe gondoskodását. Az adóügy rendezése alkalmából ugyanis rendelet érkezett a megyéhez, mely szerint mindazon városi polgárok, kik nemesi előjogokkal éltek, kétségtelen nemességüket igazolni tartoztak. A Wáradi-Szakmáry család nemessége kétség tárgyát nem képezhette ugyan s azt maga a város tanácsa is készséggel elismerte; de az okiratok, melyekkel a két Szakmáry testvér *III. András* és *II. Dávid* leszármazásukat a többi Wáradi-Szakmáryakkal, közös ősük Wáradi Mártontól kétségtelenül igazolni tudták volna, nem voltak biztosak birtokukban. Ez, valamint azon körülmény, hogy a «Szakmáry» név tulajdonképen csak szokásból vétetett fel a Wáradyak által s tán mert ugyanazon időben nemesi jogokkal *nem* élő Szakmáry család is létezett Szepesmegyében, Szakmáry III. Andrást és II. Dávidot arra indították, hogy vagy régi nemességük megerősítését, vagy egy új czímeres nemeslevél adományozását kérelmezzék. Kezdetben azon voltak, hogy jogaikat az előbbi mód szerint érvényesítsék, hanem az azzal egybekötött nagyobb költségre nézve a testvérek nem tudtak egymás között megegyezni, minélfogva elvégre is, mint egyszerű polgárok, új czímeres nemesi levél adományozását kérelmezték.[1]

A kérelem teljesítése úgy látszik nem ütközött nagyobb akadályokba, mert I. Lipót császár és király a nevezett két testvér részére nejeik és gyermekeik neveinek befoglalásával már 1712-ben csakugyan egy új czímeres nemeslevelet adományozott. Ekkép az eddig csak melléknév gyanánt használt *Szakmáry* név a Wáradi család ezen ágánál, mint családnév, szentesíttetett.[2]

A czímer, melyet a *Wáradi* család ezen két tagja nyert, a következő:

Kék mezőben, zöld hármashalomból kinövő, hat ágú arany csillaggal tetőzött szőlőtő, mely-

nek jobb- és balfelől lehajló indáiról, egy-egy szőlőfürt függ le. Sisakdísz: fészkében ülő pelikán, mely csőrével felszakított melle vérével fiait táplálja. Foszladék: kék-arany, vörös-ezüst.

Mint ebből látjuk, az új czímer teljesen elüt

[1] Érdekesnek tartottuk ezen magában véve csekélynek látszó részletet feljegyezni, a mennyiben bizonyságul szolgál arra nézve, hogy a közegészségügyi rendszabályok a szepességi kir. városokban már abban az időben sem hanyagoltattak el.

[1] A czímerrajzzal ellátott ered. folyamodvány Szakmáry Donáth lucsivnai levéltárában. Fasc. I. N. 1.

[2] A czímeres nemeslevél eredetben u. ott. Fasc. I. nr. 2. V. ö. Illéssy János, Nemeslevelek Jegyzéke. Turul, 1891. évf. mellékl. 7. l.

a család eredeti czímerétől s egyenesen a szerzők kérelmére lett így kiadva. A czímerpaizsban látható szőlőtő kétségkívül azon forrást jelképezi, melyből czímerszerzők gazdagságukat merítették; a sisakdísz pedig vonatkozás lehet a *Horánszky* családdal való rokonságra, melynek révén a farkasfalvi, pikóczi és rókuszi birtokokhoz jutottak.

Ugyanazon okok, melyek Szakmáry III. Andrást és II. Dávidot arra indították, hogy új czímeres nemeslevélre szert tegyenek, nem sokára a többi s nevezetesen a más megyékbe szakadt atyafiakat is arra ösztönzék, hogy kétségtelen nemességüket és az első czímerszerző Wáradi Mártontól közös leszármazásukat igazolják. Igy 1732-ben *III. János*, (I. János fia, I. András unokája) és *II. Jakab* (III. Dávid fia, I. Dávid unokája) a közös leszármazást igazoló bizonyítványt vesznek Kézsmárk városától[1] s ugyanazon évben a birtokukban lévő ősi czimeres adománylevelet is újból kihirdettetik.

[1] A bizonyítvány hitelesített másolata Szakmáry Géza levéltárában.

Az új czímer szerzői közül III. András akkor még életben volt s atyafiai ügyében maga is annál szívesebben működött közre,[1] mert az ősi czímeres nemeslevél unokaöcscse III. János birtokában lévén, a Wárady Mártontól való közös leszármazás igazolása reá nézve is csak hizelgő lehetett. Örömmel emlékszik meg erről András úr emlékiratában, megjegyezvén, hogy 1732 márczius 8-án a régi czímeres adománylevél Szepes vármegye közgyűlése által is helyesnek és érvényesnek ismertetett el.

Innentúl még öt évig folytatja Szakmáry III. András feljegyzéseit, épp 1737-ig, a midőn gyermekeit megosztoztatván, elég szerény életjáradék mellett nejével együtt nyugalomba vonúl. Meghalt Kézsmárkon, 73 éves korában, 1742 október 5-én. Öt nappal később, 1742 október 10-én hű élettársa is jobblétre szenderült.

KUBINYI MIKLÓS.

[1] Szakmáry Andrásnak, Wárady (Szakmáry) János és Jakab részére magán pecsét alatt kiállított, a közös leszármazást igazoló bizonyítványa. Eredeti u. ott.

VEGYES.

Hassághi Farkas Márton czímerlevele 1418-ból.

(Színes czímerképpel.)

A Zsigmond király által adományozott czímerlevelek sorozatát egy érdekes adattal vélem gyarapítani, mikor Hassághi Farkas Márton részére adott armalist közlöm.

E czímerlevelet Zsigmond király Konstanczban, 1418 április 4-én adta a Thekule nemzetségből leszármazott Hassághi Farkas Mártonnak, János fiának, tekintettel a boszniai, isztriai és friauli hadjáratban és a király németországi útjában szerzett érdemeire, valamint a nevezett Márton testvéreinek, Domokosnak, Albertnek és Benedeknek, továbbá ugyane nemzetségből leszármazott Delnei Kakas Jánosnak, Mocsolay Miklós fia Jánosnak, végül Komlóssy Lóránd fiainak, Márton és Jánosnak. Az oklevél eredetije a jászói premontrei rend levéltárában található fel, hiteles másolatát 1821-ben adták ki Uszfalvi Usz Gábornak, mely kiadvány Usz Gábor szentgotthárdi ügyvéd birtokában van.

Az oklevél teljes szövege a következő:

Commissio propria domini regis.

Sigismundus dei gratia Romanorum rex, semper Augustus ac Hungarie, Dalmatie, Croatie etc. rex, omnibus Christi fidelibus tam presentibus, quam futuris presentium notitiam habituris, salutem in eo, qui dat regibus regnare et victoriose triumphare. A claro lumine throni regii velut e sole radii nobilitates legitimo iure procedunt, et omnium nobilitatum insignia a regia dignitate sic dependent, ut non sit dare alicuius generositatis insigne, quod a gremio non proveniat regie claritatis. Sane ad universorum tam presentium, quam futurorum notitiam harum serie volumus pervenire, quod fidelis noster dilectus Martinus filius Johannis Farkas de Hazag coram nostra celsitudine personaliter constitutus, propositis et recensitis suis fidelibus servitiis et fideliorum obsequiorum gratuitis meritis sincerisque complacentiis utique acceptis et laudandis, quibus ipse nobis et sacro nostro regio diademati a longinquis temporibus in nostris agendis prosperis et adversis, signanter in regno nostro Bozne ac Istrie, Forijulii et presentibus Alamanie partibus, persone et rebus suis non parcendo, indefesse studuit complacere reddiditque se gratum et acceptum,

HASSÁGHI FARKAS MÁRTON CZIMERLEVELE 1418-BÓL.

arma seu nobilitatis insignia in presentium nostrarum literarum capite depicta majestati nostre exhibendo, eadem a nostra celsitudine sibi et per eum Dominico, Alberto et Benedicto de eadem fratribus suis, item Johanni Kakas de Delne, Johanni filio Nicolai de Mochola, Paulo et Johanni de Uzfalva, nec non Martino et Johanni filiis Lorandi de Komlós consanguineis suis ipsorumque heredibus et posteritatibus universis ex liberalitate nostra regia dari et conferri humiliter et devote supplicavit. Unde nos prefati Martini filii Johannis Farkas de Hazag gratis affectibus intuentes obsequiorum merita, quibus studiis diligentibus ac indefessis hactenus erga nostram claruit majestatem cotidieque claret et in antea eo studiosius clarere poterit, quo se et suos singularioribus honorum gratiis sentiet decoratum, animo deliberato et ex certa nostre majestatis scientia eidem Martino filio Johanis Farkas et per eum predictis Dominico, Alberto et Benedicto fratribus suis carnalibus, item Johanni Kakas de Delne, Johanni filio Nicolai de Mochola, Paulo et Johanni de Uzfalva, nec non Martino et Johanni filiis Lorandi de Komlós consanguineis suis, ipsorumque heredibus et posteritatibus universis ad prelibati Martini supplicationis instantiam prescripta arma seu nobilitatis insignia hic depicta ac pictoris magisterio distincte descripta virtute presentium conferimus, imo de habundantiori plenitudine specialis nostre gratie ad maiorem eiusdem Martini et aliorum supradictorum nobilitatis gloriam proprio motu concedimus, damus et elargimur, ut idem Martinus et alii supradicti eorumque heredes et posteritas universa nata et nascitura hec arma seu nobilitatis insignia, prout presentibus literis circa principium appropriatis coloribus diversis inserta pictura denotat et declarat, a modo in antea in preliis, hastiludiis, torneamentis et in omni exercitio militari gestare valeant pariter et deferre. Gaudeant igitur favore regio ac de tanto munere singularis gratie antefatus Martinus et alii supradicti eorumque posteritas merito exultent, tantoque fideliori studio ad honorem regium eorundem in antea solidetur intentio, quanto ampliori favore preventos se conspiciunt munere gratiarum. Presentes autem ad premissorum memoriam perpetuam sigilli nostri secreti, quo ut rex Hungarie utimur, appensione pro prefato Martino et omnibus aliis supradictis iussimus communiri. Datum Constantie, in festo beati Ambrosii confessoris, anno domini millesimo quadringentesimo decimo octavo, regnorum nostrorum anno Hungariæ tricesimo secundo, Romanorum vero octavo.

Maga a czímerlevél nem ismeretlen heraldikusaink előtt.

Nagy Iván alapvető munkájában említi a Hassághi Farkas családnál, azonban úgy ennél, mint a többi családok elősorolásánál nem fektet reá nagy súlyt.

Csergheő Géza a Siebmacher-féle czímerkönyv magyarországi részében a (XVI.) Farkas, Mocsolay, Kakas és (II.) Komlósy családoknál ismerteti. Az Uszfalvi Usz családot azonban kihagyta, pedig ez az egyedüli család, mely a czímert eredeti alakjában mai napig használja.

A czímer leírása a következő: Kék mezőben zöld halmon ezüstös töltés kosárból növő természetes színű farkas, nyakán ötágú koronával, mindkét előlábával egy virágot tartva, szája egy fehér nyíllal van átütve, az átütött oldalon vér csepeg. A sisakdísz ugyanaz, csupán az előlábak közti távolság nagyobb.

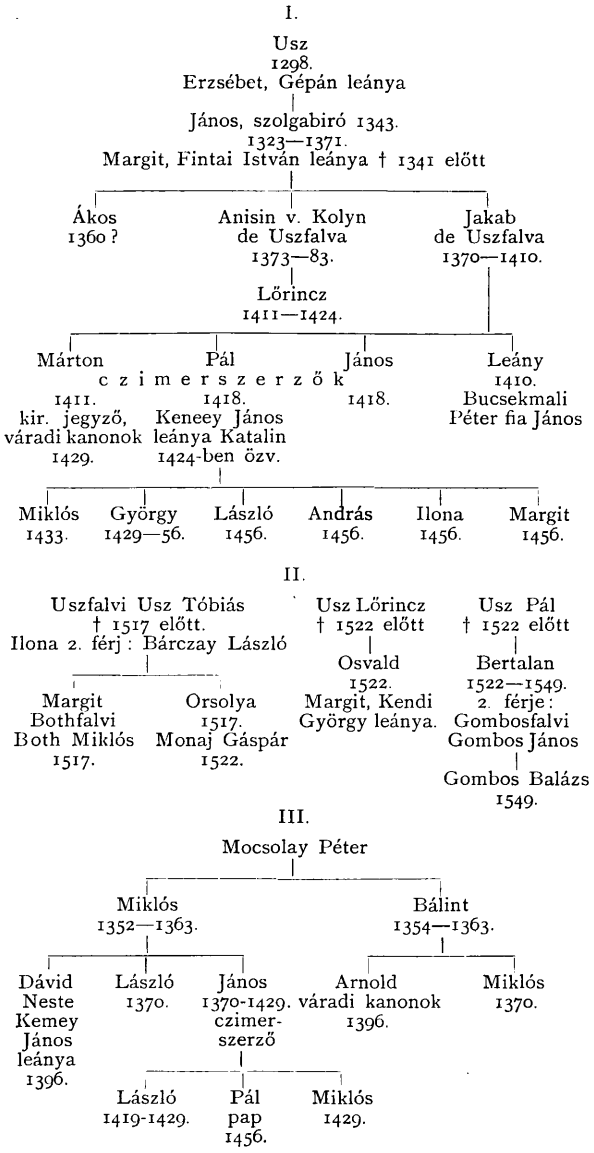
Foszladék zöld és sárga, szegélyezve arany kerettel.

E leírás megegyezik az armalis festett czímerképével, csak annyiban van eltérés, hogy a farkas száján átütött nyílról lecsepegő vérfoltok a rajzon nincsenek előtüntetve.

Helyén valónak találom, hogy röviden megemlékezzem a családokról is, melyek e czímert nyerték és viselték. A Thekule nemzetségből leszármazott családok közül különösen az Uszfalvi Usz vált ki, mely, mint Sáros és Abauj vármegyékben birtokos, számos oklevélben szerepel. Usz János 1343-ban szolgabíró volt, ennek fia Jakab «literatus» melléknevet visel; ennek fia Márton királyi jegyző, szintén «literatus» s egész az 1470-ben említett László deákig a család majd minden tagja e névvel jelöltetik. A Mocsolay (Nagy Iván szerint Macsalay) család a XV. században szintén Sáros vármegyében virágzott. Valószínű azonban, hogy kihalt, ezt igazolni látszik ama körülmény, hogy Mocsolay Pál pap, János fia összes birtokait: Mocholát, máskép Öszöröst, Bodost, máskép Várhegyalját Sárosban a mocsolai kegyúri joggal s bodolai kápolnával a leleszi konvent előtt rokonainak, Thamásfalvi Péter és Istvánnak, továbbá Usz Györgynek és Lászlónak néhai Pál fiainak hagyományozza, mely hagyományát László király 1456 február 2-án Győrben kelt adománylevelében megerősítette.

A Delnei Kakas család hasonlóképp kihalt. Utolsó tagja, Kakas János, legutoljára 1614-ben szerepel.

A Hassághi Farkas és Komlósy családokról még eddig igen kevés adat ismeretes; Wertner Mór a «Magyar Nemzetségek» II. kötetében ismerteti a czímerszerző fiait és közöl a Komlósi ágból egypár megszakított leszármazást. Az Uszfalvi Usz és a Mocsolay család leszármazása a jászói konvent által Uszfalvi Usz Gábor részére 1821-ben hiteles másolatban kiadott s a sárosmegyei birtokokra vonatkozó 1298—1522 közti husz darab oklevélből egybeállítva következő:

Ifj. Dr. Reiszig Ede.

Zsigmond király német birodalmi czímerleveleiről.

Nagy megnyugvására szolgál az írónak, ha látja, hogy sok fáradtsággal megírott munkáját avatott szakemberek figyelmükre méltatják s megadják róla kedvező vagy kedvezőtlen, de igazságos és pártatlan véleményöket.

Ilyen megnyugvást éreztem én is magamban, midőn ezen folyóirat legutóbbi füzetében a Zsigmond-kori czimerlevelekről irott dolgozatom némely pontjaira Schönherr Gyula a Kölkedi czímer ismertetésénél, bíráló és helyreigazító megjegyzéseket tett.

E pár sor nem annyira viszonválasz akar lenni e megjegyzésekre, mint inkább csakis az említett munkálatomban elfoglalt álláspontom preczizirozása.

Említett munkámban ezt írom: «Két czímerlevél van az eddig ismertek között, mely magyar embernek adományoztatott ugyan, de a római császári pecséttel van megerősítve: a Kölkedié és Azzywelghy Benedeké. Ez utóbbinál a kanczellár vagy más főméltóság nevének felemlítése is hiányzik. E két oklevél magyar királyi adományozásnak nem tekinthető.»

Schönherr Gyula idézett czikkében erre azt jegyzi meg, hogy én azokat a czímeres leveleket, a melyeket Zsigmond mint római király, illetőleg császár adományozott alattvalóinak, kizárom a magyar heraldika alkotásai közül s nem bocsátkozom tárgyalásukba. «Czímerjogi tekintetből — folytatja — teljesen igaza van, de ha általános szempontokból tekintjük e kérdést, annyi összekötő kapcsot találunk a czímeradományozások e csoportja és a hazai heraldika között, hogy azok teljes ignorálását éppen nem tartjuk kellőleg megokoltnak.»

Hogy ezen armalisok nem tekinthetők magyar királyi adományozásoknak, arra nézve, azt hiszem egyetértünk, mert hiszen hiányzanak abból a magyar armális jogérvényességére vonatkozó sarkalatos kellékek és ebben nékem teljesen igazat ad Schönherr is, midőn azt mondja: «*a külföldi nemesség és czímeradományozás* tényét, magyar nemeseknél, nem tekinthetjük másnak, mint hogy a kitüntetettnek magyar nemessége az illető országra is kiterjesztetik.» E kijelentésben elismeri azt, hogy ezek külföldi czímeradományozások s így azt is, hogy ezek nem tekinthetők magyar királyi czímeradományozásoknak.

S én ennél többet nem mondottam.

Teljesen egyetértek Schönherr Gyulának azon nézetével is, hogy az ezen armalisokban adományozott czímereket, már mint régebben használt czímerüket, kapják az illetők német birodalmi czímer gyanánt s az nem lehetett más, mint az ő magyar nemesi czímerük. Hogy e nézet az enyémmel teljesen egyezik, annak nem említett czikkemben adtam kifejezést, mert itt a Zsigmond-kori armálisok jellemzéséről lévén szó, csak azon pergamen-darabot vehettem figyelembe, melyre az armalis festve és írva volt, de tettem azt akkor, midőn megboldogult Cserghető Géza barátommal, mindezen czímereket örömmel vettük fel a tisztán magyar nemességet tárgyaló Siebmacher-féle czímerkönyv pótkötetébe, mint a régibb magyar heraldika érdekes emlékeit.

Ezen ténynyel szemben — azt hiszem — nem vehetem magamra a szemrehányást, melylyel Schönherr azokat illeti, a kik «az ilynemű

czímerleveleket a hazai heraldika emlékei közül mereven kizárják s elzárkóznak azon adatoktól, melyekkel ezek gyarapítják a középkori magyar czímertan amúgy is gyér anyagkészletét.»

De talán a «teljes ignorálás» vádjával sem egészen jogosan lettem illetve akkor, mikor munkám ugyanazon lapjának második hasábján már felemlítem a Kölkedi armálist, mint azoknak egyikét, melyekben a czímer az oklevél közepére van festve s hogy ezen jelzett armalisok bővebb tárgyalásába nem bocsátkoztam, annak egyszerű oka az, hogy azok czímereiben semmi jelentékenyebb, kulturtörténeti, costume-tani vagy szimbolikus momentumot felfedezni nem tudtam. A Kölkedi armalis czímerét igen, de szövegét nem ismertem s ennek ismerete nélkül alig jöhettem volna valaha reá arra, hogy a paizsban a sasláb azt jelenti, «hogy a mit a czímerszerzők az alázatosság és vitézség körmével megragadnak, állhatatosan meg is tartják.»

Az ilyen armalisokba foglalt czímermagyarázatoknak — egyes új czímeradományozás eseteit, vagy régiek bővítő részleteit kivéve — alig van valami köze a czímerszimbolikához. Nincsen olyan képtelen czímeralak, melyet a kivánt helyzet megfelelő magyarázatára reá ne erőltetnének.

Czikkemben azt írtam, hogy hazai heraldikánknak a czímerszimbolikára vonatkozó legrégibb irott emléke — *ha nem csalódom* — a Dessewffyek 1525-ik évi armalisa.

Schönherr kimutatta, hogy *csalódtam*, mert a Kölkedi s Hunyadi armálisok már azt megelőzőleg tartalmaznak e fajta czímermagyarázatokat. Az előbbit nem ösmertem, az utóbbit báró Nyáry idézett művében nem a szövegben, hanem alól, jegyzetben közölvén, kikerülte figyelmemet.

Mindenesetre köszönettel tartozunk dr. Schönherr Gyulának, hogy ezen — bár nem fontos — heraldikai momentum keletkezését biztos és pontos dátummal határozta meg.

Ennyi az, a mit válaszúl felhozhatok s részemről a kérdéses czímerlevelekre vonatkozólag Schönherr Gyula és köztem valami nagy nézet eltérést nem látok. CSOMA JÓZSEF.

TÁRCZA.

A Magyar Heraldikai és Genealogiai Társaság f. évi április hó 30-án *Bánó József* vál. tag elnöklete alatt igazgató-választmányi ülést tartott, melyen jelen voltak: *Majláth Béla*, *Nagy Gyula*, *Schönherr Gyula*, *Szinnyei József* vál. tagok, *Tóth Árpád* pénztárnok és *Fejérpataky László* titkár.

Az elnök megnyitván az ülést, *Dr. Schönherr Gyula* vál. tag felolvasta Kubinyi Miklós társ. tagnak «A Várady-Szakmáry család története» czímű értekezését, melynek közlését a Turul jelen füzete kezdte meg.

Ezután *Dr. Áldásy Antal* társ. tag felolvassa Kropf Lajosnak «A magyar czímer II. Endre aranypecsétjén» czímű értekezését, mely annak idején szintén meg fog jelenni a Turulban.

A folyóügyek során a titkár bemutatta a társaság tagjainak névjegyzékét, mely az igazgató-választmány egy előbbi határozata alapján az alapszabályokkal együtt kinyomatván, a Turul f. évi I. füzetének mellékleteként küldetett szét s azonfelül minden ujonnan belépő tagnak a megválasztásáról szóló értesítés kíséretében meg fog küldetni.

Ezután bemutattatott Vas vármegye alispánjának f. évi márczius 14-én kelt megkeresése, melyben Balogh Gyula vármegyei levéltárnoknak a vármegye czímere ügyében kidolgozott emlékiratát megküldvén, a társaságot felkérte annak felülvizsgálására s ez alapon a czímer pontos megállapítására. A választmány felhatalmazta az elnökséget, hogy a megkeresésnek saját hatáskörében tegyen eleget.

A pénztárnok jelentése szerint április 29-én a pénztár állapota a következő volt:

Bevétel	1219 frt	61 kr.
Kiadás	644 «	71 «
Készpénz	574 frt	90 kr.

Vagyonállás.

1. Értékpapirokban	10,700 frt	— kr.
2. Kötelezvényekben	2,600 «	— «
3. Alapítványok kötelezvény nélkül	500 «	— «
4. A középkori czímeralbum és a Nemz. Zsebkönyv czéljaira félretett összeg	300 «	— «
5. Készpénz	574 «	90 «
Összes vagyon	14,670 frt	90 kr.

Új tagokúl megválasztattak *Gyarmathy Sándor* törvényszéki jegyző Budapesten, (aj. dr. Schönherr Gyula), *Rakovszky Endre* vármegyei t. főjegyző Kassán (aj. Csoma József) és ifj. *Ujfalussy Lajos* Nagy-Károlyban (aj. Luby Károly), valamennyien évdíjas tagok.

A jegyzőkönyv hitelesítésére *Nagy Gyula* és *Szinnyei József* ig. vál. tagok kéretvén fel, az ülés véget ért.

SZAKIRODALOM.

A győrmegyei Sziklóssi Szabó Család története. Hiteles okmányokból összeállitotta Sziklóssi Szabó Lajos Péter Szilárd. Győr, 1895.

E kis munka tiszteletreméltó családi kegyelet eredménye s mint a szerző az előszóban bevallja, a családi érzet emelésére van hivatva. A dolgozat szerzője csak a hagyomány szerint járt el, midőn összeszedte a szétszórt adatokat, mert mint épen ezek az adatok mutatják, a Sziklóssi Szabó család mindig nagy gondot fordított kiváltságainak nyilvántartására. Már 1637-ben megszerzi czímerújító nemes levelét, mivel a család törzsatyja, Péter kapitány 1594-ben Győrnek török kézre jutása alkalmával «elveszíté régi nemes levelét és irományait». Ez az első okleveles adat a család felől. A mit a korábbi időkből a családi történet szerzője földeríteni igyekszik, az a történelem kritikája előtt nehezen állja meg a helyét; így például az, hogy a Fejér Codexében (IX/III. k., 606. l.) egy 1366-iki oklevélben megnevezett nemes Zabó Péter, Zabó Márton fia, győri lakos és a győri káptalan ügyésze (!) a család őse, nem egyéb puszta gyanításnál; az olyan állítás pedig, hogy a Sziklóssi előnév a családban mindig kedvelt Péter (Petrus = szikla) névből vette eredetét, teljességgel nem válik a kis füzet történeti értékének előnyére. Biztosabb talajon áll a szerző az 1637-iki czímerújításon inneni időszak történeténél, honnan kezdve hiteles okmányokkal kiséri a család történetének menetét, pontos genealogiai fejtegetéssel ismertetve az oldalágakat is nyolcz nemzedéken át. 1767-ben III. Péter Pozsony vármegye előtt igazolja dédapjától, I. Pétertől való leszármazását, s erről latin bizonyságlevelet is nyer. Sziklóssi Szabó II. István Győr vármegye előtt igazolta egyenes leszármazását s erről nyert magyar bizonyságlevelét 1820-ban Veszprémben, 1821-ben Komáromban hirdették ki. Mindezek az oklevelek közölve vannak a kis füzetben s ezeken kívül még igen sok egyéb okirat, melyek azonban csakis a család szűk körének érdeklődésére számíthatnak. Általán véve a Sziklóssi Szabó család előkelő társadalmi helyzete mellett sem vett nagyobb mértékben részt a hazai közéletben s így a jelen füzetben közölt adatok is leginkább a magyar családélet tanulmányozójának tehetnek nagyobb szolgálatot. A kis füzet eléggé gazdag ilyen adatokban. S kulturtörténetünk épületének fölemelésénél az ilyen apró téglaraboknak is jó hasznát lehet venni. A Sziklóssi Szabó család megújított czímerének leirását az armális nyomán a következőkben adjuk: Katonai paizs égszínkék mezejében balra néző, kiterjesztett szárnyú, vörös nyelvét kiöltő egyfejű fekete sas, fején arany koronával, s bal lábában kivont pallost tart. Az arany koronával fedett sisak oromdíszét vörösmezű kar képezi, mely görbe kardot tart. Foszladék: balról kék és arany, jobbról vörös és ezüst. A füzetet genealogiai táblázat zárja be. E— R.

Az erdélyi nemesség czimereskönyve. Siebmacher czímerkönyvének Siebenbürger Adel czímű részéből, néhai Csergheő Géza és Bárczay Oszkár szerkesztésében, megjelentek az 5—7. füzetek. Ezek a Cható és Makai nevek közé eső anyagot ölelik fel, a már mindannyiunk előtt jól ismert módszerben. A három füzet 54 tábláján közzétett 648 nemesi czímer egy részét már a magyar Siebmacherből ismerjük ugyan, a legnagyobb rész azonban e helyütt lát napvilágot. A füzetek tartalmának gazdagságát és becsét jellemzi, hogy két nemzetség: a Herman és Kacsics genusok czímerére vonatkozó emlékeken kívül nyolcz középkori család czímerlevelét találjuk benne felhasználva; ezek a Dobay (1415), Hatfaludy (1454), Csató (1456), Csikszentmártoni (1456), Lazó (1489), Hecht (1493). Farnasi Keczely és Dobokai (1525) családok armalisai, melyek közül a Hatfaludy családét Béldi István, a Csatókét Nagy Iván, a Hecht-armalist a szász nemzeti levéltár őrzik, a Lazó és Dobokai családok czimerlevelei az országos levéltárban őriztetnek s a Farnasi Keczely család armalisának szövegét egy kora XVI. századi, a folyóirat olvasói előtt ismeretes formuláskönyv tartotta fent A mily becses emlékei azonban e czímeres-levelek középkori heraldikánknak, ép oly kevés értékkel bír a mai kritika előtt az a Szegedi utján fentartott hagyomány, mely a Csereiek czímerét a nikápolyi csata alkalmából 1393-ból (így!) származtatja; s az erdélyi Siebmacher tudós szerkesztőinek valóban kár volt ezt az adatot minden megjegyzés nélkül felhasználni.

A mi az újabbkori adatokat illeti, érdekes megemlítenünk, hogy a füzetekben szereplő erdélyi családok közül legtöbben, 97-en az aránylag rövid ideig uralkodó Báthory Gábortól, 93-an II. Rákóczy Györgytől, 66-an Bethlen Gábortól, 53-an Apafi Mihálytól, 27-en I. Rákóczi Györgytől kapták czímerlevelüket. Báthory István 7, Zsigmond 11, Bocskay 19, Rákóczy Zsigmond 16, Barcsay Ákos 6 armalissal szerepelnek a három füzetben. Heraldikai és oklevéltani ritkaságok számába mennek Báthory Kristóf egyetlen, 1578-iki czímerlevele: a Kraczer-család részére, a Dévayak és Fenessyek 1599-iki czímerlevelei Báthory András bibornoktól, Brandenburgi Katalin három armalisa a Csorbaiak, Haller Mihály és Makay Miklós részére 1630-ból és Bethlen Istvánnak a Kéryek részére ugyanez évben kiállított czímerlevele. János Zsigmondtól is csupán két nemeslevelet találunk: a Kothech és Lészai családokéit, de mindkettő hamis évszámmal van idézve: az első 1500-ról, a második 1587-ről. Általában kénytelenek vagyunk konstatálni, hogy a füzetekben igen sok a sajtóhiba: nevekben és évszámokban. Így a Csikós-család Rákóczy Györgytől nyert czímeradománya 1694-ről, a Csergő családé Báthory *Györgytől (így)* 1650-ről, a Dragoméreké Báthory Gábortól 1689-ről, az Ijgyártóké Rákóczi Zsigmondtól 1617-ről van keltezve. Leggyakoribb a két Gábor, Báthory és Bethlen családi neveinek fölcserélése, a minek példájául elég a Csonka, Demjén (1608), Fodor (1611), Gáll, Geczeő, Horunt, Hunyadi, Janka (1610), Korláth (1608), Lakatos (1612) családokról szóló czikkekre hivatkozni, melyeknél az idézett évekből származó czímerek mind *Bethlen* Gábornak vannak tulajdonítva. Nem gáncsul hozzuk ezt fel, csupán barátságos figyelmeztetésül; okát is megtaláljuk abban, hogy a vállalat elhúnyt főszerkesztője betegségének előrehaladott állapotában bocsátotta ki kezéből a füzetek anyagát. SCH. GY.

AZ ILOSVAY CSALÁD LESZÁRMAZÁSA.

(Harmadik, befejező közlemény, egy czímerrajzzal)

Mielőtt előadásunkban tovább haladnánk, bemutatjuk a leszármazási táblákat *Tatamértól*, a legelső ismert őstől kezdve s levezetve *Karácson I. László* fiának, *II. Lászlónak* ágát a kihalásig, *I. Miklósét* pedig napjainkig.

(A táblákat l. a következő lapokon.)

S most folytatva előadásunkat, visszatérünk *IV, Jánosnak Morvay Annától* született harmadik fiához, *III. Ferenczhez*, a ki Beregmegyében 1626, 1635, 1638 és 1639-ben esküdt, 1640-ben szolgabiró, 1649-ben táblabiró, 1642-ben *Kisfalusy Péter* alispán országgyűlési követül küldetvén, távolléte idejére helyettes alispán,[1] 1649-től 1651-ig pedig rendszerinti alispán volt,[2] de már a következő évben nem volt életben. 1631-ben mint királyi ember is szerepelt. Első nejétől *Dolhay Annától* két fia és egy leánya maradt: *II. Gábor*, *VI. Ferencz* és *Erzsébet Lipcsey Ferenczné*. Második nejétől *Vay Fruzinától*, — ki utóbb 1676-ban mint Gulácsy Ambrus beregmegyei alispán felesége említtetik,[3] — nem voltak gyermekei.

VI. Ferencz 1684-ben munkácsi alvárnagy, 1685 és 1689-ben beregmegyei esküdt volt. Mint Tököly híve ő is elvesztette birtokait, de utóbb visszakapta s 1695-ben helyettes alispán lett.[4] Neje *Csernelházi Csernel Mária*, Csernel Pál és Tarnóczy Zsuzsánna leánya volt, kitől három fia maradt: *János*, *Dénes* és *VII. László*.[1]

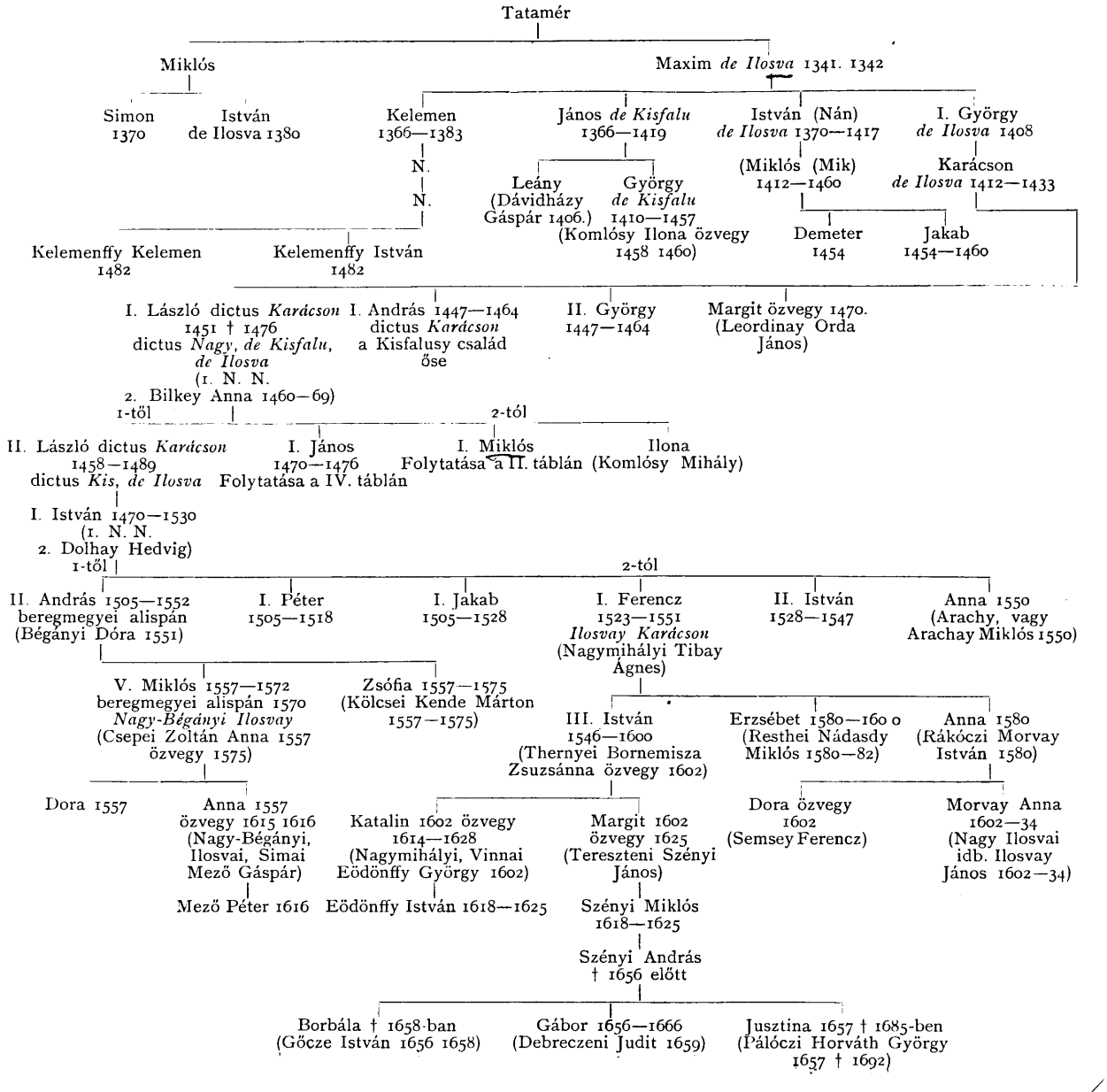
* * *

A sokféle zaklatás, nyomás és zsarolás miatt forrongó magyar nép fegyvert fogott s haza hívta a Lengyelországba menekült Rákóczy Ferenczet, a ki elébb «Cum Deo pro Patria et Libertate» (Istennel a hazáért és szabadságért) feliratú zászlókat küldött a felkelőknek, utóbb maga is megindúlt s 1703 június 16-án megérkezett a Beszkid hegység aljába Klineczre, a hol a báró Károlyi Sándor által Dolhánál borba és álomba merült, s így könnyen széjjel vert sereg újból összegyült maradványai végtelen örömmel fogadták; s hadait rendbe szedvén, június 26-án Munkácsra vonult be, de itt a német lovassággal történt összeütközésnél nem volt szerencséje s visszahúzódni kényszerült a hegyek közé, a hol a Lengyelországból gróf Bercsényi Miklós által segélyére vezetett mintegy 200 gyalogos- és 400 lovassal egyesülvén, újból leszállott a síkságra és Munkács elkerülésével Beregszászban szállott meg. Julius 14-én kiostromolván Becsnél az elsánczolt tiszai révet, Esze Tamás ezeres kapitányt előre küldötte, s utána maga is átkelt a Tiszán. Hadai eddig leginkább munkácsi herczegségének jobbágyaiból kerültek ki, de a tisza-becsi győzelem után kezdett már táborába szállingózni az ugocsa- és

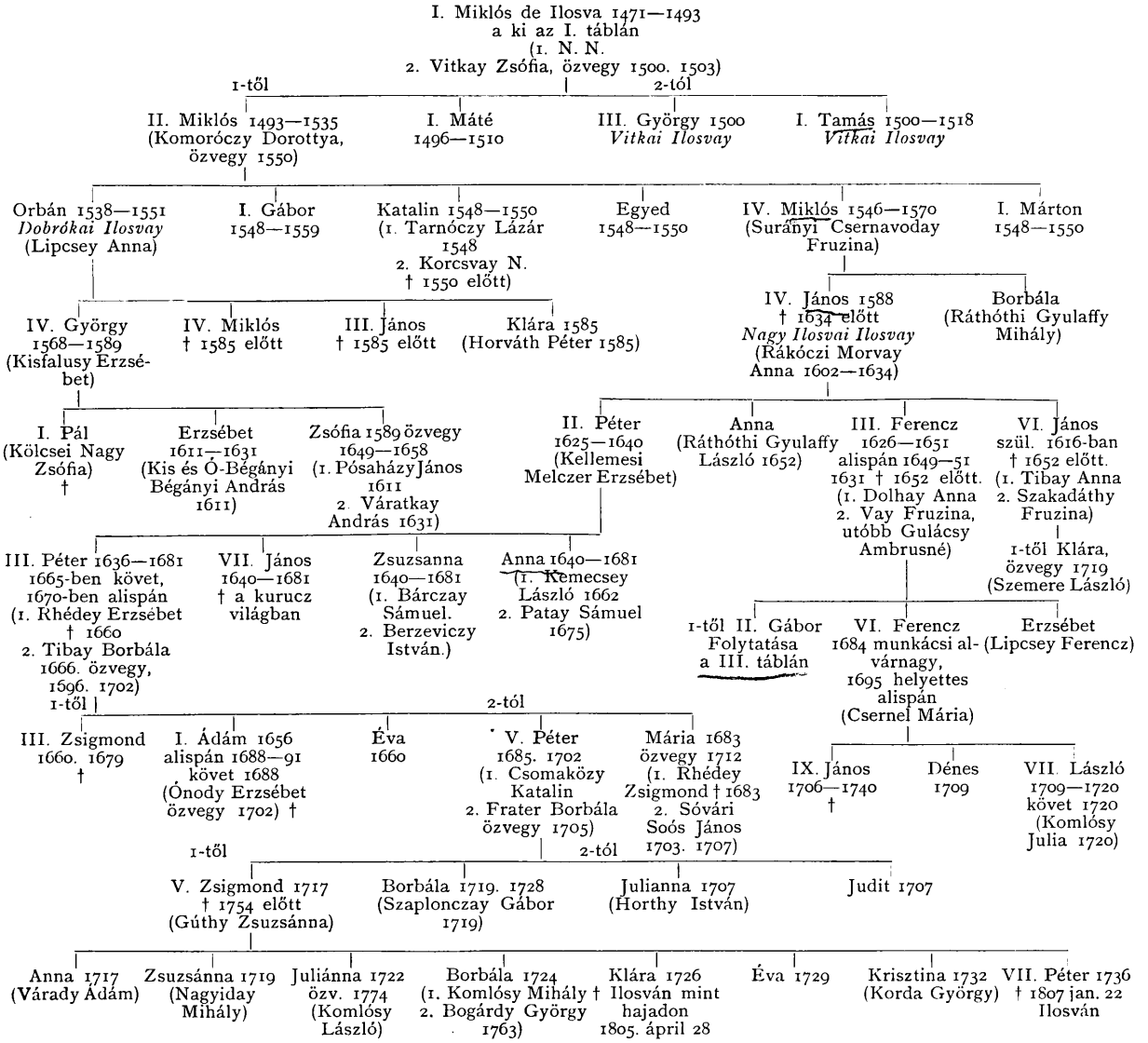
[1] Beregmegye jegyzőkönyve, 688. l. 153. sz.
[2] U. ott, 727. l. 2. sz.
[3] Széll Farkas úr levéltárában.
[4] Beregmegye jegyzőkönyve, 356. l. 102. sz,

[1] Eredeti év nélkül az Ilosvay cs. levéltárában.

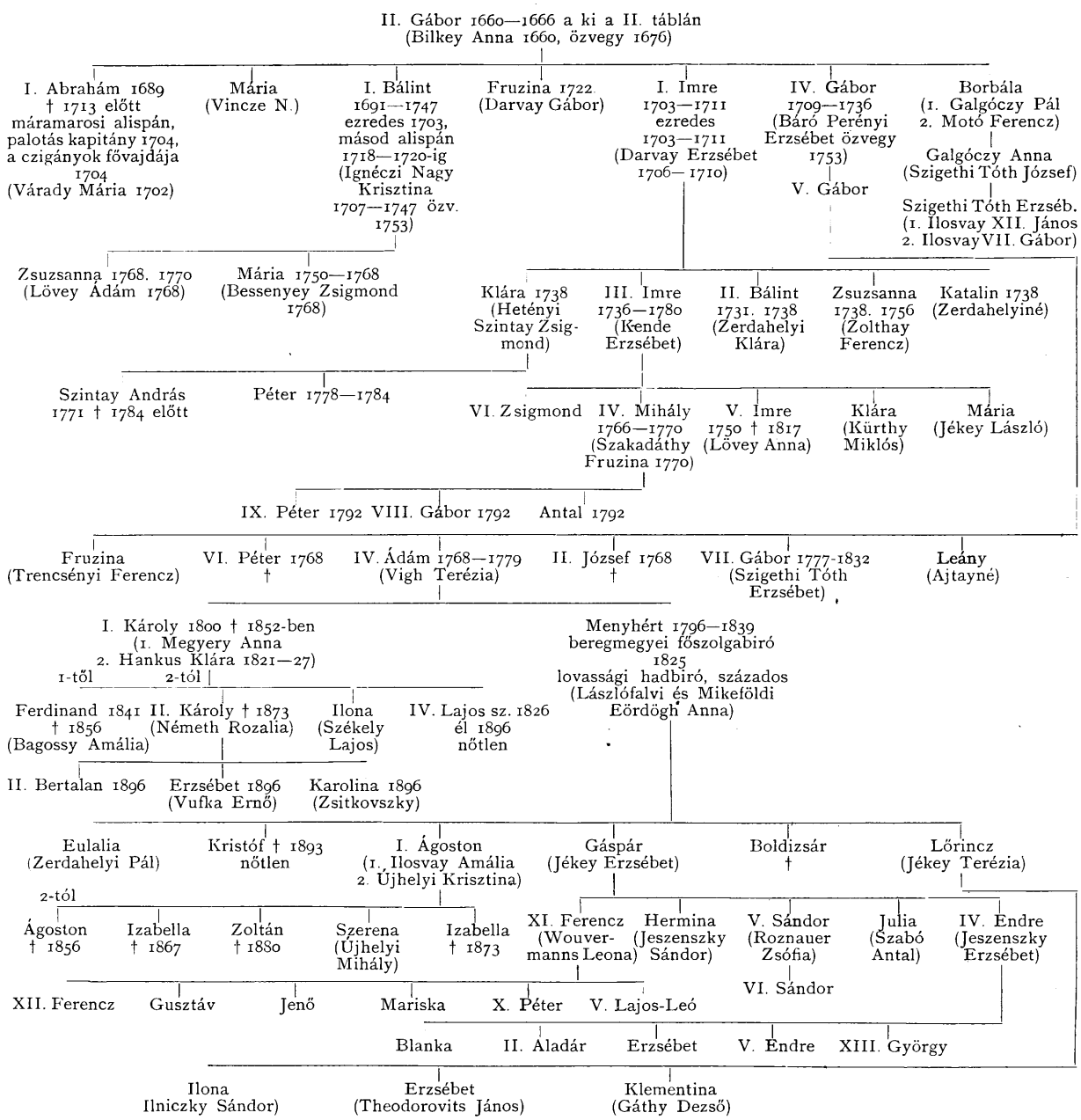
I. TÁBLA.

Tatamér
Miklós
Maxim de Ilosva 1341. 1342
Simon 1370
István de Ilosva 1380
Kelemen 1366—1383
János de Kisfalu 1366—1419
István (Nán) de Ilosva 1370—1417
I. György de Ilosva 1408
N.
N.
Leány (Dávidházy Gáspár 1406.)
György de Kisfalu 1410—1457 (Komlósy Ilona özvegy 1458 1460)
(Miklós (Mik) 1412—1460
Karácson de Ilosva 1412—1433
Kelemenffy Kelemen 1482
Kelemenffy István 1482
Demeter 1454
Jakab 1454—1460
I. László dictus Karácson 1451 † 1476 dictus Nagy, de Kisfalu, de Ilosva (1. N. N. 2. Bilkey Anna 1460—69)
I. András 1447—1464 dictus Karácson a Kisfalusy család őse
II. György 1447—1464
Margit özvegy 1470. (Leordinay Orda János)
1-től
2-tól
II. László dictus Karácson 1458—1489 dictus Kis, de Ilosva
I. János 1470—1476 Folytatása a IV. táblán
I. Miklós Folytatása a II. táblán
Ilona (Komlósy Mihály)
I. István 1470—1530 (1. N. N. 2. Dolhay Hedvig)
1-től
2-tól
II. András 1505—1552 beregmegyei alispán (Bégányi Dóra 1551)
I. Péter 1505—1518
I. Jakab 1505—1528
I. Ferencz 1523—1551 Ilosvay Karácson (Nagymihályi Tibay Ágnes)
II. István 1528—1547
Anna 1550 (Arachy, vagy Arachay Miklós 1550)
V. Miklós 1557—1572 beregmegyei alispán 1570 Nagy-Bégányi Ilosvay (Csepei Zoltán Anna 1557 özvegy 1575)
Zsófia 1557—1575 (Kölcsei Kende Márton 1557—1575)
III. István 1546—1600 (Thernyei Bornemisza Zsuzsánna özvegy 1602)
Erzsébet 1580—160 o (Resthei Nádasdy Miklós 1580—82)
Anna 1580 (Rákóczi Morvay István 1580)
Dora 1557
Anna 1557 özvegy 1615 1616 (Nagy-Bégányi, Ilosvai, Simai Mező Gáspár)
Katalin 1602 özvegy 1614—1628 (Nagymihályi, Vinnai Eödönffy György 1602)
Margit 1602 özvegy 1625 (Tereszteni Szényi János)
Dora özvegy 1602 (Semsey Ferencz)
Morvay Anna 1602—34 (Nagy Ilosvai idb. Ilosvay János 1602—34)
Mező Péter 1616
Eödönffy István 1618—1625
Szényi Miklós 1618—1625
Szényi András † 1656 előtt
Borbála † 1658-ban (Gőcze István 1656 1658)
Gábor 1656—1666 (Debreczeni Judit 1659)
Jusztina 1657 † 1685-ben (Pálóczi Horváth György 1657 † 1692)

II. TÁBLA.

I. Miklós de Ilosva 1471—1493
a ki az I. táblán
(1. N. N.
2. Vitkay Zsófia, özvegy 1500. 1503)
1-től
2-tól
II. Miklós 1493—1535
(Komoróczy Dorottya, özvegy 1550)
I. Máté 1496—1510
III. György 1500
Vitkai Ilosvay
I. Tamás 1500—1518
Vitkai Ilosvay
Orbán 1538—1551
Dobrókai Ilosvay
(Lipcsey Anna)
I. Gábor 1548—1559
Katalin 1548—1550
(1. Tarnóczy Lázár 1548
2. Korcsvay N.
† 1550 előtt)
Egyed 1548—1550
IV. Miklós 1546—1570
(Surányi Csernavoday Fruzina)
I. Márton 1548—1550
IV. György 1568—1589
(Kisfalusy Erzsébet)
IV. Miklós † 1585 előtt
III. János † 1585 előtt
Klára 1585
(Horváth Péter 1585)
IV. János 1588 † 1634 előtt
Nagy Ilosvai Ilosvay
(Rákóczi Morvay Anna 1602—1634)
Borbála
(Ráthóthi Gyulaffy Mihály)
I. Pál
(Kölcsei Nagy Zsófia)
†
Erzsébet 1611—1631
(Kis és Ó-Bégányi Bégányi András 1611)
Zsófia 1589 özvegy 1649—1658
(1. PósaházyJános 1611
2. Váratkay András 1631)
II. Péter 1625—1640
(Kellemesi Melczer Erzsébet)
Anna
(Ráthóthi Gyulaffy László 1652)
III. Ferencz 1626—1651
alispán 1649—51
1631 † 1652 előtt.
(1. Dolhay Anna
2. Vay Fruzina, utóbb Gulácsy Ambrusné)
VI. János szül. 1616-ban † 1652 előtt.
(1. Tibay Anna
2. Szakadáthy Fruzina)
1-től Klára, özvegy 1719
(Szemere László)
III. Péter 1636—1681
1665-ben követ, 1670-ben alispán
(1. Rhédey Erzsébet † 1660
2. Tibay Borbála 1666. özvegy, 1696. 1702)
VII. János 1640—1681
† a kurucz világban
Zsuzsanna 1640—1681
(1. Bárczay Sámuel.
2. Berzeviczy István.)
Anna 1640—1681
(1. Kemecsey László 1662
2. Patay Sámuel 1675)
1-től II. Gábor Folytatása a III. táblán
VI. Ferencz 1684 munkácsi alvárnagy, 1695 helyettes alispán
(Csernel Mária)
Erzsébet
(Lipcsey Ferencz)
1-től
2-tól
III. Zsigmond 1660. 1679 †
I. Ádám 1656 alispán 1688—91 követ 1688
(Ónody Erzsébet özvegy 1702) †
Éva 1660
V. Péter 1685. 1702
(1. Csomaközy Katalin
2. Frater Borbála özvegy 1705)
Mária 1683 özvegy 1712
(1. Rhédey Zsigmond † 1683
2. Sóvári Soós János 1703. 1707)
IX. János 1706—1740 †
Dénes 1709
VII. László 1709—1720 követ 1720
(Komlósy Julia 1720)
1-től
2-tól
V. Zsigmond 1717 † 1754 előtt
(Gúthy Zsuzsánna)
Borbála 1719. 1728
(Szaplonczay Gábor 1719)
Julianna 1707
(Horthy István)
Judit 1707
Anna 1717
(Várady Ádám)
Zsuzsánna 1719
(Nagyiday Mihály)
Juliánna 1722 özv. 1774
(Komlósy László)
Borbála 1724
(1. Komlósy Mihály † Ilosván mint hajadon 1805. április 28
2. Bogárdy György 1763)
Klára 1726
Éva 1729
Krisztina 1732
(Korda György)
VII. Péter 1736 † 1807 jan. 22 Ilosván

III. TÁBLA.

II. Gábor 1660—1666 a ki a II. táblán (Bilkey Anna 1660, özvegy 1676)
I. Abrahám 1689 † 1713 előtt máramarosi alispán, palotás kapitány 1704, a czigányok fővajdája 1704 (Várady Mária 1702)
Mária (Vincze N.)
I. Bálint 1691—1747 ezredes 1703, másod alispán 1718—1720-ig (Ignéczi Nagy Krisztina 1707—1747 özv. 1753)
Fruzina 1722 (Darvay Gábor)
I. Imre 1703—1711 ezredes 1703—1711 (Darvay Erzsébet 1706—1710)
IV. Gábor 1709—1736 (Báró Perényi Erzsébet özvegy 1753)
V. Gábor
Borbála (1. Galgóczy Pál 2. Motó Ferencz)
Galgóczy Anna (Szigethi Tóth József)
Szigethi Tóth Erzséb. (1. Ilosvay XII. János 2. Ilosvay VII. Gábor)
Zsuzsanna 1768. 1770 (Lövey Ádám 1768)
Mária 1750—1768 (Bessenyey Zsigmond 1768)
Klára 1738 (Heténi Szintay Zsigmond)
III. Imre 1736—1780 (Kende Erzsébet)
II. Bálint 1731. 1738 (Zerdahelyi Klára)
Zsuzsanna 1738. 1756 (Zolthay Ferencz)
Katalin 1738 (Zerdahelyiné)
Szintay András 1771 † 1784 előtt
Péter 1778—1784
VI. Zsigmond
IV. Mihály 1766—1770 (Szakadáthy Fruzina 1770)
V. Imre 1750 † 1817 (Lövey Anna)
Klára (Kürthy Miklós)
Mária (Jékey László)
IX. Péter 1792
VIII. Gábor 1792
Antal 1792
Fruzina (Trencsényi Ferencz)
VI. Péter 1768 †
IV. Ádám 1768—1779 (Vigh Terézia)
II. József 1768 †
VII. Gábor 1777-1832 (Szigethi Tóth Erzsébet)
Leány (Ajtayné)
I. Károly 1800 † 1852-ben (1. Megyery Anna 2. Hankus Klára 1821—27)
1-től
2-től
Menyhért 1796—1839 beregmegyei főszolgabiró 1825 lovassági hadbiró, százados (Lászlófalvi és Mikeföldi Eördögh Anna)
Ferdinand 1841 † 1856 (Bagossy Amália)
II. Károly † 1873 (Németh Rozalia)
Ilona (Székely Lajos)
IV. Lajos sz. 1826 él 1896 nőtlen
II. Bertalan 1896
Erzsébet 1896 (Vufka Ernő)
Karolina 1896 (Zsitkovszky)
Eulalia (Zerdahelyi Pál)
Kristóf † 1893 nőtlen
I. Ágoston (1. Ilosvay Amália 2. Újhelyi Krisztina)
Gáspár (Jékey Erzsébet)
Boldizsár †
Lőrincz (Jékey Terézia)
2-tól
Ágoston † 1856
Izabella † 1867
Zoltán † 1880
Szerena (Újhelyi Mihály)
Izabella † 1873
XI. Ferencz (Wouvermanns Leona)
Hermina (Jeszenszky Sándor)
V. Sándor (Roznauer Zsófia)
Julia (Szabó Antal)
IV. Endre (Jeszenszky Erzsébet)
VI. Sándor
XII. Ferencz
Gusztáv
Jenő
Mariska
X. Péter
V. Lajos-Leó
Blanka
II. Aladár
Erzsébet
V. Endre
XIII. György
Ilona Ilniczky Sándor)
Erzsébet (Theodorovits János)
Klementina (Gáthy Dezső)

beregmegyei szegényebb nemesség is, «a főbbek közül azonban csak az *Ilosvayak* állottak melléje személye iránti szeretetből és házához való különös ragaszkodástól vezéreltetve,»[1] egyik közülök, *Imre*, Huszt várába vonta magát azon szándékkal, hogy a helyőrséget Rákóczy pártjára hódítsa, a többi *Ilosvay* pedig kardot kötve, jelent meg a táborban.[2]

Rákóczy legelsőbben is Kálló várát fogatta körül, s innét 200 vagy 300 emberrel Máramarosba küldötte *Ilosvay Bálintot*, a ki ott oly szerencsével járt, hogy a nemesség letette a hűség eskűjét, miután a huszti várba vonult *Ilosvay Imre* a már több év óta elmaradt zsoldjuk miatt elégedetlen német őrséget tisztjök ellen fellázítván, azt velök megölette s a katonaságot Rákóczy szolgálatára feleskette.[3] Ez alatt Rabutin erdélyi császári tábornok Zsibóhoz küldötte Bethlen Sámuel vezérlete alatt a székelyeket és a megyék nemességét a határt őrízni Rákóczy hadai ellen, a melyek ekkor már Szatmár várát ostromolták, s Rákóczy *Ilosvay Imrét* küldötte kémszemlére mintegy 2000 válogatott lovassal, hogy hírt hozzon az állítólag 6000 főből álló erdélyi táborról; *Ilosvay* azonban kitudván a lakosoktól annak fekvését s felhasználva a sűrű ködöt, oly nagy vitézséggel támadta meg Bethlen seregét, hogy az több zászlót cserbe hagyva, futásban keresett menedéket.[4]

Ilosvay Dénes eleinte főhadi tiszt, talán alezredes volt, utóbb a fejedelemmé választott Rákóczy fegyvernöke lett.[5] Egyebet nem tudunk róla.

VII. László 1709-ben még mint igen fiatal ember a fejedelem udvarnoka,[6] 1710 ben pedig pohárnoka volt,[7] 1711-ben követte Rákóczyt Lengyelországba és elkísérte Danczkáig, ott vett tőle búcsút 1712 május 12-én,[8] s haza térve 1720-ban Beregmegye táblabirája és országgyűlési követe lett. Nejétől *Komlósy Juliától* gyermekei nem maradtak.

IX. János szintén igen ifjan került a fejedelem udvarába, 1706,[1] 1707[2] és 1708-ban[3] alfegyverhordozó volt, a mikor mint titkár is alkalmaztatott,[4] 1709-ben pedig már udvari főtiszt lett.[5] 1710 szeptember vége felé oly szerencsétlenül bukott le a lováról Tardoson, hogy eleinte szólani sem tudott, később javuló állapotban gyógyulás végett Munkácsra küldetett.[6] 1711-ben elkísérte a fejedelmet Lengyelországba s onnét Danczkába; itt tette le, a hagyomány szerint, a magával vitt családi irományait a püspöki levéltárban, a berlini császári királyi követségnek *Ilosvay László* úr kérelmére adott válasza szerint azonban ma már sem ott, sem pedig a városi levéltárban fel nem találhatók, de nem lehetetlen, hogy a püspöki levéltárnak Wlacklavekbe történt átszállításakor az *Ilosvayak* levelei is oda kerültek.

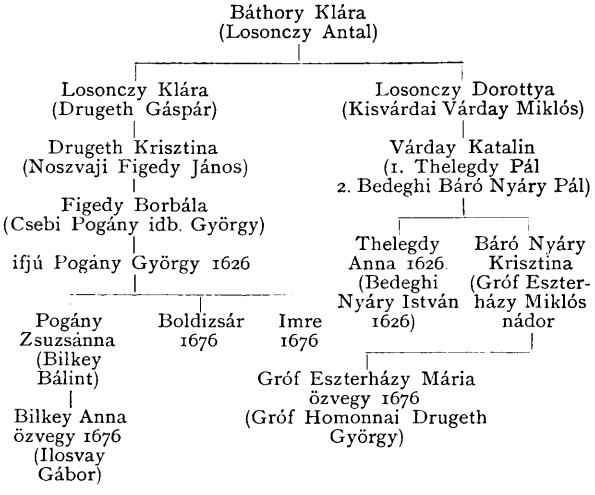
Danczkából 1712 november 9-én indúlt Rákóczy Mikes Kelemennel és Kisfaludy Boldizsárral, hajón Angliába és onnan Franciaországba, még október 25-én előre küldvén Sibrik Miklóssal *Ilosvay Jánost*,[7] a ki azután is folyvást a fejedelem oldala mellett maradt, s 1716 január 6-án a katholikus vallásra tért[8] Grosboisban a camalduli szerzetesek templomában, nagy ünnepélyességek között, melynek fényét Rákóczy jelenléte is emelte. 1717-ben követte a fejedelmet Törökországba, de hogy meddig maradt ott, azt nem tudjuk, 1735 február 13-án Lengyelországban Zuwaniczén tartózkodott.[9] 1738 október 14-én azonban, mint Rákóczy József fejedelem híve, Rodostóban lakott,[10] s ott halt el valahol a török földön nőtlenül 1740 és 1750 között.[11]

II. Gábor Ilosván tartotta lakását. 1663-ban beregmegyei esküdt, 1666-ban pedig táblabiró volt, a mikor zálogba adta ilonczai részbirtokát 200 magyar forintért és 70 tallérért unokatest-

[1] Rákóczy saját szavai, a Ráth Károly és Thaly Kálmán által kiadott emlékirata 31. lapján.
[2] U. ott, 32. l.
[3] U. ott, 34. l.
[4] U. ott, 44. l.
[5] Thaly Kálmán t. barátom szíves közlése.
[6] Történelmi Tár, 1883. évf. 198. l.
[7] Rákóczi-Tár, III. k. 535. l.
[8] Rákóczi-Tár, I. k. 260. l.

[1] Történelmi Tár, 1882. évf. 564. l.
[2] Rákóczi-Tár, I. k. 62. l.
[3] U. ott, I. k. 118. l.
[4] U. ott, I. k. 118. l.
[5] Történelmi Tár, 1883. évf. 186. l.
[6] U. ott, 386 és 397. l.
[7] Rákóczi-Tár, I. k. 262. l.
[8] U. ott, I. k. 375. l.
[9] Századok, 1888. évf. 312. l.
[10] U. ott, 315. l.
[11] Thaly Kálmán szíves közlése.

vérének *Ilosvay III. Péternek* és nejének *Tibay Borbálának*.[1] Utóbb mivel Tököly pártjához csatlakozott volt, szintén elkobozták birtokait. Nem élt már 1676-ban, a midőn özvegye *Bilkey Anna*, Bilkey Bálint és Csebi Pogány Zsuzsánna leánya,[2] nagybátyjaival Pogány Boldizsárral és Imrével keresetet indított Homonnai Gróf Drugeth György özvegye Gróf Eszterházy Mária ellen a csicsvai, varannói, mogyorósi, rozgonyi, szepsi, bujáki, cserépi és szalánczi uradalmakból az őket örökségi jogon illető részek kiadása végett, melyeket nagyatyja, illetve atyjok ifjabb Pogány György adott volt 1626-ban 10,000 forintért zálogba Bedeghi Báró Nyáry Istvánnak és feleségének Thelegdy Annának, a kik után előbb gróf Eszterházy Miklós nádorispán kezébe kerültek, utóbb pedig leánya, a megperelt özvegy Homonnai Drugeth grófné birtokába jutottak. A peres felek közötti rokonság így áll:

Ilosvay II. Gábornak, a már említett nejétől *Bilkey Annától* négy fia és három leánya maradt: *I. Ábrahám*, *I. Bálint*, *I. Imre*, *IV. Gábor*, *Mária Vinczéné*, *Fruzina Darvay Gáborné* és *Borbála*, a ki előbb *Galgóczy Pálhoz*, utóbb pedig *Motó Ferenczhez* ment férjhez. Első házasságából született leányát *Galgóczy Annát*, *Szigethi Tóth János* vette nőül, leányuk *Tóth Erzsébet* pedig előbb *Ilosvay XIII. Jánosnak*, utóbb *Ilosvay VII. Gábornak* lett házastársa.

I. Ábrahám 1689-ben Beregmegye táblabirája, 1689—1690-ig számvevője, 1691-ben pedig katonai biztosa volt. Utóbb Máramarosmegye választotta meg az alispáni székre. 1702-ben a felállítandó három magyar ezred költségeiből 12 forint esett rája.[1] 1704-ben százados kapitány volt a palotás ezredben, midőn a fejedelem a Dunán innen lévő egész czigány nemzet fővajdájává nevezte ki.[2] 1709 szeptember 1-ig kezelte a máramarosi harminczadot, a mikor azt haszonbérbe adta a fejedelem, *Ilosvaynak* azonban évenként 200 rhénes forintot rendelt kiadatni a haszonbéri összegből.[3] Ugyanazon évben kérvényt adott be testvéreivel együtt a fejedelemhez nagyanyjok *Dolhay Anna* jogán, a magvaszakadt *Dolhay György* összes jószágai végett.[4] Hűséges szolgálatai jutalmául adományba kapta Rákóczytól nemes Nagy Pál minden máramarosmegyei birtokait és ingóságait.[5] 1713-ban már nem volt életben. Nejétől *Várady Máriától* gyermekei nem maradtak.

I. Bálint 1691-ben Beregmegye katonai biztosa volt, 1701 és 1702-ben pedig főszolgabiróságot viselt.[6] Azt már elmondottuk, hogy 1703-ban Rákóczy hűségére eskette a máramarosi nemességet. 1704-ben márcziusban összegyüjtvén a munkácsi és ungi várakat megszálló lovas és gyalog hadakat Szatmár ostromára vezette Buday István tábornok parancsnoksága alá,[7] Munkács várához pedig 400 főnyi őrző sereget rendelt.[8] Bátor, elszánt és vitéz férfiú volt ugyan, de a hadi fegyelmet sem maga megszokni, sem ezredében a kellő szigorral fentartani nem tudta, s ezzel, bár kedveltje volt, oly mérvben magára haragította a fejedelmet, hogy 1705 deczember 20-án megparancsolta gróf Barkóczy Ferencz tábornoknak, mustráltatná meg *Ilosvay* ezredét s ne nézzen el neki magának se semmi rendetlenséget, hatalmában állván vasat is tétetni a lábára,[9] s minthogy az ezred igen hiányosnak találtatott, meghagyta a fejedelem a tiszteknek,

[1] Széll Farkas úr levéltárában.
[2] Eredeti az Ilosvay cs. levéltárában.

[1] Lehoczky Tivadar, id. m. I. k. 198. l.
[2] Történelmi Tár, 1880. évf. 607. l.
[3] Rákóczi-Tár, II. k. 641. l.
[4] Eredeti az Ilosvay cs. levéltárában.
[5] Az évszám hiányzik, valószínűleg 1710-ben.
[6] Eredeti az Ilosvay-levéltárban.
[7] Rákóczi-Tár, I. k. 88 és 166. l.
[8] U. ott, I. k. 220. l.
[9] U. ott, I. k. 440. l.

hogy gyüjtsék össze a legénységet, mert másként fizetésök vissza fog tartatni,[1] azonban még 1706 márczius 3-án sem volt teljes a létszám,[2] mire aztán április 4-én katonai rangja megtartásával lemondott ezredéről s a fejedelem a jövedelmező nagyszöllősi harminczadossággal kárpótolta,[3] az ezredet pedig Vay Lászlónak adatta át.[4] 1707-ben kiváltotta *Ilosvay Péter* özvegyétől *Frater Borbálától* azon ilonczai birtokot, melyet még atyja *Gábor* adott volt zálogba 1666-ban.[5] 1708 május 10-én 200 forintot kapott volt a fejedelemtől,[6] s lehet, hogy ezen összegen vette zálogba még ugyanazon évben Frater Borbálának egy dobrókai puszta jobbágy telkét.[7] 1710-ben ismét hadi szolgálatot vállalt s április 4-én megbizást kapott Ugocsa-, Bereg- és Máramarosmegyékből egy várőrző ezredet gyüjteni a munkácsi várba.[8] 1710 szeptember 24-én adományt kapott a fejedelemtől három elhalt beregszászi jobbágy szőlőjére és Köntös István ottani házára olyan joggal, a milyennel azokat a jobbágyok bírták volt.[9] 1713-ban és 1720-ban mint beregmegyei táblabiró említtetik, 1718—1720-ig pedig 2-od alispán volt. Neje *Ignéczi Nagy Krisztina* leszármazását ezen kis táblázat mutatja:

Bilkey Ferencz
(Fornosy Fruzina)
|
Bilkey Fruzina, özvegy 1688
(1. Lipcsey ifjú Péter
2. Horváth János)
|
Lipcsey Dániel 1688 1689 — Borbála 1688 1692 (Ignéczi Nagy István 1688 1692)
|
Ignéczi Nagy Krisztina 1707 (Ilosvay Bálint 1707)

Az *Ignéczi Nagy* család eddig kiadatlan czímerét is bemutatjuk itt. Nagy Istvánnak 1689. évi pecsétjéről.

Ilosvay I. Bálintnak csak két leánya maradt: *Zsuzsánna Lövey Ádámné* és *Mária, Nagy Bes-*

senyői Bessenyey Zsigmondné, — a költő Bessenyey György édes anyja, — a kik 1768-ban óvást emeltek atyjok birtokainak *Ilosvay* idősebb *Ferencz*, ifjabb *Ferencz*, *László*, *Imre*, *József*, *Ádám*, *Péter* és *János* által történt elfoglalása ellen.

I. Imréről már elmondottuk, hogy Husztvára német őrségét 1703 nyarán Rákóczy hűségére térítette, s hogy az erdélyi hadakat Zsibónál széjjel verte. 1704 januárban átkelt a keményen befagyott Duna jegén Deák Ferencz ezredes társával együtt, s a Duna vonalát a budai őrséggel és a ráczokkal, — a magyarok ezen természetes ellenségeivel, — védő Kraicz császári őrnagy seregét szétvervén, magát foglyul vitte Miskolczra a fejedelem elibe.[1] Az év vége felé Bercsényi alatt vitézkedett a morva határon, pusztítva Morvaországot és Ausztriát s csipkedve a Magyarországból kiszorított gróf Heister Szigbert császári tábornok hadait. Deczember 26-án a nagy-szombati mezőn a jobb szárnyra állíttatott, s midőn a szemben álló Heister harcz nélkül akart tovább indulni a kuruczok által ostromlott Lipótvár felé, rá küldé Bercsényi az Ebeczky lovas ezredét s ez legázolván a németek gyalog osztályait, keresztül tört a zárt oszlopokon s elfoglalá az ágyúkat és társzekereket. Az Ebeczky mellett álló *Ilosvay Imre* látván a nagyszerű rohamot, tüzétől elragadva, parancsot sem várva, beregmegyei huszár ezredével Ebeczky után vágtatott, s követte őt még több utána álló ezred is. az idő előtti támadás azonban nagy hiba volt, mert ez által a még meg nem indult gya-

[1] Rákóczi-Tár, I. k. 441. l.
[2] U. ott, II. k. 31. l.
[3] Thaly Kálmán szíves közlése.
[4] Rákóczi-Tár, II. k. 70. l.
[5] Széll Farkas úr levéltára.
[6] Rákóczi-Tár, II. k. 611. l.
[7] Széll Farkas úr levéltára.
[8] Rákóczi-Tár, II. k. 231. 233 és 234 l.
[9] U. ott, III. k. 542. l.

[1] Rákóczy emlékirata, 75 l.

logság és huszárok között nagy hézag támadt, s ezt észrevéve Heister, két lovas osztályt indított a nyílás elfoglalására, hogy a kuruczok jobb szárnyát elvágja a közép seregtől, Rákóczy azonnal átlátott az ellenség tervén s a tartalékban lévő két karabélyos ezreddel oda akart rohanni, de körülötte lévő hívei a fejedelem életét féltve, ebben megakadályozták. E közben a magyar sereg bal szárnyán lévő huszárok is áttörték Heister jobb szárnyának hadsorait, s azokba oly rettentő hévvel vágtak be, hogy a németek holttestei egész garmadákban feküdtek, a midőn a fejedelem serege közepének bal szélén az ágyúk fedezetére felállított szökevény németekből alakított 500 főnyi zászlóalj parancsnoka Saródi János, egy őrmesterből ezredesi rangra emelt szintén német szökevény, az ágyúkat ott hagyva, az ellenséghez pártolt és sortüzet adott a közvetlen szomszédságában rohanó Nyárády András gyalog ezredére és a csallóközi hajdúkra, mire ezek megzavarodván megfutottak, magokkal rántván a tartalék hadakat is. Heister hadvonalai ugyan minden ponton át voltak már törve s a bal szárnyon Ebeczky, Ilosvay, Deák Ferencz, Ónody János, deák Somogyi Ferencz és Sréter János ezredei a vármegyei lovassággal együtt még mindég csodás vitézséggel harczoltak, s a németnek már ezer halottja és 600 sebesültje volt, de minthogy a jobb szárny a középtől el volt vágva, az ágyúk fedezet nélkül állottak, s a tartalék is megfutott a sereg, nem működhetvén szervesen, általános hátrálót fúvatott a fejedelem s a Nagy-Szombat melletti magaslatra vonult fel. A magyarság aránylag keveset vesztett, 180 vitéz és egy jelesebb tiszt Dúló Ádám nagy-szombati parancsnok maradt a harczmezőn, de nem tudjuk a sebesültek számát, a kiket Heister Nagy-Szombat városában egytől-egyig lekonczoltatott.[1]

Csata után, akár győzelemmel, akár veszteséggel végződött is az, haza szokott széledni a kuruczok nagy része, így történt most is, a nagyszombati ütközet után ötöd napra csak 238 emberből állott *Ilosvay Imre* ezrede,[2] újévre azonban már 400 főre szaporodott,[3] melylyel a Vág vonalán táborozott. 1705 január 14-én Szabó Máté ezredes hadaival Mocsonokon volt elszállásolva, de oly vigyázatlanok voltak, hogy a rájok eresztett mintegy 300 német lovas észrevétlenül meglepte, őket s minthogy teljesen készületlenek voltak, kénytelenek voltak előle elmenekülni, miközben egy hadnagyja és két közembere el is esett, kettő pedig megsebesült, sőt egy zászlója is az ellenség kezébe került. Deák Ferencz ezredes még jókor érkezett ugyan a futókat felfogni, de a németet nem merte megtámadni s csak Goda István ezredes és egy jászsági zászlóalj szalasztotta vissza, megölvén közülök négyet, kettejét Girács hadnagy verte le, s ő foglalta vissza az elvesztett zászlót is.[1] Február 15-én a Czétény vize mellett állomásozott,[2] de még márczius 9-én sem volt teljes számú az ezrede, s csak nyolcz századból állott[3] tíz helyett, 29-én pedig hét századdal vett részt gróf Eszterházy Dániel tábornok vezénylete alatt Bazin kiostromlásánál,[4] április 16-án már alig volt 400 embere, 22-én pedig 200-ra fogyott le a létszám, szökdöstek haza s ezt meggátolni nem volt benne elég erélyesség. Maradék hadával és a szegedíekkel április 27-én a Dunán túlra küldötte a fővezér, de május 13-án már a fejedelem mellé rendeltetett,[5] 18-án azonban lóhalálában Ócskay segélyére indíttatott.[6] Június 12-én Kéménd körül táborozott, midőn parancsot kapott Bercsényitől, hogy zsámbéki Nagy István ezredessel Szalkához szálljanak, a központra Vácz és Esztergom között, hogy így mindkét helyre segélyt nyujthassanak.[7] Utóbb Bottyán János tábornok mellé rendeltetett, de hada elszéledvén, Czeglédre, Kecskemétre és Nagy-Kőrösre húzódott, ezért aztán a tábornok keményen rá írt a városok biráira, hogy a szökevényeket küldjék a táborba, a ki pedig nem akarna jönni, azt kötözve hozzák elibe,[8] szeptember 25-én a törteli pusztán állott *Ilosvay* ezrede, s onnét Nyúzó Mihály ezredessel Csongrád felé indult a német elibe, a

[1] Thaly Kálmán, A nagyszombati harcz.
[2] Rákóczi-Tár, IV. k. 259. l.
[3] U. ott, IV. k. 268. l.

[1] Rákóczi-Tár, IV. k. 295 és 298. l.
[2] U. ott, IV. k. 371. l.
[3] U. ott, IV. k. 397. l.
[4] U. ott, IV. k. 464. l.
[5] U. ott, IV. k. 509. l.
[6] U. ott, IV. k. 523. l.
[7] U. ott, IV. k. 563. l.
[8] U. ott, IX. k. 222, l.

ki akkor Nagy-Kőrösről Szeged irányában húzódott lefelé,[1] hada azonban ismét szétoszlott; október 17-én csak 40 ember volt már a zászlók körül.[2] Innen túl egy egész esztendeig semmit sem hallunk felőle. 1706 szeptember 19-én a Sajó mellé rendeltetett Réthey János és Bikk László ezredesekkel gróf Rabutin császári tábornok ellen,[3] s a szeptember 24-én Forrónál vívott harczban ezredének négy százada vett részt,[4] de maga úgy látszik nem volt jelen, október 2-án azonban már Jászó mellett táborozott.[5] November 15-én megindult, hogy báró Károlyi Sándor tábornok Újvárosnál lévő hadaival egyesüljön s onnan Bikk László és Kenyheczy János ezredesekkel gróf Pekry Lőrincz tábornok seregeinek erősítésére Erdélybe siessen,[6] de hogy eljutott-e Erdélybe, arról már nincs tudomásunk.

A fővezér, gróf Bercsényi Miklós nem kedvelte a különben bátor, vitéz, sőt vakmerő, de erélytelen huszár ezredest, már 1705 április 16-án azt írta a fejedelemnek, hogy *Ilosvay* nem való vezényleni, hacsak más jobb embert nem adhat melléje, s aztán szégyenli is, hogy báró Andrásy György tábornoknak alá van rendelve, s ez Andrásyra nézve sem jó,[7] pedig a fejedelem egész seregében két jobb ezred sincs az *Ilosvayénál*, de neki egy század is sok volna,[8] nem is arra való, hogy hadakat szoktasson, mert pajzán, fecse-locsa, kapzsi, zendülő, pattogó, értetlen, s ha szólni hagyják, Pluto kezéből is kibeszéli magát.[9] Jó had volna ez, — írja Bercsényi egy másik levelében, — de rossz a vezetője, ő neki nincsen ugyan haragja rája, csak nem dícsérheti, mert rossz a nyelve és értetlen,[10] a hadat másnak kell adni s őt magát zabola alá vetni, mert rettenetes a fecsegése és értetlen a parancsnoksághoz,[11] Gencsy Zsigmondnak kellene adni az ezredet.[1] Végre 1707-ben április elején lemondott ezredéről,[2] s katonai rangja megtartásával «udvari főember»-ré nevezte ki a fejedelem.[3]

Ezen közben, de legkivált az 1706 április 16-tól július 24-ig tartott fegyverszünet alatt folytatta Rákóczy Bécscsel a békealkudozásokat, melyeket még 1705-ben kezdett volt meg vele a császári kormány Anglia és a hollandi rendek követeinek közvetítésével, de az, — bárha úgy a fejedelem, mint Bercsényi és az egész kormánytanács is őszintén törekedtek a békére, — eredményre még sem vezetett, mert a haszonleső bécsi miniszteréknek és a zsákmányra vágyó császári tábornokoknak, — a kik a magyar nemzetet fegyverrel akarták leigázni, — sikerült döntő befolyásukkal a tárgyalásokat megakasztani, s minthogy az őszinte béke soha eszök ágába sem jutott, csak azért alkudoztak, hogy a fegyverszünet alatt ismét rendbe szedhessék kifárasztott, összezilált és megfogyott seregeiket, a császári várakat pedig élelemmel elláthassák. Ezek megtörténvén julius végén újból megindult a háború. S most a bécsi udvar konoksága feletti általános elkeseredést felhasználva, igyekezett a franczia követ rábirni a magyarokat az ausztriai háztól való határozott elszakadásra azzal biztatva őket, hogy akkor XIV. Lajos király szövetséget fog velök kötni. De Rákóczy még most sem hirtelenkedte el a dolgot, s ámbár egész erejével folytatta a hadviselést, az alkudozásokat még sem szakította meg Bécscsel, s azokban az angol királyné és a hollandi rendek követei erélyesen is támogatták.[4] A bécsi udvarnak a magyarok iránt érzett vak gyűlölete miatt azonban minden fáradozás teljesen haszontalannak bizonyulván, deczember 13-ára összehívta a fejedelem a kormánytanácsot Rozsnyóra, de csak heten jelenhettek meg, a többiek részint későn kapták a meghivót, részint a járhatatlan útak miatt nem birtak eljönni,[5] így semmit sem végezhetvén, 1707 január 15-re újból összehívta Rozsnyóra a kormánytanácsot, s az akkor már

[1] Rákóczi-Tár, IX. k. 245. l.
[2] U. ott, IV. k. 703. l.
[3] U. ott, V. k. 258. l.
[4] U. ott, V. k. 274. l.
[5] U. ott, V. k. 280. l.
[6] U. ott, I. k. 648. l.
[7] U. ott, IV. k. 407. l.
[8] U. ott, IV. k. 467. l.
[9] U. ott, IV. k. 477. l.
[10] U. ott, IV. k. 483. l.
[11] U. ott, IV. k. 537. l.

[1] Rákóczi-Tár, IV. k. 561. l.
[2] U. ott, V. k. 398. l.
[3] Thaly Kálmán szíves közlése.
[4] Thaly Kálmán. Századok, 1896. évf. 3. l.
[5] U. ott, 8. l.

teljes számban jelen lévők január 22-én a Habsburg-házat egyhangúlag trónvesztettnek nyilvánítván,[1] május első napjára Ónod mellé a sajókörömi mezőre országgyülést hirdettek, hogy ott, — addig titokban tartandó ezen határozatjok, — nyilvános ülésben az összes szövetkezett rendeknek elfogadásra ajánltassék, s elfogadva az arról kiállítandó törvényczikk, a megyék pecsétjeinek rányomásával is megerősittessék.[2] Rakovszky Menyhért turóczmegyei táblabirónak és a vele egy követ fújó Okolicsányi Kristóf alispánnak azonban valahogy tudomására jutott a rozsnyói kormánytanács határozata, mert már január 31-én körlevelet küldöttek hat vagy hét vármegyéhez, a melyben azt állították, hogy a fejedelem az ország szabadsága ellen való törvénytelen rendeleteket ad ki, s míg ennek előtte a császár parancsait megvitathatták, s a sérelmesek visszavonását kérelmezhették is, most akármilyen súlyos teher vettessék rájok, csak fohászkodva nyögnek alatta, oly soknemű költségek is sújtják már az országot a mostani hadakozás miatt, hogy a szegénység tavaszig sem fog megélhetni, ehhez képest, hogy a fejedelemhez benyujtott s az ország törvényei és nemesi szabadsága megtartását illető kérvényök, — melynek párját mellékelik is, — annál erősebb és állandóbb legyen, kérik a vármegyéket, hogy azt velük egyesülten hathatósan támogassák.[1] Magában a fejedelemhez benyujtottnak állított, de tényleg be nem adott emlékiratban pedig már nyiltan sürgették a béke minden áron való megkötését s a fejedelmet nem kevesebbel vádolták, mint azzal, hogy a saját érdekében keverte háborúba az országot, hogy a nemesség szabadságait nem tartja meg, s hogy a közjövedelmeket a maga czéljaira használja fel. Rakovszkyéknak az volt a czéljok, hogy a vármegyéket Rákóczy ellen felbújtván, kierőszakolják a béke minden áron való megkötését s így a trónvesztés kihirdetését megakadályozzák. De tervük nem sikerült, mert a vármegyék nem mentek bele a túróczi körlevél tárgyalásába, hanem mellékletével együtt beküldötték a fejedelemnek éppen az ónodi országgyülés megnyitása előtt, azon biztosítással, hogy az országos ügyeket csakis országgyülésen tartják elintézhetőknek.

A fejedelmet mélyen sértették a túróczi iratok, s midőn azokat felemlítette Bercsényi a július 6-án tartott ülésen, szót emelt és követelte, hogy Túróczvármegye feleljen meg a gyanúsításokért. Az erre keletkezett óriási zajban Rakovszky és Okolicsányi beszéde nem volt megérthető, hogy jobban hallhassa, maga elé hivatta őket a fejedelem, ott aztán szemtől szembe ismételték nagy bőbeszédűséggel mind ama vádakat, melyeket a körlevélbe és az emlékiratba foglaltak volt.[1] Erre mind a két iratot felolvastatá a fejedelem s nyomban válaszolt is reá, elmondván, hogy a felpanaszolt bajok szükségképeni következményei a háborúnak, melyet a bécsi udvar nyakassága miatt még most is kénytelenek folytatni, s melyet a rendek határoztak el megindítani elvesztett szabadságuk visszaszerzése végett, s hogy Túrócznak legkevesebb oka van panaszra, mert ott még nem láttak más ellenséget, csak Schlick tábornok futó hadait, a magyar seregből pedig még nem fordúlt meg nagyobb hadtest a megyéjökben. Úgy érti a beszédjökből, hogy Túróczban azt hiszik, miszerint a hadviselésből egyesek hasznot húznak, s hogy leginkább őt magát vádolják ezzel. Ami pedig a rendetlenségeket illeti, nem nézte ő el soha, ha olyanról értesítették a vármegyék, de Túrócz ezt nem tette, hanem más vármegyéknél vádaskodott ellene, s ebből nyilván kitünik, hogy azért nem fordúltak hozzá, mert vagy részesnek, vagy részre hajlónak tartják. Ezt érdemelte-e a haza ügye mellett való sok szíves fáradságai után? Inkább öljék meg, vagy a föld nyelje el, mintsem a reménylett köszönet helyett zsarnoknak tartassék.[2]

Erre Báró Sennyey István kanczellár az országgyülés elé indítványt terjesztett, melyben a törvényes eljárás megindításának elrendelését kérte Túróczvármegye ellen. Rakovszky és Okolicsányi azonban újból szót emelve, ismételgették előbbeni vádjaikat, a mi a fejedelmet indulatba hozta s azon kifakadásra bírta, hogy

[1] Thaly Kálmán. Századok, 1896. évf. 13. l.

[2] Aldásy Antal, Az 1707. évi ónodi országgyülés története. Századok, 1895. 711—713. l.

[1] Aldásy Antal, id. m. Századok, 1895. évfolyam, 715. l.

[2] U. ott, 716, 717. l.

Túrócz ezen eljárása a merénylettel egyértelmű és a kötött szövetséggel merőben ellenkező s ez által Túrócz nyiltan kijelenti, hogy nem bízik meg ő benne, mert nem ő elibe terjesztette panaszait, hanem olyan utakat és módokat választott, melyek tökéletesen ellenkeznek a közegyetértéssel, s oly sérelmek orvoslását kereste, a melyek nem is tekinthetők annak, mert mindnyájokkal közösek, a háborúra pedig mindaddig kötelezték magokat a rendek, míg szabadságaikat vissza nem szerezik. Igazságot és elégtételt kér tehát a rendektől ezen méltatlan és becsületsértő eljárásért, melyet Túróczvármegye ellene elkövetett.

A fejedelem ezen szavaira mély csend lett az országgyülési sátorban, mert a rendek azt várták, hogy a kormánytanács fog felszólalni, ez pedig úgy vélekedett, hogy országgyülésen a rendeket illeti meg a kezdeményezés, különben is báró Sennyey megtette volt már az indítványt. De a fejedelem félreértette ezen tétovázás szülte pár percznyi némaságot, s azon gyanú támadván fel lelkében, hogy a rendek helyeslik a túrócziak fellépését, viharos erővel tört ki a fájdalom szívéből, melyet az alacsony gyanúsítások már csordúltig töltöttek meg keserüséggel, szemére hányta a rendeknek hálátlanságukat s a fejedelemségről lemondva, kifelé indúlt a sátorból; Klobusiczky Ferencz azonban útját állotta s erővel visszavezette a fejedelmi székbe,[1] Bercsényi pedig túlharsogva az óriási zajt, odakiáltotta a rendeknek, hogy szabadítójuk iránt ilyen hálátlanságba nem eshetnek, inkább haljanak meg a gazok s kardja lapjával vállon sujtotta Rakovszkyt, a ki aztán Károlyi Sándor, *Ilosvay Bálint*, *Ilosvay Imre* és *Ilosvay János* csapásai alatt összerogyott, Okolicsányi Kristóf pedig súlyosan megsebesíttetett, s miután a vizsgálat kiderítette, hogy a két vádiratot Túrócz vármegye közönségének nevében annak tudta és beleegyezése nélkül ő szerkesztette Rakovszkyval együtt, az országgyülés által halálra itéltetvén, negyednapra le is fejeztetett.[2] Ezek után egyéb sürgős ügyeket végezvén el, az országgyülés junius 13-án kimondotta a trónvesztést egy szívvel-lélekkel kiáltván fel: «Eb ura a fakó, mai napságtól fogvást József nem királyunk, s inkább egy óra alatt elveszünk, semmint örökös jobbágyságot viseljünk.[1]

Áldásy Antal nem említi meg idézett kitünő dolgozatában,[2] *Ilosvay Jánost*, s csak *Bálintról* és *Imréről* mondja, hogy részt vettek Rakovszky levágásában. Thaly Kálmán ellenben *Imrét*, *Ábrahámot* és *Dénest* nevezi meg, mert *Jánosról* azt hiszi, hogy akkor még igen gyermeteg ember volt.[3] De *Ábrahámnak*, mint a palotás ezred századosának, nem igen volt helye az országgyülés sátorában, mert a vérengzés nem volt előre kicsinált dolog, *Dénes* sem volt még fegyverhordozója a fejedelemnek, s ha volt is, csak a hadak között lehetett valahol a mezőkön, *János* pedig még sem volt valami zsenge korú, mert Beniczky Gáspár már akkor «vitézlő»-nek czímezi,[4] s ez oly czím, melyet gyermeknek még nem adtak meg, de különben is már legalább két év óta viselte az alfegyverhordozói tisztséget. Ünnepélyes alkalmakkor, — tehát minden bizonynyal az ónodi országgyülésen is, — a fejedelem piros bársony széke mellett egyik felől a főfegyverhordozó szokott állani az aranyos buzogánynyal, másik felől pedig az alfegyverhordozó tartotta az aranyos, rubintos kivont kardot, s így *Ilosvay Jánosnak* kezében készen is volt a fegyver, a melylyel megvagdalta az áruló Rakovszkyt.

Rákóczy külföldi ügynöke Vetésy László, a ki utóbb szintén árulóvá lett és iratait is eladta Savojai Eugen herczegnek, egy a tényeket czélzatosan elferdítő emlékiratban megemlékezett az ónodi országgyülésről és a két túróczi nemes levágásáról, s azt Károlyi Sándoron kívül három *Ilosvaynak*, név szerint *Bálintnak*, *Imrének* és *Jánosnak* tulajdonította, s bár Thaly Kálmán szerint *Bálint* jelenléte nem bizonyos,[5] Vetésy állítását mégis elhihetjük, mert szatmármegyei ember lévén, bizonyosan jól ismerte a Szatmárban szintén birtokos *Ilosvayakat*, de már abban

[1] Áldásy Antal, id. m. Századok, 1895. évfolyam, 719. l.

[2] U. ott, 722. l.

[1] Áldásy Antal, id. m. Századok, 1895. évfolyam, 742. l.

[2] U. ott, 719. l.

[3] Thaly Kálmán 1895 deczember 18-ról kelt magán levelében.

[4] Rákóczi-Tár, I. k. 62. l.

[5] Thaly Kálmán idézett levelében.

határozottan téved, — ez azonban a fordító hibája is lehet, — hogy az *Ilosvayak* egyike nagybátyja lett volna a másik kettőnek,[1] mert *János* atyafigyermek volt *Bálinttal* és *Imrével*, atyáik édes testvérek lévén.

Imrét 1708 végén a fegyverszünet megkötése végett a Dunán túlra gróf Eszterházy Antal tábornokhoz küldötte a fejedelem, s erre egy 1709 január 11-én Bécsben keltezett útlevelet is kapott a maga, Szalay István hadi titkár, Kärner György és kíséretök részére,[2] de 19-én még Újvárban időzött, mert Saltzer komáromi német parancsnoktól nem kaptak engedélyt a Dunán való átkelésre.[3] Utóbb ismét a hadseregnél alkalmaztatott, s 1710 április elején a megszökött lengyel zsoldosok után küldötte a fejedelem, meghagyván neki, hogy úgy bánjék el velök, mint nyilván való ellenséggel,[4] de mégsem ő, hanem Vay László zabolázta meg a szökevényeket.[5] 1710-ben adományba kapta a fejedelemtől Husztvára megvétele körül s más alkalmakkor is kitüntetett hűséges szolgálataiért, 3000 rhénes forintnyi beiratképen néhai Váginak Huszton lévő puszta telkét, annak minden tartozékaival együtt.[6] 1711-ben aláírta a szatmári békekötést. Bírt a beregmegyei jószágokon kívül Szatmármegyében Fehérgyarmaton, Penyigén, Kömörőben, Istvándiban és Dányádon is és ez utóbbi faluban volt lakása. 1711-ben felszabadította Kerecsenyi István nevű dányádi jobbágyát.[7] Neje Darvay István és kölcsei Kende Éva leánya *Darvay Erzsébet* volt, Torma Pál özvegye,[8] kitől két fia és három leánya maradt: *III. Imre*, *II. Bálint*, *Klára heténvi Szintay Zsigmondné*, *Zsuzsánna Zolthay Ferenczné* és *Katalin Zerdahelyiné.*

II. Bálint 1731 és 1738-ban említtetik, Dányádon lakott Szatmármegyében, neje *Zerdahelyi Klára* volt, de gyermekei nem maradtak.

III. Imre nevét 1736-ban olvassuk először; 1768-ban zálogba adta Sztűlnik nevű polyánkai jobbágyát *Ilosvay Lászlónak* 40 forintért és 10 forintra becsült 3 köböl búzáért. Élt még 1780-ban is. Nejétől *kölcsei Kende Erzsébettől* három fia és két leánya született: *VI. Zsigmond*, *V. Imre*, *IV. Mihály*, *Klára Kürthy Miklósné* és *Mária Jékey Lászlóné.*

VI. Zsigmondról semmi adattal sem rendelkezünk.

V. Imre 1750-ben született és 1817 márczius 27-én halt meg Czégény-Dányádon.[1] 1796-ban a dányádi szent eklézsia kúrátorának választatott.[2] 1808-ban felmentetett a nemesi felkelésben való személyes részvételtől, de 30 forint költséggel rovatott meg.[3] Nejével *lövei Lövey Annával* 1794 április 1-én lépett házasságra, de gyermekeik nem maradtak.[4]

IV. Mihály neve 1766 és 1770-ben fordúl elő. Nejétől, *Szakadáthy Fruzinától*, három fia maradt: *IX. Péter*, *VIII. Gábor* és *Antal*, a kik 1792-ben az iránt folyamodtak Beregmegyéhez, hogy irattassék össze néhai atyjok bereg-, szatmár- és ugocsamegyei jószága, nehogy anyjok azokat megterhelje.[5]

Péter utóbb Tokajban telepedett le, s ott halt el gyermektelenül, testvéreinek sem maradtak utódai.

IV. Gábor 1709-ben említtetik először, 1736-ban pedig utólszor. 1714-ben Beregmegye táblabirája volt. A szabadságharczban nem vett részt, talán valami testi fogyatkozás gátolta. Nejétől, *báró Perényi Erzsébettől*, ki mint özvegy még 1753-ban is életben volt, csak egy fia maradt:

V. Gábor, de róla semmit sem tudunk, felesége nevét sem ismerjük, de az bizonyos, hogy négy fia és két leánya maradt: *VI. Péter*, *III. Ádám*, *II. József*, *VII. Gábor*, *Fruzina Trencsényi Ferenczné* és egy *ismeretlen* nevű *Ajtayné.*

VI. Péter és *II. József* 1768-ban említtetnek, midőn néhai *Ilosvay I. Bálint* birtokait, több atyafiaikkal együtt, annak leányaitól elfoglalták, utóbb nem hallunk rólok semmit, gyermekeik sem maradtak.

VII. Gábor Ilosván lakott, 1780-ban és

[1] Századok, 1895. évf. 723. és 724. l.
[2] Eredeti az Ilosvay cs. levéltárában.
[3] Rákóczi-Tár, IX. k. 588. l.
[4] U. ott, II. k. 96. l.
[5] U. ott, III. k. 252. l.
[6] U. ott, II. k. 647. l.
[7] Szatmármegye levéltára, Fasc. 1. Act. 15. Anni 1711.
[8] Eredeti az Ilosvay cs. levéltárában.

[1] Czégény-dányádi ev. ref. egyház anyakönyve.
[2] Czégény-dányádi egyháztanács jegyzőkönyve.
[3] Szatmármegye levéltára.
[4] Czégény-dányádi ev. ref. egyház anyakönyve.
[5] Szatmármegye levéltára, Fasc. 9. Act. 75. Anni 1792.

1790-ben Beregmegye táblabirájának iratik, 1784-ben őrmester volt a felkelt gyalog nemes seregben, 1797-ben pedig hadnagygyá nevezetett ki.[1] Élt még 1832-ben is. Neje *szigethi Tóth Erzsébet*, elébb *Ilosvay XII. János* özvegye volt, s 1832 február 16-án halt el Ilosván.[2] Gyermekeik nem maradtak.

III. Ádám 1770-ben beregmegyei esküdt, 1775-ben alszolgabiró, 1778-ban tiszteletbeli alpénztárnok, 1779-ben pedig ismét alszolgabiró és táblabiró volt. Nejétől *Vigh Teréziától* két fia maradt: *I. Károly* és *Menyhért.*

I. Károly Fancsikán született. 1803-ban Beregmegye táblabirája, 1805-ben alpénztárnoka, 1812-ben alszolgabirája, 1814—1816-ig pedig ismét pénztárnoka volt. Késő agg korában 1852-ben halt el. Első nejétől *Megyery Annától* egy fia maradt: *Ferdinand*, második nejétől *Hankus Klárától*, kit mint *Ilosvay Ádám* özvegyét vett volt nőül, két fia és egy leánya született: *II. Károly*, *IV. Lajos* és *Ilona* (Helena).

Ferdinand 1841-ben Beregmegye táblabirája volt, meghalt 1856-ban. Nejétől *Bagossy Amáliától* nem maradtak utódai.

IV. Lajos 1826-ban született, jelenleg (1896) Ilonczán él nőtlenül, 1848-ban nemzetőr hadnagy volt.

Ilona 1844-ben ment nőül *Székely* (Barbély) *Lajos* ugocsamegyei birtokoshoz.

II. Károly 1873-ban halt el, neje *Németh Rozalia* volt, kitől egy fia és két leánya maradt: *II. Bertalan*, *Erzsébet* és *Karolina.*

Bertalan gépész.

Erzsébet Wufka Ernő kultúrmérnök neje Lőcsén, *Karolina* pedig *Zsitkovszky* bankkönyvelő házastársa Kassán.

Menyhért 1796-ban Kassán járta a II. grammatikai osztályt, melyről szeptember 7-én elsőrendű bizonyítványt kapott.[3] 1805-ben az általános nemesi felkeléskor lovassági hadbiróvá választatott századosi ranggal,[4] 1806-ban beregmegyei táblabiró, 1812-ben számvevő, 1814-ben a munkácsi járásban alszolgabiró, 1825-ben pedig főszolgabiró volt a felvidéki járásban. 1809-ben katholizált, midőn nejét *Eördögh Annát, lászlófalvi* és *mikeföldi Eördögh Dániel* és *vid-irinyi Irinyi Terézia* leányát május 21-én oltárhoz vezette,[1] kitől öt fia és egy leánya született: *Kristóf*, *Ágoston*, *Gáspár*, *Boldizsár*, *Lőrincz* és *Eulalia*, a ki *Zerdahelyi Pálhoz* ment nőül Vetésre Szatmármegyében.

Kristóf 1841-ben Beregmegye táblabirája volt, utóbb állandóan Kopolcs-Apáthiban lakott Szabolcsmegyében, s ott halt el nőtlenül 1893 szeptember 5-én.[2]

Ágoston 1837-ben Beregmegyénél tiszteletbeli jegyző, 1841-ben táblabiró és központi alszolgabiró, 1845-től 1848-ig pedig munkácsjárási alszolgabiró volt, a midőn 1848 május 26-án az önkéntes sereg minél rövidebb idő alatt való felállításával bizatott meg.[3] 1849-ben főszolgabiróvá választatott. Jelenleg kopolcs-apáthi birtokán gazdálkodik. Első nejétől *Ilosvay Amáliától*, *Ilosvay György* és *zalakopolcsi Domonkos Zsuzsánna* leányától nem maradtak gyermekei. Második neje *Ujhelyi Krisztina* volt *tisza-újhelyi Újhelyi János* és *Ilosvay Eleonora* leánya, meghalt 1894 június 27-én, élete 57-ik évében, Kopolcs-Apáthiban.[4] Két fiú és három leány gyermekök született:

1. *Ágoston* (Dániel, Ákos.) született 1856 november 23-án, meghalt ugyanazon év deczember 3-án.[5]

2. *Izabella* született 1858-ban, meghalt 1867 január 15-én.[6]

3. *Zoltán* (Árpád, Gyula, Dezső) született 1860 márczius 8-án, meghalt Pozsonyban 1880 június 26-án.[7]

4. *Szeréna* (Eulalia, Ida) született 1865 október 10-én, férjhez ment 1883 augusztus 21-én *tisza-újhelyi Újhelyi Mihályhoz.*[8]

5. *Izabella* (Anna, Sárika, Aranka.) született 1872 június 20-án, meghalt 1873 szeptember 16-án.[9]

[1] Lehoczky, id. m.
[2] A bilkei ev. ref. anyakönyvben.
[3] Eredeti az Ilosvay cs. levéltárában.
[4] Lehoczky, id. m.

[1] Kopolcs-apáthi róm. kath. egyház anyakönyve.
[2] U. ott.
[3] Lehoczky, id. m.
[4] Kopolcs-apáthi róm. kath. egyház anyakönyve.
[5] U. ott.
[6] U. ott.
[7] U. ott.
[8] U. ott.
[9] U. ott.

Boldizsár ifjú korában halt el.

Lőrincz Ilosván lakott és Beregmegyénél viselt hivatalt, 1842-ben tiszteletbeli esküdt, 1845-ben pedig rendszerinti esküdt volt, 1848-ban június 14-én a X. honvéd zászlóaljba állván, utóbb főhadnagy lett s részt vett a ráczok elleni, valamint Görgey alatt a téli és tavaszi hadjáratokban, ott volt Kápolnánál, Kövesdnél, Buda ostrománál, a csornai, temesvári és lugosi ütközetekben is.[1] Nejétől búji *Jékey Teréziától* három leánya született:

1. *Ilona*, *Ilniczky Sándor* kir. ügyész neje Beregszászon.

2. *Erzsébet*, *Theodorovits János* gyógyszerész neje Beregszászon, és

3. *Klementina*, *Gáthy Dezső* takarékpénztári könyvvezető neje Munkácson.

Gáspár 1841-ben tiszteletbeli jegyző volt, 1843-ban pedig tiszteletbeli ügyész Beregmegye tisztikarában. Nejétől *búji Jékey Erzsébettől* három fia és két leánya maradt:

1. *Ferencz* hites ügyvéd, Szatmármegye árvaszéki ülnöke volt 1895 deczember 20-ig, a midőn árvaszéki elnökké választatott. Nejét, kinek leszármazását az alábbi táblázat mutatja, 1872-ben vezette oltárhoz Szent-György-Ábrányban.

[1] Lehoczky, id. m.

Lászlófalvi (Eördögh) Ábrányi Alajos
Nagy-Kállói Kállay Terézia
|
Ábrányi Ida
Wouvermanns Ferencz lovag
|
Wouvermanns Leona

Gyermekeik:

a) *Ferencz* okleveles gazda.

b) *Gusztáv* 3-ad éves jogász s az egyetemi kör rhetorikai és irodalmi szakaszának elnöke Budapesten.

c) *Jenő* cs. és kir. hadapród.

d) *Mariska.*

e) *Péter* tanuló.

f) *Lajos* (Leó) tanuló.

2. *Hermina kis-jeszenei Jeszenszky Sándorné.*

3. *Sándor* huszár kapitány, neje *Roznauer Zsófia*, egyetlen fiok *Sándor* tanuló.

4. *Julia Szabó Antalné.*

5. *Endre* főszolgabiró Szatmármegyében a máté-szalkai járásban. Neje *kis-jeszenei Jeszenszky Erzsébet*, gyermekeik:

a) *Blanka.*

b) *Aladár*, tanuló.

c) *Erzsébet.*

d) *Endre.*

e) *György.*

PETROVAY GYÖRGY.

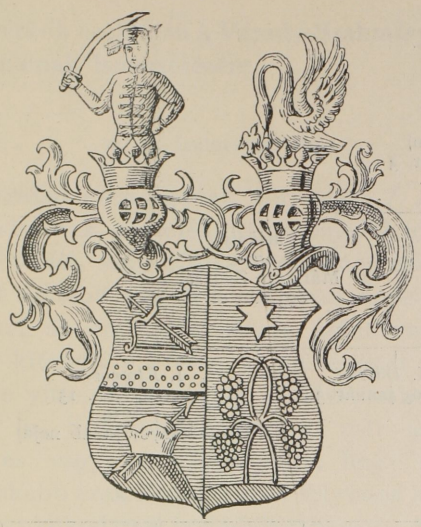
A VÁRADY-SZAKMÁRY CSALÁD NEMZEDÉKRENDJE.

(Második, befejező közlemény, egy czímerrajzzal.)

A magában véve egyszerű, de művelődéstörténeti adatokban gazdag emlékiratot, mely oly hű képét adja egy istenfélő boldog család történetének, minden öröme és fájdalmával, a bölcsőtől szinte a sírig, érdekkel olvassuk s csak a sajnálat egy nemével tesszük le, hogy nem volt az utódok között senki, a ki azt folytatta volna.

A kis füzet minden iránt, a mi az író családját érdekli, a körülményekhez képest kielégítő felvilágosítást nyújt. Egyet azonban hiában kerestünk benne, s ez az, mikor és mi módon sikerült a családnak a régi adománylevelet, melyről az volt mondva, hogy elkoboztatott, visszaszerezni? Ennek nyomára a rendelkezésünkre bocsátott többi családi levelekben sem birtunk akadni. Annyi bizonyos, hogy ez oklevél ma is a Várady-Szakmáry család *Sárosmegyébe* költözött ágának birtokában van.

A család tagjai egyébiránt úgy Szepes, mint Sáros vármegyében folyton a régi czímert használták s most is azt használják, a lucsivnai ág kivételével, melynek tagjai az ősi (Várady-) czímer mellett, kettős (bővített) czímer alakjában, a Szakmáry III. András és II. Dávid részére adományozott újabb czímert is használják.

Jellemző, hogy a Várady-Szakmáry nevet, ebben az alakban, a család valamennyi tagja felvette, jóllehet az az elmondottak után csak III. András és II. Dávid utódjait illetné. A százados szokás e tekintetben oly mély gyökeret vert, hogy például a család sárosmegyei tagjai, kik voltaképen *Váradyak*, széltében Szakmáryaknak neveztetnek s úgy ők, mint szepesmegyei rokonaik, nevüket sok esetben maguk is a Várady előnév elhagyásával egyszerűen Szakmárynak írják.[1]

A *kis-szalóki* előnév, mely a családot tulajdonképen illetné, talán mert a birtok már kezdetben elzálogosíttatott, később pedig — mint láttuk — elkoboztatott, használatban, úgy látszik, soha nem volt.

[1] Szepes vármegye 1755 július 3-án tartott közgyűlésének jegyzőkönyvében Kézsmárk városának kétségtelen nemesei felsoroltatván, ezeket találjuk: «Sequentes non difficultantur: Jacobus Kray, Andreas Szakmáry, Donathus et Andr. jun. Szakmáry . . ., Sigism. Szakmáry, Jacobus et Joannes Wárady, per abusum Szakmáry» stb.

I. TÁBLA.

Wárady I. *Márton*
(neje: Semsey Zsófia)
1572-ben czimeres adománylevelet kapnak

Szakmáry I. *Péter* (Lilienfeldi Günther Borbála) — I. *Judith* (Várady, máskép Zabó Boldizsárné) — II. *Márton*

III. *Márton* sz. 1617 jan. 9
II. *Judith* sz. 1618 szept. 1
Spes sz. 1623 márcz. 2
II. *Péter* sz. 1624 decz. 4 (Scholtz Kata)
I. *András* sz. 1629 máj. 23 † 1684 jan 6 Kézsmárk szab. kir. város polgármestere (Petróczy Kata † 1689 jan. 29)
I. *Zsigmond* † 1686 ápr. 6 (N. Katalin)
I. *Dávid* sz. 1634 ápr. 7 † 1707 febr. 3 (N. Anna-Mária) **Folyt. a II. táblán**

II. *János* sz. 1666 jún. 28
I. *Jakap* sz. 1667 okt. 12

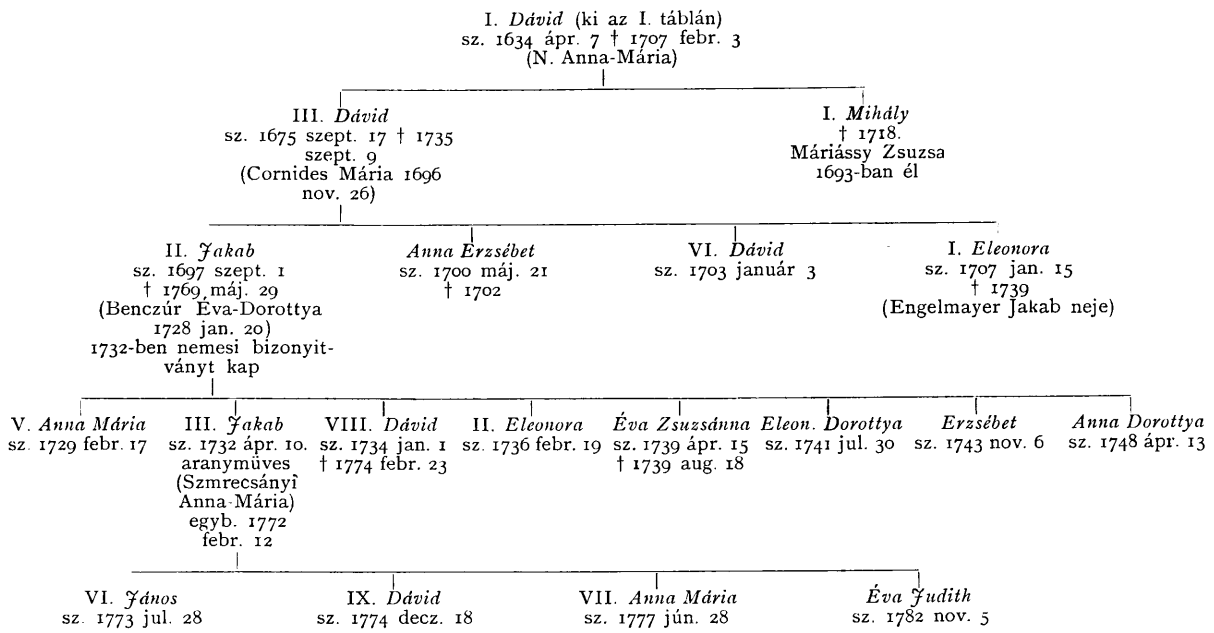
Katalin sz. 1668
II. *Zsigmond* sz. 1676

I. *János* sz. 1656 † 1695 máj. 14 (Mauksch Kata) egyb. 1687 máj. 6 **folyt. a VI. táblán**
II. *András* † mint gyermek
II. *Dávid* sz. 1659 ápr. 22 † 1720 ápr. 2 Kézsmárk sz. kir. város polgármestere, uj czimert szerez (Mauksch Éva) **folyt. a III. táblán**
II. *Katalin* (Schütz Györgyné) † 1696 február 2
III. *András* sz. 1669 márcz. 20 † 1742 okt. 5 Kézsmárk sz. kir. város tanácsura, uj czimert szerez, a családi emlékirat szerzője

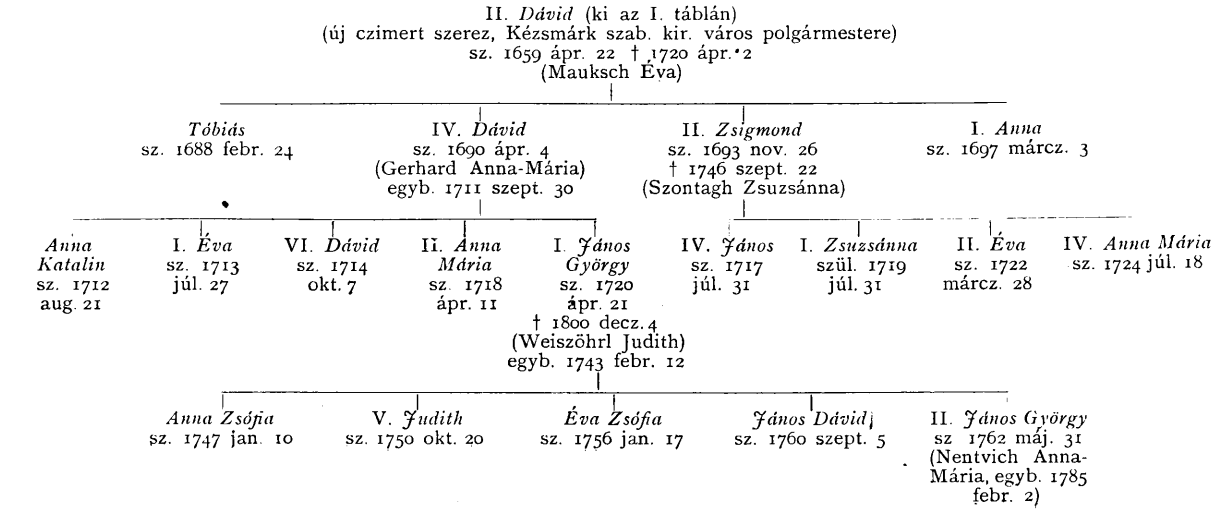
V. *Dávid* † 1691
III. *Katalin* sz. 1693 (1. Pauliny Mátyásné 2. Platthy Pálné)
I. *Donáth* sz. 1696 márcz. 13 † 1754 ápr. 23 aranyműves (Roxer Judith) **folyt. a IV. táblán**
IV. *András* sz. 1705 aug. 17 † 1737 febr. 22 (Draveczky Erzsébet)
I. *Anna Mária* sz. 1701 júl. 1 (Szontagh Pálné)

V. *András* sz. 1737 (Doleviczényi Johanna) **folyt. az V. táblán**

II. TÁBLA.

III. TÁBLA.

Attérünk ezek után a Várady-Szakmáry család főbb ágainak ismertetésére.

a) A lucsivnai ág.

A család ezen ágának törzsatyja *I. Donáth*, III. Andrásnak, az emlékirat szerzőjének idősb fia.

I. Donáth, szül. Kézsmárkon 1696 márcz. 13. Ő mint fentebb mondva volt, házi nevelése befejeztével az aranyművességre szánta magát s miután kitanúlt s a vésnöki művészetet is nagy tökélyre vitte, mint mester, szülővárosában telepedett le. Szüleinek akkortájt már igen tekintélyes vagyona megengedte, hogy mesterségét inkább csak kedvtelésből folytassa s e mellett a gazdálkodással is foglalkozhassék. A szőlőművelés és borkezelés, melyeknek titkaiba még édes atyja beavatta, ennek halála után neki is kedvencz foglalkozása volt. A hegyaljai borok abban az időben nagy kęresletnek örvendtek s főleg Lengyelország felé élénk kivitel tárgyát képezték. Ezen kedvező körülményt Szakmáry Donáth is igen ügyesen tudta kihasználni s mint Ágost lengyel király udvari szállítója, kitünő hegyaljai borszállítmányaival rendkívüli üzleteket csinált, úgy, hogy rövid idő alatt nagy vagyonra tett szert.

Ezt megfelelően elhelyezni volt most Szakmáry Donáth legfőbb feladata. És a szerencse e tekintetben is kedvezett neki. Történt ugyanis, hogy ez időtájt Kézsmárk városa a tulajdonához tartozó Lucsivna nevű falusi birtokot eladni kényszerült. A kies fekvésű falu nagy kiterjedésű fenyveseivel éppen kapóra jött s Szakmáry Donáth nem is késett azt 28,000 frtért örök áron megvenni. De a birtokra mások is reávetették szemöket s nevezetesen *Saphiri*, a már akkor hatalmas *Grassalkovich* gróf, az udvari kamara elnökének sógora volt az, ki alig hogy a város Szakmáryval az alkut megkötötte, mint vevő jelentkezett s erre sógora befolyásának felhasználásával már előzetesen a királyi jóváhagyást is kieszközölte.[1]

Grassalkovich midőn az adásvételről értesült, könnyen megfoghatólag nagy haragra lobbant s rögtön szigorú felelősségre vonta a város hatóságát, a miért a birtokot az ő és a kamara beleegyezése nélkül eladni merte. Ily körülmények között félő volt, hogy az alkuból mi sem lesz, midőn egy szerencsés véletlen itt is kezére járt Szakmáry Donáthnak. Történt ugyanis, hogy munkásai épp ez időtájt egyik szántóföldjén, az ott lévő mezei kút tisztítása alkalmával sodronyalakú «termésaranyra» akadtak s azt földes uruknak beszolgáltatták. Szakmáry Donáth sietett ezen «természeti ritkaságot» a felbőszült kamaraelnök útján a ritkaságokat rendkívül kedvelő Ferencz császárnak felajánlani, egyidejűleg pedig vejét *Wieland Jánost* is Bécsbe küldé, hogy a Pozsonyba beidézett kézsmárkiak részére elnézést eszközöljön ki ő felségénél; a mi utóbbinak sikerült is. Így aztán Grassalkovich is magába fojtotta haragját, Szakmáry pedig a birtokot megtartotta.[1]

Vagyonának ilyetén gyarapodásával Szakmáry Donáth tekintélye is egyre növekedett. Egyébiránt ő tekintélyét s nagy befolyását nem annyira nagy vagyonának, mint inkább egyéni nemes tulajdonainak, szilárd jellemének s polgártársai iránt tanúsított rendkívüli jótékonyságának köszönheté. Megható például szolgál erre ama tény, hogy midőn a báró Mednyánszky család a *Folwark* nevű birtok iránt, melyet még atyja, Szakmáry III. András vett meg Kézsmárk városától, ez utóbbi ellen pört indított s azt meg is nyerte, Szakmáry Donáth az ezen birtokot terhelő 5800 frtnyi vételárt, melyet a város visszafizetni tartozott volna, egészben elengedte s a városnak ajándékozta. E mellett, mint egyházának felügyelője, Szakmáry Donáth ennek is rendkívül nagylelkű kegyura, a szegényeknek páratlan jóltevője volt épp haláláig, mely 1754 április 25-én érte.[2]

Boldog házasságából, nemes Roxer Judithtól öt leány és egy fiú származott, úgymint:

III. Anna Mária, Kornidesz Tamás, Kézsmárk sz. kir. város polgármesterének neje, szül. 1723 márczius 2.

[1] Jacob Melzer, Biographien berühmter Zipser, 145. l.

[1] A fentebbi adatokat Melzer Jakabnak már idézett művéből merítettük. A tudós szerző, úgy látszik, nem birt tudomással arról, hogy Szakmáry Donáth az aranyművességben is mester volt. Arra nézve, a mit leszármazásáról s a «Szathmáry» vagy «Szakmáry» név felvételéről (144. l. * alatt) előad, véleményünket már fentebb elmondtuk.

[2] Melzer Jakab, Biographien, 147. és köv. l.

III. Judith, Orosztonyi Kiss Györgyné, szül. 1726 augusztus 11.

Ágnes Kata, szül. 1729 szeptember 10. Elhalt hajadon korában.

II. Borbála, szül. 1732 szeptember 9. Férjnél volt Wieland Jánosnál.

Éva Zsuzsánna, szül. 1743 január 22. Elhalt gyermek korában, és

II. Donáth, szül. Kézsmárkon 1736 május 9-én. Atyja és nagyatyja nyomdokait híven követve, II. Donáth is ernyedetlenül buzgólkodott családja tekintélyét és vagyonát nemcsak fentartani, de egyszersmind gyarapítani. Figyelme főleg a lucsivnai birtok felé fordult, melyre 1771-ben a királyi adományt is kieszközölvén,[1] azt állandó lakóhelyül választotta. A némileg elhanyagolt birtok rendbehozatalára sem költségét, sem fáradságát nem kímélte s az idétlen épületekben bővelkedő sárosi majort rövid idő alatt valóságos úri székhelylyé varázsolta. Meghalt Lucsivnán, 1807 február 18-án, élte 70-ik évében. Nejétől, Bethlenfalvi Goldberger Anna Máriától gyermekei ezek:

VI. Marianna (Ujházyné), szül. 1760 márcz. 15.

II. Zsuzsánna, szül. 1761 február 27.

VI. Judith (Pulszky Károlyné), szül. 1762 január 31.

VI. Katalin, szül. 1763 augusztus 10. és

III. Donáth, szül. Lucsivnán, 1765 ápr. 23-án. A szép vagyon, melyet szüleitől öröklött, a gondos nevelés, melyben részesült, háromszori házassága által szerzett előkelő összeköttetései: családját Szepes vármegye első nemesi családjai sorába emelék.

Első neje *Benyovszky Róza* grófnő, a Madagascarban elesett, regényes kalandjairól világhírűvé vált Benyovszky Móricz gróf idősb leánya volt. Ettől három leánya született, úgymint:

Ludovika, szül. 1795 szeptember 23., meghalt 1796 márczius 19.);

II. Terézia. Ez később *Ujházy Lászlóhoz*[2] ment férjhez, kit az 1848/9-iki forradalom után a számkivetésbe is követett Amerikába, hol meg is halt, és

Apollonia, szül. Vjeszkán, Trencsénmegyében, özvegy gróf Benyovszky Móriczné házánál, hol édes anyja és nagyanyja vezetése mellett felnevekedvén, később *Platthy László* neje lett és mint ennek özvegye, 1893-ban halt meg.

Kevéssel ezen leánya születése után Szakmáry Donáth másod ízben megnősülvén, *Wieland Juliát* vette el. De reménye, hogy neje fimagzattal ajándékozza meg, ezen házasságában sem teljesült. 1825 január 11-én ismét csak egy leánya született, *Marianna* (később Mayer Jánosné), neje Wieland Julia pedig kevéssel rá meghalt.

III. Donáth ekkor már 60-ik évében járt. De a még mindig erőteljes férfiút gyötörte a gondolat, hogy fiutódok nélkül kellessen e világból kimúlnia s azért, bár időközben első házasságából származó, életben lévő másodszülött leányát: *Teréziát* fiúsíttatta,[1] harmadszor is megnősült. Élettársúl ezúttal *Görgey Idát* választotta. És csakugyan, leghőbb vágya harmadik házasságában végre teljesedésbe ment. Neje nemsokára két fimagzattal és egy leánynyal is megajándékozta. Ezek névszerint:

IV. Donáth (János, Móricz), szül. Lucsivnán 1830 november 19.

II. György, szül. ugyanott, 1838 április 4., és

Clementine (Mattyasovszky Istvánné), szül. 1840 szeptember 5., † 1887 márczius 24.

A gyermekekkel dúsan megáldott atya szép vagyona mellett azon helyzetben volt, hogy valamennyi gyermekének a leggondosabb nevelést adhassa, leányait rangjához illően kiházasítsa s e mellett két fiának még mindig független állást biztosító birtokot hagyhasson örökül. A családjában hagyományos szőlőművelést III. Donáth is nagy gonddal folytatta s finom 1811-iki hegyaljai boraiból alighanem még most is akadna a lucsivnai kastély pinczéjében.[2] Főörömét egyébként ő is a lucsivnai birtokban találta s a kastélyhoz tartozó nagy kiterjedésű parkban, mely gondosan ápolt útjaival, gyönyörű fákkal szegé-

[1] Az adománylevél eredetije Szakmáry Donáth lucsivnai levéltárában, fasc. IV. nr. 127. 128.

[2] Sárosvármegye főispánja és forradalmi kormánybiztos.

[1] A fiúsítási oklevél eredetije Szakmáry Donáth lucsivnai levéltárában.

[2] Érdekesnek tartjuk e helyütt megjegyezni, hogy ezen borból fia: IV. Donáth még 1880-ban küldött néhány üveggel néhai Kossuth Lajos hazánk nagy fiának, 80-ik születése napjára. A kormányzó 8 sűrűn irott oldalra terjedő köszönő levele a család levéltárában méltán ereklyeként őriztetik.

lyezett, patakszelt, bársonyhoz hasonló gyephelyeivel ezen zord vidéknek ma is fénypontját képezi s a magas Tátrára való felséges kilátásnál fogva, mely a park egyes helyeiről nyílik, egyszersmind a turistáknak kedvencz kirándulási helye.

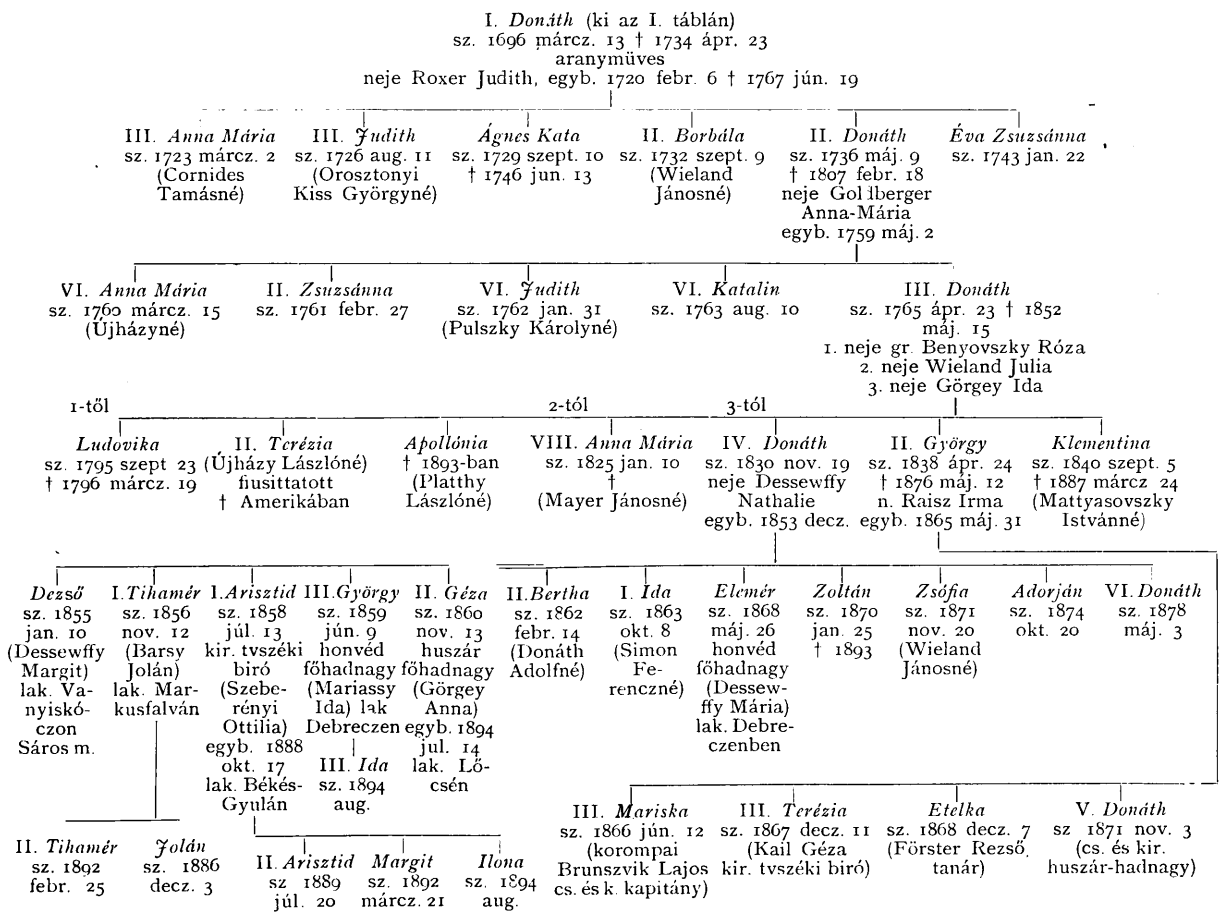
Hajh! de «minden csak mulandó, minden az ég alatt». Nyolczvanhét éves, viszontagságteljes zarándokolás után, 1852 május 15. III. Donáthnak is búcsút kellett vennie az önteremtette kis paradicsomtól és — az élettől . . . Tetemei a lucsivnai családi sírboltban nyugosznak.

Fiai közül *IV. Donáth* a lucsivnai birtokot vette át, mely egy általa telepített és szépen berendezett hidegvíz-gyógyintézettel gyarapítva, neki és családjának ma is állandó lakóhelyül szolgál. Nejétől *Dessewffy Natalietól* kilencz fia és három leánya született. (Ezeket és három fiától származó unokáit lásd a leszármazási táblán.)

II. György a katonai pályát választotta s tanulmányai befejeztével, mint huszárfőhadnagy, a közös hadseregnél szolgált. Később, elérvén nagykorúságát, holló-lomniczi birtokán korán bekövetkezett haláláig gazdászattal foglalkozott. Meghalt Holló-Lomniczon 1876 május 31-én. Nejétől Lublóvári *Raisz Irmától*, a nemrég elhalt Raisz Szilárd kúriai bíró és Ujházy Natalie leányától gyermekei: *Irma*, *Teréz*, *Etel* és *V. Donáth*. (L. a leszármazási táblát.)

A Várady-Szakmáry család lucsivnai ága ma is az ágost. evang. hitvallást követi.

IV. TÁBLA.

b) IV. András ága.

IV. András, III. András ifjabb fia, mint fentebb mondva volt, korán elhalálozván, pólyákban hátramaradt egyetlen fia, *V. András* volt az, ki a család ezen ágát tovább terjeszté. Gyermekkoráról mit sem tudunk, de hogy anyja, Dráveczky Erzsébet megfelelő nevelésben részesíté, onnan is következtethető, hogy később Szepesvármegye szolgabírájául megválasztatott. Ő volt-e az, ki az evangelikus hitvallást elhagyva, a katholika vallás kebelébe tért? biztosan nem mernők állítani; de tény, hogy utódai ma is ezen hitvallást követik. Nejétől, *Deleviczényi Johannától*[1] gyermekei: *I. György*, *Sándor*, *VI. András* és *Anna*, férjezett Merczné.

I. György, e század elején mint katona veszett el, a nélkül, hogy utódok maradtak volna utána.

I. Sándor, szül. 1770-ben. Tanulmányai befejeztével előbb Szepes vármegye tiszti főügyésze, majd levéltárnoka és végül 1842-ben bekövetkezett haláláig nagy tiszteletben álló főjegyzője volt.[2] Nejétől *Horánszky Zsófiától* (Sváby Sándor hátrahagyott özvegyétől) gyermekei:

Imre († 1839), kinek *Hrabéczy Klementintől* született egyetlen leánya: *Faustina*, férjezett Dombayné;

Johanna, Berzeviczy Istvánné és

I. József (sz. 1806, † 1840), királyi bányatiszt. Ennek Kelecsényi Ludovikától (sz. 1810. † 1891.) egyetlen fia:

II. József, született Beszterczebányán (1835.), hol mint az ottani főgymnasium igazgatója működött s jelenleg nyugalomba helyeztetvén, dús érdemei jutalmául a királyi tanácsosi méltósággal is kitüntettetett. Nejétől *Szmetacsek Idától* gyermekei: *Ferencz* (sz. 1863.); *Mariska*, *Kún Ignáczné* (sz. 1864.); *Gyula* (sz. 1867.) és *Pál* (sz. 1863.); valamennyien életben vannak.

[1] 1784-ben már özvegy, minélfogva V. András életkora legfeljebb 47 év lehetett.

[2] A család ezen ágára vonatkozó adatokat Sváby Frigyes úr, Szepes vármegye levéltárnokától vettem, kinek e helyütt mondok hálás köszönetet szíves közleményeért.

V. TÁBLA.

V. *András* (ki az I. táblán)
sz. 1737
Szepes vármegye főszolgabirája
neje Doleviczényi Johanna (1784-ben özvegy)

- I. *György* katona †
- *Sándor* Szepes vármegye tiszti ügyésze, levéltárnoka s végül főjegyzője sz. 1770 † 1842 (neje Horánszky Zsófia özv. Sváby Sándorné)
  - *Imre* † 1839 (neje Hrabéczy Klementin)
    - *Faustina* (Dombayné)
  - *Johanna* (Berzeviczy Istvánné)
  - I. *József* kir. bányatiszt sz. 1806 † 1840 (Kelecsényi Ludovika) sz. 1810 † 1891
    - II. *József* kir. tanácsos, ny. főgymnasiumi igazgató, sz. 1835 Beszterczebányán (Szmetacsek Ida)
      - *Ferencz* sz. 1863
      - II. *Mariska* sz. 1864 (Kún Ignáczné)
      - *Ida* sz. 1865
      - *Gyula* sz. 1867
      - *Pál* sz. 1873
- VI. *András*
- II. *Anna* (Merczné)

c) Sárosmegyei vonal.

A Várady-Szakmáry család Sáros vármegyébe szakadt ágának megalapítója *III. János* (sz. 1691 január 31.), I. Jánosnak és Mauksch Katalinnak elsőszülött fia.

Mikor hagyta el III. János szülővárosát, Kézsmárkot, adatok híján nem tudnók megmondani; annyi azonban bizonyos, hogy 1732-ben ott már megtelepedett. Ekkor történt ugyanis, hogy bár Miksa király eredeti adománylevele az ő birtokában volt, kétségtelen nemességét mindazonáltal nemesi bizonyságlevéllel is igazolnia kellett, melyet Szepes vármegyétől meg is kapott. Hogy ennek beszerzésében szepesmegyei rokonai s nevezetesen nagybátyja III. András (az új czímerszerző) nagy örömest működtek közre, már fentebb láttuk, úgy nemkülönben azt is, hogy viszont János úr szívesen bocsátotta szepesmegyei rokonai rendelkezésére az ősi czímeres nemeslevelet, melylyel amazok régibb keletű kétségtelen nemességöket igazolhatták.

III. Jánosnak neje Cornides Éva volt, kitől egy leánya (Éva Rozália) és négy fia született, úgymint: *IV. Márton* (ki gyermekkorában halt meg); *Dániel János*, *I. László* (sz. 1760 jún. 24.) és *V. Márton*, (sz. 1768 febr. 29.). Közelebbi adatokat azonban csak Dánielről bírunk.

I. Dániel (János) szül. 1758 október 25-én. Tanúlmányai befejeztével a jogi pályát választotta s miután az ügyvédi oklevelet megszerezte, több megye táblabírájává és végül Sáros vármegye tiszti főügyészévé választatott. Hogy mint jövevény-nemzetség ivadéka, a nagy értelmiségű exclusiv nemességéről híres Sáros vármegyében csak ennyire is vitte, azt első sorban bizonyára jeles képzettségének s kiváló egyéni tulajdonainak köszönheté, de — ha nem csalódunk — köszönheté egyszersmind azon rokoni összeköttetésnek, melybe neje: *Szinyey-Merse Borbála*, Szinyey-Merse István és Királyfalvi Róth Bora leánya által, Sáros vármegye legelőkelőbb családjaihoz jutott. Ehhez járult nejének dús hozománya is, mely a kiházasításon kívül a szinyelipóczi,[1] kis-sárosi, tizsitei és vajkóczi részbirtokokból állott. Ezen birtokok saját öröklött eperjesi és miskolczi birtokával csakugyan oly vagyont képviseltek, mely családját anyagilag is igen tekintélyes polczra emelé. A közszeretetben és tiszteletben élt férfiú Eperjesen, mint az ottani ág. evang. egyház felügyelője, 1816-ban fejezte be pályafutását, három gyermeket hagyva maga után, úgymint: *VII. Jánost*, *Antalt* és *III. Borbálát*.

VII. János fiutódok nélkül halt el. Nejétől Péchujfalusi Péchy Alexandrinetől származó leányai: *Teréz*, Jüttner Nándor cs. és kir. százados özvegye és *Mária*, Hedri Hedry Nándorné, Hedry Lőrincz országgyűlési képviselő édesanyja.

Antalnak, Domanoveczi és Lestinei Zmeskáll Fannytól egy leánya és egy fia született, úgymint: *Bertha*, Uszfalvi Usz Istvánné és *Kálmán*, kiről alább.

Borbála, szül. 1800 június 23-án. Ez később (1821-ben) Felső-Kubini és Deménfalvi Kubinyi Miksához ment nőül. A ritka lelki tulajdonokkal megáldott, páratlan szívjóságú, feláldozó nő és példás anya, számos gyermekei és unokái által máig siratva, Deménfalván 1874-iki márczius 23-án 74 éves korában húnyt el.

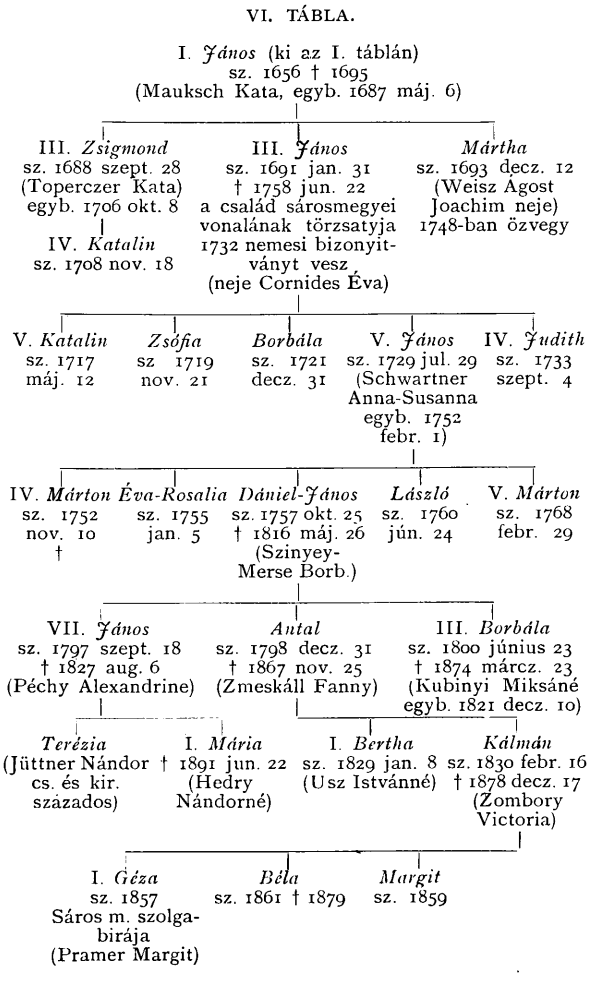
I. Kálmán (szül. 1830. † 1878). Az 1848-iki szabadságharcz idejében még csak 18 éves volt, midőn a honvédséghez belépett, hol nemsokára tiszti rangot is nyert s vitézségével több csatában kitüntette magát. A forradalom után közkatonául soroztatott be s három évig a cs. és kir. hadseregnél szolgált. Majd hazajövén, a szinye-lipóczi birtokot vette át s nőül vevén Bodonlaki Zombory Viktóriát, egy ideig gazdálkodással foglalkozott. De valamint akkor még életben levő édesatyja, ki csak a tulajdonához tartozó fürdőben lelte örömét, úgy ő sem értett a gazdasághoz s azért, midőn az alkotmányos élet megnyílt, megyei hivatalt vállalt s előbb esküdt, majd főszolgabíró lett. Azonban ezen a pályán sem volt szerencsésebb s anyagi viszonyainak súlya alatt nemsokára összeroskadt. Meghalt Eperjesen 1878 deczember 17. Gyermekei: *Géza*, Sáros vármegye szolgabírája, *Béla* és *Margit*.

Gézának, Prámer Margittól gyermekei nincsenek.

A család ezen ága az ágost. evang. hitvallást követi.

[1] Ezen birtokhoz tartozott a lipóczi fürdő, melynek vize ma «Salvator» név alatt világhírű.

VI. TÁBLA.

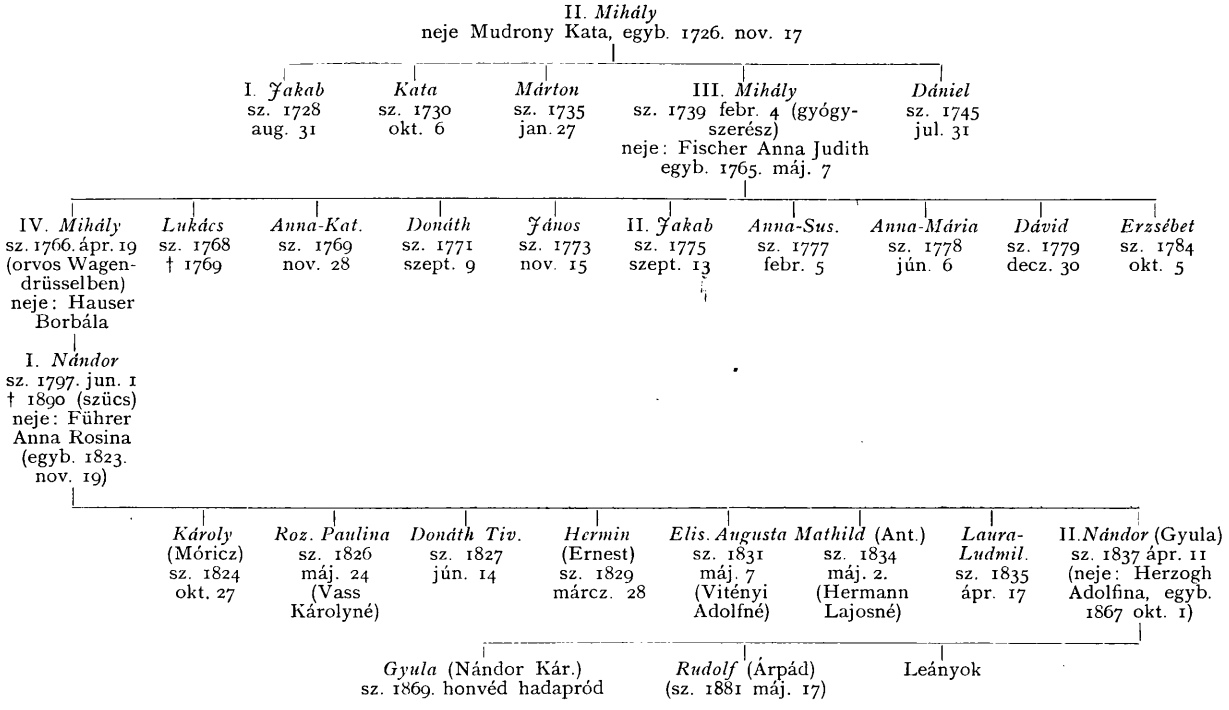
Hátra volna még, hogy a leszármazási táblán kitüntetett többi családtagokról is számot adjunk. Ezekről azonban oly gyérek az adataink, hogy bízvást magára a leszármazási táblára utalhatjuk az olvasót, itt csupán csak annyit jegyezve meg, a mennyi a családfa megértéséhez szükségesnek látszik.

I. Dávid ágát fiai: *III. Dávid* és *I. Mihály* terjesztették tovább. Az előbbinek fia *I. Jakab* az, a kiről már fentebb mondva volt, hogy 1732-ben Szepesmegyétől nemesi bizonyságlevelet vett. Ugyanő később, 1742-ben, gr. Pálffy Páltól nádori parancsot[1] eszközöl ki, mely szerint a szepesi káptalannak meghagyatik, hogy a Várady-Szakmáry családra vonatkozó okiratokat s nevezetesen a kis-szalóki birtokról szóló kir. adománylevelet és iktató parancsot, valamint a birtokba történt bevezetésről szóló jelentést hiteles alakban kiadja. Ennek ága unokáival szakad meg. (L. a II. Táb.)

I. Mihályról egy 1693-ban kelt osztálylevélből[1] csak azt tudjuk, hogy neje *Zsuzsánna*, Máriássy Imre és Bakos Borbála leánya volt.

A rendelkezésünkre álló anyakönyvi kivonatok között egy Szakmáry Mihály gyermekeiül *Jánost* (szül. 1700. július 17.), *Zsófiát* (sz. 1703 nov. 26.) és *Zsuzsannát* (sz. 1707 május 5.) találjuk feljegyezve. Minthogy azonban ezeknek anyja *Lipcsey Zsófia* volt (egyb. 1699 okt. 10.) s arról, hogy a családfán előforduló I. Mihály másodszor nősült volna, biztos tudomásunk nincsen: a nevezetteket, bár az évszámok találnak, nem is mertük a leszármazási táblára illeszteni.

Ugyanígy nem volt elhelyezhető a családfán *II. Mihály*, kinek utódjait a rendelkezésünkre álló anyakönyvi kivonatok szerint a következő táblázat mutatja:

Ha meg volna engedve, a mitől tartózkodtunk, hogy a fentebbi leszármazási táblán kitüntetett *II. Mihály* utódjaival, a családfán (II. tábla) előforduló *I. Mihály* ágához csatoltassék s összekötő kapocsul ama *János* vétethessék, kiről mondva volt, hogy egy Szakmáry Mihálynak Lipcsey Zsófiával nemzett fia, akkor ezen ág is, legalább részben, szinte a mai napig le volna vezetve.

Szükségesnek véljük itt még különösen megjegyezni, hogy a fentebbi táblázatban kitüntetett *III. Mihály* és utódai az anyakönyvekben min-

[1] Szakmáry Géza birtokában.

[1] Lucsivnai levéltár.

denütt a «nobilis» jelzővel fordúlnak elő s hogy I. Nándor neve 1848-ig valamennyi összeírásban is feltalálható.[1]

Mint a Várady-Szakmáry család kétségtelen tagjául meg kell még itt emlékeznünk azon Szakmáry *Péterről*, kiről III. András egyik levelében olvassuk, hogy mint Thököly Imre tisztje 1675-ben Kézsmárkra jött s ott a Várady-Szakmáryak által rokonul fogadtatván, több napig víg lakomákkal tiszteltetett meg. Ha nem csalódunk, ez a Szatmárban letelepedett II. Márton unokája lehetett.

II. Dávidról (1659—1720) már fentebb megemlékezvén, tudjuk, hogy Kézsmárk sz. kir. város polgármestere volt és hogy később öcscsével, III. Andrással, új címeres nemesi levelet szerzett. Ága a negyedik ízen *II. János György*gyel szakadt meg. (III. tábla.)

A Várady-Szakmáry család nőtagjai között találjuk (a II. táblán) *Eleonorát*, Engelmayer Jakab, Szepes vármegye főpénztárnokának nejét, kinek 1738-ban szépen festett s a család régibb címerével ellátott arczképét egyik unokája, Engelmayer József kir. törvényszéki elnök bírja.[2] Továbbá (a VI. táblán) *Mártháť*, Weisz Joachim Ágoston nejét. Ez utóbbinak arczképe és 1748-ból származó feliratos címere a kézsmárki evang. templomban látható.[3]

Ezeken kívül a kézsmárki evang. egyház anyakönyveiben[4] még számos Szakmáry nevű egyénnel találkozunk, kiket közelebbi adatok híján a családfán elhelyezni nem tudtunk. Az óvatosság e tekintetben részünkről annál indokoltabb volt, mert tény, hogy úgy Szepes, mint Sáros vármegyében nem nemes Szakmáryak is éltek, kik a mult század első felében nemességüket és közös leszármazásukat a Várady-Szakmáryakkal váltig vitatták, a nélkül, hogy igényeiket akár az egyik, akár a másik irányban érvényesíteni tudták volna. Saját kutatásaink ebben az irányban, fájdalom, szintén csak negativ eredményre vezettek. Mind a mellett legyen szabad azt, a mit a kérdésben forgó *Szakmáryakról* megtudhattunk, a következendőkben előadnunk.

Ezeknek őse, a rendelkezésünkre bocsátott családi iratok és feljegyzések[1] szerint, azon beregmegyei származású *Szakmáry András* lett volna, ki mint armalista 1681-ben Mármaros-Szigeten, az ottani csizmadia-czégtől felszabadító levelet kapott s 1690-ben Kézsmárkra jövén, itt megnősült és állandóan megtelepedett. Nejével, Króner Máriával egy virágzó gyolcsüzlet birtokába jutván, Szakmáry András innentúl maga is ezen üzletnek szentelte magát s hol egyedül, hol nejével országszerte a vásárokat látogatta, 1700 táján váratlanul bekövetkezett haláláig.

Házasságából 1697 július 2-án egy fia született *II. András*, kit serdültebb korában aranyművesnek adtak. A magára maradt fiatal özvegy férje halála után egy ideig még maga folytatta a gyolcskereskedést. Azonban csakhamar átlátta, hogy támasz nélkül nem maradhat, minélfogva nemsokára másodízben bizonyos nemes *Búza János* könyvnyomdászhoz ment férjhez, kivel egy vásár alkalmával Debreczenben ismerkedett meg. Króner Máriának akkor még életben lévő szülei azt kívánták, hogy Búza saját mesterségét folytassa s ily czélból készek is voltak számára Lőcsén egy könyvnyomdát venni. De nemes Búza János uramnak, ki alkalomadtán szívesen felhajtott a garatra, felettébb megtetszett a gyolcskereskedéssel egybekötött vándorélet és az azzal járó gyakori «alkalom». Kezdetben még csak tűrhetően ment az üzlet. Midőn azonban Búzának Króner Máriával nemzett egyetlen fia alig három éves korában meghalt, a mélyens ujtott atya, keservében teljesen az ivásnak adta magát.

Ezt látva, Kroner Mária ismét csak egyedül látogatta a vásárokat. De férje otthon is megtalálta a neje által elkerülni kívánt alkalmat,

[1] Sváby Frigyes úr szíves közlése szerint.

[2] Sváby Frigyes úr szíves értesítése szerint.

[3] A főoltár mögött levő karzaton a család régi czímere fölött következő felírás olvasható: «Insigne Várady-Szakmáryarum». A czímer alatt: «Zur Ehre des dreieinigen Gottes habe ich Martha des Tit. Weisz, Herren Joachim Augustin Weisz hinterlassene Wittib, geb. Várady-Szakmáryn diesen Umfang, sammt des Altars beiderseits Verschlag durch Gottes Gnade und dessen mir ertheilten wenigen Vermögen Anno 1748 malen und schreiben lassen.»

[4] Ezeknek kivonatait főtiszt. Linberger István úr, kézsmárki evang. lelkésznek köszönhetem, kinek önzetlen fáradságáért nem mulaszthatom el e helyütt is leghálásabb köszönetemet nyilvánítani.

[1] Az adatokat Kriebel Elek úr volt szíves időleges használatúl átengedni

s mind mélyebbre sülyedt, míg végre teljesen elzüllött. Hogy rút szenvedélyét, melynek saját kis vagyona régen áldozatúl esett, kielégíthesse, gyakran távollevő neje holmiját sem kimélte, *sőt már kiskorú mostoha fia Szakmáry András családi iratait s nevezetesen az őrizetére bízott czímeres nemeslevelet is zálogba vetette.* E mellett, hogy mostoha fia vagyonát is kézre keríthesse, Szakmáry Andrást örökbe akarta fogadni, a kiskorú ifjút azzal hitegetvén, hogy az örökbefogadást Biharmegyében kihirdetteti s ezáltal nemességét elismerteti. De a terv a rokonok józanságán hajótörést szenvedett. Kevéssel ezután Búza János meghalt.

Szakmáry András, ki időközben vándor éveit Kassán, Pozsonyban s más városokban kitöltötte, mint aranyműves Kézsmárkon telepedett le s 1724-ben nőül vevén Schwartner Anna Máriát, a híres Schwartner Márton nővérét, igen tekintélyes polgárrá lett.

Nemesi származására Szakmáry II. András úgy látszik, nem sokat tartott, mert bár a szepesmegyei — azon időben már igen tekintélyes — Várady-Szakmáryak rokonul el nem ismerték, ő saját leszármazásának igazolására (ami máskülönben az ő idejében nem is lehetett volna olyan nehéz) jóformán semmit sem tett. Nem úgy fiai, kik közül különösen *I. Pál*, ki mint aranyműves Eperjesen telepedett le s ott igen tekintélyes vagyonra tett szert, nemesi leszármazásának elismerésén váltig fáradozott. De hasztalan. Irományokkal, melyekkel állítását támogathatta volna, nem rendelkezett, a Várady-Szakmáryak pedig őt is csak oly kevéssé ismerték el rokonul, mint korábban édes atyját. Így tehát Szakmáry András utódjai itt, mint Szepes vármegyében csak polgárokul ismertettek.

A család leszármazását a következő (VII.) táblázat mutatja:

VII. TÁBLA.

Szakmáry I. *András* (armalista)
Bereg megyéből Kézsmárkra bevándorol † 1700 táján
neje: *Kroner Mária* (később Búza Jánosné)
egyb. 1690 febr. 7

II. *András*
aranyműves Kézsmárkon, szül. 1697 jul. 2
1. neje: Schwartner Anna-Mária, egyb. 1724
2. neje: Steller Anna-Justina, egyb. 1736 † 1798

1-től — 2-től

Anna-Mária	*Susanna*	*Kata*	*János-Dániel*	*Éva*	*Anna*	I. *Pál*	*Samu*	*Rachel*	*Keresztély*	*Dániel*
sz. 1725 jún. 20	sz. 1726 okt. 18	sz. 1729 febr. 8	sz. 1733 máj. 6 lőcsei polgár, aranyműves neje: Cornides Anna-Susanna, egyb. 1761 okt. 26	sz. 1735 febr. 20	(Justina) sz. 1739 nov. 29	sz. 1743 jan 25 aranyműves Eperjesen (polgár) neje: Rolly Róza egyb. 1778 febr. 8	sz. 1746 jan. 25	sz. 1748 jún. 10 † 1750 máj. 17	sz. 1757 febr. 3 † 1761 szept. 12	sz. 1760 jan. 5

Anna (Susanna) sz. 1762 aug. 29	*Zsófia* (Erzsébet) sz. 1763 szept. 26	*János-Samu* sz. 1764 aug. 30	*Anna* (Katalin) sz. 1766 máj. 13	*Anna* (Susanna) sz. 1770 aug. 13

Róza-Sus. sz. 1779 nov. 28 Kriebel Andrásné	II. *Pál* sz. 1781 jún. 6 Láng Róza	*Már. Terézia* 1783—1786	*Ján. Sámuel* 1785—1787	*Zsófia* sz. 1788 márcz. 8 Alemann Ferencz, a nemrég elhalt br. Alemann Vilm. cs. kir. táborszernagy fivérének neje	*Julia Susanna* 1791 febr. 6

Rosina-Eugénia sz. 1811 jún. 14

Elmondtuk, a mit a Várady-Szakmáry család eredetéről, leszármazásáról, viszontagságairól, a rendelkezésünkre álló hézagos adatok tanulmányozása közben följegyzésre méltónak itéltünk. Lehető lelkiismeretességgel állítottuk össze a leszármazási táblákat. Teljes tárgyilagossággal adtuk elő a meghiusult törekvéseket is, melyekkel más hasonnevű családok tagjai, családi hagyományaikra támaszkodva, a vérségi összeköttetés igazolását megkisérlették; kerestük az

összekötő szálakat s ha mi sem voltunk szerencsésebbek azok feltalálásában, mint annak idején maguk az érdekeltek, annak bizonyára nem mi vagyunk az okai.

Százados családfák, melyeknek segítségével a leszármazási táblákat összeállíthattuk volna, nem állottak rendelkezésünkre s azért megeshetett helyenként, hogy minden óvatosság daczára nem ahhoz az ághoz fűztük az almát, melyhez tartozik. Azonban híven igyekeztünk az évszámokat feljegyezni, hogy ha lesz, a ki utánunk biztosabb adatok segítségével veszi bírálat alá munkálatunkat, annál könnyebben találhassa meg az esetleges tévedést.

Vajha akadna, ki e munkát magára vállalná s helyenként hézagos előadásunkat kiegészítené! Munkája könnyebb lesz, mint a mienk volt s kétségkívül jobb is. Az érdemet azért szívesen engedjük át másnak; a magunk részére ebből csupán annyit véve igénybe, a mennyi az úttörőt jogosan megilleti.

KUBINYI MIKLÓS.

A MELIÓRISZ CSALÁD.

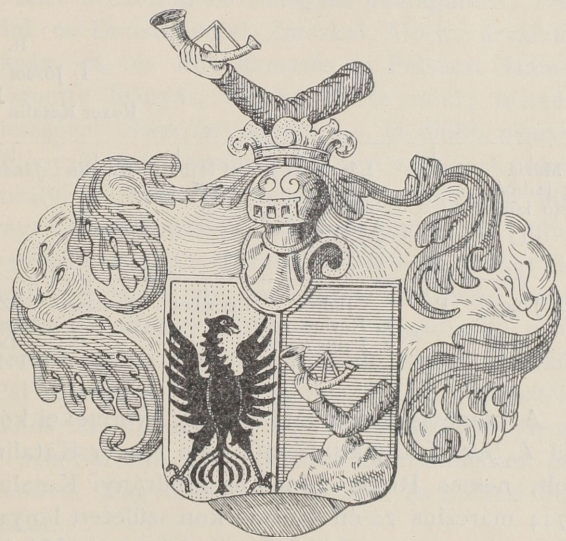
(Egy czimerrajzzal.)

Midőn jelen dolgozatom szűk keretében családom multját vázolni iparkodom, nem családi hiúság vagy elfogúltság, hanem tisztán azon meggyőződés vezet, hogy nemcsak akkor tesz az ember a heraldika és genealogia tudományának szolgálatot, ha országos szerepet vitt nemzetségek fényes történetével ismerteti meg a közönséget, hanem akkor is, ha szerényebb, de ismeretlen adatokat kutat fel és tesz ösmertekké.

A Meliórisz családról a nemességi, czímeres könyvek, genealogiai munkák nem igen emlékeznek meg: Siebmacher nem említi, Nagy Iván foglalkozik ugyan vele, de igen röviden és hézagosan; ennek pótlásául szolgáljanak jelen soraim.

A Meliórisz család felvidéki, liptói eredetű. A hybbei anyakönyvek fentartották Melioris *Mályásnak*, nejének *Anna* asszonynak és nővérének *Katalinnak* emlékét; Mátyás hybbei postamester volt 1675 körül; fia *Márton* I. Lipóttól nyer 1687 deczember 16-án Pozsonyban kiállított és 1688 július 12-én Liptó-Szentmiklóson kihirdetett czímeres nemes levelet a maga, valamint apósa *Dianis János* és ennek *Elizaeus* nevű fia részére.

Az oklevél élére festett czímer a következő: hasított katonai pajzs alja zöld színű; a jobboldali aranymezőben kiterjesztett szárnyú egyfejű fekete sas áll, a bal kék mezőben három fehér halom van, melyeknek középsőjén vörös mezű, arany póstakürtöt tartó jobb félkar könyököl. A pajzson jobbra fordult rostélyos, nyitott sisak, ezen királyi korona, melyből a czímerképhez mindenben hasonló, kürtöt tartó kar emelkedik ki sisakdísz gyanánt. A foszlányok jobbról veres és arany, balról veres és kék

színűek. A czímer háttere arany négyszögű keret, melynek sarkaiban Magyar-, Cseh-, Dalmát- és Horvátországok czímerei láthatók; ezen kereten belül zöld koszorúból körített lilaszínű damaszkolt alapon van a fentebb leírt czímer. A zöld koszorút megtöri a császári koronával ellátott pajzsban a kétfejű sas.

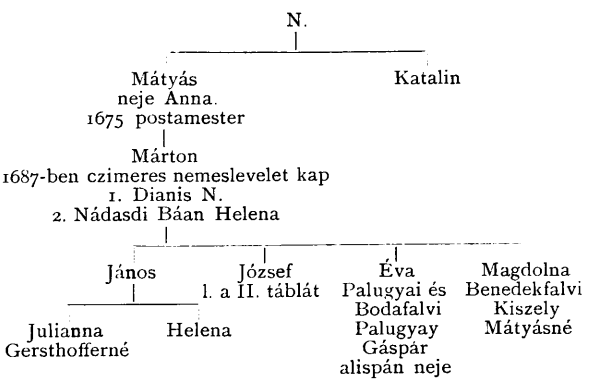
Ime ez a czímer is szimbolizál! A fehér hegyen nyugvó s postakürtöt tartó kar világos utalás a nemességszerző Márton apjának — az akkori időben tekintélyes — állására.

Meliórisz Márton Hybbéről átköltözött a Liptó-Szent-Miklós melletti Deménfalvára, hol emlékét ma is őrzi lakóházának gerendáján e felírás: «Fieri curavit C. B. Martini Melioris Sacr. Cæsare. Maie. Si. Po. et Hib. Ad. M. 1719.» Utódait szakadatlanúl mint birtokosokat találjuk Deménfalván — melynek nevét prædicatumul is használták — egész a jelen század közepéig, mikor a deménfalvi részjószág a Povolnyakra, mint Meliórisz László örököseire szállt.

Mártonnak első neje a czímeres nemeslevél szerint Dianis János lánya volt; erről többi okmányaink említést nem tesznek, de annál sűrűbben emlékeznek meg második feleségéről, Nádasdi Baán Helenáról, Baán Ádám s Turiki és Komjátnai Thuránszky Magdolna leányáról, kinek nagyanyja Thuránszky Jánosné született Neczpáli Justh Anna volt. Ezen a réven bírt a Meliórisz család a turóczmegyei T.-Kastyánon, Blazsoveczen, Abrahámfalván, s a komárommegyei Nagy-Léelen a Báán, Csemniczky, Reviczky, Kiszely és Mattyasovszky családokkal egyenlő részben.

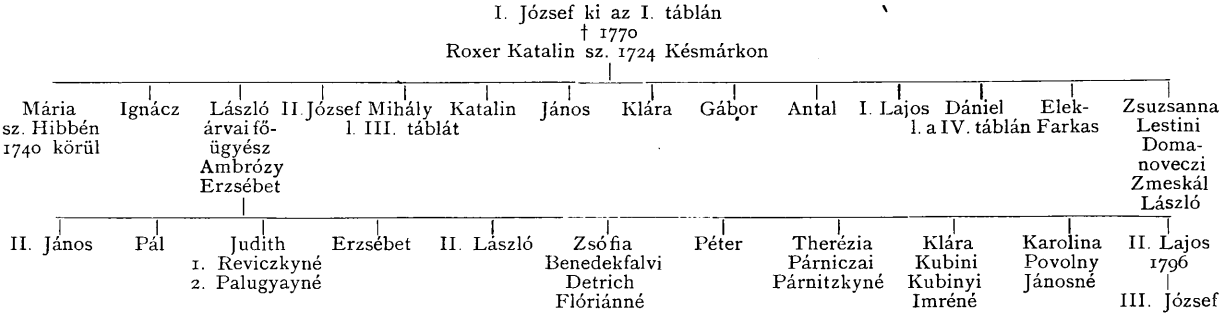
Mártonnak és Báan Helenának leszármazóit a következő táblázatok mutatják:

I. TÁBLA.

A legidősebb ág tehát fiágban kihalt; családi feljegyzések, hagyomány, sőt a család idősebb tagjainak visszaemlékezése szerint is Meliórisz Juliannának lánya Teréz egy báró Gureczkyhez és ennek Antonia nevű lánya egy Thurn és Taxis herczeghez ment nőül és özvegységében a szepesi káptalanban lakott.

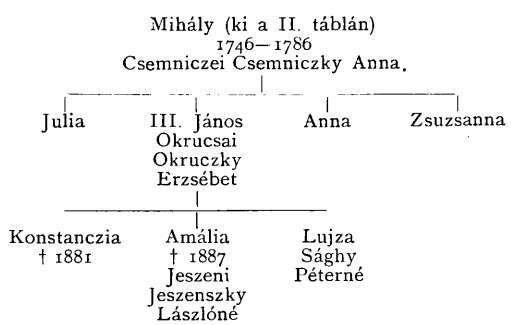
II. TÁBLA.

A nemességszerző Mártonnak gyermekei közül *I. József* folytatta ágát; neje Roxer Katalin volt, nemes Roxer János és Mudrányi Katalin 1724 márczius 22-én Késmárkon született lánya. Tizennégy gyermekük közül három: *Mária*, *Ignácz* és *József* Hybbén, a többi Deménfalván született és Nagy-Palugyán kereszteltett meg 1746 és 1749 között; ezek közül *I. László* Nagy Iván szerint 1775-ben árvamegyei alügyész, 1781-ben főügyész, később az árvai uradalom ügyésze s mint ilyen Árva-Váralján lakott. 1814-ben már özvegyével, született Ambrózy Erzsébettel perel a deménfalvi birtok 1776-iki elosztásából kifolyólag unokaöcscse, Meliórisz János; Szentiványi Pál liptói alispán 1814 nov. 3-iki idézési rendeletében mondja: «expositum est mihi nomine et in persona generosi domini Joanni Meliórisz, filii Michaelis, filii Josephi, filii Martini, filii condam Matthiæ Meliórisz de Deménfalva» stb.

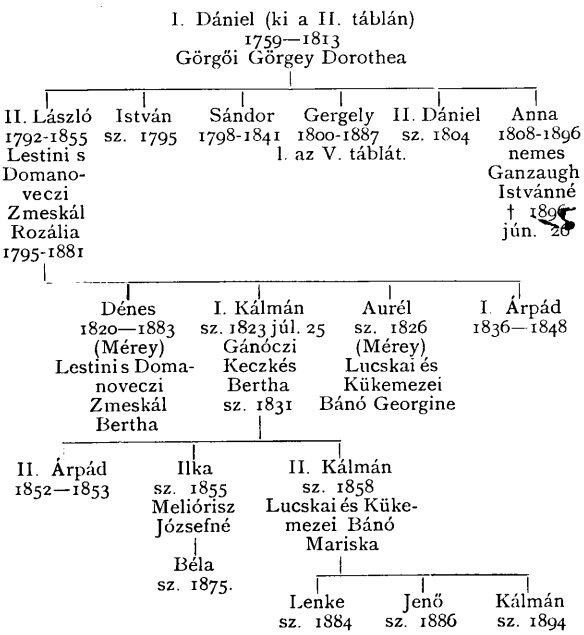
Tizenegy gyermeküket s a legfiatalabbnak, *Lajos* volt árvamegyei szolgabiró s porubai birtokosnak *József* nevű fiát a fenti táblázat mutatja.

III. TÁBLA.

Az ezen táblázat élén álló *Mihályt* az 1777-iki liptói nemesi összeírás deménfalvi birtokos nemesként tünteti fel. Testvére *Gábor* 1779-ben ügyvédi diplomát kap. Mihálynak és Csemniczei Csemniczky Annának fia *IV. János* tevékeny mozgalmas életű ember; ügyvéd, udvari ágens (agens aulicus) s mint ilyen, hosszu ideig Bécsben tartózkodik; majd sokat utazik; az alsó-ausztriai országos kormány 1809-ben állít ki részére («für Johann v. Meliórisz de Deménfalva») útlevelet. Mint deménfalvi birtokos és a közbirtokosság igazgatója, sokat perel. Neje Okrutai Okrutzky Sámuel és Szinyei Merse Anna Mária lánya, Erzsébet volt, kivel az abaujmegyei Vajkóczon, Harasztin és Felső-Kementzén kapott részjószágokat.

IV. TÁBLA.

Meliórisz *Dániel* 1759-ben született Deménfalván; megszerezvén az ügyvédi diplomát, 1780 körül Sárosmegyébe, Eperjesre költözött, megalapítva a család ma is élő, sárosi ágát. Mint híres ügyvéd s táblabiró jelentékeny szerepet játszott a közéletben. Szerzett Kis-Sáros, Zsebfalva, Radács, Berzenke, Fricske, Harságh sárosmegyei községekben, Eperjesen, továbbá a felesége révén, ki a Görgői Görgey család már kihalt tornamegyei ágából származott Görgey Jánosnak és Iglói és Zabari Szontagh Dorothea leánya, Görgey Dorottya volt, Szögligeten és Felső-Nyárádon bírt részjószágot; Bodrog-Keresztúron szőllőket vett. Meghalt Eperjesen 1813 február 17-én. Legidősebb fia *II. László* 1792-ben született; Radácson gazdálkodott; táblabiró; az árvamegyei Geczelben szerzett. Neje Lestini és Domenoveczi Zmeskal Rosalia volt, Zmeskal József tiszáninneni kerületi táblai ülnök és Lőcsei Pfannschmiedt Theresia leánya.

Négy fia volt: Dénes, Kálmán, Aurél és Árpád, ki fiatalon halt el 1848-ban.

Dénes (született 1820-ban, meghalt 1883-ban) hosszú éveken át sárosmegyei főszolgabiró; Lestini és Domanoveczi Zmeskal Móricz árvai főispán, cs. és kir. kamarás és Pelsüczi Hámos Jeanette leányát, Berthát birta nőül; testvéröcscsével *Auréllal* együtt — ki előbb megyei főjegyző, majd törvényszéki biró volt — 1876-ban királyi engedélylyel nevét «Nagy selmeczi Mérey»-re változtatta. *I. Kálmán* (született 1823 július 25-én Eperjesen; él) táblabiró stb. az 1848/49-iki szabadságharcz 26 csatájában vett részt mint honvédfőhadnagy; 1851-ben megnősült, nőül vette Gánóczi Keczkés Berthát (szülei Keczkés Pál és nemes Engel Eugenia, Engel Keresztély János udvari tanácsos és híres történetíró lánya) s Kis-Sároson gazdálkodott köztiszteletnek örvendve. Nagyobbítá a kis-sárosi és radácsi birtokot.

Gyermekei a kis korában elhalt Árpád, továbbá Ilka és II. Kálmán. *Ilka* (sz. 1855 július 7-én Kis-Sároson; él) férjhez ment Meliórisz Józsefhez 1874-ben, kitől 1877-ben elvált. *II. Kálmán* (sz. 1858 Kis-Sároson) kis-sárosi és inánczi földbirtokos, neje Lucskai és Kükemezei Bánó József volt képviselőházi alelnök és báró Jeszenszky Therézia lánya, Mariska.

V. TÁBLA.

Gergely (ki a IV. táblán)
1800—1887.
(1. Görgei Görgey Rozália
2. nemes Maléter Nathália

Miklós	Etelka	IV. József	II. Lajos
sz. 1840.		sz. 1845.	sz. 1855.
Hlatky Olga		Meliórisz Ilka	
Miletta		Béla	
sz. 1876.		sz. 1875 aug. 23.	

Meliórisz *Gergely* (született 1800 Radácson, meghalt 1887 Eperjesen) radácsi földbirtokos, az eperjesi evangelikus egyház felügyelője, táblabiró. Első neje Görgői Görgey Rozalia, Görgey Sándor és nemes Paltzmann Rozalia lánya volt, kinek halála után nőül vette a ma is élő nemes Maléter Nathaliát (szülei Maléter János Sámuel és Lestini és Domanoveczi Zmeskál Teréz), kitől gyermekei: *Miklós* (sz. 1840, él) — lakik Bereg-Vég-Ardón; neje Hlatky Olga, lánya Miletta, — *Etelka* (él), *IV. József* és *II. Lajos*. IV. József (sz. 1845 Radácson, él), földbirtokos; 1874-ben nőül vette Meliórisz Ilkát; elváltak 1877-ben. Fia *Béla* (sz. 1875 augusztus 23-án Kis-Sároson, él) joghallgató.

A fentebbiekben akartam vázolni egy felvidéki nemes család múltját és jelenét.

MELIÓRISZ BÉLA.

A CSANÁD NEMZETSÉG WAFFA ÉS BOGYOSZLÓ VONALA.

(Harmadik közlemény.)

Waffa comes második fiának *Barnabásnak* ágazata I. Mihályban nyert folytatást, ki a IV. Béla alatt 1256-ban történt osztályban részt vett s ismét szerepel 1274-ben, midőn az aradi káptalan előtt egyrészt a Csanád fiai, másrészt I. Barnabás mindhárom fia, Domokos, *Mihály* és Barnabás, úgy a harmadik Waffa fia Fülöp, Benedek nevű fiának *Fülöp fia* egymás közt birtokaikon megosztoznak.[1]

Találkozunk még Mihálylyal 1285 április 26-án is, midőn Tamás — Pongrácz fia — az 1-sső Thelegdy, IV. László király előtt, rokonaival megjelenve, csanádmegyei birtokait ezekkel megállapíttatja, ekkor is jelen vannak — a többiek közt — e Barnabás comesnek mindhárom fia: Domokos, Barnabás és *Mihály*.[2]

Innentúl I. Mihály már nem jön többé elő Csanádmegyében, lehet, hogy végkép el is költözék onnan, — hogy talán a Csanádok erdélyi birtokaira ment lakni — s lehet, hogy Feketető vagy más néven Mikcseháza (Mikcse vagy Mikcs, Mekcs, régi magyarosan annyi mint *Mihály*) — lett tanyája s talán tőle vette nevét is e birtok.

Bizonyos, hogy az 1337. évi újabbi birtokosztályban sem I. Mihály, illetve maradéka, sem a Waffa-ágon élő három más család (a Gergelyé, Domokosé és I. Fülöpé) részt nem kapnak, mert mint láttuk, csak a Thelegdyek (Kelemenös ága) és a Makófalvyak (I. Dénes ága) osztozkodnak, pedig az érintett három család még Csanádban lakik, míg Mihálynak Csanádban a nyoma is veszett, nyilván ottani birtokait már elidegenítvén.

A Zéthényi Makó család.

Nagy valószinűséggel véljük állíthatni, hogy I. Mihály tekinthető a XIV. században Zemplénmegyében felmerülő *Makó* család törzsapjának.

Elismerjük, hogy kétségtelen bizonyossággal ezt odaállítani nem lehet, mert sajnos, nem ismerünk olyan oklevet, mely az *alább tárgyalandó Jánosnak* apját *határozottan Mihálynak* nevezné meg, vagy pedig a Csanád genusból való származását a «de genere» jelzéssel kisérné, de meggyőződésünk, hogy az alábbiakban felhozandók mégis az egyszerű gyanításnál több erővel bírnak.

Ha azért nem is vezetjük le — mert ezt nem tehetjük — a zempléni ős Makókat a Csanád-nemből, mégis e nemzetség történeté-

[1] Br. Wesselényi cs. görcsöni ltárából. Eredeti okl.
[2] Wenzel, Árpádkori új okmt. IX. k. 419. l.

nek keretében *e család* leszármazásának ismertetését is mellőzhetlennek tartottuk.

Lehet, hogy egy szerencsésebb kutatónak, vagy talán magunknak is, sikerülend még utóbb a hiányzó adatot megtalálni s a kérdést egyik vagy másik irányban eldönteni.

Ép ez időtájt — a XIV. század közepén — merül fel ugyanis Zemplénmegyében *Joannes de Mikeche, Mekch vagy Mikethe.*

Apjának *e megyében* nyoma nincsen, csak azt tudjuk Jánosról, hogy a zemplénmegyei ős Náthafalussy családból kiágazó családok egyikéből — valószínűen a *Leznay* családból — házasodván, Zemplénben lakott és Zemplén s Ung megyékben birtokokhoz jutott. Birtokos volt Mikche vagy Mikeche (Mikete) faluban is, és «de Mikeche vagy Mikete»-nek iratott.

János két fiának *Makó* és *Mihály* nevet adott.

Tudjuk, hogy *Makó bán* neve a Waffa-ágon — sőt az egész nemzetségben is — különös előszeretet tárgya volt.

János úr is talán ennek emlékére, vagy hogy a távol Csanádmegyebeli *Makók* vagy *Makófalvyakkal* az összetartozandóságot kifejezze, adta elsőszülött fiának a «Makó» nevet, ki azt még *személynév* gyanánt viselte ugyan, de már utódjai a *Makó* vezetéknévvel élnek.

Maga *Makó* az oklevelekben különböző előnevekkel jő elő. Birtokai voltak Zemplénmegyében: Zenthesen, Zéthényben, Mikechén és Sárosmegyében: Kruchón. Ezek közül felváltva egyik vagy másikról, néha pedig egyszerre kettő-háromról is iratik a neve.

Ifjabb testvére *Mihály*, ki — lehet ezzel a nagyapja nevét kapta — inkább csak «Mikechei» névvel fordúl elő s már 1345-ben mint királyi ember szerepel.[1]

János fiai: Makó és Mihály s több Leznayjogon lévő érdektársai ellen pert indított Leznay István fia Domokos, melyben a Leznayak, Csemernyeyek, Navalyadi Naták, úgy Jánosunknak fiai: Makó és Mihály mint alperesek szerepelnek.

E perben az egri káptalan 1335 okt. 6-án kelt határtjáró levele alapján létre jött a felek közt az osztályos-egyezség, a zemplénmegyei Lezna, Rákócz (Rachkolch), Volya, Sztankócz, Vagyakócz, Markusfalva, Navalyad, Csemernye, Csukaháza, Berch és Mikeche nevű birtokok iránt.

Alapúl vétetett: 1-ször a budai káptalannak 1335 január 23-án, 2-szor az egri káptalannak fentérintett 1335 okt. 6-iki keletű oklevelei, melyeket a felek az országbirónak bemutattak.

A budai káptalan oklevelében érintve van *Béla királynak* oklevele is, mely szerint Navalyadi Nata fiai, Csemernyei Márk fiai és Lezna fiai közt e birtokok már egyszer osztály alá kerültek.

Megemlíttetik az országbírói oklevélben, hogy úgy a budai, valamint az egri káptalanok 1335-ben csakis *eme három család részére* tartattak határjárást és tettek osztályt.

Az Árpádok korában tehát *a Makók még nem voltak osztályosok*, eme családokkal tehát sem az egy nemzetségből való eredés alapján, sem beházasodás nyomán *semmi* közösségben még nem voltak s nem is lehettek.

Most azonban (1357-ben) már eme fenti osztályosok *utódjaira* nézve vált szükségessé ujabban az osztálytétel és a meghatárolás.

Ez új határolás alapján Szécsi Miklós országbiró 1357 május 20-án a létrejött osztály megtörténtét megerősíti.[1]

Azon évi szept. 16-án az osztályos atyafiak s köztük János fiai: Makó és Mihály eme bir-

[1] Gr. Sztáray okltár, I. k. 184. l.

[1] Eredetben a Náthafalussy cs. ltárában Náthafalussy Kornélnál, Fasc. 1. nr. 6, 7, 15, 16, 17. És leleszi konvent ltárában, fasc. 31. inter Acta nr. 28. Ann. 1390.

Ez oklevélből szükségesnek vélem a következő tételek közlését, a határ ugyanis érinti a Rákóczy család ősének birtokát *Gyapult* is. Erre nézve így szól az: . . . . «et inciperet tenere metas cum Blasio filio Michælis de Rakoulch abindeque juxta metas possessionis ipsius Blasii *Gyapul* vocate, veniret ad metas possessionis memoratorum Petheu filii Petri, *Michaelis et Makou* filiorum *Michaelis* (így!) filiorum (így!) *Joannis*, Berch supradicte.»

Itt nyilván fel van cserélve Makónak s Mihálynak apja és nagyapja neve!

Az oklevél odább ismét helyesen Jánost mondja apául. «. . . item meta terræ ipsius possessionis Rachkolch, quibus eadem a possessione dictorum Makou et Michælis *filiorum Joannis*, nec non Petheu filii Petri Rachkolch vocata distingueretur et separeretur etc.» — Tehát a Bogát-Radván nemből eredő Rákóczy család ősi fészkével határosok váltak a Makók is s ott maguk is birtokosok.

tokokra nézve a leleszi konvent előtt kijelentették, hogy azok firól-fira szálljanak s hogy leánynegyedek azokból ne birtokban, hanem mindig készpénzbeni fizetés által elégittessenek ki s ha ezen osztályos rokonok közül valamelyik magúl szakadna, ennek birtok-illetősége átszáll a többire. Ennek senki ellent nem mondhatván.[1]

Makónak Lapispataki Dezső leányától Erzsébettől[2] hét fia: János, Pál, György, Péter, Jakab, Ferencz és Benedek született, kikről okleveleink elég bőven beszélnek.

Elsőben is a legifjabb fiúnál vesszük fel a fonalat, mert ennek leszármazottjaival — kevés adat állván rendelkezésünkre — a leggyorsabban is végezhetünk.

Benedek, Klára nevű feleségével *Miklós* és *István* fiakat nemzett. Miklós után pedig *László*, *Benedek*, Péter és Ilona nevű gyermekek maradtak.

Benedek apjának — Makounak — sárosmegyei *kruchói* birtokát kapván meg, már a *Makó* család név mellé a «Kruchói» előnevet vette használatba s maradékai «Kruchói Makók»-nak iratnak.

A fenti leszármazásra nézve két oklevél adatai szolgáltatnak bizonyítékot. Ugyanis: nemes Miklós úr, a ki néhai Benedek fia (filii condam Makó dicti de Kruchó), anyja pedig nemes Klára asszony, a maga, úgy László, Benedek és Péter nevü fiai, Ilona nevű leánya, István nevű testvére s ennek Ábrahám nevű *és a többi* fiai, úgy Dorottya nevű *s a többi* leányai, nemkülönben egyéb rokonai nevében a szepesi káptalan előtt azt a felvallást tette: hogy t. i. néhai nemes Lapispataki Zsigmond fia Miklós és néhai Segnyei Miklós fia János *vele kiegyeztek* a néhai Lapispataki Dezső leánya Erzsébetnek, — a ki a fentérintett Kruchói Makónak a felesége, a felvallást tevő Miklósnak pedig nagyanyja volt, — összes ingó és ingatlanságból álló hozománya és leány-negyed illetőségére nézve stb.

Erről a szepesi káptalan 1467 január 17-én hiteles kiadványt állított ki.[3]

Továbbá: néhai Kruchói Demeter özvegye Margit asszony és fia György s leánya Potentiana nevében is a leleszi konvent előtt kijelentik: hogy a mely különböző hatalmaskodási és kártérítési ügyek akár a király, akár az egyházi bíróságok előtt folyamatban voltak, egyrészt Lapispataki Miklós és *Kruchói Makó Ábrahám és Miklós*, másrészt pedig a nevezett Kruchói Demeter özvegye Margit és Kruchói György között, ezekben az ügyekben békésen kiegyeznek s az ügyeket és pereket egymás irányában kölcsönösen leteszik és megszüntetik; az ezekre vonatkozó okleveleiket közösen megsemmisítik. Miről a leleszi konvent nekik 1478 január 9-én hiteles okiratot állitott ki.[1]

Benedek utódjairól több tudomásom nincs. Bizonyos csak az, hogy a sárosi ágon máig élő *Makay* család Kruchón a jelen századig birtokos volt.

Makónak többi gyermekei közül *János és Pál* már 1371-ben mint nádori emberek szerepelnek Bacsányi Péter fiának Jánosnak Dobos birtok iránt folyó perében az egri káptalan által tartott határjárás alkalmával.[2]

János 1373-ban is nádori emberként küldetik ki — Imre nádor részéről — László mester ügyében a Herczeg Péter által elkövetett hatalmaskodások iránt a vizsgálat teljesítésére.[3]

1374-ben ugyancsak János Sikácsi Miklóssal s Pouka fia Pállal együtt perbe idéztetik, Kaponyai Mihály és Pouka fia János és leánya részéről.[4]

Makó fiai: János és Pál, valamint Póka fia György úgy Zentesi Póka unokája János ellen eszközölt ki 1377-ben intető-parancsot Boly László anyjának (Annának) hozománya, nászajándéka és leány negyedének kiadása iránt.[5]

Makó fiai: *Péter* és *Jakab* pedig 1383-ban vizsgálati parancsot eszközöltek ki Zakanyai vagy Zbugyai Pál fiai Miklós ellen, mert ezek az ő malmuktól a Laborcz folyó vizét elzárták.[6]

Ábray Mihály 1390-ben Zentesi Makó fia Jánosnak Zétényi birtokáról öt malaczot elhajt-

[1] Eredetben a Náthafalussy cs. ltárában Náthafalussy Kornélnál. Fasc. 1. nr. 18.

[2] Orsz. lt. N. R. A. fasc. 1555, nr. 1.

[3] U. ott.

[1] Orsz. lt. N. R. A. fasc. 1557. nr. 1.

[2] Gr. Károlyi oklt., I. k. 321. l.

[3] Gr. Zichy okmt., III. k. 491. l.

[4] Leleszi konvent, fasc. 15. Act. nr. 1.

[5] U. ott, Act. nr. 16.

[6] U. ott, fasc. 24. act. nr. 21

ván, a miatt ellene János vizsgálatot eszközölt ki.[1]

1391-ben a Leznay jogú érdekeltek: és pedig egy részről Leznay György özvegye Ilona, Lesztéméry Lőrincz leánya, továbbá Kruchói Jakab özvegye, azután Klára Lesztéméry Mátyás leánya, másrészt a Náthafalussyak, Csemernyeyek, úgy Mykethei Makó fiai: Péter, Jakab és György, megjelentek a leleszi konvent előtt s kijelentették, hogy miután Leznay Lőrincz fimagzat nélkül halt el, ők, mint a nevezett Lőrincznek osztályos rokonai (fratres condivisionales) megegyeznek néhai Leznay György özvegyével leánynegyed-rész, hozomány és nászajándék tekintetében a leznai sztankóczi és vagyakóczi birtokokból. Erről a konvent hiteles tanusitványt ád ki.[2]

Ugyancsak a Leznay örökségből kifolyóan 1392-ben Miketei Pető fia László vizsgálatot indíttat *Makó fia Péter, Jakab és György ellen*, valamint Navalyádi Nata fiai: László és György, úgy Csemernyey László s fia Benedek, Imre gönczi plebános, Náthafalussy László fiai Dénes és Ferencz ellen azért, mert ezek őt leznai, sztankóczi és vagyakóczi birtokrészeiből kizárták.[3]

1405-ben Makó János mellett már ennek fiaival *Péterrel, Györgygyel és Jakabbal* is találkozunk, kik ellen Kiseszenyi András fia Pál vizsgálati parancsot eszközöit ki amiatt, mert a nevezett Makók kizárták vékei és kerektói birtokából, jóllehet a király itélete szerint mind e birtokok nékie itéltettek.[4]

Jakab és György — Makó fiai — pedig Nagy (Magnus) Miklós és neje Miketei Izalth ellen kérnek vizsgálatot 1407-ben, mert ezek az ő miketei birtokrészüket elfoglalták.[5]

Ismét Makó fia Péter szerepel egy 1409-iki itélő-levélben, mely szerint esküt kelle tennie Péternek arra, hogy Kistárkányi Miklós deáknak keresztúri földjeit, erdeit és rétjét hatalmasúl el nem foglalta.[6]

Innentúl a családtagok már mindig a közös *Makó* családnévvel jönnek elő, váltakozva viselvén a külömböző birtokok után az erre való előnevet.

Így: Zrithey Domokos 1410-ben Zéthéni Makó Pétert és Györgyöt idézteti a miatt, hogy ezek *Geuden* nevű birtokán feleségét és jobbágyát megsebesítették s becsületükben is megsértették.[1]

Vagy pedig midőn 1413-ban a Vajnatinai Eördög László fia Mihály részére Zemplénmegyei *Visk* nevű birtokot határolták, ennél Mikethei Makó György szerepel mint királyi ember.[2]

1413-ban Leznay Péter fia István s ennek anyja *Anna* idéztetik Makó fiait *Ferenczet* és *Györgyöt*, mert ezek Leznay Istvánnak Leznán lakó jobbágyát megsebesítették.[3]

Makó fiai közül különösen *János* tartotta fen s alapította meg a Zemplénben virágzott *Makók* nemzetségét. Tőle sarjadzott le az *e néven* több századon át fenállott család.

János négy fiat nemzett: Pétert, Györgyöt, Jakabot és Mihályt.[4]

Mind a négyről bőven emlékeznek forrásaink.

Már 1415-ben *Zéthéni* Makó János fiai: Péter, György és Jakab ellen rendeltetik el vizsgálat a miatt, hogy Cseby Jakab és Lászlónak Zéthén községben a Latorcza vizén emelt malmát elzárták.[5]

Ugyancsak 1416-ban egy másik oklevélben már mint *Zentesi* Makók jönnek elő. Ugyanis a hajszentlőrinczi prépost, úgy a Csabyak és Zritheyek Zentesi Makó János fiait: Pétert, Györgyöt és Jakabot a vékei, gödéni és szentesi erdőkben okozott károk miatt panaszolván, ez ügyben vizsgálat tartatik.[6]

Ugyanez évben már megint *Zéthéni* előnévvel iratnak, midőn viszont ők panaszolták be a fentnevezett prépostot és érdektársait. Itt Péter György és Jakab (dicti Mako de Zethen), nemkülönben a nevezett Péter fia *Imre* s György fia *Simon* részére idéztetnek meg, a hajszentlőrinczi prépost, CsobaiPál és László, úgy Zrithey Domokos Göden helység egy részének elfoglalása, a zétényi malomnak elzárása, s utóbbinak újból leendő felállitása tárgyában.[7]

[1] Leleszi konvent, fasc. 24. nr. 14.
[2] Orsz. lt. N. R. A. fasc. 791. nr. 46.
[3] Lelesz, fasc. 33. Act. nr. 8.
[4] U. ott, fasc. 5. Act. nr. 21.
[5] U. ott, fasc. 7. Act. nr. 6.
[6] U. ott, fasc. 9. Act. nr. 8.

[1] Lelesz, fasc. 10. Act. nr. 34.
[2] Gr. Sztáray oklt., II. k. 118. l.
[3] Leleszi konvent, fasc. 13. Act. nr. 19.
[4] M. Nemz. Múzeum kézírattára, Quart. lat. 2030/a.
[5] Leleszi konvent, fasc. 15. Act. nr. 36.
[6] U. ott, fasc. 16. Act. nr. 3.
[7] U. ott, fasc. 16. Act. nr. 14.

Péter, György és Jakabnál is találkozunk a XIV-ik, sőt még a XV-ik századbeli okleveleinkben nem ritkán előforduló azzal a jelenséggel, hogy apaként a *nagyapa* neve iratott a levélbe.

Ime, a reá következő évben 1417-ben megint vizsgálatot tartatnak Péter, György és Jakab, továbbá *Imre* és *János* a nevezett Péter fiai, úgy *Simon* a nevezett György fia, ugyancsak a Csapyak a hajszentlőrinczi prépostság és Lasztóczy Dénes fia János ellen, az ő *zentesi* határbeli erdejük pusztítása miatt s a levélben Péter, György és Jakab mint «filii Makou de Zethen» jelöltetnek meg.[1]

Zéthéni Makó Péter és György 1418-ban is megint vizsgálatot tartatnak; és pedig Stibor egri püspök jobbágyai ellen, kik bizonyos jobbágyaikat megsebesítették.[2]

Ez évben nyugtatja Péter a maga s fiai Imre és János nevében is Kiseszenyi Balázst az iránt, hogy ez az ő Keréktón lakó *Fábián* nevű jobbágyuknak több elvett tárgyát nekik visszaadta.[3]

E Makók történeténél bőven válogathatunk a sok intető és vizsgálatot rendelő parancs s vizsgálati eljárásnak ismertetésében, miért is e részben csak is arra szorítkozunk, hogy csak oly oklevelet fogunk érinteni, melyet a *leszármazási adat* tesz fontosabbá.

1420-ban Zétényi Makó János fiai: Péter és György, továbbá a most nevezett Péternek fiai: *Imre*, *Balázs* és *János*, úgy a nevezett Györgynek fiai: *Simon* és *Bálint* részére vizsgálat foganatosíttatott a Helmeczy családbeliek ellen, kik a nevezett Makók *gödéni* jobbágyainak gabonáját elhordatták.[4]

1420-ban még a nevezett két testvér Imregh Miklós, úgy az Eszenyiek és Abaháziak ellen is pereskedtek.[5]

Ellenben mindketten (t. i. Péter és György) épp ez évben iktattatnak be *Véke* falu fele részébe.[6]

E miatt perrel támadtattak meg Csicseri Orosz János özvegye Ilona, Makó Katarina Kasuhi Péter deák felesége, Tibolddaróczi Péter gyermekei és Helmeczy Gábor és András részéről. A nádor — Garai Miklós — 1423-ban kelt itéletében a perelt ingatlanok felosztását rendelte el. A Makóké maradt 16 jobbágytelek fele része s egy lójáratú malom. Felpereseknek itéltetett 16 népes és egy elhagyott telek, egy lóerejű malom, egy kőből épült egyház toronynyal, a temető, királyi mértékkel mért két ekényi művelt szántóföld, halastó, a «Paptava» nevű tó stb. Itélet után még ez évben egyezség jött létre a felek közt s a Makók még 45 frt fizetését is elvállalták. (A nádor itéletében megint mint *Zéthéni Makó fiai* irattak Péter és György, tehát a nagyatyjuk van apjuk gyanánt megjelölve. Az egyezségben azonban már mint *Zéthényi Makó Péter* és *György* szerepelnek.)[1]

Makó Péter 1429-ben már nem élt, mert ez évben már *Anna* nevű leánya, mint néhai Zéthéni Makó Péter gyermeke, valamint özvegye Margit említtetnek.

Margit asszony és fia János tartatnak vizsgálatot Zétényi Makó György ellen bizonyos lovak elhajtása tárgyában, nemkülönben a nevezett Makó Györgynek udvari embere (familiaris) ellen is, minthogy ezek több jobbágyaikat megsérelmezték.[2]

Gyögy ellen általában igen sok a panasz közbirtokos társai részéről; s különben is azt lehet mondani, hogy itt is — miként az egész országban — midőn ez idő tájt már a birtokos társak mindjobban elszaporodtak, közöttük a békétlenség, az egymáséra törés, az ellenségeskedés napirenden volt.

A Makók birtokainak területéről is végét alig érő sorozatát hozhatnók fel az ilyen sajnos jelenségnek; mellőzzük azonban azoknak legnagyobb részét s csak is némely jellemzőbb esetnek a megérintésére szoritkozunk.

Abaházy László — Miklós fia — panaszolja megint György urat 1430-ban, hogy tőle abaházi lakásából gonosztevők pénzt, ékszereket, okleveleket s sok egyéb ingóságot ellopván, ezeket a tolvajok mind Zétényi Makó Györgynek

[1] Leleszi konvent, fasc. 17. Act. nr. 101.
[2] U. ott, fasc. 18. Act. nr. 48.
[3] U. ott.
[4] U. ott, fasc. 20. Act. nr. 22.
[5] U. ott, fasc. 20. Act. nr. 44, 45.
[6] Lelesz. Elench. V. k. nr. 114.

[1] Fejér, C. D. X/VI. k. 579—580. ll. Itt nyilván téves leírásból a perelt birtok. «Véke» helyett «Urke» névvel fordul elő. És Lelesz, fasc. 23. Act. nr. 84.
[2] Lelesz, fasc. 29. Act. nr. 12, 40, 62.

szolgáltatták át; kéri tehát, hogy Györgytől mindezek elvétessenek s kára helyre hozattassék.[1]

Viszont György testvérének *Mihálynak* fia *György* és másik testvére *Péternek* fia *János* eszközölnek ki ugyanez évben vizsgálatot a nevezett Abaházy László ellen, mert ez az ő zentesi földjeiken termett összes gabonaneműket és szénájukat elhordatta s még egyik belső emberüket meg is ölte, egy másikat pedig megsebesítette.[2]

Azután megint a Helmeczieekkel van bajuk, a kik Makó Györgytől, úgy *János fia Gergelytől* és Péter fiai: Jakabtól és Benedektől, ezeknek vékei, zentesi és kerektói birtokrészeit foglalták el.[3]

Az Abaházy Lászlóval való ellenségeskedés végzetessé vált. Egy újabb hatalmaskodásánál a támadót agyonvágta, megölte Makó György. György uramat e miatt fej- és jószágvesztésre ítélték. De forogtak fenn nagy számmal a kegyelmezésre indító okúl szolgáló körülmények. Zsigmond király azért 1436 november 4-én Prágában kelt grationaléjában megkegyelmez György fejének, sőt meghagyta neki minden javait, kötelezvén őt mégis arra, hogy a megölt jogutódainak elégtételt szolgáltasson.[4]

Meggyűlt a baja a Makó családnak különösen az Eszenyiekkel. Láttuk fentebb, hogy már 1405-ben perrel támadtattak meg a Kiseszenyiek részéről a vékei és kerektói birtokok miatt.

1435-ben, itélet alapján már iktatási parancsot nyert Ezeni Pike Balázs, Makó György és János vékei és kerektói birtokainak fele részére nézve.[5]

Pyke Balázs, a Péter fia János ellen hatalmaskodás czímén megint csak perelvén, Palóczy Máté nádor 1436 szeptember 24-én esküt itélt Makó Jánosnak, hogy ő is, meg özvegy édes anyja is ártatlanok a panaszolt gabona elhordatásában.[6]

A vékei birtok *másik fele részére* nézve is folyt per. Ugyanis Eszeni Pyke Balázs felbújtására és kívánságára Helmeczy Adorján és Helmeczy Gál elfoglalták Makó György, János, Péter és Jakabnak vékei birtoka másik felét.

[1] Lelesz, fasc. 30. Act. nr. 42.
[2] U. ott, fasc. 30. Act. nr. 55.
[3] U. ott, fasc. nr. 23. Act. Anni 1434.
[4] Gr. Zichy okmt., VIII. k. 593—94. ll.
[5] Leleszi konvent, fasc. nr. 34. Act. Anni 1435.
[6] Gr. Zichy okmt., VIII. k. 591. l.

Albert király Budán 1438 november 16-án kelt levelében ez ügyben Zemplénmegye bíráit eljárásra utasította. A leleszi konvent szerezte be a bizonyítékokat. Mire a király a Makóknak e birtokba leendő bevezettetését és beiktatását rendelte el. E szerint a per a Makók javára dőlvén el, abba a Makó család 1439-ben ünnepélyesen bevezettetvén, be is iktattatott.[1]

Ez évben azonban megint nyugtalaníttattak, mert Agárdy Antal fiai is — Mihály és László — rátörvén Zéténi Makó Péter fiai János, Jakab és Benedeknek *zenthesi* birtokára, azt törvénytelenül elfoglalták.[2]

A Makó család minden törvényes eszközt felhasználva, hogy az itélet daczára is megtarthassa elvesztett vékei és kerektói birtokait is, perújítási és visszahelyezési keresettel élt a már birtokba is helyezett Eszeni Pyke Balázs ellen. Ezenközben történt pedig, hogy Eszeni Balázs — dictus Pyke — Makó Jakab, Gergely János és Benedeknek vékei és zéthéni házaira fegyveres kézzel szolgáival együtt reá tört, onnan több tárgyat elidegenített; maga Pyke Balázs egy szolgát fegyverrel megölt, ökröket elhajtatott s jobbágyokat megsebesített. E miatt Pyke Balázs ellen nagyobb hatalmaskodás miatt a vizsgálat el is rendeltetett.[3]

Ennek nyomán hozatott meg azután az újabb és kedvező itélet 1446-ban, mely szerint Zéténi Makó Péter fiai Jakab és Benedek, úgy Makó György fia Gergely abba a zentesi birtokba s a vékei és kerektói birtoknak a fele részébe, melyet Kiseszeni Pyke Balázs még Makó Péter fiától, Jánostól és néhai Makó Györgytől itélet alapján elvett s azóta kezeinél meg is tartott, itéletileg visszahelyeztetni rendeltettek, kimondatván, hogy ezentúl ősi jogon mindazt bírhassák.[4]

Ez olaj volt a tűzre. A kölcsönös hatalmaskodás erre még jobban megindúlt.

A következő évben megint panaszkodnia kellett Jakabnak s Gergelynek, hogy Pyke Balázs s fia Kiseszeni János ismét Helmeczy Adorján deákkal s Helmeczy Gállal szövetkezve, együttesen elfoglalták megint vékei birtokaikat

[1] Lelesz, Elench. Tom. V. nr. 113. És gr. Zichy okmt., VIII. k. 634—636 ll.
[2] Lelesz, fasc. nr. 19. Act. Anni 1439
[3] U. ott, fasc. nr. 12. Act. Anni 1444.
[4] U. ott, fasc. nr. 12. Act. Anni 1446.

s maguk közt két részre osztották fel; de sőt Pyke még az ő *zentesi* 6 jobbágy-telküket is minden hasznaival s egy szőllővel együtt elfoglalta.[1]

Ezért viszont Jakab úr boszúlta meg magát akként, hogy azt a zéthéni portiót és szőllőt, melyet régebben fivérének, Jánosnak átvállalt 100 arany forintnyi adóssága fejében Pykének átengedett volt, hatalmasúl visszavette s a szőllőnek kilenczedét is visszatartotta a nélkül, hogy az adósságot megfizette volna; s ezenfelül úgy ő, valamint fivére János, nemkülönben Makó Györgynek fiai *Gergely és Mátyás*, Pykének a kerektói erdőkből előjövő 20 darab húsz arany forintot érő malaczát elfogták s 16 arany forintot érő négy ökrét is elhajtották, miként ezt maga Pyke Balázs vizsgálatot kérő panaszában részletesen előterjesztette.[2]

János fia *György* is szép birtokokat szerzett a Palóczy családtól. Az egri káptalan előtt 1441 nov. 8-án vallotta fel ugyanis «nagyságos» Palóczy László — Imre fia — hogy 2040 arany forintért zálogba adta Zéthéni Makó János fiának, Györgynek, zemplénmegyei Kysgerics, Sennyey, Vyeche és Zolnok nevű falvaiban levő birtokrészeit.

E birtokokat aztán Makó György békésen birtokába is vette.[3]

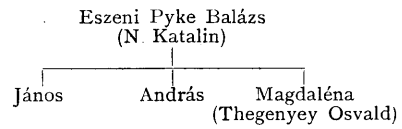
Jakab azután megint *Gercselben* és *Legenyén* (Zemplénm.) szerzett részbirtokokat, melyekbe 1447-ben be is vezettetett s beiktattatott.[4]

Úgy olvassuk, hogy Péter fia Jakab, ki *Anna* nevű feleségétől *Albert*, *Miklós*, *Adviga*, *Ilona* és *Katarina* nevű gyermekeket nemzett, az 1450-es években messze útra kelt, de szerencsétlenül járt útjában, mert Bécs közelében a nyilt úton rablók támadták meg s kifosztották. Ezt az esetét terjeszti elő a leleszi konvent előtt 1453-ban, midőn is kötelezi magát, elvállalván fiának Albertnek s fivérének Jánosnak terhét is, hogy azt a 146 arany forintot, melylyel Palóczy Simon királyi főlovászmesternek tartoznak s melyet a kikötött határidőre éppen a rajta történt rablás következtében megfizetni nem volt képes, pontosan meg fogja fizetni.[5]

[1] Lelesz, fasc. nr. 27. Act. Anni 1446.
[2] U. ott, fasc. nr. 37. Act. Anni 1449.
[3] Orsz. ltár, Dipl. 13651.
[4] Lelesz, Elench. Tom. V. 112.
[5] Lelesz, fasc. nr. 29. Act. Anni 1453.

Pyke Balázs halála után annak gyermekei s rokonsága sem hagyták békében Jakab urat; keservesen protestál s panaszkodik is a konvent előtt 1458-ban, elmondván a maga, úgy Miklós fia, János fivére és Mátyás unokatestvére nevében Thegenyey Gergely, valamint néhai Eszeni Pyke Balázs özvegye Katalin, ennek fia András és leánya Magdolna Thegenyey Osvald felesége ellen, hogy ezek az ő zétényi házát és kúriáját felgyujtották, felégették s még három jobbágytelkét is ugyanott elfoglalták.[1]

Az Eszeni Pyke család származék-rendje a most ismertetett oklevelek szerint a következő:

Jakab 1461-ben megint beiktatást teljesíttet, Vékén egy birtokrészbe, de ennek néhai Csobay Mihály özvegye ellent mondott.[2]

Vékei birtokából ismét többen foglaltak tőle 1462-ben is.[3] Nincs nyugta tehát s megint vizsgálatot kér a hatalmaskodó Kisfaludy Gergely, Helmeczy Tamás és Osvald, Zaákai Bálint, Barancsi András özvegye, úgy Helmeczy Adorján özvegye ellen.[3]

Zalóki birtokát is elpusztítván a Zempsei nemesek, ú. m. László János és Vilmos néhai Zempsei László fiai, Gúthi Ország Mihály nádor 1466 április 13-án nevezettek ellen idéző-levelet bocsát ki, a *Kerektón* lakó Zéthéni Makó Jakab, János és Máté (így, Mátyás helyett) érdekében.[4]

Közben Felső-Legenyén ujabban birtokot szerezvén, ép ez évben (1466) Jakab magát abba be is iktattatta[5] s ezt békésen birtokába vette is. De csak nem lehetett nékie nyugsága ezután sem, mert ime reátörtek a Makóknak *Kerektó* falubeli birtokaira Kálnay György és neje Zsófia, s ott számos hatalmaskodást követtek el. Ez érdemben esküt itéltek Jakab úrnak, úgy Makó Mátyásnak és Jánosnak is; 36 nemestársukkal tartozván az esküt letenni.[6]

[1] Lelesz, fasc. nr. 33. Act. Anni 1458.
[2] U. ott, fasc. nr. 31. Act. Anni 1461.
[3] U. ott, fasc. nr. 24. Act. Anni 1462.
[4] Orsz. ltár, N. R. A. fasc. 778. nr. 63.
[5] Lelesz, Elench. Tom. V. nr. 109.
[6] Lelesz, fasc. nr. 25 Act. Anni 1468.

1470-ben Jakab Csicseri Andrással együtt Csicseri Jóbot, Ormos Mihályt, Lászlót, Imrét, Istvánt és Jánost, úgy egy másik Ormos Jánost az iránt hívják fel, hogy a Tolcsva, Horváthi, Újfalu, Toronya, Csergeő és Gercsel zemplénmegyei birtokokra vonatkozó okleveleket nekik adják ki.[1]

Ez évben Makó Jánossal együtt Jakab megint panaszkodik Upor László ellen is, hogy ez Zétényben egy jobbágytelket tőlük elfoglalt.[2]

Upor Lászlóval még egyéb baja is volt Jakabunknak. Upor ugyanis Zétényben egy malmot s a nagy-nekchei haltartó felét s Gercselben is birtokrészt foglalt el tőle. E miatt pert folytat megint Jakab úr; az itélet szerint tartozott a leleszi konvent előtt 24 nemes eskütársával a foglalás tényére nézve megesküdnie.[3]

Ez 1472-ben történt. Úgy tetszik, hogy ez után már csak inkább békességben teltek el öreg napjai Jakabnak. Nem perel, nem panaszkodik ezentúl. Késő vénségben halt meg. Valószínűleg 1490 táján tért meg ősei sorába, mert 1492 márczius 21-én leányai már osztozkodnak apjuk hagyatékán; és pedig a mint olvassuk: Hosttffy Miklós prépost előtt tévén néhai Zéthéni Makó Jakab úrnak, *Anna* nevű nemes úrnőtől született leányai: Hedviga előbb Tamás mesternek özvegye, most pedig Petthri Fodor Lászlónak felesége és *Katalin* Szepessy András özvegye, egymás között apai örökségükre nézve oly értelmű egyességet és megállapodást, hogy a melyik túl éli a másikat, az öröklendi az elhaltnak illetményét is.[4] Így tehát, habár János a zenthesi plebános részére a leleszi konvent 1494-ben állít is ki bizonyítványt arról, hogy nemes Makó Jakab, midőn a zentesi plebániára reá tört, ott minémű károkat okozott légyen; ez nyilván egy már korábban megtörtént dologról szóló, későbbi keletű tanúsítvány lehet.[5]

Jakab leányát Advigát, a ki előbb a leleszi konvent jegyzőjének Tamás mesternek volt özvegye s akkor már Petthry Fodor László hitvese, valamint ennek Tamás mester jegyzőtől nemzett János és Ferencz fiait megintetik néhai Zéthéni Makó Mátyás fiai *Gergely* és *Mihály*, hogy *Zétény* községbeli *Makó* nevű birtokukat, melyet néhai atyjuk Mátyás, az ő akaratuk ellenére a nevezett Tamás jegyzőnek eladott, nekik engedjék vissza.[1]

A jelek szerint Jakabnak fiai, Albert és Miklós mag nélkül haltak el, mert utóbb is mind csak a leányairól van szó. Már 1502-ből olvassuk, hogy néhai Zéthéni Makó Jakab leánya Adviga nevében protestál ennek férje, Zéthéni Fodor László, Kiseszeni Pike László ellen bizonyos jobbágy-telek szándékolt eladása miatt.[2] (Ime Fodor László, az eddig viselt Petthry előneve helyett, nyilván a felesége után birtokába jutott *zétényi* birtokrész után már maga is a Zétényi előnevet kezdi használni.)

1507-ben pedig ugyancsak nemes Zétényi Makó Adviga, Zétényi Fodor Lászlóné inhibeálja Vajai Ibrányi Lászlót a szatmármegyei Jánosi, Ders és Hodász falukban lévő részbirtokok megszerzése miatt.[6]

Ez évben Adviga asszony a most nevezett szatmármegyei birtokokba bevezetteték s be is iktattatott.[4]

1509-ben már azt látjuk, hogy Advigának egy hasonnevű leánya már Nempthy Miklósnál van férjnél, mert Zéthéni Fodor László *leánya:* Adviga és férje Nemthy Miklós a miatt emeltek óvást a konvent előtt Zéthéni Makó Mihály ellen, nehogy ez zéténi, kerektói és zentesi birtokait Czekey Mártonnak eladhassa.[5]

1512-ben ugyancsak Adviga és az akkor már *néhai* Makó Ilonának — Jakab leányának — fia Némethy Miklós, néhai Csicsery András fiaival: Zsigmonddal, Lászlóval, Péterrel és Ambrussal együtt protestálnak és intetik *Tarkői Tarczay Miklóst*, nehogy ez megszerezze és átvegye a néhai Czékey Mártonnak zemplénmegyei Tolchwa, Thoronya, Vámosújfalu, Gercsel és Csergő falvakban lévő birtokrészeit.[6]

[1] Lelesz, fasc. nr. 35. Act. anni 1470.
[2] U. ott, fasc. nr. 45.
[3] U. ott, fasc. nr. 13. Act. anni 1472.
[4] Orsz. ltár, N. R. A. fasc. 941. nr. 50.
[5] Lelesz, fasc. nr. 22. Inter Act. 1494.

[1] Lelesz, fasc. nr. 33. Act. anni 1495.
[2] Lelesz, Elench. Tom. III. fol. 147.
[3] Lelesz, Proth. I. fol. 34.
[4] Lelesz, Elench. Tom. V. nr. 108.
[5] Lelesz, Elench. Tom. III. fol. 173.
[6] Lelesz, Elench. Tom. III. fol. 202.

A Makó-fia János fia: *Péter ágán* akkor életben volt rokonok ú. m. János fia Gergely, Némethy Miklós és Adviga Fodor Lászlóné egymásközt 1516-ban általános osztozkodást teljesíttetnek, melynek alapján a zéthéni, kerektói, abaházi és vékei birtokokból úgy a melyeket tettleg birtak, mint a melyekhez csak joguk van, de jelenleg másoknak — idegeneknek — kezén vannak, nemkülönben a *Tisza-Bodrogközben* fekvő összes javak három részre mentek.[1]

Advigának még a gyermekeit is megismerjük egy 1517 október 3-án kelt oklevélből.

Együttesen tiltakoznak ebben a leleszi konvent előtt, Fodor Lászlónak, Zéthéni Makó Jakab leányától, Advigától született fiai: ú. m. Fodor Imre, Leonárd, Sebestyén és Lázár, úgy Makó Jakab másik leánya, néhai Ilonának fia: Nempthy Miklós, végül Zéténi Makó Mátyás fiának Gergelynek *Bernát* nevű, valamint a *többi* fiai is, a zenthesi, zéténi és kerektói birtokok elidegenítése ellen.[2]

Makó Péternek *János* fiától való unokája *Gergely vagy György*, a ki «Makai de Zéthén»-nek is iratik, 1511-ben Ráskay György özvegyét inteti meg, nehogy ez birtokát elidegenítse;[3] előzőleg pedig 1509-ben már lemondott kerektói összes birtokrészeiről és ottani «Nekche» nevű haltartójáról, Nempthy Miklós részére.[4]

Kistárkányi Boda Miklósnak pedig Nagy-Rozványban három telket zálogosít el 1514 május 5-én.[5]

1518-ban — a jászói konvent előtt — a maga és fiai Bertalan, János és Zsigmond nevében a nevezett Nemthy (Némethy) Miklóssal s ennek fiai: István, Imre és Ferenczczel a zétényi, zentesi, kerektói, vékei és abaházi összes birtokait és jogait illetően megállapodásra lépett.[6]

«Kerekthói» előnévvel írva, Zentesi Pyke Bálint ellen protestál még 1520-ban, mert ez nem tartott be bizonyos kikötött határidőt.[7]

Eme *Gergely vagy György* fiai közül *Bertalanról* egyéb adat nem ismeretes.

János 1549-ben Füzesséry Mátyással perlekedett Fizessér faluban lévő egy birtok-rész iránt.[1]

János, úgy Némethy Imre, Ferencz és János, valamint Vékey András között a zenthesi kúria s a vékei és abaházai birtokokra nézve egyenetlenség támadván, 1551-ben itélettel döntetett el a birtok-jog kérdése.[2]

Ezután egyre-másra kezdi János ősi birtokait elidegenítgetni; okát nem tudjuk, mi vitte erre, lehet, hogy Némethyékkel nem volt a legjobb viszonyban s közelükből akart távozni. Így már 1552-ben száz forintért zálogba vetette János úr Zéthén, Zentes és kerektói birtokai egy részét, Zéthéni Horváth Veronikának;[3] 1553-ban pedig, miután Némethy Imrével és Ferenczczel bizonyos hatalmaskodás iránt kiegyezett volna, ezekkel elcserélte zétényi, zenthesi, kerektói, abaházai és eszenkei birtokait.[4]

Zsigmond öcscsével együtt átengedi Anarchy Péternek abaházai pusztájuknak felerészét 1554-ben;[5] Kerektónak felerészét pedig 1558-ban megint csak Némethy Ferencznek veti zálogba 25 frtban.[6]

Egy Makó Jánost 1558-ban zemplénmegyei szolgabírónak olvasunk.[7] Lehet, hogy ép ő viselte a tisztséget.

János és felesége Pelenyi Borbála azután nemes Agárdy Miklósnak agárdi, bédi, domóczi és dobrai birtokrészeit szerzik meg 1561-ben, egyelőre még csak olyanformán, hogy azokat éltük fogytáig használhassák.[8]

Nemsokára reá azonban az agárdi birtokot véglegesen is megszerezte János Agárdy Miklóstól, mert amint látjuk, 1563-ban e birtokba ünnepélyesen bevezettetett és beiktattatott.[9]

Ez időtől fogva mindig csakis *Agárdi* előnevet használ már János úr, előbbeni prædicatumait végkép elhagyva. Már 1564-ben úgy olvassuk, hogy «Agárdi» Makó János protestál,

[1] Lelesz, Elench. Tom. III. fol. 275.
[2] Orsz. lt. N. R. A. fasc. 779. nr. 43.
[3] Lelesz, Proth. I. fol. 142.
[4] U. ott, Proth. I. fol. 50, 51.
[5] Orsz. lt. N. R. A. fasc. 862. nr. 63.
[6] Jászói konvent, Proth. C. nr. 65. fol. 28.
[7] Lelesz, Prot. V. fol. 84.

[1] Lelesz, Proth. 9. fol. 46.; Proth. 10. fol. 118.
[2] U. ott, Proth. 7. fol. 221. és 235.
[3] U. ott, Proth. 12. fol. 95.
[4] U. ott, Proth. 12. fol. 137. és 206.
[5] U. ott, Proth. 13. fol. 38.
[6] U. ott, Proth. 13. fol. 131.
[7] Szirmay, Notit. Hist. Com. Zempl. 71. l.
[8] Jászói konvent, Proth. E. fol. 110. nr. 128.
[9] Lelesz, Elench. Tom. V. nr. 111.

«Agárdi» Makó János és neje Peleny Borbála ügyvédet vallanak.[1]

Megözvegyülvén, másodszor Hoffmann Annát vette nőül s 1577-ben már nem élt. Gyermekei első nejétől valók, ú. m.: *Bernát*, *Ferencz*, *Potentiana* előbb Laczay Jánosnak, utóbb Fejérváry Pálnak felesége és *Katalin*, a ki mindég «agárdi» előnévvel iratik s az agárdi kúria elfoglalása tárgyában 1577-ben Farkas Miklós ellen protestál is. Katalin Otrochoky Györgynek lett hitvese; utóbb Agárd, Bél és Dobra birtokokat ő bírván, másodszor Kelecsényi József deákhoz ment férjhez. Ez időtájt, 1588-ban azonban Kis-Agárd, Bél és Dobra már Makay Péter és neje Péczely Zsófia kezein volt, sőt a nevezett Makay és neje két telket Agárdból és Bélből, Paczoth Ferencznek zálogba is adtak.[2]

Makó Katarina s férje Kelecsényi József 1592-ben a maguk és *Makay Péterné* nevében is visszavonják bizonyos egyezségüket Nagy-Agárd s a többi zemplénmegyei birtokokra nézve.[3]

Ez évben Makay Zsófia éppen magának Kelecsényi József deáknak, Makó Kata férjének vet zálogba három jobbágy-telket *Kis-Agárdon* 100 arany forinton.[4]

A dobrai birtokot utóbb Makay Péter és Zsófia nemes Horváth Ferencznek 120 frtért zálogosították el 1593-ban.[5]

Bernátnak, Szerdahelyi Derssffy Fruzsinától Kata leánya született.[6]

Bernátnak és Ferencznek fi-utódjai a jelek szerint nem maradtak.

Visszatérve most már Makó János öcscséhez, *Zsigmondhoz*, kiről már emlékeztünk is, midőn János bátyjával együtt Anarchy Péterrel 1554-ben szerződött, azt olvassuk felőle, hogy 1548-ban óvással élt Némethy Ferencz és János ellen a miatt, hogy ezek nem tartották be a zéthéni, zentesi és kerektói birtokok osztályánál tett kötelezettségüket.[1]

Mint Zápolya-párti, Zsigmond uram nótába esett s Ferdinánd király, a hűtlenség czímén tőle elvett javai közül 1557 július 6-án kelt oklevelével a Zemplénmegyei: wolyai, chemernyei, oztkai és leznai birtokait nemes Zabó (alias Bogoly) Mártonnak adományozta el.[2]

Úgy látszik, egyéb zempléni birtokait «nagyságos» Thelekessy Imre és Zentjánossy Lajos kapták meg, mert 1558-ban az iránt inteti meg Zsigmond a nevezett urakat, hogy ezek tartózkodjanak az ő zenthesi, bessenyői, kerektói és eszenkei birtokrészeinek elfoglalásától.[3]

Zsigmondnak, Vékey Luczia nejétől (Vékey Adrián leányától) *Anna* leánya született, a ki előbb bogdáni Farkas Jánosnak, utóbb pedig Kölcsey Jánosnak volt a felesége.[4] Farkas Jánostól Anna, Kölcseytől pedig Sándor és Fruzsina nevű gyermekei származtak.[5]

Rudolf király 1591 november 20-án adja jóváhagyását az akkor már *néhai Makó Annának* (néhai Zenthesi Makó Zsigmond s neje Vékey Adrián Luczia nevű leánya leányának) férjezett volt Kölcsey Jánosnénak, Böki Paczóth Ferenczczel a Vékey Ferencz féle birtokokra nézve, melyeket Makó Anna, Vékey Ferencztől örökölt volt,[6] kötött szerződéséhez. Ebben Anna két gyermeke: Kölcsey Sándor és Fruzsina is fel vannak említve.[7]

Néhai Makó Anna jogán, leánya, Kölcsey Fruzsina kihaltával, ennek zemplénmegyei *leznai* és *egresi* birtokaiba, utóbb Brebiri Melith Vitus (neje Rosályi Kún Anna) és Melith Pál iktattattak be.[8]

MAKAY DEZSŐ.

[1] Lelesz, Libellus 2. sign. fol. 6. és 42.
[2] U. ott, Proth. 33. fol. 57. És Lib. 11. fol. 53.
[3] U. ott, Lib. 12. fol. 100.
[4] U. ott, Proth. 38. fol. 18.
[5] U. ott, Proth. 39. fol. 116.
[6] U. ott, Lib. 5. fol. 190, 201. Lib. 6. fol. 93.; Proth. 32. fol. 246.

[1] Lelesz, Proth. 3. fol. 136.
[2] Orsz. lt. Liber Regius ab anno 1552—1575.
[3] Lelesz, Proth. 13. fol. 140.
[4] U. ott, Libel. 5 nr. 130.
[5] Jászói konv. Proth. H. fol. 17.; Proth. G. fol. 173. és Lelesz, Proth. 35. fol. 7. — Orsz. lt. N. R. A. fasc. 813. nr. 14.
[6] Orsz. lt. N. R. A. fasc. 1748. nr. 12.
[7] Orsz. lt. N. R. A. fasc. 918. nr. 1.
[8] Orsz. lt. N. R. A. fasc. 866. nr. 11.; fasc. 865. nr. 39. és 42.; fasc. 963. nr. 53.; fasc. 1578. nr. 5.

VEGYES.

A magyar czímer II. András arany pecsétjén.

Fejér György közli II. András királynak három levelét az 1217. évből, melyben ez az ispotályosoknak különböző adományozásokat tesz[1] és egy negyediknek töredékét,[2] melyet kissé bővebben közölt Schmitth[3] és egész terjedelmében nyomtatott Paoli, még pedig egy a maltai levéltárban őrzött példányról, és azonkívül Wenzel is.[4]

Paoli továbbá közli[5] a Fejérnél adott három adománylevél közül azt, melyben a magyar király az ispotályosok jeruzsálemi házának adományozza «tributum porte de Supran quod nominatur Bobeth et quamdam terram nostrorum subulcorum idest pastorum *porcorum*[6] nostrorum, qui est iter Dravam et Chergon», mely utóbbi hely alant Pauler szerint,[7] a sopronmegyei «Csurgó»-tt kell értenünk.

A Palinál adott szöveg annyiból érdekes, mert ezt ő nem III. Honorius pápa regestáiból közli, mint Fejér György, hanem egy másolat nyomán, melyet «Aliottus Uguiccionis auctoritate imperiali judex et notarius publicus» András királynak eredeti diplomájával összeolvasott és hű másolatnak láttamozott ily kelettel: «apud Accon, vicesimo die mensis Octobris, decimo indictionis 1266». Az illető ház akkori főnöke «Frater Hugo Revel, venerabilis magister domus hospitalis sancti Joannis Jerusalem» kérésére e másolatot azonfelül Vilmos, jeruzsálemi patriarcha és a szentszék legátusa is láttamozta és pecsétjével látta el. Még érdekesebbé teszi ez okiratot II. András arany pecsétjének a láttamozó császári közjegyző részéről adott leírása, melyet eredetiben itt közlök:

«Illud authenticum sacrum privilegium (est).... bullatum cum serico rubeo et pendenti bulla aurea, in qua ex una parte apparebat Imago Regis coronati sedentis, et tenentis in una manu virgam cum lilio desuper et in alia tenens pomum, litteris ex uno latere signa ad modum lune, et stelle, et ex altero signum ad modum solis taliter circum scripta:

+ ANDREAS DĪ GRĀ UNGIE . DĀM . CHOĀE . RAVE. (így!) SVĪE . GAĪC . LODOMERIE . Q REX.

Ex altera quidem parte patebat figura ad modum scuti ad fascias et in tribus ex fasciis apparebant figure bine ad modum leonunculorum respicientium unum alterum parvo scutulo mediante, in qualibus et in fascia inferiori apparebat ymago quasi parvi leonis aspicientis retro se talibus litteris circumscripta:

+ SIGILLVM . SECUNDI . ANDREE . TERCII . BELE . REGIS . FILII .»

E leírás tehát fölötte érdekes adalékot szolgáltat Magyarország legrégibb czímerének kérdése tisztázásához is, mert a miket Nyáry Albert báró II. András pecsétjének egy közel hétszáz éves kopott lenyomatán hársfaleveleknek nézett,[1] azok az 1217-iki adománylevél bullaján a fönebbi leírás szerint még tisztán apró pajzsocskák voltak, melyeken szintén egy-egy oroszlán vala látható, csakhogy ezek kidomborultabb helyzetüknél fogva inkább voltak kitéve kopásnak, mint az a pajzs alsó csücskéjében álló oroszlán. II. András illető pecsétjét Nyáry könyve második táblájában a 13. szám alatt közli és legújabban a Szilágyi Sándor által szerkesztett Magyar Nemzet Története II. kötetének[2] mellékletei között is megtaláljuk annak a Kállay család levéltára eredeti példányáról vett arany-nyomású hasonmását. E pecsét czímerét vette föl a Magyar Heraldikai és Genealogiai Társaság saját pecsétjébe, azon módosítással azonban, hogy a kopott pajzsocskákat szívecskékre változtatta át, mert a hársfalevélnek egészen más az alakja, a mint ezt pl. ugyancsak Nyáry könyvének 74. lapján láthatjuk. Az 1217-iki czímer még annyiban is lényegesen különbözik Imre király 1202-iki,

[1] Codex Diplomaticus, III/I. k. 233., 237. és 239. l.

[2] A harmadik levél végéhez csatolt jegyzetben.

[3] Nicolaus Schmitth, Episcopi Agrienses, I. k. 119. l.

[4] Sebastiano Paoli, Cod. Dipl. del sacro Militare Ordine Gerosolimitano. (Lucca 1733—37.) I. k. 111. l. CV. sz. A Schmitth közölte töredék e szavakkal kezdődik: «Ad partes Tripolitanas transeuntes vidimus Castellum Krati .... magno labore et sumtu stb.» A castellum nevére Schmitth azt jegyzi meg, hogy «nomen hujus castelli haud dubie vitiose scriptum». Paoli közli (II. k. 448. l.) a névnek számos változatait «Crach, Crathum, Krach, Herat» stb. és a munkájához mellékelt mappán a Holt tengertől délre egy hegy fokán jelöli a vár fekvését. A név írásában tapasztalható zavar bizonyára onnan ered, hogy a régi okmányokban a *c* betűt bajos megkülönböztetni a *t* betűtől. Paoli azonkívül közli a Storia Gerosolimitana azon magyarázatát (ad annum 1156) hogy «Castrum, quod Crathum dicunt, ubi civitas olim Petras nomine». J. Delaville le Roulx szerint a vár török neve «Kal'at-el-hosn». Ő a latin okiratokban folyvást «Castrum Crati»-nak olvassa a nevét, ámbár a franczióknál «Le Crac» néven volt ismeretes. Les archives... de l'Ordre de Saint-Jean de Jérusalem a Malte. (Paris 1883) Bibliothèque des écoles françaises d' Athènes et de Rome 32. füzet 31., 76., 78., 217. és 246. l. — Wenzel ezen okiratot az Árpádkori Okmánytárban (I. k. 140. l.) közölte.

[5] Id. m. I. k. 109. l. CIV. sz.

[6] Tehát a királyi kondások földét, nem pedig a királyi gulyásokét, mint Pauler Gyula írja: A magyar nemzet története az Árpádok alatt, II. k. 87. l.

[7] U. ott.

[1] A heraldika vezérfonala, 22. l. L. egyszersmind a II. tábla 13. és 14. számú ábráit.

[2] Marczali Henrik, Magyarország Története az Árpádok korában. (Budapest, 1896.) Mell. a 396. laphoz.

HRADNAI HOLY PÁL CZIMERE
1488-ból.

négy pólyás és ugyancsak II. András 1231/2-iki öt pólyás címereitől, hogy az oroszlánok nem egy irányban vannak fordulva és hogy ezek a magasdad és nem a mélyített pólyatagokon fordúlnak elő.[1]

Delaville le Roulx szerint[2] András király diplomájának említett másolata még megvan Malta szigetén. Szerinte[3] továbbá megvan a Paoli közölte másik okirat is, illetőleg ennek átirata III. Honoriusnak «Iustis petentium desideriis» bekezdésű bullájában, melynek dátumául 1217 június 26-át adja. De az évszámban hibának kell lennie, mert az adománylevél szövegének tanúsítása szerint ez csak azután lett kiállítva, miután II. András a «Castellum Krati»-t meglátogatta volna. Már pedig tudjuk, hogy a magyar király ezen évben Lajos napja körül még csak Spalatoban járt,[4] és azért a dátum valószinüleg 1218 június 26-ára javítandó és a pápai megerősítés dátuma.[5]

KROPF LAJOS.

Hradnai Holy Pál címeres nemeslevele 1488-ból.

(Színes címerképpel.)

A Zsigmond korabeli címeres levelek tekintélyes sora után, melyek folyóiratunkban napvilágot láttak, bár azok száma koránt sincs még kimerítve, ez alkalommal a középkori heraldika egy másik, nem kevésbbé érdekes korának emlékét kívánjuk olvasóinknak bemutatni. Ez a Hradnai Holy család címeres nemeslevele, melyet a pór származású Hradnai Holy Pál Bécsben, 1488 április 10-én szerzett Mátyás királytól.

A királyi oklevél szövege a következő:

Commissio propria domini regis.

Mathias dei gratia Hungarie, Bohemie etc. rex duxque Austrie, tibi fideli nostro nobili Paulo Holy de Hradna salutem gratiamque nostram regiam et favorem. A claro lumine troni regie maiestatis velut e sole radii nobilitates legittimo iure procedunt et omnium nobilitatum insignia a regia claritate dependent ita, ut omne nobile et generositatis insigne a gremio proveniat regie maiestatis. Sane cum ad nonnullorum fidelium nostrorum humilime supplicationis instantiam per eos pro parte tui nostre propterea porrecte maiestati, tum etenim consideratis tuis fidelibus servitiis, quibus tu, uti certa relatione edocti sumus, sacre imprimis regni nostri Hungariæ corone, deinde etiam maiestati nostre omni zelo studuisti eoque ferventius et diligentius imposterum studebis complacere, quo te et tuas singularibus honorum gratiis a nostra celsitudine conspexeris insignitum, te igittur a rusticitatis et ignobilitatis statu, in quo hactenus extitisti, tanquam ab ignobilibus parentibus natus, de speciali nostra gratia et potestatis plenitudine eximentes duximus nobilitandum, immo nobilitamus et cetui verorum regni nostri nobilium aggregamus et connumeramus; decernentes, ut amodo deinceps tu heredesque et posteritates tue universe a te, tanquam nobili sanguine descendentes, veri nobiles habeantur et reputentur. Et insuper in signum huiusmodi nobilitatis hec arma seu nobilitatis insignia, que in capite seu principio presentium litterarum nostrarum suis apropriatis coloribus arte pictoria figurata sunt et depicta, animo deliberato et ex certa nostre maiestatis scientia tibi tuisque heredibus et pasteritatibus universis dedimus, donavimus et contulimus, concedimusque et presentibus elargimur, ut tu tuique heredes et posteritates pretacte huiusmodi arma seu nobilitatis insignia more aliorum nobilium regni nostri armis utentium amodo imposterum ubique in preliis, hastiludiis, duellis, torneamentis et aliis omnibus exercitiis nobilibus et militaribus, necnon sigillis, anulis, velis, cortinis, tentoriis, domibus et generaliter in quarumlibet rerum et expeditionum generibus sub mere et sincere nobilitatis titulo ferre, gestare omnibusque et singulis gratiis, honoribus et libertatibus, quibus ceteri nobiles quomodocunque de iure vel de consuetudine utuntur, frui, uti et gaudere possis et valeant, de talismodique singulari et specialis gratie nostre antidoto merito exultes et tanto ampliari studio ad honorem regie maiestatis tua de cetero solidetur intentio, quanto te et tuam posteritatem largiori favore regio preventum esse conspicis et munere gratiarum. In cuius rei memoriam firmitatemque perpetuam presentes litteras nostras secreto sigillo nostro, quo ut rex Hungarie utimur, impendenti communitas duximus concedendas. Datum Vienne, feria quinta proxima post festum Pasce, anno domini millesimo quadringentesimo octogesimo octavo, regnorum nostrorum Hungarie etc. anno tricesimo primo, Bohemie vero decimo nono.

(A hajtás külső jobb szélén: Johannes Episcopus ecclesie Waradiensis etc. cancellarius.)

Az oklevél fejezetébe festett címer, miként a mellékelt színes hasonmás híven bemutatja, jobb oldalt kikanyarított pajzs kék mezejében sárga buzakalász-kévén álló ezüst kakast ábrázol, vörös taréjjal és torokdíszszel. Ugyanez a kévén álló kakas látható oromdíszként az ezüst csőrsisakon, mely közepével jobb felé irányítva, a kissé megdőlt pajzs közepére van helyezve. A sisak foszlányának színei a kakas és a kéve színeiből: az ezüstből és sárgából van összeállítva. Az egész címerkép négyszögű halaványzöld alapra van festve, melyet külső fekete vonallal kisért, mintegy $7^1/_2$ miliméternyi vastag arany keret határol.

A címerkép szerkezetéhez nincs sok mondani valónk. A motivumok megválasztása a címerszerző gazdálkodó mivoltára enged következtetni. Az összeállítás egészen helyes, a meg-

[1] E címerek rajzát l. u. ott, mell. a 344. laphoz és 393. l.
[2] Id. m. 43. l.
[3] U. ott, 30. l.
[4] Ráth Károly, A magyar királyok utazásai 22. l.
[5] Wenzel, u. ott és köv. l.

rajzolás is, eltekintve attól, hogy a pajzsot a szokatlan nagy kivágás teljesen megfosztja tárcsajellegétől és az oromdíszként alkalmazott címeralak a szabály ellenére kisebb a pajzsban szereplő képmásánál. Feltünő eltérés a szabályoktól az is, hogy az egész címer, mintha magában, minden környezet nélkül állana, jobboldali állásban van megfestve; tudjuk, hogy az armális homlokán elhelyezett címernek mindig a szöveg felé kell tekinteni.

Az oklevél, elég jól tartott állapotban, a Magyar Nemzeti Múzeum levéltárában őriztetik, mely a letéteményezett családi levéltárakban levő armálisokon kívül tudvalevőleg a nemeslevelek több száz darabra menő s a múzeumi törzsanyag külön csoportját képező gyűjteményét foglalja magában. A Holy család czímereslevele, úgy látszik, már régebben került e gyűjteménybe, mert a levéltár növedéki naplói semmi felvilágosítást nem adnak megszerzésének módja felől.

SCH. GY.

A Csák nemzetség hont-esztergommegyei ága.

Tudjuk, hogy a Csák nemzetség felvidéki ágának (melyből Trencséni Csák Máté oligarcha származott) őse bizonyos Máté, kiről azonban nevén kívül mit sem tudunk. Ezzel egyidejűleg pedig még más Csák nembeli Máté is élt, kiről nevén kívül mást szintén nem ismerünk. Ha már most szemügyre vesszük, hogy a Csák nemzetség számos ágainál akkori időben a Máté név nem volt képviselve (a Hazai okmánytárban V. k. 40. l. előforduló *egy* Mátét kivéve), hogy kettejük utódai szoros érintkezésben álltak egymáshoz és hogy birtokaik nem igen távol feküdtek egymástól: kétséget nem szenved, hogy itt e nemzetségnek ugyanazon ága két vonalának képviselőivel van dolgunk.

E vonal őséről, I. Mátéról csak annyit tudunk, hogy két fia volt: I. István és I. Márk.

I. István már IV. Imre pápa idejében (1243—1254) előfordul. Részleteket nem ismerünk, csak annyit tudunk, hogy István a tatai benczés apátság tulajdonát képzett Tata helységet jogtalanul magához ragadta, mire az apátság a pápához fordult. Ez az ügy vizsgálatát a veszprémi püspökre bízta, ki a helységet tényleg az apátságnak itélte oda. István azonban mindamellett mégis tovább bitorolta. Incze utóda, IV. Sándor 1260 április 27-én azon kéréssel fordult IV. Béla királyhoz: utasítsa familiarisát, Máté fiát Istvánt arra, hogy a jogellenesen bitorolt birtokot jogos tulajdonosának adja vissza.[1] Béla a pápai kérelem teljesítésére időt hagyott magának, a mennyiben az apátságnak Tatára vonatkozó tulajdonjogát csak 1263 márczius 23-án erősítette meg.[1] Azt azonban nem tudjuk, hogy familiarisának, Istvánnak mikor adta a hontmegyei Palástnak azon részét, mely azelőtt a honti és bolondóczi várjobbágyok tulajdonát képezte.[2]

Hogy mikor volt István először közhivatallal felruházva, szintén nem tudjuk biztosan; minden valószínűség a mellett szól, hogy V. István azon asztalnokmesterével azonos, kit az 1265 május 1-én bárói közül említ; ez esetben nagyon is lehetséges, hogy István csak azért elpártolt Bélától, mert Tatát a benczéseknek odaitélte. Tíz évvel később sokkal biztosabban határozhatjuk meg. Kétséget nem szenved, hogy 1273 május 12-től május 29-ig királyi tárnokmester volt.[3] 1275 október 13-án barsi főispán; 1275 deczember 2-tól 1279 márczius 13-ig szakadatlanul királyi asztalnokmester s a mellett 1275 deczembertől 1276-ig bányai, barsi és szolgagyőri főispán, 1277—1279. Pozsonymegye főispánja.[4]

Ez egész időből csak egyetlen egy okiratot ismerünk, mely magánviszonyairól szól: 1275 október 13-ról IV. László királytól t. i. egynéhány a hontmegyei Bori helységben létezett telket kapott, melyek néhány borsi várjobbágyokéival össze-vissza voltak keverve. István azokért a fennebbi napon 50 márka felülfizetésen kívül a jobbágyoknak még egynéhány maholányi, valkóczi és tajnai földeket adott. Az ügyet az esztergomi káptalan előtt tisztje, Hermann nembeli Egyed bonyolította le.

Miután 1279 márczius 13. óta róla többé mit sem hallunk, kétséget sem szenved, hogy 1279 után már nem is élt. Utána a kir. asztalnokmester és pozsonyi főispán Csák nembeli Péter, a felvidéki vonalbeli más Máténak a fia.

Hogy I. István fiörököst nem hagyott maga után, azzal van bizonyítva, hogy Palástón fivérének fiai voltak az örökösei.

Fivéréről, *I. Márkról* mit sem tudunk ugyan; én azonban nem tartom kizártnak, hogy 1247-ben Hontmegye főispánja volt.[5] Határozottsággal II. István és I. Péter nevű fiait s egy névleg ismeretlen leányát ismerjük.

E leánya a Veszprémmegyében lakott Lő-

[1] Wenzel, Árpádkori Uj Okmtár, II. k. 325. l.

[1] Fejér, Codex Dipl. IV/III. k. 103. l.

[2] Kubinyi, Hontmegyei Okmtár, 9. l.

[3] Fejér, V/II. k. 88. l. Knauz, II. k. 21. l. Hazai Okmánytár, VII. k. 140. l. Wenzel, IV. k. 27. l., IX. k. 16., 18., 34. ll., XII. k. 80. l.

[4] Fejér, V/II. k. 235., 256., 278., 340., 405., 447., 492.; VII/II. k. 52. l.; Hazai Okmtár, VI. k. 227. l., VII. k. 166. l., VIII. k. 190. l.; Wenzel, IX. k. 117., 118., 133. ll., XII. k. 135., 144., 174., 252. ll.; Zalai Okmánytár, I. k. 84. l.

[5] Hazai okmtár III. k. 8. l.

rente nembeli Gyepesi Lőrentéhez ment férjhez. E majdnem száz évig élt Lőrentéről tudjuk, hogy 1291—1299-ig veszprémi főispán és hogy fia, Tamás, az Essegváriak őse. Lőrentének más fia, Beke, Budán 1353 május 28-án az országbíró előtt anyjának, Lőrente nejének leánynegyedét Márk dédunokájától, Domonkostól kapta kifizetve.[1]

Márk fiairól, *Istvánról* és *Péterről* kezdetben csak tudjuk, hogy 1290-ig közösen szerepelnek. I. István halála után megerősíti nekik IV. László — kinek pártját fogták — az elhalt palási birtokát.[2] 1280 augusztus 19-én ugyanazon király, zsenge kora óta neki tanusított hűségük és számos szolgálatuk elismeréseül, az eddig a sopronmegyei főispánok kezében volt Kaboldot és hozzátartozóját adományozza nekik. Az adományozáskor István a Veszprémmegyében feküdt Bakony főispánja; a rá következő évben (1281-ben) azonban már a Csák nemzetség más tagja, Dömötör a bakonyi főispán.[3]

1288 január 19-én mindkét fivér eladja a király beleegyezésével a palásti birtokot a még ma is létező Palásthy család őseinek;[4] miért? nem tudjuk; valószínűleg azért, mert nővérüknek Veszprémmegyében történt férjhezmenetele és Istvánnak, mint bakonyi főispánnak szerzett összeköttetései következtében Veszprém felé gravitáltak. Ennek világos bizonyítékául szolgál, hogy a két fivér 1290 január 22-én a Ratold nb. Roland bán fiaitól, Mátyás és Ratoldtól 100 ezüstmárkáért azoknak Pere nevű veszprémmegyei helységét megvette.[5]

I. Péterről 1290 után mit sem hallunk; esetleges utódai ismeretlenek.

Annál jobban előtérbe lép *II. István*, csakhogy a közéletben vitt szerepe nem épen kedvező világosságban tünteti fel őt. Minden jel arra mutat, hogy rokonához, a későbbi oligarchához, Trencséni Mátéhoz igen sokban hasonlított. Nyugtalan embereknek, rablólovagoknak III. András uralkodásának kora kitünő talajt szolgáltatott.

II. István működésének részleteit nem ismerjük ugyan; de ha III. András őt 1295 január 13-án «fortissimum tirannum regni nostri»-nak nevezi, akkor működésének megbirálására elég támpontot találtunk. Ezt még hathatósabban illusztrálja azon körülmény, hogy — ugyanazon okmány előadása szerint[1] saját nemzetségbeli rokonát, Csák nembeli. Süttői Andrást fogságba ejtette, hosszabb időig börtönben hagyta, míg 40 ezüst márkányi összeggel magát kiváltotta. Ez összeget az elfogott András rokonától, Sándor jenői királyi várnagytól kölcsönvette, melyért Békésmegyében fekvő muroli (ma: murvahelyi) birtokát kénytelen volt neki átengedni.

István az az ember volt, a ki előnyét keresvén, a hozzá vezető utakat nem igen válogatta meg. Míg a szegény rokont csak nagy váltságdíj mellett bocsájtotta szabadon, addig a sopronmegyei gazdag rokonaival, a Csák nembeli Kisfaludiak őseivel barátságos viszonyban élt, a menynyiben 1299 június 1-én köztük a választott bíró szerepét elvállalta.[2]

III. András utolsó éveiben az események kerekébe már hatalmasan belenyúló rokonának, Máténak ellenzéki fellépése Istvánnak nagyon kapóra jött. 1299 óta Máté kiséretében ő az ellenzék egyik főembere. 1300 október 1-én tudtára adja a király az összes hatóságoknak, hogy a lázadó Máté és Márk fia István ellen a Divék nembeli Barleus és Jaroszló testvéreket, esztergomi várnagyokat menesztette s hogy e kettőt a lázadókon elkövetett büntetésekért és bosszútényekért meg ne büntessék. 1301 április 9-én[3] a bakonybéli apát és konvent azért adja el felső- és alsó-órsi szőllőjét, mert a konvent ottani jobbágyai és szőllőmívelői Márk fia István és pártjának szüntelen és tűrhetetlen garázdálkodásai folytán annyira elszegényedtek, hogy e vidéket otthagyni és a szőllőmívelést beszüntetni kénytelenek voltak.

III. András halála után Istvánt Róbert Károly pártján találjuk, a mennyiben annak érdekében 1302-ben Venczel ellenkirály székhelyét, Budát megtámadta. Maga Károly még más híveivel is jelen volt. Istvánon kívül még *veje: Roland fia Roland*, rokonai, Cseszneki Jakab fiai:[4] Miklós, Lőrincz, Szomor, Fejes Mihály és

[1] Anjoukori Okmtár, VI. k. 83. l. — Nagy Iván (IV. k. 76. l.) szerint Csáky Márk leánya 1301-ben nyitramegyei köröskényi birtokát eladta. Miután az illető okiratot nem ismerem, határozottan nem állíthatom, hogy itt Csák nb. Márk leányáról van szó.

[2] Kubinyi, id. m. 32. l.

[3] Wenzel, IX. k. 295. l., XII. k. 288. l.

[4] Wenzel, IV. k. 326. l.; Kubinyi, 33 l.

[5] Történelmi Tár, 1888. évf. 592. l.

[1] Wenzel, XII. k. 566. l.

[2] Sopronmegyei Okltár, I. k. 62. l.

[3] Hazai okmtár, VI. k. 462. l.

[3] Anjoukori okmtar. I. k. 9. l.

[4] A Cseszneki ek őse Jakab, 1263-ban királyi kardhordó. Ennek fiai Miklós, Szomor és Lőrincz 1293-ban a hontmegyei Visk tulajdonosai. 1296-ban (akkor még testvérükkel, Mihálylyal is találkozunk) hűtlenségük miatt elvesztik viski várukat, melyet a király a Csák nb. Csák fia Jánosnak adományoz. 1300-ban (most már ötödik fivérük Pál is szerepel) a hantai káptalan előtt vagyonukban osztozkodnak. Közvetítők: 1. Zothmoz fia Keme, kit kérelmükre István mester (kétségkívül Márk fia) küldött, 2. rokonuk: Mihály fia, Mihály, 3. nemzetségbeli rokonuknak, Csépánnak fiai: Sidó Mihály comes, András és Márton; 4. Némai Tibor fia, Péter comes; 5. Búni Cernobi Mikles. A cseszneki vár osztatlan maradt. 1300 táján a Milertóiakkal volt bajuk. Később a veszprémmegyei Rédétől veszik nevöket. 1329-ben következőleg alakúl a nemzedékrendjük:

Péter (Veszprémmegyéből) vettek részt az ostromlásban. Miután a budai vár ostromlása nem sikerült, István emberei a budai szőlőhegyeket pusztították.[1] Ilyen és hasonnemű vállalatok által István tekintélye Róbert Károly követőinél napról-napra nőtt. Természetes tehát, hogy 1304 aug. 24-én azon előkelő főurak sorában találjuk, kik Pozsonyban az osztrák herczegekkel és Róbert Károlylyal az utóbbinak ellenségei ellen szövetkeznek;[2] de ez nem akadályozza őt abban, hogy idegen jószághoz nyuljon; az esztergomi káptalan például 1307 nov. 21-én óvást tesz az ellen, hogy már húsz év óta tartja Epöl, Dorog és Germán helységeket erőszakosan kezében,[3] tudjuk továbbá, hogy 1306-ban a Szoárd nembeli Karvai Miklósnak esztergommegyei monyorósi birtokát jogellenesen magához ragadta.[4]

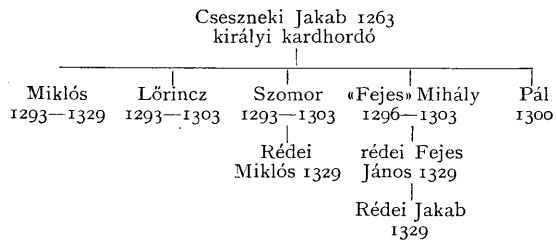
1309-ben — úgy látszik — már nem élt, mert ez évben már fiai szerepelnek.

Leányának, *Roland fia Róland nejének*, nevét nem ismerjük; e Rolandról csak azt tudjuk, hogy 1302-ben a budai pucscs után seregével együtt Fejérmegyébe visszavonult, garázdálkodott, míg Bethlen fia Máté (a Bethlen család őse) által legyőzetett.[5]

Leányán kívül Istvánnak még három fia is volt: II. Péter, II. Márk és II. István.

II. Péter és *II. Márk* 1309 június 15-én Budán részt vesznek abban a legelőkelőbb egyházi és világi főurakból álló fényes gyülekezetben vesz részt, mely előtt Róbert Károly Gentilis biboros jelenlétében a magyar alkotmányra esküszik.[6]

Fivérei közül Péter vette át a vezérszerepet.

Micsoda sógorsági kapocs létezett köztük és István között, nem tudjuk. V. ö. Fejér, VI/I. k. 273. l., VII/II. k. 192. l. Hazai Okmtár, VI. k. 114. l., VII. k. 325., 326., 330., 335., 337., 339. ll. Wenzel, X. k. 399. l. Anjoukori Okmtár, II. k. 405., 448., 514. ll.

[1] Anjoukori okmtár, I. k. 41. l. Fejér, VIII/I. k. 115. l.

[2] Fejér, VIII/I. k. 160. l.

[3] Knauz, II. k. 579.

[4] Anjoukori Okmtár, VI. k. 458. l.

[5] Anjoukori Okmtár, I. k. 42. l. — A Csák nb. Trencséni Máténak azon párthivei sorában, kiket 1318-ban a nyitrai püspök kiközösített, Fejér VIII/II. k. 180. l. szerint «Looradus de Cascha» is szerepel. Úgy látszik, hogy e Kassai Roland fennebbi Rolanddal azonos.

[6] Acta Leg. Card. Gentilis 305. l.

1312-ben királyi asztalnokmester,[1] mely méltóságot azonban nem sokáig visel, a mennyiben nemsokára azután a király legnagyobb ellenei táborában találjuk, melybe őt Trencséni Máté csábította. Akkori időben elkövetett dolgai egyike az, hogy a király budai székhelyét egy ideig sikertelenül ostromolta s hogy ez alkalommal egyik törzstisztje az Ákos nembeli Mihály sárosi főispánt és várnagyot fogságba ejtette, mire Károly király azon tisztet megölette.[2]

Nem sokára ezután megint csak a király pártján találjuk, hol nagy kegyben részesül. Károly maga elmondja 1315 január 12-én, hogy István fia Péter, ki azelőtt ellene harczolt, fellázadt, most már lovászmestere;[3] e méltóságot még 1317 márczius 22-én és augusztus 2-án is viseli,[4] 1318 április 16-án azonban már a Héder nembeli Güssingi Miklós a királyi lovászmester. 1317 szeptember kezdetén Károly király az István fia Péter és várnagya Kemény fia Lőrincztől erőszakosan elfoglalt, a nyúlszigeti apáczák tulajdonát képező csolnoki birtokot (Esztergommegyében) saját pártfogása alá veszi.[5] Az illető okiratban már csak «mester»-ként fordul elő, úgy látszik tehát, hogy 1317 végén már a király kegyéből kiesett.

1317 után már nem találjuk őt az országnagyok sorában; birtokainak igazgatásával foglalkozott most. Tudjuk, hogy *István* nevű fivérével együttesen még 1329 előtt felcserélte Győrmegyében feküdt közös pázmándi birtokukat rokonukkal, Rédei Fejes Jánossal (Cseszneki Jakab unokájával) annak Veszprémmegyében feküdt cseszneki várrésze fejében.[6] Utoljára 1332 május 15-én akadunk reá.

Már atyja sem volt jó viszonyban a kaboldi szomszédokkal, a Nagymartoni-Fraknóiakkal; Péter se kedvelte őket; feldulta bajóti kastélyukat, rettenetesen garázdálkodott összes birtokaikon, elhamvasztotta helységeiket, jobbágyaikat elfogta és agyonkínozta. A fentebbi napon végre kibékültek; a Nagymartoniak minden kártérítésről és boszúállásról lemondtak, mire Péter úgy a maga, mint fiai: *László*, *Domonkos* és *Péter* nevében átengedte kaboldi várát a Nagymartoniaknak.[7]

Péter fivéréről, *II. Márkról*, kivel 1309 előtt találkoztunk, egyebet nem tudunk; vajjon azonos-e az 1322 július 6-án előforduló honti (fő-

[1] Fejér, VIII/I. k. 438. l.

[2] Anjoukori Okmtár, I. k. 412. l. Fejér, VIII/II. k. 470. l.

[3] Fejér, VIII/I. k. 562. l.

[4] Anjoukori Okmtár, I. k. 428. l. Fejér, VIII II. k. 69. l.

[5] Anjoukori Okmtár, I. k. 440. l.

[6] Anjoukori Okmtár, II. k. 405., 448. l

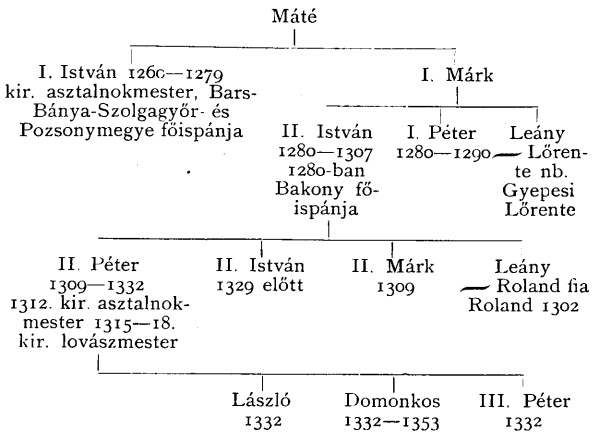
[7] Fejér, VIII/III. k. 602. l.

vagy al-) ispánnal,[1] meg nem állapíthatjuk. Szintúgy nem tudunk egyebet II. Istvánról, mint azt, a mit a pázmándi birtokcsere alkalmával hallottunk felőle.

Péter három fiáról annyit találok, hogy *Domonkos* 1353 május 28-án Széchényi Tamás országbíró előtt Budán a Lőrente nembeli Bekének (anyja, I. Márk leánya utáni) örökösödési igényeit kielégítette.

A Csák nemzetség ez ágának későbbi ivadékait 1332 után Veszprémmegyében kellene keresnünk.

Az eddigiek szerint ez ág nemzedékrende következőleg alakul:

Dr. WERTNER MÓR

[1] Anjoukori Okmtár, II. k. 27. l.

TÁRCZA.

SZAKIRODALOM.

J. Siebmacher's grosses und allgemeines Wappenbuch. Der Adel von Kroatien und Slavonien, bearbeitet von Dr. Ivan von Bojničić, kgl. Kroat. Landesarchivar. Heft 1. Nürnberg, 1896.

Az erdélyi czímerkönyv megjelenésekor úgy annak szerkesztői, mint ismertetője egyértelműleg hangoztatták, hogy az erdélyi nemesség a magyarországitól csak azért lett különválasztva, hogy a kiadóknak a munkára vonatkozólag még az 50-es években megállapított terve változást ne szenvedjen, mert közismeretű tény, miszerint a magyar birodalom egész nemessége egy, tartozzék bár földrajzilag Erdélyhez vagy Horvátországhoz.

A most megjelenő horvát czímerkönyv tisztelt szerkesztője, úgy látszik, a fentebbi nézettel épen ellenkező elvet vall, mert előszavában kijelenti, miszerint *nem csekély örömmel és különös elégtétellel tölti őt el azon tény, hogy alkalma nyilt hazája nemességének e munkában tisztes helyet biztosithatni;* a mi, míg egyrészről úgy hangzik, mintha a különválasztás a szerkesztő s nem a kiadó érdeme lenne, másrészt azt fejezi ki, hogy a horvát nemességnek nem elég tisztességes hely a magyar Siebmacher, a hol a magyar nemességgel együtt soroltatik fel.

«Eddigelé Horvátország és Szlavónia nemességét sehol sem tárgyalták, mint összetartozó egészet», folytatja a szerkesztő, pedig, hogy a horvát és szlavon nemességről, mint «*egészről*» beszélni nem lehet s az csak a magyarnak *része*, azt a szerkesztő ép oly jól tudja, mint mi, s egy pár hónappal ezelőtt megjelent munkájában[1] ki is fejezte, mondván, hogy «a benszülött ősnemesség kivételével egyedül a magyar van nálunk (t. i. Horvátországban) törvényesen elismerve». A «benszülött ősnemesség» pedig, mint azt a horvát Siebmacherből is alkalmunk lesz látni, majdnem kivétel nélkül magyar királyoktól nyerte nemességét.

Az előszóból megtudjuk azt is, hogy a Siebmacher Magyarország és társországai című része csak mintegy 400 horvát családot foglal magában, míg a szerkesztő munkája több mint 2000-et fog tartalmazni, beleszámítván ebbe azon 400-at is, melyet az elhúnyt Csergheő Géza engedelmével átvett a magyar Siebmacherből.

Miután még a szerkesztőnek abbeli igéretét is olvastuk, hogy a minden történetírónak parancsolt pontossággal és kritikai szigorúsággal *csak az első forrásokból merített* s mást, mint okmányokkal igazolt családi értesítéseket *soha*, nyomtatott czímerkönyveket pedig csak a legritkább esetekben használt,[2] érthető kiváncsisággal fogtunk a füzet áttanulmányozásához.

Kiváncsiságunk különösen két dologra irányúlt. Meg akartuk ösmerni az önálló horvát nemességet, hiszen ilyesmiről eddig nem volt tudomásunk, meg aztán azt a tömérdek pótlékot is akartuk látni, melyet alig egy évvel az utolsó füzet megjelenése óta, a magyar Siebmacherhez összegyüjteni sikerült.

[1] Series Nobilium, quorum litteræ armales in general. congregationibus regnorum Croatiæ, Slavoniæ et Dalmatiæ publicatæ et acceptatæ sunt. A. 1557—1848. Collegit et edidit Dr. Joannes Bojničić-Kninski. Zagrabiæ, 1896.

[2] Saját bevallása szerint csak a magyar Siebmachert használta 2000 esetből 400-szor.

A füzet az *Aba-Burich* nevek közé eső 187 családot tartalmaz. Ismerve a szerkesztőnek fentebb említett Series Nobilium stb. cz. munkájában kimondott s eddig sehol sem hallott elvét, miszerint *ahhoz, hogy Horvátországban valaki nemesi jogokat gyakoroljon vagy csak jogérvényesen nemesi címeit viselje, a horvát indigenatus megszerzése szükséges*,[1] — legelőször összeszámoltuk, hogy a 187 családból hánynak nemességét publikálták Horvátországban s a máshol kihirdetettek vagy máshol honfiúsítottak közül hány nyerte el a speciális horvát indigenatust, hogy így az *ősnemesség* számát megállapíthassuk. Az eredmény meglepő volt. Az előbbi kategoriához tartozók száma csak 25, a miből tehát világos, hogy a 187 közt 162 ősnemesi család van!

Dehogy van. Jobban megvizsgálva a dolgot, rájöttünk, hogy a füzetbe 60 olyan család van felvéve, a melyik 1557 és 1831 között[2] nyert magyar nemességet vagy indigenatust, de sem horvát országgyűléseken, sem megyegyűléseken nem protokolláltatott.

Hogyan, Bojničić úr, ön fennen hangoztatott elve és törvénye daczára nem átallotta ezeket a külön horvát nemesség közé felvenni? Hiszen ezek a családok, Ön szerint, semminemű nemesi jogokkal nem birnak az Ön hazájában! Pedig ezek közt nem egy akad, a melyik nemesítése óta Horvátországban lakik. Mit szólnak ezek, ha tudomásukra jut, hogy sem őseik, sem ők nem viselték joggal címeiket évszázadokon keresztül s csak az ismert magyar erőszakosságnak köszönhették, hogy királyi adományok daczára nem vettettek szolgaságra, helyeztettek jobbágyi sorba!

Van aztán a 187 között 19 ismert magyar család, melynek egyik-másik tagja birtokos volt vagy hivatalt viselt Horvátországban, többnyire még a XV. században. Ezek is helyet kaptak a czímerkönyvben, daczára, hogy honfiúsításuknak semmi nyoma sem maradt fönn. Ezek pedig a következők: Adorján de Várad, Alsáni, Ányos, Alapi de Nagy-Kemlék,[1] Aszalay de Fony, Athinai, Bakics, Bakócz, Balásffy, Balassa de Gyarmathy, Bánffy de Lindva, Báthory de Somlyó, Batthyány, Bebek, Berencsi, Bessenyő, Bochkay de Raszinya, Both de Bajna és Breuner. Hozzájárul még a horvát dicsőség emelésére az *Aba nemzetség*, belőle származván a fentebb említett Athinaiak és az Ákos nemzetség, melyről a szerkesztő nem habozik kijelenteni, ő tudja, minő forrásra támaszkodva, hogy az *valószínűleg* Körösmegyéből ered. Van még egész sereg horvátosított magyar család a füzetben, de ezekről majd alább lesz szó.

Feltűnt, hogy úgy ezek az előkelő magyar, mint a nehány régi horvátországi család, majdnem kivétel nélkül körösmegyei birtokos volt. Ez a dolog egy érdekes felfedezésre vezetett bennünket. Rájöttünk ugyanis, hogy e családok szereplésének e munkában oka jórészt — Csánki Dezső. Mert ha ő meg nem írja Körösmegye XV. századi monografiáját, valószínű, hogy a horvát czímerkönyv a legjobb nevek nélkül szűkölködnék s ezeket ma is fedné Codex Diplomatikusaink sűrű homálya. Kiki meggyőződhetik róla egy kis fáradtsággal, e nélkül nem, mert a szerkesztő egy eset kivételével (Berencsi család) szükségtelennek vélte megnevezni a kitünő forrást, melyből legbecsesebb adatait merítette.

Eddigi tapasztalataink alapján feljogosítva éreztük magunkat arra, hogy megkérdezzük a füzettől, hogy, ha a Bojničić úr törvénye szerint nem is mind joggal, de okkal van-e a 187 család horvátnak deklarálva? S a «scripta quæ manent» erre is megfeleltek. Akadt köztük bizony 47 olyan, melynek a füzetben való szereplése vagy *semmivel*, vagy *kézzel fogható hamisságú okokkal* van indokolva. Huszonhat az első kategóriába tartozik s bizonynyal szlávos hangzású nevük révén vétettek be,[2] kettő kivételével a magyar Siebmacherből. Ezek a következő családok: Abrahamovitz, Adamich, Adamkovich, Agich, Alberti, Alexievich, Antonovich, Antunovics de Almás,[3] Athanasievich,[4] Avakumovich, Babotich, Bachich II.,[5] Baich, Balásovich,

[1] Szóról-szóra a következőképen (IX. l. jegyzetben): «Von den in unserem Landtage Virilistenrechte besitzenden Magnaten wurden in den *ungarischen Hochadel* (tehát ez más, mint a kroatischer Adel!) erhoben: die Fürsten Batthyány ... (stb. itt következnek a nevek). Die übrigen kroatischen Magnaten: Odescalchi ... (stb.) sind eingewanderter, fremder Adel, der in Ungarn *und Kroatien* das Indigenat erworben hat. Wie man also sieht, stammt der Heimische Hochadel aus der Zeit der Habsburger und grossen Theils aus allerneuester Zeit. Von den heute hochadeligen Geschlechtern sind auch die wenigsten altadeliger Abstammung und gehören von den genannten nur die Grafen Draškovich und Keglevich dem heimischen Uradel an. Der ganze übrige, hier nicht genannte, in unserem Lande (Horvátországot érti) lebende Hochadel ist *fremden Ursprungs, hat hier das Indigenat nicht erworben*, **hat folglich in unserem Lande keinerlei Adelsrechte** *und dürfte rechtlich hier nicht einmal seine Titel benützen*». — A XI. lapon pedig: «*Das kroatische Indigenat, war keineswegs mit dem ungarischen identisch*, sondern musste separat erworben werden». Talán az «illyr» közjog szolgált Bojničić úrnak forrásúl.

[2] Ez időből vannak ugyanis meg a horvát országgyűlések jegyzőkönyvei.

[1] A magyar Siebmacher adatai közölve róla, azon szíves hozzáadással, hogy «*valószínűleg* Magyarországból *vándorolt be*» Horvátországba.

[2] Többnyire bácskai és temesi családok, kik a múlt század elején költöztek be Szerbiából.

[3] Szerkesztő a magyar Siebmacherből azt is átírja, hogy a czímer Antunovics *bácsmegyei* assessor 1828-iki pecsétje után közöltetik.

[4] Nincs ugyan a magyar Siebmacherben, de a szerkesztő elmondja róla, hogy 1792-ben kapott czímeres nemeslevelét 1793-ban *Bácsmegyében* hirdették ki.

[5] Nagy Iványnál megtalálhatta volna a szerkesztő, hogy a család Sopronmegyében székel.

Banics, Bartolich, Belosicz, Bervonossecz, Biliakovics, Blesics, Bodrics, Boskovich, Bosits,[1] Boxich, Bukovich és Bunyik, mely két utóbbinál a magyar Siebmacher czímerleírásában előforduló «*Ungar*»-t «*Krieger*»-re változtatja Boiničić úr, talán azt gondolva, hogy így jobban elhiszszük a két család horvát voltát.

Ugyancsak a magyar Siebmacherből veszi át a Bujdács családot, de hogy oka legyen felvenni, a család Mikusóczi előnevét Mikuševec-re változtatja; a szabolcsmegyei Agteleki Bujanovics családot pedig azért, mert annak egyik ága (?) most Zágrábban lakik, de — Bujanović-nak írja magát. Hét, jórészt tiszta magyar nevű család belekerül a társaságba, mert nemeslevelének *másolata* megvan a horvát országos levéltárban, ezek pedig a következők: Antal, Bakos, Balogh IV., Baranyay, Bárdossy, Benkovich III. és Benkovich IV. Ez utóbbit kivéve, mind a magyar Siebmacherben is ott vannak. Ellenben a Balogh (II) család nemeslevele a délszláv akadémia gyűjteményében van, természetesen ez is horvátosíttatik. A Barbarith aliter Horvát család, melyről a magyar Siebmacher azt mondja, hogy Hont és Nógrádban székelt, neve alapján a horvát Siebmacherbe jut, de a szerkesztő hozzá teszi: ursprünglich aus Kroatien stammend. A Benkovich (II.) családnál a magyar Siebmacher útmutatása, mely szerint *gyanithatólag* Horvátországból vándorolt be, szolgált irányadóúl. A Bercsényi családról megtudjuk, hogy a pozsegamegyei Bertináról származik,[2] a Bessenyő családról («Bišen; nicht Bessenyey, wie die Ungarn schreiben», mondja Bojničić úr) pedig, hogy Bešenovac-ról ered. A Babocsaiak, kiknek őse társnemességszerző volt Chenteweulgyi Pállal, a kik Magyarország egyik legrégibb (1398-ban kelt) czímeres nemeslevelét birják, ide számíttatnak, mert a nemesítő oklevél Illokon (Szlavóniában) kelt! Érdekes lenne, ha a németek is maguknak vindikálnák Zsigmond összes Németországban kelt czímeres és nemesleveleit. A Banich és Budiasević család II. Józseftől, a Boballich és egy másik Budiasević Ferencz császártól, a Bründl család pedig Ferencz József császártól nyertek *osztrák* nemességet, de azért Bojničić úr, kinek közjogi ismereteiről már van némi fogalmunk, felveszi őket munkájába. Végül a Brankovich család is idejut, mert czímere benne van a Korjenić Nesrić czímerkönyvében.

Ez a híres czímerkönyv természetesen nem maradhatott ki a Bojničić úr munkájából, lévén ez a délszlávok heraldikai evangeliuma; meg is mondja mindjárt a legelső névnél, a hol rákerül a sor, hogy miért. Legjobb lesz, ha saját szavait idézzük, magyar fordításban: «Habár e könyv czímerei legnagyobbrészt apokrifek, találmányai a csak neve után ismert szerzőnek, mégis valamennyit felvettük a Siebmacherbe és pedig a következő okokból: 1. A benne fölsorolt családok valamennyien valóban éltek, *ha nem is mind nemesi sorban* s részben élnek ma is. 2. A legtöbb később, épen ezen czímerkönyv alapján használta az abban ábrázolt czímert, részben uralkodói jóváhagyással. 3. A codex a XVII. század óta nagy tekintélyre vergődött a délszlávoknál, úgy tekintették mint legfontosabb heraldikai forrást s ezért több másolatban (p. o. Fojnicán, a bécsi udvari könyvtárban, stb.) terjedt el és számos vitára szolgáltatott okot. 4. Mindenekelőtt egyike a heraldikai művészet legnagyszerűbb termékeinek és méltán állítható a külföld legszebb czímerkönyvei mellé. Itt a Siebmacherben először hozatik teljesen nyilvánosságra».

Hát megfelelünk mi ezekre a pontokra is, vagyis inkább megfelel az előttünk fekvő Siebmacher-füzet.

Ha a Korjenić-Neorić czímerkönyvében foglalt családok mind éltek, hogy van az, hogy a szerkesztő az ebből fölsorolt 17 család közül 14-ről mit sem tud mondani? Hol van azoknak a családoknak valami nyoma? Föltéve, hogy véletlenség folytán csak a három másik részesült volna e közül a 17 közül abban a szerencsében, miszerint az uralkodói jóváhagyást a K.-N.-féle czímerhez megnyerje, miért oly szűkszavú ebben a dologban Bojničić úr, hogy ezt elhallgatja? Mert tudja nagyon jól, hogy a Brankovich család nem horvát, bár a czímerét hozza, s pedig a szóban forgó czímerkönyv alapján, a Bielavich családnak pedig semmiféle tagja nem élt az e néven a K.-N. czímerkönyvében díszlő czímerrel, s hogy a Bachich család czímere kevés eltéréssel megegyezik a czímerkönyvbelivel, annak is megvan a maga oka. Ez a család mint azt Bojničić úr a magyar Siebmacherből átírja, 1699-ben kapott nemességet. Neve tisztán véletlenség folytán megegyezvén a Bécsben másolatban meglevő czímerkönyv egyik nevével, azt a czímert, a melyik annál állt, befestette az armálisába. De hogy nem származtatta magát attól a Bechich családtól, azt legjobban bizonyítja az, hogy ezt a czímerlevélben nem említik föl, pedig ne tessék elfeledni, hogy ez a genealogiai és heraldikai hamisítások klasszikus korában esett meg, mikor (mint azt Bojničić úr Series Nobilium etc. cz. könyvében írja) I. Lipót király nemesleveleket bárkinek olcsó pénzért adogatott el, de sőt szükségesnek tartották a czímert kevéssé meg is változtatni, t. i. a sisakdíszt képező kinövő ezüst örvös ebnek nyakát egy ezüst nyillal átlőve pingálták. — És, horribili dictu, a hálátlan Bachich Gábor, a ki valószinűleg nem is lakott soha Horvátországban, ott

[1] E családnál a szerkesztő nagy bölcsen elhallgatja a magyar Siebmacher azon adatát, hogy az 1843-ban nyert nemeslevél 1844-ben *Pestmegyében* hirdettetett ki.

[2] Ajánljuk Thaly Kálmán figyelmébe!

címerlevelét, legalább 1831-ig, nem is protokolláltatta!

Bojničić úr pedig azzal fizeti ezt vissza neki, hogy híven az előszóban hangoztatott kritikai szigorúságához és pontosságához, a címert, elhagyván a magyar Siebmachernek a címerlevél után adott pontos leírását — *Korjenić-Neorić-é után blasonálja!?*

Hogy miként és mikor készült ez a «nagytekintélyű» címerkönyv, azt meg lehet olvasni Thallóczy Lajosnak a Turul VI. évfolyamában az «illyr» címergyűjteményekről írt kitünő czikkében, a hol az még Bojničić úr előtt publikáltatott, és pedig az összes címerek leírva, 18 pedig, a mennyiből az egésznek stílusa megitélhető, rajzban. A korához képest ritka szép címermintákat tartalmazó kötet egyik-másik címerének reprodukálása helyén való lenne valamely címertani mintakönyvben, de miként szabad egy olyan címerkönyv minden címerét kiadni a horvát *nemesség* címerei között, melyben csak úgy hemzsegnek az apokrif, nemes családok által sohasem viselt címerek.

Számos akadály után végre elérkeztünk a horvát nemességhez, melynek száma, leszámítván belőle azokat, kiket — nem levén indigenálva — Bojničić úr kitagadott,[1] továbbá a kétségtelen magyar nemeseket, úgyszintén a Korjenić-Neoric-féle neveket, — melyek címereket igen, de családokat nem jelölnek, — *79-re megy.*

E 79 közül 25 az 1557—1831 közti horvát országgyűléseken, részben pedig horvát megyegyűléseken kihirdettetett, egy (Balogh de Nebojcza et Galántha) még 1552-ben nyerte nemességét, három (Benko de Bornik, Bombelles és Burgstaller) pedig 1831 óta. Négy névhez csak címerleírást csatol a szerkesztő, még pedig saját bevallása szerint kéteshitelű forrásból, az illető családokról mit sem tud, míg tizenhat címert csak egy-egy személylyel hoz kapcsolatba, levén azok többnyire ma már ismeretlen családok egyes tagjainak pecséteiről rajzolva. A többiekről bővebb adatokkal szolgál, természetesen legtöbb súlyt fektetve az úgynevezett ősnemes családokra, kik alatt mi az 1526 előtt már nemes családokat értjük. Ilyen pedig van 20. Az *Abramowcz-Zenthmyhali* Körösmegyében honos család II. Ulászló királytól nyert, 1498 szeptember 2-án, címeres nemeslevelet; a címerlevél eredetije a délszláv akadémia tulajdonában van. Az ügyesen megkomponált címernek, melynek eredetijéről a Siebmacher chablonos rajza után alig alkothatnnk helyes fogalmat, leírása a következő: kék mezőben, jobbról arany csillag, balról ezüst hold által kisért balfelé néző s szájában egy fehér bárány felső felet czipelő természetes színű farkas. Sisakdísz fekete holló(?), takaró ezüst arany és vörös arany. Korona vagy sisaktekercs nincsen. Érdekes címert viselt 1439-iki pecsétjén *Zenthléleki Ade* János[1] is: hasított pajzs jobb mezejében a hasításból előtörő sas, a bal négyszer hasítva. Ritka formát mutat *Albeni* Eberhardt püspök[2] 1398-iki pecsétjén levő címere is: ékkeretes pajzsban jobbra néző oroszlán. *Bosiljevoi Arbanoss* Ambrus egy 1502 október 4-én, Budán kelt s II. Ulászló által adományozott címeres nemeslevélben kék mezőben levágott török főt kap címerül.[3] A *Vokssinoveci Babok* családot IV. Béla nemesítette meg, 1250-ben, címerét csak egy 1828-iki példány után közli a címerkönyv. A *Babonić-Blagay* család (melyről a magyar Siebmacher is megemlékezik) ősi, délszláv eredetű, címere Fugger Spiegel d. Ehren des Ertzhauses Österreich után van rajzolva. A Babonosich család «de genere Mogorevic»[4] a XVI. század elejéig viszi fel eredetét; a *Baxaiak* az 1244-ben IV. Béla által nemesített pribić-i lakosok közül származtatják magukat; ugyancsak IV. Bélától nyert 1267-ben donatiót az előnevét is adó Komor-ra a *Bedekovichok* őse is. A *Grabarjai Berislavichok* (vagy talán Beriszlók?) bosnyák eredetűek, s állítólag Borics bán ivadékai, a *Kis-Mlakai Berislovichok* pedig «*de genere Cyprianorum*» a XV—XVI. század folyamán szerepeltek Horvátországban. Utódaik ma parasztsorban élnek. A *Zelinai Byczkele* család legkiválóbb tagjai a XV. században éltek, Lászlónak 1439-iki pecsétjén egy stilizált liliom van címerül. A Bitoveci Gerebenek őse Jan Csehországból költözött be. I. Mátyás király alatt 1456—68-ban Horvátország bánja volt. A mi legkevésbbé sem akadályozta meg abban, hogy ősi egy haránt pólyát ábrázoló címerét[5] fel ne cserélje két, III. Frigyes német császár által adományozottal. A magyar királyságra igényt tartó császár ugyanis 1459-ben Jan bánt megerősítvén a zagoriai Cillei birtokok tulajdonában, neki római birodalmi báróságot s a következő címert adományozta: vörös mezőben három arany csillag, sisakdísz arany koronából kinövő vörös szárnypár, három-három arany csillaggal megrakva, takaró vörös-arany. E címer, az oklevél szavai szerint, előbb a Sternbergeké volt, ezekről a család kihaltával a Cilleieknek jutott s ezeknek is magvaszakadván, a császár a gazdátlan címert Bitovec Jan-nak

[1] Ezeknek körülbelül fele kétségtelenül horvát család, a többiek jórészt temes- és bácsmegyei nemesek vagy magyarok. Ezekkel együtt a füzetben foglalt *horvátországi* nemesek számát 110-re tehetjük.

[1] Leányágon a Tétény-nemzetségbeli Pekriektől ered.

[2] 1406—1409 közt nagyváradi püspök.

[3] Az oklevél hiteles másolata, festett czímer nélkül, a Zágrábmegye levéltárában. Érdekes, hogy csak 1604-ben hirdettetett ki a horvát országgyűlésen.

[4] Kár, hogy a szerkesztő nem világosít fel bennünket a horvát genusok mivolta felől.

[5] 1453-iki pecsétjén, a magyar orsz. levéltárban.

adományozta, mert az ő rá, mint Krajna fejedelmére, szállott. Úgy látszik azonban, hogy a bán úrnak ez a czímer nem volt kedvére, vagy talán valaki protestált e czímer ellen, elég az hozzá, hogy a császár egy *még ugyanazon napon kelt* oklevélben egy más czímerrel ajándékozta meg: gyémánt (schilt von diemant) mezőben három arany koronás s kiöltött piros nyelvű, szembenéző oroszlánfő, a sisakon arany koronából kinövő meghatározatlan színű szárnypár, a pajzs módjára (vagyis hármával) hárslevéllel (Seeplettern) díszítve. A «czímer», mondja a császár az oklevélben, «a Cilleiek kihaltával, ránk, mint magyar királyra szállott».

A szerkesztő nem kisérlette meg azt a különösnek látszó dolgot megmagyarázni, hogy miként lehet a Cilleieknek két, egymástól ennyire eltérő czímere. Pedig a magyarázatot maga a két oklevél adja kezünkbe. Az első, három-csillagos czímer, a Cilleiek ősi czímere, mely a császárra mint Krajna fejedelmére szállt, míg a másodikat a Cilleiek Zsigmond magyar királytól kaphatták, s ez az usurpált magyar királyság révén jutott a császárra. Ez tehát kétségbevonhatatlanúl egy magyar király által (a ki csak Zsigmond lehet), adományozott Cillei czímer.

Folytatva a horvát ősnemesség ismertetését, meg kell emlékeznünk a knini *Boynichich* családról,[1] mely valószinűleg a «genus Buchich»-ból származik s melynek egyik tagja, Tamás 1450-ben Dalmáczia és Horvátország vicebánságát viselte. A család egyik ága később Zemplénmegyébe szakadt, másika pedig mint parasztnemesség él ma is Zágrábmegyében. A Domagovich és Fabianich családokkal egy közös törzsből eredő *Boskovichok* legrégibb donatiójukat Károly Róbert királytól nyerték 1327-ben. Az *Orbozi Borothva* testvérek czímerlevele, melyet 1431-ben mint Tarkasich Józsa kúnok birájának társai nyertek Zsigmond királytól, már régtől fogva ismeretes a Turul olvasói előtt. A családot horvátosan Britvitynek nevezték, de hogy a XV. században még a horvát nemesség *magyarnak* vallotta magát, azt legjobban mutatja, hogy a czímerszerző Mihály és Barnabás Borothvának mondták és íratták magukat. *Ladomerczi Bradách* László szlavóniai vicebán kardot tartó pánczélos kart viselt czímerében. A családról egyebet nem tudunk meg a czímerkönyvből. A *Brestyanovichok*, kik Latkfyaknak is nevezték magukat, 1363-ban nyertek donatiót Nagy Lajos királytól. A magyar Siebmacher e család ősét Breschanovicz-nak írja. A *Jerossyn-Brodarich* családnak 1517-ben nyert czímereslevele b. Tallián János birtokában van, s a magyar Siebmacherben is le van írva. A *Buchai* család, melyet *Budachky*-nak is neveztek, 1503-ban kapott czímert. Buchai Bertalan társ czímerszerző volt, Dragissich Illéssel, nemkülönben Lomniczai Gáspárral, Jurmanovich Péterrel és Spissich Miklóssal, együtt kapták azon érdekes, részben beszélő czímert (a czímerben egy tök is van, ez pedig horvátúl = Buča), melyet legelőször a Turul X. folyamában ismertetett Csoma József.

S most, megismerkedvén a füzet tartalmával, vonjuk le a látottakból a konzekvenciát. A horvát nemesség czímerkönyvében fele az elsorolt családoknak magyar, a másik, horvát fele pedig magyar királyoktól nyerte nemességét, birtokait és czímerét. Nem is volt semmi kifogása, egész a legújabb időkig, az ellen, hogy a magyar nemességhez számítsák, nem is lehetett, mert valóban magyar nemesek voltak, kik a magyar szent korona bármely részében egyformán élhettek jogaikkal. A magyar nemesség egységes voltát sohasem is vonták kétségbe. S most előáll Bojničić úr bebizonyítandó az egész világnak, hogy először a horvát nemesség külön, önállóan létező egész, másodszor hogy a magyar nemesség Horvátországra nézve semmis, ha csak az, a ki élni akar vele, magát ott nem honfiúsíttatja.

Tartozunk annyi respektussal Bojničić úr tudományának, hogy feltegyük, miszerint ezeket maga sem hiszi el. Ha pedig mégis hitte volna eddig, ám lássa be, hogy a dolog abszurdum, mert egyrészről a horvát, nem donácziós, ősi megszálló nemesség csak a Korjenić-Nevrić-ok chimérája, másrészt pedig az indigenátusról vallott elve alapján felét hazája nemeseinek kénytelen volna a horvát nemesség soraiból kizárni.

* * *

Et nunc venio ad fortissimum. Mint azt kissé hosszúra nyúlt ismertetésem elején is említettem, Bojničić úr előszavában azon büszke kijelentést teszi, hogy munkája több mint 2000 horvát családot fog felsorolni, *míg a Csergheő magyar Siebmacherje azokból csak 400-at adott.* Nem kis vád ez azon fáradhatatlan buzgóságú ember ellen, kit Bojničić úr korán elhúnyt, felejthetetlen barátjának és mesterének nevez. Több mint 1600 pótlék alig egy évvel az utolsó füzet megjelenése óta, — ez azt jelenti, hogy a magyar Siebmachert már nem tekinthetjük annak az utólérhetlen szorgalommal összehordott, eddig el nem ért teljességű magyar czímerkönyvnek, mint eddig s hogy szerkesztőjét nem fogjuk a jövő heraldikusainak majdnem páratlan példa gyanánt mutogathatni!

De ám Bojničić úr, czímerkönyve első füzetének áttanulmányozása megnyugtatott bennünket e kétségeink felől. Rájöttünk, ugyanis, hogy az abban közölt 187 család közül 93-nak adatait a magyar Siebmacherből vette át, s vonjuk le még ebből a Korjenić-Nevrić-féle czímerkönyv 17 czímerét, melyeket semmiféle

[1] A horvát-Siebmacher tisztelt szerkesztője is ennek ivadéka.

heraldikus nem merne egy nemesi családok czímereit tartalmazó munkába fölvenni, akkor 187 közölt családból csak 77-nek az adatait nem merítette a magyar Siebmacherből.

Lehet, hogy tévedtünk. Lehet, hogy Bojničič úr még ezután fogja hozni a több mint 1600 pótlékot. Lehetséges. De akkor kár volt azt a büszke kijelentést már az előszóba beletenni, mert így a dolog .... hogy is mondjam, ... egy kicsit — furcsa.

VARJU ELEMÉR.

A magyar-örmény nemes családok czímerlevelei. Irta dr. Temesváry János áll. főgymn. tanár. Szamosújvárt, 1896. Todorán Endre «Aurora» könyvnyomdája.

Nagy szorgalommal összeállított könyvben gyűjtötte össze dr. Temesváry János a hazai örmény nemes családokra vonatkozó adatokat, újabb oldalról világítva meg ez által a hazában letelepedett örménység történetét. Mert történeti szempontból sem érdektelen látni azt, hogy az örmény nemzetnek az a kis töredéke, mely 1672-ben I. Apafi Mihály meghívása folytán a magyar hazában talált hosszú vándorlásai után pihenésre és nyugodtabb tevékenységre alkalmas helyet, mily gyorsan azonosította magát a hazai intézményekkel és szokásokkal.

A legrégibb örmény nemes Pattantyus Ábráhám Jakab volt, ki Apafi Mihály erdélyi fejedelemtől 1680 decz. 13-án kapta a nemességet. Utána következnek Lászlóffi Izsák 1712, Dániel Todor, Jeremiás és Pál 1725. stb.

A bevetésben Temesváry dr. a magyarországi örmények nemességére vonatkozó leglényegesebb kérdéseket érinti röviden. Fölemlíti, hogy a magyar-örmény nemes családok legnagyobb része nem ú. n. donationalis, azaz birtokos, hanem armalista, azaz czímeres, s hogy legnagyobb részük «a sallangot szerető s czímkórságban szenvedő XVIII. században szerezte nemesi rangját. E czélból különösen a minden oldalról ellenségtől fenyegetett dicső emlékű Mária Terézia korában, midőn vármegyék és városok testületileg, egyes gazdagabbak pedig külön is bőséges segélylyel járultak a nyomasztó hét éves háború terheinek viseléséhez, szívesen felajánlák a kincstár részére 1000—2000 forintjokat, csakhogy a polgári osztályból kiragadtassanak. Érdekes adat az is, melyet dr. Temesváry a szamosújvári városi levéltárban őrzött eredeti kézirat alapján említ föl arra nézve, hogy Mária Terézia a magyar-örmény családok részéről megnemesíttetésük fejében felajánlott összeget nem mindig fordította hadi czélokra, hanem egyes esetekben azt egyházi vagy közczélokra a magyar-örmény városoknak nagylelkűen vissza is adta. Így tett például a Csiky Emánuel és Péter, Kövér János és Kajetán, Lengyel Lukács és András részéről nemesi rangra emeltetésükért befizetett 6066 frt 30 kr. összeggel is, elrendelvén, hogy ez az akkor épen építkezés alatt álló szamosújvári főtéri örmény templom költségeinek fedezésére fordítassék.

Temesváry dr.-t a magyar-örmény nemes családok czímeres leveleinek összegyűjtésére és kiadására különösen az a körülmény késztette, hogy úgy Siebmacher, mint Nagy Iván nagy műveiben «a magyar-örmény nemes családaink nemességének tárgyalása s czímereiknek leírása a legmostohább elbánásban részesült». Az ő szorgalmas kutatásai révén most már úgyszólván teljes gyűjteményét birjuk a magyar-örmény nemes családokra vonatkozó adatoknak. Munkájában 56 czímerlevelet közöl, 50 czímerrajzzal. Először e mű sorolja fel a Bocsánczi, Bogdánfi, Capdebo, Csiky Emánuel, Csomák, Seprősi Czárán, Apanagyfalusi Gajzágó, Gorovei, Gyertyánfi, Gertenyesti Hollósy, Marosvásárhelyi Issekutz, Talpasi Kabdebó, Lompérdi Korbuly, Kövér, Lászlóffi, Lázár, Lázár-Lázár, Lengyel, Kisterpesti Markovics, Mártonfi, Pattantyus, Petraskó és Török családokat és czímereit. E mellett szakavatottsággal helyre igazítja a czímerleírásokba becsúszott hibákat is, így pl. a Dániel, Gáspár, Gorove, Issekutz, Karácsonyi, Kövér, Lukács és Novák családok czímereinél. Még a dr. Illésy és Pettkó által kiadott «királyi könyvek»-nél is bővebb, a mely különben annyira becses műből pl. hiányzanak a Gorovei és Gáspár családok.

Temesváry dr., mint az örmény nyelvben jártas, megmagyarázza az armálisokban előforduló örmény vezeték- és keresztneveket; így a többi között megfejtve találjuk e neveket: Chaszhatun (Pulcheria), Gülab (Róza), Harapszime (Rebeka), Huvász (Klára), Khámál (Szende), Manuság (Viola), Sakhar (Czukros), Oxendius (Sándor). A czímerek leírását szerző a legnagyobb heraldikai pontossággal végezte; a rajzok is nagyobbrészt csinosak s a reprodukczióval is meglehetünk elégedve. Ezek a czímerek, melyek közül a Gyertyánfi, Pátrubán és Szentpétery családokéi ú. n. beszélő czímerek, igen sok érdekes dolgot foglalnak magukban; így pl. két czímerben, a Vikol és Zakarias-családéban a Noé bárkája fordul elő, mindenesetre vonatkozással Mózesnek arra az elbeszélésére (I. könyv. 8. fej. 4. vers), mely szerint a bárka megállapodék Örményország földjén.

A magyar hazába jutott örmény néptöredék története még mindig nincs meg írva. Az, a ki ezzel a kérdéssel foglalkozni fog, a Temesváry könyvének igen jó hasznát fogja venni. A magyar-örmény nemes családok nemzedékei pedig örülhetnek, hogy a nemességükre vonatkozó adatokat ily megbizható műben együtt találhatják.

Dr. E L.

CZÍMERTANI ÉS SPHRAGISTIKAI EMLÉKEK AZ EZREDÉVES ORSZÁGOS KIÁLLÍTÁSON.

(Két tábla melléklettel.)

Ezredéves fennállásának emlékét a magyar nemzet múltjához méltó, nagyszabású kiállítással ülte meg, melynek fénypontját s úgy a hazaiakra, mint az idegenekre legerősebb vonzóerejét a történelmi főcsoport képezte.

A fekvésénél és festőiségénél fogva bájos épületcsoport, a mely a városliget szigetén ma már kincseiből kifosztva áll, hat hónapon keresztül a magyar nemzet múltjára vonatkozó emlékek tömegét zárta magába, a minőt, legalább a ma élő nemzedék, még egyszer együtt nem fog láthatni. Nincs történelmünknek olyan ága, nincs olyan kora, melyre vonatkozólag ne talált volna a kutató érdekesebbnél érdekesebb, gyakran egészen új, eddig ismeretlen adatokat a roppant gyüjteményben s e kiállítás különösen kulturtörténetünk megírásához nyujtott annyi adatot, hogy azok alapján, kevés kutatás segítségével, már meg lehet írni hazánk művelődésének történetét.

A kulturhistóriának egyik ágát, a történelemnek hovatovább fontosabbá váló segédtudományát műveli a heraldikai társulat is, illő tehát, hogy a mennyire azt az idő rövidsége s egy ismertetés szük keretei engedik, mi is jegyzékbe vegyük a tárgyunkra vonatkozó azon új adatokat, melyek az ezredéves kiállítás történelmi csoportjából meríthetők voltak. Nagyon természetes, hogy sokkal nagyobb kereteket kellett a történelmi kiállításnak betöltenie, sokkal általánosabb volt az, jobban kellett számolnia a térrel, mintsem egy olyan speciális szak, mint a czímer- és a pecséttan, kellőkép képviselve lehetett volna. Nem is számolhatunk összefüggő képre, sem a kiválóbb heraldikai és spragistikai csoportok következetesen egybeállított sorozatára, mindazonáltal azt mondhatjuk, hogy a kiállításunkon, az illető korok csoportjaiba beillesztett czímertani anyag sok tekintetben felülmúlta akár a berlini, akár a bécsi heraldikai kiállítás anyagát.

A kiállítás czéljainak megfelelőleg, a tárgyunkra vonatkozó sokféle emlék igen szét volt szórva, a mi lehetetlenné teszi, hogy rövid ismertetésünk, mely különben is csak az anyag egy részét, úgymondjam quintessentiáját öleli fel, a katalogusban megállapított sorrendben történjék. A czímer- és pecséttan, anyagát tekintve, úgy is igen jól elválasztható részekre oszlik s mi nem annyira a könnyebbséget, mint inkább az áttekinthetőséget tartva szem előtt, a felemlítendőket anyaguk szerint válogattuk össze.

Tudva azt, hogy a heraldikailag legpontosabb leírás sem pótolhatja a szemléletet, a Magyar Nemzeti Múzeum könyvtárának igen tisztelt igazgatója szíveskedett a kiállításon szerepelt pecsétlenyomatokból s a nemzeti múzeum részére készített fényképekből és czímermásolatokból egy nagy csapatot rendelkezésünkre bocsátani; e szívességeért fogadja hálás köszönetünket.

A heraldika főforrását a pecsétek képezik s ezekből több százra menő sorozatot volt alkalmunk a kiállításon láthatni; köztük az anyagnak több mint fele ismeretlen s kiadatlan. Különö-

sen a bécsi állami levéltár által gipszmásolatokban bemutatott pecsétek közt volt igen sok érdekes s heraldikánkra nagy fontosságú példány.

Királyi és királynői pecséteink lehetőségig teljes sorozatát a történelmi főcsoport igazgatósága állította ki galvanoplasztikai másolatokban. E sorozat oly gazdag, hogy részletesebb ismertetése testes kötetet tenne ki.

Terünk nem engedi meg, hogy valamennyi ismeretlen vagy kiadatlan darabot leírjunk, meg kell elégednünk azzal, hogy nehányat a legérdekesebbek közül felemlítsünk.

A kiállításon bemutatott legrégibb aranybullát általánosan III. Béláénak mondják, véleményem szerint tévesen. A bulla korának meghatározása azért nehéz, mert az nem valamely oklevelen függ, hanem eredeti helyéről leszakadva került és őriztetik a nemzeti múzeum régiségtárában. Az előlapon trónon ülő király képe látható, fején három rózsájú, lelógó lánczos, gömböcskékkel ékített koronával, csípőjéhez szorított jobbjában liliomos jogart, baljában kereszttel ellátott országalmát tart. Hátlapján négy sorban majusculás felirat: SIGILLVM · BELE · REGIS. Az egész a XII. század pénzeire emlékeztető, primitiv munka.

Sem II., sem III. Bélától nem maradt ránk más érczpecsét, de igenis maradt mindkét király utódjától, még pedig II. Gézától egy ólom-, Imrétől pedig aranypecsét.

Ha a bulla III. Béláé lenne, kétségtelenül inkább kellene hasonlítania az Imrééhez, mint a Gézáéhoz. Pedig a dolog épen megfordítva áll. A pecsét úgy primitiv kivitelénél, mint betűinek alakjánál és felirata elhelyezésénél fogva nagyon hasonlít II. Géza ólombullájához, de teljesen különbözik az Imre-féle aranybullától. Az Imréé az ekorbeli legszebbek közé tartozik s az ötvösségnek valódi remeke, már pedig alig hihető, hogy a kitünő izlésű, Byzanczban nevekedett Béla olyan gyarló pecsétet vésetett volna, a mely a legenyhébb összevetést sem állja ki utódjáéval s visszatért volna az előtte száz évvel használt típusra. Alapos okom van tehát hinni, hogy a szóban forgó bulla nem III., hanem II. Béláé.

A szentgotthárdi cistercita apátság részére 1198-ban kiadott adománylevelen lóg Imre királynak hatalmas czipóalakú pecsétje, talán tömegére nézve a létező legnagyobb pecsét. Átmérője 13, vastagsága mintegy 8 cm., anyaga természetes színű, csontkeménységű viasz. Az oklevél közepén tett két metszésen keresztül húzott vörös zsinór végei a pecsét belsejében vesznek el, nincsenek azon, mint később szokásban volt, keresztülhúzva. A pecsét mezején a király sasfejes trónszékén ülve ábrázoltatik, jobb vállán összekapcsolt, bő redőjű palástban, mely alúl bokáig érő tunika látszik ki. Fején háromágú liliomos korona van, jobbjában oldalra nyújtva tartja az országalmát, térdére támasztott baljával pedig a buzogányformán végződő jogart fogja. Körirata: ✠ HEMERICꝰ DI GRA HVNGARIE DALMACIE CHOACIE *(így)* RAMEQ REX. A pecsétmező üresen maradt részeibe négyszer van belenyomva egy lovas vitéz alakját mutató gyűrűpecsét, ellenpecsét gyanánt.

Hasonlókép a szentgotthárdi apátság részére Dobra földjéről szóló adománylevélről lóg vörös-sárga-fehér selyemzsinóron II. Endre királynak sigillographiai ritkaság számba menő zöld viaszpecsétje. A pecsét az előbbihez hasonló módon van felfüggesztve, ugyanolyan alakú s majdnem akkora, mint az. Mint ismeretes typus, nem számíthatna érdeklődésünkre, ha nem volna anyaga sötétzöld viasz, a mi a királyi pecsétekné e korból majdnem példátlan. A Szilágyi Sándor szerkesztésében megjelenő Magyar Nemzet Története II. kötetében közölt kitünő ábra felment bennünket a pecsét bővebb leírásától. Mindkét nevezetes darab a Batthyány herczegek körmendi levéltárában őriztetik.

IV. Béla tatárjárás után használt nagypecsétjének előlapja, mint kevésbbé ismert, szintén említésre méltó. A király párnázott trónszéken űl, lábait zsámolyon nyugtatja, ruházata bő tunika, fején korona, jobb kezében liliomos jogar, a balban országalma van. Körírata két sorban: ✠ S*(igillum)*: BELE : DEI : GRACIA : hVNGARIE : DALMACIE : CHOROVACIE : RAME : (2-ik sor) SERVIE : GALLICHIE : CVMANIE REGIS.

Ifjabb Erzsébet királyné gyűrűpecsétjét a kiállítás egy 1384-iki lenyomat után mutatta be. Az alig másfél cm. átmérőjű pecsétmezőn az Anjouk ismeretes sisakja látható. A csöbörsisak, mint rendesen, igen alacsony, kis takaróval van ellátva, rajta koronából előtörő strucz, szájában patkó-

val mellette jobbról-balról a koronára tűzött egy-egy strucctoll.

Az Anjouk teljes címere látható Mária királynő tallérnagyságú titkos pecsétjén. A kerek pecsét mezején hosszas nyolczszög által bekerítve van a csinosan stilizált címer: jobbra dőlt, hasított tárcsapajzsban jobbról három vízszintes pólya, a bal mező liliomokkal van behintve. A csöbörsisak majdnem akkora, mint a pajzs, kis takaróval van ellátva, s koronájából a patkót tartó strucz és a két strucztoll emelkedik ki.

V. László királynak eddig kiadatlan nagy pecsétje a legszebb, összes mohácsi vész előtti pecséteink között. A vésőművészet ezen remekéről leírás alig nyujthat fogalmat. Finoman kidolgozott ötszörös baldachin középsője alatt trónon ül a király. Fején ötágú nyitott korona, vállain nyitott palást, melynek merészen kidolgozott redőzete egész alakját fedi. Jobb kezével gombban végződő királyi botját tartja, balját az ölében levő országalmán nyugtatja. A baldachin két szélsőbb része alatt egy-egy kecses tartású angyal emeli jobbról Magyarország hétszer szelt pajzsát, balról Csehország oroszlános címerét. Az angyalok lábainál fekszik jobbról Ausztria, balról Morvaország címere. A trón zsámolya alatt pedig Luxemburg három pólyás pajzsra helyezett oroszlánja látható. A körirat két sorban fogja körül az ábrát, alúl és felül megszakítva általa: LADISLAVS · DEI · GRACIA · HVNGARIE · BOHEMIE · DALMACIE · CROACIE · &C · REX · AVSTRIE · STIRIE · ET · LVCEMBVRGEN · DVX · AC · MORAVIE · MARCHIO · **1456.** A pecsét hátlapján hat karélyú keretben egy csoportban hét címert látunk, a középső felett egy angyal alakja nő ki, a ki kezében tartja a felső két pajzsot is. A középen a hármas halomba tűzött kettős kereszt, körülötte sorrendben a magyar hétszer szelt országczímer s Dalmáczia, Luxemburg, Morvaország, Ausztria és Csehország címere.

Mátyás király kétrendbeli gyűrűpecsétjének lenyomatai ritkaságuknál fogva is érdekesek. Az egyik 1473-ból kicsiny hatszögletű lapján hétszer vágott köríves pajzsot mutat, fölötte ötágú koronával. A másik 1483-ból hasonló alakú, pajzsa négyelt, első és utolsó rekeszében a balra fordúlt cseh oroszlán, a második és harmadik nyolczszor vágva. Közepén szívpajzs a példányunkon kivehetetlen hollóval. A pajzson ötágú korona. Mátyásnak ritkább pecsétei közé tartozik azon $5^1/_2$ cm. átmerőjű pecsétje is, melynek mezején sugarak által körített hasított pajzs látható, a jobb oldalon hétszeres vágással, a balban a cseh oroszlánnal. A pajzson kilenczágú korona, az ezáltal megszakított körírat pedig így hangzik: · SIGILLVM · MATHIE · DEI · GRACIA · REGIS · HVNGARIE · BOHEMIE.

Bécs elfoglalása után készült Mátyásnak egy szintén kevéssé ismert pecsétje, mely mezején négyelt pajzsot visel, a pajzsban pedig sor szerint a hétszeres vágást, mint Magyarország, azután Csehország, Ausztria és Morvaország czímerét, szívpajzsán pedig a faágon álló gyűrűt tartó hollót. A pajzson ötágú korona. Körirata: SIGILLVM · SERENISSIMI · PRINCIPIS · D · MATHIE · D · G · HVNGARIE · BOEMIE · &C · REGIS · AC · DVCIS · AVSTRIE ·

Ez ideig kiadatlan II. Ulászló királynak egy 1495-ben használt tojásdad alakú gyűrűpecsétje is. A pecséten levő négyelt pajzs első udvara hétszeresen vágott, a második és harmadik a cseh oroszlánt, a negyedik a kettős keresztet tartalmazza. A szívpajzsban a lengyel sas. A pajzs fölött íves királyi korona, mellette pedig W. R. (Wladislaus Rex) betük.

Még a mohácsi vész utánról említünk meg egy pecsétet s ez I. Ferdinándnak nagy kettős pecsétje. Mint az V. Lászlóé a góthikának, úgy Ferdinándé a renaissancenak remekműve s miként az legszebb a mohácsi vész előtti, úgy ez legpompásabb az azutáni pecséteink között. A király remek trónon ül, melyet felül a római királyság sasos címere díszít; fején királyi zárt korona, vállain palást, melynek virágos szövete is a legnagyobb pontossággal ki van vésve. Jobbjában királyi pálczát tart, bal keze a térdein álló országalmára van nyugtatva. A trón kiálló részein négy angyal foglal helyet, mindeniknek egy-egy koronával födött czímer van a kezében, és pedig az elsőnek Magyarország, a másodiknak Csehország, a harmadiknak Spanyolország és Sziczilia, a negyediknek Dalmáczia czímere. A trón lépcsőjéhez illesztve pedig Ausztria és Burgund egyesített, herczegi koronával födött czímere látható. A hátlap közepét egyfejű sas foglalja el, mellén a magyar czímerrel, körülötte

pedig a következők (jobb felé menve a sorban): Horvátország, Lodomeria, Bulgária, Morvaország, Württemberg, Krajna, Elzász, Habsburg, Lausitz, Tirol, Galiczia és Bosznia címere.

Feltünő, hogy míg királyi pecséteink majdnem teljesen sorozatukban s XIV—XVI. századi magánpecséteink szép számmal voltak közszemlére téve, addig a románkori csoportban, mely különben is aránytalanúl szegény volt, a nehány oklevélről függőn kívül, mindössze 6 egyházi és 5 világi úr pecsétjét volt alkalmunk látni. E pecsétek közt legrégibb a veszprémi káptalannak egy 1207 aug. 10-én kelt, a tihanyi apátság Vamus nevü földjének eladásáról szóló oklevelére függesztett pecsétje, mely alakja miatt nemcsak a hazai, de a külföldi sphragistikában is ritkaság számba megy. A jól fentartott pecsét ugyanis dülény alakú, mezején Szent-Mihály arkangyal álló alakjával; két vonal által befogott körirata így hangzik: SIGILLVM · SCI · MIhCAEL.

Ez is, mint a fennebb említett Imre és Endreféle pecsétek, illetve oklevelek, a körmendi levéltárban őríztetik. Utánna korra nézve következik az Osl nemzetségbeli Péter ispáné, egy, a német lovagrend tulajdonát képező 1232-iki oklevélre függesztve. A természetes színű viaszpecsét csúcsíves pajzs alakját mutatja s a mezején levő hasonló alakú pajzsban szárnyas sasláb látható. Körirata: ✠ SIGILLVM · PETRI · COMITIS ·

Merani Berchtold aquilejai patriarcha, Gertrudnak, II. Endre nejének testvére 1250-ik évi, 6 cm. átmérőjü, kerek pecsétjén a tulajdonos teljes főpapi díszben, trónon ülve ábrázoltatik. Bővebb leírása alól felment a mellékelt kitünő ábra. (I. t. 1. sz.)

Roland bán, kinek nádor korából való pecsétét régóta ismerjük, 1277-ben tallér nagyságú kerek pecsétjén csúcsíves pajzsban 2—1 álló hárslevelet visel. A pecsét köriratából már csak a ROLANDI szó olvasható. Ez és Roland későbbi pecsétje igazolják, hogy a czímeralak elhelyezését és számát nemcsak az egymásra következő nemzedékek, hanem egyes ember is milyen önkényesen változtatta.

1277-ből való Aladár királynéi főétekfogó mester alig egy cm. átmérőjü gyürüpecsétje, mezején a heraldikánkban ritka kakassal. Körirata: ✠ S · MAG · ALADARI ·

Ókori, Minervát ábrázoló gemmával pecsétel 1291-ben Gergely bán, nyitrai főispán. A gemma olvashatatlan felíratú keretbe van foglalva.

A Melithek, Subichok és Zrinyiek közös őse a hatalmas Brebiri Pál szlavón-bán pecsétje (I. tábla 2. sz.) e három család czímerének legrégibb alakját mutatja. Csúcsíves pajzsban bal sasszárny, a sisakon a méltóságot jelző öt pávatoll. Körirata: ✠ S: PAVLI BREBERIE COIS BANVS *(így)* TOCIVS SCLAVONIE. A pecsét 1300-ból való lenyomatról másoltatott.

Egy ősi eredetü család három nemzedékének czímerét ismerjük meg a három babonegi gróf pecsétjéről. (I. t. 3., 4., 9. sz.) A Babonegiek dalmácziai eredetüek, első ismert ősük, Baboneg a XIII. század első felében mint tehetős nemes építi a hasonnevü folyó mellett azon várat, melyről a család nevét vette. Első, 1316-ból való pecsétünk (I. t. 3. sz.) a Baboneg unokája Radoszláv fia Istváné. A kerek pecsét mezején jobbra dőlt, csúcsíves, balról ferdén vágott pajzs felső osztályában az osztásvonalból kinövő, jobbra fordúlt koronás oroszlán látható; az alsó rész háromszor vágva; a paizson kis csöbörsisak, pávatollforgóval s e mellé tüzött hét leveles és virágos galyal. A pajzs mellett jobbról-balról egy-egy ötszirmú rózsa. Körirata: ✠ S · COMITIS · STEPhANI · FILII · COMITIS · RADOSLAI ·

István fia János már négyelt pajzsot használ, melynek első és negyedik udvarában felismerhetetlen alak, talán egy-egy rózsa, a második és harmadikban a fentebb leirt ősi czímer foglal helyet. A csöbörsisakon nyitott szárnypár között három, pálczára tüzött karika, tehát ép úgy, mint apjáén, teljesen egyéni ízlés szerint változtatott czifraság van, melynek a czímerhez semmi köze sincs.

A harmadik pecsét Babonegi Pálé, kiről a katalogusban meg van jegyezve, hogy Stenisnyaki István bán fia. Ki volt ez, azonos-e a fentebbi István bánnal, adatok híjján megállapítani nem tudjuk. Az 1336-ból való pecsét (I. t. 9. sz.) csúcsíves, benne hasonló pajzson az Istvánéval azonos czímer. Körirata: S · COMITIS · PAVLI * STEFANI · FILII ·

A Babonegiektől származtatja magát a ma is élő Blagai-Orsini család, melynek ősrómai származásáról költött meséket bizonynyal ismerik a magyar heraldikusok.

Az első táblánkon 5. szám alatt látható pe-

I

II

III

IV

V

VI

VII

VIII

IX

I

II

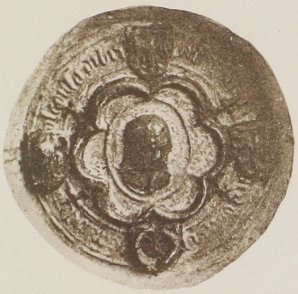
III

IV

V

VI

VII

VIII

IX

X

csét 1320-ból való s Frangepán Frigyes vegliai és modrusi comesé volt. A pecsét mezején természetesen ábrázolt oroszlán első lábaival egy kutyát avagy farkast ragad meg, mellette balról hatágú csillag.

A Drugeth Vilmos 1328-iki pecsétje (I. t. 6. sz. régóta ismeretes irodalmunkban, de hiányzott olyan ábrázolása, a mely a pecsét szépségeit kellő érvényre juttatta volna. A csattos és merlottós pajzs fölött a tulajdonosnak kitűnően karakterizált arczképe látható. A merész szabású egyenes orr, az előre álló áll, a keményen összeszorított száj Dante arczképére emlékeztetnek. A főt arczvértes sisak fedi, a ráborított rövid takarón oromdíszül féltérden álló, jobbra néző angyal látható, mindenik kezében egy-egy gyertyatartót (?) tartva. A pajzs mellett ágaskodó oroszlánok szolgálnak őrök gyanánt. A pecsét körirata: S · MAGRI · GYLLERMI · D9 · (dominus vagy de) RVGETI ** COMITIS · DE · SCEPVS · & DE · VYVAR · E feliratból azt magyarázhatjuk ki, hogy a család eredetileg Ruget nevű birtoka után de Rugetnek írhatta magát, a miből a nyelvszokás Drugetet csinált.

A Buzát-Haholt nemzetségbeli István 1328-iki pecsétjén (I. t. 7. sz.) csúcsives pajzsban szarvakkal ellátott női mellképet látunk, ugyanez van oromdíszül a sisakra is helyezve. Ime egy újabb, megfejtésre váró problema heraldikusaink számára, mikép lett az ökörfőből női mellkép s mi összefüggésben van ez a Bebekek, Csetnekiek stb. czímerével?

Csak méltósági jelvénynek tekinthetjük az Apponyi-család ősének, Tamás csejthei várnagynak 1328-iki pecsétjén látható czímerét: csúcsíves pajzsban jobbharánt pólyát. (I. t. 8. sz.)

Az Aba genus ősi czímerét viseli Nekcsei Demeter 1328-iki gyűrűpecsétjén. Az olvashatatlan köriratú, alig babszemnyi nagyságú, ovális pecsét mezején jobbra néző sas van kivésve. Ugyanilyen sast használ — ugyanezen évbeli pecsétjén — csúcsives pajzsban Mihály bolondóczi várnagy.

Bebek István országbíró ismert pecsétjéhez sokban hasonlót használ Cikou tárnokmester 1358-ban sisakpecsétjén, melynek oromdíszét kinövő szárnyas angyal képezi. (II. t. 2. sz.) Valószínű, hogy a két pecsétet egy vésnök készítette.

A II. táblán 1. szám alatt a Rátold-nembeli Olivér országbíró 1358-ból való pecsétjét mutatjuk be, melyet a czímeralaknak különös alkalmazása tesz érdekessé. Középen hulló hárslevél, körülötte széleivel párhuzamos vonal, a czímeralak csúcsánál két kis hárslevélbe végződve.

Heinrich der Vogel pozsonyi polgár 1367-iki pecsétén a pecsétmezőn a Hunyadiakéhoz hasonló gyűrűt tartó hollót látunk. (II. t. 3. sz.)

Szép a Him Benedek pozsonyi főispán beszélőczímeres sisakpecsétje. (II. t. 5. sz.) A lobogó takarós csöbörsisakon jobbra fordult szarvasgím vagy hím áll. A pecsét 1380-ból való.

Gunyn János ugyanezen évbeli sisakpecsétjén oromdísz gyanánt koronás női fejjel ellátott madár látható. (II. t. 4. sz.)

Különös a László oppelni herczeg 1385-iki pecsétje. (II. t. 6. sz.) A mezőn hatkarélyú keretben a tulajdonos domború mellképe van, a köriratot megszakítja a négy czímerpaizs, a herczeg czímereivel.

Mikola Mihály 1402-iki korona nagyságú pecsétjén szépen stilizált sasfő látható. (II. t. 7. sz.)

Jolsvai György zólyomi ispán 1424-ben a következő czímert használja pecsétjén: köríves paizsban vadkanfő, feje felett hárslevéllel. A sisakon álló hárslevél, rátűzött pávatoll-bokrétával. (II. t. 8. sz.)

Cillei Ulrik herczegi pecsétjét (1455-ből) azért említjük fel, mert mint a pecsétvésés egyik remeke, figyelemre méltó, s mert azon három oroszlánfőt tartalmazó czímer is rajta van, melyet a Cilleiek valószínűleg Zsigmond királytól nyertek s a mely kihalásuk után III. Frigyes által Vitovecz János horvát bánnak adományoztatott. Rajza megjelent a Magyar Nemzet Története IV. kötetében.

Ehhez teljesen hasonló pecsétet használ 1452-ben Cillei Frigyes.

A teljes Szentgyörgyi czímert mutatja János gróf 1492-iki nagy pecsétje (II. t. 9. sz.), melyet Györgynek 1459-ben adományozott III. Frigyes császár. Négyelt paizs első és negyedik mezejében hat ágú csillag, a második és harmadikban jobbra néző egyfejű sas. A pajzson két sisak van, a jobboldali a csillaggal és pávatollforgóval ellátott császári koronát, a másik a pajzsbeli sast koronán állva viseli oromdíszül.

Kevendi Székely Jakab szép vésetű pecsétjén (II. t. 10. sz.) egy a Siebmacherben közölttől eltérő czímert látunk. Tárcsapaizsban kinövő, jobbra néző, két csillag által kisért farkas. Sisakdísz a paizsalak, mellette a kisérő csillagok lebegőleg. A pecsét 1493-ból való.

Két oklevél vonta magára a kiállításban a közfigyelmet pecséteinek rengeteg számával. Az egyik azon szövetséglevél, melyet a magyar és osztrák urak közösen állítottak ki V. László és a szent korona kiadatása ügyében, 1452-ben. Az oklevélről hártyaszalagokon ma is 82 pecsét lóg le s mintegy 10 hiányzik. A pecsétek az oklevél felhajtott alsó szélébe párhuzamosan vágott nyílásokból, egymásfölé négyenként akasztva lógnak le. Az eredetileg 32 magyar pecsétből már csak 25 van meg, köztük több ismeretlen gyűrűpecsét.

A másik, a magyar heraldika szempontjából jóval becsesebb oklevél, a Habsburgház trónöröklési jogát biztosítja, 1492 márczius 7-én kelt s a magyar világi főurak pecséteivel van ellátva. Egykor 69 pecsét lógott róla, váltakozva vörös és fehér selyemzsinórokon, de különösen a fehér zsinórúakból ma már 13 hiányzik. A pecsétek az első kivételével — s ez Corvin János nagy pecsétje, — egyforma, körülbelül 5 cm. átmérőjű sárga viaszfészkekben vannak s részben vörös, részben zöld pecsétviaszba nyomvák s egynéhány kivételével mind gyűrűpecsétek.

Tulajdonosaik közül többet nem tudunk meghatározni. Az ismert egyéneké közül felemlítjük Zalonaki Pankircher Vilmosét, mely koronanagyságú mezején köríves pajzsban kéttornyú templomot s a pajzs fölött W. P. betüket mutat. Bélteki Drágfy Bertalan hasonló nagyságú pecsétjén tárcsapajzsban álló nyílvessző, mellette félkörben hajló vonal által összekötött egy-egy hat ágú csillag van. Egy ismeretlen Kanizsai czímer van Kanizsai Miklós ezüstforint nagyságú, csinosan vésett pecsétjén: tárcsapajzsában jobbra ágaskodó, farkashoz hasonlító állat, a csőrsisakon ugyanez kinövőleg. A minusculás feliratból csak a ranisa szó olvasható. Pakós (Paksi) Albert gyűrűpecsétje tárcsapajzsban ágból kinövő felfelé álló hárslevél, a Rátold nemzetségbeliek czímere látható. A Nádasdi és Petheő czímer egyik legrégibb emléke a Pethew Miklós gyűrűpecsétjén levő czímer, tárcsapaizsban két fa között jobbra néző vadlúd. Ehhez hasonló Pethew Miklósé, melyben azonban a lúd mellett csak egy fa áll. A Dombói Pál gyűrűpecsétjének köríves pajzsában jobbról a talajból kinövő fa látható, melyről egy szarvas rágja le a galyat.

A meg nem határozottak között a következő czímerek a legérdekesebbek:

Csúcsbamenő köríves pajzsban álló hárslevél, rajta kereszt s csúcsán tollforgó.

Tárcsapajzsban hulló hárslevél, a pajzson csőrsisak, melyből két szarvasagancs nő ki. Mindkettő bizonynyal Rátold ivadéké.

Tárcsapajzsban daru vagy gólya, mögötte püspökbot. A pajzs fölött r. r. betük.

Köríves pajzsban koronából kinövő kardot tartó kar, kisérve egy hét küllős keréktől. A pajzs fölött D. P. betük.

Köríves paizsban háromágú korona, fölötte két kard keresztbetéve. A paizs fölött B. P.

A pecsétekkel kapcsolatban felemlítjük, hogy a kiállított diplomák közt volt Zsigmond király 1411-iki oklevele, a melyben a magyar rendekkel tudatja, hogy római királylyá választatván, új pecsétet vésetett és Ulászló 1505-ben kelt privilegiuma, melylyel Perényi Gábort és Istvánt a főrendek sorába igtatván, nekik a piros pecsét használatát engedélyezi.

Czímereslevelekből igen szép sorozat gyült össze a kiállításra, de beküldötteknek csak mintegy ötödrésze volt kiállítható térszüke miatt. Azt vélem, nem lépem túl az elébem szabott határokat, ha ismertetésem körébe a közszemlére ki nem tett armálisokat is bevonom, ezekből kerülvén ki jórészt az eddig ki nem adottak. A kiállított oklevelek közt legrégibb volt a Károly Róbert király által 1327-ben Dancs mesternek adományozott czímerlevél, mely a heraldikusok előtt régen ismeretes. Nem különben ismert a Petneházi Márton 1417., Pogány Miklós 1447., Berekszói Péter 1448., Hunyadi János 1453., Schirmer János 1507., Kanizsai Dorottya 1519., Forgách Ferencz 1525., Theököli Sebestyén 1572. és Móre János 1584-ben kapott czímereslevele. A kevésbbé ismertek között a legrégibb a Vay család 1418-iki armálisa, melyben Zsigmond király Wayai Miklós fia Ábrahámnak s általa Istvánnak, fivérének, nem különben osztályos atyafiainak: Benedek fiai Tamás és Istvánnak és László fia Györgynek az elébe

terjesztett czímert adományozza. Az oklevél, mint a Zsigmond czímeradományainak jó része, Constanzban kelt s a legegyszerűbben kiállítottak közé tartozik. Szövegéből hiányzik a czímer leírása, a czímerszerző érdemei is csak általánosságban soroltatnak fel s ábrája is, bár különben igen jól van stilizálva, sietős, durva munka.

A czímer ezüst keretű vörös szőnyegen van elhelyezve s leírása a következő: köríves paizson kékben aranynyal fegyverzett sárga színű, ágaskodó szarvas, szemén keresztül függőlegesen átlőtt arany nyillal. A paizs fölött ezüst sisakon hasonló, de előtörő szarvas van, melynek testéből folyik le a jobbról sárga-kék, balról ellentett színű takaró. Eltekintve attól a hibától, hogy a sisak nem a paizson nyugszik, hanem mögéje van helyezve, ez egyike legszebben megrajzolt Zsigmondkori czímereinknek.

Mint azt boldogúlt Csergheő Gézának a Turul V-ik folyamában közölt czikkéből ismerjük, e czímert II. Ulászló király 1507-ben egy ráfektetett balharánt ezüst pólyával, melyre vörös rózsa és aranyliliom van rakva, nemkülönben a szarvast kisérő arany csillag és ezüst holdsarlóval bővítette, a régi sisakdísz helyére pedig fekete sasszárnyat tétetett, a szép régi czímert ilyenmódon teljesen elrontva. A két czímert összehasonlítva konstatálhatjuk, mennyire megromlott egy század alatt a heraldikai érzék és ízlés. A czímer színes másolata különben alkalomadtán a Turulban meg fog jelenni, annál is inkább, mert a magyar Siebmacherben csak az 1507-iki bővített czímer van lerajzolva, daczára, hogy a kiadó az első adománylevél hollétéről is birt tudomással. Az oklevél id. gr. Vay Ádám berkeszi levéltárában őriztetik.

Egy hibásan rajzolt czímerről közli a Siebmacher a Nagylucsei Dócziak czímerét is, melyet Mátyás király adományozott Nagylucsei Orbán püspöknek. Az oklevél Budán, 1480 február 2-án kelt s czímerminiaturája csinosságával s az egész oklevél kitünő fentartásával vonja magára figyelmünket. Az oklevél felsorolván a püspök érdemeit, a czímert is leírja, ez pedig a következő: balharánt osztott tárcsapajzson felül vörösben balra lépő fehér oroszlán, első lábaival arany gólyát tartva, alúl kékben hatágú arany csillag. A paizson ezüst csősisak, arany-vörös-kék tekercscsel s erre állított hatágú aranycsillaggal. Takaró jobbról arany-vörös és vörös-kék, balról kék-vörös és vörös-arany. A pajzs mezeje damaszkolás helyett apró arany vonáskákkal van behintve. A czímer aranykeretű s arany vonásokkal ékített zöld alapon nyugszik. Csinos rajza daczára sem tesz a szemlélőre jó benyomást a pajzs állásával ellenkező irányba állított oroszlán s az igen kicsiny oromdísz miatt.

Mint igen régi hamisítvány érdekes Malonyai Balogh Éliás czímerlevele, melyet a Siebmacher mint kétségtelen hitelüt közölt. Az oklevél félívnyi nagyságú, tehát összes eddig ismert czímereslevéleinknél kisebb, a kanczelláriai írást gyarlón utánzó betükkel van írva s hamis voltát mindjárt első sorával elárulja, hol a szokott «commissio propria domini regis» helyett «manupropria domini regis» áll. A hamisító a formulát Zsigmond egy czímerleveléből vette, de tudománya sok helyen cserbe hagyta, mert rosszúl olvasva helyenként a szavakat, rosszúl is másolta őket. Így meræ et sinceræ helyett more et sincero-t ír stb. A czímerábra keretével együtt alig kártyaalapnagyságú durva tollrajz, helyenként gyöngén színezve, alapja zöld, a pajzs mezeje kék, benne sárga koronából előtörő emberi mellkép, pánczélban és vassüveggel fején. Sem sisak, sem takaró nincs. Az oklevélre Ulászló szokott pecsétének egy töredéke van függesztve s valószinüleg ez vezette félre azokat, a kik hitelesnek találták. Készítési idejét a rajta lévő jegyzések és külső kinézése után a XVI. század második felére tehetjük. Az oklevél Abauj-Torna vármegye levéltárában őriztetik, hova valószínűleg valamelyik nemesi vizsgálat alkalmával elkobzás útján került.

Teljesen hamis czímert tulajdonít a Brodarich családnak a magyar Siebmacher, daczára, hogy a valódit is ismerte a szerkesztő. A család régi, valószínűleg Zsigmondtól nyert armálisa elveszett s csak az előttünk fekvő 1517-iki ismeretes, melyben II. Lajos király Brodarich István pécsi kanonoknak ősi czímerét megbővíti egy a czímerszerző tudományos érdemeit szimbolizáló babérkoszorút vivő hollóval. A bőbeszédű oklevélnek mintegy kétharmadát a kitüntetett dicsőítése foglalja el, felhozatván érdemei közt még a görög és latin nyelvben való jártassága is. Érdemeiért részesül a kitüntetésben Mátyás

nevű testvére és ennek két fia Ferencz és Elek is. A bővített czímer leírása a következő: Távlatszerűen lefelé világosodó kék mező, a czímer alapján ezüst víz, rajta fekete csolnakban ezüst pánczélú, arany lapáttal evező ifjú vitéz, feje fölött, a paizs jobb sarkából repülő fekete holló szájában babérkoszorúval, a bal sarokban arany nap. A paizson ezüst csősisak, rajta nyolczágú arany nap, melyet azonban sisakdísznek nem tekinthetünk, mivel ilyeről az oklevél czímerleírásában nincs szó. A takaró mindkét oldalról arany-fehér-kék, zöld béléssel. Az egész apró virágokkal díszített s aranynyal keretelt bibor alapon nyugszik. Heraldikai szempontból hibás, de igen festői hatású czímer, mely mint miniatura párját ritkítja.

A XVI. század heraldikájának jobb termékei közé tartozik Szigeti Litteratus Györgynek 1519-ben II. Lajos királytól kapott czímere. A csinos virágdíszes bibor alapon nyugvó pajzs kék mezejében hármas zöld halom mögül kiemelkedő pánczélinges, vassüveges vitézt látunk, jobb kezében görbe szablyát tartva, baljával a mellébe fúródó nyilat rántva ki. A fájdalmat híven visszatükröző arcz sokakban keltette azt a hitet, hogy a czímeralak a czímerszerző arczképe, a mit az is erősíteni látszik, hogy az oklevél szövege szerint György diák a parasztlázadás alatt vitézül harczolt a lázadók ellen, s hogy az oklevél keltekor a királyi kanczellária jegyzője lévén, a czímerfestőnek mintául szolgálhatott.

Hibásan, sisakdíszét elhagyva közli a Siebmacher Nagyszántói Ányos Albertnek 1523-ban nyert czímerét is. Az oklevélből megtudjuk, hogy a czimert, illetve a nemességet nem Albert, hanem egyik fia Péter érdemelte ki, a ki már Ulászló királynak s utána Lajosnak udvari vadásza lévén, őket minden vadászataiban hűségesen követte. A czímer is vadászati jelenetet ábrázol s mint az ekorbeliek nagy része, valódi tájkép. Kék mezőben, zöld alapon, a paizs baloldalán álló zöld fához támaszkodik egy lilaszín öltözetű, hosszúszárú csizmás vadász s puskájával az előtte futó természetes színű szarvasra czéloz. A csősisakon piros tekercsből előtörő természetes színű szarvas van. A takaró tarka színeit meghatározni majdnem lehetetlen, van abban kék, barna, sárga, narancsszín és piros, heraldikátlanúl, de festőien. Alapúl arany keretű bibor-lap szolgál.

Izabella királyné talán egyetlen fenmaradt czímereslevelét az országos levéltár őrzi, honnan az a kiállításra kikölcsönöztetett. A királynő 1548-ban kelt oklevelével Zuthori Zabó Lukácsot, előbb férjének, majd fiának és neki tett hű szolgálataiért megnemesíti s a következő czímerrel ajándékozta meg: kékben a paizs bal széléhez helyezett, meghajlított vörös ruhás kar, markában görbe karddal. A czímer aranykeretű rózsaszín lapra van téve, melyet néhány sárga arabeszk díszít. Az egész oklevél csinosan van kiállítva s minden tekintetben felette áll a II. János királytól maradt egyetlen ismert czímereslevélnek, melyet Sajói Kothech András nyert tőle 1560 okt. 19-én. A gyarlón festett czímer vörös pajzsban fehér szárnyú nyíllal átlőtt réz sisakot ábrázol. A czímer arany keretű barnás alapra van fektetve.

Annál díszesebb azon czímeres nemeslevél, melyet Ferdinánd király 1559-ben adott Pesti Nagy Balázs fiainak, György és Pál diákoknak, kiknek atyja a törökök elleni expediczióban, Pest alatt, midőn elsőnek hágna a falra, «bombardæ ictu in diversas partes variæ discerptus est». A szép czímert aranynyal keretelt sötétkék alapon álló diadalív alatt két géniusz tartja. A renaissance-pajzs feketével s aranynyal osztott, benne a czímerével váltakozó színű, jobbra lépő oroszlán, felemelt első lábaiban fekete ágyúgolyót tartva. A rostélysisakon arany koronából a pajzsban levőhöz hasonló arany oroszlán nő ki; foszladék mindkét oldalon fekete-arany. A czímer felett két lebegő géniusz zöld babérkoszorút tart. A festmény igen csinos, de kérdés, vajon kellőkép kárpótolta-e Nagy Balázs uram fiait atyjuk haláláért?

Körmendi Benedek ugyancsak a törökök elleni vitézsége jutalmául 1572-ben nyert czímert és nemességet Miksa királytól. Ékes keretben sárga alapon van a czímer, egy csinosan festett csatakép. A fehér mezejű pajzson zöld talajból kinövő fák közt, (a czímerleírás arról is felvilágosít, hogy tölgyekkel van dolgunk), jobbról vörös kaftánú török áll; ijjáról épen a vesszőt röpítette el, mely a vele szemben álló magyar vitéz gyomrába fúródik. A magyar bokáig érő kék kabátot s nyakába kerített zöld bélésű pré-

mes subát visel, a hasított oldalú kabát alól kilátszik a szűk vörös nadrág s a sárga bakancsok, fején vörös kalpag van. Kezeiben lándzsát tart s a török felé döf. A szemben néző csőrsisakon ugyanezen két alak áll, a sisakra tett zöld koszorúból kinőve. A foszladék piros-ezüst és kék-ezüst.

Egy Dichkei Kovách Mihály nevére hamisított s 1578-ban Rudolf király által adományozott címeres nemeslevél csinos címerfestménye azért érdekes, mert a festő szignatúrájával van ellátva: P. P. 1589. Lehetséges, hogy a címert az oklevél kibocsátásakor nem festették helyére, s azt csak tizenegy év múlva készítette el valamely nem hivatalos kéz. Így megmagyarázható aztán a monogramm ottlétele, a mire én a magyar címerleveleken más példát nem ismerek. A címer különben a következő: kékkel és vörössel hasított pajzsban, jobbról ágaskodó sárga oroszlán, balról pánczélos vitéz, mindketten egy arany koronát fognak, a vitéz jobbjában tartott pallosával az oroszlánra készül sújtani. Oromdísz: koronából kinövő, felemelt pallosú, pánczélos vitéz, kinek balkarja nyillal át van lőve. Takaró kék-sárga, piros-fehér.

Bár a Siebmacher útján már ismeretes, mégis megemlítjük, mint heraldikai kuriózumot Zolthay János czímerét, melyet a nemességgel együtt Rudolf királytól nyert 1579-ben. A szövegbeli blazonálásnak teljesen megfelelő czímer leirása így hangzik: kék és vörössel hasított pajzsban testszínű Janus-fő, fölötte aczél sisak. A pajzson arany korona, még pedig íves és nem nyitott, ebből pedig egy pánczélinges, válára fektetett buzogányt tartó vitéz alakja nő ki. Takaró nincs, e helyett a pajzsot jobbról-balról egy-egy zöld szárnyú sárga sárkány tartja. Mi az oka, hogy a pajzsba helyezték a sisakot, megfejteni ma már nem lehet, de valószínű, hogy ok nélkül nem adományoztak ilyen a heraldikai szokásokkal ellenkező czímert.[1]

Érdekes czímert adott Báthori István Lengyelország királya és Erdély fejedelme Thasnádi Balázsnak, a ki a király puskásainak hadnagya volt, az orosz háborúban vére hullásával szerzett érdemeiért. A lengyel tipusú czímer a következő: kékben keresztbe tett lándzsa és pallos, rajtuk végig fektetve egy függőlegesen álló égő fáklya. A pajzson bronz színű rostélysisak, rajta arany korona. Foszladék mindkét oldalról kék-sárga. A czímer szabadon, alap nélkül áll. Az oklevél a Moszkvaországi Pleskow város alatti táborban kelt.

Piros mezőben stilizált kettős ezüst liliom, sisakdísz piros-ezüst tekercsre helyezett, ezüst szélű hegyes piros süveg, tetején fekete kakastoll bokrétával. Takaró mindkétfelől piros ezüst. E csinos, de hazai heraldikánkban ritka ábrájú czímert Suba András kapta II. Mátyás királytól 1612-ben. Hazánkban a liliom, mint fő-czímerkép is ritkaság, a sisakra helyezett süvegre pedig alig találunk példát.

Ritka ábrájú a II. Ferdinánd által Tholnay aliter Eötvös Mihálynak 1633-ban adott czímer is, kékben arany kehely, sisakdísz arany koronából kinövő vörös ruhás, fekete kalapú ifjú, felemelt jobbjában hegyes tőrrel. Takaró kék-arany, piros-ezüst. A kehely, mint czímerkép, heraldikánkban szokatlan, itt kétségtelenül utal a kitüntetett mesterségére. A mellékczímereken csak a magyar czímer látható, a kétfejű sas hiányzik, a mi szinte feltünő hiányosság a mohácsi vész utáni, Habsburg-házbeli királyainktól származó czímerleveleinken.

A kiállításon volt czímeres leveleknek érdekes csoportját képezték a törvényhatóságok által nyert czímerek adomány-levelei is. E nemből a legrégibb Nagy-Lajos királynak 1369 május 7-én kelt patens-levele, melyben Kassa városnak új czímert adományoz. A czímer, azon idők szokása szerint, az oklevelen nincs lefestve; leírása így hangzik: csúcsíves pajzsban sárga pajzsfő, három ezüst liliommal megrakva, a mező hétszer vörössel és fehérrel (ezüsttel) vágva.

E czímert 1423-ban Zsigmond, 1453-ban V. László és 1502-ben II. Ulászló király bővítette, mindhárom oklevél látható volt a kiállításon, de mivel a czímerek színes hasonmásban is közismeretűek, leírásukat elhagyjuk.

A maga nemében páratlan azon nagy díszszel kiállított czímermegerősítő oklevél, melyet Pozsony városa nyert különösen a cseh háborúkban szerzett érdemeiért Zsigmond királytól, 1436-ban. A hatalmas hártyának felét foglalja el

[1] Thaly Kálmán úr véleménye szerint a czímer Janusfeje talán Dobónak és Zolthaynak kettős parancsnokságát a híres egri védelemkor szimbolizálja s a pajzsban levő sisak a két fő felett a közös hadifőtisztséget jelképezi.

a pompásan festett s rárakott aranynyal ékesített czímer, illetve pecsét-ábra. Ez az első oklevél, melynek czímere nem pajzsba, hanem egy pecsét mezejébe zárva ábrázoltatik. A pecsét zöld keretű, bepréselt ornamentikájú arany táblán nyugszik. Vörös mezején fehér, rovátkolt bástyából három vörös fedelű, fehér torony emelkedik ki. A bástya közepén kapunyilás van, félig leeresztett sárga rostélylyal; a pecsétmezőt rózsaszín- és szürke szélű keret foglalja be, melynek kék alapján hatalmas góth majuskulákkal ezen körirat olvasható: ✠ SIGILLVM .·. CIVITATIS ✠ POSONIENSIS. Az oklevél felső és jobb szélét góth stilű lombdiszítmény veszi körül. A czímert az oklevél szövege bőbeszédű pontossággal írja le, megemlítvén, hogy vele már régóta élnek Pozsony város polgárai. Az oklevelen konstatálható, hogy előbb a czímert festették a hártyára s csak azután írták rá a szöveget.

Bártfa város 1453-iki czímerlevelének ábrája már régebben megjelent a Turulban, s csak azért hozzuk fel, hogy utalhassunk szövegének azon pontjára, hol a szokásos «arma seu nobilitatis insignia» helyett «arma seu decoris insignia» áll, a mi arra látszik utalni, hogy a városok testületileg sem képeztek egy nemes személyt, illetve nem tekintettek a nemes emberrel egyenjogúaknak.

A kiállított megyei czímeres-levelek közt legrégibb volt Sáros vármegyének II. Mátyástól 1615 máj. 12-én nyert czímerlevele. A két géniusz által tartott czímerpajzs kékkel és vörössel van vágva, felül sárga ruhájú, fehérrel övezett, feje fölött koronát tartó, kinövő angyal, alul három, hullámos ezüst pólya.

A Mária Terézia által aranypecsét alatt kiadott azon oklevél, melylyel Erdélyt nagyfejedelemség rangjára emeli, 1765 november 2-án kelt. Az oklevélhez csatolt czímer így szabja meg Erdély jelvényét: vörös pólya által osztott pajzson felül kékben arany nap és ezüst félhold által kisért, jobbra néző, kinövő fekete sas, alúl aranyban 4 és 3 vörös bástyatorony. A czímert sátor és fejedelmi korona fedi.

A nagy királynő által bőven osztogatott pecsétábrás czímerlevelek főként gyönyörű festésű miniaturáik által tüntek ki, a legszebb volt a kiállítottak közt Szabadka városé.

Érdekesek voltak az V. Ferdinánd által adományozott magyar szövegü czímerlevelek is, egytől-egyig könyvalakban kiállítva, s kevés különbséget mutató ábrákkal ellátva.

Megemlítjük még végül Fiumének 1659-ben Lipót királytól római császári pecsét alatt kelt czímeres-levelét, mely a német kanczelláriai praxis szerint az oklevél közepére festett czímerrel van ellátva. Aranynyal körített kék alapon van a czímer-cartouche, pajzsnak nem nevezhetjük, melynek vörös mezején sziklán álló balra fordult császári koronás, kétfejű sas körmei közt arany kantát tart, az ebből csorgó víz a sziklát körülfolyja.

A nagyobbára gipszöntvényekben kiállított faragott emlékek szép sorozatából csak azoknak felemlítésére szorítkozunk, a melyek koruk- vagy kevésbbé ismert voltuknál fogva érdekesebbek. Ilyen volt egy a pozsonyi városház régi kapuzatáról származó boltzáradék, mely a Csák nemzetség oromdíszes sisakját ábrázolja: alacsony, kis takaróval ellátott csöbörsisak kinövő oroszlánnal. Ismeretes, hogy e házban lakott Károly Róbert természetes fiának, Kálmánnak anyja Erzsébet, ki, a mint azt Pór Antal úr kiderítette, a Csák nemzetségből származott.

Számos Mátyás király palotáiból fenmaradt faragvány-töredéken volt látható a királynak és nejének, Beatrixnek czímere. Ezek, ha variánsokat igen is, de új adatot nem szolgáltatnak. A XV. század második feléből való egy kőfaragvány töredéke a Nagy-Lajos alapította pécsi egyetem czímerével: könyv, két mögüle kinövő, jobbra-balra hajló, három virágú stilizált liliomággal, köztük nyolcz ágú csillag.

Egy vörös-márvány erkélypilléren, szép renaissance ornamentumok közt, Váradi Péter kalocsai érsek czímerét láttuk: vörössel és aranynyal osztott pajzsban felül két arany csillag, alul kék liliom. A czímer színeit a kiállításon volt Váradi-misekönyvből ismerjük. Kétségtelen, hogy a czímer Vitéz Jánoséból, Váradi Péter pártfogójáéból van átvéve.

A nagyszebeni templomban van az erdetije Hecht György, a XV. század utolsó éveiben elhúnyt nagyszebeni polgármester sírkövének, melynek az ember magasságú kő egész lapját betöltő, szép faragású czímere a Siebmacherből már ismeretes: pajzsfőben jobbra fordult csuka (Hecht), alul 2—1 ötszirmú rózsa; a csősisakon csukott

szárnypár, a külső megrakva a czímeralakokkal. Takarója pompás hajlásokban köríti s az egész czímer kifogástalanul van megszerkesztve. A Siebmacherben a sisakdísz hibásan nyitott szárnypárnak van blasonálva és rajzolva. A czímer ott adott színei nem hiteles forrásból folyván (Reichenau közlése nyomán), figyelembe nem vehetők.

Megmagyarázhatatlan tévedés folytán a románkori faragványok közé került s a katalogusban XIII. századinak van mondva egy Várdai Ferencznek, az 1524-ben elhúnyt erdélyi püspöknek czímerével és nevével ellátott emlékkő, melynek eredetije a gyulafejérvári székesegyházat díszíti; a czímer a Gutkeled nemzetségé, jobbról kiinduló három hajlott ék, renaissance szabású pajzson, fölötte püspöksüveg; leirását Bunyitai Vincze «A gyulafejérvári székesegyház későbbi részei» cz. művében 1893-ban közölte.

A czímeres emléktáblák közt egy hosszú, keskeny falap vonta magára figyelmünket, mely egykor valamely fogadalmi kép alatt állhatott. Közepén köríves pajzson aranyban jobbra néző fekete sas van, két oldalán pedig hosszabb felirat megnevezi a tábla festőjét Thomas Pictor de Kolóswart és megrendelőjét Nicolaus de Sancto Benedicto filius Petri dicti Petws győri éneklő kanonokot. Készült 1427-ben.

Szapolyai János és György, Szapolyai Istvánné és Máriássy Istvánné faragott és festett czímertáblái a márkusfalvi templomból kerültek a kiállításra; a két elsőnek rajzát a Magyar Nemzet Története IV. kötetéből ismerjük. A két Szapolyaié a következő czímert tartalmazza: négyelt pajzs első és negyedik osztályában vörösben, jobbra ágaskodó ezüst egyszarvú, a második és harmadikban kékben ágaskodó ezüst farkas, arany félhold és csillag által kisérve. Sisakdísz a kinövő egyszarvú. Szapolyai Istvánné szül. Hedvig tescheni herczegnőé a tescheni czímert vörösben arany sast mutatja. Máriássy Istvánné született Csaholy Lucziáé pedig a Káta-nemzetség arany kerekét vörös mezőben.

A XVII. században szokás volt a temetési czímert a fegyvertrofeumok közé helyezni. Ilyen fából faragott és színezett, trofeumos czímert többet láttunk a kiállításon. Ilyen volt a vezekényi csatában (1652) elesett Eszterházy Miklós és László, Eszterházy Dániel és Sándor, valamint Révay Pál halotti czímere. Az Archæologiai Értesítőből ismeretes a Drugeth család egy tagjának, valamint a Széchyeknek a XVII. századból származó ólom halotti czímere. Szépek voltak a többnyire hatalmas nagyságú, keretbe foglalt, aranyozott és ezüstözött réz-czímertáblák, egyik Apaffy Györgyé, másik Ébeni Istváné a XVII. századból, Bánffy Györgyé pedig 1708-ból.

Selyemre festett temetési czímere volt Rhédei Jánosnak és Teleki Ádámnak.

Hogy a fegyvereket, melyekből különösen a pajzsok a heraldikának nemcsak alkalmazási helyét, hanem tárgyát is képezik, ismertetésem végére hagytam, annak oka abban keresendő, hogy kiállításunkon a nagy számmal kitett pajzsok között egyetlen heraldikai pajzs sem találkozott. A czímerrel ellátott pajzsok mind a XV. század közepénél fiatalabb hadi pajzsok voltak, s czímereik semmi féle új adatot nem szolgáltatnak. Különben a legtöbb XV. századi pajzs csak ornamentális diszítéssel van ellátva.

Két Mátyás király testőrserege által viselt állópajzson találunk czímert. Egyiken ezüst alapon feketével rajzolt Szent-György alakja volt látható, körötte négy köríves pajzs, egyikben az ausztriai pólya, másikban a kettős kereszt, a két alsó czikczakkos vonalakkal volt kitöltve. A második pajzs hasonló színezetű, ugyancsak a sárkányt ölő Szent-György alakját mutatja, ennek jobb oldalán kerek lap a hármas halomból kinövő kettős kereszttel, balján csúcsos pajzs faágon álló s csőrében gyűrűt tartó hollóval.

A XVI. századi magyar pajzsoknak kedvencz ékítménye a kardot tartó kar, a vitézlő rend szokott jelvénye, egyaránt használják gyűrűkön és czímerekben. Közönséges dolog volt, hogy ha valaki családja czímerét nem ismerte, egyszerűen felvette a kardot tartó kart czímerül. A török pajzsok viszont azonnal felismerhetők a rájuk festett szárnyas saslábról, mely mint a gyorsaság jelképe, a török lovasságnak volt általánosan használt jelvénye. Mindkét féléből számos példány volt kiállítva.

A fraknói fegyvertárból származó két XVI. századi pajzson a közjegyzői jelvényekre emlékeztető kereszt látható, talán valamely litteratus emberekéi, kik e harczias időkben gyakran felcserélték a tollat a szablyával.

Szépen rajzolt czímer van egy Teleki Samu gróf tulajdonát képező XVI. századi ökölpajzson. Négyelt pajzs első és negyedik osztályában befelé fordult oroszlán, a második és harmadikban hármas kaputorony. Az elegáns formájú sisak kaczéran félrecsapott tekercsébe három strucztoll van tűzve.

A sisakok közt említésre méltó a Scanderbégnek tulajdonított oromdíszes, félgömb alakú vassüveg. A cimière-t egy rézből vert aranyozott kecskefő képezi. A sisak, kicsiny lévén arra, hogy valaki a fejére tehesse, bizonynyal a nagy fejedelem temetésénél szolgált dísz gyanánt.

Szirmay Alfréd gróf számos nagybecsű tárgy között egy a XIII—XIV. századi heraldikai sisakok formáját mutató üstsisakot állított ki. E példányon azonban hiányozván az oromdísz megerősítésére szolgáló lyukak, valószínű, hogy csak hadi czélokra szolgált.

A XV. századi csősrsisakok egy remek példánya Wilczek János gróf gyűjteményéből került a kiállításra. A sisak tetején a takaró és a cimière megerősítésére szolgáló kilencz lyuk van, így tehát bizonyos, hogy tornáknál használták. Hasonló sisak volt egy lóhátra ültetett tornafegyverzethez is téve.

Czímeres zászlókat nagy számmal láttunk, a Rákócziak, Bethlenek, Batthyányak, Eszterházíak, Apaffyak czímerével. Ott volt a Kossuth Miklós temetési zászlaja is, a czímer leirása a Turul 1894-iki folyamában található. A Zrínyi czímer színeit ismerjük meg egy a Zrínyi- és Rákóczi-család czímereit mutató, valamely ünnepélyhez készült s 1650. évszámmal ellátott lobogón. Hasított pajzsban jobbról fehérben fekete szárnypár, balról kékben fehér bástyatorony. A színek tehát eltérnek a Zichy Jenő gróf birtokában levő czímeralbum Zrínyi czímerétől.

Fegyvereken két érdekes ismeretlen czímert találtunk. Egy a XV. század végéről való számszeríjjon elefántcsontba vésve szépen stilizált czímer a Káta nemzetségére hasonlít: köríves pajzsban négyküllős kerék, sisakdísz két szarv közt a pajzsalak. Egy XVI. századi puskán pedig a következő czímer látható: Fölfelé ékbe hasított pajzs, jobbról balról egy-egy befelé fordult ágaskodó oroszlán, alul madár; a rostélysisakon koronából két sasszárny közt kinövő, posztóruhás, magyaros süvegű, vállára vetett fokost tartó alak.

Ágyúkon előfordult a Báthori, Batthyány, Bebek, Eszterházy, Kohárv, Oláh és a Szapolyai czímer, úgyszintén a Habsburg ház több tagjának czímere.

Az ötvösműveken levő czímerek nagy része az ötvösmű-kiállítás katalogusából már ismeretes. Két czímert azonban nem hagyhatunk felemlítetlenül, minthogy azok hazai heraldikánk legszebb emlékei közé tartoznak. Mindkettő Nagy-Lajos czímere, az egyik a Szent-Simeon koporsóján volt látható, a másik az aacheni kincsből való könyvtábla vert ezüstből. Mind a kettő klasszikusan szép példája a XIV. század heraldikai termékeinek.

Igen sok üveg- és cserépedény volt czímerekkel diszítve. A legrégibbek voltak azon a XVI. század elejéről származó üvegserlegek, melyeken Bártfa város czímere volt élénk színekben beégetve.

A codexeken és a miniált nyomtatványokon is egész csapatát láttuk a tudományt-kedvelő magyar főpapok czímereinek. E czímerek azonban ép úgy, mint a Mátyás könyvein levők, többnyire megbízhatatlanok. Érdekes volt Albert király «Viridarium Imperatorum et Regum Romanorum» cz. codexének díszlapja, a római birodalom, Magyar-, Cseh- és Morvaország, valamint Ausztria czímerével. Úgyszintén az egyetemi könyvtár tulajdonát képező s Strassburgban Mentelinnél 1473-ban nyomott Speculum Historiale, a mely egykor III. Frigyes császáré volt s első lapján ékesen festett lombdísz között a császár összes országainak czímereit viseli.

A könyvek tábláin is számos érdekes czímert talált a figyelmes szemlélő. Nem szólunk a Corvina kötéseiről, sem a nagyszámú, többnyire erdélyi nemescsaládok czímereivel diszített XVI—XVIII. századi kötéstáblákról, csak Bártfa 1460-iki jegyzőkönyvének tábláját említjük meg, kétségtelenül a legrégibbet, a hazai czímeres kötések között. Az erszény módjára készített üres pergamentboríték előlapján látható a város czímere. Az egész czímer tintával van a táblára rajzolva, kivévén a keresztbe tett bárdokat, a koronát és a liliomot, melyek hártyából vannak kivágva s úgy ragasztattak a czímerre. Eredetileg színezve volt, ma már azonban csak a felső

mező kék s a bárdok nyelei vörös színének nyomai vehetők észre. Az alsó mező osztásai sorrendre eltérnek az 1453-ban V. László által a városnak adott czímerétől, a mennyiben ezen vörössel, táblánkon pedig fehérrel kezdődnek.

Legvégül még egy heraldikai kuriózumról emlékezzünk meg. Egy asztalnyi nagyságú bélyegző volt kiállítva a közoktatástörténeti csoportban, rajta egy terpeszkedő kétfejű sas. Ezt a bélyegzőt használták a mult században a nagyszebeni Terézia-árvaházban, a lepedők megjelölésére. Reméljük, hogy azóta ez a magyar szemeknek nem igen kedves czímertani állat ott is kiveszett, mint, Istennek hála, számtalan helyről hazánkban, a hol még nem is oly régen ékeskedett.

Ime egy kis mutatvány az ezredéves kiállítás heraldikai és sphragistikai emlékeiből, a melyből megtanulhatjuk, hogy sem a külső, sem a belső ellenségekkel vívott folytonos harczok nem tudták megakadályozni a magyar nemzetet abban, hogy még ily mellékes dolgokban is, mint a heraldika, lépést ne tartson a nyugati nemzetekkel.

Egyszersmind bátorkodom egy eszmét megpendíteni, a mely, mint hiszem, viszhangra fog találni társulatunk tagjainál.

A Magyar Heraldikai és Genealogiai Társaság a jövő évben tölti be fennállásának tizenötödik évét. Ez az idő nem telt el haszontalanul, a társulat jóformán megteremtette hazánkban a czímertant, a melynek, ha akadtak is azelőtt egyes művelői, azok néhány kivétellel nagyon is dilettánsok voltak, s kellő organum hiányában dolgozataikat alig publikálhatták. Azt vélem, eddigi működését méltóan koronázná be a társulat egy tizenöt éves évfordulója alkalmából rendezendő heraldikai kiállítással, a melylyel míg egyrészről itthon szaporítaná az érdeklődők számát, addig megmutatná a külföldnek, hogy a magyar nemesség, a melyet szokásban volt barbárnak, az oroszszal egy rangon és fokon állónak mondani, nagy múltjának ép oly fényes bizonyítékait, ha nem különbeket, tudja bemutatni, mint akármelyik külföldi. Az ezredéves kiállítás megmutatta, hogy a magyar nemesség örömmel engedi át családi ereklyéit, megmutatta, hogy szorgalom- és iparkodással a múltnak milyen nagybecsű kincseit lehet összegyűjteni aránylag rövid idő alatt. A feladat nem nehéz, s az eredmény, a melylyel kecsegtet, sokkal nagyobb, hogysem az eszmét a társulat feledésbe merülni engedhetné. Noblesse oblige!

VARJU ELEMÉR.

AZ ILOSVAY CSALÁD LESZÁRMAZÁSA.

(Negyedik, befejező közlemény, tizenöt czímerrajzzal.)

Három közleményünkben beszámoltunk *Ilosvai Karácson I. Lászlónak* két fiától *II. Lászlótól* és *I. Miklóstól* leszármazott utódaival a mai napig, nem hiánytalanúl ugyan, mert még többeket is ismerünk olyanokat, a kiket adataink elégtelensége miatt a családfán elhelyezni nem tudtunk, a most élő nemzedéket azonban teljes számban mutattuk be.

Mielőtt előadásunk fonalát újból felvennénk, lássuk előbb az *I. Jánostól* leszármazók családfáját.

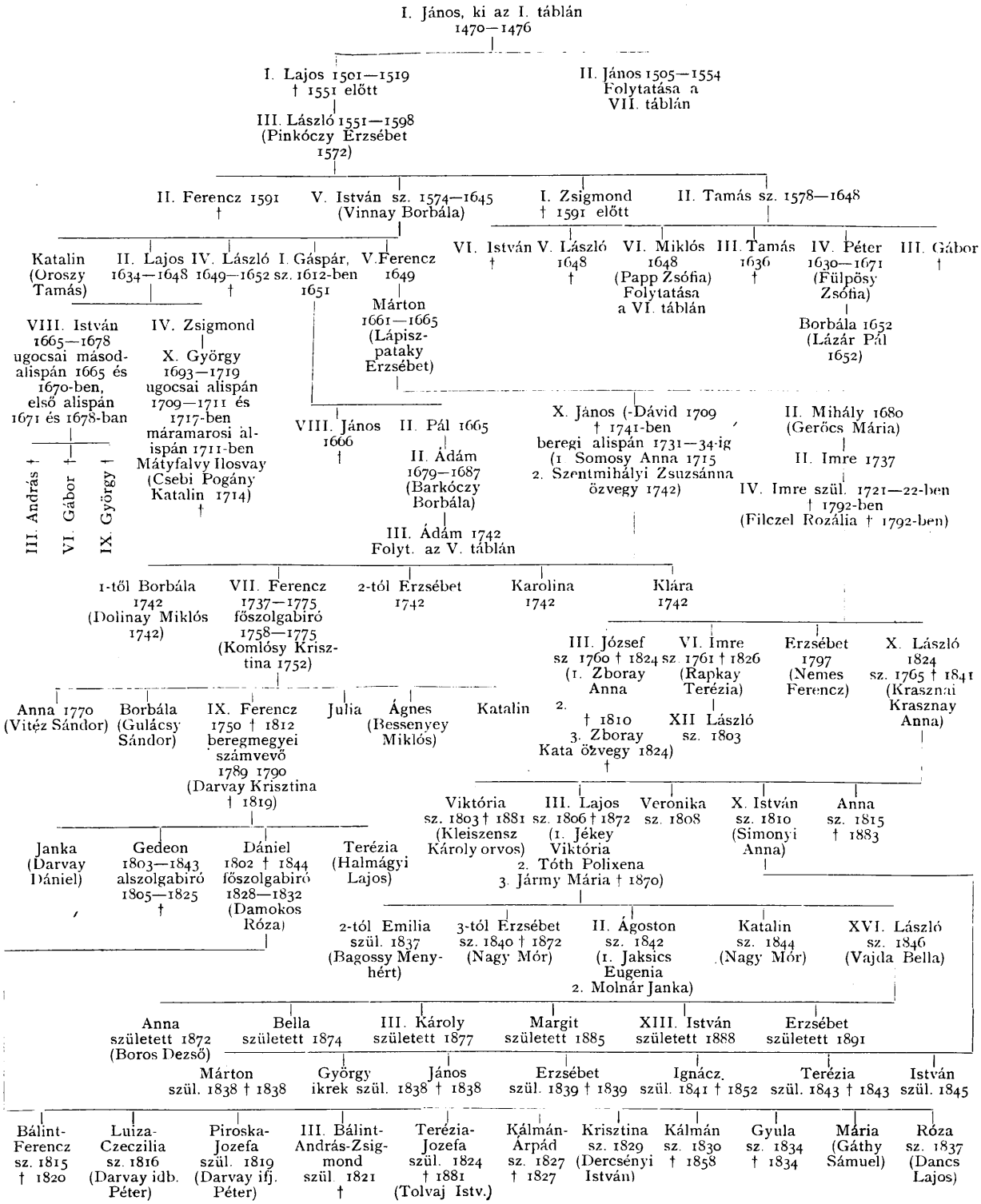
(A táblákat l. a következő lapokon.)

S most visszatérünk *Karácson I. László* harmadik fiához *I. Jánoshoz*, a kinek nevét 1470-ben olvassuk először, a midőn ügyvédi meghatalmazást kapott;[1] 1476-ban még életben volt, de utóbb már nem tétetik róla említés. Valószínű, hogy vagy korán halt el s fiai zsenge korukban maradtak árván, vagy pedig más vármegyéből nősülvén, neje birtokába tette át lakását s ezért nem fordúl elő neve a többi *Ilosvayaknak* szomszédaikkal folytatott viszályaiban. Két fia maradt: *I. Lajos* és *II. János*, a kiknek utódai rendesen *Nagy Ilosvai* előnevet viseltek, ámbár egyesek mást is használtak a régibb időkben, s a már tárgyalt *Karácson ág* is írta magát *Nagy-Ilosváról.*

A család genealogusai, a kik 1773. 1833. és 1859. években szerkesztettek egy-egy családfát,

[1] Lelesz, Actor. nr. 4. anni 1470.

IV. TÁBLA.

I. János, ki az I. táblán 1470—1476
I. Lajos 1501—1519 † 1551 előtt
II. János 1505—1554 Folytatása a VII. táblán
III. László 1551—1598 (Pinkóczy Erzsébet 1572)
II. Ferencz 1591 †
V. István sz. 1574—1645 (Vinnay Borbála)
I. Zsigmond † 1591 előtt
II. Tamás sz. 1578—1648
Katalin (Oroszy Tamás)
II. Lajos 1634—1648
IV. László 1649—1652 †
I. Gáspár, sz. 1612-ben 1651
V. Ferencz 1649
VI. István †
V. László 1648 †
VI. Miklós 1648 (Papp Zsófia) Folytatása a VI. táblán
III. Tamás 1636 †
IV. Péter 1630—1671 (Fülpösy Zsófia)
III. Gábor †
Márton 1661—1665 (Lápisz-pataky Erzsébet)
Borbála 1652 (Lázár Pál 1652)
VIII. István 1665—1678 ugocsai másodalispán 1665 és 1670-ben, első alispán 1671 és 1678-ban
IV. Zsigmond
X. György 1693—1719 ugocsai alispán 1709—1711 és 1717-ben máramarosi alispán 1711-ben Mátyfalvy Ilosvay (Csebi Pogány Katalin 1714) †
III. András †
VI. Gábor †
IX. György †
VIII. János 1666 †
II. Pál 1665
II. Ádám 1679—1687 (Barkóczy Borbála)
III. Ádám 1742 Folyt. az V. táblán
X. János (-Dávid 1709 † 1741-ben beregi alispán 1731—34-ig (1. Somosy Anna 1715 2. Szentmihályi Zsuzsánna özvegy 1742)
II. Mihály 1680 (Gerőcs Mária)
II. Imre 1737
IV. Imre szül. 1721—22-ben † 1792-ben (Filczel Rozália † 1792-ben)
1-től Borbála 1742 (Dolinay Miklós 1742)
VII. Ferencz 1737—1775 főszolgabiró 1758—1775 (Komlósy Krisztina 1752)
2-tól Erzsébet 1742
Karolina 1742
Klára 1742
III. József sz 1760 † 1824 (1. Zboray Anna 2. † 1810 3. Zboray Kata özvegy 1824)
VI. Imre sz. 1761 † 1826 (Rapkay Terézia)
XII László sz. 1803
Erzsébet 1797 (Nemes Ferencz)
X. László 1824 sz. 1765 † 1841 (Krasznai Krasznay Anna)
Anna 1770 (Vitéz Sándor)
Borbála (Gulácsy Sándor)
IX. Ferencz 1750 † 1812 beregmegyei számvevő 1789 1790 (Darvay Krisztina † 1819)
Julia
Ágnes (Bessenyey Miklós)
Katalin
Viktória sz. 1803 † 1881 (Kleiszensz Károly orvos)
III. Lajos sz. 1806 † 1872 (1. Jékey Viktória 2. Tóth Polixena 3. Jármy Mária † 1870)
Veronika sz. 1808
X. István sz. 1810 (Simonyi Anna)
Anna sz. 1815 † 1883
Janka (Darvay Dániel)
Gedeon 1803—1843 alszolgabiró 1805—1825 †
Dániel 1802 † 1844 főszolgabiró 1828—1832 (Damokos Róza)
Terézia (Halmágyi Lajos)
2-tól Emilia szül. 1837 (Bagossy Menyhért)
3-tól Erzsébet sz. 1840 † 1872 (Nagy Mór)
II. Ágoston sz. 1842 (1. Jaksics Eugenia 2. Molnár Janka)
Katalin sz. 1844 (Nagy Mór)
XVI. László sz. 1846 (Vajda Bella)
Anna született 1872 (Boros Dezső)
Bella született 1874
III. Károly született 1877
Margit született 1885
XIII. István született 1888
Erzsébet született 1891
Márton szül. 1838 † 1838
György ikrek szül. 1838 † 1838
János
Erzsébet szül. 1839 † 1839
Ignácz. szül. 1841 † 1852
Terézia szül. 1843 † 1843
István szül. 1845
Bálint-Ferencz sz. 1815 † 1820
Luiza-Czeczilia sz. 1816 (Darvay idb. Péter)
Piroska-Jozefa szül. 1819 (Darvay ifj. Péter)
III. Bálint-András-Zsigmond szül. 1821 †
Terézia-Jozefa szül. 1824 † 1881 (Tolvaj Istv.)
Kálmán-Árpád sz. 1827 † 1827
Krisztina sz. 1829 (Dercsényi István)
Kálmán sz. 1830 † 1858
Gyula sz. 1834 † 1834
Mária (Gáthy Sámuel)
Róza sz. 1837 (Dancs Lajos)

V. TÁBLA.

III. Ádám 1742, a ki a IV. táblán
György szül. 1716/7 † 1802
(Teremy Mária † 1791)

- Gáspár † 1769 (Sándor Erzsébet)
  - János 1793 (Csicseri Ormós Bora)
    - Zsuzsánna 1821—1839 (1. Nagy György 1834 2. Ormós József 1839)
  - László † 1773
  - Erzsébet 1811 sz. 1770 (Győrffy Lajos 1811)
    - Katalin 1840—1848 (1. Vitéz Sámuel 1840 2. Köröskényi László 1848 3. Nyárády Dániel)
- Mihály † 1810 (1. Tóth Borbála † 1796 2. Koszta Rebeka)
- Ádám 1778—1811 (1. Tóth Klára 2. . . . . 3. Potor Terézia)
  - 1-től István † 1840 (1. Fülöp Zsuzsánna † 1827 2. Mátéffy Rozália 1836)
    - 1-től Julianna szül. 1812 † 1812
    - Zsuzsánna szül. 1813 † 1871 (Pap György)
    - Erzsébet szül. 1816 † 1854 (Uzonyi István)
    - József sz. 1821 † 1827
    - Julianna sz. 1827
  - 2-tól László szül. 1801
- József 1783—1810 (1. Raksányi Borbála † 1784 2. Hetey Mária 1793)
- Ferencz † 1831 (1. Farkas Borb 2. Jónás Borbála † 1829)
  - 1-től Krisztina szül. 1777
  - Juliánna sz. 1779 † 1800
  - Mihály sz. 1781 † 1783
  - Mihály született 1783
  - Erzsébet sz. 1789 † 1802
  - Gáspár sz. 1793 † 1849 (Varga Krisztina † 1860)
    - Eszter született 1831
    - Erzsébet szül. 1834 † 1835
    - Zsuzsánna született 1836
  - 2-tól Rebeka született 1793
  - Áron született 1800
  - 2-tól Juliánna sz. 1785 † 1805 (Kendi Mihály)
  - Éva született 1791
  - János † 1795
  - József, vak sz. 1798 † 1806
  - 3-tól György sz. 1805 † 1811
  - László született 1808
  - Pál sz. 1809 † 1810
  - Péter sz. 1811 † 1811
  - 1-től Zsuzsanna † 1789
  - Sára sz. 1788 † 1858 (Nagymáté Pál)
  - Zsuzsánna született 1791
  - Ferencz sz. 1795 † 1802
  - János sz. 1797 † 1799
  - János született 1799

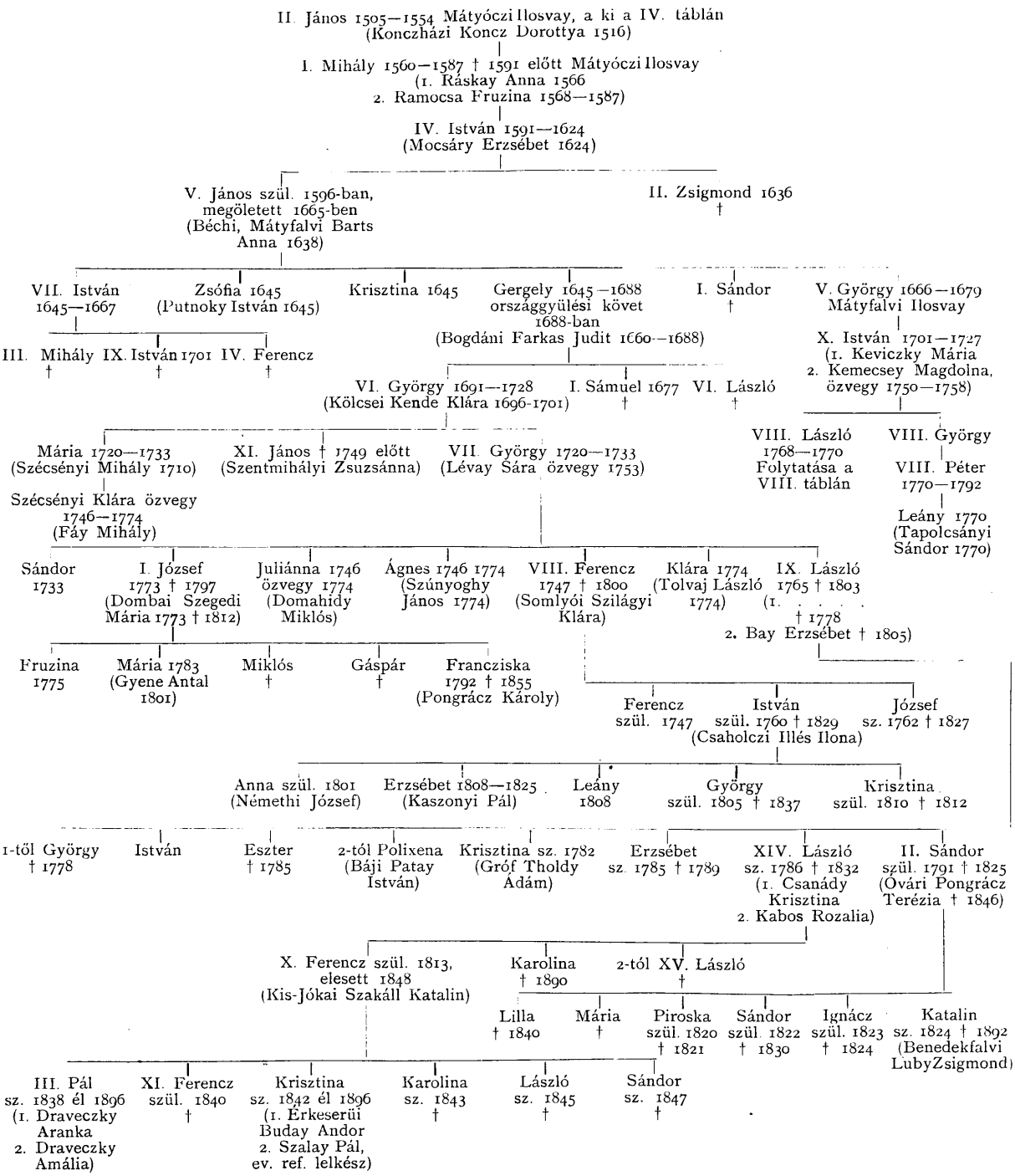
VI. TÁBLA.

VI. Miklós 1648, a ki a VI. táblán
Papp Zsófia
VII. Miklós szül. 1631—1695
(1 Csepei Zoltán Anna
2. Csókásy Mária 1695)
2-tól XII. János 1739—1742
(Leveleki Molnár Anna)

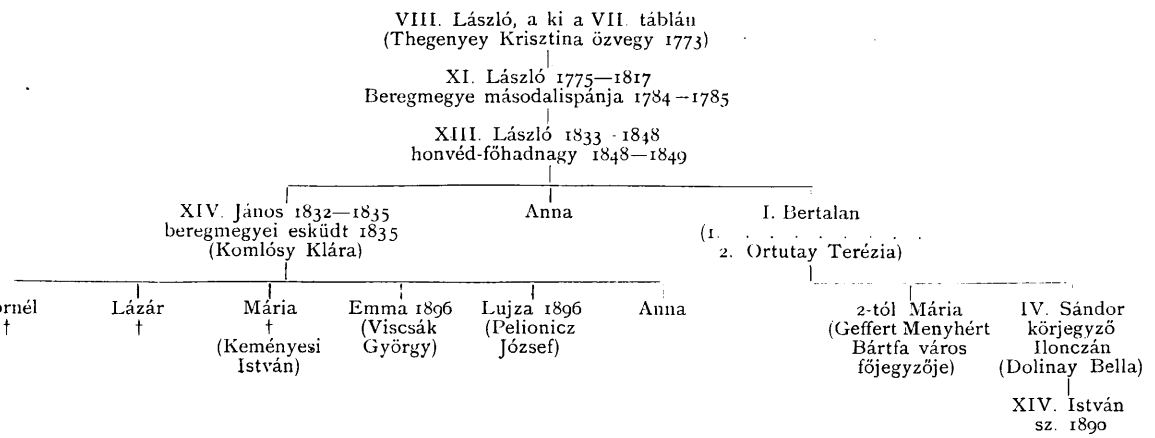
- XIII. János 1770—1785 (Szigethi Tóth Erzsébet, özv. 1798)
  - Sámuel sz. 1775 † 1836
  - Erzsébet (Komlósy Antal)
  - XII. György sz. 1780 † 1853 helyettes alispán 1825 (Zala-Kopolcsi Domokos Zsuzsanna)
    - Lajos sz. 1819 † 1819
    - Rudolf sz. 1820 † 1893
    - Tamás sz. 1822 † 1842
    - Zsuzsánna szül. 1823 (Komoróczy Péter)
    - III. Sándor sz. 1825 † 1890 (Báró Uray Hulda)
      - Aladár született 1858 Szatmármegye főjegyzője 1896 (Cserneki és Tarkeői Dessewffy Szeréna)
        - Katalin szül. 1889 +
        - György szül. 1891 +
      - Béla szül. 1859
        - Péter szül. 1896 +
      - Tihamér szül. 1861 cs. és kir. kamarás, huszárkapitány
        - VI. Sándor szül. 1892
        - János szül. 1895
  - Ignácz † 1811
- II. Ábrahám † 1815
- Lajos † 1801
- V. Ádám † 1819 (Hankus Klára)
  - Eleonóra sz. 1814 † 1814
  - Karolina-Eleonóra sz. 1816 † 1817
  - Karolina-Terézia szül. 1817
    - Amália sz. 1827 † 1849 (Ilosvay Ágoston)
    - Elek sz. 1830 † 1830
  - Eleonóra-Antónia-Zsuzsánna sz. 1819 (Újhelyi János)
    - Ujhelyi Krisztina (Ilosvay Ágoston)
      - IV. Bálint sz. 1866 (Újhelyi Anna)
- XI. György 1777 †

Zsófia
özv. Botka Imréné
1948

VII. TÁBLA.

II. János 1505—1554 Mátyóczi Ilosvay, a ki a IV. táblán
(Konczházi Koncz Dorottya 1516)
I. Mihály 1560—1587 † 1591 előtt Mátyóczi Ilosvay
(1. Ráskay Anna 1566
2. Ramocsa Fruzina 1568—1587)
IV. István 1591—1624
(Mocsáry Erzsébet 1624)
V. János szül. 1596-ban, megöletett 1665-ben
(Béchi, Mátyfalvi Barts Anna 1638)
II. Zsigmond 1636 †
VII. István 1645—1667
Zsófia 1645 (Putnoky István 1645)
Krisztina 1645
Gergely 1645—1688 országgyülési követ 1688-ban
(Bogdáni Farkas Judit 1660—1688)
I. Sándor †
V. György 1666—1679 Mátyfalvi Ilosvay
III. Mihály † IX. István 1701 † IV. Ferencz †
VI. György 1691—1728
(Kölcsei Kende Klára 1696-1701)
I. Sámuel 1677 †
VI. László †
X. István 1701—1727
(1. Keviczky Mária
2. Kemecsey Magdolna, özvegy 1750—1758)
Mária 1720—1733
(Szécsényi Mihály 1710)
XI. János † 1749 előtt
(Szentmihályi Zsuzsánna)
VII. György 1720—1733
(Lévay Sára özvegy 1753)
VIII. László 1768—1770 Folytatása a VIII. táblán
VIII. György
Szécsényi Klára özvegy 1746—1774
(Fáy Mihály)
VIII. Péter 1770—1792
Leány 1770
(Tapolcsányi Sándor 1770)
Sándor 1733
I. József 1773 † 1797
(Dombai Szegedi Mária 1773 † 1812)
Juliánna 1746 özvegy 1774
(Domahidy Miklós)
Ágnes 1746 1774
(Szúnyoghy János 1774)
VIII. Ferencz 1747 † 1800
(Somlyói Szilágyi Klára)
Klára 1774
(Tolvaj László 1774)
IX. László 1765 † 1803
(1. . . . . † 1778
2. Bay Erzsébet † 1805)
Fruzina 1775
Mária 1783
(Gyene Antal 1801)
Miklós †
Gáspár †
Francziska 1792 † 1855
(Pongrácz Károly)
Ferencz szül. 1747
István szül. 1760 † 1829
(Csaholczi Illés Ilona)
József sz. 1762 † 1827
Anna szül. 1801
(Némethi József)
Erzsébet 1808—1825
(Kaszonyi Pál)
Leány 1808
György szül. 1805 † 1837
Krisztina szül. 1810 † 1812
1-től György † 1778
István
Eszter † 1785
2-tól Polixena
(Báji Patay István)
Krisztina sz. 1782
(Gróf Tholdy Ádám)
Erzsébet sz. 1785 † 1789
XIV. László sz. 1786 † 1832
(1. Csanády Krisztina
2. Kabos Rozalia)
II. Sándor szül. 1791 † 1825
(Óvári Pongrácz Terézia † 1846)
X. Ferencz szül. 1813, elesett 1848
(Kis-Jókai Szakáll Katalin)
Karolina † 1890
2-tól XV. László †
Lilla † 1840
Mária †
Piroska szül. 1820 † 1821
Sándor szül. 1822 † 1830
Ignácz szül. 1823 † 1824
Katalin sz. 1824 † 1892
(Benedekfalvi LubyZsigmond)
III. Pál sz. 1838 él 1896
(1. Draveczky Aranka
2. Draveczky Amália)
XI. Ferencz szül. 1840 †
Krisztina sz. 1842 él 1896
(1. Érkeserüi Buday Andor
2. Szalay Pál, ev. ref. lelkész)
Karolina sz. 1843 †
László sz. 1845 †
Sándor sz. 1847 †

VIII. TÁBLA.

valamint Krasznay Gábor úr is, a ki újabban állított egyet össze, semmit sem tudtak az ezen *I. Lajos* és *II. János* előtt élő *Ilosvayakról*, nem ismerték a *Kisfalusyakat*, sőt magát *I. Lajost* sem, s csak az első ősről, *Tataméről* volt tudomásuk, de az is eléggé fogyatékos, mert életkorát a valóságnál egy egész századdal korábbra, 1200 tájára tették, a családi levéltár okmányaiban felfedezett, 1528 és 1570 között élő valamennyi *Ilosvayt* pedig, névszerint *Mihályt*, *Lászlót*, *Miklóst*, *Orbánt*, *Ferenczet* és *Gábort* egytőlegyig az *I. János* fiának írták; tényleg azonban csak *Mihály* volt a fia egyedül, mert *Lászlónak Lajos* volt az atyja, *Orbán*, *Miklós* és *Gábor Karácson I. László* fiának *I. Miklósnak*, *Ferencz* pedig *Karácson II. Lászlónak* voltak a fiai, a mint ez utóbbiakat elé is adtuk már a maga helyén, a *Karácson ág* leszármazásánál.

Az 1773-ik és 1833-ik évi családfák, *II. János* apaságát leszámítva, teljesen hitelesek, támogatják az oklevelek is, de csak a *Nagy-Ilosvai ágat* hozzák le korunkig; ellenben az 1859-ben néhai *Ilosvay Rudolf* által szerkesztett s Nagy Iván sokszor idézett művébe is bejutott leszármazási tábla már nem olyan hiteles.

I. Lajos 1501-ben királyi embernek jelöltetett, 1519-ben még említtetik, 1551-ben pedig már néhainak iratott. Egy fia maradt: *III. László*, a ki 1551-ben jószágvesztésre ítéltetett, mert Perényi Ferencz dajkájának a nyelvét kivágatta, s birtokaiba Kerepeczy Demeter és Mucsey Pál lettek beiktatva, de ez ellen óvást emelt és pedig jó eredménynyel, mert jószágait továbbra is megtartotta. Még ugyanazon évben ellentmondott a már nevezett Kerepeczy Demeternek és Mucsey Pálnak néhai Bilkey György fia János birtokaiba magvaszakadás címén történt beiktatásának. 1570-ben *Ilosvay Miklóssal* állott perben egy bródi malom végett. 1552-, 1575-ben és 1576-ban mint királyi ember fordúl elő. Életben volt még 1598-ban szentjánoshava 9-én az ó-naptár szerint,[1] (= május 8.) de utóbb már nem említik okleveleink. Neje *Pinkóczy Erzsébet* 1572-ben lett, Miksa király adománya címén, a szabolcsmegyei Gyulaházán valami részbirtokba beiktatva.[2] Négy fia maradt: *II. Ferencz*, *V. István*, *I. Zsigmond* és *II. Tamás*.

I. Zsigmond 1591-ben már nem volt életben. Utódait, ha voltak is, nem ismerjük.

II. Ferencz neve csak egyszer említtetik, 1591-ben.

V. István, ki *ifjú Istvánnak* is neveztetett, 1574-ben született, 1615-ben beregmegyei esküdt, 1623-ban királyi ember, 1626-ban pedig táblabíró volt. Élt még 1645-ben is. Nejétől, az ősmagyar Kaplon nemzetből származó *Vinnay Borbálától* négy fia és egy leánya született: *II. Lajos*, *IV. László*, *I. Gáspár*, *V. Ferencz* és *Katalin Oroszy Tamásné*.

IV. László 1649-ben és 1652-ben esküdt volt Beregmegyében. Más adatot nem ismerünk róla.

II. Lajos szintén esküdt volt Beregmegyében 1634-ben és 1639-ben, utóbb 1640-, 1642-ben és

[1] Eredeti az Ilosvay ltárban.
[2] U. ott.

1643 ban[1] mint táblabíró működött s 1648-ban még életben volt. Felesége nevét nem ismerjük, de azt tudjuk, hogy két fia maradt: *VIII. István* és *IV. Zsigmond.*

VIII. István 1665-ben[2] és 1670-ben[3] Ugocsamegye másod-, 1671-ben pedig első alispánja volt,[4] 1678-ban Bicskey István helyettesítette[5] s még csak annyit tudunk róla, hogy három fia maradt: *III. András*, *VI. Gábor* és *IX. György*, de ezek egyikének sem voltak utódai.

IV. Zsigmondról is csak annyit mondhatunk, hogy egy fia maradt: *X. György*, a ki 1693-ban ugocsamegyei táblabíró, 1708-ban pedig az elhalt Ujlaky István után az alispáni teendőket vitte,[6] 1709-ben első alispánná választatott s abba január 7-én ünnepélyesen be is iktattatott, viselte pedig ezen tisztséget 1711-ig,[7] a midőn Máramarosmegye hívta meg az alispáni székre;[8] 1716-ban és 1717-ben ismét Ugocsamegye alispánja volt,[9] s 1719-ben felmentvényt kapott megyéjétől a felől, hogy alispánsága idején a kurucz- és tatárjáráskor a kezeire bizott értéktárgyakat a tulajdonosoknak visszaszolgáltatta. 1710-ben hanyagúl járt el valami rendelet végrehezvitele körül, ezért aztán Vay Ádám udvarmester panaszára azt felelte Rákóczy Ferencz fejedelem, hogy *Ilosvayt* a maga levelében fogja megdorgálni s reméli, azután majd serényebben fogja az utasításokat végrehajtani.[10] Neje *Csebi Pogány Katalin* volt, báró Perényi Gábor özvegye. Mostoha fia Perényi Zsigmond 1714-ben még kiskorú volt.[11] Gyermekei nem maradván, benne *Ilosvay II. Lajos* ágának magva szakadt.

I. Gáspár született 1612-ben, 1648 és 1651-ben királyi embernek volt kijelölve. Többet nem tudunk róla. Két fia ismeretes: *VIII. János* és *II. Pál.*

VIII. János 1666-ban beregmegyei esküdt volt, utóbb Szabolcsmegyébe költözött Gyula házára, a szépanyja *Pinkóczy Erzsébet* által 1572-ben szerzett birtokba, s ott halt el nőtlenül.

II. Pál 1665-ben és 1666-ban említtetik. Egy fia maradt: *II. Ádám*, a ki 1679-ben volt beregmegyei esküdt s a ki szintén Gyulaházára tette át lakását, a hol is 1687-ben még életben volt. Nejétől *Szalai Barkóczy Borbálától* született fia: *III. Ádám* 1742-ben még élt Gyulaházán,[1] ismeretlen nevű nejétől egy fia maradt:

György, a ki 1716/7 körül született s 1802 május 23-án halt meg Gyulaházán.[2] Nejétől *Teremy Máriától*, a ki 1791 április 27-én halt el, öt fia ismeretes: *Gáspár*, *Mihály*, *Ádám*, *József* és *Ferencz.*

Gáspár 1769 november 4-én halt el Gyulaházán. Nejétől, *Sándor Erzsébettől*, a ki 1782 november 26-án Csuha Ferenczhez ment nőül, két fia és egy leánya maradt: *János*, *László* és *Erzsébet.*

László 1773 szeptember 29-én halt el mint gyermek.

Erzsébet 1770 február 19-én született, 1791 január 12-én férjhez ment *Győrffy Lajoshoz*, 1811-ben még életben volt.

János 1793 február 2-án vette nőül Kelecsényből *Csicseri Ormós Borbálát*, s valószínű, hogy rövidesen Kelecsénybe tette át lakását, mert neve nem fordúl elő többet a gyulaházi anyakönyvben. Két leánya ismeretes: *Zsuzsánna* és *Katalin.*

Zsuzsánna 1821-ben mint hajadon, 1834-ben mint *Nagy György* neje, 1839-ben pedig mint *Csicseri Ormós József* házastársa van fölemlítve.

Katalin háromszor ment férjhez: 1-ször *Vitéz Sámuelhez*, 2-szor *Köröskényi Lászlóhoz* és 3-szor 1848 július 23-án *Nyárády Dánielhez.*

Mihály 1750/1-ben született, meghalt Gyulaházán 1810 márczius 9-én. Első neje *Tóth János* leánya, *Borbála* volt, kivel 1777 január 7-én kelt egybe, s a ki 1796 február 29-én halt el. Második neje pedig *Koszta Rebeka* volt. Az elsőtől *Krisztina*, *Juliánna*, *Mihály*, másik *Mihály*,

[1] Eredeti az Ilosvay ltárban.
[2] Századok, 1878. évf. 697. l.
[3] Eredeti az Ilosvay ltárban.
[4] Századok, 1878. évf. 697. l.
[5] Szirmay, Comit. Ugocsa. 53. l.
[6] U. ott, 54. l.
[7] Sajátkezű feljegyzése az Ilosvay ltárban.
[8] Eredeti az Ilosvay ltárban.
[9] Történelmi Tár, 1878. évf. 697. l. és Szirmay, Com. Ugocsa 55. l.
[10] Rákóczi-Tár, III. k. 224. l.
[11] Eredeti az Ilosvay ltárban.

[1] Másolat Ilosvay László úr ltárában.
[2] Innentől kezdve György összes leszármazóira a gyulaházi ev. ref. egyház anyakönyve szolgált adataink forrásául, kivéve ott, a hol más forrást idézünk.

Erzsébet és *Gáspár*, a másodiktól pedig *Rebeka* és *Áron* nevű gyermekei születtek.

Krisztina született 1777 október 15-én.

Juliánna született 1779 május 3-án, meghalt 1800 január 6-án.

Mihály született 1781 május 11-én, meghalt 1883-ban.

Mihály született 1783 július 27-én.

Erzsébet született 1789 márczius 28-án, 1802 április 30-án halt meg a száraz malom által összetörve.

Gáspár született 1793 február 12-én, meghalt 1849 márczius 2-án. Nejétől, *Varga Ferencz* leányától *Krisztinától*, kit 1830 január 12-én vett nőül, s a ki 1860 január 10-én halt meg életének 60-dik évében, három leánya született, ú. m. *Eszter* 1831 márczius 25-én, *Erzsébet* 1834 november 20-án, meghalt 1835 augusztus 22-én, és *Zsuzsánna* 1836 július 5-én.

Rebeka született 1798 január 1-én.

Áron született 1800 augusztus 30-án.

Adám 1778 január 13-án vette nőül Ugornyáról *Tóth Klárát*, második neje *Budaházy Juliánna* volt, a harmadikkal, Pátrohárói való *Pótor Teréziával*, Mozga József özvegyével 1802 január 19-én kelt össze. Második nejétől két fia és két leánya született: *János*, *József*, *Julianna* és *Éva*, a harmadiktól pedig négy: *György*, *László*, *Pál* és *Péter*.

Éva 1791 április 15-én született.[1]

János születési évét nem tudjuk, 1795 április 14-én halt el.

Julianna Kendi Mihályné 1805 október 25-én halt meg Paposon, 20 éves korában.

József 1798-ban született, mint vak és nyomorék 1806 november 6-án halt meg.

György született 1805 április 19-én, meghalt 1811 október 20-án.

László született 1808 augusztus 21-én.

Pál született 1809-ben, meghalt 1810 deczember 10-én.

Péter született 1811 október 24-én, meghalt 1811 október 28-án.

József (György fia, III. Ádám unokája) 1783 február 24-én vette nőül *Raksányi Borbálát*, a ki 1784 április 24-én halt el, s kitől egy fia maradt *István*. Második nejével *Hetey Máriával* 1793 február 26-án kelt egybe, s ettől egy fia ismeretes: László, a ki 1801 okt. 17-én született.

István 1783/4-ben született és 1840 január 16-án halt el. 1810 február 20-án nőül vette *Fülöp József* leányát *Zsuzsánnát*, a ki 1827 deczember 30-án halt meg gyermekágyban, életének 33-dik évében[2] s kitől négy leánya és egy fia született: *Juliánna*, *Zsuzsánna*, *Erzsébet*, *Juliánna* és *József*.

Juliánna született 1812 április 6-án, meghalt 1812 julius 30-án.[4]

Zsuzsánna született 1813 október 24-én, meghalt 1871 április 29-én, 1835 február 9-én férjhez ment *Pap Györgyhöz*, a ki őt 1854 január 11-én hagyta özvegyen.

Erzsébet született 1816 márczius 3-án, meghalt 1854 november 28-án, 1838 február 20-án nőül vette *Uzonyi István*, a ki 1870 október 7-én halt meg 62 éves korában.

József született 1821 április 8-án, meghalt 1827 június 14-én.

Juliánna született 1827 deczember 4-én.

Ferencz (György fia III. Ádám unokája született 1761/2-ben, meghalt 1831-ben augusztus 18-án. Első neje *Farkas Borbála* volt s ettől három leánya és három fia született: *Zsuzsánna*, *Sára*, *Zsuzsánna*, *Ferencz*, *János* és másik *János*. Második feleségétől, *Jónás Borbálától*, a ki 1829 október 18-án halt meg 73 éves korában, nem maradtak gyermekei.

Zsuzsanna meghalt 1789 augusztus 14-én.

Sára született 1788 július 27-én, meghalt 1858 január 1-én, 1805 február 19-én férjhez ment *Nagymáté Pálhoz*, a ki 1809-ben részt vett a nemesi felkelésben s a ki 1846 július 16-án halt meg.

Zsuzsánna született 1791 január 23-án.

Ferencz született 1795-ben, meghalt 1802 június 5-én.

János született 1797 június 4-én, meghalt 1799 május 15-én.

János született 1799 július 14-én.

V. Ferenczről csak annyit tudunk, hogy Beregmegye táblabirája volt 1649-ben, s hogy egy fia maradt: *Márton*, a ki 1661-ben és 1665-ben említtetik az élők között s kinek nejétől, a harmadik magyar király Aba Sámuel véréből származó *Lápiszpataky Erzsébettől* két fia született: *X. János* és *II. Mihály*.

[1] Vitkai róm. kath. anyakönyv.

X. János, másként *Dávid* 1709-ben említtetik első ízben, 1713-ban táblabiró, 1727-ben királyi ember, 1731-től 1734-ig pedig Beregmegye alispánja volt. Ő alatta kezdetett meg a megyeház építése.[1] 1740-ben tett végrendeletet, meghalt 1741-ben. Első nejétől, *Somosi Somossy Annától* egy fia és egy leánya született: *VII. Ferencz* és *Borbála*, 1742-ben már *Dolinay Miklós* beregmegyei táblabiró házastársa. Második nejétől pedig *Szentmihályi Zsuzsánnától* három kiskorú leánya maradt: *Erzsébet*, *Karolina* és *Klára*.

VII. Ferencz és *Borbála* 1742 május 20-án egyességre léptek mostoha anyjukkal *Szentmihályi Zsuzsánnával* s atyjuk végrendeletén annyit változtattak, hogy a gulácsi szerzeménybirtok egészen *Ferencznek* jutott, — a juhok és sertések az özvegy, két mostoha és három édes gyermeke között hat egyenlő részre osztattak, a temetési költségeket egészen az özvegy és leánykái viselték, a vermes élet és a fényeslitkei vetés az özvegyé és leányaié, a gyulaházi vetésnek fele szintén az özvegyé, másik fele pedig az öt gyermeké lett, a zemplénmegyei czékei udvarházban és tartozékaiban lévő részöket, valamint Kárászban és Eszenyben egy-egy telket osztatlanúl közösre hagytak, — a gyulaházi három puszta telket maguk között hat felé osztották. Ezeken kívül jutott az özvegynek Ilonczán 5 jobbágy és egy puszta telek, Bródon két jobbágy, Polyánkán pedig, mely akkor Lozának neveztetett, két jobbágy és két puszta telek, ellenben *Ferencznek* és *Borbálának* Ilonczán két jobbágy és egy puszta telek, Polyánkán öt jobbágy, Ilosván az udvarház, Gyulaházán két jobbágy és egy puszta telek, végre Bródon Mahunrács (?) teleke adatott által.[2] *VII. Ferencz* Ilosván lakott s 1758, 1760, 1765, 1768, 1769, 1773 és 1775-ben Beregmegye főszolgabirája volt; téves tehát azon állítás, hogy 1773-ban alispán lett volna,[3] mert még 1775-ben is csak főszolgabiróságot viselt; 1775-ben táblabirónak íratik, 1773-ban pedig a család pallosjogát gyakorló biró volt,[4] ezen évben szerkesztett egy — a már említett tévedés leszámításával, — teljesen hiteles családfát is. Neje *Komlósy Krisztina* volt, kitől egy fia és öt leánya maradt: *IX. Ferencz*, *Anna Vitéz Sándorné*, *Borbála Gulácsy Sándorné*, *Ágnes Bessenyey Miklósné*, *Júlia* és *Katalin*. A két utolsó sorsáról nincs tudomásunk.

IX. Ferencz született 1750-ben, 1784-ben hadnagy volt a beregmegyei gyalogos nemes seregben,[1] 1689-ben, 1691-ben Beregmegye számvevője,[2] 1802-ben pedig táblabirája volt.[3] Ilosván lakott, de bírt Ugocsamegyében is, Rákóczon és Fancsikán.[4] Meghalt Ilosván 1812 május 25-én.[5] Nejétől *Darvay Krisztinától* két fia és két leánya maradt: *Gedeon*, *Dániel*, *Janka* és *Terézia*.

Terézia Halmágyi Lajosné lett.

Janka 1805 deczember 8-án ment nőül *Darvay Dánielhez*, 1830-ban még életben volt mint özvegy.[6]

Gedeon 1803-ban táblabiró, 1804-ben helyettes alszolgabiró, 1805-ben a felkelt nemes gyalogseregben százados, 1805-től 1825-ig pedig alszolgabiró volt a felvidéki járásban. 1843-ban még életben volt, utóbb nőtlenül halt el.

Dániel 1814-ben beregmegyei táblabiró, 1825-től 1828-ig alszolgabiró,[7] 1828-tól 1832-ig pedig főszolgabiró volt. Az Erk hegyen szép úri lakot építtetett, mely most már romokban hever. Meghalt 1844 augusztus 27-én.[8] Neje *Zala-Kopolcsi Domokos Dienes* és *Nagy-Váradi Várady Mária* leánya volt, *Domokos Róza*, kitől öt fia és hat leánya született:

1. *Bálint-Ferencz*, született 1815 január 1-én, meghalt 1820 november 20-án.

2. *Lujza-Czeczilia*, született 1816 január 15-én, *idb. Darvay Péterhez* ment nőül.

3. *Piroska-Jozefa-Rozália*, született 1819 január 21-én, *Darvay ifj. Péter* neje lett.

4. *Bálint-András-Zsigmond*, született 1821 május 27-én, nőtlenül halt el, 1840 és 1842-ben Beregmegye tiszteletbeli aljegyzője volt.

5. *Terézia-Jozefa*, született 1824 márczius 1-én, meghalt Ilosván 1881 június 11-én, özvegyen

[1] Beregmegyei jegyzőkönyv, 110. l. 43. sz.
[2] Másolat Ilosvay László úr ltárában.
[3] Nagy Iván, id. mű. Pótlékkötet, 286. l.
[4] Sajátkezű aláirása az általa készített családfán, Ilosvay László úrnál.

[1] Lehoczky Tivadar, id. mű.
[2] Beregmegye jegyzőkönyve.
[3] Eredeti az Ilosvay ltárban.
[4] Szirmay, Com. Ugocsa 89. és 120. l.
[5] Bilkei ev. ref. anyakönyv.
[6] Bilkei ev. ref. anyakönyv.
[7] Eredeti.
[8] Bilkei ev. ref. anyakönyv.

hagyva férjét *Tolvaj Istvánt*, kivel 1843 október 3-án lépett volt házasságra.

6. *Kálmán-Árpád*, született 1827 június 6-án, meghalt 1827 június 13-án.

7. *Krisztina*, született 1829 február 14-én, *Dercsényi Istvánné*, jelenleg (1895) Kemecsén lakik Szabolcs megyében.

8. *Kálmán*, született 1830 szeptember 21-én, 1848-ban a X. honvéd zászlóaljba lépvén, utóbb főhadnagy lett és több ütközetben vett részt, 1858-ban a farsangi mulatságok áldozata lett, gyermekei nem maradtak s vele *X. János-Dávid* fiú ága sírba szállott.

9. *Gyula* született 1834 szeptember 29-én, meghalt 1834 október 6-án.

10. *Mária*, születése nincs bejegyezve a bilkei ev. ref. egyház anyakönyvébe, *Gáthy Sámuelhez* ment férjhez.

11. *Róza*, született 1837 július 13-án,[1] *Dancs Lajoshoz* ment nőül.

II. Mihály nevét csak egyetlen egyszer olvassuk 1680-ban. Valószínű, hogy már ő költözött a zemplénmegyei Czékére, a hol utódai még ezen század elején is birtokosok voltak. Nejétől *Gerőcs Máriától* egy fiat ismerünk, *II. Imrét*, a ki tévesen íratik Rákóczy hívének és gyermektelennek,[2] mert a fejedelem világosan mondja emlékiratában, hogy az ő híve *Ilosvay Imre*, a *Bálint testvére volt*, tehát a *Karácson ágon* álló *I. Imre* volt Rákóczy ezredese s ezt már el is mondottuk a maga helyén, — hogy pedig *Mihály fia II. Imrének* maradtak utódai, azt is látni fogjuk.

II. Imre öröklött birtokán, Czékén lakott Zemplén vármegyében, de a rokonságot fentartotta a beregmegyei *Ilosvayakkal* s 1737-ben meg is látogatta attyafiát *Ferenczet*.[3] Nejétől, kinek azonban nevét nem ismerjük, egy fia maradt csak: IV. Imre, a ki 1721 vagy 1722-ben született s 1752 május 11-én megszerezte csere útján *Ilosvay VII. Ferencztől* annak Zemplénmegyében fekvő czékei, kisfaludi és a nagy erdőben lévő részét, valamint a beregmegyei bródi Mahunrács (?) telek felét, oda adván ezekért az ilosvai jószágban lévő minden igényét.[1] Meghalt Czékén 1792 november 2-án.[2] Neje *Filczel Rozália* 1723 vagy 1724-ben született s szintén Czékén halt el 1792 augusztus 26-án. Három fia és egy leánya maradt: *III. József*, *VI. Imre*, *X. László* és *Erzsébet*, *Nemes Ferenczné*.

III. József 1760-ban született Czékén s ugyanott lépett házasságra mint legényember *Zboray Annával*, Miklósy Gáspár 44 éves özvegyével, 1787 deczember 27-én. Második neje, de a kinek neve nincs bejegyezve az anyakönyvbe, 1810 április 9-én halt el életének 49-ik évében. Harmadik felesége *Zboray Katalin* volt, a kit 1824-ben hagyott özvegyen. Gyermekei egyik házasságából sem maradtak.

VI. Imre 1761-ben született Czékén s ugyan ott vette nőül Czehánszky György özvegyét *Rapkay Teréziát* 1792 április 23-án. Meghalt 1826 február 19-én. Csak egy fiáról van tudomásunk, *XII. Lászlóról*, a ki 1803-ban született Czékén, de élete folyását nem ismerjük.[3]

X. László 1765 október 10-én született Czékén.[4] 1797 január 4-én zálogba adta czékei udvarházát, minden tartozékaival együtt, 420 vonás forintért Zsigovényi Czeczíliának, mint osztályos attyafia *Ilosvay Borbála*, *X. János-Dávid* leánya unokájának és férjének Szele-Farmosi Bodó Lajosnak,[5] s még ugyanazon év április 6-ára megidéztette hivatalos úton *Ilosvay IX. Ferenczet* Czékére, az eddig osztatlan állapotban lévő zemplénmegyei jószágoknak közöttük való felosztására, de *Ilosvay Ferencz* azt felelte, hogy az ő atyja *idősebb Ferencz* még 1752-ben átadta czékei és egyéb azon vidéki részbirtokait az idéztető *Ilosvay László* atyjának, *Imrének*, annak az ilosvai jószágban lévő részeiért s így neki semmi köze sem lévén már a zemplénmegyei birtokokhoz, — nem is megy el az osztályra.[6] Ezek után elköltözött *Ilosvay X. László* Zemplénmegyéből s 1802 május 3-án nőül vette *Krasznai Krasznay Annát*,[7] letelepedvén vele Eörben, Szatmár-

[1] A Dániel összes gyermekeire vonatkozó adatok a bilkei ev. ref. egyház anyakönyvében.

[2] Nagy Iván, id. mű. Pótlék kötet, 286. l.

[3] Eredeti Ilosvay László úr ltárában.

[1] Eredeti Ilosvay László úr ltárában.

[2] Czékei róm. kath. anyakönyv.

[3] Valamennyi adat a czékei róm. kath. egyház anyakönyvében.

[4] Eredeti keresztlevél Ilosvay László úr ltárában.

[5] Eredeti u. ott.

[6] Eredeti Ilosvay László úrnál.

[7] Nyir-baktai róm. kath. anyakönyv.

megyében. 1824 márczius 21-én zálogba adta 600 váltó forintért Boronkay Ágostonnak 12 évre azon zemplénmegyei kisfaludi részjószágot, melyet a magnélkül elhalt testvér bátyja *III. József* után örökölt volt. Meghalt Eörben 1841 június 5-én,[1] neje 1834-ben halt el. Két fia és három leánya maradt:

1. *Viktória*, született Eörben 1803 április 2-án,[2] 1836 január 17-én nőül ment Kleiszensz Károly orvoshoz,[3] meghalt Eörben 1881 április 12-én.

2. *Lajos*, kiről alább.

3. *Veronika*, született Eörben 1808 február 7-én,[4] s ott él ma is mint hajadon.

4. *Anna*, született 1815-ben, meghalt Eörben 1883 január 31-én, mint hajadon.[5]

5. *István*, született Eőrben 1810 október 26-án,[6] s ott halt el 1845-ben, nejétől *Simonyi Annától* hét gyermeke született:

a) Márton, született 1838 márczius 7-én, meghalt márczius 30-án.

b) György és

c) János ikrek, születtek 1838 november 28-án, de harmadnapra elhaltak.

d) Erzsébet, született 1839 deczember 11-én, elhalt öt hetes korában.

e) Ignácz, született 1841 február 7-én, meghalt 1852 deczember 9-én.

f) Terézia, született 1843 június 15-én, meghalt június 28-án.

g) István, született 1845 márczius 5-én,[7] 1870-ben eltávozott Eörből s azóta nyoma veszett.

III. Lajos 1806 január 29-én született Eörben,[8] 1842-ben Kömörön lakott Szatmármegyében, meghalt 1872 márczius 8-án Penyigén,[9] 1833 február 16-án vette nőül *Búji Jékey Viktóriát*,[10] de ezen házasságából nem maradtak gyermekei. Másodszor *Tóth Polixénát* vezette oltárhoz Ramocsaházáról, kitől 1837 október 15-én egy leánya született: *Emília, Bagossy Menyhértné*. Harmadik nejével *Szolnoki Jármy Máriával*,[1] a ki 1870 július 14-én halt el Penyigén,[2] 1839 április 15-én kelt össze[3] s tőle négy gyermeke maradt:

1. *Erzsébet*, született 1840-ben, meghalt 1872-ben mint *Nagy Mór* v.-oroszi birtokos neje.

2. *Ágoston*, született 1842-ben, 1861-ben a református hitre tért át, jelenleg (1896) körjegyző Pappon, Szabolcs megyében. Első neje *Jaksics Eugenia* volt, a második *Molnár Janka*, de gyermekei egyiktől sincsenek.

3. *Katalin*, született 1844-ben s nénje *Erzsébet* halála után sógorával *Nagy Mórral* lépett házasságra.

XVI. László született 1846-ban, márczius 1-én Kömörőn, Szatmármegyében, 1866-ban a református vallásra tért; jogi tanulmányait elvégezvén, 1868-ban fogalmazó gyakornok lett Szatmármegyében a nagy-károlyi törvényszéknél, de már az év végén maga mellé vette Újfalusy Miklós főispáni titkárnak, 1869-ben tiszteletbeli aljegyző és törvényszéki iktató lett, 1872-ben másod aljegyzővé választatott és helyettes szolgabirónak neveztetett ki a központban, 1875-ben az első aljegyzőségre lépett elő, de már deczemberben Szörénymegyébe küldetett, mint a királyi biztos titkára s ott 1876-ban főjegyzőnek neveztetett ki, 1879-ben pedig helyettes alispán lett, mely állásáról azonban 1880-ban lemondott és Szatmármegyébe tért vissza, a hol is 1881-ben tiszteletbeli főjegyzővé neveztetett ki, majd 1882-ben a máté-szalkai járás főszolgabirójává választatott, végre 1884-ben segéd-levéltárnok, 1886-ban megyei számvevő, 1894-ben pedig tiszteletbeli főszámvevő lett. Nejét *Vajda Bellát* 1871 június 27-én vezette oltárhoz Nagy-Károlyban s a következő élő gyermekei vannak:

1. *Anna*, született Nagy-Károlyban 1872 szeptember 6-án, 1895 május 28-án férjhez ment ugyan ott *Boros Dezsőhöz*.

[1] Paposi róm. kath. anyakönyv.
[2] Vitkai róm. kath. anyakönyv.
[3] Paposi róm. kath. anyakönyv.
[4] Nyir-baktai róm. kath. anyakönyv.
[5] Paposi róm. kath. anyakönyv.
[6] Vitkai róm. kath. anyakönyv.
[7] Az István gyermekeire vonatkozó adatok a paposi róm. kath. egyház anyakönyvében.
[8] Nyir-baktai róm. kath. anyakönyv.
[9] Penyigei ev. ref. anyakönyv.
[10] Fehér-gyarmati róm. kath. anyakönyv.

[1] Jármy Mária leszármazása:

Jármy József, Kércsen — Budaházy Mihály, Veskóczon
Jármy Gergely, szül. Kércsen — Budaházy Sára, szül. Kércsen
Jármy Mária † 1870 Penyigén
Ilosvay Lajos † 1872 Penyigén

[2] Penyigei ev. ref. anyakönyv.
[3] Fehér-gyarmati róm. kath. anyakönyv.

2. *Bella*, született Nagy-Károlyban 1874 június 1-én.

3. *Károly*, született Karánsebesen 1877 szeptember 20-án.

4. *Margit*, született Nagy-Károlyban 1885 január 24-én.

5. *István*, született Nagy-Károlyban 1888 augusztus 16-án.

6. *Erzsébet*, született Nagy-Károlyban 1891 szeptember 5-én.

III. Lászlónak, negyedik fia *II. Tamás* 1578-ban született, 1634-ben Beregmegye táblabirája volt, 1648-ban még mint élőről tétetik említés, ezenkívül még csak azt tudjuk róla, hogy hat fia maradt: *VI. István*, *V. László*, *VI. Miklós*, *III. Tamás*, *IV. Péter* és *III. Gábor*.

VI. István és *III. Gáborról* semmi adat sem maradt reánk.

III. Tamás 1636-ban beregmegyei esküdt volt. Utódairól nincs tudomásunk.

V. Lászlóról csak egyszer tétetik említés 1648-ban. Utódait szintén nem ismerjük.

IV. Péter neve 1630-ban említtetik először, 1638-ban megyei csendbiztos, 1642 és 1669-ben [1] táblabiró, 1665-ben pedig a németek ellen felkelt nép kapitánya volt.[2] 1669-ben zálogba adta több dobrókai jobbágy-telkét Dolhay Györgynek és feleségének Szuhay Erzsébetnek. 1671-ben mép életben volt. Nejétől, *Fülpösy Zsófiától* csak egy leánya született: *Borbála*, a ki 1652-ben már *Lázár Pálné* volt.

Fülpösy Zsófia őseit és *Ilosvay Borbála* utódait mutatja a mellékelt táblázat.

Dersy Márk
(Szepesy Ilona)
|
Márk
|
Albert
|
János
|
Gáspár
|
Borbála
(Parlaghy László)
|
Parlaghy Anna
(Paksy Gáspár)
|
Paksy Erzsébet
(Fülpösy András)
|
Fülpösy Zsófia
(Ilosvay Péter 1630—1671)

[1] Sajátkezű aláírása.

[2] Beregmegyei jegyzőkönyv.

Fülpösy Zsófia
(Ilosvay Péter 1630—1671)
|
Ilosvay Borbála 1652
(Lázár Pál 1652)
|
Lázár Mária
(Bogárdy Bálint)
|
Bogárdy György 1763 — Lajos 1763
(Ilosvay Karácson Borbála
|
Bogárdy Lajos 1771, 1783 — György 1783 — Elek 1771, 1783

VI. Miklósról csak egyszer tétetik említés 1648-ban. Nejétől *Papp Zsófiától* egy fia maradt: *VII. Miklós*, a ki 1631-ben született s 1695-ben még életben volt. Első neje *Csepei Zoltán Anna*, a második *Csókásy Mária* volt, Csókásy N. és Bilkei Gorzó Éva leánya. A *Zoltán* család czímerének még kiadatlan sisakdísz változatát itt bemutatjuk Zoltán Pál 1755-ik évi pecsétjéről.

VIII. Miklósnak Csókásy Máriától csak egy fia maradt: *XII. János*, a ki 1639-ben és 1642-ben Beregmegyében egészségügyi biztos volt s a kinek feleségétől *Leveleki Molnár Annától* két fia született: *XIII. János* és *XI. György*, ez utóbbi 1777-ben említtetik, gyermekei nem maradtak.

XIII. János 1770 és 1775-ben beregmegyei esküdt, 1784-ben tiszteletbeli főszolgabiró, 1785-ben pedig táblabiró volt. Nejétől, *Szigethi Tóth Erzsébettől*, a ki 1798-ban özvegynek íratik s utóbb a *Karácson* ágból származó *Ilosvay VII. Gáborhoz* ment nőül, — kivel másodfokú unokatestvér volt, — hat fia és egy leánya maradt:

1. *Sámuel*, az író, született 1775 deczember 5-én, 1803-ban Beregmegye táblabirája, utóbb a helytartó tanácsnál volt alkalmazva Budán s ott halt el mint titkár nőtlenül 1836 november 4-én.

2. *Erzsébet*, *Komlósy Antalné*, meghalt Ilosván, 1830 január 8-án.[1]

[1] Bilkei ev. ref. anyakönyv.

3. *György*, kiről alább.

4. *Ignácz*, született 1782-ben, meghalt Ilosván, 1811 február 24-én.

5. *Ábrahám*, született 1778-ban, meghalt nőtlenül 1815 június 15-én.

6. *Lajos*, 1801 május 13-án halt el mint gyermek.

7. *Ádám*, 1810-ben levéltárnok, 1814-ben táblabiró és másod aljegyző, 1818 és 1819-ben első aljegyző volt Beregmegye tisztikarában, meghalt 1819 október 6-án.[5] Nejétől *Hankus Klárától*, ki utóbb *Ilosvay Károlyhoz* ment nőül, négy leánya született:

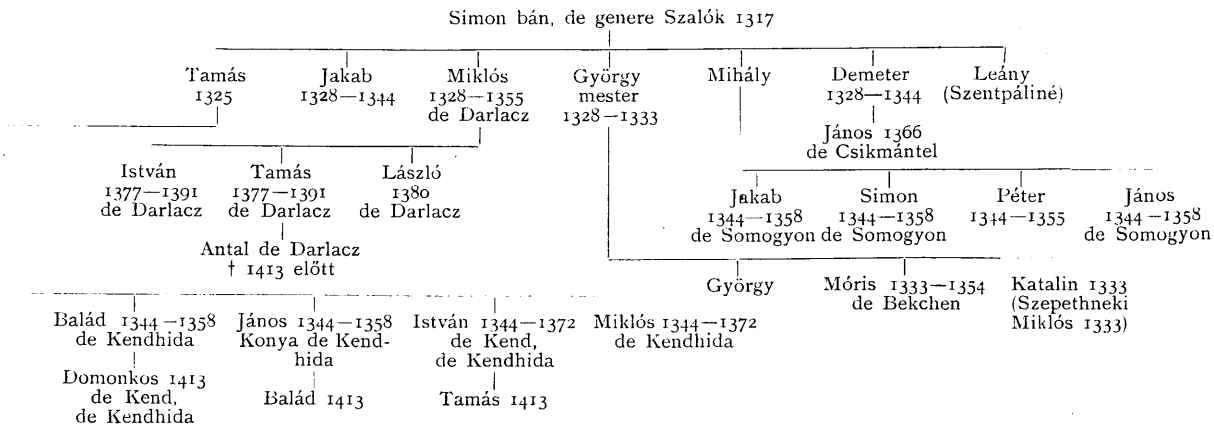
a) Eleonóra, született 1810 október 28-án, meghalt másnap.

b) Karolina-Eleonora, született 1816 január 15-én, meghalt 1817 június 4-én.

c) Karolina-Terézia, született 1817 szeptember 29-én.

d) Eleonóra-Antonia-Zsuzsanna született 1819 augusztus 10-én.[1] *Tisza-Újhelyi Újhelyi Jánoshoz* ment férjhez, leányukat *Újhelyi Krisztinát Ilosvay Ágoston* vette nőül.

XII. György 1780-ban született, 1803-ban Beregmegye táblabirája, 1805-ben tiszti alügyésze, 1814-ben főügyésze volt, 1825 augusztus 22-én helyettes alispánná lett,[1] 1827-ben pedig elnöke volt azon bizottságnak, mely a Szaszko és Holubina között tervezett útvonal megvizsgálására és arról javaslattételre küldetett ki. 1828-ban egy szabad házat vett Munkácson a megyétől az Új-utczában, mely később a gróf Schönborn család uradalmába jutott s utóbb katonai laktanyának használtatott.[2] Idősebb korában lakását Pestre tette át s ott 1853 november 25-én rablógyilkosság áldozata lett. Neje *Zala-Kopolcsi Domokos Zsuzsánna*, kit 1817-ben vett nőül, anyai ágon az ős magyar Szalók nemzetből eredő *Baládffy* családból származott, melynek törzse Simon bán már 1317 előtt birta Erdélyben egyebek között Almást, Darlaczot, Somogyont és talán Kendhidát és Csikmántelt is. Fiai zálogba adván Hevesmegyei tisza-szalóki és eger-szalóki ősi birtokaikat, véglegesen Erdélyben telepedtek meg. Töredékes családfájuk következőleg alakúlt:

Ezektől származott a *Baládffy* család, melyből 1593-ban élt *Zsigmond*, a kitől leányágon következőképen eredt a *Domokos* család egyik vonala:

[1] Valamennyi adat a bilkei evang. reform. anyakönyvben.

[1] Eredeti az Ilosvay ltárban.

[2] Lehoczky, id. mű.

Baládffy Zsigmond
1593
|
Margit
(Várady János)
|
Várady István
|
Ferencz
|
Klára
(Domokos Péter)
|
Domokos Péter — Domokos

Domokos Lajos
debreczeni főbiró
(Kenessey Katalin)
|
Dienes
tengerész angol szolgálatban
(Nagyváradi Várady Mária)
|
Zsuzsánna (Ilosvay György) — Bálint † — Róza (Ilosvay Dániel)

Ilosvay XII. Györgynek négy fia és két leánya született:

1. *Lajos*, született 1819 deczember 13-án, meghalt más nap.[1]

2. *Rudolf* született 1820 deczember 10-én,[2] hites ügyvéd, 1842-ben Beregmegyének tiszteletbeli jegyzője, 1845-ben pedig táblabirája volt, 1848-ban beállván honvédnek, utóbb százados és zászlóaljparancsnok lett. 1861-ben törvényszéki biró volt. Megvette *Ilosvay Kálmán* ilosvai, ilonczai polyánkai, bródi és csertészi birtokait az erkhegyi úri lakkal együtt, de utóbb 1866-ban eladta Buzáth Kajetánnak[3] s attól fogva ügyvédeskedett Ilosván s ott halt el nőtlenül 1893 április 8-án.[4]

3. *Tamás* született 1822 január 24-én, meghalt mint jurátus 1842 október 27-én.

4. *Zsuzsánna* született 1823 május 25-én, *Komoróczy Péterhez* ment nőül.

5. *Sándor*, kiről alább.

6. *Amália*, született 1827 deczember 20-án, meghalt 1849 szeptember 17-én, mint *Ilosvay Ágoston* neje.

7. *Elek* született 1830 április 21-én, meghalt ugyanazon év július 7-én.[5]

[1] Bilkei ev. ref. anyakönyv.
[2] U. ott.
[3] Lehoczky, id. mű.
[4] Bilkei ev. ref. anyakönyv.
[5] Valamennyi adat a bilkei ev. ref. egyház anyakönyvében.

III. Sándor született 1825 november 30-án Ilosván,[2] meghalt 1890 szeptember 6-án Nyír-Megyesen, Szatmármegyében. 1848-ban beregmegyei helyettes esküdt volt, a midőn május 26-án kiküldetett a felvidéki járásba az önkéntesek szervezésére.[2] Utóbb Szatmármegye tiszteletbeli főjegyzője volt, 1881-ben pedig a függetlenségi párt Beregmegye felvidéki választókerületében képviselő jelöltnek léptette fel. Birt Ilosván, Ilonczán, Bródon, Polyánkán, Bilkén, Szajkófalván és Dobrókán Beregmegyében, Rákóczon Ugocsamegyében, Nyír-Megyesen, Kocsordon és Tyukodon Szatmármegyében. Nejét *Báró Uray Huldát*, a kinek őseit ezen táblázat mutatja, 1857 június 15-én vette nőül.

Uray Sámuel — Majos Erzsébet
|
Báró Uray Bálint

Ludányi Bay Ádám — Csebi Pogány Krisztina
|
Bay Anna

Báró Uray Hulda
szül. Tyukodon 1835 november 28-án
meghalt Majtison 1876 július 3-án

Négy fia maradt: *Aladár*, *Béla*, *Tihamér* és *Bálint*.

Aladár született Tyukodon 1858 június 15-én, 1895 deczember 19-én Szatmármegye főjegyzőjévé választatott. Neje *Dessewffy Szeréna*, kit Nagy-Doboson 1887 április 17-én vezetett oltárhoz s kinek négy őse a táblázaton látható:

Cserneki és Tarkői Dessewffy Pál — Benedekfalvi Luby Amália
|
Dessewffy János szül. 1834 † 1888 nov. 17-én

Szakállasfalvi Lengyel János — Szentmiklósi Vincze Anna esküvő Fekete-Győrösön
|
Lengyel Jolán

esküvő Debreczenben 1864 november 20-án
|
Dessewffy Szeréna
született Debreczenben 1865 október 9-én

Három gyermekük van:

1. *Katalin*, született Nyír-Megyesen 1889 márczius 18-án.

2. *György*, született Nyír-Megyesen 1891 október 15-én.

3. *Péter*, született 1896 Augusztus 1-én.

Béla született Tyukodon 1859 július 26-án, Nyír-Megyesen lakik nőtlenül.

Tihamér született Tyukodon 1861 június 13-án. Cs. és k. kamarás és huszár kapitány.

[1] Bilkei ev. ref. anyakönyv.
[2] Lehoczky id. mű.

Bálint született Nyír-Megyesen 1866 május 23-án. Jogtudor, 1890 január 1-én szatmármegyei aljegyző, 1892-ben alszolgabiró, 1893-ban pedig főispáni titkár lett, miniszteri fogalmazói ranggal. Nejét *Újhelyi Annát* 1891 június 9-én vette nőül Debreczenben, a kinek őseit ezen táblázat mutatja.

Tisza-Újhelyi Újhelyi János — Tisza-Újhelyi Újhelyi Jusztina, esküvő 1842-ben Tisza-Újhelyben

Adorjáni Káthonyi Károly — Homoród-Szt-Páli Szentpáli Mária, esküvő 1832-ben Halmiban

Újhelyi András szül. 1844-ben T.-Újhelyben

Káthonyi Emma szül. 1841-ben Halmiban

esküvő 1868-ban Halmiban

Újhelyi Anna szül. 1870-ben Tisza-Újhelyben

Két gyermekük van: *Sándor*, a ki 1892 augusztus 6-án Csengerben és *János*, a ki 1895 augusztus 14-én Nagy-Károlyban született.

* * *

II. János neve 1508-ban említtetik első ízben, a midőn kérelmére II. Ulászló király márczius 19-én úgy az ő, mint testvére *Lajos* részére átiratta a Maximháza határjárásáról kiadott és Károly király által megerősített 1342-ik évi bizonyságlevelet.[1] 1523-ban királyi embernek jelöltetett. 1518-ban perben állott *Karácson Istvánnal* és fiaival *Péterrel*, *Andrással* és *Jakabbal*, valamint néhai *Ilosvay* (máskor rendesen *Kisfalusy*) *Demeter* fiaival *Istvánnal* és *Andrással*, a kik ilosvai szántóföldjeit és egy malom helyét még 1505-ben erőszakosan elfoglalták, de viszont ő ellene is pert támasztott *Karácson István* többféle kártételek miatt. 1525-ben a katonai törvényszék militaris curia) elé idéztette Lajos király Perényi Gábor ugocsai főispán panaszára, minthogy Perényi dandárát, melynek évdíjas tagja volt,[2] elhagyva, 1524 deczember közepe táján a beregmegyei zászlóhoz csatlakozott. 1532-ben adományba kapta János királytól a hűtlen Konczházi Koncz Tamás és Mátyás ungmegyei birtokait, de a beiktatásnak a két Konczházy ellentmondott. 1545-ben Büdy Mihály munkácsi várnagygyal perelt *Ilosvay Karácson Ferenczczel* együtt a «Hát» erdő végett, 1546-ban pedig az ilosvai határban fekvő Mocsár nevű erdejében termett makk felétetése és kisfalusi jobbágyainak kifosztása miatt emelt vádat a munkácsi várnagy ellen. Végre 1547-ben *Karácson Ferenczet* és *Istvánt* idéztette törvény elé az ilosvai határhoz tartozó Mocsár és Halastóhelye nevű szántóföldjei elfoglalásáért. 1554-ben még életben volt, de ezentúl már nem említik nevét az oklevelek. Neje *Konczházi Koncz Aladárnak* és *Mátyóczy Péter* leányának *Annának* a leánya volt, *Koncz Dorottya*,[1] kit mint Sztrittey Miklós özvegyét vett volt nőül, kivel Mátyóczon, Ungmegyében, szép birtokhoz jutván, lakását oda tette át s onnan *Mátyóczi Ilosvaynak* neveztetett. Egyetlen fia maradt csak: *I. Mihály*, a ki szintén Mátyóczon lakván, a *Mátyóczi* előnevet viselte s a ki mint Ferdinánd párthíve említtetik 1563-ban. 1591-ben már nem volt az élők között. Első neje *Ráskay Anna* a Guthkeled nemzet ivadéka, a második pedig *Ramocsa Fruzina* volt, Gecsey Márton özvegye. Egy fia maradt: *IV. István*, de hogy melyik nejétől született, azt nem tudjuk meghatározni.[2]

IV. István 1591-ben ellentmondott Kúnmissey Lukács deák beiktatásának azon ilosvai, ilonczai, bródi és kisfalusi részbirtokokba, melyeket 1200 magyar forintért vásárolt volt meg *Vitkai Ilosvay Jánostól.* 1595, 1606, 1607, 1612, 1614 és 1619-ben királyi embernek, 1613-ban pedig táblabirónak iratik. 1624-ben még együtt említtetik nejével *Mocsáry Erzsébettel*, kitől *II. Zsigmond* és *V. János* nevű fiai maradtak.

II. Zsigmondról nevén kívül egyebet nem tudunk.

V. Jánosról is csak annyit, hogy 1596-ban született, 1623, 1630, 1632 és 1638-ban királyi embernek jelöltetett s hogy 1665-ben megöletett. Neje *Barts Anna* volt, Béchi, máskép Mátyfalvi Barts Ferencz és Bilkei Lipcsey Zsófia leánya, kitől négy fia és két leánya született: *VII. István*, *Gergely*, *V. György*, *I. Sándor*, *Krisztina* és *Anna Putnoky Istvánné*, a ki az anyja jogán a Lipcsey család birtokaiból örökölt máramarosmegyei rekitai jószágát 1645-ben zálogba adta 300 forintért Lipcsey Gergelynek és feleségének Szuhay Annának.

[1] Hitelesített másolat az Orsz. ltárból az Ilosvay ltárban.

[2] Lelesz. Actor, nr. 72. Anni 1525.

[1] Lelesz, Protoc. parvi folio 262.

[2] U. ott, Actor nr. 13. anni 1595.

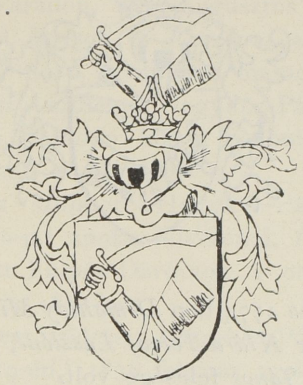
Krisztinának és *I. Sándornak*, a kinek magva szakadt, csak a nevét ismerjük.

VII. István 1657-ben osztozott meg testvérével *Gergelylyel* az ilosvai, ilonczai és bródi birtokokon, 1666-ban pedig testvérei *Gergely* és *György* nevében is pert folytatott *Kisfalusy Györgygyel* valami «százaranyos» Joódy-féle ilosvai jószág végett. 1667-ben királyi embernek volt kijelölve. Három fia maradt: *III. Mihály*, *IX. István* és *IV. Ferencz*, de már ezeknek magvuk szakadt s róluk semmi adat sem áll rendelkezésünkre.

Gergely 1649-ben és 1666-ban szolgabiró volt Beregmegyében,[1] 1666 és 1667-ben táblabirónak s utóbb alispánnak iratik, 1667-ben mint királyi ember működött, 1668-ban pedig követül küldetett az országgyűlésre. Neje *Bogdáni Farkas Judit* a Rozsályi Kún család birtokainak felét örökölte,[2] melyet azonban *György* (fia? vagy unokája?) utóbb elzálogosított. *Gergelynek* három fia maradt: *VI. György*, *I. Sámuel* és *VI. László*.

VI. Lászlóról semmit sem tudunk mondani, *I. Sámuel* neve 1697-ben említtetik. Gyermekeik egyiknek sem maradtak.

VI. György Fülpösön lakott Szatmármegyében, 1691-ben zálogba adott egy bródi jobbágytelket Komlósy Sándornak, 1696-ban pedig mátyfalvi birtokát zálogosította el 50 forintért Pap, máskép Jankó Andrásnak.[3] 1702-ben keresetet indított Lipcsey István ellen a nagy anyja *Barts Anna*, néhai Lipcsey András nővérének leánya öröksége kiadása végett[4] s úgy látszik eredménynyel, mert utóbb tényleg volt is birtoka Szinevéren, Máramarosmegyében.[5] 1701-ben *ifjú Ilosvay Istvánnal* együtt egy jobbágy telket ajándékozott *Ilosvay Gergelynek*,[1] az ilosvai, ilonczai, kisfalusi, bródi, csertészi, polyánkai és dobrókai birtokok iránt folytatott perökben tett fáradozásaiért. Neje *Kölcsei Kende Klára* volt, Kende Ferencz és Csepei Zoltán Mária leánya, kitől két fia és egy leánya maradt: *XI. János*, *VII. György* és *Mária*, a ki Szécsényi Péter († 1710 előtt) és Csebi Pogány Mária fiához *Szécsényi Mihályhoz* ment férjhez s kinek egyetlen leánya *Szécsényi Klára* 1746-ban már Fáji Fáy Mihály özvegye volt s még 1774-ben is az élők között említtetik. Ezen Szécsényi család kiadatlan czímerét bemutatjuk itt Szécsényi Klárának 1746-ik évi kezdőbetűs pecsétjéről.

XI. Jánosról csak annyit tudunk, hogy 1749 előtt halt el, mert neje *Szentmihályi Zsuzsanna* ekkor már Lányi Józsefné volt.

VII. Györgyről sem sokat tudunk, 1720 és 1733 között említtetik. Nejétől *Kis-Telki Lévay Sárától*,[2] a ki özvegységében 1753-ban Hegyköz-Pályiban lakott s az ottani református egyháznak ajándékozott egy könyvet, mely ma is anyakönyvül használtatik, négy fia és három leánya született: *Sándor*, *I. József*, *VIII. Ferencz*, *IX. László*, *Julianna*, *Klára* és *Ágnes*.

Sándor 1733 márczius 17-én már felserdült volt, midőn atyja *György*, anyja *Lévay Sára* és atyjának testvér nénje *Ilosvay Mária*, Józsa

[1] Eredeti az Ilosvay ltárban.

[2] Bogdáni Farkas Judit leszármazása így áll:

Kozmay Ferencz
|
— Kozmay Ilona
Ladmóczi Sutha János
|
— Sutha Zsófia
Bogdáni Farkas László
|

Bogdáni Farkas Ferencz 1651	János 1651	Borbála 1651 1688 (Szalay Boldizsár 1688)	Judit 1651 1688 (Ilosvay Gergely 1688)	Erzsébet 1651 1688

[3] Eredeti a gyömrői ltárban.

[4] Eredeti az Ilosvay ltárban.

[5] U. ott.

[1] Ezen Gergely nevét nem tudjuk a családfán elhelyezni.

[2] Lévay Sára leszármazását ezen táblácska mutatja:

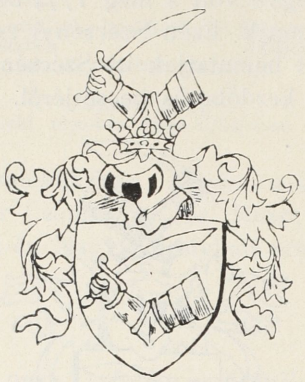
Kis-Telki Lévay
|

József	Sára, özvegy 1753 (Ilosvay György)
József 1789	

György nevű fülpösi jobbágyukat felszabadították. Utóbb *Sándor* neve nem említtetik többé.

Juliánna és *Ágnes* 1746-ban növendék korukban egy szép patyolat kendőt hímeztek aranynyal és zöld selyemmel a fülpösi egyház úrasztalára, mely ott ma is meg van.

A *Kis-Telki Lévay* család ismeretlen czímerét is bemutatjuk itt Lévay József 1789-ik évi kezdőbetűs pecsétjéről.

Juliánna 1774-ben *Domahidy Miklós* özvegye, ugyanakkor *Klára Tolvaj Lászlóné*, *Ágnes* pedig *Szunyoghy János* felesége volt.

I. József Szatmármegyében lakott Tatárfalván, melynek nagyobb részét birta, de volt birtoka Ugocsamegyében is Turczon.[1] 1775-ben felesége nevében perelt Maróthi Maróthy László özvegyével Komlósy Juliával a keselyűmezei, lipcse-polyánai, ripinyei, másként bisztrai és kelecsényi részjószágok végett.[2] 1781-ben zálogba adott két csomaközi jobbágytelket 400 forintért Mészáros Jánosnak, a Wurmser magyar lovasezred főhadnagyának.[3] 1784-ben Szatmármegye aladószedője volt.[4] Neje idb. Dombai Szegedy Ferencz és Lónyay Borbála fiának, ifjú Szegedy Ferencznek Csomaközy Krisztinától született leánya *Szegedy Mária* volt, kit 1773 április 13-án vett nőül[5] s ki 1797 január 16-án özvegyen maradván,[6] utóbb Nagy Mihályhoz ment nőül s 1812 deczember 26-án halt meg Tatárfalván.[1] *Ilosvay Józsefnek* nevezett nejétől öt gyermeke született:

1. *Fruzina*, született 1774-ben.

2. *Mária*, született 1783 július 23-án,[2] 1801 márczius 19-én *Gyene Antalhoz* ment nőül.[3]

3. *Miklós*, született 1785 május 11-én, meghalt 1790 márczius 23-án.[4]

4. *Gáspár*, született 1787 február 10-én, meghalt 1788 január 24-én.[5]

5. *Francziska*, született 1792-ben, 1812 január 12-én férjhez ment *Szent-Miklósi* és *Óvári Pongrácz Károlyhoz*, meghalt Tatárfalván 1855 szeptember 6-án.[6]

VIII. Ferencz 1774-ben osztozott meg testvéreivel. Meghalt Fülpösön 1800 deczember 20-án.[7] Nejétől, *Somlyói Szilágyi Klárától* három fia maradt:

1. *Ferencz*, született 1747-ben, 1809-ben Óváriban lakott a más telkén s mint vagyontalan a nemesi felkelés költségeire 5 forinttal rovatott meg.[8] Gyermekei nem maradtak.

2. *István*, született 1760-ban, kiről alább, és

3. *József*, született 1768-ban, 1809-ben Óváriban lakott, a nemesi felkelésre alkalmasnak találtatott, de teljesen vagyontalan volt, 1813-ban azonban már alkalmatlannak találtatott a hadi szolgálatra, minthogy fogai kihullottak.[9] Gyermektelenül halt el 1827-ben.

A fenti *István* nőül véve *Csaholczi Illés Ilonát*, Óváriból Fülpösre telepedett, 1804-ben zálogváltási pert kezdett Mátay Sándor és Ferencz ellen, két császlói telek iránt, de nem érte meg végét a pernek, melyet még fia is folytatott.[10] 1808-ban kézi munkájával tartotta fen családját, a felkelési szolgálatra alkalmasnak találtatott és 5 frt adóval rovatott meg.[11] 1829-ben már nem volt az élők között. Egy fia és négy leánya maradt:

[1] Szirmay. Comit. Ugocsa 154. l.
[2] Eredeti az Ilosvay ltárban.
[3] Eredeti az Ilosaay ltárban.
[4] Nagy Iván, id. mű V. k. 231. l.
[5] Tatárfalvi ev. ref. anyakönyv.
[6] U. ott.

[1] Tatárfalvi ev. ref. anyakönyv.
[2] U. ott.
[3] Dányádi ev. ref. anyakönyv.
[4] Tatárfalvi ev. ref. anyakönyv.
[5] U. ott.
[6] U. ott.
[7] Fülpösi ev. ref. anyakönyv.
[8] Szatmármegye összeírása a nemesi felkelésről.
[9] U. ott.
[10] Szatmármegye ltára, Fasc. 18. Act. 35. anni 1812, és fasc. 46. Act. 27. anni 1829.
[11] Szatmármegye összeírása a nemesi felkelésről.

1. *Anna*, született 1801 április 20-án, 1824 február 10-én férjhez ment a kis-naményi születésű *Némethi Józsefhez.*[1]

2. *Erzsébet*, 1825 február 5-én ment nőül *Kaszonyi Kaszonyi Pálhoz.*[2]

3. Egy ismeretlen nevű leány, a ki két nénjével együtt 1808-ban életben volt.

4. *Krisztina*, született 1810 április 23-án, meghalt 1812 augusztus 9-én.[3]

5. *György*, született 1805-ben, meghalt Fülpösön 1837 május 20-án.[4] Gyermekei nem maradtak.

IX. László Fülpösön lakott, de irt Fülpös-Daróczon, Kömörön, Kölcsén[5] és Rákóczon is.[6] 1769-ben Szatmármegye pénztárnoka volt, utóbb pedig alispánja lett. Ismeretlen nevű első nejétől, a ki 1778-ban halt meg, két fia és egy leánya maradt: *György*, *István* és *Eszter*, második nejétől *Ludányi Bay Erzsébettől* szintén két fia és három leánya született: *XIV László*, *II. Sándor*, *Polixena*, *Krisztina* és *Erzsébet.*

Polixena Báji Patay István szabolcsi alispán és országgyűlési követ neje lett.

Krisztinát gróf Tholdy Ádám vette nőül.

Erzsébet született 1785-ben, meghalt 1789 ben.

Eszter meghalt 1785-ben.

György meghalt 1778-ban.

Istvánról semmit sem tudunk.

II. Sándor született 1791-ben, 1808-ban törvény gyakorlaton volt Osváth Lajos szabolcsi alispán mellett, a midőn 745 frt 20 kr felkelési költséget rótt rá Szatmárvármegye és hadi szolgálatra is alkalmasnak találta.[7] Fülpös-Daróczon lakott Szatmármegyében, de azért Beregmegye is táblabirájának választotta. Nejétől *Óvári Pongrácz Teréziától*, ki elébb Bányaffyné volt, hat gyermeke született:

1. *Lilla*, meghalt 1840-ben.

2. *Mária*, kis korában halt el.

3. *Piroska*, született 1820-ban, meghalt 1821-ben.

4. *Sándor*, született 1822-ben, meghalt 1830-ben.

5. *Ignácz*, született 1823-ban, meghalt 1824-ben.

6. *Katalin*, született 1824-ben, meghalt 1892-ben, mint az 1887 július 5-én elhunyt *Benedekfalvi Luby Zsigmond* királyi tanácsos és szatmármegyei tanfelügyelő özvegye.

XIV. László született 1786-ban. Biharmegyében Hegyköz-Pályiban lakott, de Beregmegye is táblabirái közé számította. Első nejét *Csanády Krisztinát* 1812-ben vette nőül Álmosdról, de ez 1817-ben február 26-án élete 25-ik évében elhalálozott.[1] Második nejét *Gyerőmonostori Kabos Rozáliát* Vessződről hozta 1818-ban január 1-én, kitől azonban nem sokára elvált s utóbb elmezavarában saját kezével vetett véget életének Nagy-Váradon, 1832 augusztus 8-án.[2] Első házasságából *Ferencz* és *Karolina*, a másodikból pedig *László* nevű gyermekei maradtak.

XV. László született Hegyköz-Pályiban 1819 április 4-én.[3] Madán lakott Szabolcsmegyében s nőtlenül halt el Munkácson.

Karolina született Hegyköz-Pályban 1815 augusztus 16-n,[4] unoka nővérénél, *Ilosvay Katalinnál* lakott Fülpös-Daróczon s ott is halt el mint hajadon 1890-ben.

X. Ferencz született Hegyköz-Pályiban 1813 november 19-én,[5] 1838 február 11-én vette nőül Tóthiból *Szakál Katalint*, Kis-Jókai Szakál Pál és Nyírő Klára leányát. Elesett Erdélyben mint honvéd százados, utolsó haza írott levele Abrudbányáról kelt 1848 október 24-én. Négy fia és két leánya maradt. Özvegye *Szakál Katalin* 1849 deczember 22-én halt el Hegyköz-Pályiban életének 68-ik évében; testvére volt azon Szakál Pálnak, a kit Nagy-Váradon a magyar szent koronáért agyonkínoztak. A szabadságharcz után ugyanis Lónyay Menyhért, Bónis Sámuel és Josipovich néhány napot Szakál Pálnál töltöttek Tóthiban; pár nappal utóbb Szakál unokatestvére Nyirő Miklós, kit kegyelemből tartott házánál, valami felett való bosszúságában azon hamis feljelentést tette, hogy a koronát Szakál rejtegeti s ő látta, mikor Lónyay, Bónis és Josipovich a Szakál fejére fel is tették. Erre katonaság jött ki Tóthiba s Szakál Pált ott helyben kezdették

[1] Fülpösi ev. ref. anyakönyv.
[2] U. ott.
[3] U. ott.
[4] U. ott.
[5] Szirmay, Szathmár vármegye. II. k. 225. 227. 241. és 254.
[6] Szirmay, Com. Ugocsa, 89.
[7] Szatmármegye összeírása a nemesi felkelésről.

[1] Hegyköz-pályi ref. egyház anyakönyve.
[2] Várad-olaszi róm. kath. plébánia halotti könyve.
[3] Hegyköz-pályi ref. egyház anyakönyve.
[4] U. ott.
[5] U. ott

kínozva vallatni, utóbb Nagy-Váradra vitték és ott folytatták a kínzást. Atyja éppen a legmagasabb fokú tüdőgyuladásban feküdt, midőn egy csapat katona a beteg szobájába rontott s az öreg urat az ágyból kirántotta, a minek következtében meg is halt. A koronát keresve, össze törtek és össze vagdaltak mindent; a padlástól a pinczéig és az istállókig nem maradt épen semmi az egész udvaron. Szakál Pál Nagy-Váradon bele halt a kínzásba, titkon temették el roncsolt tetemét s még sirját sem mutatták meg az édes anyjának.

Ilosvay X. Ferencz gyermekei a következők:

1. *Pál*, született 1838 november 15-én Tóthiban Biharmegyében,[1] 1864 május 1-én nőül vette *Dráveczky Arankát*, a ki gyermektelenül halt el 1894 február 4-én. Másodszor nősülvén, 1895-ben lépett házasságra *Dráveczky Amáliával*, Gencsy István özvegyével. Jelenleg kataszteri biztos Nyíregyházán.

2. *Ferencz*, született 1840-ben, szeptember 6-án[2] Hegyköz-Pályiban, de még gyermekkorában elhalt.

3. *Krisztina*, született Tóthiban 1842 márczius 15-én,[3] 1861 május 1-én férjhez ment *Érkeserűi Buday Andor* volt honvéd főhadnagyhoz (született 1826-ban, meghalt 1868 október 14-én), Buday Imre és Rápolthi Nagy Magdolna fiához. Utóbb 1872-ben *Szalay Pál* hegyköz-pályi ev. református lelkész neje lett.

4. *Karolin*, született Hegyköz-Pályiban, 1843 október 28-án.[4]

5. *László*, született ugyanott 1845 február 10-én[5] és

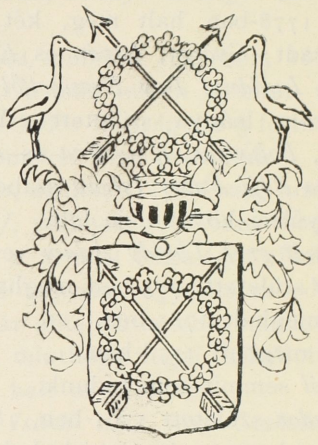
6. *Sándor*, született szintén Hegyköz-Pályiban 1847 január 17-én.[6]

Mind a hárman kicsiny korukban haltak el.

* * *

V. György neve 1666-ban említtetik először; 1677-ben helyettes szolgabiró, 1679-ben pedig táblabiró volt Beregmegyében, utóbb anyai jószágára, Mátyfalvára telepedett Ugocsamegyébe s innét *Mátyfalvi Ilosvaynak* neveztetett. Egy fia ismeretes: *X. István*, a ki 1713-ban beregmegyei esküdt, 1714-ben táblabiró, 1727-ben pedig alszolgabiró volt. Első neje *Keviczky Mária* volt, a második pedig *Kemecsey Magdolna*, a ki 1750-ben és 1758-ban mint özvegy még életben volt.[1] Két fia maradt: *VIII. György* és *VIII. László*.

VIII. Györgyről csak annyit tudunk, hogy egy *Péter* nevű fia maradt, a ki 1790-ben és 1792-ben Beregmegyének fő útbiztosa volt és Sáros-Orosziban halt meg. Egyetlen leánya, de a kinek nevét nem ismerjük, 1770-ben *Tapolcsányi Sándor* neje volt. A Tapolcsányi család kiadatlan czímerét az 1770-ik évi pecsétről itt bemutatjuk.

VIII. László 1770-ben két jobbágy telket vett Ilonczán és egy féltelket Polyánkán 100 forintért *Ilosvay Annától, Vitéz Sándornétól*. Egy fia ismeretes: *XI. László*, a ki 1775-ben beregmegyei számvevő, 1784 és 1785-ben másod alispán volt,[2] lakását Ilonczán tartotta, de birt még Debreczenben, Puszta-Kerepeczen és Bródon is, ez utóbbi birtokát azonban 1784-ben eladta gróf Schönborn Ervin Jánosnak. Egy fia maradt:

XIII. László, a ki szintén Ilonczán lakott s 1848/49-ben honvéd főhadnagy volt s kinek két fia és egy leánya maradt: *XIV. János*, *I. Bertalan* és *Anna*.

XIV. János 1832-ben tiszteletbeli, 1835-ben pedig rendszerinti esküdt volt. Nejétől *Komlósy*

[1] Micskei ref. egyház anyakönyve.
[2] Hegyköz-pályi anyakönyv.
[3] Micskei anyakönyv.
[4] Hegyköz-pályi anyakönyv.
[5] U. ott.
[6] U. ott.

[1] Eredeti az Ilosvay ltárban.
[2] Beregmegye jegyzőkönyve 342. l. 879. sz.

Klárától született gyermekeinek nevei a leszármazási táblán olvashatók.

I. Bertalan fia *IV. Sándor* ilonczai körjegyző 1889-ben vette nőül *Dolinay Bellát*, kitől fia *István* 1890-ben született.

* * *

Ezzel már be is fejezhetnénk dolgozatunkat, ha még a család vallásáról s azon tagokról, kiknek neveit a nemzedékrendi táblákon elhelyezni nem tudtunk, az idők folytán viselt különböző czímerekről s azokról is meg nem kellene emlékezni, a kik bár nem származnak *Tatamértól*, de *Ilosvay* nevet viselnek.

A reformáczió terjedésével az összes *Ilosvayak* elfogadták az új hitvallást s később is csak hárman tértek vissza a római katholikus egyház kebelébe, úgy mint:

II. Mihály 1680 táján, a hagyomány szerint, hogy megyei hivatalra megválasztható legyen, utódai azonban a legújabb korban ismét felvették a református hitet.

János, Rákóczy Ferencz fejedelem fegyverhordozója, 1716-ban lett katholikus, de mint már a maga helyén elmondottuk, nőtlenül halt el, s végre

Menyhért, 1809-ben katholizált neje kedvéért, unokái és kisunokái máig megmaradtak ezen vallásban.

* * *

A kiknek neveit a családfán elhelyezni nem lehetett, a következők:

Sára 1595-ben *Dobrókai Palkó Péter* özvegye, született 1545-ben s élt még 1615-ben is.

Ilona Korláth Gáborné 1611-ben már nem élt.

Erzsébet 1677-ben *Zoltán Pálné*..[1]

Mária 1690-ben *Csernel Pálné*.[2]

Mária 1693-ban *Kis Sámuelné*.[3]

Simon, a ki 1708-ban Nagy-Bányán pecsételt meg valami iratot.[4]

Borbála, *Unghváryné* 1720 körül zálogba adta dávidházi részjószágát Komlósy Sándornak, mely birtokot fiai, Unghváry András és István 1732-ben Szenczy Ferenczneknek engedtek át.[1]

Klára 1740-ben *Fáy Mihályné*,[2] de ez téves adat lesz *Szécsényi Klára* helyett, a kinek az édes anyja volt *Ilosvay* leány.

Ábrahám, a ki 1742-ben zászlótartó volt a halicsi átjáráshoz rendelt beregmegyei felkelt nemes seregben[3] s a ki még 1760-ban életben volt.[4]

György, a ki a fentemlített felkeléskor őrmester volt.[5]

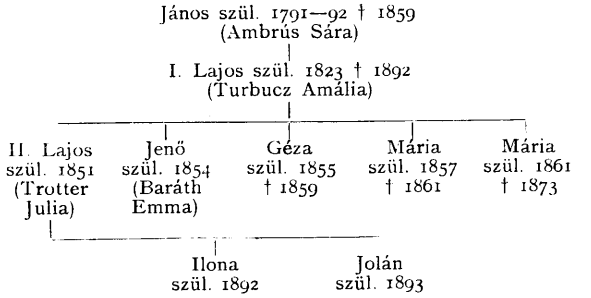
Anna 1830 körül *Sarkady Mihályné*.[6]

Anna szintén 1830 körül *Kemecsey Lászlóné*.[7]

Egy névtelen, a kinek 1830 körül *Lövey Anna* volt a neje.[8]

János az «*író*».[9]

Végre azon *János*, a ki 1791 vagy 1792-ben Szatmármegyében született, utóbb Deésre telepedett, a hol 1848/9-ben összes iratai és ingóságai elpusztíttattak s ott halt el 1859 május 13-án. Nejével, nemes *Ambrús Sárával* a következő családot alapította:

I. Lajos született Deésen 1823 augusztus 26-án, Dobokamegye várnagyja volt Deésen, meghalt ugyanott 1892 január 8-án. 1851 február 5-én nőül vette az 1830 szeptember 30-án született és 1882 május 2-án elhalálozott nemes *Turbucz Amáliát*, kitől három fia és két leánya született:

1. *II. Lajos* született 1851 október 31-én. Bölcsészet tudor, a királyi József műegyetemen a chemia nyilvános rendes tanára s ugyanott

[1] Lehoczky Tivadar, id. m

[2] Nagy Iván, id. mű III. k. 25. l.

[3] Széll Farkas úr ltára.

[4] Siebmacher, Der Adel von Ungarn. Supplementband, 68. l.

[1] Eredeti az Ilosvay ltárban.

[2] Nagy Iván, id. mű IV. k. 133. l.

[3] Lehoczky Tivadar, id. mű.

[4] Siebmacher, Der Adel von Ungarn. Supplementband, 68. l.

[5] Lehoczky Tivadar, id. mű.

[6] Nagy Iván, id. mű X. k. 908. l.

[7] U. ott, VI. k. 174. l.

[8] U. ott, Pótlék kötet, 334. l.

[9] Siebmacher, Der Adel von Ungarn. Text, 257. l.

1886—1892-ig az egyetemes és vegyészi szakosztály dékánja volt; 1892/3-ban az építész és mérnök szakosztály választott prodékánja, 1893/4-től pedig máig ugyanezen szakosztály dékánja. 1891-ben a Magyar Tudományos Akadémia levelező tagjává választotta. A királyi magyar természettudományi társulat örökítő és választmányi tagja, a magyarhoni földtani társulat, az erdélyi magyar közművelődési egyesület és a magyarországi Kárpát-egyesület alapító, nemkülönben a magyar mérnök és építész-egylet, az országos állatvédő egyesület s az országos közegésségi egyesület rendes tagja s ez utóbbinak 1894 óta a technikai szakban elnöke, a budapesti fényképész ifjak önképző és segélyegyletének tiszteletbeli tagja. Tagja volt a felosztalott országos közoktatási tanácsnak, tagja az országos középiskolai tanárvizsgáló bizottságnak, stb., stb. Neje *Trotter Júlia* 1870 május 21-én született, leányaik: *Ilona*, született 1892 július 8-án, és *Jolán*, született 1893 november 28-án.

2. *Jenő*, született 1854 február 6-án, városi közigazgatási tanácsos és helyettes anyakönyvvezető Deésen. Neje *Baráth Emma*.

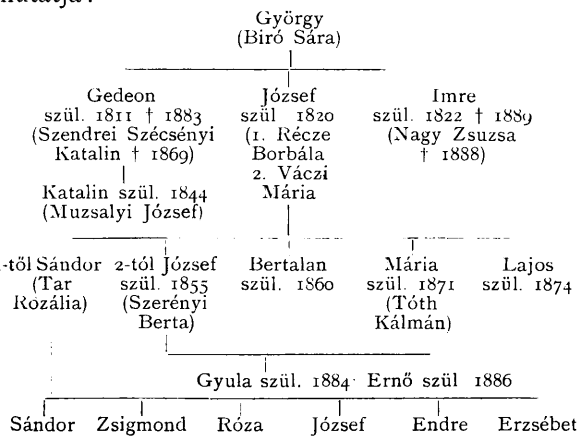
3. *Géza*, született 1855-ben, meghalt 1859-ben.

4. *Mária* született 1857-ben, meghalt 1861-ben,

5. másik *Mária*, született 1861-ben, meghalt 1873-ban.

* * *

Bereg és Ugocsa megyékben él a Szilágyságból származó *Szilágyi, Ilosvai Borbély* család, mely nemességét Mária Teréziától kapta. Ezen családhoz tartozik *Ilosvay György*, a kinek *Biró Sárától* született fiait és utódait ezen táblázat mutatja:

A családfa élén álló *Györgynek* testvére lehetett azon *István*, a ki Ugocsamegyében lakott s nemességét 1817-ben igazolta,[1] talán ennek fia volt *Bertalan*, a ki néhány év előtt halt el s kinek már szintén elhalt leánya *Piroska Tar Gyula* debreczeni királyi táblai biró neje volt.

A családfán látható *Gedeon* (született 1811-ben, meghalt 1883-ban) 1834-ben vette nőül, az 1869-ben elhalálozott *Szendrei Széchényi Katalint*. Tizennégy gyermekök közül csak *Katalin* él, *Muzsalyi Józsefné*.

József született 1820-ban. 1848-ban nőül vette *Récze Borbálát*, kitől egy fia maradt: *Sándor*. Neje elhalván, 1853-ban *Váczi Máriával* lépett házasságra, kitől három fia és egy leánya maradt: *József*, *Bertalan*, *Lajos* és *Mária Tóth Kálmánné*.

József született 1855-ben, jelenleg Beregszászon számellenőr a pénzügyigazgatóságnál. 1881-ben vette nőül Szerényi (Schönherr) Imre nagyváradi ügyvéd és Holtság Eleonóra leányát *Szerényi Bertát*, gyermekeik neveit a táblázat mutatja.

Bertalan született 1860-ban, nőtlen.

Lajos született 1874-ben, jelenleg tüzér Lőcsén.

Józsefnek első házasságából született fia *Sándor* 1876-ban vette nőül *Tar Rozáliát* Csetfalváról, kitől hat élő gyermeke van.

Talán ezen családhoz tartozik azon *János*, kinek fia *Kázmér* Nagy-Szőllősön lakott, ennek fia pedig *György* vasuti tisztviselő Ákoson.

Szintén ide tartozhatik azon *Ilosvay Mihály*, a ki 1812-ben Piskárkoson községi jegyző volt s mint nemes ember adakozott a nemesi felkelés költségeihez. Ennek unokája lehet a ma ottan élő elolához hosodott *Ilosvay Illés*.

Nem tudjuk, hová tartozott azon *ifjú Ilosvay László*, a ki 1787-ben szeptember 11-én vette nőül *Simonyi Klárát* Paposról[2] s kiknek leánya *Klára* 1792 augusztus 11-én született.[3]

Azon *Ilosvay Mihály deák* helyét sem tudjuk kimutatni, a ki 1615-ben deési városi esküdt volt.

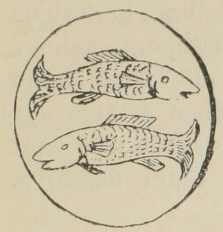
* * *

Az *Ilosvay* család czímerpajzsának alakja eredetileg *csak két hal* volt, ezzel pecsételtek *V. Já-*

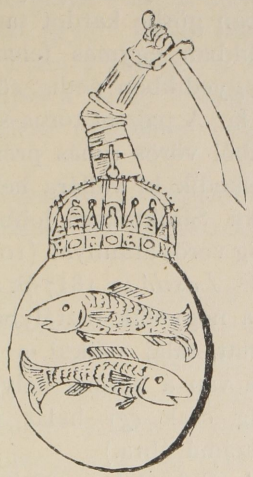
[1] Dr. Illéssy és Pettkó, Királyi könyvek. 211. l.

[2] Vitkai róm. kath. anyakönyv.

[3] U. ott.

1 szám

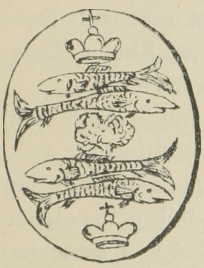
2. szám.

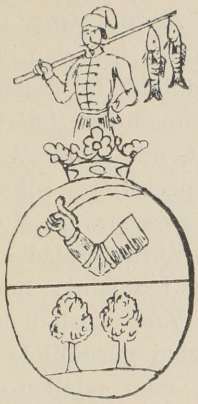
3. szám.

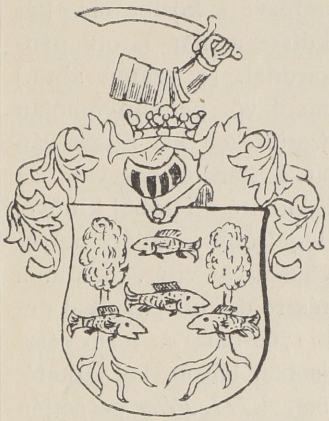
4. szám.

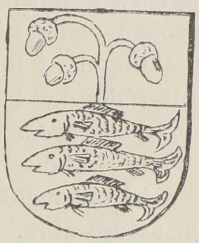
5. szám.

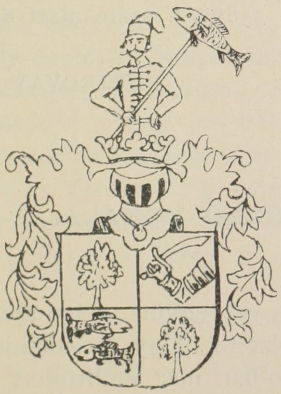
6. szám.

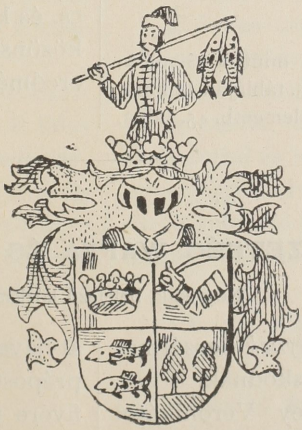
7. szám.

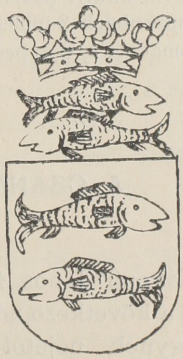
8. szám.

9. szám.

10. szám.

11. szám.

nos 1617-ben, *IV. Péter* 1671-ben, *VI. György* 1728-ban, *I. Bálint* 1731-ben, sisakdísz nélkül (1. számú ábra) és 1652-ben egy *Ilosvay*, kinek azonban keresztneve olvashatatlan (11. számú ábra). *VII. Ferencz* 1765-ik évi pecsétjén már görbe kardot tartó pánczélos kar van sisakdíszül alkalmazva, csakhogy tornasisak helyett helytelenül és bizonyára illetéktelenül is a magyar szent korona helyeztetett a czímer pajzsára. (2. számú ábra.) *V. Imre* 1780-ik évi pecsétjén szintén kardot tartó pánczélos kar a sisakdísz. (3. számú ábra.) Élőfát először *III. Péter* 1665-ik évi pecsétjén látunk a pajzsban, de a mely a két hal megkettőzésével és két herczegi[1] korona belehelyezésével meg is van bővítve. (5. számú ábra.) *Simon* 1708-ban egy élőfát és egy halat mutató czímerrel pecsételt.[2] (4. számú ábra.)

I. József 1784-ik évi pecsétjén pedig a fa is és a hal is meg van kettőzve s közibe még két hal van helyezve, sisakdísze a már látott pánczélos kar a görbe karddal. (7. számú ábra.) Egy másik, ma is meglevő pecsétnyomóján azonban a pajzs már vízszintesen két részre van osztva; a felső részben a kardos kar van, az alsóban pedig két élőfa látható a földből kinőve, sisakdíszül itt jön elő legelsőbb a vállára helyezett rúdon két halat vivő magyar vitéz. (6. számú ábra.) *Ábrahám* is két részre osztott pajzszsal pecsételt sisakdísz nélkül 1760-ban, a felső részben három makk, az alsóban három hal látható. (8. számú ábra.) 1770-ben *VIII. Péter* pecsétjén először fordúl elő, de még sisakdísz nélkül, a czímer úgy, a mint azt a család ma használja: Vörössel és kékkel négyelt pajzs első osztályában arany királyi (leveles) korona, a másodikban görbe kardot tartó pánczélos kar, a harmadikban egymás felett vízszintesen két hal, a negyedikben pedig zöld talajon két zöld lombos fa. A pajzsot torna-sisak fedi, melynek koronájából vörös ruhás prémkalpagos magyar vitéz emelkedik ki vállára helyezett rúdon két halat tartva. Sisaktakaró jobbról kék arannyal, balról pedig vörös arannyal. (10. számú ábra.) Így viselte *XIV. László* is 1817-ik évi pecsétjén, csakhogy ott a negyedik osztályban *egy* élő fa van kettő helyett, talaj nélkül s az elsőben szintén *egy* élőfa van a korona helyett, a sisakon lévő vitéz pedig csak *egy* halat tart a rúdra felszúrva. (9. számú ábra.)

A «Századok» 1888-iki évfolyamának 312. lapján azt írta Thaly Kálmán, Rákóczy Ferencz fejedelem történetírója, hogy egy Zuwaniczen 1735 február 13-án kiállított okmány egyik pecsétjén *Ilosvay János ismert családi czímere látható*; ha ez így van, akkor valószínűleg valamely külföldi fejedelem — mert Rákóczy nem igen osztogatott czímerleveleket — adta a czímerbővítést, mit aztán *Ilosvay János* haza írott leveleinek pecsétjéről rokonai s ugyanakkor a *Komlósyak*, *Lipcseyek* és a *Gorzók* is átvettek.

Az *Ilosvay* család eredeti czímerlevelét nem sikerült feltalálni; mint már említettük volt, *Ilosvay János* családi leveleit 1711-ben állítólag a danczkai püspöki levéltárban helyezte el, de ott ma nem található s minthogy a danczkai püspökség leveleinek egy része utóbb Wlacklavekbe vitetett át, ott is nyomozta a szentpétervári cs. és királyi nagykövetség, de — mint a cs. és kir. külügyminiszterium Szatmár vármegye közönségét f. é. 35863/2. szám alatt értesíti — eredménytelenül.

PETROVAY GYÖRGY.

[1] És nem királyi (leveles) korona, mint a Siebmacher's Wappenbuch Supplementband 45. tábláján látható.

[2] Siebmacher's Wappenbuch. Supplementb. 45. tábla.

A CSANÁD NEMZETSÉG WAFFA ÉS BOGYOSZLÓ VONALA.

(Negyedik, befejező közlemény.)

A Makoufi János fia: *Györgynek* leszármazottjairól a következő adatok tanúskodnak.

Györgynek nejétől Kemechey Veronikától *Simon*, *Bálint*, *Gergely* és *Mátyás* fiai születtek.

Simonról szólottunk már, midőn 1416-ban atyjával, Györgygyel együtt a haj-szentlőrinczi prépostot megidéztetik. Úgy ő, valamint *Bálint* fivére pedig 1420-ban már említtetett abban a perben, a melyet a Helmeczy családbeliek ellen *gödeni* jobbágyaik miatt indítottak.

A harmadik fiúról: Gergelyről láttuk fentebb, hogy 1444-ben rokonaival együtt Pyke Balázszsal perben állott s 1446-ban a részére is kedvezően hozott itélet alapján a vékei s kerektói birtok részébe Pyke Balázs ellenében beiktattatott.

Gergelyt és legifjabb testvérét *Mátyást* pedig 1449-ben Pyke Balázs panaszolta hatalmaskodás miatt.

Abból a nagy perből, melyet Csobay Mihály Csobaj és Lök szabolcsmegyei falvak iránt indított a Kemecheyek, Makók, Lónyaiak, Parlaghyak, Ramocsaházyak, Sárváryak, Megyeryek, Pinczek, Zekelek, Kisfaludi Danch, Vékeyek, Feldesiek s Radvániak ellen, s melyben 1450-ben hozatott meg az itélet, megtudjuk azt is, hogy a nevezett Makó Gergelynek egy *Zsófia* nevű leánya volt.[1]

Mátyás — néhai Zéthéni Makó György fia — 1462-ben vezettetik és iktattatik be abaujmegyei *Fel-Nempti* faluban levő birtokrészek uralmába.[2]

1476-ban Zerdahelyi Ferencznek hét telket ad el Zentes faluban 400 frtért.[3]

Kisfaludy Gergely megölése Mátyásnak rovatván a terhére, a megöltnek vérdíja felől nyugtatják meg őt és gyermekeit: Gergelyt, úgy Krisztínát, Ilonát és Margitot, Vékey Tamás s ennek neje Ilona, a megölt Kisfaludy Gergelynek leánya.[4]

Makó Margitról még annyit tudunk, hogy Zakay Tamásnak lett a felesége.[5]

A Kisfaludy-féle nyugtató kelte után született még Mátyásnak egy fia: *Mihály*, a ki már 1495-ben bátyjával, Gergelylyel együtt Makó Advigát s ennek fiait a zéthényi birtok visszaengedésére hívta fel.[6]

Mihály azonban Zemplénből elköltözék Szatmárba, *Zennyes* nevű faluba, elcserélvén e faluból 12 telekért s még 300 frtért, 1509-ben, zétényi, zentesi és kerektói összes birtokilletőségét Zennyes Tamással; jóllehet e miatt a cserében megakadályozandó Mihályt, a saját testvérbátyja Gergely, a maga és *Bernát* nevű fia nevében is a leleszi konvent előtt előbb már azért is megintették, nehogy mint már akkor szándéka volt, e birtokokat Némethy Miklósnak elidegenítse; nagyságos Pálóczy Antal és Mihály pedig úgy Mihály urat, valamint még magát Zennyes Tamást is a cserétől tilalmazták.[1]

Fentebb pedig már érintők, hogy Némethy Miklós s neje Adviga (Fodor László leánya) is ez évben protestáltak Mihály ellen, mert e birtokokat már Czékey Mártonnak is el akarta idegeníteni.[2]

Mihálynak utódjairól nincs tudomásunk. Gergelyről már föntebb említők, hogy *Bernát* nevű és *többi* fiai nevében is, 1517-ben tiltakozott a Fodor családbeliekkel együtt.[3]

Négy fia volt pedig, ú. m. a most említett Bernát; továbbá István, János és László. Makó István — kinek neje Lázay Anna (Lázay István leánya) volt[4] — és Makó László 1563-ban együtt tiltakoznak a konventben Telekessy Imre fia István, Keresztessy János és Perényi Gábor ellen a zéthéni, zentesi, kerektói, eszenkei és besenyői részbirtokok iránt.[5]

Ugyancsak a zéténi kastély s a többi nevezett zemplénmegyei birtokokra nézve 1564-ben is tiltakozik István és László, nemes Kajtor László megbizottjuk által Moré Gáspár ellen.[6]

Bernát és István leszármazottjairól nincs tudomásunk.

Makó Lászlónak felesége Thegenyey Ilona volt, kitől neki *Anna*, *Ilona* és *Zsófia* leányai születtek.

László úr a feleségét házasságtöréssel vádolta és e miatt főbenjáró pert indított ellene.

Érdekes vonatkozást találunk ez ügyre nézve Miksa királynak egy oklevelében. A király ugyanis Linczben 1568 deczember 12-én kelt rendeletével, melyet Zemplénmegye alispánja, szolgabírái és táblabíráihoz intézett, *a nevezetteket az országgyűlés elé feleletadásra idézi*, a miatt, mert illetéktelen és törvénytelen itéletet hoztak nemes Zentesi Makó László feleségének, *Helenának*

[1] Lelesz, Appendix sub nr. 48. Act. anni 1450.
[2] Lelesz. Elench. Tom. V. nr. 110.
[3] U. ott, Elench. Tom. III. Act. anni 1476.
[4] U. ott.
[5] U. ott, Proth. 2. fol. 13.
[6] U. ott, fasc. nr. 33. act. anni 1495.

[1] Lelesz, Elench. Tom. III. fol. 188.; Tom. IV. fol. 62.; Tom. III. fol. 168.; Proth. 1. fol. 62.
[2] U. ott, Tom. III. fol. 173.
[3] Orsz. lt. N. R. A. fasc. 779. nr. 43.
[4] Jászói konv. Proth. E. nr. 145.
[5] Lelesz, Lib. I. sign. fol. 125.
[6] Jászói konv. Proth. F. nr. 51.

ügyében, a mely ügyben a nevezett nő férje részéről házasságtörés gyanújával terheltetvén, a választott birák azt itélték, hogy László úr 40 nemes eskütársával tegyen esküt a felesége fejére.

Ezt az itéletet a megyei törvényszék illetéktelenül vizsgálta felül, honnan az országbirói szék elé érkezvén fel az ügy, Báthory Miklós országbíró illetéktelenség okából az egész itéletet megsemmisítette és elrendelte a bíráknak országgyűlésen leendő kérdőre vonattatását.

Meghagyta ehhez képest a király Zemplénmegyének, hogy ez illetéktelenül hozott itélet nyomán Ilona asszony ellen e főbenjáró ügyben a végrehajtás abbanhagyattassék. *A birák pedig e miatt országgyűlésen feleljenek s ha meg nem jelennének is*, fölöttük a törvény rendje szerint fog igazság szolgáltatni.[1]

Megjelentek-e vagy sem a bírák az országgyűlés előtt s mi történt tovább ez ügyben, annak nyoma nincs, sem oklevélben, sem a Fraknói-féle «Magyar országgyűlési emlékek» köteteiben.

Lehet, hogy László úr is elkövetett azután mindent, hogy e kényes ügye az országgyűlésen ne tárgyaltassék.

Bizonyos egyébként az, hogy már e per idejében a leányok is nagyok voltak, mert ebben az évben mindhárom leány: Anna, Zsófia és Ilona maguk egyezkednek Brebiri Melith Istvánnal és Pálóczy Katalinnal, zemplénmegyei Rad és Szinyér birtokokra nézve.[2]

Thegenyey Ilona is tovább folytatta a házas életet László úrral, mert a férjének 1576 körül történt elhalálozása után, mint annak özvegye fordúl még elő az oklevelekben.

Ez időtájt adományoztatott Draskovits Gáspárnak és Horváth Györgynek a *zéthényi* uradalom egy része, beiktatásuknak azonban Makó László és Vékey György 1569-ben törvényesen ellentmondottak.[3]

Makó Jánosnak felesége Herczegh Anna, leánya volt polyánkai Herczegh Jánosnak és Thibay Miklós leánya Zsófiának, 1573-ban a házastársak ügyvédet vallanak.[1]

Két leányuk volt: *Krisztina* és *Bóra*, kiknek az anya, Polyánka helységbeli (Szepesm.) részbirtokát ugyan ez évben örökbe vallatta.[2]

Makó János (egregius) és Oláhi András, bereg-, illetve ungmegyei Homok és Kis-Muzsaj falubeli részbirtokokat kapván adományba 1579-ben, e birtokokba a bevezetés és iktatás is megtörtént.[3]

E *homoki* birtok iránt protestált utóbb 1590-ben *Makay Péter* Drugeth István ellen, a ki e birtokot felkérte volt.[4]

Makó János és László, valamint Thegenyey Anna Köszörű Péterné (néhai Th. Miklós leánya) közösen vallanak ügyvédet 1575-ben.[5]

Lászlóról még azt olvassuk, hogy bizonyos Horváth Ferenczen hatalmaskodást követvén el, e miatt elitéltetett s ellene végrehajtási-parancs is adatott már ki.[6]

1575-ben tesz végrendeletet László és zentesi, abaházai, kerektói s eszenkei birtokai felől (Zétény tehát már akkor nem volt a birtokában) akként intézkedett, hogy mindezek Anna, Zsófia és Ilona leányaié legyenek.[7]

Makó Anna Kupay Lászlónak, Zsófia Ungvári Gombkötő Gergelynek és Ilona, Károlyi János deáknak lett a felesége.

Anna már 1577-ben Draskovits Gáspárt és Zaberdini Horváth Jánost tilalmazza ama zétényi, zentesi, kerektói, eszenkei és abaházai birtokrészeknek elfoglalásától, a mely javakat néhai Makó Gergely, az ő nagyapja bírt.[8]

1579-ben pedig mind a három leány tiltakozik e birtokok elidegenítése ellen, valamint édes anyjuk Thegenyey Ilona ellen is protestálnak, nehogy ez Zolnok falubeli két telket Detreközy Jánosnak elidegeníthessen.[9]

Még ez évben Anna — Kupayné — maga adta azután árendába a zolnoki telket, úgy Szinyéren

[1] Miksa király eredeti aláírása és pecsétje, Listius János veszprémi püspök ellenjegyzésével. Orsz. lt. N. R. A. fasc. 948. nr. 10.

[2] Lelesz, Proth. 33. fol. 92.

[3] Esztergomi kápt. lt. capsa 14. fasc. 2. nr. 12.

[1] Lelesz, Lib. IV. fol. 8.

[2] U. ott, Lib. IV. nr. 49.

[3] Lelesz, Lit. O. nr. 39.

[4] U. ott, Lib. 11. fol. 91.

[5] U. ott, Lib. 5. fol. 37.

[6] Orsz. lt. N. R. A. fasc. 834. nr. 37.

[7] Lelesz, Lib. 5. fol. 65.

[8] U. ott, Lib. 5. fol. 166.

[9] U. ott, Lib. 6. fol. 87, 88.

is egy telket.[1] Ilona — Károlyiné — pedig ezeket a telkeket 1580-ban egyenesen zálogba vetette 100 frtért Tárkányi Jánosnak.[2]

Makó Lászlónak özvegyéről — Ilonáról — is még csak néhány adatot. 1579-ben nővérének, Thegenyey Margitnak hozományi ügyét rendezte el Palágyi Gáspárral;[3] s még a keresztúri pusztát szándékozott megszerezni, ettől azonban őt Buthkay Borbála tilalmazta.[4] Még 1581-ben is mint Makó László özvegyével találkozunk vele, már 1582-ben azonban mint Berényi András hitvese említtetik.[5]

Végül még egy — a rokonsági és osztályos összefüggés feltüntetésére fontosabb — leleszi oklevelet nem hagyhatok felemlítés nélkül s ez az, midőn 1580-ban több érdekelt atyafi a Makó János és Lászlónak, valamint egyebeknek kezein volt összes zemplénmegyei javakból az ú. n. «*Pike-részt*» követelve, ez érdemben a konvent előtt igényeiket formulázták.[6]

Ez oklevélből a következő származék-rendek állíthatók össze:

I.

Azary János
|
Erzsébet
(Pike László)
|
Pike Anna
(Alpáry Mihály)

II.

Fuló Mihály
(Korláth Margit)
|
Dóra
(ruszkai
Korniss
Ferencz)

Katalin
(Komjáthy N.)
|
Komjáthy
Magda
(Rákóczy
András)

Megemlítjük még, hogy Makó Jánosnak neje Szerdahelyi Derssffy Anna volt.[7] 1580-ban már mint özvegye említtetik.

* * *

A zempléni Makók genealogiáját tovább vezetni nem tudjuk. Okleveles adatot legalább nem ismerünk arra nézve, hogy maradtak-e még utódjaik s hogy a még a 17-ik században is itt-ott (Zemplénben) felmerülő *Makó* nevű egyéneket velük kapcsolatba hozhatnók.

[1] Lelesz, Lib. 6. fol. 110.
[2] U. ott, Lib. 7. fol. 2.
[3] Orsz. lt. N. R. A. fasc. 1032. nr. 1.
[4] U. ott, N. R. A. fasc. 864. nr. 17.
[5] Becsky ltár, fasc. 2. nr. 31.
[6] Lelesz, Proth. I. fol. 65.
[7] U. ott.

Azt pedig, hogy e most tárgyalt Makókat a Csanád-nemből s jelesül pedig a Waffa comes unokája Domonkos fia *Mihálytól* eredetteknek tartjuk, a közlött adatok nyomán a következőkre véljük alapíthatni:

1. Csanád nembeli *Mihály* és ága Csanádban 1285-ben szerepel utoljára, aztán eltünik onnan s nyoma vész. A XIV. század elején Zemplénben felmerült Joannes dictus de Mekch vagy Mikechenek apját a közlött 1357-iki oklevél nyomán *Mihály* nevűnek gyaníthatjuk. Maga azonban e Mihály s egyáltaljában *Jánosnak apja* 1335 előtt Zemplénben elő nem fordúl, sőt az 1335-ben tett osztálylevél mutatja, hogy ekkor még csak a Nata fiai, Csemernyei Márk fiai s Lezna fiai voltak az osztályosok, *Mikechei János, a Makók* őse azonban nem, s csakis a fenti három család *utódjai* között, tehát a *leány-negyedek* alapján is történő újabb — 1357-ik évi — osztálynál merülnek fel már *János fiai: Makó és Mihály*, mint új osztozkodók. Ez oklevélben Makó és Mihály apjaként *Mihály*, nagyapjaként pedig *János* van írva, kétségtelen pedig, hogy az apa neve *nem* Mihály, hanem János s így az apaként tévesen írt *Mihály névben* bizonyára *a nagyapa* nevére ismerhetünk.

2. A nemzetség Waffa ágán kedvelt *Makó* névnek felvétele és családnév gyanánt való alkalmazása szintén e leszármazás mellett látszik bizonyítani.

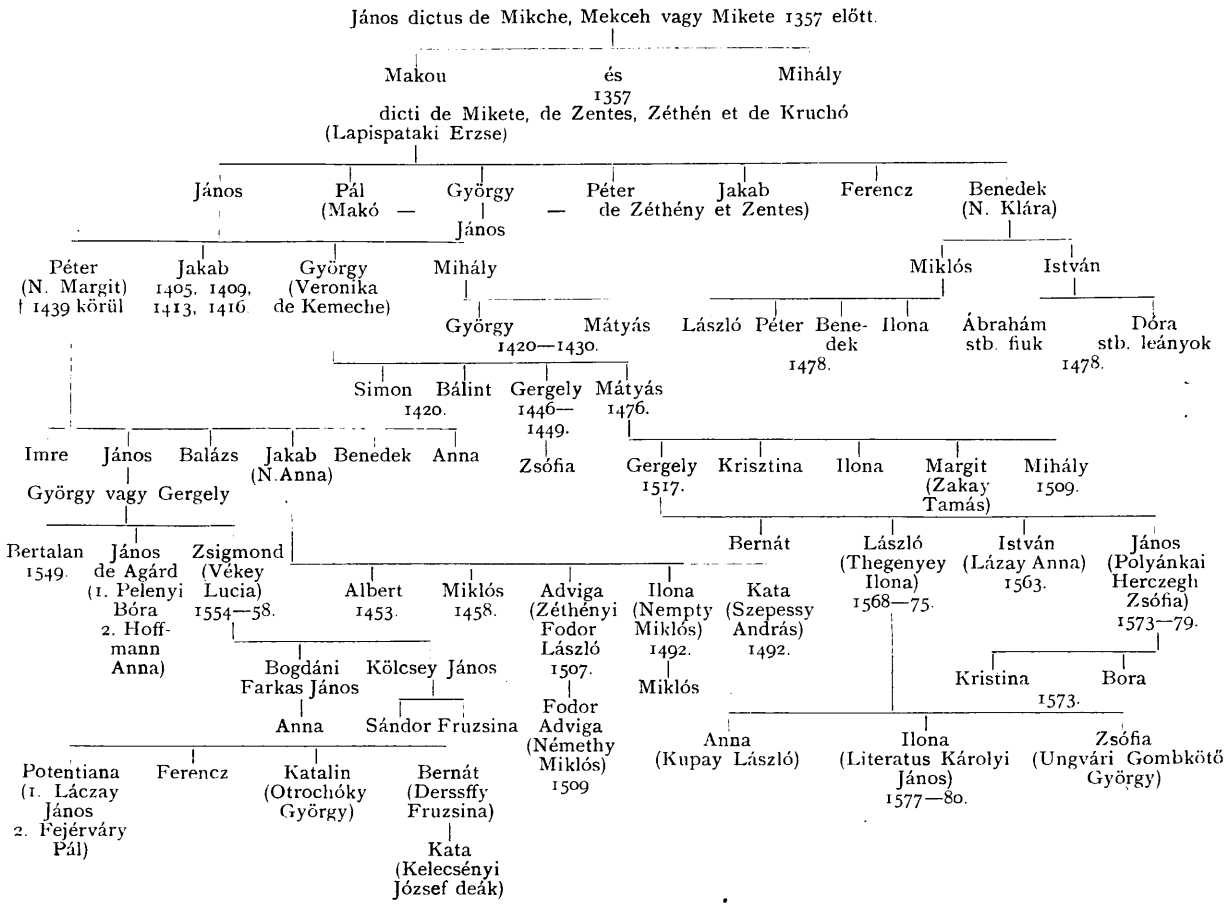
3. Zéthény, Zentes, Kerektó, Eszenke stb. kétségtelen Makó birtokok, egyenként a Csanád-nembeli Thelegdy család kezeibe kerülnek.

4. Csanád nembeli Makay György, midőn 1591 táján Biharból, atyai lakóhelyéről az ellenség miatt menekülni kényszerült, Zemplénbe ment tartózkodásra, hol nemzetségéből való rokonai laknak.

5. Agárd, Bel, Dobra, Sztankócz, Vagyakócz stb. zemplénmegyei, Homok ungmegyei, Kruchó sárosmegyei birtokok, melyeket a zempléni Makók bírtak, közvetetlenül a Makayak kezeire megy át.

Mind emez adatok és jelenségek ugyan bizonyítékot együttvéve sem alkotnak még, mindazáltal semmi sem mond közvetetlenül ellene az ezekből előálló ama véleményünk jogosultságának, hogy e *Makók is* a Csanád nemzetség származékai lehetnek.

E Makó családot, a melynél, mint láttuk, valamely történelmi szereplés alig konstatálható s tagjai csakis egyszerű vármegyei nemesek voltak, a következő családfán állítottuk össze:

Vissza kell immár térnünk a Waffa-fi I. Barnabás második fiához *II. Barnabáshoz*. Ez — mint láttuk — az 1256-iki nagy osztozkodásnál is már jelen volt.[1] 1285-ben is részt vett rokonaival együtt a Thelegdy Tamás érdekében a király előtt történt bizonyságtételben.[2] 1296-ban találkozunk vele utoljára, midőn is a csanádi káptalan előtt a Csanád nembeli Pongrácz fia, Tamás (az 1-sső Thelegdy) több nemzetségbeliei beleegyezésével *Palota* nevű birtokát Ladán nevű birtok mellett benépesítés végett *Turnus* comesnek át adta. Ebbe az átadásba a jelenlévő Barnabás fia Barnabás is kifejezetten beleegyezett.[3]

Semmi adatunk nincs tovább arról, hogy II. Barnabásnak utódjai maradtak volna.

[1] Wenzel, Árpádk. új okmt. VII. k. 429. l.
[2] U. ott IX. k. 419. l.
[3] Hazai okmt. VIII. k. 364. l.

A harmadik fiú *Domokos* volt. Az 1256-iki osztályban ő is részt vett, úgy 1285-ben is meghallgattatott Tamás comes érdekében. A három testvér a birtokait egymásközt még 1274-ben az aradi káptalan előtt osztatta meg.[1]

1299-ben, mint egyike Tamás comes ama rokonainak, a kiknek Tamás, Csanádból Biharba elköltözése alkalmával a birtokait kezelésre bízta, Domonkos is a váradi káptalan előtt compareált s magát ott lekötelezte.[2]

Domonkosnak *Mihály* nevű fia volt, *kiről* tudjuk, hogy *Fülöplaka* fele részét birta, mely birtok az alább érintendő harmadik Waffa-fi *Fülöp*-é is volt s *ennek* nevét viselte is.

E birtokrészt talán még maga Domonkos szerezte meg Fülöp fiától *Szunától.*

[1] Br. Wesselényi cs. görcsöni ltárában.
[2] Esztergomi főkápt. ltára. Capsa 44. fasc. 8. nr. 22.

Később azonban Fülöpnek második fia, Fülöplakát Mihálytól visszaszerezte oly formán, hogy cserébe adta érte *Alvölnök*-nek a felét.[1]

A Csanád nemzetség 1344-ben eszközölt birtokosztozkodásánál találjuk utóljára Domokos fiát Mihályt s ez oklevélből tudjuk meg azt is, hogy Mihálynak *Miklós*, *Barabás* és *Benedek* fiai voltak. Mind a három fiú vele együtt ott jelen volt.

Sem róla, sem fiairól, vagy ezek maradékiról azonban többé nem hallunk; történeti forrásaink felőlük semmit nem nyujtanak.

A Tempesi család.

Elérkeztünk immár oda, hogy ismét egy a Csanád nemből kiágazó családról kell szólanunk, s ez: a *Tempesi vagy Tömpösi* család.

Az alább közlendő oklevelek tartalma szerint bizonyos, hogy *e családnevet* a harmadik Waffa-fi *Fülöpnek* az utódjai vették fel.

A 3-ik Waffa-fi: Fülöp, az 1256-iki osztálylevélben fordúl csak elő, de bizonyos, hogy az ő nevéről nevezték el Aradmegyében fekvő azt az ősi birtokát, a melyen ő magának kúriát épített: *Phyluplakának*. Két fia örökölte is e birtokát: *Szuna* és *Benedek*. Mindkettő már az 1256-iki osztálynál is jelen volt.

1274-ben, a Waffa-ágnak újabb osztozkodásánál, Fülöp fiai közül már csak *Benedekről* van szó. Szuna tehát akkor már magnélkül elhalt.[2]

Szunáról többet tehát nem is tudunk, csak még azt, hogy mint fentebb jeleztük volt, *Fülöplaka* felét, apai örökségét unokatestvérének Domokosnak adta el.

Domokos után fia Mihály örökölte — mint már mondottuk — Fülöplaka falunak felerészét. Benedek azonban, — Fülöpnek második fia — csakhogy visszaszerezze apai örökét, a Maros melletti Alvölnök felét adta ezért Mihálynak cserébe. Ámde e nagy áldozattal visszaszerzett ősi birtokától mégis meg kellett néki válnia. Nyilván nagy szükség vihette reá Benedeket, hogy *az egész* Fülöplakát eladja.

És pedig 1323-ban, a csanádi káptalan előtt, nemzetsége tagjainak s köztük Domokos fia Mihálynak is jelenlétében adta el a faluját Udvardi Buda fiainak: Péternek és Pálnak, 50 márkáért.[1]

Benedek még 1337-ben is élt, mert a Csanád nemzetség ez évben is történt újabb nagy birtokosztályánál róla az van feljegyezve, hogy Pordányon és Makófalván részbirtoka van.[2]

Benedeknek is: *Fülöp* és *Áron* nevű fiai maradtak. Fülöp azonban már *tömpösi* birtoka után a «Tempesi» nevet vette fel, melyet már apja is használni kezdett.

1340-ben a Csanád generatióból eredő Domokos fia Mihály és *Thembesi Benedek fia: Fülöp* (Phyllipus filius Benedicti de Thembes) javaikon megosztoztak.[3]

1344-ben is történvén osztály a nemzetség mindkét vonalán, a többiek között Fülöp, — Benedek fia — *Áron* nevű fivérével «nobilis viri de genere Chanád» is kiveszik a birtokokból a maguk részét.[4]

Innentúl azután már megszakad a leszármazás lánczolata. Benedek *utódjait* csak is a később itt-ott felmerülő *Tempesi* nevű nemes urakban találjuk meg.

Így: a Csanád nemzetség egy 1366-ban felvett osztály-levelében előforduló «Nicolaus dictus de Tumbus» családtagnál, ki akkor *Kemeche* falut — részben — birta, sem vagyunk képesek már megmondani, hogy ki volt az apja.[5]

Hogy pedig — eme sporadice előjövő Tempesiek — a Benedek utódjai, bizonyos abból, hogy például az 1450-ben,[6] 1451-ben[7] és 1459-ben[8] mint királyi ember szerepelt *Tempesi Miklós* volt birtokában a Csanád nemzetség ősi vagyonát képező Tembes, Alvölnök, Kemeche és Beb faluk egy részének; s hogy, mint alább látni fogjuk, a Thembesi családnak 1487 táján bekövetkezett kihaltával, utána egyes birtokokban a Csanád nemzetség tagjai is részesülnek. Tempesi Miklós után is már csak egy *leány* maradt:

[1] Orsz. lt. Dipl. 2202.
[2] Br. Wesselényi cs. görcsöni lt.
[1] Orsz. lt. N. R. A. fasc. 1597. nr. 22. Közölve Anjouk. okmt. II. k. 108, 109. ll.
[2] Anjoukori okmt. III. k. 365. és 368. ll.
[3] Br. Wesselényi cs. görcsöni ltárában.
[4] U. ott.
[5] U. ott.
[6] Gr. Teleki József, Hunyadiak kora, X. k. 255. l.
[7] Orsz. lt. Dipl. 14443.
[8] Békésm. oklt. 68. l.

Dorottya, kit Somosi Bán Tamás vett feleségül. Ez időtájt élt még Tempesi *Barnabás*. Ennek is csak egy leánya: *Magdolna* volt, a kiről 1488-ban mint Fyrfalvy Istvánnéról értesülünk.[1] Továbbá Thempesi *Jakabnak*, *Detrik fiának* is csak leánygyermekei maradtak: *Perpetua* és *Ilona*. Egyik után a Várkonyi *Amadéfiak*, másik után a *Tetétleniek* öröködtek.[2]

Végül a család egyik utolsó fi-tagjának, Thembesi *Lászlónak* sem maradtak gyermekei. Ez is deficiált.

Ezé volt a thembesi kastély és erőd (castellum et fortalitium Thembes), úgy Thembes és Bonth falvakban rész-birtokok.

Zápolyai Imre nádor előtt — 1487-ben — jött létre az egyezség a néhai, magban szakadt Thembesi Lászlónak (említett) birtokai és kastélya iránt végbe ment osztály felől; egyrészt Nagylaki Jaxith István s ennek fiai: Demeter, István és Márk, valamint fitestvérei János és Péter, másrészt pedig *Thelegdy Ferencz* és Bodofalvy Ferencz (neje *Thelegdy Katalin* jogán), úgy Básthy Menyhért között, melynek értelmében a birtokokat felosztják.[3]

A fiágban kihalt családnak egyéb javaiban még «jure hæreditario» osztozkodnak: a Somosi Bán, Várkonyi Amadé, Desniczei Kapitánfy és a Tetétleni családok.[4]

És ezekben a Csanád nemzetség egy ágával; a *Tempesy* családdal is végeztünk.

Ez mind, a mit felőle tudni módunkban állott.

A Kökényéryek.

Néhány szót kell ejtenünk a XIII. század végén s a XIV-ik első felében Csanádmegyében élt *Kökényéry* nevet viselt családról is.

Előfordulnak ugyanis: Kökényéri Márton, ennek fia Lukács 1328 és 1330-ban királyi emberek,[5] Kökényéry Fábián; ennek fia István 1339-ben[6] s mindkettő még 1347-ben is mint ugyancsak királyi emberek.[7]

[1] Hazai okmt. V. k. 366. l.

[2] V. ö. Karácsonyi János, A Csanád nemzets. és birtokai stb. Tört. és Régészeti Ért. 1884. évf. I. füz. 21. l.

[3] Hg. Esterházy cs. kismartoni ltára, 47. T. 24.

[4] Hazai okmt. V. 365. és 368. ll.

[5] Gr. Zichy cs. okmt. I. k. 317, 365. ll.

[6] U. ott, 559. l.

[7] U. ott, II. k. 243. l.

Felmerül tehát az a kérdés, vajjon nem eredt-e eme csanádmegyei ős család is a Csanád nemzetségből.

Igaz, hogy maga a használt család-név arra mutat, hogy a már Szent-István király korában «Kokyner» néven előforduló hely után, mely mint falu 1256-ig osztatlanul a Csanád nemzetségé volt s már 1247-ben mint «Waffa-Illeyse alio nomine Kwkenyer» fordul elő; 1256-ban pedig *egészen* a Waffa-ágnak jutott, kellett valamelyik utódnak a nevet felvenni s *ily* néven családot alapítani. (Jelen esetben ugyanis az egyenesen kizárható lévén, hogy maga a falu kapta volna a birtokosától a nevét.) Az is bizonyos másrészt, hogy a XIII. században nehéz dolog volt a nemzetségi birtokot másnak, mint a nemzetségből eredőnek eladni vagy bármi módon elidegeníteni, s így az a *gyanítás* súlylyal bír, hogy a Kökényéry család is a nemzetség Waffa-ágából származott le.

Mindazáltal kellően ellensúlyozza ezt a feltevést az a körülmény, hogy ha mindjárt nehéz dolog volt is a nemzetségi birtokot elidegeníteni, még sem lehet azt mondani, hogy hasonló eset meg nem történhetett.

Jól tudjuk, hogy már a XIII. század első felében is, midőn ily ősi birtok az ezzel elébb megkinált legközelebbi vérrokonoknak nem kellett, akkor azt egy távolabbi rokon, esetleg csak egy szomszédos is megvehette s legfeljebb a becsértékkel kárpótolta a nemzetségi tagokat.

A leánynegyed-jog alapján pedig, főleg az arany-bulla kiadása óta, egész falunak nagy része is birtokába került sokszor a nemzetséghez egyébként egész idegen vőnek, a kinek gyermekei már bízvást teljes joggal felvehették a birtok után az új családnevet.

Nem zárható ki tehát, hogy a Kökényéryek őse, legjobb esetben *leány-ágon* s így ugyan «örökség» utján is beleülhetett a kökényéri birtokba s így vette fel a családnevet. Láttuk éppen e nemzetség történetében, hogy Belenyg bánnak a neje, a ki Kalán pécsi püspöknek nővére volt, *Kalántelek* nevű falut kapott hozományul s a Kalán-genus tagjai ezt, mint látszik, nem kifogásolták, holott e birtok, ha csak az a püspök szerzeményét nem képezte, bizonyára Kalán nemzetségi vagyon volt s immár az, Belenyg bán után Csanád nemzetségi vagyonná vált.

Vagy ott van a Kelemenös-ági I. Tamás comes, a ki anyai-ágú biharmegyei birtokára megy lakni s egyenesen ez anyai öröksége *Telegd* után veszi fel a Thelegdy családnevet.

És vajjon miért nem találkozunk a *Kökényéry* névvel a XIII. század végén és a XIV-nek első felében a Csanád nemzetség tagjai közt több izben eszközölt nagyobb birtokosztozkodásoknál vagy megállapodásoknál? Így p. o. 1285-ben, midőn Tamás comes nemzetségéből való rokonaival bizonyította be, hogy mely birtokokat mondhat a magáénak, jelen voltak, mint láttuk, akkor a nemzetség *minden ágából* származott családtagok, ú. m. a Kelemenös-ágiak, Waffa-ágiak és a Bogyoszló-ágiak. Mindazok, *kiket okmányilag ismerünk.*

Hasonlóan 1290-ben sem látjuk őket a váradi káptalan előtt, hol a Waffa-fiak Tamás comessel megállapodásra léptek. Pedig megállapítható, hogy a *Kökényéryek* tényleg Csanádmegyében laktak *akkor is*, és később is. Könnyen rájuk lehetne ismernünk, mert hiszen náluk is ama csak igen kevés családnál konstatálható jelenséggel találkozunk, hogy már a XIII. század végén határozott családnévvel, a «Kökényéry»-vel éltek.

A XIII. század végén a Kelemenös-ágon már csak az egy *Thelegdy* családot megalapító Tamás comesnek ága élt, a többi kihalt; ennélfogva a *Waffa-ágon* kereshetnők csupán a Kökényéryek törzs-apját, hisz épp «Kökényér» falunak a neve változott át «Waffa-Ülésé»-re.

Itt azonban minden igyekezetünk meddő maradt. Az 1337. évi ujabb osztály sem nyujt adatot erre.

A Kökényéry családot tehát a Csanád nemzetségből eredettnek megállapítani nem tudjuk.

Bogyoszló vonala.

Hátra van még, hogy a nemzetség másik fő-ágáról: a Bogyoszlóéról mondjuk el azt a keveset, a mit róla az oklevelek feljegyeztek.

Csanád vezér másik déd-unokája s Belenyg bánnak testvére volt *Bogyoszló.*

A IV. Béla előtt 1256-ban felvett s már többször érintett osztoztatási levélben [1] vannak Bogyoszló leszármazottjai is egytől-egyig felsorolva.

Három fia volt: *Keczele, Tivadar* és *Cheme.* Keczelének pedig: *Chanád* és *Tamás*, Tivadarnak: *Mikche* és *Weiteh*, Chemének: Lőrincz és Gergely fiai voltak. Keczele fiai közül viszont Chanádnak: *Wéche*, Tamásnak: *Ugud;* Tivadar fiai közül pedig Mikchénél: *Domokos* nevű fiakat találunk ez oklevélben felemlítve.

A most felsorolt családtagok felől — lehet mondani — egyebet alig is tudunk. Már ugyan előzően 1247-ben is előfordúl [1] egy határ-járó levélben *Ugud* neve, annak megemlítésével, hogy *Chuchkud* falunak felerésze az övé.

Az 1256-iki levélből olvassuk, hogy osztály szerint a Bogyoszló-ág is 54 birtokot kapott, melyek jövedelmezőbbek a másik ágnak jutott birtokoknál. Csanádmegyében azonban alig két birtok feküdt ezekből, ú. m. *Chuchkud* és *Ulunk* falvak; a többi birtok volt pedig: részben Temes- és Szerémmegyékben, részben, az oklevél szavait idézve: «in districtu Makó, ultra Zaua», mi nyilván a már akkor létezett *macsói* bánságot jelentette; továbbá Vas, Győr és Mosony megyékben.

E birtokok tehát Csanádmegyétől nagy távolban s egymástól is messze lévén, az akkori viszonyok mellett, Csanádmegyéből kezelhetők bizonyára nem voltak s eredményezé azt, hogy a Bogyoszló-ág tagjai túlnyomó részben lassanként elhagyták az ősi megyét s Dunán túl eső birtokaikra mentek lakni.

Nem is találunk vonatkozást vagy érintkezést, a későbbi oklevelekben a két fő-ág közt.

Keczele fia: Ugudnak és Mikcse fia Domokosnak fiaival találkozunk egy 1285. évi oklevélben, midőn ők is jelen voltak Tamás comes érdekében, ennek birtokai megállapítása iránt tartott eljárásnál.[2] Domokosnak ez oklevél szerint: *Tivadar* és *Erne* (Ireneus), Ugudnak: *Péter* nevű fiai voltak.

A Csanád nemzetségből eredő *Tivadar és fiai:* Miklós és János elfoglalták a Csanád nembeli Dénes fia: Pál mesternek *kemecheí* birtokát. Pál országbíró 1332-ben hozott ez ügyben itéletet és iktató parancsot, melynek értelmében Pál mes-

[1] Wenzel, Árpádk. új okmt. VII. k. 431. l.

[1] Wenzel, Árpádk. új okmt. VII. k. 221. l.

[2] U. ott, IX. k. 419. l.

tert, úgy Csanád érseket s testvéreit illeti Kemeche, az iktatás is részükre teljesítendő. Tivadarnak pedig 12 márka költséget kellett megfizetnie.[1]

Nem szenvedhet kétséget az, hogy e Tivadarban a Bogyoszló-ági Domokos-fit ismerhetjük fel s két fiát is ez oklevélből megállapíthatjuk.

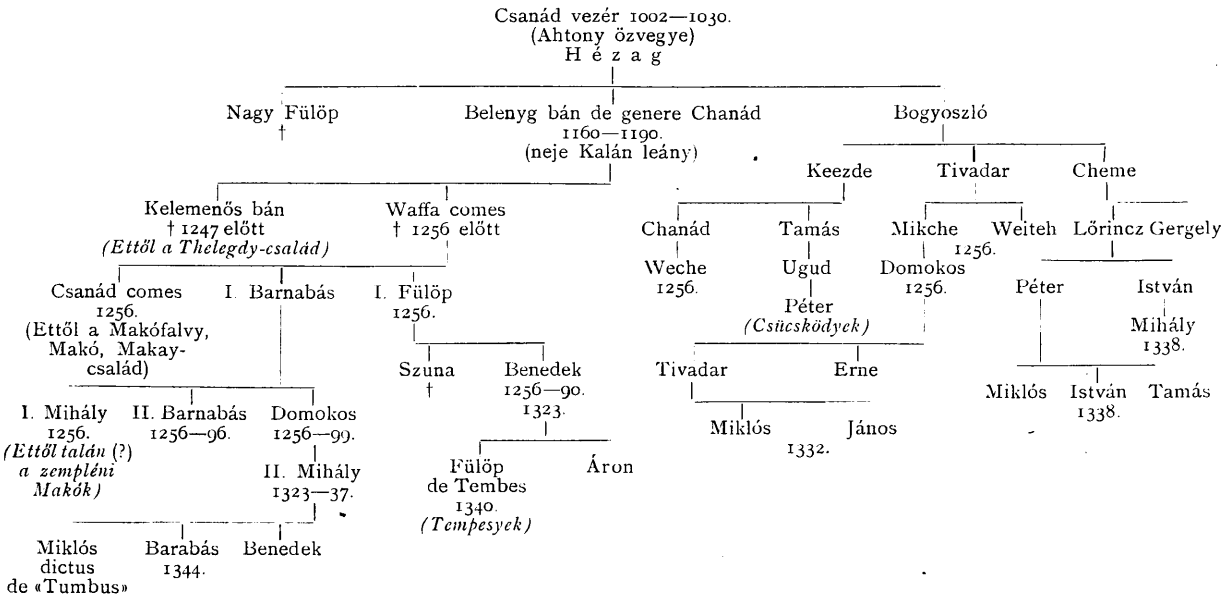
A Bogyoszló-fi Cheme unokájának tartjuk még azt a Chanád nembeli — kún nemesnek mondott — Lőrincz fiát *Pétert*, a ki Miklós, István és Tamás fiaival, nemkülönben István nevű fivérével s ennek is Mihály nevű fiával együtt, a székesfejérvári káptalan előtt 1338. évi október 6-án *Tárnuk* nevű fehérmegyei birtokukat, *melyet már őseik bírtak*, Pered és Moór szomszédságában, Timári Pál fiának, Farkasnak eladta.[2]

A Csücsködy család.

Hogy a XV. század második felében is még Csanádmegyében élő *Csücsködy* családot is a Bogyoszlótól eredő Ugud fia *Pétertől* lehet származtatni, alapot nyújt erre, IV. Béla királynak már ismertetett 1247. évi oklevele, melyből kitűnik, hogy *Chuchkud* falu felében a Bogozlou ágból eredő *Ugud*-é.

Minthogy ismert okleveleinkben semmi adatot nem találtunk, hogy Ugud illetősége a nemzetség egy másik ágára, akár eladás, akár átháromlás útján valamikor átszállott volna, ellenben bizonyos az, hogy a XIV. és XV. században Csanádban birtokos nemes emberekül jelentkeznek a Csücsködy nevet viselő családtagok, s minthogy látjuk azt is, hogy egyik tagja Csücsködy Mátyás 1451-ben[3] a Csanád-nembeli Thelegdyekkel, Makófalvyakkal s Thempesyekkel együtt ténykedik, egy érdekben működik, akkor kimondhatjuk, hogy a kihalt Csücsködy család is, kik közül: Dénes, Péter és Miklós 1408-ban, Jakab, Tamás s a már említett Mátyás úgy János 1456-ban mint a király emberei szerepelnek,[4] nemkülömben Csichkedi Jakab, Zsófia és Katarina testvérek, kik 1449-ben a csanádi vikárius előtt ügyvédet vallanak,[5] a Csanád nemzetség Bogyoszló-ágából származott le.

A nemzetség imént ismertetett tagjait a következő családfa mutatja:

[1] Orsz. lt. Dipl. 322.

[2] Orsz. lt. N. R. A. fasc. 571. nr. 16.

[3] U. ott. Dipl. 14443.

[4] V. ö. Dr. Karácsonyi I. id. m. Tört. és Rég. ért. 1884. évf. I. füz. 23. l.

[5] Orsz. levéltári diploma kiállítva az 1896. évi orsz. kiállítás kamarai collectiójában 39. sz. alatt.

Végére értünk immár a Csanád nemzetség történetének, de mielőtt azt befejeznők, nem mulaszthatjuk el, hogy megint abbeli gyanításunknak is kifejezést ne adjunk, hogy még egy és pedig eleinte Mosony megyében lakott, onnan azután Bihar, Pozsony és Trencsén megyékbe elszakadt *Makó család* is — a mely «*de Nemesszegh*» iratik — ugyancsak a Csanád genus Bogyoszló ágából eredhetett.

A nemesszeghi Makó család.

E Makó családnak mosonymegyei Nezsideren (Neusiedel) volt ősi birtoka; ezt a birtokot azonban 1560-ban a család eladta «nagyságos» Thurzó Bernátnak. Bírt ezenfelül a család Pozsony és Bihar megyékben birtokokkal. Pozsonyt illetőleg Makó Ferencz 1548-ban I. Ferdinánd királytól — a kinek kanczellárja volt — pozsonymegyei nemesszeghi kúriájára *új* adományt is kapott. Az alább közlendő családfán kitüntetett *Imre* pedig, kinek nagyatyja II. János, Biharmegyéből Trencsénmegyébe szakadt, és V. János, a többi családtagoktól azt követelték, hogy a biharmegyei *mező-gyaraki* részbirtokban a többiek őket is részesítsék.

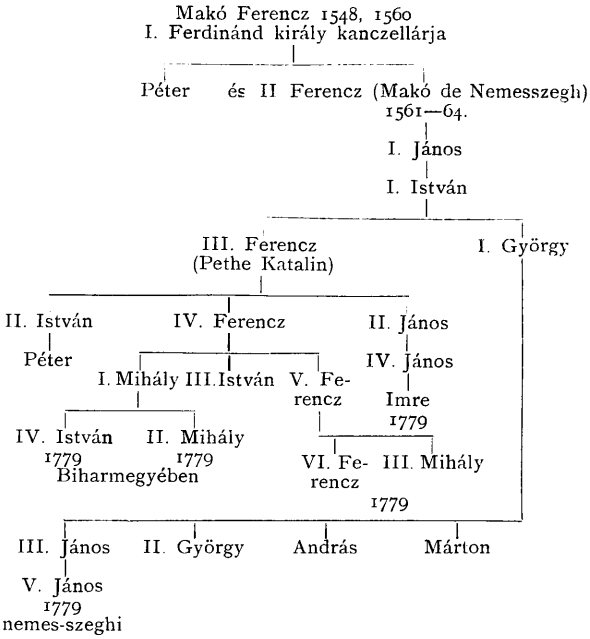
I. Ferencz fia, II. Ferencz de Nemes-Szegh, 1561-ben és 1564-ben is intézkedik e nemesszeghi kúriája felől; azt azonban már a XVII. század végén Makó György és Albert, Szabó Jakabnak vetették zálogba.

Makó Mihály pedig, a ki akkor bakonyszeghi lakos volt, 1745-ben, a biharmegyei *derecskei* birtokra nézve ellentmond Esterházy Pálnak.

A két ág — a pozsonymegyei s a biharmegyei — 1779-ben a váradi káptalan előtt a birtokok tekintetében kiegyezett.[1]

Gyanításunkat csupán arra fektetjük: hogy a Bogyoszló ágnak Mosonymegyében is voltak birtokai; hogy a család a Csanád-génus egyik ősi fészkében, Biharmegyében is birt; hogy Makó Ferencznek kanczellári állása azt sejteti, hogy még más ősi birtokokkal is dicsekedhetett s végül, hogy a Csanád nemzetségben kedvelt «Makó» nevet vették fel ők is családnévnek. Lehetséges, hogy úgy van; de vajjon lesz-e képes valaha ezt be is bizonyítani valaki?!

E Makó család leszármazását a következő táblázat tünteti elő:

Ezzel be is fejeztük a Csanád nemzetség történetét. Nyolcz századot meghaladó múltjából a legjobb igyekezettel iparkodtunk úgy a részben már ismert, valamint a sok tekintetben még ismeretlen részleteket is feltüntetni, a mennyire ez lehetett.

«.... egy nemzetségnek, a legnagyobbnak és legelsőnek emlékét akarom feleleveníteni,» mondja Karácsonyi János, az e nemzetség történetének ismertetésére nézve alapvetőnek tekinthető dolgozatában.[1]

Engem is ez buzdított munkám megírásánál; ezt folytattam s e nyomokat követve haladtam tovább.

MAKAY DEZSŐ.

[1] Dr. Karácsonyi János úr szíves közlése nyomán. Váradi kápt. lvt. Prot. XXXVII. 694. Továbbá esztergomi kápt. Lib. Z. fol. 427; Capsa 26. fasc. 12. nr. 5. Orsz. lt. Ind. N. R. A. Lit. M. fol. 221.; fasc. 1467. nr. 28.

[1] Id. m. 4. l.

VEGYES.

A Csák nemzetség szlavóniai ága.

A Csák nemzetségbeli Péter fia *Domonkos*, kinek atyjáról nevén kívül mitsem tudunk, (V.) István társkirály pohárnokmestereként legelőször tűnik fel okiratilag 1262-ben.[1] Hogy akkor már érdemdús férfi lehetett, kitünik IV. Bélának 1263-ban kiadott okleveléből, melyben kiemeli, hogy Domonkos már 1263 előtt neki is, fiának Istvánnak is, számos alkalommal sok szolgálatot tett. 1262-ben megbizta őt István, hogy elsőszülött fia, László trónörökös születésének hírét Béla királylyal közölje. Ezért és a már azelőtt szerzett érdemeiért megkapta Béla királytól 1263-ban a Vaja nembeli Mohor fia Jakab fiának Ipolynak magvaszakadás folytán a koronára szállt összes valkómegyei birtokait; ez évben István király pohárnokmestere és Zemplénmegye főispánja volt.[2]

A két király között kitört viszályok alatt Domonkos állandóan István pártját fogta; részt vett többi között a feketehalmi (1264) és isaszegi ütközetekben (1265); 1266 nov. 28-án István nádora, bácsi és szebeni főispán.[3] 1267-ben és 1268-ban valkói birtokainak rendezésével van elfoglalva. A Vaja nembeli Ruzbojd fia Lambert Ipoly birtokaira örökösödési igényeket támasztván, 1268 február 14-én akként egyezkedtek, hogy Lambert Tolmány, Darócz, Lanka, Patrim és Szekcse nevű birtokokat, Domonkos pedig *Ujlakot* kapta, melyet Mohor nem örökösödés, hanem vétel útján szerzett. Az erre vonatkozó okiratok Domonkost csak comesnek nevezik.[4] Csak 1269-ben ismerjük újra hivatalos állását, a mennyiben nevezett évben, mint Baranyamegye főispánja, nyitramegyei Boroch nevű birtokát a Tűrje nembeli Fülöp esztergomi érseknek eladja.[5] V. István uralkodása alatt kétszer találkozunk vele, midőn a király neki és Mihály nevű fivérének a szerb háboruban kivívott érdemeiért 1270 június 15-én a somogymegyei Erdőcsoknyát, 1272-ben pedig Karós nevű (ma Zalamegyében fekvő) helységet adományozza.[6]

István halála után Domonkos a szép özvegy kún Erzsébet tántoríthatatlan híve maradt; hűsége majdnem életébe került. Midőn t. i. IV. László koronázása előtt (1272-ben) egynéhány elégedetlen főúr a királyné palotájába be akart hatolni, Domonkos a palotát védelmezvén, oly hatalmas sérülést kapott, hogy aléltan összerogyott. Ezért és mert már azelőtt abaújmegyei Mohi és Nyárád, továbbá zemplénmegyei Szőllős, Sztára és Perecse nevű birtokait Erzsébet királynénak cserébe adta, megkapta tőle 1273-ban a Valkómegyében fekvő Hagymást. Az adományozás alkalmával Erzsébetnek udvarbirája volt.[1]

Midőn 1273 július 29-én Naki Balázstól annak Gerlán lévő szentkereszti birtokát vásárolta, csak egyszerű mesterként lépett fel.[2] 1279 deczember 13. és 1280-ban özvegy Erzsébet királynénak tárnokmestere.[3] 1293 július 11-én Thomasina herczegnő tárnokmestere és Valkómegye főispánja.[4] Utolsó nyomára akadunk 1296 márcziusában, midőn mint Csák nb. Péter fia Domonkos volt nádor Thomasina herczegnő udvarán több pozsegai nemessel együtt biráskodik.[5] Ebből tehát minden bizonynyal arra szabad következtetnünk, hogy Domonkos élete utolsó éveit, mint pozsegamegyei birtokos, Szlavoniában töltötte.

Fiai: *Miklós*, *István* és *Péter* megkapták 1280 május 12-én IV. Lászlótól a pozsegamegyei *Dobócz* nevű helységet a szávaberki erdővel.[6] Dobócz 1259-ig Mária királyné tulajdonát képezte. Midőn a varasdmegyei Orbán fia Paczona a tatárjárás alatt nagy garázdálkodásokat elkövetett, elvette tőle Béla király a Varasdmegyében fekvő Lobor, Velika, Klenovnik és Szlogona nevű birtokait, melyeket 1244 október 11-én Buzád-Hahót nb. Mihály Varasdmegye főispánjának adományozott. Paczona fia Cseh visszanyerte Mária királyné kegyét, ki — miután Cseh egybekelését Erzsébettel, Demeter özvegye és Angelos János herczeg nejének palotahölgyével közvetítette, — 1259-ben Lobor helyett őt Dobóczczal kárpótolta. Cseh fiutód nélkül halt meg, mire Dobócz a koronára szállt.

Hogy mily érdemek alapján ajándékozta meg IV. László 1280-ban Domonkos fiait, nem tudjuk;

[1] Knauz, I. k. 472. l. A Turulban (1885. évf. 121. l.) olvasható állítás, hogy Pous és Domonkos nevű fivérek, kik István királytól 1267-ben az abaújmegyei Enyiczke helységet kapták, Csák-nembeliek s hogy e Pous a későbbi Ugrin bánnak az atyja, meg nem felel a valódiságnak, mert okmányilag bebizonyított tény, hogy e Pous atyja nem Péter, hanem Tivadar.

[2] Fejér, Codex Dipl. IV/III. k. 138. l.

[3] A Gr. Sztáray cs. Okmánytára, I. k. 10. l. Wenzel, Árpádk. Uj Okmtár, VIII. k. 147. l.

[4] Hazai Okmánytár, VI. k. 151. l. Wenzel, VIII. k. 219. l.

[5] Knauz, I. k. 563., 564. l.

[6] Fejér, V/I. k. 24., 238. l.

[1] Fejér, V/II. k. 131. l. Sztáray Okmánytár, I. k. 12. l.

[2] Fejér, V/II. k. 311. l.

[3] Fejér, V/II. k. 584. l. (hol tévesen «magister janitorum» áll) V/III. k. 38. l. Hazai Okmánytár VI. k. 262. l.

[4] Hazai Okmánytár, VII. k. 232. l. Megjegyzendő, hogy IV. László már 1281 vagy 1283-ban Domonkost «de Wlko»-nak nevezi; de kérdés, vajjon ezalatt melléknéve, vagy valkói főispánsága értendő-e? (Fejér, V/III. k. 150. l.)

[5] Wenzel, X. k. 233. l.

[6] Fejér, V/III. k. 22. l.

az okmány csak azt mondja, hogy Miklós az özvegy Erzsébet anyakirálynénak keresztfia és hogy Domonkos Béla, István és László királyoknak nagy szolgálatokat tett.

Domonkos fiairól mai napig ennél többet nem tudtunk; jelen soraim feladata a Csák nemzetség e szlavóniai ágát egynéhány nemzedékig tovább ecsetelni.

Domonkos nádor fia *I. Péter* 1308 október 18-án már nem él.[1] Özvegye, László comes leánya, akkor már a Zsadány nb. Tamás (a Velikeiek ősének) neje, nevezett napon a pozsegai káptalan emberei előtt, az első férje után járó követeléseinek kielégítésére nézve néhai *Domonkos nádor fiait* nyugtatja.

I. Czimba (Cymba) *István*, Domonkos volt nádor fia 1317-ben Kórogyi László pécsi püspöknek bizalmi férfia,[2] 1322 augusztus 17-én pedig a pozsegai káptalan előtt, hogy Pozsegai Gergely fia Miklós fiait Gergelyt, Pétert, Pált és Pósát atyjuk megöletése iránt kibékítse, dobóczi birtokából egy részt reájuk átruház.[5] Halála évét nem ismerjük, de 1354 deczember 6-án már nem él.[4]

Három fiát ismerjük: Domonkost, Pétert (Petőt) és II. Czimba Istvánt.

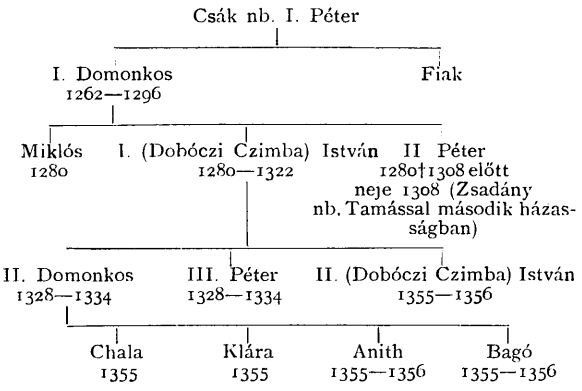
Péter 1328 és 1334 között fivérével Domonkossal együtt szerepel, midőn (talán Szentemágócs nembeli) János macsói bán kettejüket komájának Tamásnak és fivérének Demeternek (Kupsa fiainak) pártfogásába ajánlja.[5]

Domonkos azonkívül 1338 november 22-én szerepel, midőn az Osl nembeli Miklós macsói bán elnöklete alatt több pozsega- és valkómegyei nemesekkel együtt biráskodik.[6] 1355 márczius 11-én már nem él.[7] Nevezett napon Drugeth Miklós országiró az Orbovai Lökösné és Czimba István fia István és Czimba István fia néhai Domonkos leányai: *Chala*, *Klára*, *Anith* és *Bagó* között fennforgó ügyben halasztást ad. Leányairól, *Anith* és *Bogow*-ról azonkívül 1356 május 21-én van említés téve, midőn Szécsi Miklós országbiró Orbovai Péter fia Lökös neje részére *Dobóczi Czimba István fiát Istvánt* és fivérének Domonkosnak fennebbi két leányát, mert Orlyavicza pozsegamegyei birtokra vonatkozó okirataikat fel nem mutatták, megbirságolja.[1]

II. István, kivel e szerint legelőször 1355 márczius 11-én találkozunk, a jövő év (1356) szeptember 26-án a Felső- és Alsó-Orsova nevű birtokokra vonatkozó perben szerepel. Az illető okmányban atyja egyszer Dobóczi *Gyurka* István, máskor pedig Dobóczi *Czimba* István, mi mindenesetre helyesebb. Szécsi Miklós országbiró a vitás birtokokat Dobóczi István ellenében a Zsadány nembeli Velikeieknek ítéli;[2] tudjuk tovább ez okmányból azt is, hogy Dobóczi István elődjei és a Velikeiek ősei között Orbova miatt pör folyt.

1350 körül Lajos király arra az esetre, ha Orbova vár birtokosa, Czimba István fiutód nélkül találna elhalni, e várat a Drusma nembeli Garaiaknak igérte és miután 1356-ban oda is adományozta,[3] világos, hogy Dobóczi II. Istvánnal egyenes ága kihalt.

Ezek szerint már most a következő nemzedékrendi töredéket kapjuk:

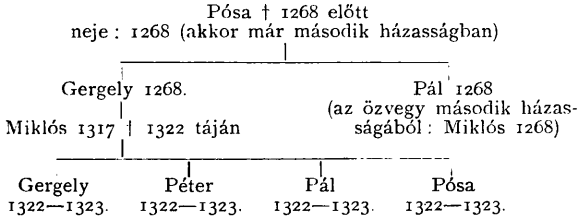

Dr. WERTNER MÓR.

[1] Anjoukori Okmánytár, I. k. 157. l.

[2] Fejér, VIII/II. 76. l.

[3] Anjoukori Okmánytár, II. k. 43. l. Az itt említett Pozsegaiak nemzedékrendjét a következő töredék ecseteli:

[4] Anjoukori Okmánytár, VI. k. 251. l., hol Beke, újlaki plébánosa említtetik.

[5] Wenzel, XII. k. 669. l. Az okiratnak nincsen kelte és Wenzel helytelenül teszi az Árpádkorba. János macsói bán, szerémi, valkói, bodrogi és baranyai főispán 1328 és 1334 között működött. Cymba helyett itt különben «Conpa» áll.

[6] Anjoukori okmánytár, IV. k. 539. l.

[7] Gr. Zichy cs. Okmánytára, II. k. 601. l.

[1] Anjoukori Okmánytár, VI. k. 466. l.

[2] U. ott, 499. l.

[3] Lajos király 1356 szeptember 17-én Czimba István fiainak: *Pető* és *István*-nak magyaszakadása következtében üresedésbe jött ujlaki, orbovai és dobóczi birtokait a Garaiaknak adományozza (Orsz. ltár, Dipl. 33740).

Titkári jelentés a M. Heraldikai és Genealogiai Társaság működéséről az 1895/6. évben.

Tisztelt Nagygyűlés!

Társaságunk *tizennegyedik* évét zárjuk le ebben az örökké emlékezetes esztendőben, mely ezeréves állami létünk megünneplésére volt szentelve. A figyelem fokozódott mértékben fordult a mult emlékei felé és a minden oldalról élénken megindúlt történelmi kutatás a legnagyobb fokban lekötötte szakférfiaink munkásságát.

Azon történelmi emlékek között, melyeket az országos kiállítás alkalmából a nemzeti buzgóság, tudományszeretet, áldozatkészség és szakismeret oly gazdag sorozatban összehozott, kiváló hely illeti meg azokat, melyek társaságunk körébe vágnak. Tanulságos volt a címeres-levelek, címeres emlékek, királyi, városi és magán-pecsétek hosszú sorozata, érdekesnél érdekesebbek a diplomatikai anyag darabjai, melyekből szakférfiaink bőven tanulhattak, sok tanulságosat meríthettek. Lehet, hogy az igazi szakember kevés újjal, kevés előtte ismeretlennel találkozott, de kárpótolta őt a gazdagság, a változatosság és az, hogy soha sem nyílt alkalom arra, hogy valaki legérdekesebb heraldikai, sphragistikai és diplomatikai emlékeinket egyszerre ily imponáló tömegben, ily páratlanúl gazdag sorozatban láthassa együtt és tehessen abban összehasonlításokat.

Oly becses heraldikai emlékeket, minők pl. a Vayak, Dóczyak, Brodaricsok címeres-levelei, Bártfa, Kassa, Pozsony régi XV. századi czímer- és pecsétadományozó oklevelei, a királyi és városi pecsétek hű galvanoplasztikus lenyomatai csaknem teljes sorozatban: még nem láthattunk együtt. De ezeket is felülmúlta heraldikai és sphragistikai értékben az a hosszú, félezer darabnál többet magába foglaló sorozat, melyet XIII—XVI. századi pecsétjeiről eléggé el nem ismerhető áldozatkészséggel és magas színvonalon álló szakismeretekkel a bécsi állami levéltár állított össze és mutatott be. Heraldikánk e legtanulságosabb korszaka, a kezdet, a fejlődés, a virágzás és a hanyatlás korszaka oly becses anyaggal volt szemlélhetővé téve, hogy ebből szaktudományunk kétségtelenül sokáig fog tanulni, sokáig fog meríteni. Az imént hallott felolvasás után e sorozatok nagy értékét bővebben részleteznem fölösleges.

Biztos a remény, hogy e tanulságos sorozatok nem maradnak felhasználatlanúl jövendő szakdolgozatainkban. Azoknak részben lemásolásáról, részben megszerzéséről gondoskodás történt. Társaságunk e tekintetben korlátolt anyagi eszközeivel keveset tehetett; de az a tudományos intézetünk, mely társaságunkkal ez idő szerint oly szoros kapcsolatban áll, a Magyar Nemzeti Múzeum, sietett megragadni az alkalmat, hogy a legérdekesebb heraldikai emlékeket, czímeres-levelek hosszú sorozatát lemásoltassa, a királyi pecséteknek és a városiaknak kiállított gyűjteményét megszerezze, a bécsi levéltár tanulságos pecsétsorozatának megszerzésére pedig a szükséges lépéseket megtegye. A Nemz. Múzeum e gyarapodása közkincs, mely szaktudományunkat gyarapítja. Ennek érdekében örömmel jelenthetem, hogy az ezer éves állami fennállás ünneplésére szánt esztendő a társaságunk által felölelt szaktudományok anyagának nagymérvű gazdagodását eredményezte, és hogy ez üdvös hatását e tudományok művelésében és így folyóiratunk hasábjain is sokáig fogja éreztetni.

Míg ez eseményekben gazdag, a történelemben örök nyomot hagyó esztendő szaktudományaink jövendő virágzására megbecsülhetetlen anyagot hozott össze: társaságunk belső gyarapodására és felvirágzására nem hozta meg a kivánt és remélt eredményt.

A társadalom minden rétege más irányban volt igénybe véve úgy anyagilag, mint szellemileg. A rendkívüli alkalom rendkívüli kötelezettségekkel járt. Ahhoz kevesen vagyunk, hogy e rendkívüli elfoglaltatást más irányban meg ne érezzük. Legjobb szakíróinkat sok másféle irodalmi és tudományos működés kötötte le; társadalmunk közép-osztályát, minden tudományos törekvések buzgó támogatóját, anyagilag is más irányban foglalta le e mozgalmas év. Azt hiszem, ezt nem csak mi éreztük meg, hanem más tudományos társulatok is ezt a tapasztalást tették. Nem volt még esztendő alakulásunk óta, melyben társaságunk oly kevéssé gyarapodott volna számban, anyagi erőben. Alaptőkénk tavaly óta változatlan maradt, pártoló tagjaink száma 3-al, az évdíjasoké 13-al gyarapodott. Habár e csekély növekedés mely veszteségeinket is alig pótolja, nem örvendetes, titkári jelentésemben, mely az elmult esztendő hű képét és igaz történetét van hivatva elmondani, meg kellett róla emlékeznem.

Igazgató választmányunknak is nagy vesztesége volt. Február hó 19-én húnyta le szemeit annak egyik legtiszteltebb tagja, Kellemesi *Melczer* István, ki a tudományok igaz szeretetét és társaságunk iránt érzett meleg érdeklődését késő agg koráig megtartotta. Még a síron túl is éreztük hozzánk való jóakaratát; mert ő volt halottaink között az első, ki végrendeletében társaságunkról sem feledkezett meg. Áldás emlékére!

Az igazgató választmány sorában az érdemes férfiú elhúnytával támadt üres választmányunk fiatal történetíróink közül a legképzettebbek, legbuzgóbbak egyikével, folyóiratunk régi munkatársával, dr. *Áldásy Antal*-lal töltötte be; míg levelező tagjaink sorába iktattuk *Petrovay György* tagtársunkat, ki folyóiratunkban évek óta teszi közzé egy egész vidéknek genealogiai viszonyaira fényt derítő magvas dolgozatait. A társaság tiszti kara is teljessé lett az által, hogy a választmány az eddig be nem töltött ügyészi állásra Dr. *Fejérpataky Kálmán* tagtársunkat választotta meg.

A társaság szellemi munkásságára térve át, jelentem, hogy utolsó nagygyűlésünk (1895 decz. 13-ika) óta az ügyrendileg négyben megállapított igazgató választmányi üléseket a következő napokon tartottuk meg: febr. 27, ápr. 30, okt. 29, nov. 28. Ez üléseken, ideértve a tavalyi nagygyűlés felolvasását is, hat dolgozat került bemutatásra, míg a folyóiratunk legutóbbi négy füzetében közzétett dolgozatok száma 21-re rúg; e számban — kettő hijjával — benn vannak az ülési felolvasások is. A közlött dolgozatok száma azért nem éri el a tavalyit, mert azok között néhány nagyobb terjedelmű van, melyeknek közlése több füzeten át folyt. Igy a Csanád-nemzetségről írott négy, az Ilosvay-családról szóló három, a Kisfaludy-család őseiről és a Várady-Szakmáry-családról szólók két-két füzeten át jelentek meg.

A közlött dolgozatok egyébként aránylagosan oszlottak meg társaságunk két fő szaktudománya, a

genealogia és a pecsét- s czímertan között. Az előbbi disciplinát tizenegy, az utóbbit tíz dolgozat képviseli.

Elhúnyt nagyérdemű másodelnökünk, *Nagy Imre*, iránt érzett kegyeletnek tettünk eleget, de egyúttal az ősrégi Csák-nemzetség maig élő sarjának, a Kisfaludy-családnak legrégibb leszármazási adatait tisztáztuk akkor, midőn a kitünő diplomatikusnak posthumus dolgozatát közzétettük. A múlt esztendő folyamán egyik ülésünkben bemutatott dolgozat a család múltját 1400-ig teljesen tisztázza eddig fel nem használt oklevelek alapján; míg annak nemzedékeit egy mellékelt táblán az 1146. körül élt Ugrin comestől egész napjainkig vezeti le.

Ugyanezen nemzetség hont- és esztergommegyei ágazatának történetéhez *Wertner Mór* vál. tag nyújtott becses adalékot, mely ez ág XIII—XIV. századi multjára vet világot.

Angliában élő hazánkfia, *Kropf Lajos*, ki szakfolyóiratainkat már annyi nagyérdekű dolgozattal gazdagította, Ágota királyleány származásának vitás kérdéséhez közölt egy adalékot. Ágota, kit a XI. század első felében Edward angol herczeg vett nőül a magyar király udvaránál és a kinek származása felől eddigi genealógusok a legkülönbözőbb kombinációkba merültek, szerinte, legnagyobb valószínűség szerint orosz-bizanczi eredetű orosz herczegnő volt.

A folyóiratunkban közölt legterjedelmesebb dolgozat *Makay Dezső* vál. tagé. Folytatta azon nagyérdekű, elismerésre méltó szorgalommal és utánjárással egybeállított genealogiai tanulmányt, melyet az ősrégi Csanád-nemzetség sarjadékairól már az elmúlt esztendőben megkezdett. Első közleményében befejezte a nemzetségből eredő legkiválóbb családnak, a Teleghdyeknek történetét. Következő közleményeiben a nemzetség Waffa és Bogyoszló vonalával foglalkozott, melyből a Makay-, Makófalvy- és a Zéthényi Makócsaládok eredtek. Adatainak gazdagsága, változatos volta és teljessége e nemzetség monografiájának kiváló helyet biztosítanak szakirodalmunkban.

Petrovay György levelező tagtársunk is folytatta azon családtörténetek sorozatát, melyek Máramaros és Bereg vármegyéknek úgyszólván teljes családtani viszonyaira kiterjeszkednek. Ezúttal az Ilosvay-család került sorra, melynek első ismert őse Tatamér, kinek fiai Miklós és Makszem 1330—1334. táján telepedtek meg Beregmegyében, hová Cumaniából vagyis a mai Oláhországból költöztek. Tatamér utóbbi fiaitól ered a ma is virágzó család, mely a XVI—XVII. századokban nem egyszer nevezetesebb szerepet vitt. Ugyancsak Makszem törzse a Kisfalusy-családnak, mely tehát az Ilosvayakkal egy eredetű. A valóban nagy utánjárással, levéltárak genealogiai adatainak pontos felhasználásával készült családtani tanulmányok az ország ez éjszakkeleti részének nemzedékrendi bonyodalmait teljesen tisztázzák.

Régi családnak, Turóczmegye egyik ősi családjának, a Draskóczi és Jordánföldi Ivánkáknak eredete felől elterjedt téves nézeteket rektifikálta genealogiánk mestere, *Nagy Iván*, ismertetvén azt a kiadványt, melylyel Ivánka Zsigmond családi levéltára hat nevezetes oklevelét közzétette. Fejtegetéseiből kétségtelen, hogy az oklevelileg ismert legelső ős Kopasz Ivánka (Ivanka calvus), kit a családi levéltár legrégibb darabja, IV. Béla 1251. évi oklevele említ.

Terjedelmesebb dolgozatot közölt *Kubinyi Miklós* tagtársunk a Várady-Szakmáry-család történetéről, mely Szepesmegye régibb adományos családjai sorába tartozik. A dolgozat alapját egy családtörténet képezi, melyet a család egy tagja a XVII. század második felében irt össze és melyet a családi levéltár ma is őriz. A családtörténet adatainak hitelességét egyéb oklevelek adatai, anyakönyvek igazolják. Ezek egybefoglalásával a szerző összefüggő képét adja a család múltjának, mely az 1572-ben czímeres nemeslevelet nyert Várady Mártonig megy vissza. Szintén a felsővidék egy eddig kellőkép nem ismertetett családjának múltját tárta fel előttünk *Meliórisz Béla* tagtársunk, közölvén saját családjának történetére, melynek sem czímere, sem leszármazása eddig ismertetve nem volt, összegyűjtött adatait. A liptói eredetű család múltja a XVII. század közepe táján élt Mátyásig megy vissza, kinek fia Márton 1687-ben szerzi családja számára a czímeres nemeslevelet. Szepesmegyének régi családjáról, a késmárki Frey-családról közölt adatokat *Kollányi Ferencz* tagtársunk, közölvén a család múltjából a fontosabb családtörténeti monumentokat. A valószinűleg Németországból beszármazott család már 1607. évtől kezdve szerepel Késmárk évkönyveiben; előbb kereskedéssel foglalkozva, utóbb élénk részt véve a város ügyeiben. A legrégibb ismert törzs Mihály, ki II. Mátyástól 1614-ben szerzi meg a czímeres nemességet maga és családja számára.

A genealogiai dolgozatok során meg kell még említenem *Komáromy András* vál. tag dolgozatait, melyek a lefolyt évben láttak napvilágot. Egyik közleményében befejezte a borosjenői Tisza-család őseiről irott terjedelmesebb tanulmányát, a másikban pedig Nádasdy Ferencz országbírót mint genealogust ismertette, ki 1664. táján országos gondjai mellett azzal a gondolattal is foglalkozott, hogy a Báthoryak családtörténetéről «igen szép emlékezetre való munkát» csináltat. Mindkét dolgozatról, mint üléseinken felolvasottakról tavalyi jelentésemben már volt alkalmam megemlékezni, s így ismertetésüket ezúttal mellőzhetem.

Végül a genealogia körébe vág *Doby Antal* lev. tagnak egyik közelebbi vál. ülésünkön felolvasott dolgozata, melyben kimutathatni véli azt, hogy a Révay-családnak két, eddigelé ismeretlen ágazata van, egyik Erdélyben, a másik Zólyommegyében.

A genealogiai tárgyú dolgozatokkal végezve, a sphragistika és heraldika köréből vettekről a következőket jelenthetem.

Fontosság és meglepő eredmény tekintetében első helyen áll *Baróti Lajos* tagtársunk dolgozata, melyben a pannonhalmi apátság kiváltságlevele hitelességének kérdéséhez újabb adalékkal járul. Értekezésének czélja az, hogy azt a részt, melyet Pauler Gyula az Árpádok korának történetírója az oklevél hitelességén ütött, adatával tágítsa, hogy végre eldőljön a hitelesség kérdése és véget érjen a másfélszázados harcz. Ez új érvet az oklevél pecsétje adja; erről úgy találja, hogy hajszálnyira megegyezik Kálmán király 1109. évi oklevelének pecsétjével, hogy az nem is Szent-Istvánnak, hanem Kálmán királynak a pecsétje és így a kiváltságlevél sem ered Szent-Istvántól, hanem későbbkori hamisítvány. Azt hisszük, e fontos kérdésben még nem ez az utolsó szó és még akad szaktársaink közt, ki ahhoz egy vagy más irányban hozzá fog szólni.

Nem volt érdektelen *Kropf Lajos* hazánkfiának

rövid közleménye, mely a II. Endre arany pecsétjén látható címer ábrázolására vet világot. Egy 1217. évi arany bulláját úgy írja le az azt átíró császári közjegyző Aliottus Uguiccionis 1266-ban, hogy azon az az ábrázolás, melyet ekkoráig szívnek vagy hársfalevélnek néztünk, voltaképen egy kis pajzs, melyen kis oroszlán látható. A közjegyző e felfogását azonban az arany bullának néhány reánk maradt példánya nem igazolja.

Kitünő heraldikusunk, *Csoma József* vál. tag, heraldikánk legérdekesebb korának termékeit, a Zsigmond király idejéből való címeres leveleinket tette beható tanulmány tárgyává. A mintegy 64 drb ismert címeres levél sajátságait modern heraldikai szempontból vizsgálván, megállapítja e korai időszakban a magyar heraldika jellemző tulajdonságait, úgy a hogy azok a pajzsban, az ábrázolásban, a sisakban és tartozékaiban nyilvánulnak. Tanulságos értekezésével tavalyi nagggyülésünkön ismerkedtünk meg és nem mulaszthattuk el, hogy azt heraldikai szakirodalmunk gazdagítására mennél előbb közzé tegyük. Egy másik kisebb közleményében a Zsigmond király birodalmi kanczelláriájában kelt és magyar családok részére szóló címeradományokról táplált nézeteit igazolja ; míg egy harmadikban 1626-ban kelt érdekes instrukciót tesz közzé, mely adalék ahhoz, hogy miként iparkodtak a XVII. században tömegesen előforduló jobbágy-nemesítéseket és részükre armális kieszközlését követi instrukció által megakadályozni.

A Rákóczi-kor fáradhatatlan és nagyérdemű búvára, *Thaly Kálmán* vál. tag. három ritka címeradománynyal ismertetett meg. Mindhármat II. Rákóczi Ferencz, mint magyarországi vezérlő fejedelem adja ki az 1707. esztendőben. Egyik Pongrácz János, másik Gyöngyössy György, a harmadik Pöstyényi István hadi tisztek részére szól. A címer mindháromnál egy ; úgylátszik, hogy a kék mezőben kardot tartó könyöklő kar a kuruczoknál a konvenczionális katonai czímer volt. Thaly Kálmán tagtársunknak közléséből e ritka heraldikai emlékek közül immár négyet ismertünk meg.

Régi heraldikánk klasszikus korából való címeranyagunk közlésére a lefolyt évben is kiváló figyelmet fordítottunk. A már eddig színes hasonmásokban közzétett régi címerek sorozatához négy újat csatoltunk ; úgymint hármat Zsigmond király idejéből : a Hassági Farkas családét 1418, a Kölkedy családét 1429, Kistárkányi Dénesét 1434. évekből és egyet Mátyás királytól : a Hradnai Holy családét 1488-ból. Kettő közülök *Schönherr Gyula*, egy *Áldásy Antal* vál. tagok, egy pedig *Reiszig Ede* tagtársunk közlésében látott napvilágot. E négygyel együtt heraldikánk e nagybecsű emlékeiből eddig összesen 49-et tettünk közzé színes hasonmásokban ; a 49-ből 34 darab Zsigmond király korára esik ; megismertettük tehát az eddig ismeretes 64 darab Zsigmondkori címeradománynak több mint felét. Oly tudományos eredmény ez, melyre társaságunk büszkén hivatkozhatik.

Az a külön kiadvány, melyet a választmány határozatából már évek óta előkészítünk és melyre immár gazdag anyag van együtt, arra lesz hivatva, hogy e színes czímerlapokat, hazai heraldikánk e legbecsesebb alkotásait, rendbeszedve, megfelelő magyarázatokkal és az oklevélszövegekkel együtt ismertesse meg a szakkörökkel. Meg vagyok győződve, hogy e kiadvány a külföld szakköreinek figyelmét is fel fogja hivni hazai czímertanunk e megbecsülhetetlen emlékeire, melyekről nem is sejtették, hogy ily mennyiségben, ily gazdagságban és tanulságos sorozatban maradtak reánk.

A heraldikai közlemények közt megemlítem még *Varjú Elemér* tagtársunk alapos ismertetését a Siebmacher-féle czímergyűjtemény horvát része felől, melynek hiányos közjogi ismereteit és egyéb szerkesztési hiányait említett tagtársunk beható kritika tárgyává tette. Ugyancsak ő a czímerek eredetéről tartott felolvasást egyik vál. ülésünkön, bemutatván ezzel készülőben lévő czímertanának egyik fejezetét.

Ezzel végeztem azon tudományos eredményekkel, melyekkel társaságunk szaktudományainak műveléséhez a lefolyt évben hozzájárult. Habár nem is szólhatott jelentésem nagyobb mérvű lendületről, felvirágozásról, társaságunk anyagi gyarapodásáról, de az elmondottak alapján kétségtelen, hogy szellemi tekintetben, az elért tudományos eredmények szempontjából hanyatlás be nem következett. Társaságunk iparkodott kiadványaiban megtartani sőt emelni azt a tudományos színvonalat melyet tizennégy éves működése alatt elérnie sikerült.

Jelentésemmel végezve, záradékul azt a kérelmet intézem a t. nagygyűléshez, hogy az alapszabályok által elrendelt jelentésemet tudomásul venni méltóztassék.

Fejérpataky László,
titkár.

TÁRCZA.

A Magyar Heraldikai és Genealogiai Társaság f. évi október hó 29-én igazgató-választmányi ülést tartott, melyen *Nagy Iván* másodelnök elnöklete alatt jelen voltak: *Bárczay Oszkár*, *Karácsonyi János*, *Komáromy András*, *Majláth Béla*, *Makay Dezső*, *Nagy Gyula*, *Schönherr Gyula*, *Szent-Iványi Zoltán*, *Szinnyei József*, *Tagányi Károly* vál. tagok, *Tóth Árpád* pénztárnok és *Fejérpataky László* titkár.

Az elnök üdvözölvén a választmány tagjait és az ülést megnyitván *Varjú Elemér* társ. tag felolvasta «A czímerek eredete» czímű értekezését, mely mutatvány készülőben lévő heraldikai kézikönyvéből.

Ezután a titkár bejelentette a következő tagajánlásokat : pártoló tagokúl *Báró Apor Istvánt* Akosházán (ajánlja br. Solymossy László), Ruszkai *Kornis Ferencz* nagybirtokost Debreczenben (ajánlja Ludányi Bay István), *Országh Lajos* földbirtokost Kisteleken (ajánlja a titkár) ; évdíjas tagúl *Kempelen Bélát* Kassán (ajánlja a titkár.) Az ajánlottak a társaság tagjaivá megválasztattak.

A titkár bejelentette, hogy Kellemesi *Melczer István* elhúnyt választmányi tag végrendeletében a társaságnak 100 forintot hagyományozott és hogy e hagyomány a társaság pénztárába befizettetett. A bejelentés

tudomásul vétetvén, a választmány abban állapodott meg, hogy a hagyomány esetleges tőkésítéséről később fog határozni.

A pénztári kimutatás szerint az ülés napjáig volt

Bevétel	2059 frt 47 kr.
Kiadás	1363 « 63 «
Készpénz	695 frt 84 kr.

A társaság vagyona pedig 14,795 frt 84 kr.

Szent-Iványi Zoltán vál. tag tekintve azt, hogy az ügyészi állás betöltve nincs, és hogy fordulhatnak elő ügyek, melyek ügyészi véleményt és működést igényelnek, indítványozta, hogy az ügyészi állás töltessék be. A választmány az indítványt elfogadta és a társaság ügyészének megválasztását a legközelebbi választmányi ülés napirendjére tűzte ki.

A titkár ezután a választmány egy korábbi határozata értelmében, mely szerint a nagygyűlés napját és tárgyait az őszi választmányi ülés fogja megállapítani, indítványozta, hogy a nagygyűlés deczember 10-12-ike közt oly napon tartassék meg, mikor az Akadémia terme rendelkezésre állhat; tárgyai pedig a következők legyenek: 1. Elnöki megnyitó. 2. *Varjú Elemér* társ. tag felolvasása e czímmel: «Czímeres emlékek az ezredéves országos kiállításon», egyes emlékek bemutatásával. 3. Titkári jelentés. 4. Pénztári kimutatás. A választmány az indítványt magáévá tette.

A titkár végül kijelentette, hogy a következő, november hó végén tartandó választmányi ülés lesz hivatva a választmány kiegészítésére és hogy jelenleg egy választmányi hely van üresedésben.

A jegyzőkönyv hitelesítésére *Bárczay Oszkár* és *Komáromy András* vál. tagok kéretvén meg, az ülés véget ért.

A Magyar Heraldikai és Genealogiai Társaság f. évi november hó 26-án *Nagy Gyula* és folytatólagosan *Szinnyei József* vál. tagok elnöklete alatt ig. választmány ülést tartott, melyen jelen voltak: *Barabás Samu*, *Bárczay Oszkár*, *Boncz Ödön*, *Csánki Dezső*, *Makay Dezső*, *Schönherr Gyula*, *Szent-Iványi Zoltán*, *Tagányi Károly* vál. tagok, *Tóth Árpád* pénztárnok és *Fejérpataky László* titkár.

Nagy Gyula vál. tag mint korelnök, megnyitván az ülést, felhívta *Schönherr Gyula* vál. tagot *Doby Antal* lev. tag «A Révayak két ismeretlen ágazata» czímű értekezésének felolvasására, mit a választmány tudomásul vett.

Az elnöki széket *Szinnyei József* vál. tag foglalván el, a titkár új évdíjas tagul bejelentette Haralyi *Fejér Ignácz* r. kath. lelkészt Sirokon (ajánlja a titkár), ki a társaság tagjává választatott.

A jelen választmányi ülés lévén hivatva új választmányi és levelező tagok választására, felbontattak a beérkezett választmányi tagsági ajánlatok, melyek szerint dr. *Borovszky Samu* és dr. *Illéssy János* urakat választmányi tagokúl ajánlják *Tagányi Károly*, *Csánki Dezső* és *Barabás Samu* vál. tagok; dr. *Áldásy Antal* társ. tagot pedig *Fejérpataky László* és *Schönherr Gyula* vál. tagok. Ezeken kívül levelező tagúl ajánltatott *Petrovay György* társ. tag *Szinnyei József* és *Fejérpataky László* vál. tagok által. Az első ajánlat, minthogy dr. Borovszky Samu úr a társaságnak nem tagja, Illésy János úr pedig a választmánynak már 1894. nov. 26-ika óta tagja, figyelembe vehető nem volt: s igy az elnök csak az utóbbi ajánlatokra nézve rendelte el a titkos szavazást. Ennek eredménye szerint dr. Áldásy Antalra esett 10 szavazat, Petrovay Györgyre mint levelező tagra pedig 11 szavazat. Ennélfogva Dr *Áldásy Antal* a társaság igazgató választmányi, *Petrovay György* pedig levelező tagjaivá választattak.

A társaság ügyészének megválasztása a jelen választmányi ülésre tűzetvén ki: *Szent-Iványi Zoltán* vál. tag indítványt tett, hogy ügyészül dr. *Fejérpataky Kálmán* társ. tag választassék meg. A bekövetkezett titkos szavazás eredményeként az ajánlottra 11 szavazat esett, 1 szavazólap pedig üres volt; e szerint dr. *Fejérpataky Kálmán* a társaság ügyészének megválasztatott.

A pénztárnok jelentése szerint f. évi nov. 26-ig volt:

Bevétel	3505 frt 72 kr.
Kiadás	1865 « 58 «
Készpénz	1640 frt 14 kr.

A társaság vagyona 15,740 frt 14 kr., melyből 10,700 frt befizetett, 3100 frt pedig be nem fizetett alaptőke. A pénztár állapotának és az évi számadásoknak megvizsgálására bizottság küldetett ki, melynek tagjai *Szinnyei József*, *Nagy Gyula* és dr. *Boncz Ödön* vál. tagok.

A Bács-Bodrogh vármegyei történelmi társulat titkárának átiratára a választmány elhatározta, hogy a nevezett társulattal e kiadványokra nézve cserevisszonyba lép és igy folyóiratát annak megküldi.

A titkár végül bejelentette, hogy vett értesülés szerint az Akadémia ülésterme deczember hó 10-én rendelkezésre állhat és igy a nagygyülés e napon a múlt választmányi ülésen elhatározott programm szerint meg lesz tartható.

A jegyzőkönyv hitelesítésére *Bárczay Oszkár* és *Makay Dezső* vál. tagok kéretvén meg, az ülés véget ért.

A Magyar Heraldikai és Genealogiai Társaság deczember hó 10-én tartotta *tizennegyedik évi nagygyűlését*, melyen *Thaly Kálmán* vál. tag elnöklete alatt jelen voltak: *Áldásy Antal*, *Boncz Ödön*, *Illéssy János*, *Makay Dezső*, *Schönherr Gyula*, *Szinnyei József* vál. tagok, *Soós Elemér* lev. tag, *Békefi Remig*, *Daniel Gábor*, *Reviczky István*, *Varjú Elemér* társ. tagok, *Tóth Árpád* pénztárnok és *Fejérpataky László* titkár.

Thaly Kálmán vál. tag a titkár indítványára elfoglalván az elnöki széket, a nagygyülést rövid beszéd kiséretében megnyitotta és üdvözölvén a megjelent tagokat, a társaság nevében örömét fejezte ki azon legfelsőbb kitüntetés alkalmából, mely a miniszteri tanácsosi czím adományoztatásával *Szilágyi Sándor* másodelnököt érte. Indítványozta, hogy a társaság e legmagasabb kitüntetés alkalmából másodelnökét küldöttség által üdvözölje és a fölött érzett örömének nagygyülési jegyzőkönyvében adjon kifejezést. Az indítvány elfogadtatván, a nagygyülés jegyzőkönyvébe iktatta a megérdemelt és közelismerésben részesülő kitüntetés fölött érzett örömét, és felkérte az elnöklő vál. tagot, hogy ezt Szilágyi Sándor másodelnökkel egy küldöttség élén tudassa.

Ezután *Varjú Elemér* társ. tag olvasta fel «Czímertani és sphragistikai emlékek az ezredéves ország-

gos kiállításon» című értekezését, melynek folyamán ez emlékek legnevezetesebbjeit rajzokban és egyéb reproductiokban is bemutatta. Az értekezést jelen füzetünk közli; úgyszintén *Fejérpataky László* évi titkári jelentését is a társaság 1895/6. évi működéséről, mely a nagygyülésnek következő tárgya volt.

A *Tóth Árpád* pénztárnok által felolvasott pénztári kimutatás a következő részletes adatokat tartalmazta:

Bevétel 1896 decz. 9-ig:

1.	Pénztári maradvány az 1895. évről: *a)* készpénz	345 frt	86 kr.
	b) téves könyvelés miatti megtérítés	50 «	— «
2.	Értékpapirok kamatai (10,600 frt 4% koronajáradék és 100 frt 4% hitelbanki nyeremény kölcsön-kötvény után)	428 «	— «
3.	Alapítványok kamatai (3100 frtnyi be nem fizetett alapítvány után 5%)	100 «	— «
4.	Pártoló tagdíjakból	1430 «	— «
5.	Évdíjakból	1199 «	— «
6.	A Turul egyes füzeteinek, a Nemz. Zsebkönyvnek és a Tárgy- és Névmutatónak eladásából	95 «	25 «
7.	Alapítvány-befizetés (hagyomány)	100 «	— «
8.	Rendkívüli bevétel	16 «	61 «
	Összesen	3764 frt	72 kr.

Kiadás.

1.	Személyi járandóságok (titkár 300 frt, jegyző 200 frt, pénztárnok 250 frt)	750 frt	— kr.
2.	Iróí tiszteletdíjak és szerkesztés	502 «	50 «
3.	Nyomda	— «	— «
4.	Szinnyomatok készítése	310 «	— «
5.	Metszetek, rajzok	43 «	— «
6.	Utánvételi expediczió költségei	40 «	80 «
7.	Irodai átalány (titkárnak 40 frt, pénztárnoknak 20 frt.)	60 «	— «
8.	Társulati szolga díja	60 «	— «
9.	Ujévi ajándékok, pénzbeszedési díjak, másolatok stb.	93 «	66 «
10.	Tőkésítés	— «	— «
11.	Rendkívüli kiadás	31 «	64 «
	Összesen	1891 frt	60 kr.
	Készpénz-egyenleg	1873 frt	12 kr.

Vagyonállás 1896. decz. 9-én:

1.	Értékpapirok névleges értékben az osztrák-magyar bank budapesti főintézeténél kezelési letétbe helyezve (21,000 korona koronajáradék 4%, 100 frt jelzáloghitelb. nyer. kölcsönkötvény 4%)	10,700·—	
2.	Kötelezvényekkel biztosított alapítványok	2,600·—	
3.	Kötelezvény nélküli alapítványok	500·—	
	Alapítványok összege		13,800 frt — kr.
	Áthozat		13,800 frt — kr.
4.	A középkori czímeralbum és a Nemzetségi Zsebkönyv czéljaira a takarékpénztárban két könyvre elhelyezett összeg		300 « — «
5.	Az 1896 decz. 9-én mutatkozó készpénz-egyenleg		1,873 « 12 «
	Összesen vagyon		15,973 frt 12 kr.

Minthogy a választmány a pénztár és a számadások megvizsgálásáról már intézkedett, a pénztári kimutatást a nagygyűlés ideiglenesen tudomásúl vette.

A jegyzőkönyv hitelesítésére *id. Daniel Gábor* társ. és *Makay Dezső* vál. tagok kéretvén meg, a nagygyűlés véget ért.

SZAKIRODALOM.

A Vargyasi Daniel család. Egy nagy érdekű munkával gazdagodott családtörténeti irodalmunk. Vargyasi id. Daniel Gábor főrendiházi tag, ki évek óta kitartó szorgalommal s lelkiismeretes alapossággal tanulmányozza nemcsak saját családjának, hanem a vele közeli vagy távoli összeköttetésben állóknak is, történetét s nemzedékrendét, valamint czímereiket is. 1894-ben kiadta dr. Vajda Emil főreálisk. tanár szakavatott szerkesztése mellett családjának okmánytárát «*A Vargyasi Daniel család közpályán és a magánéletben*» czím alatt, s ezt követte folyó évben «*A Vargyasi Daniel család eredete és tagjainak rövid életrajza*» magától id. Daniel Gábortól megírva. Mindkét munka a Franklin-társulat kiadásában jelent meg, vaskos kötetekben.

Az okmánytár 1499-től napjainkig bő gyüjteményét tartalmazza érdekesebbnél érdekesebb okmányoknak, melyek a Daniel családdal összeköttetésben állott más családoknak nemzedékrende felől is, melyek megállapítása különösen a székely családoknál igen sok nehézséggel jár számos adatot szolgáltatnak a genealogusnak, de különben is nagyobbára fontos történelmi becscsel birnak, úgy hazánk politikai történelmének, mint társadalmi és kulturhistóriájának szempontjából.

A családtörténet és életrajzokat tartalmazó kötet nagy forrástanulmánynyal s világos és érdekes előadással van megírva s igen sok világot vet az erdélyi politikai történet és szereplőinek közelebbi megismeréséhez.

E kiváló becsű munkára genealogiai szempontból még vissza fogunk térni. *K. B.*

Felhívás.

Felkérem a t. tagtársakat, hogy a ki a *Mótusz* családra vonatkozó adatok birtokában van, ez adatokat közölni avagy útbaigazítást adni szíveskednék. A Mótusz család Liptómegyéből Alsó-Prásztokról származott, azért Prásztokai Mótuszoknak is irták magukat.

Miskolcz, 1896 szeptember 29-én.

Oroszlányi László.

A M. KIR. ORSZ. LEVÉLTÁR KÖNYVTÁRA